

~~499~~

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

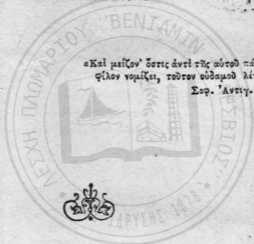
5 αρ. 368

ΥΠΟ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΕΩΡΓΙΔΟΥ

ΙΑΤΡΟΥ

ΘΕΤΤΑΛΟΜΑΓΝΗΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ

Παρά τὴν ὁδὸν Μουσῶν ἀριθ. 2.

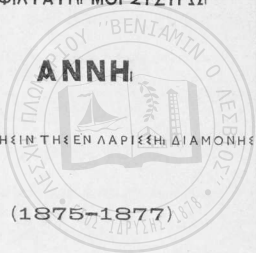
1880

ΤΗ: ΦΙΛΤΑΤΗ: ΜΟΙ ΣΥΖΥΓΩ:

ΑΝΝΗ:

ΕΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ ΤΗΣ ΕΝ ΛΑΡΙΣΣΗ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

(1875-1877)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ καλεῖται ἡ τερπνὴ καὶ περικαλλῆς ἐκείνη χώρα, ἥτις πρὸς Α. μὲν βρέχεται ὑπὸ τῶν κυμάτων τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πρὸς Β. δὲ χωρίζεται διὰ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, πρὸς Δ. δὲ διὰ τῆς Πίνδου ἀπὸ τῆς Ἡπείρου καὶ πρὸς Μ. διὰ τῆς Ὀθρυος ἀπὸ τῆς Φθιώτιδος, μιᾶς τῶν βορειοτέρων ἐπαρχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Ἡ χώρα αὕτη, κειμένη μεταξὺ $38^{\circ} 48''$ καὶ $40^{\circ} 10''$ βορείου πλάτους καὶ $39^{\circ} 30''$ καὶ 41° ἀνατολικῆς μήκους, ἔχει ἔκτασιν 210 περίπου τετραγωνικῶν μιλίων· διακίρεται δὲ εἰς ὄρεινὴν καὶ πεδινὴν Θεσσαλίαν· καὶ ἡ μὲν ὄρεινὴ, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Αἰαντείου ἀκρωτηρίου πρὸς δεξιὰν τῆς εἰσπλέοντι τὸν Παγασητικὸν κόλπον, διήκει δι' ὅλης τῆς ὄρεινῆς σειρᾶς τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης διευθυνομένη ἐκ τοῦ ΜΑ πρὸς τὸ ΒΔ, διὰ δὲ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν μεταβαίνουσα ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν συνεχῶν Χασιωτικῶν ὄρεων ἐκτείνεται ἐκ τοῦ ΒΑ πρὸς τὸ ΜΔ, στρεφομένη δ' ἔπειτα πρὸς τὸ ΜΑ καταλαμβάνει τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Πίνδου καὶ τὴν βορείαν τῆς Ὀθρυος, ἥτις ἐκπέμπουσα ταπεινάς τινας λοφοσειράς πρὸς Β. συναντᾷ τὰς μεσημβρινὰς παραφυάδας τοῦ Πηλίου· οὕτω δὲ συναποτελεῖται συνεχῆς ὄρεινός κύκλος περιβάλλων πανταχόθεν τὴν ἐπίθωλον Θεσσαλικὴν πεδιάδα.

Ἡ τοιαύτη διαρρύθμισις τῆς χώρας παρατηρεῖται πολλαῶν χού τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου· καθότι καὶ ἐν τῇ Λακωνίᾳ καὶ ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἀνευρίσκομεν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐρείας πεδιάδας περιβαλλομένας κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς περιμέτρου αὐτῶν ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων· ἀλλὰ τὸν ἐντελέστερον αὐτῆς τύπον ἔσχεν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ ἡ χωρογραφικὴ αὕτη διάταξις· μόνον στενὴ τις διασφάξ, ἡ κοιλάς τῶν Τεμπῶν, διακόπτει ἐνταῦθα τὴν ὀρεινὴν συνέχειαν καὶ ἐπιτρέπει τὴν δι' αὐτῆς καταφορὰν τῶν διαρρέοντων τὴν πεδιάδα ὑδάτων εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας ἐπίστευον, ὅτι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἡ χώρα αὐτῶν ἦτο πυθμὴν εὐρείας λίμνης, καὶ ὅτι βραδύτερον γενομένου ὑπὸ σεισμοῦ ῥήγματος μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης, ἐξαρθέντος δὲ καὶ τοῦ ἐδάφους τῆς πεδιάδος, διεξέπεσαν τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἀπεκάλυψαν τὸ τέως λιμναζόμενον Θεσσαλικὸν πεδίον. Καὶ ἑορτὴν δὲ μεγίστην πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τούτου ἐτέλουν οἱ ἀρχαῖοι Θεσσαλοὶ, *Πελώρια* προσαγορευομένην, καθ' ἣν ἔθουον τῷ Διὶ, καὶ τραπέζας λαμπρὰς κοσμοῦντες παρτίθεσαν καὶ φιλόπρωτον τὴν πανηγυριν συνετέλουν, ὥστε καὶ ἅπαντας τοὺς ξένους ἐπὶ τὴν θυσίαν παρελάμβανον καὶ τοὺς δεσμώτας ἔλυον καὶ τοὺς οἰκέτας κατακλίναντες μετὰ πάσης παρρησίας εἰστίων διακοσμοῦντων αὐτοῖς τῶν δεσποτῶν· ἦτο δὲ ἡ ἑορτὴ αὕτη ἀπομίμησις τῆς ὑπὸ τοῦ Πελασγοῦ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἑορτασθείσης πρὸς τιμὴν τοῦ Πελώρου, ὅστις πρῶτος ἀνήγγειλεν αὐτῷ θύοντι, ὅτι ἐν τῇ Δίμονῃ σεισμῶν μεγάλων γενομένων ῥαγεῖν τὰ Τέμπη ὄρη ὀνομαζόμενα, καὶ ὅτι διὰ τοῦ διαστήματος ὀρμησαν τὸ τῆς λίμνης ὕδωρ ἐμβάλλοι εἰς τὸ τοῦ Πηνειοῦ ρεῖθρον καὶ τὴν πρότερον λιμνάζουσαν χώραν ἅπασαν γεγυμνώσθαι, καὶ ἀναξηρανομένων τῶν ὑδάτων πεδία θαυμαστά τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει ἀναφαίνεσθαι (Ἀθῆν.

639). Φαίνεται δὲ, ὅτι ἡ ἔξαρσις τοῦ ἐδάφους δὲν ἐγένετο πανταχοῦ ὁμοία καὶ μέρη τινὰ ἔμειναν ταπεινότερα τῶν ἄλλων, ὡς καταδεικνύει ἡ ὑπαρξις τῶν λιμνῶν Βοιθιίδος καὶ Νεσσωνίδος, τὰς ὁποίας καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν ὡς λείψανα τῆς μεγάλης προϊστορικῆς Θεσσαλικῆς λίμνης (Στρ. 9. 5.), καὶ αἱ εὐρεῖαι ἐλώδεις ἐκτάσεις αἱ κατὰ τὴν ἄνω Θεσσαλικὴν πεδιάδα παρατηρούμεναι.

Καὶ πρῶτος μὲν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὅστις ἐκφέρει τὴν εἰκασίαν τῆς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους κατακλύσεως τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, εἶνε ὁ Ἡρόδοτος (7, 129, 328). Καὶ ὁ Στράβων δὲ καὶ ὁ Αἴλιος Ἀριστείδης (Αἰγυπτ. τόμ. 2. σελ. 351) καὶ ὁ Αἴλιανός (Ποικ. Ἱστορ. β. 4) καὶ ὁ Φιλόστρατος (Εἰκ. 2. 10. σελ. 831) καὶ ὁ Ἀθήναιος (ἐνθα ἀνωτέρω) καὶ ὁ Εὐστάθιος (Παρεκ. εἰς Ὅμ.), καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύουσι τῆς τοιαύτης περὶ τῆς Θεσσαλίας ἀρχαίας παραδόσεως· καὶ πάντες δὲ οἱ νεώτεροι περιηγηταί, ἀποβλέποντες πρὸς τὴν χωρογραφικὴν διαρρύθμισιν τῆς χώρας, ἀναγνωρίζουσι ὁμοφώνως ὡς πιθανωτάτην τὴν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους κατάκλυσιν τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος· ἀλλὰ καὶ ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος, εἰς γλῶσσαν εἰκονικὴν καὶ ὑπὸ ἀλληγορικῶν πέπλων μεταδίδοντες τὰς παραδόσεις καὶ τὰς ἐντυπώσεις τῶν πρώτων λαῶν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ὑποδεικνύουσιν ἄρα ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν μεγάλην γεωλογικὴν μεταβολὴν συμβᾶσαν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ; Ὁ ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου ὑπὸ τοῦ Διὸς καταπεμπόμενος κεραυνός, ἡ μάχη τῶν Ἑκατογχείρων καὶ τῶν Γιγάντων, καὶ ἡ ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων ἐπίθεσις τοῦ Πηλίου ἐπὶ τῆς Ὀσσης, πρὸς ἐκπολιόρησιν τῆς κατοικίας τῶν θεῶν, δὲν εἶνε ἴσως ἡ προσωποποιήσις τῆς πάλης τῶν στοιχείων, πάλης φοβερᾶς ἐπακολουθημένης ὑπὸ σεισμῶν καὶ ὑποχθονίων κρᾶτων; Οὐ μόνον δὲ ἡ ἀπόσχισις τῆς Ὀσσης ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπαρξις τῶν Μετεώρων, κολοσσιαίων βράχων ἐκ-

βλαστανόντων ἐκ τῆς πεδιάδος ΒΔ τῶν Τρικκάλων, καὶ τὰ ἀπολιθώματα κογχυλίων καὶ ἄλλων ὄστρακοδέρμων εὐρεθέντα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν Θεσσαλικῶν ὄρεων καὶ μαρτυροῦντα τὴν ἡφαιστογενῆ αὐτῆς δι' ἀναδύσεως ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς θαλάσσης ἀνύψωσιν καὶ τινὰ ἄλλα γεωλογικὰ φαινόμενα, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος, πείθουσιν, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους συνέβη κατὰ τὰς χώρας ταύτας σπουδαία γεωλογικὴ ἀλλοίωσις, τῆς ὁποίας ἀμυδρὰ καὶ πόρρω ἀπήχθαι εἶνε τὰ ἐν τῇ Ὀμηρικῇ καὶ Ἑσίοδειῳ ποιήσει ἀναφερόμενα καὶ τὰ περὶ τοῦ ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλισμοῦ μυθολογούμενα.

Τότε λοιπὸν σχηματισθεῖσα καὶ ἡ διασφάξ τῶν Τεμπῶν, δι' ἧς ἐκβάλλει ὁ Πηνειὸς εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἀπήλλαξε τῶν καλυπτόντων αὐτὸ ὑδάτων καὶ ἀπεκάλυψε τὸ ὠραῖον Θεσσαλικὸν πεδῖον, ὅπερ σχηματισθὲν ἐκ τῆς καθιζήσεως τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς σήψεως ὀργανικῶν ὀσείων εἶνε ὄλως πηλώδες καὶ παχύτατον, διὸ εὐφορον καὶ εὐδαιμονέστατον, διατηροῦν καὶ μέχρι σήμερον ἀμείωτον τὴν περιβάλλοντα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις παραγωγικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ἡ Πυθία πρὸς τοὺς χρηστριαζομένους Μεγαρεῖς εἶπε· « Γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἄμεινον »· ἀλλὰ καὶ ἡ περιβάλλουσα τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον ὄρεινὴ χώρα εἶνε περίπυστος διὰ τὰ δροσερὰ αὐτῆς ὕδατα καὶ τοὺς εὐχλόους λειμῶνας καὶ τὰς ἀποτόμους καὶ ἀγρίας χαράδρας τῆς· καὶ ἡ ἀρχαία δὲ ποιήσις ἐπεκόσμησε τὴν Θεσσαλικὴν γῆν διὰ ποικίλων ἱερῶν ἀναμνήσεων, οἷας ἀλλαγῆς δυσκόλως δύναται τις νὰ ἀπαντήσῃ. Καὶ ἐπὶ μὲν τὴν ὑψίστην κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου ὑπῆρχεν ἡ κατοικία τῶν θεῶν· ἐν δὲ τῇ ῥωμαντικῇ κοιλάδι τῶν Τεμπῶν ἔδρευεν ὁ Ἀπόλλων τὴν πρώτην δάφνην, καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀμφρυσσοῦ ἔβασκεν ὁ θεὸς τὰ ποίμνια τοῦ Ἀδμήτου πρὸς ἐξίλασμον τῶν ἀμαρτιῶν του· ἐν Τρίκῃ ἐγεννήθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ὁ Ἀσκληπιὸς, ὁ πατὴρ τῆς Ἰατρικῆς· ἐπὶ τοῦ Πηλίου διητᾶτο ὁ Κένταυρος Χείρ-

ρων καὶ περὶ τὰς κορυφὰς αὐτοῦ ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος· παρὰ τὰς δασύδεις ὑπερείας τῆς Ὀθρυος ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἑλλάς καὶ ἡ Φθία, ἡ πατρίς τοῦ Ἡρώως Ἀχιλλέως, ὃν δικαίως ἀπεκάλεσαν οἱ νεώτεροι πρῶτον Ἑλληνα· ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ ἐξέπλευσε τὸ πρῶτον πλοῖον τῆς Ἑλλάδος εἰς μακρυνὰς ἀκτὰς, καὶ τέλος ἡ Θεσσαλία ἦτο ἡ πρώτη κοιτίς τῶν ἐθνῶν, ἅτινα βραδύτερον κατόκησαν τὴν μεσημβρινωτέραν Ἑλλάδα.

Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊκῶν ἐπεσκέφθησαν καὶ περιέγραψαν μέχρι τοῦδε τὴν Θεσσαλίαν, οὐδ' ἀληθεύει πλέον τὸ ὑπὸ τοῦ Gosselin λεχθὲν λόγιον, ὅτι γνωστότεραι εἶνε εἰς τοὺς Εὐρωπαίους αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀσίας ἢ αἱ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἀλλ' ἀκριβῆς καὶ τελεία περιγραφή τῆς Θεσσαλίας δυστυχῶς εἰσέτι ἐλλείπει· καθότι οἱ πλείστοι τῶν περιηγητῶν ὠρισμένα μόνον μέρη τῆς χώρας ἐπισκεφθέντες, ταῦτα μόνον ἐντελῶς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον περιγράφουσι, τὰ δὲ λοιπὰ μεταδίδουσιν ἐκ πληροφοριῶν, ἃς συλλέγουσιν ἐν τῷ τόπῳ παρ' ἀνθρώπων ἡκιστα πρὸς τοῦτο καταλλήλων καὶ ἐν γλώσσῃ οὐδόλως ἢ ὅπως οὖν ὑπ' αὐτῶν ἐννοουμένῃ· οὕτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ συχνάκις παρατηρουμένη ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν ἀντίφασις οὐχὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λεγόντων. Καὶ ὁ μὲν Ἄγγλος Leake (1) ἐπεσκέφθη πολλὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ εἰλικρινέστερον καὶ ἀκριβέστερον πάντων τῶν λοιπῶν κατέγραψε τὰ παρατηρηθέντα· ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῷ πολλὰ ὑπάρχουσι τὰ ἐλλείποντα καὶ τινὰ ἡμαρτημένα· ὁ δὲ Pouqueville (2), περιγράφας ὅπως οὖν καλῶς τὰ ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Πηνειοῦ μέχρι τῆς Λαρίσσης μέρη, ἐν τοῖς λοιποῖς τοσοῦτον ἀφίσταται τῆς ἀληθείας, ὥστε φαίνεται περιγράφων ἑτέραν τινὰ ἢ τὴν Θεσσαλίαν χώραν· ὁ δὲ Δανὸς Ussing, συγγράψας ἀρχαιολο-

(1) Travels in Northern Greece 4. t. Lond. 1835.

(2) Voyage dans la Grèce. Paris 1820.

γικὴν ἰδίως περιγραφὴν τῆς Θεσσαλίας, κατέστησε γνωστὰς εἰς τε τοὺς συμπατριώτας του καὶ εἰς τὸ μέγα γερμανικὸν κοινὸν (διὰ τῆς γερμανικῆς ἐκδόσεως τοῦ συγγράμματός του ἐν Λειψ. 1857) καὶ τὰς ἐξαιτίας καλλονὰς τῆς χώρας, αἰτινες ἐνεποίησαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἐπὶ τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ψυχῆς· καλὰς δὲ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν μονογραφίας συνέγραψαν οἱ Γαλάται Mezières καὶ Heuzey· ὁ μὲν πρῶτος τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης (Mémoire sur le Pélion et l'Ossa. Paris 1853), ὁ δ' ἕτερος τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Πιερικῶν ὄρέων. Καὶ ὁ Clarke δὲ (1) καὶ ὁ Dodwell (2) καὶ ὁ Holland (3) καὶ ὁ Gell (4) καὶ ἄλλοι τινὲς περιγράφουσιν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν μέρη τινὰ τῆς Θεσσαλίας, ἔνθα μετὰ τινῶν ὀρθῶν ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἡμαρτημένα· ἀρχαίαν δὲ γεωγραφίαν τῆς χώρας συνέγραψαν ἐν τοῖς γεωγραφικοῖς αὐτῶν συγγράμμασιν ὁ A. Forbiger ἐν τῷ Handbuch der alten Geographie. Leip. 1842· ὁ Mannert Geographie der Griechen und Römer Lands. 1812· καὶ τελευταίαν πασῶν, ὁ Βουρσιανός, Geographie von Griechenland· ὥστε κατὰ τὰ εἰρημένα ἀκριβῆς καὶ ἐντελής περιγραφὴ τῆς ὅλης Θεσσαλίας ὑπὸ πᾶσαν αὐτῆς ἔποψιν ἐλλείπει μέχρι σήμερον, καὶ τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἐπιχειρῶν νὰ ἀναπληρώσω συνέγραψα τὴν παροῦσαν πραγματείαν, ἐν ᾗ ὑπ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἐξετάζεται ἡ περικαλλῆς αὕτη χώρα. Καὶ πρῶτον μὲν θὰ περιγράψω τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς, τὰς λίμνας, τοὺς κόλπους, τὰ ἀκρωτήρια, τὰς κοιλάδας καὶ πεδιάδας αὐτῆς, τῶν ὁποίων ἡ περιγραφὴ ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην χωρογραφίαν τόπου τινός· ἔπειτα δὲ θὰ μεταβῶ εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν διαφό-

(1) Travels in various Countries of Europe. Lond. 1816.

(2) Klassische Reise durch Griechenland übers. von Sickler Meiningen 1822.

(3) Travels in the Jonian Isles, Albany etc. London 1815.

(4) Itinerary of Greece. London 1837.

ρων περιπετειῶν, ὡς ὑπέστη ἡ χώρα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, ἤτοι εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, καὶ τέλος θὰ περιγράψω τὰς πόλεις ἢ τὰ χωρία, ὧν ἡ περιγραφή ἀποτελεῖ τὴν τοπογραφίαν χώρας τινός. Καὶ πηγὰς μὲν ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς προκειμένης βίβλου εἶχον πάντας τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, οἵτινες ἀκριβῶς περιγράφουσιν ἢ ἐν παρόδῳ μνημονεύουσι τινὸς ἀναφερομένου εἰς τὴν γεωγραφίαν ἢ ἱστορίαν τῆς περιγραφομένης χώρας, βοηθήματα δὲ τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα συγγράμματα τῶν νεωτέρων καὶ τινὰ ἄλλα, ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ μνεῖα γενήσεται.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΑ

α) Περὶ ὄρεων.

Τὰ Θεσσαλικά ὄρη, ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ μεσημβρινωτέρᾳ Ἑλλάδι κείμενα, εἶνε, ὡς καὶ ἀνωτέρω ὑπέδειξα, ἡραιοτογενοῦς καταγωγῆς, συνιστάμενα γεωλογικῶς ἐκ τιτανωδῶν πετρωμάτων κατὰ τὸ πλεῖστον, ἵνα μὴ εἶπω καθολοκληρίαν, καθότι, ἐκτὸς μερῶν τινῶν κατὰ τὴν Ὀσσαν, ἐνθα Γάλλοι γεωλόγοι ἀνεῦρον γρανίτην (Gorseix), καὶ ἄλλων τινῶν τῆς Πίνδου κατὰ τὸν ἄνω βῶν τοῦ Πηνείου, ἐνθα ὁ Πουκεβίλ ἀνεῦρε σιενίτην, πορφυρίτην, ὄρείτην καὶ ἴσπιν διαφόρων χρωμάτων, πανταχοῦ ἀπαντᾷ ὁ φαῖς τιτανόλιθος τριτογενοῦς διαπλάσεως, ὡς τὸ μόνον συστατικὸν τῶν πετρωμάτων τῶν Θεσσαλικῶν ὄρεων. Καὶ αἱ μὲν ὑφίσταται αὐτῶν κορυφαί, ἐστερημέναί πάσης βλαστήσεως, διαγράφουσιν ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος ὠραίας καὶ ἀκριβεῖς γραμμάς, ὧν τὸ θέλημα ἐπαυξάνει ἐτι μᾶλλον ὁ γλυκύτατος χρωματισμὸς, ὃν ἐπιχέει ὁ ἀνατέλλων καὶ δύων ἥλιος· αἱ κατώτεραι ὅμως αὐτῶν μοῖραι καλύπτονται ἀπὸ βαθύτατα δάση καὶ διαρρέονται ὑπὸ διαυγεστάτων καὶ ψυχροτάτων ὑδάτων, ἀρδευόντων βαθυχλόους καὶ δροσεροὺς λιμῶνας, ἐνθα κατὰ τὸ θέρος ἐνδiciaitῶνται ἀπειράριθμα

ποιμνία' δυστυχῶς ὅμως ἐνδελεχῆς καὶ ἄτακτος ὑλοτομία ἐντονώτερον διενεργουμένη κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐμποιεῖ φόβους σπουδαίους περὶ τῆς μελλούσης ὑπάρξεως τῶν δασῶν' οὐ μόνον καύσιμος ὕλη, ἀλλὰ καὶ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκιῶν καὶ πρὸς ναυπηγίαν σημαντικὸν ποσὸν ξυλικῆς ἀποκόπτεται κατ' ἔτος ἐν τε τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ Πίνδου καταπερόμενον διὰ τοῦ Πηνειοῦ εἰς Λάρισσαν, καὶ ἐν ταῖς βορείαις πλευραῖς τοῦ Πηλίου, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, μετακομιζόμενον πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἐκποίησην, καὶ ἤδη ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται αἱ δυσάρεστοι συνέπειαι τῆς ἀραιώσεως τῶν δασῶν κατὰ τὰ Θεσσαλικὰ ὄρη. Ἡ πρὶν πολυόμβρος Θεσσαλία πάσχει κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἀπὸ ἀνομβρίαν, καὶ ἐνῶ πρὸ οὐχὶ πολλῶν ἐτῶν τὰ πολυόμβρα ἔτη ἦσαν ὡς 4 : 1 πρὸς τὰ αὐχμηρὰ, κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα ἡ ῥηθεῖσα ἀναλογία ἀληθεύει ἀντιστρόφως, αἱ κατὰ τὸ θέρος καὶ ἰδίως κατὰ τὸ ἔαρ πρὶν παρατηρούμενοι συχνοὶ ὕετοι ἀπέστησαν ἤδη σπανιώτατοι, καὶ οὐχὶ ὀλίγα εἶνε τὰ ἔτη, καθ' ἃ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου ἡ οὐδόλως ἢ σπανίως βρέχει. Καὶ δὲν ἀρνοῦμαι μὲν, ὅτι μετεωρολογικαὶ μεταβολαὶ ἄγνωστοι ἡμῖν αἰτιῶνται τὴν πολυομβρίαν ἢ ἀνυδρίαν τόπου τινός, ἀλλ' οὐχ ἤττον εἶνε γενικῶς παραδεδεγμένη ἡ ἐπιβροχὴ, ἣν ἔχει ἐπὶ τῆς ἀνυδρίας ἰδίως κατὰ τὸ θέρος καὶ ἔαρ ἢ καταστροφή τῶν δασῶν' ἐν ἐλλείψει λοιπὸν τῆς καλαισθησίας, ἥτις δυστυχῶς δὲν χαρακτηρίζει τοὺς νῦν κατοικοῦντας τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἐν ἐλλείψει τῆς ἱερότητος, μεθ' ἧς περιέβαλλον τὰ δάση οἱ πρόγονοί μας, θεωροῦντες αὐτὰ ὡς κατοικίας τῶν Δρυάδων καὶ Ὀρεστιάδων, ἃς πείσῃ ἡμᾶς τοῦλάχιστον τὸ ὑλικὸν συμφέρον, ὅπως ὑλοτομῶμεν μεθοδικώτερον καὶ φειδωλότερον τὰ βαθέα δάση μας· ἄλλως οὐ μόνον τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν προϊόντος τοῦ χρόνου θὰ μειοῦνται, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ὀρέων ἀρόσιμος γῆ, συμπαρασυρομένη ὑπὸ τῶν καταρρέοντων ὀρητικῶν χερμαρῶν, δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ ἀπο-

καλύψη τὸν ὑπ' αὐτῆς καλυπτόμενον βραχώδη τῶν ὀρέων σκελετὸν καὶ μεταβάλλῃ εἰς ἀγόνους καὶ ξηροὺς βράχους τὰ νῦν καλλίκομα καὶ εὐῦδρα ὄρη, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς τῆς Μακρονίτσης ὑψουμένην παραφυάδα τοῦ Πηλίου τὴν καλουμένην *Σαρακηδὸν*, ἣτις παρουσιάζει νῦν φαλακρὸν καὶ ξηρὸν βράχον, ἐνῶ κατὰ τὸ λέγειν ἐπιζώντων γερόντων οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐκαλύπτετο ὑπὸ πυκνῶν θάμνων.

Καὶ τὰ μὲν συχνότερον ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων ἀπαν-
τῶντα δένδρα εἶνε ἡ ὄξυς, ἀποτελοῦσα τὰ δάση τοῦ Πηλίου
καὶ τῆς Ὀσσης καὶ κατὰ μέρος τὰ τοῦ Ὀλύμπου, τῶν
Χασιωτικῶν ὀρέων καὶ τῆς Πίνδου· ἡ ἐλάτη καὶ ἡ πεύκη,
παρατηρούμεναι συχνὰ κατὰ τὸν Ὀλυμπόν, Πίνδον καὶ Ὀ-
θρυν, ἡ δὲ πρώτη, καίτοι σπανίως, καὶ ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ
τῆς Ὀσσης· ἡ δρυς, ἡ φηγὸς καὶ ἡ πρίνος καθ' ἅπαντα μὲν
τὰ Θεσσαλικά ὄρη, ἰδίως ὅμως κατὰ τὴν Πίνδον· ὁ πλάτα-
νος κατὰ τὰς κατωτέρας μοίρας τῶν ὀρέων ἐν τῇ κοίτῃ τῶν
καταρρέόντων χειμάρρων· ἡ ἰτέα δὲ καὶ ἡ φιλύρα καὶ ὁ
κότινος καὶ ἡ κόμαρος καὶ ἡ ἄρκευθος καὶ ἡ ῥοδοδάφνη καὶ
ὁ λύγος καὶ ἡ αἰγείρος καὶ ὁ ῥοῦς (χρυσόξυλον) καὶ ἡ μελίξ
καὶ ἡ δάφνη καὶ ἡ κυπάρισσος καὶ ἡ ἀκτὴ καὶ ἡ μύρτος καὶ
ὁ κισσὸς καὶ ἡ βάτος καὶ ὁ ἐλαιόπρινος καὶ ἡ σφένδαμος
καὶ ἡ συκαμινέα καὶ ἄλλα τινὰ ἀνευρίσκονται ἀραιὰ ἐπὶ τῶν
Θεσσαλικῶν ὀρέων. Ἐκ δὲ τῶν καρπίμων δένδρων ἀναφέρω
τὴν καστανέαν, ἐξ ἧς ἀπαρτίζονται ἐκτεταμένα δάση κατὰ
τὰς ἀνατολικὰς πλευρὰς τοῦ Πηλίου, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ
Ὀλύμπου, τὴν ἐλαιάν, ἣτις καλύπτει ἀμφοτέρας τὰς κα-
τωτέρας πλευρὰς τοῦ Πηλίου, ἰδίως τὴν δυτικὴν, τὴν κέρα-
σον, τὴν ἀχράδα, τὴν καρύαν, τὴν κοκκυμηλέαν, τὴν κρα-
νέαν, τὴν ὄαν (σουρβιάν), τὴν μηλέαν, τὴν ροιάν, τὴν ἀρμε-
νιακὴν μηλέαν, τὴν ἀμυγδαλέαν, τὴν κυδωνιάν, τὴν συκῆν
τὴν Περσικὴν, τὴν πορτοκαλέαν, τὴν λεπτοκαρύαν καὶ ἄλλα
πινὰ, ἅτινα ἀφθονώτατα παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ Πηλίου, καὶ

τέλος τὴν ἄμπελον βλαστάνουσιν καθ' ἅπαντα τὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας καὶ παράγουσιν ἄριστον καὶ περιζήτητον οἶνον· ἀλλ' ἐκτὸς τῶν καρπίμων δένδρων κηπεύονται ἐν τοῖς περιβάλλουσι τὰ πλεῖστα ὄρεινά τῆς Θεσσαλίας χωρία παντοδαπά λαχανικά καὶ ἐπὶ τῶν ὄροπεδίων φύονται αὐτομάτως ποικιλώτατα ἄνθη καταρωματίζοντα τὴν περιβάλλουσαν ἀτμοσφαῖραν, καὶ πλεῖστα ἱαματικά βοτάναι ἰδίως ἐπὶ τοῦ Πηλίου.

Ἄγρια δὲ ζῶα τρέφουσι τὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας πολλὰ καὶ διάφορα· καὶ λύκοι μὲν καὶ ἀλώπεκες καὶ λαγωοὶ καὶ θῶες καὶ σὺς ἐνδιαιτῶνται ἐν τοῖς δάσειν ἁπάντων τῶν Θεσσαλικῶν ὄρεων, κατὰ δὲ τὸν Ὀλυμπον ἁπαντῶσι καὶ ἔλαφοι καὶ δορκάδες καὶ αἰγαγροὶ· καὶ κατὰ τινὰ μέρη τοῦ Πίνδου καὶ μέλαινα ἄρκτοι. Ἀλλὰ καὶ τὸ βασίλειον τῶν ὄρυκτῶν ἀντιπροσωπεύεται ἐπαρκῶς ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὄρεων· καὶ μολονότι ἐσχάτως μόνον ἤρχισαν νὰ ἐξετάζωνται τὰ ὄρη ταῦτα ὑπὸ ὄρυκτολογικῆν ἔποψιν, ἀνεκαλύφθησαν ὁμοῦς μέχρι τοῦδε σπουδαῖα μεταλλεῖα χρωμικοῦ μὲν σιδήρου κατὰ τὸ Πήλιον καὶ τὸν Ὀλυμπον, ἀργυροῦ καὶ μολύβδου καὶ μαγγανεσίου καὶ χαλκοῦ καὶ ἀρσενικοῦ κατὰ τὸ Πήλιον.

Τοιαῦτα δὲ ὄντα ὑπὸ τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἔποψιν τὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐκπλασάνοντα ἐξ ἑνὸς κέντρου, ἀφ' οὗ πρὸς δυσμᾶς μὲν ἐκφύονται τὰ Ἠπειρωτικὰ ὄρη, καὶ εἰς τὸ ἐκ βορρᾶ καταλήγει ἡ μεγάλη καὶ πολυώνυμος σειρὰ τοῦ Σκάρδου, σχηματίζουσα διὰ τῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ κλάδων τῆς τὰ πλεῖστα τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ἠπειρωτικῶν ὄρεων. Τὸ κέντρον τοῦτο εἶνε ἡ ἄκρα τῆς Πίνδου, ἡ παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις καλουμένη *Λάκμος* καὶ *Λάκμων* (Στρ. 7. 5. Ἡρ. 9, 93 καὶ Τσέτσης «*Λακμωνία* ἡ τοῦ Πίνδου ὄρους ἄκρα»), παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις *Ζυγὸς τοῦ Μετσόβου* ἀπὸ τινος ὁμωνύμου χωρίου, διὰ τοῦ ὁποίου φέρει ἢ ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἠπειρον ὁδός. Ἐκ τῆς ἄκρας λοιπὸν ταύτης τῆς Πίνδου πρὸς μεσημβρίαν μὲν ἐκτείνεται ἡ

Πίνδος συνεχιζομένη ὑπὸ τῆς Ὀθρους, πρὸς βορρᾶν δὲ ἔκ-
 ελαστάνουσι τὰ Χασιωτικὰ ὄρη, ἅτινα βορειότερον μεταβαί-
 νουσιν εἰς τὸν Ὀλύμπου, καὶ οὗτος διὰ τῆς κοιλάδος τῶν
 Τεμπῶν εἰς τὴν Ὀσσαν καὶ Πήλιον· καὶ πρῶτον μὲν ἀρχομαι
 τῆς περιγραφῆς τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων.

Τὰ ὄρη ταῦτα ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Λάκμου ἐκτείνονται ἐκ
 τοῦ ΜΑ πρὸς τὸ ΒΔ ἐπὶ 20 ὥρας, καταλήγοντα εἰς τὸ στε-
 νὸν τῆς Πέτρας, ὅπερ χωρίζει αὐτὰ ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου. Καὶ
 ἢ μὲν μεσημβρινωτέρα αὐτῶν μοῖρα σπανίως ὑψοῦται εἰς ὑψη-
 λὰς κορυφάς, συνισταμένη κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ γηλόφων
 ἀροσίμων καὶ καταρρύτων· καθόσον δὲ προβαίνουν πρὸς βορρᾶν
 ἀνέρχονται τὰ ὄρη ταῦτα εἰς τὰς ὑψίστας αὐτῶν κορυφάς, ἐξ
 ὧν ἀναφέρω ἐκ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν ἀριθμῶν τὴν Ὀξύαν,
 τὴν Βουνάσαν, τὸ Ἀμάρμπεϊ καὶ τὴν καταντικρῶ τοῦ Ὀλύμ-
 που ὑψομένην ὑψίστην κορυφὴν τῆς ὄρεινῆς ταύτης σειρᾶς, τὴν
 Σιάπκα. Τὰ ὄρη ταῦτα, χωρίζοντα τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς
 ἄνω Μακεδονίας, εἶνε κατάρρυτα καὶ συνηρεφῆ, καλυπτόμενα
 ὑπὸ ἐκτεταμένων δασῶν ὄξυων, ἰδίως δὲ ἐνέχουσιν ἀφθόλους
 νομάς καὶ λειμῶνας, ἐνθα τρέφονται τὰ ποίμνια τῶν Χασιω-
 τῶν· καλοῦνται δὲ ὑφ' ἀπάντων τῶν νεωτέρων γεωγράφων
 καὶ περιηγητῶν *Καμβούγια* τὰ ὄρη ταῦτα λίαν ἡμαρτημένως
 κατ' ἐμὲ, καθότι ἡ ὀνομασία αὕτη ἀπεδίδετο ὑπὸ τοῦ Λι-
 βίου (42, 53. 44, 2) μόνον εἰς τὴν βορειοτάτην μοῖραν τῆς
 ὄρεινῆς ταύτης σειρᾶς, ἐνθα εὐρίσκεται ἢ ἐκ τῆς ἄνω Μακεδο-
 νίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἄγουσα διασφάξ, ἢ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις
 κατὰ τὸν Λίβιον καλουμένη *Βολουστάνα*· διὰ τοῦτο δὲ ἐγὼ
 ἐπροτίμησα μᾶλλον νὰ ἀποκαλέσω τὰ ὄρη ταῦτα Χασιωτικὰ,
 ὀνομασίαν ἣν φέρει τὴν σήμερον ἡ ὄρεινὴ αὕτη σειρά κατὰ τὴν
 μεγίστην αὐτῆς ἔκτασιν ἀπὸ τοῦ Λάκμου μέχρι τοῦ μέσου
 ῥοῦ τοῦ Τιταρησίου· αἱ δὲ βορειότερον τούτου ὑψόμεναι καὶ
 ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι κορυφαὶ Ἀμάρμπεϊ καὶ Σιάπκα, αἱ
 καλούμεναι, ὡς ἤδη ἐρρήθη, ὑπὸ τοῦ Λιβίου *Καμβούγια* ὄρη,
 ἔφερον ἄλλα ὀνόματα παρὰ τοῖς Ἑλλησι συγγραφεῦσι. Καὶ ἡ

μὲν Σιάπκα ἐκαλεῖτο Τιτάριον ὄρος κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν
 τοῦ Στράβωνος, ὅστις μνημονεύων αὐτοῦ ἀποκαλεῖ αὐτὸ συνε-
 χῆς καὶ συμφύες τῷ Ὀλύμπῳ καὶ ἀφορίζον ἐνταῦθα τὴν
 Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας (7. 14)· ἡ δὲ καταντικρὺ
 τῆς Σιάπκας ὑψομένη κορυφή Ἀμάρμπεϊ φαίνεται φέρουσα
 παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸ ὄνομα Κύφος, ὄρος Πεῤῥαϊδικόν, κείμε-
 νον κατὰ τὸν Στράβωνα πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ὀλύμπου, ἔνθα
 κατὰ τὸν αὐτὸν ἔκειντο καὶ αἱ ἀρχαῖαι Πεῤῥαϊδικαὶ πόλεις
 Κύφος καὶ Δωδώνη, ὧν τὰ εἰρήπια ἀνευρίσκονται εἰσέτι ἐπὶ
 τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀμάρμπεϊ. Κακῶς λοιπὸν ὁ μὲν Heuzey
 ἀποκαλεῖ Κύφον τὴν ἐκ τῆς μεσημβρινοανατολικῆς πλευρᾶς
 τοῦ Ὀλύμπου ὑπὲρ τὸ χωρίον Δερελί οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰσόδου
 τῶν Τεμπῶν ἐκβλαστάνουσαν παραφυάδα, τὴν νῦν καλουμέ-
 νην Κοκκινόπετραν, ἐνῶ ἐπισταμένη ἀνάγνωσις τοῦ Στράβω-
 νος (9. 442) δύναται εὐκόλως νὰ πείσῃ ὅτι ὁ Κύφος ἦτο
 ὄρος τῶν πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ὀλύμπου ἐν τῇ βορείᾳ Ἐστια-
 ώτιδι ἐγκαταστάντων Πεῤῥαϊδῶν καὶ οὐχὶ τῶν ἐν τῇ Πε-
 λαγονιώτιδι ἀναμῖξ μετὰ τῶν Λαπιθῶν κατοικούντων, ἔνθα
 τὸ Δερελί καὶ ἡ Κοκκινόπετρα. Ἀτόπως δὲ καὶ ὁ Kiepert
 ἀποκαλεῖ Κύφον τὴν μεσημβρινωτέραν μοῖραν τῆς προκειμένης
 ὄρεινης σειρᾶς, ἣτις καλεῖται σήμερον, ὡς ἤδη ἐλέχθη, Χασιω-
 τικὰ ὄρη, καθόσον ἡ μοῖρα αὕτη κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν
 τοῦ Διβίου ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Λίγγος. Ὁ εἰρημένος
 ἱστορικός, μνημονεύων τῆς παρὰ τὸν Ἄδων ἡττης Φιλίππου
 τοῦ Γ'. ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Τίτου Φλαμινίου καὶ τῆς
 ὑποχωρήσεως ἐκείνου, λέγει, ὅτι ἀφίχθεις ὁ Φίλιππος ἐπὶ τοῦ
 ὄρους Λίγγου ἐνεδοίαζεν, ἂν ἔπρεπε νὰ καταβῆ εἰς τὰς πεδιά-
 δας τῆς Θεσσαλίας ἢ τραπόμενος πρὸς βορρᾶν νὰ μεταβῆ εἰς
 Μακεδονίαν· κεῖται δὲ τὸ ὄρος Λίγγος, προσθεται ὁ αὐτός, με-
 ταξὺ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας καὶ ἡ μὲν *latus quo vergit*
in Thessaliam oriens spectat. Septentrio a Macedonia
objicitur. Vestiti frequentibus silvis sunt, juga summa
campus patentes aquasque perennas habent. (32, 13.

14) ὥστε τὰ Χασιωτικὰ ὄρη, κείμενα μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, καὶ διὰ μὲν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἀφορῶντα πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, διὰ δὲ τῆς βορείας πρὸς τὴν Μακεδониάν, κεκαλυμμένα δὲ ὑπὸ ἐκτεταμένων δασῶν καὶ ἐνέχοντα ἀρόσιμα ὀροπέδια καὶ ἀφθόλους πηγὰς ἐπὶ τῶν κορυφῶν, εἶνε ἀναμφιλέκτως ὁ Λίγγος τοῦ Λιθίου· ἄπορον δὲ πῶς οὐδεὶς τῶν νεωτέρων γεωγράφων καὶ περιηγητῶν συνταυτίζει τὰ ὄρη ταῦτα μετὰ τοῦ Λίγγου, ἀλλ' ὁ μὲν Kiepert ἀποκαλεῖ αὐτὰ Κύφον, ἄλλοι δὲ Κερκέτιον, καὶ οἱ πλεῖστοι, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, Καμβούνια.

Πρὸς ἀνατολὰς τῆς βορειότερας κορυφῆς τῶν μνημονουθέντων ὀρέων τῆς Σιάπκας, χωριζόμενος ἀπ' αὐτῆς διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας, ὑπερφέρει ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν κάτω Μακεδониάν, ὑψοῦται ὁ περιβόητος Ὀλύμπος (σήμερον Ἐλυμπος), ὅστις, ἐκτεινόμενος κατ' ἀρχὰς εἰς συνέχειαν μεγαλοπρεπῶν κορυφῶν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, καθόσον προβαίνει ἀνατολικώτερον, καταπίπτει ἐκ τοῦ αἰθερίου αὐτοῦ ὕψους καὶ ὡς κάτω Ὀλύμπος τελευτᾷ ἐτι μᾶλλον καταβαίνων εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Τὸ ὄρος τοῦτο, περιβάλλον ἐκ βορρᾶ τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, διὰ τε τὸ ὕψος του καὶ τὰ ἐκτεταμένα δάση του καὶ τὰς βαθείας αὐτοῦ χαράδρας καὶ τὸν ὄλον ἐν γένει ὄγκον του, παραβάλλεται ὑπὸ τινων περιηγητῶν μὲ τὰς Ἄλπεις τῆς Ἑλβετίας· ἀλλ' αἱ νοτιώτεραι αὐταὶ Ἄλπεις κεῖνται ὑπὸ τὸν ὠραῖον γλαυκὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος· αἱ μεγαλοπρεπεῖς κορυφαὶ τοῦ Ὀλύμπου, περιβαλλόμεναι ἀπὸ γλυκεῖαν καὶ διαυγῆ ἀτμοσφαῖραν, δὲν ἐμποιοῦσι τὴν αὐστηρὰν καὶ μελαγχολικὴν ἐντύπωσιν, ἣν αἰσθάνεται τις ἀνερχόμενος τοὺς παγῶνας καὶ βράχους τῶν Ἑλβετικῶν Ἄλπεων, ἀλλὰ συγκινοῦσιν ἡδύτατα τὰς αἰσθήσεις καὶ ἐξάπτουσι τὴν φαντασίαν. Ἐνταῦθα ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐνεπνεύσθησαν ὠραίας ποιητικᾶς εἰκόνας, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγνωσις θὰ μαρτυρῆ ἕσαυτὴ τὴν ἀπαράμιλλον καλλονὴν τῶν τόπων (Roug. Voy. en Grèce) δια:

κρίνομεν δὲ εἰς τὸ ὄρος δύο πλευράς, τὴν βορείαν ἢ Μακεδονικὴν καὶ Πιερικὴν, ὡς ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἐγκαταστάσεως τῆς Θρακικῆς φυλῆς τῶν Πιέρων, καὶ τὴν μεσημβρινὴν ἢ Θεσσαλικὴν καὶ Περγασιανὴν, ὡς ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἐνοικήσεως τῆς Πελασγικῆς φυλῆς τῶν Περγασιῶν· καὶ αὕτη μὲν, καὶ τοὶ μὴ στερουμένη ἐντελῶς δασῶν, δὲν παρουσιάζει τὴν κραταίαν καὶ ἄφθονον βλάστησιν ἐκείνης, ἐνέχει ὅμως ἀρόσιμα ὄροπέδια καὶ εὐχλόους νομάς, διαρρέομενας ὑπὸ διαυγεστάτων ῥυακίων, ἐνθα βόσκουσι πολλαὶ ἀγέλαι ποιμνίων. Ἐν τῇ πλευρᾷ ταύτῃ ὑπάρχει καὶ ἡ ὄρεινὴ λίμνη Ἰσχορὶς (Νεζερός). Τὸ μεσημβρινὸν τοῦτο ὄροπέδιον τοῦ Ὀλύμπου, ὅπερ ἤδη ὑψοῦται κατὰ τοὺς Ἀγγλικούς χάρτας εἰς 4,500 πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφανείαν τῆς θαλάσσης, καταπίπτει ἔτι μᾶλλον πρὸς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καὶ καλεῖται, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰς ὑψίστας κορυφὰς τοῦ ὄρους, Κάτω Ὀλυμπος· ἡμίσειαν δὲ ὥραν ὑπὲρ τὸ ὄροπέδιον τοῦτο παύει πᾶσα βλάστησις ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὄρους, συνισταμένων ἤδη ἐκ φαλακρῶν καὶ γυμνῶν τιτανολίθων μέχρι τῶν ὑψίστων κορυφῶν αὐτοῦ. Ὅλως ἀλλοίαν ὄψιν παρουσιάζει ἡ ἀρκτική πλευρὰ τοῦ Ὀλύμπου· καὶ ἐνέχει μὲν καὶ αὕτη πλουσίας νομάς, ἀλλὰ διακρίνεται πρὸ πάντων διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ ἔκτασιν τῶν δασῶν τῆς καὶ τὰς βαθεῖας καὶ ἀποτόμους χαράδρας, αἵτινες διαυλακοῦσι τὰς πλευράς τοῦ ὄρους. Ἐνταῦθα ὑπὲρ τὸ χωρίον Σκουτῖνα ἐκτείνεται τὸ ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευόμενον πυκνότετον δάσος Καλλιπεύκη, διαρρέομενον ὑπὸ ἀρθόνων ὑδάτων, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου κατῆλθον εἰς τὴν Πιερίαν αἱ ὑπὸ τὸν ὑπατον Φίλιππον Μάρκιον Ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες· ἐνταῦθα ὑπὲρ τὸ χωρίον Λιτόχωρον παρατηρεῖται ἡ βαθυτέρα καὶ ἀποτομωτέρα χαράδρα τοῦ Ὀλύμπου, ἥτις κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Heuzey φαίνεται διήκουσα μέχρι τῶν ἐγκάτων τοῦ ὄρους, καὶ διὰ τῆς ὁποίας καταφέρονται θορυβωδῶς τὰ ὕδατα τοῦ Ἐνιπέως εἰς τὴν πεδιάδα (Λιβ. 44, 8)· ἔτι βορειότερον δι' ἑτέρας χαράδρας ἀγούσης εἰς τὸ στενὸν τῆς Πέτρας

καταρρέουσι τὰ ὕδατα τοῦ Ἑλικῶνος (Λιβ. 44, 6). Καὶ αἱ μὲν κατώτεροι μοῖραι τοῦ ὄρους, ἰδίως παρὰ τὴν κοίτην τῶν καταρρέοντων χειμάρρων καὶ ἐν αὐτῇ καλύπτονται ὑπὸ τῶν ὑδροχαρῶν πλατάνων, οἵτινες ἀνωτέρω ἀντικαθίστανται ὑπὸ καστανεῶν, καὶ ἔτι ἀνωτέρω ὑπὸ ἐλατῶν καὶ πευκῶν· κραταιοτάτη δὲ εἶνε ἡ βλάστησις κατὰ τὸ στενὸν τῆς Πέτρας καὶ περὶ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἣτις κεῖται ἐν τῷ μέσῳ ἀγρίας καὶ ῥωμαντικῆς φύσεως τρεῖς ὥρας ὑπὲρ τὸ Λιτόχωρον. Βυθία δάση πευκῶν καλύπτουσι τὰς ὄχθας τοῦ ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους παρὰ τὴν μονὴν κατερχομένου Ἐνιπέως, ἅτινα ἀνωτέρω ἀντικαθίστανται ὑπὸ πυκνοτάτου δάσους ἐλατῶν, καλουμένου διὰ τὴν σκιερότητα αὐτοῦ *Μαυρολόγγου*. Ὑπὲρ αὐτὸ παύει πλέον πᾶσα βλάστησις καὶ ἀρχονται αἱ φαλακραὶ καὶ ἐκ φαιοῦ τιτανολίθου συνιστάμεναι πλευραὶ διηυλακωμέναι ὑπὸ ἀπείρων ῥωγμῶν, ἐν αἷς καθ' ὄλον τὸ ἔτος διαμῆνει ἡ χιών, ὅθεν ἐπρομηθεύοντο αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Πιερίας. Ἐκ τῆς χιόνος ταύτης ζητεῖ ὁ Σιμωνίδης ἐν τινι ἐπιγράμματι διασωθέντι παρ' Ἀθηναίῳ (III, 125) ἐν ὥρᾳ ἰσχυροῦ καύματος, ὅπως ἐγγέωσιν εἰς τὸ ποτὸν αὐτοῦ·

Τῆ ρα ποτ' Οὐλύμπου περὶ πλευρὰς ἐκάλυψε
 δξὺς ἀπὸ Θρηίκης ὀρνύμενος βορέης·
 ἀνδρῶν δ' ἀρχαίων ἔδακε φρένας· ἀτὰρ ἐθάφθη
 ζωὴ Πιερίην γῆν ἐπισσαμένη
 ἔν τις ἐμεῦ καὶ τῆς χεύετο μέρος· οὐ γὰρ ἔοικε
 θερμὴν βαστάζειν ἀνδρὶ φίλῳ πρόποσιν.

Ἐνταῦθα εἰσέρχεται τις ἐντὸς εὐρυτάτου κύκλου, ἐνθα ἀμφιθεατρικῶς εἶνε κατατεταγμένοι καθ' ὀριζοντίους στιβάδας οἱ κολοσσαῖοι τιτανόλιθοι, ἐξ ὧν συνίστανται αἱ κορυφαὶ τοῦ ὄρους. Ἐκ τοῦ βάθους τοῦ κύκλου τούτου ὑψοῦνται κατακαθέτως ὑψηλοὶ καὶ κατεσχισμένοι βράχοι, ἀποτελοῦντες μίαν τῶν ὑψίστων κορυφῶν τοῦ ὄρους τὴν καλουμένην *Καλόγηρον*, ὡς χρησιμεύσασαν κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν εἰς τὰ-

φον τοῦ ἁγίου Διονυσίου· ὀλίγον δὲ μεσημβρινώτερον τῆς κορυφῆς ταύτης ὑψοῦνται ἕτεραι κορυφαὶ τοῦ ὄρους καὶ θόλοι Βυζαντινῆς ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων ἡ ὑψίστη ὑπὲρ τὴν κοιλάδα τῆς Καρυᾶς καλεῖται παρὰ τῶν ἐγγχωρίων *Τσουμᾶ*. Οἱ τῆς κοιλάδος κάτοικοι πιστεύουσιν ὅτι ἐπ' αὐτῆς κεῖται μεγάλη πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς, ἀντὶ τῆς ὁποίας ὁμοῦς ὁ *Heuzeu* εὔρε στήλην ἐκ λίθων ἰδρυμένην πρὸς καταμέτρησιν τοῦ βᾶθους τῆς πιπτούσης χιόνος ὡς καὶ συντρίμματά τινα κεράμων ἀνήκοντα εἰς προϋπάρχοντα ἐνταῦθα χριστιανικὸν ναῦσκον. Πέραν τῆς κορυφῆς ταύτης πρὸς βορρᾶν ἐκτείνεται μικρόν τι ὄροπέδιον, καὶ ἐκ τῆς βορείας πλευρᾶς αὐτοῦ ἀνυψοῦνται ἕτερα τῶν ὑψίστων κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἡ καλουμένη ἐκ τινος ἐκεῖ ἰδρυμένου ναΐσκου, κορυφὴ τοῦ ἁγίου Ἡλίας. Τὸ ὕψος τῆς κορυφῆς ταύτης ὑπολογίζεται κατὰ τοὺς Ἀγγλικούς χάρτας 9,754 πόδας, ἧτοι 2,972 μέτρα· τὸ δὲ ὑπὲρ τὸ Πύθειον ὕψος αὐτοῦ καταμετρηθὲν καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπὸ τοῦ Ξεναγόρα εὑρέθη 10 στάδια καὶ ἐν πλεθρον πλὴν 4 ποδῶν, ὅ ἐστι 1,877 μέτρα. Τὸ περὶ τῆς καταμετρήσεως ταύτης ἐπίγραμμα εὐρίσκεται παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Παύλου Διαιτίου·

Ὀλύμπου κορυφῆς ἐπι Πυθίου Ἀπόλλωνος
 ἱερὸν ὕψος ἔχει (πρὸς τὴν κάθετον δ' ἐμετρήθη)
 πλήρη μὲν δεκάδα σταδίων μίαν· αὐτὰρ ἐπ' αὐτῇ
 πλεθρον τετραπόδιον λειπόμενον μεγέθει.
 Εὐμήλου δὲ μιν υἷος εἰθήκατο μέτρα κελεύθου
 Ξεναγόρας· σὺ δ', ἀναξ, χαῖρε καὶ ἐσθλὸν δίδου.

Καὶ κατὰ μὲν τὸν *Heuzeu* ἡ τοῦ ἁγίου Ἡλίου κορυφὴ θεωρητέα ὡς ἡ ὑψίστη τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, κατὰ τὸν Γερμανὸν ὁμοῦς *Barth* καὶ τὸν Ἀγγλὸν *Tozer* ἡ κορυφὴ αὐτῆ εἶνε ταπεινότερα πόδας 300—500 ἑτέρας κορυφῆς κειμένης βορειοανατολικῶς τῆς ῥηθείσης, καὶ ἦτις, περιβαλλομένη πανταχόθεν ὑπὸ βαθέων καὶ ἀποτόμων κρημνῶν, καθίσταται δυσανάβατος καὶ ἀπροσπέλαστος εἰς τοὺς περιηγητάς. (Παρβ.

Heuzey : le mont Olympe et l'Acarnanie, 1860, Paris: Barth : Reise durch die innere europäische Türkei im Herbst 1862. Berlin, 1864. Tozer : Highlands of Turkey 2. vol. Lond. 1869.) Εἶνε δὲ αἱ κορυφαὶ ὡς καὶ αἱ ἀνώτεραι πλευραὶ τοῦ ὄρους οὐ μόνον ἐστερημέναι πάσης βλαστήσεως, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἀνυδροί· διὸ καὶ οἱ ἀναρρίχώμενοι εἰς αὐτὰς περιηγηταὶ ὀφείλουσι νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν τὸ ἀναγκαιῶν ὕδωρ, ὅπως μὴ ἀναγκασθῶσι, καὶ θῶς ὁ Heuzey, νὰ πῶσιν ὕδωρ τῆς χιόνος· ἀλλὰ καὶ ὀδηγῶν ἐμπείρων ἔχουσι ἀνάγκην οἱ ἀναβαίνοντες, διότι αἱ πολλὰ καὶ βαθεῖαι χαράδραι, αἱ διαυλακοῦσαι τὰς πλευρὰς τοῦ ὄρους, καθιστῶσι δύσκολον τὴν ἀνεύρεσιν τῆς στενωποῦ, ἥτις δίκην ἰσθμοῦ ἐνώνει τὰς διὰ τῶν χαράδρων χωριζομένας πλευρὰς αὐτοῦ· δύναται δὲ τις νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπὶ τῶν ὑψίστων κορυφῶν ἀνάβασιν εἴτε ἐκ τῆς βορείας πλευρᾶς αὐτῶν ὑπὲρ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, καθὼς ὁ Heuzey, εἴτε ἐκ τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους ὑπὲρ τὸ χωρίον Κοκκινοπλὸ, καθὼς ὁ Barth, εἴτε τέλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους ὑπὲρ τὴν κοιλάδα τῆς Καρυᾶς εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν κορυφὴν *Τσουμᾶ*.

Ἡ ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου ἀποψις εἶνε θαυμασιὰ· ἀφ' ἐνὸς μὲν καθορᾶται ἅπασα ἡ Μακεδονία, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἅπασα ἡ Θεσσαλία, τῶν ὁποίων αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ φαίνονται ὡσεὶ ἰχνογραφημένοι ἐπὶ τοῦ χάρτου. Καὶ πρὸς Μ. μὲν ἀποκλείει τὸν ὀρίζοντα ὁ μεγαλοπρεπὴς Παρνασσὸς, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Ὀλυμπον κατὰ τε τὸ ὕψος καὶ τὸν ὄγκον, πρὸς Α. δὲ σχηματίζει ἡ θάλασσα εὐρὺ τόξον ἀπὸ τοῦ Ἄθω μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Μιτυλήνης, καὶ πρὸς Δ. ἐκτείνεται ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος ἡ μακρὰ καὶ πολυκόρυφος σειρὰ τοῦ Πίνδου (παρ. Heuzey).

Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου ἔθεσεν ἡ φαντασία τῶν προγόνων μας τὴν μακαρίαν κατοικίαν τῶν θεῶν, τὰς δὲ ἀγρίας χαράδρας τῶν βορείων αὐτῶν πλευρῶν καὶ τὰς ἐν

αὐταῖς κρήνας τῶν διαυγῶν ὑδάτων καὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐρημίαν τῶν ἐκτεταμένων αὐτῆς δασῶν ἐθεώρησεν ὡς ἔδραν καὶ κατοικίαν τῶν Μουσῶν· ἀλλὰ πῶς καὶ διὰ τί ἄρα μεταξὺ τόσων ὀρέων τῆς ἐλληνικῆς γῆς νὰ θεωρηθῇ ὁ Ὀλύμπος ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱερὸν ὄρος τῶν προγόνων μας; Διὰ τί εἰς τὸ προσβορειότατον τοῦτο ὄριον τῆς χώρας των νὰ θέσωσιν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴν κατοικίαν τῶν προστατευόντων αὐτοὺς θεῶν καὶ τὴν ἔδραν τῶν Μουσῶν, αἵτινες ἐνέπνευσαν τοὺς ἀοιδοὺς τῆς μεσημβρινωτέρας Ἑλλάδος; Ἐὰρ γε τὸ καταπληκτικὸν ὕψος τοῦ ὄρους, οὗ τινος αἱ κορυφαὶ περιστεφόμεναι συχνάκις ὑπὸ νεφῶν ἀπέκρυπτον ἀπὸ τὰ βέβηλα ὄμματα τῶν θνητῶν τὸ ἱερὸν ἔδος τῶν ἀθανάτων, τὰ ἄγρια αὐτοῦ καὶ βαθύτατα δάση καὶ αἱ λοιπαὶ φυσικαὶ ιδιότητες τοῦ ὄρους, ἐπιδράσασαι ἐπὶ τῆς φαντασίας τῶν προγόνων μας, κατέστησαν αὐτὸ ἐστίαν τῆς θρησκείας καὶ τῶν Μουσῶν αὐτῶν; Πιστεῶ ὄχι, διότι καὶ ἄλλα ὄρη ἐπίσης ὑψηλά, ἐπίσης συνηρεφῆ καὶ ἄγρια ἐνέχει ἡ ἐλληνικὴ γῆ· πιθανώτερον δὲ φαίνεται, ὅτι ἡ καθιέρωσις τοῦ Ὀλύμπου τοῖς θεοῖς καὶ ταῖς Μούσαις ἐγένετο κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐγκατασταθειῶν μικρῶν καὶ ἀσήμεων φυλῶν, τῆς πελασγικῆς φυλῆς τῶν Πεῤῥαϊβῶν καὶ τῆς θρακικῆς τῶν Πιέρων. Τὰ ἔθνη ταῦτα δὲν ἦσαν μὲν ἰσχυρὰ καὶ πολυάνθρωπα, παραμεινάντα ἄσκημα καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἱστορίαν, κατεῖχοντο ὅμως ὑπὸ τῆς βαθείας ἐκείνης ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις παρήγαγε καὶ ἐστερέωσε τὰς θρησκείας ἀπάντων τῶν ἐθνῶν. Καὶ οἱ μὲν Πεῤῥαῖβοι, κατοικοῦντες τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους, ἐγκαθίδρυσαν ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῶν τὴν μεγάλην αὐτῶν θεότητα, τὸν Πελασγικὸν Δία, ἡ δὲ μικρὰ θρακικὴ φυλὴ τῶν Πιέρων, ἐνωρὶς ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τοῦ μεγάλου θρακικοῦ κορμοῦ καὶ ἐγκατασταῖσα μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν ἐν τῇ βορείᾳ πλευρᾷ τοῦ Ὀλύμπου, ἔθεσεν ἐντὸς τῶν βαθέων δασῶν τὰς ἀγρίας καὶ ἐνθουσιώδεις αὐτῶν θεότητας, τὰς Μούσας. Αἱ φυλαὶ αὗται, ἐλθοῦσαι εἰς

ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα κατοικούντων Αἰολέων, μετέδωκαν αὐτοῖς τὸν ἱερὸν αὐτῶν ἐνθουσιασμόν, καὶ εἰς τοῦτο ἴτως χρεωστεῖται ἡ πρόωρος ἀνάπτυξις καὶ τὸ βαθύ αἶσθημα τῆς Αἰολικῆς ποιήσεως. Τὴν μετὰ τῶν Αἰολέων καὶ τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, τῶν κατοικοῦσων κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ἀνάμιξιν τῶν Περγαίων καὶ Πιέρων τεκμαιρόμεθα καὶ ἐκ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, ἧς συμμετέσχον ὃ τε ἐκ Πιερίας Ὀρφεὺς καὶ ὁ Περγαῖος Μόψος, συμπλέοντες μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀργοναυτῶν οὐχὶ ὡς πολεμισταί, ἀλλ' ὁ μὲν Ὀρφεὺς ὡς αἰοδὸς λύων τὰς ξριδας καὶ παραμυθῶν τὰς λύπας τῶν συμπλωτῆρων, ὁ δὲ Μόψος ὡς μάντις τῆς ἐκστρατείας· διὸ καὶ αὐτὸν εἰσάγει ὁ Πίνδαρος ποιῶντα σπονδὰς κατὰ τὸν ἀπόπλου εἰς τὸν Δία καὶ ἐπικαλούμενον τὴν ἀρωγὴν αὐτοῦ καὶ εὐδῶσιν τοῦ ἔργου. Βραδύτερον δὲ αἱ φυλαὶ αὗται, συγκατελθοῦσαι μετὰ τῶν Αἰολέων ἢ καὶ μόναι ὑπὸ ἀρχηγοῦς προφήτας καὶ ἱεροφάντορας, ἐγκατέστησαν παρὰ τὰς ὑπερρείας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἐλικῶνος, καὶ ἔτι μεσημβρινώτερον ἐν τῇ Ἐλευσίνῃ, συναποφέρουσαι τὴν λατρείαν τῶν τοπικῶν αὐτῶν θεοτήτων· ταύτας δ' ἐκεῖ παραλαβόντες οἱ αἰοδοὶ τῆς μεσημβρινωτέρας Ἑλλάδος ἀφῆραν τὸν ἄγριον αὐτῶν καὶ τοπικὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς περιέβαλον τὴν ιδεώδη καλλονήν, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐκόσμηε τὰ πλάσματα αὐτῆς ἡ ἑλληνικὴ φαντασία. Οὕτω δὲ διὰ τῶν ἀθανάτων ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσίοδου μεταδοθεῖσαι αἱ θεότητες ἐκεῖναι, ἐγένοντο τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ ἀπάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς· ὥστε οὐκ ἀπεικίτως λέγει ὁ Ἡρόδοτος (2, 53), ὅτι οἱ πρῶτοι ποιήσαντες θεογονίαν τοῖς Ἕλλησιν εἶνε ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος. Καὶ ἡ μὲν πελωρία θεότης τῶν Πελασγῶν, ὁ Ζεὺς, μετεβλήθη εἰς τὸν ιδεώδη ἑλληνικὸν Δία, ὃν ἐξύμνησεν ἡ Μοῦσα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἐγλυφεν ἡ ἀθάνατος χεὶρ τοῦ Φειδίου· αἱ δὲ ἄγριαι καὶ ἐνθουσιώδεις δρυάδες τῶν Πιερικῶν δασῶν, αἱ Μοῦσαι, αἱ τροφοὶ τοῦ Διο-

νύσου (Εύστ. παρεκ. εις Ὀδ. 16) ἐγένοντο ἔφοροι τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν (Παρβ. Heuzey ἐνθα ἀνωτ. καὶ Στράβ. 9. 3. 363). Οὐ μόνον δὲ τὰς θεότητας αὐτῶν συναπέφερον αἱ ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος κατελθοῦσαι φυλαὶ, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ὄρους ἀπέδωκαν εἰς πλεῖστα τῶν ὑπ' αὐτῶν κατοικηθέντων ὄρεων* διὸ καὶ ἐν τῇ Ἡλιδι καὶ ἐν τῇ Λέσβῳ καὶ ἐν τῇ Λακωνίᾳ καὶ παρὰ τὴν Σμύρνην καὶ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ καὶ ἐν τῇ Μυσίᾳ ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα Ὀλυμπος. Ἀλλὰ μεθ' ὅλην τὴν πληθὺν τῶν Ὀλύμπων ὁ Θεσσαλικὸς Ὀλυμπος ἔμεινε τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱερὸν ὄρος καὶ ἡ κοιτίς τῆς θρησκείας τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ὑψίστης κορυφῆς ἦτο ἡ θαλερὰ κατοικία τοῦ Διὸς, ἐπὶ δὲ τῶν ταπεινοτέρων κορυφῶν κατῴκει ὁ λοιπὸς χορὸς τῶν οὐρανόων (*Ἀπολ. Ἄρ. 3. 1131). Ἐκεῖ, ἐνθα σήμερον ὑπάρχει ὁ μικρὸς ναῖσκος τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ, ἴδρυτο τὸ πάλαι ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς, ἐνθα κατ' ἔτος ἀνήρχοντο οἱ ἱερεῖς τοῦ ἐν τῇ πόλει Δίῳ ναοῦ, ὅπως τελέσωσι Θυσίαν εἰς τὸν Ὑψιστον (Sol. Polyistor.) Καὶ σήμερον δὲ οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἀναβαίνουσι τὴν 20^{ην} Ἰουλίου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τελοῦντες λειτουργίαν ἐν τῷ ἐκεῖ ἱδρυμένῳ ναῖσκῳ, καὶ οὕτω παραμένει μέχρι τοῦ νῦν ἡ ἱερότης τοῦ ὄρους.

Αἱ δὲ θαυμάσιαι διηγήσεις τῶν ἀρχαίων περὶ τῶν συμβαινόντων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, ὡς π. χ. ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς τέφρας τοῦ βωμοῦ γραφόμενα γράμματα παρέμενον ἀνεξάλειπτα καθ' ὅλον τὸ ἔτος διὰ τὴν διηνεκῆ ἐπὶ τῶν κορυφῶν ἐπικρατοῦσαν γαλήνην καὶ ἀπνοίαν καὶ ἄλλα τοιαῦτα (Sol.), διατηροῦνται καὶ μέχρι τῆς σήμερον τροποποιημένα παρὰ τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τοῦ ὄρους. Πάντες πιστεύουσιν, ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ συμβαίνουσι θαυμάσια πράγματα* καὶ οἱ μὲν διηγοῦνται, ὅτι ποιμὴν τις εἶδεν ἐπὶ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ ὄρους μεγαλοπρεπέστατον παλάτιον, περιβαλλόμενον ὑπὸ λευκοτάτων κίωνων, ὅπερ ὅμως ἔκτοτε οὐδεὶς εἶδε

πλέον ἄλλοι λέγουσιν, ὅτι ἐκεῖ εὐρίσκεται εὐρύτατον στάδιον, ἐνθα οἱ ἄρχοντες ἐτέλουν τοὺς ἀγῶνάς των. Δημῶδες δέ τι ἄσμα θέτει ἐκεῖ τὴν κατοικίαν τῶν Μοιρῶν.

Ἄπο τοῦ Ὀλύμπου τὴν κορφή
τὰ τρία ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ,
ἔπου αἱ μοῖραι τῶν μοιρῶν
καὶ ἡ ἐδική μου μοῖρα
ἄς ἀκούσῃ καὶ ἄς ἐλοῖῃ.

Τοιοῦτος λοιπὸν ὢν ὁ Ὀλυμπος, ὑμνήθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ ἐκοσμήθη διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων ἐπιθέτων, ἅτινα πάντα χαρακτηρίζουσι τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ιδιότητας. Καὶ διὰ μὲν τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν κορυφῶν αὐτοῦ καλεῖται μακρὸς (Ἰλ. Η. 40.), διὰ δὲ τὸ πολυχάρδρον αὐτοῦ πολυπτυχος καὶ πολυδεϊράς (Ἰλ. κκ. 5 καὶ ἄλ.), διὰ δὲ τὴν λάμψιν, ἣν ἐκπέμπουσιν αἱ ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φωτιζόμεναι αὐτοῦ κορυφαί, ἐκαλεῖτο αἰγλήεις καὶ αἰπύς. Καὶ σήμερον δὲ, ἐν ἀνεφύλῳ καὶ γαληνίῳ ἡμέρᾳ βλέπει τις τὰς λαμπρὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους ὑψουμένας ἐν τῷ μέσῳ λεπτῆς καὶ καθαρᾶς ἀτμοσφαίρας, ὄνειροπολῶν τὸν ἰδεῶδη καὶ ὄλως θεῖον ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου περιγραφέντα Ὀλυμπον, ὅστις

Οὐτ' ἀνέμοισι τινάσσεται· οὔτε πότε ἄμβρο
θεύεται, οὔτε χιῶν ἐπίκειται· ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
πέπταται ἀνέφελος· λευκὴ δ' ἐπιδέδρομε αἰγλή.

Ἄνατολικώτερον τοῦ Ὀλύμπου ἐκτείνεται ἡ Ὀσσα, χωρίζομένη ἀπ' αὐτοῦ διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν. Αὕτη, περιβαλλομένη πρὸς Δ. μὲν ὑπὸ τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ὑπὸ τῆς Ὀσσης, διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ, ἔχουσα μῆκος μὲν ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὴν εἰσόδου τοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς ἐξόδου 1—1 1/2 ὥρας, τὸ δὲ πλάτος ποικίλλον μεταξὺ 220 Γαλ. βημάτων καὶ 30 Γαλ. ποδῶν.

Εἰς τὸ ὄνομα τῆς τερπνῆς ταύτης κοιλάδος, τῆς ὠραιότητος ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τοποθεσίαν τῆς τόσου ὠραίας Ἑλλά-

δος, αἱ χαρμόσυνοι ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαιότητος ἀθροαί παρ-
 ρουσιάζονται εἰς τὴν φαντασίαν. Ἡ δροσερότης τῆς, αἱ γρα-
 φικιώταται καλλοναί τῆς ἦσαν τόσῳ περίπυστοι, ὥστε πᾶσα
 ὠραία τοποθεσία, πᾶσα τερπνὴ κοιλάς ἐκαλεῖτο παρὰ τῶν
 ἀρχαίων Τέμπη. Ὁ Ὀράτιος ἀποκαλεῖ οὕτω τὴν ἐξοχικὴν αὐ-
 τοῦ Ἐπαυλιν, ὁ δὲ Βιργίλιος, ἐξυμνῶν τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀγρο-
 τικῆς ζωῆς, ὀνομάζει Τέμπη χωρίον κατάρβυτον καὶ κατάφυ-
 τον. Ὁ Θεόκριτος ἐρωτᾷ τὰς Νύμφας, ἂν ἀπατηθεῖσαι ἀπὸ
 τὴν τερπνότητα τῆς ὠραίας αὐτῆς κοιλάδος ἐπελάθοντο τοῦ
 Δάφνιδος. Ὁ Λουκανὸς καὶ ὁ Κάτουλλος ἐξυμνοῦσι τὰς καλ-
 λονὰς τῆς. Ὁ εὐσεβῆς Φενελῶν, ὄνειροπολῶν τὴν ἀναγέννησιν
 τῆς Ἑλλάδος, ἐντρυφᾷ κατὰ φαντασίαν εἰς τὴν θεάν τῶν
 καλλονῶν τῶν Τεμπῶν· «je cueille les lauriers des Del-
 phes et je goûte les délices de Tempe» ὁ δὲ Αἰλιανὸς,
 περιγράφων τὴν εἰδυλλιακὴν καλλονὴν τῆς κοιλάδος, μνημο-
 νεύει καὶ τῶν εὐωχιῶν καὶ συμποσίων, ἃ συνετέλουν οἱ πε-
 ρίοικοι ἐν αὐτῇ. Σήμερον ὁμως κατῆφεια καὶ σιωπὴ ἐπικρατεῖ
 ἐκεῖ, καὶ μόνον ὁ κρότος τῶν βημάτων σπανίων τινῶν διαβα-
 τῶν ταρασσει τὴν ἐρημίαν τοῦ τόπου· καὶ τὸ ἔαρ, ὅτε ἡ ἀνα-
 γεννωμένη φύσις ἀποδίδει εἰς τὴν κοιλάδα ὅλην τὴν καλλο-
 νὴν καὶ τὴν χάριν τῆς, ἀντὶ τῶν ἀσμάτων καὶ τοῦ χοροῦ καὶ
 τοῦ θορύβου, ὃν ἀνέπεμπον οἱ γηθόσυνοι κάτοικοι πλέοντες
 ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ εὐωχοῦμενοι ἐπὶ τῶν τερπνοτάτων αὐ-
 τοῦ ὄχθων, ἀκούεται μόνον ὁ κρότος τῶν βημάτων τῶν ἐπι-
 σκεπτομένων τὴν κοιλάδα πρὸς συλλογὴν τοῦ μέλιτος, ὅπερ
 εἰτέτι ἐναποθέτουσιν αἱ βιομήχανοι μέλισσαι ἐπὶ τῶν ὑπερκει-
 μένων πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, τῆς πατρίδος τοῦ ποιμένος
 Ἀριστέου (Βιργ. Γεω. 4. 317.).

Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἀρχαίων περιέγραψαν τὴν κοιλάδα ὁ Αἰ-
 λῖος (44. 6) ἴσως κατὰ Πολύβιον, ὁ Πλίνιος (Hist. nat. 4,
 8, 15) καὶ ὁ Αἰλιανὸς (Π. Ἰστ. Βιβλ. 4). Ἐκ δὲ τῶν νεωτέ-
 ρων ὁ Gell, ὁ Dawhins, ὁ Holland, ὁ Dodwell, ὁ Leake,
 ὁ Mezières, ὁ Ussing, ἐν τοῖς μνημονευθεῖσιν ἤδη συγ-

γράμμασιν, ὁ Kriegk (das thessalische Tempe. Leipz. 1835), καὶ ὁ Fallmeyer (Fragm. aus dem Orient σ. 432). Καὶ ὁ μὲν Leake καὶ ὁ Dodwell παρέσχον τὴν ἀκριβεστάτην περιγραφὴν τῆς κοιλάδος· οἱ μόνοι ὁμοῦ αἰσθανθέντες τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τῆς τοποθεσίας καὶ τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν, ἦν παράγει αὕτη, εἶνε ὁ Ussing, ὁ Fallmerayer καὶ ὁ Mezières. Ἡ κοιλάς αὕτη, λέγει ὁ Mezières, δὲν εἶνε, ὡς ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, δροσερά τις καὶ χαρίεσσα τοποθεσία, ὅπως ἀρχαῖοι τινὲς τὴν περιέγραφαν. Καὶ δὲν ἐλλείπουσι μὲν ἐνταῦθα βαθεῖαι σκιαὶ μεγαλοπρεπῶν πλατάνων, βλαστανόντων ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, οὔτε δροσερὰ ὕδατα καταρρέοντα ἐκ τῶν πλευρῶν τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων, οὔτε χλοεροὶ λειμῶνες, οὔτε πᾶν ὅ,τι τερπνὸν ἠδύνατο νὰ πλάσῃ ποιητικὴ φαντασία, ἀλλὰ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς κοιλάδος, τὸ ἀποτελοῦν τὴν ἀπαράμιλλον αὐτῆς καλλονὴν, εἶνε ὅτι ἡ χαρίεσσα αὕτη κοιλάς εἶνε στενὴ, χαίνουσα μεταξὺ δύο γιγαντιαίων ὀρέων, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἀποσχισθέντων ἀπ' ἀλλήλων διὰ βιαίου σεισμοῦ. Καὶ τῶνόντι· τὸ πᾶν φέρει ἐν τῇ κοιλάδι τὰ ἔχνη βιαίας τινὸς καταστροφῆς· οἱ βράχοι εἶνε κατεσχισμένοι καὶ συντετριμμένοι, μὴ ἔχοντες τὴν τελείαν ἐκείνην μορφήν, δι' ἧς περιβάλλει ἡ φύσις τὰ τέλεια ἔργα τῆς. Πολλαχῶς τοῦ στενοῦ τὸ ὄρος φαίνεται διεβρωγὸς καθ' ὄλον αὐτοῦ τὸ ὕψος, αἱ δὲ κάθετοι καὶ ἀντικρύζουσαι ἀλλήλαις πλευραὶ τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου ἠδύναντο καὶ σήμερον νὰ τεθῶσιν ἀκριβῶς ἐπ' ἀλλήλων, ἂν ἐξηλείφετο τὸ διαχωρίζον αὐτὰς διάστημα· ἀλλ' ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς ἢ θεᾶ τῶν ἐρυθρῶν ἀποτόμων καὶ ὑπερυψηλῶν βράχων, οἵτινες ὑπέρκεινται ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ, καταπλήσσει τὴν φαντασίαν τοῦ θεωμένου, ὁ ἥσυχος τοῦ Πηνειοῦ ῥοῦς ἀφ' ἐτέρου, ὅστις ἐλαίου δίκην κυλίζει ἠρέμα τὰ ἀργυρᾶ νάματά του, ποῦ μὲν πλατύτερος καὶ σχηματίζων χάριέν τι νησίδριον, ποῦ δὲ στενότερος, αἱ ἐπὶ τῶν ποδῶν τῆς Ὀσσης μικραὶ παρόχθιοι πεδιάδες, αἵτινες διαρρέόμεναι ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ ὄρους

κατερχομένων υδάτων σχηματίζουσιν ωραίον χλοερὸν τάπητα, σκιαζόμενον ὑπὸ εὐθάλων δένδρων, ἐλαττοῦσι τὴν σοβαρὰν ἀγριότητα τοῦ τόπου καὶ ἀναμιγνύουσιν εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν, ἣν ἐμποιοῦσι τὰ μεγάλα θεάματα τῆς φύσεως, τὴν τέρψιν τὴν παραγομένην ἐκ τῆς θέας τῶν χαριστάτων εἰκόνων. Ἐν τῇ ἐνώσει λοιπὸν τῶν ἀντιθέτων τούτων ἐντυπώσεων κεῖται ὁ ἀληθὴς χαρακτηρισμὸς καὶ τὸ πραγματικὸν μεγαλεῖον τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν. Ἐνέχει αὕτη ὅ,τι ἀγριον καὶ ὅ,τι τερπνὸν ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει· ἀφ' ἑνὸς μὲν κορυφαὶ ὑπερύψηλοι καὶ βράχοι κατεσχισμένοι καὶ διηυλακωμένοι ὡς ὑπὸ κεραυνοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεγαλοπρεπῆς καὶ ἡσυχος ποταμὸς κρυπτόμενος ὑπὸ τὴν σκιὰν βαθυσκίων πλατάνων καὶ περιβαλλόμενος ὑπὸ δροσερωτάτης χλόης. Καὶ ἀπαντῶσι μὲν καὶ ἀλλαχοῦ ἐπίσης ἀγρια ὄρη ἢ χαράδρα τοῦ Ταυγέτου, αἱ παρὰ τὴν Ἀμάλφην ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Σαλέρνου ἀκταὶ καὶ οἱ βράχοι τοῦ Ταυρομενίου ἐν Σικελίᾳ δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἀγριοι, κατὰ τὸν Mezières, τῶν ἐπικρεμαμένων ἐπὶ τῶν Τεμπῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσῆς, ἀλλ' ἐκεῖ λείπει ὁ ποταμὸς καὶ ἡ περὶ αὐτὸν κραταιὰ βλάστησις. Τὰ στενὰ τοῦ Ἀψοῦ εἶνε μὲν ὄχυρά, ἀγρια καὶ μεγαλοπρεπῆ, κάλλη ὅμως δένδρων καὶ χλωρότητα ὕλης καὶ διατριβὰς καὶ λειμῶνας ἠδεῖς δὲν ἔχουσι (Πλούτ. Τ. Φλαμ. III.). Ὁ Ἀλφειὸς καὶ ὁ Σπερχειὸς διάρρέουσι ωραίας κοιλάδας, ἀλλὰ δὲν περιβάλλονται ὑπὸ ἀποκρήμων βράχων. Ὁ Ἀλβις διαρρήγνυον τὰς Σαξωνικὰς Ἀλπεις σχηματίζει ωραίαν κοιλάδα, ἥτις ὅμως οὐσα πλατυτέρα τῶν Τεμπῶν ὑστερεῖ ταύτης καὶ κατὰ τὴν βλάστησιν καὶ κατὰ τὸ ἀπότομον τῶν περιβαλλόντων βράχων, καὶ δὲν δύναται ἐπομένως οὔτε κατὰ τὸ καταπληκτικὸν μεγαλεῖον οὔτε κατὰ τὴν χάριν νὰ παραβληθῇ μετ' αὐτῆς.

Καὶ ἡ μὲν πλευρὰ τοῦ Ὀλύμπου καταπίπτουσα ἀπότομως εἶνε ἀπρόσιτος, οὐδεμίαν καταλείπουσα ἀτραπὸν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ποταμοῦ· διὸ καὶ ἡ μόνη ὁδὸς, ἥτις

καὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν ἄγει διὰ τοῦ στενοῦ, κεῖται ἐπὶ τῆς Ὀσσης· παρατηροῦνται δὲ ἐνιαχοῦ τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ. Οὕτως ἐπὶ μὲν τῆς εἰσόδου πέραν τοῦ χανίου τῶν Ἀμπελακίων παρατηρεῖται διπλῆ αὐλαξ ἔσκαμμένη ἐν τῷ βράχῳ ὑπὸ τῶν τροχῶν τῶν ἀμαξῶν· πορρωτέρω δὲ, ἐνθα ὁ ποταμὸς σχηματίζει νησίδριόν τι, ὁ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίων περιβάλλεται ὑπὸ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ τείχους πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὁδοῦ καὶ ἀπόκρουσιν τῶν πλημμυρῶν τοῦ ποταμοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ καὶ ἔτι πορρωτέρω δὲν ὑπέγκειται ἡ ὁδὸς πολὺ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, κατὰ δὲ τὸ μέσον τῆς κοιλάδος, ἐνθα τὸ πλάτος αὐτῆς εἶνε ἐλάχιστον, ἀναρριχᾶται ἡ ὁδὸς ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης, ὅθεν εἰς ἱκανὸν βάθος φαίνεται ῥέων ὁ ποταμὸς. Ἐνταῦθα παρατηρεῖται ἐπὶ τῆς Ὀσσης βαθυτάτη χαράδρα, σχηματισθεῖσα ἴσως συγχρόνως μετὰ τῆς κοιλάδος, παταγωδῶς ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους καταφέρουσα τὰ ἀφρίζοντα ὕδατα ῥυακίου. Ἐν τῇ χαράδρᾳ ταύτῃ παρατηροῦνται κολοσσιαῖα τμήματα βράχων, ἅτινα, ἀποσπασθέντα ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους, ἀνεχαιτίσθησαν ἐν τῇ καταφορᾷ αὐτῶν καὶ φαίνονται ὡσεὶ αἰωρούμενα μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ. Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς χαράδρας ταύτης ὑψοῦται βράχος, εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὀποίου παρατηροῦνται ἐρείπια ἀρχαίου ἑλληνικοῦ φρουρίου, ἐνὸς τῶν 4 πρὸς φρούρησιν τῆς κοιλάδος κατεσκευασμένων, καὶ τοῦ ὀποίου ἡ θέσις ἀκριθέστατα ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Λιθίου· «*quartum viae ipsi qua media et angustissima vallis est impositum.*»· ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου παρατηροῦνται ἐρείπια μεσαιωνικοῦ φρουρίου, τοῦ Κάστρου τῆς Ὠραίας, κειμένου κατὰ πιθανότητα ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Λυκοστομίου. Πέραν τῆς θέσεως ταύτης ἡ κοιλάς ἀρχεται ἐκ νέου νὰ εὐρύνηται πρὸς τὴν ἐξοδὸν· καὶ ἀμέσως μὲν μετὰ τὴν μνημονευθεῖσαν χαράδραν ἀπαντῶμεν κατακάθετον βράχον ὡς τινα τετράγωνον πύργον κατασκευασθέντα ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρὸς, οὐχὶ μακρὰν δ' αὐτοῦ ἐκρέει ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης πηγὴ ψυχροτά-

του ὕδατος *Κρυολόγος* καλουμένη, τῆς ὁποίας τὰ κυανᾶ ὕδα-
τα ἀπαξιούσι κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ *Dodwell* νὰ ἀναμι-
χθῶσι μετὰ τῶν θολῶν ὑδάτων τοῦ *Πηνειοῦ*. ἔτι δὲ πορρω-
τέρω ὑπὲρ τὴν ὁδὸν ἀναγινώσκεται ἐπιγραφὴ Λατινικὴ αὐ-
Cassius Longinus proconsul Tempe munivit. Ὁ ἀνθύ-
πατος οὗτος ἦτο εἰς τῶν στρατηγῶν τοῦ *Καίσαρος*, μνημο-
νεύομενος ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ. Οἱ ἐγγῶροι
καλοῦσι τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην *Γραμμένον ἄλας*, καθότι ἐν
τῇ ἀμαθείᾳ αὐτῶν πιστεύουσι, ὅτι ἐνταῦθα εἶνε καταγεγραμ-
μένον τὸ εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ δαπανηθὲν ἄλας· ἐκεῖ-
θεν δὲ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν τελευτᾶ ἡ κοιλάς.

Ἡ ἐν τῇ κοιλάδι τῶν *Τεμπῶν* βλάστησις εἶνε κραταιοτά-
τη. Ὑπερύψηλοι πλάτανοι, ἰσοῦψεῖς τῶν ὁποίων οὐδαμοῦ εἶ-
δεν ὁ *Mezières*, ἴασμοι, δαφνοκέρασοι, λίγυνοι, ροιαί, ἰτέαι
καὶ ἄλλα ἐπισκιάζουσι τὸ βεῖθρον τοῦ *Πηνειοῦ*, οὗ τινος τὰ
ὑδάτα φαίνονται ὡσεὶ ἐξερχόμενα ἐκ τῶν κλάδων τῶν ἐν αὐ-
τοῖς λουομένων δένδρων· ἐπὶ δὲ τῶν ἐρυθρῶν πλευρῶν τῶν
ὄρεων ἀναρρίχωνται πλεῖστα παράσιτα φυτὰ ὑπὸ τὴν σκιὰν
πρίνων, πευκῶν καὶ ἀγριελαιῶν. Ἄραια δὲ καὶ σπανίως θάλ-
λει τὴν σήμερον ἐν τῇ κοιλάδι ἡ ἐρασμαία δάφνη, τὸ ἱερὸν
φυτὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς ὃ μετεμορφώθη ἡ περικαλλῆς κό-
ρη τοῦ *Πηνειοῦ*, φεύγουσα τὸν ἔρωτα τοῦ θεοῦ, καὶ ἥτις ὑπεν-
θυμίζει τοὺς ἀρμονικοὺς στίχους τοῦ Ὄβιδίου·

Conjux quoniam mea non potes esse
arbos eris certe, dixit, meus. Semper habebant
te coma, te citharae, te nostrae, Laura, pharetrae.

Καὶ τὸ μὲν μεσαιωνικὸν ὄνομα τῆς κοιλάδος *Λυκοστόμιον*
δὲν ἀκούεται πλέον· καλεῖται δὲ σήμερον ἡ κοιλάς *Στερόν*
τοῦ *Μπαμπᾶ*, ἐκ τινος κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτῆς κειμένου
ὀμωνύμου χωρίου· ἀλλὰ διατηρεῖται εἰσέτι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα
παρὰ τοῖς περιόικοις καὶ μετὰ σεβασμοῦ προφέρονται παρ'
αὐτῶν τὰ ἱερὰ *Τέμπη*. Ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ ἐλατρεύετο τὸ

πάλαι ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τῆς καλλονῆς καὶ τῆς χάριτος, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ καθαρμοῦ, ὃν ὑπέστη ἐνταῦθα κατὰ προσταγὴν τοῦ Διὸς, ὅτε κατετόξευσε τὸν δράκοντα Πύθωνα, φυλάττοντα τοὺς Δελφοὺς. Ἐνταῦθα λοιπὸν καθαρθεῖς καὶ στεφανωσάμενος ἐκ τῆς Πηνειίδος δάφνης, λαβὼν δὲ καὶ κλάδον ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν δεξιὰν ἦλθεν εἰς Δελφοὺς καὶ παρέλαβε τὸ μαντεῖον· ὑπῆρχε δὲ καὶ βωμὸς ἐν τῇ κοιλάδι, ἐν ᾧ ἔστεφανώσατο καὶ τὸν κλάδον ἀφείλεν ὁ θεός. Ἐκτοτε δὲ οἱ Δελφοὶ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ἔπεμπον ἀνά πᾶν ἔννατον ἔτος παῖδας εὐγενεῖς, οἵτινες ποιοῦντες μεγαλοπρεπεῖς θυσίας ἐν τῇ κοιλάδι ἀνεχώρουν διαπλέξαντες στεφάνους ἐκ τῆς αὐτῆς δάφνης, ἀφ' ἧς καὶ ὁ θεὸς ἔστεφανώσατο. (Αἰλ. Π. Ἰστ. 3, 1.). Καὶ τοῦ μὲν βωμοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος οὐδὲν ἔχνος σήμερον σώζεται, παρατηροῦνται ὅμως ὑψηλὰ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου σπήλαια κατοικοῦμενα ἄλλοτε ὑπὸ ἐρημιτῶν, ὡς καὶ ναῖσκος τις τῆς Παναγίας, καὶ οὕτω παραμένει καὶ σήμερον ἡ ἱερότης τοῦ τόπου.

Πρὶν ἤδη μνημονεύσω τῆς περιγραφῆς τῶν Τεμπῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, παραθέτω ἐνταῦθα μετάφρασιν τῆς περιγραφῆς τοῦ Fallmerayer, ὅστις κακοβούλως μυωπήσας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ μείνῃ ἀδιάφορος πρὸς τὰς καλλονὰς τῆς ὠραίας ἡμῶν γῆς, ἀλλ' ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τῆς θέας τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν κατέγραψε περιγραφὴν ἀνταξίαν τῆς χάριτος καὶ τῆς καλλονῆς τοῦ περιγραφομένου τόπου (Frag. aus dem Orient Σ. 372)· «Τὸ ἐπικρατοῦν, λέγει, ἐν τῇ κοιλάδι καὶ ἐκτὸς αὐτῆς δένδρον κατὰ τε τὴν πληθὺν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ μέγεθος εἶνε ὁ πλάτανος. Εὐρισκόμενος καθ' ἅπασαν τὴν ἑκτασιν τῆς κοιλάδος, πληροῖ τὰ κενὰ διαστήματα, βλαστάνει ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ καὶ σφριγῶν ἀναδύεται ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων· ἀμιλλώμενα δὲ πρὸς τοῦτον βλαστάνουσιν ἐν τῇ κοιλάδι ἡ τερέβινθος, ἡ φοῖα, ὁ ἱασμος,

ἢ μελῖα, ἢ ἰτέα, ἢ δρυῖς, ἢ πρίνος, ἢ κότινος, ἢ δαφνοκέρασος, καὶ τέλος ἢ Πηνεῖς δάφνη, ἅτινα κατακοσμοῦσι τὴν κοιλάδα καὶ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ δι' ἀμαράντου χλωρότητος, καὶ περιβαλλόμενα ὑπὸ οἰνάδος καὶ κληματίδος σχηματίζουσιν ἀδιαπέραστον εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας σκιάδα, ὑπὸ τὴν ὁποῖαν ὁ εὐρὺς ποταμὸς, πολλαχοῦ κεκαλυμμένος ἀπὸ τὴν σφριγῶσαν βλάστησιν, προκυλινθεῖ τὸ ἤρεμον αὐτοῦ ῥεῦμα. Καὶ οἱ μὲν πλάτανοι τὸν χειμῶνα ἀποβάλλουσι τὸν ἐκ τῶν φύλλων κόσμον, ἀλλὰ τὰ πλεονάζοντα ἀειθαλλῆ δένδρα καὶ αἱ εὐοσμῖαν ἀποπνέουσαι λόχμαι διατηροῦσι τὴν ἐντύπωσιν αἰωνίου ἐν τῇ κοιλάδι ἕαρος. Καὶ ἐκεῖ δὲ, ἐνθα ὁδὸς καὶ ποταμὸς πληροῦσιν ἅπαντα τὸν μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης χώρον, διατηρεῖται ἀκμαία ἢ ἐν τῇ κοιλάδι βλάστησις. Ἀλλὰ θαυμασιωτέρα τῆς βλαστῆσεως εἶνε ἢ ἐν τῷ στενῷ ἀφρονία τῶν πηγαίων ὑδάτων, ἅτινα δαψιλῶς καὶ ἀπροσδοκῆτως ἀναβλύζουσιν ὑπὸ τὸ βῆμα τοῦ διαβάτου ἐκ τοῦ παρακειμένου βράχου ἢ ἐκ τῆς ρίζης τῶν πλατάνων, καταρρέοντα, καθαρὰ ὡς ἀδάμαντες καὶ κατάψυχρα ὡς οὐδαμοῦ ἄλλου, εἰς τὸν παραρρέοντα Πηνειόν· μεταξὺ δὲ τῶν βρυωδῶν ὄχθων τῶν ῥυακίων διαφαίνεται διὰ τῶν διαυγῶν ὑδάτων ἡ κατάλευκος μαρμαρώδης κοίτη αὐτῶν. Ὅποιος πλοῦτος, ὅποια δροσερότης παρέρχεται ἐνταῦθα ἄχρηστος καὶ ἀφανής! Καὶ ἐν μὲν τῇ Ὀσση, ἐπὶ τῆς ὁποίας φέρεται ἡ ὁδὸς, παρατηροῦνται ἀειθαλεῖς νάπαι κατάρρυτοι καὶ ἀνθοστόλιστοι, ἐνῶ ἡ πλευρὰ τοῦ Ὀλύμπου καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς κοιλάδος καταπίπτει ἀπότομος καὶ ὡς δι' ἀνθρωπίνης χειρὸς διαπρισθεῖσα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' οὐχὶ πανταχοῦ ἐστερημένη τοῦ ἐκ τῆς βλαστῆσεως κόσμου. Καὶ ταπεινὴ μὲν κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς κοιλάδος ἡ ὁδὸς, αἰωρεῖται πορρωτέρω εἰς ὕψος μεγαλείτερον, ἀφικνουμένη κατὰ τὸ μέσον τοῦ αὐλώνος εἰς τὸ ὕψιστον αὐτῆς σημεῖον, ἐνθα τὸ μὲν πλάτος τῆς κοιλάδος εἶνε στενότατον, αἱ δὲ ἀντικρύζουσαι κολοσσιαῖαι πλευραὶ τῶν ὀρέων ἀποδίδουσιν αὐτῇ ἀγρίαν καὶ ῥωμαντικὴν ὠραιοσύνην. Ἀῦραι

ψυχραὶ διαπνέουσι τὸ στενὸν ἐνταῦθα· ἠδέως ψιθυρίζουσιν ἡ
 πεύκη καὶ ἡ ἐλάτη ἐπὶ τῶν ἀποτόμων πλευρῶν, πολιά νέφη
 κυλινδοῦνται ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων καὶ ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ
 σκοτεινοῦ χάσματος ὑπερίπταται κρώζων ὁ μακρόπτερος ἀε-
 τὸς τοῦ Ὀλύμπου· μόνον δὲ δύο ἢ τρεῖς ὥρας διεισδύει ἡ χει-
 μερινὴ ἠλιακὴ ἀκτίς ἐν τῇ μοίρᾳ ταύτῃ τῆς κοιλάδος, ἐνῶ τὸ
 θέρος ἀποβαίνει ἐρασμιωτάτη διὰ τε τὴν χλωρότητα τῆς ὕλης
 καὶ διὰ τὴν ἐρημίαν καὶ διὰ τὴν σκιερὰν δροσερότητα αὐτῆς·
 ἀπὸ δὲ τοῦ σημείου τούτου εὐρύνεται ἡ κοιλάς κωνοειδῶς πρὸς
 τὴν ἐξόδον, ὥστε δύο κῶνοι ἐφαπτόμενοι ἀλλήλων διὰ τῶν
 κορυφῶν εἶνε ἡ πιστοτάτη εἰκὼν τοῦ σχήματος τῆς διασφά-
 γος τῶν Τεμπῶν· ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν Θεσσαλίαν μοῖρα αὐτῆς
 εἶνε θελκτικωτέρα τῆς πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Πραεῖς ἠλιό-
 βλητοι λόφοι διαστίλθουσιν ἐν ταῖς ὑπωρεῖαις τοῦ Ὀλύμπου
 διὰ τῶν ὑψηλῶν δένδρων· χαριέστατοι λειμῶνες, δάση πλα-
 τάνων, πηγαὶ διαυγῶν ὑδάτων καὶ κατὰφυτα ἐν τῷ Πηνεῖῳ
 νησίδια ἀποτελοῦσι τὴν θερινὴν διασκέδασιν τῶν κατοίκων
 τοῦ Μπαμπᾶ, χωρίου κειμένου κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς κοιλά-
 δος, ἐρασμίας ἐν τῷ μέσῳ πλατάνων, κυπαρίσσων καὶ πι-
 τῶν. Καὶ ὁ ποταμὸς δὲ καταλείπει ἐνταῦθα τὸν ἥπιον καὶ
 σιωπηλὸν ῥοῦν, καὶ μετὰ ῥοίζου προσοχιζοῦν τὰ ἀφρίζοντα
 κύματά του ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀλιέων ῥι-
 πτομένου προχώματος· χειροποίητοι δὲ κοιλότητες καὶ ὑπὸ
 κληματίδων περιστρεφόμενα σπήλαια ὑποσημαίνουσι μυστη-
 ριώδη τινὰ καὶ λησμονηθεῖσαν λατρείαν τῆς ἀρχαιότητος. Ἐν
 τινι τῶν κοιλοτήτων τούτων ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀλύμ-
 που ὑπάρχει ναῖσκος τις τῆς Παναγίας, ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ
 ὁποῦ βλαστάνει εἰσέτι ἡ δάφνη, ἡ δάφνη, εἰς τὴν μετεμορ-
 φώθη ἡ χαρίεσσα κόρη τοῦ Πηνεῖου, φεύγουσα τὸν ἔρωτα τοῦ
 Ἀπόλλωνος, ὅστις κλάδον ἐκ ταύτης κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα
 καὶ στέφανον ἐκ τῶν φύλλων τῆς φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς
 προσῆλθεν εἰς τοὺς Δελφοὺς, ὅπως παραλάβῃ τὸ ἐκεῖ μαν-
 τεῖον. Καὶ ἐγὼ δὲ διαβαίνων διὰ τῆς κοιλάδος ἔδρεψα κλά-

δον ἐκ τοῦ ἐρασμίου δένδρου, ὕπερ διαφυλάττω παρὰ τὰ μεμαραμμένα φύλλα τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἱερῶν Τεμπῶν.»

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ γλαφυρὰ περιγραφή τῆς θαυμαστῆς κοιλάδος ὑπὸ τοῦ Fallmerayer· ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὁ μὲν Ὀβίδιος, προσέχων μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονίαν τῶν στίχων καὶ ὀλίγον μεριμνῶν περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ περιγραφομένου τόπου, εἶνε ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Τεμπῶν λίαν ἀτυχήs, μηδεμίαν λέγων λέξιν χαρακτηρίζουσαν μετ' ἀκριβείας τὴν ὑμνουμένην κοιλάδα. Ὁ κατὰ τοὺς στίχους αὐτοῦ κυλίων τὰ ἀφρώδη ὕδατά του Πηνειὸς καὶ ἐκτινάσσων τὰς ὑγρὰς βανίδας του ἐπὶ τῶν πλησίον δένδρων, ὁ πληρῶν τὴν πέριξ καὶ πόρρω χώραν ὑπὸ κρότου καὶ θορύβου, εἶνε ὁ ἡρεμώτατος τῶν ποταμῶν τῆς γῆs· μόλις ἀκούεται ψιθυρισμὸς τις τοῦ ἡσύχως τὴν πεδιάδα διαρρέοντος ὕδατος (Μεταμ. 568 κέ.). Ἐπιτυχέστερον ἐμπνεομένη φαίνεται ἡ Μοῦσα τοῦ Κατούλου (Epith. Thet. et Pel. v. 285) ὁ στίχος μάλιστα

Tempe quae silvae cingunt superimpedentes.

εἶνε ἀπεικόνισις πιστοτάτη τῶν ἐπὶ τοῦ βέλθρου τοῦ ποταμοῦ ἐπικρεμαμένων πλατάνων. Ὁ δὲ Τίτος Λίβιος (44. 6) φαίνεται μᾶλλον ἐπηρεασθεὶς ἐκ τῆς ἀγρίας ὄψεως τοῦ στενοῦ, τῆς ὁποίας τὴν ἐντύπωσιν ἐξαίρει ἐν τῇ ἐπομένῃ περιγραφῇ· «*Rupis undique ita abscisæ sunt ut despici vix sine vertigine quadam simul oculorum animaeque possit terret et sonitus et altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis.*». Ἡ περιγραφή αὕτη ἀληθεύει κατὰ τὸ μέσον τῆς κοιλάδος, ἐνθα ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης ἀναρριχωμένης ὁδοῦ φαίνεται εἰς ἱκανὸν βάθος ῥέων ὁ ποταμὸς, ἀνευ ὅμως κρότου τῶν ἐκ τῆς Ὀσσης καταρρέοντων ὑδάτων.

Ὁ δὲ Αἰλιανὸς, καίπερ, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, ποιήσας τὴν περιγραφὴν τῶν Τεμπῶν πρὸς ἐπίδειξιν φραστικῆς δεινότητος,

ἐπιτυγχάνει ἀριστα εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς εἰδυλιακῆς καλλωνῆς τῶν Τεμπῶν, οὐδόλως ὑποδεικνύων τὴν ἀγρίαν καὶ κάταπληκτικὴν ἀποψιν αὐτῶν. Παραθέτω ἐνταῦθα τὰς ἰδίας αὐτοῦ λέξεις: «Κισσὸς μὲν γὰρ πολὺς ἔχει μάλιστά τις ἐλάσιος ἐνακμάζει καὶ τέθηλε, καὶ δίκην τῶν εὐγενῶν ἀμπέλων κατὰ τῶν ὑψηλῶν δένδρων ἀνέρπει καὶ συμπέρκεν αὐτοῖς· πολλὴ δὲ σμίλαξ, ἢ μὲν πρὸς αὐτὸν τὸν πάγον ἀνατρέχει καὶ ἐπισκιάζει τὴν πέτραν, καὶ ἐκείνη μὲν ὑπολανθάνει, ὁράται δὲ τὸ χλοάζον πᾶν καὶ ἔστιν ὀφθαλμῶν πανήγυρις. Ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς λείοις καὶ καθευμένοις ἄλλα τέ ἐστι ποικίλα καὶ ὑποδρομαὶ συνεχεῖς ἐν ὥρᾳ θέρους καταφυγεῖν ὁδοιπόροις ἡδίστον καταφύγιον, ὃ καὶ δίδωσιν ἀσμένως ψυχᾶσθαι· διαρρέουσι δὲ καὶ κρῆναι συχναὶ καὶ ἐπιρρεῖ νάματα ὑδάτων ψυχρῶν καὶ πιεῖν ἡδίστων· κατὰδουσι δὲ ὄρνιθες ἄλλος ἄλλῃ διεσπαρμένοι, καὶ μάλιστα οἱ μουσικοὶ, καὶ ἐστιῶσιν εὖ μάλιστὰ τὰς ἀκοάς, καὶ παραπέμπουσιν ἀπόνως καὶ σὺν ἡδονῇ, διὰ τοῦ μέλους τὸν κάματον τῶν παριόντων ἀφανίσαντες· παρ' ἐκάτερα δὲ τοῦ ποταμοῦ αἱ διατριβαὶ εἰσὶν αἱ προσηρημένοι καὶ αἱ ἀνάπαυλαι· διὰ μέσου δὲ τῶν Τεμπῶν ὁ Πηνειὸς ποταμὸς ἔρχεται σχολῇ καὶ πράως ἐλαίου δίκην· πολλὴ δὲ ἡ σκιά ἐκ τῶν παραπεφυκότων δένδρων καὶ ἐξαρτωμένων κλάδων τίκτεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας οὕτω προήκουσαν ἀποστέγειν τὴν ἀκτῖνα καὶ παρέχειν τοῖς πλείουσι πλεῖν κατὰ ψύχος. Πᾶς δὲ ὁ περὶοικὸς λαὸς συνίασιν, ἄλλος μὲν ἄλλῃ, καὶ θύουσι καὶ συμπίνουσι».

Τέλος ἡ περιγραφή τοῦ Πλινίου (4, 8) προσεγγίζει πασῶν τῶν ἄλλων εἰς τὴν ἀκρίβειαν, ἐνθα οἱ μὲν δυνάμενοι νὰ καταμετρηθῶσι διὰ τῆς ὀράσεως ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ βράχοι, καὶ ὁ ὑπὸ θαλερὸν δάσος ἡσυχος ῥοῦς τοῦ Πηνειοῦ καὶ αἱ χλοεραὶ ὄχθαι καὶ τὰ ἄσματα τῶν πτηνῶν πιστότατα περιγράφονται, ἐνῶ ἡ διαύγεια τῶν ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ καὶ τὰ ἐν τῇ κοίτρᾳ αὐτοῦ διορώμενα πράσινα λιθάρια κεινίται μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ περιγράφοντος· διότι τὰ ὕδα-

τα τοῦ ποταμοῦ εἶνε πάντοτε θολὰ, καὶ μόνον μετὰ παρατεταμένην ἀνομβρίαν γίνονται ὀπωσοῦν διαφανῆ, χωρὶς ὅμως καὶ τότε νὰ ἐπιτρέπωσι τὴν ὄρασιν τῶν ἐν τῷ πυθμένι ἀντικειμένων.

Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν ὑψομένη ἡ Ὀσσα (σήμερ. Κίσαβος), ἐκτείνεται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Δερματᾶ ἐπὶ ὀγδοήκοντα στάδια κατὰ Στράβωνα, ἤτοι ἐπὶ $4-4\frac{1}{2}$ ὥρας. Τὸ πρὸς τὴν κοιλάδα μέρος τοῦ ὄρους ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ Ὀμόλιον ὄρος, ἔχον καὶ ὁμώνυμον πόλιν (Στρ. 9. 443. Διβ. 42, 38. Πaus. 9, 864). Ἡ Ὀσσα, ἔχουσα σχῆμα ὅλως ἰδιάζον, διακρίνεται εὐκόλως τῶν παρακειμένων ὄρων. Εὐρεῖα καὶ κραταιὰ ἐν τῇ βάσει τῆς, τελευτᾷ εἰς κωνοειδῆ κορυφήν, ἣτις ἐπικαθημένη ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ὄρους δὲν ἀνέρχεται καθέτως ἐπ' αὐτῶν, ἀλλὰ φαίνεται προσνεύουσα εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα. Διακρίνομεν δὲ ἐν τῷ ὄρει τέσσαρας πλευράς, τὴν ὑπὲρ τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν ὑψομένην δυτικὴν, ἣν περιέγραψα ἤδη, τὴν ἀρκτικὴν, τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν μεσημβρινήν. Καὶ ἡ μὲν ἀρκτικὴ, ἐστραμμένη πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, εἶνε ὡς καὶ αἱ ἀντίστοιχοι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πηλίου κεκαλυμμένη ὑπὸ πυκνοτάτων δασῶν, ἅτινα ἀρχόμενα ἐκ τῶν ὑπωρείων τοῦ ὄρους τελευτῶσιν εἰς τὴν βᾶσιν τῆς κωνοειδοῦς αὐτοῦ κορυφῆς, ἣτις, συνισταμένη ἐκ φαιοῦ τιτανολίθου, εἶνε φαλακρά καὶ ἀνυδρὸς. Καὶ κατὰ μὲν τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους παρατηροῦνται δάση καστανεῶν καὶ πλατάνων ἰδίως ἐν τοῖς βεῖθροις τῶν ἐκ τοῦ ὄρους κατερχομένων χειμάρρων· ἀνωτέρω δὲ τὸ ἐπικρατοῦν δένδρον εἶνε ἡ ὀξύη καὶ ἐνιαχοῦ ἡ ἐλάτη καὶ ἡ φιλύρα. Τὰ δένδρα ταῦτα, περιβαλλόμενα ὑπὸ κισσοῦ καὶ ποικίλων ἄλλων παρασίτων φυτῶν μεταβαινόντων ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον καὶ ἀπὸ κορμοῦ εἰς κορμὸν, σχηματίζουσι ἀδιεξίτητον δάσος, δι' οὗ δυσκόλως δύναται τις νὰ διέλθῃ. Ἡ κραταιὰ αὕτη βλάστησις δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ νοτιωτέρᾳ Ἑλλάδι· ἀξιωματικοὶ τοῦ Γαλλι-

κοῦ ναυτικοῦ ἐν τῇ θέᾳ τῶν ἀρκτικῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου ἀνεμνήθησαν τῆς ἀειθαλοῦς βλαστήσεως τῶν τροπικῶν (Mez. ὡς ἀν.)· ἀλλὰ δυστυχῶς, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, ἡ ὁσμῆραι ἐνεργουμένη ἄτακτος καὶ ἀφειδῆς ὑλοτομία ἠρῶισεν ἤδη ἱκανῶς τὰ πυκνότατα δάση, καὶ, ἂν πρόνοιά τις δὲν ληφθῆ, οὐχὶ μετὰ μακρὸν θὰ θεωρῶνται μῦθοι τὰ ὑπὸ τῶν περιηγητῶν λεγόμενα περὶ τῶν μεγάλων λοπρεπῶν δασῶν τῶν εἰρημένων ὄρεων. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Ὀσσης ἀφθονεῖ ὑδάτων καὶ πολλοὶ χειμάρροι διαυλακοῦσι τὰς πλευρὰς τοῦ ὄρους, φέροντες θορυβωδῶς τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Ἡ δὲ ὑπὲρ τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγιάς ὑψουμένη ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ὄρους δὲν ἔχει μὲν τὴν ἀφθονον βλάστησιν τῆς ἀρκτικῆς, ἀλλ' ἀποτόμως ἀνερχομένη ἐκ τῆς πεδιάδος εἰς ὕψος διπλάσιον τῆς καταντικρῆ πλευρᾶς τοῦ Πηλίου, ἐμποιεῖ μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν θεώμενον αὐτὴν ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους. Ὁλως δὲ ἐστερημένη βλαστήσεως εἶνε ἢ πρὸς τὸ Θεσσαλικὸν πεδίων ἐστραμμένη μεσημβρινὴ πλευρὰ τοῦ ὄρους, ἔχουσα μόνον νομάς τινάς, ἐνθα βόσκει τὰ ποίμνια τῶν ἐνοικούντων, συνισταμένη δὲ ἐκ φαιοῦ τιτανολίθου παρέχει μονότονον καὶ ἄχαριν ὄψιν· οἱ πρόποδες ὅμως αὐτῆς περιβάλλονται ὑπὸ καταρρύτων καὶ καταφύτων κοιλάδων, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ θὰ διαλάβωμεν. Μία τῶν κοιλάδων τούτων εἶνε ἡ τοῦ *Kiverrli*, ἥτις ἀποχωρίζει τὴν Ὀσσαν ἀπὸ τῆς ταπεινῆς καὶ φαλακρᾶς ὄρεινῆς σειρᾶς, ἀποκλειούσης τὴν εἰρημένην κοιλάδα ἀπὸ τοῦ Πελαγισκοῦ πεδίου· ἐκαλεῖτο δὲ ἡ μικρὰ αὕτη λοφοσειρὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀπὸ τινος ὁμωνύμου ἐπ' αὐτῆς κειμένης πόλεως *Μόριον* (λίβ. 64.).

Μεσημβρινώτερον τῆς Ὀσσης ἐνουμένη μετ' αὐτῆς διὰ ταπεινῶν λόφων ἐκτείνεται ἡ μακρὰ σειρὰ τοῦ Πηλίου, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου *Δερματᾶ* καὶ τελευτῶσα εἰς τὸ ἀκρωτήριο τοῦ ἀγίου Γεωργίου, τὴν περιλάλητον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Σηπιάδα* ἄκραν, ἐκτεινομένη ἐπὶ 20 ὥρας ἐκ τοῦ ΒΑ

πρὸς τὸ ΜΑ. Καὶ ὁ μὲν Στράβων, ἀποδίδων 80 μόνον σταδίων ἕκτασιν εἰς τὸ Πήλιον, ἀφίνει ὅλως ἀκατονόμαστον τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Ὀσσης ὄρεινὴν σειρὰν, τὴν καλουμένην σήμερον ὑπὸ τῶν ἐντοπίων *Μαυροβοῦνι*· ὁ δὲ Ἡροδότος, συμφωνότερον τοῖς πράγμασι λέγων, ὅτι ἡ Ὀσσα καὶ τὸ Πήλιον συμμιγνύουσι τὰς ὑπερείας ἀλλήλοισι (7, 129), συγκαταλέγει καὶ τὸ Μαυροβοῦνι εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν τοῦ Πηλίου, ὅπερ παραδεχόμενος καὶ γὼ ἀποδίδωμι εἰς τὸ Πήλιον τὰ ὄρια, ὧν ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα. Διακρίνομεν δὲ εἰς τὸ ὄρος δύο πλευράς, τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν· καὶ ἡ μὲν πρώτη, ἐστραμμένη πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, εἶνε, ὡς καὶ ὁ Στράβων παρατηρεῖ, ἐκτάκτως τραχεῖα, κατερχομένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτόμως μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ ἔχουσα ὀλίγους τινὰς καὶ μικροὺς ὄρμους, καὶ τούτους λίαν ἐπισφαλεῖς εἰς τοὺς ναυτιλλομένους, διὸ καὶ ἄξενος ἀκτὰ ἀποκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου. Ἐνταῦθα παρατηροῦνται οἱ τραχεῖς ἐκεῖνοι καὶ ἀπότομοι βράχοι, οἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων διὰ τὸ σχῆμα των καλούμενοι Ἰπποὶ· ἐνταῦθα προέχει ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἡ σπηλαιώδης Σηπιάς ἄκρα, περιάλητα ἀμφότερα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὸ ἐπ' αὐτῶν ναυάγιον τοῦ Περσικοῦ στόλου πρὸ τῆς κατὰ τὸ Ἄρτεμισιον ναυμαχίας. Εἶνε δὲ ἡ πλευρὰ αὕτη ἐν μὲν ταῖς ἀνωτέρω μοίραις κεκαλυμμένη ὑπὸ ἀπεράντων δασῶν ὄξυων, ἅτινα κατερχόμενα μέχρι τῆς ζώνης, ἐν ᾗ κείνται τὰ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης χωρία, ἀντικαθίστανται ὑπὸ συκαμινεῶν, καστανεῶν, μηλεῶν, συκῶν καὶ ἄλλων καρπίμων δένδρων, καὶ ἔτι κατωτέρω ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ ἀμπέλων· κατὰ δὲ τὴν παραλίαν ἐν τισὶ μικραῖς κοιλάσι, κειμέναις εἰς τὰς ὑπερείας τοῦ ὄρους ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ψυχρῶν ἀνέμων, θάλλει καὶ ἡ βαθυπράσινος πορτοκαλέα καὶ ἡ σιωπηλὴ μύρτος καὶ ἡ φιλέορτος δάφνη. Χαράδρας δὲ ἔχει ἡ πλευρὰ αὕτη πολλὰς καὶ βαθεῖας, ἐνθα καταπίπτοντα τὰ ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους καταρρέοντα ὕδατα ποιοῦσι κρότον μέγαν, ὅστις, σφοδροῦ Ἀπηνιώτου πνέοντος, ἐνούμενος μετὰ τῆς ἐκ τῆς

κυματωγῆς ἀναπεμπομένης βοῆς, αὐξάνει ἔτι μᾶλλον τὸ καταπληκτικὸν μεγαλεῖον καὶ τὴν ὑψηλὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐμποιεῖ ἡ ἀγρία αὕτη πλευρὰ τοῦ Πηλίου. Ὅλως ἀλλοίαν ὄψιν παρέχει ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ ὄρους· καὶ τὸ μὲν μεσημβρινώτερον αὐτῆς μέρος, ἐστραμμένον πρὸς τὸν Πελασγικὸν κόλπον, δὲν ἔχει τὴν ἀγρίαν καὶ βωμαντικὴν ὠραιότητα τῆς περιγραφείσης πλευρᾶς, καὶ κατερχόμενον ἡρέμα καὶ οὐχὶ ἀποτόμως διὰ καταφύτων καὶ τερπνοτάτων κοιλάδων μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ εἰρημένου κόλπου, σχηματίζει κατὰ τοὺς πρόποδας ἰδίως τοῦ ὄρους μίαν τῶν ὠραίων ἐκείνων εἰδυλλιακῶν χωρῶν, ἃς ἔψαλλεν ἡ Μοῦσα τοῦ Θεοκρίτου καὶ Βιργιλίου. Καὶ αἱ μὲν κατώτεραι μοῖραι τῆς πλευρᾶς ταύτης καλύπτονται ὑπὸ ἐκτεταμένου δάσους ἐλαιῶν, ὅπερ ἐκτείνεται κατὰ μῆκος ἐπὶ 12 ὥρας, κατὰ πλάτος δὲ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς παραλίας ἀπολήγει κατὰ τὰ μέσα τοῦ ὄρους, ἐνθα κεῖται ἡ ζώνη τῶν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης χωρίων, ἅτινα, ὡς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς, σκιαζόμενα ὑπὸ πληθῶς πλατάνων, συκαμινεῶν, αἰγείρων καὶ ποικιλωτάτων καρπύμων δένδρων, διαρρέομενα δὲ καὶ ὑπὸ διαυγεστάτων ὑδάτων, καθιστῶσιν ἰδίως κατὰ τὸ θέρος τερπνοτάτην τὴν ἐν αὐτοῖς ἐνδιαίτησιν. Ἐνω τῆς ζώνης ταύτης ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Πηλίου εἶνε ἄδενδρος διὰ τε τὴν ἐνδελεχῆ ὑλοτομίαν πρὸς καύσιμον ὕλην, ἣν ὑπέστη, καὶ διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν δασῶν πρὸς ἀπόκτησιν γαιῶν διὰ τὴν φυτεῖαν τῶν γεωμήλων· ἀλλὰ, καίπερ γυμνή, εἶνε ὅμως γεώδης καὶ γεωργήσιμος μέχρι τῶν ὑψηλοτάτων βράχων τοῦ ὄρους. Ἐξ αὐτῶν δὲ ὑπὲρ τὸ χωρίον *Πορταρία* ἀνυψοῦται ἡ ὑψηλοτάτη κορυφὴ τοῦ ὄρους, ἣτις, συνισταμένη ἐκ φαιοῦ τιτανολίθου, εἶνε ἄδενδρος καὶ ἀνυδρος, ἔχουσα 5,000 ποδῶν ἀπόλυτον ὕψος. Ἡ ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου ἀποψις εἶνε ὡς καὶ ἡ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης θαυμασιωτάτη. Καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἐξαπλοῦται ὑπὸ τὸ ὄμμα τοῦ θεατοῦ ἡ γλαυκὴ καὶ ὑγρά πεδιάς τοῦ Αἰγαίου, ἐκτεινομένη μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἄθω, τοῦ ὁποίου αἱ κορυ-

φαί εύκρινώς διαγράφονται ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος, πρὸς δυσμὰς δὲ ἀναπτύσσεται τὸ ὠραῖον Θεσσαλικὸν πεδῖον, εἰς τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ὁποῖου, παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Πηλίου, ἐκτείνεται ὡς μέγα κάτοπτρον ἡ Βοιθῆς λίμνη καὶ πρὸς μεσημβρίαν τὰ κυανᾶ ὕδατα τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἡ Ὀθρυς, ἡ Οἶτη, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος ὁ μεγαλοπρεπὴς ὄγκος τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐκ τῆς κορυφῆς ταύτης κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους οἱ Ἄργοναῦται κατεσκόπευον τὸν εὐρὺν ὀρίζοντα, ὄνειροπολοῦντες πέραν αὐτοῦ τὴν θαυμασίαν χώραν τοῦ χρυσοῦ δέρατος. Ἐνταῦθα ἔκειτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δικαιάρχου ὄναος τοῦ Ἄκραίου Διός, ἐνθα κατὰ τὰ κυνικὰ καύματα ἀνέρχοντο οἱ πρόκριτοι τῆς Δημητριάδος ἐνεζωσμένοι κώδια καινὰ διὰ τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ψῦχος (Δικ. ἀναγρ. Πηλίου). Ὑπὸ τὴν κορυφὴν ταύτην σώζεται εἰσέτι, ἀλλὰ μὴ διατηροῦν τὴν ὑπὸ τοῦ Κουίντου (IV. 53) ὑμνουμένην καλλονὴν, τὸ ἄντρον τοῦ Κενταύρου Χείρωνος, ἐπιπωματισμένον διὰ τινος ἐκ τῆς κορυφῆς κατακυλισθέντος βράχου. Ἡ δὲ βορειότερα μοῖρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου, περιβάλλουσα ἐξ ἀνατολῶν τὴν Βοιθίδα λίμνην καὶ μέρος τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου, εἶνε γυμνὴ· νάνοι δὲ τινες καὶ ἀραιοὶ θάμνοι καθιστῶσι μελάντερον τὸ φαιὸν χρῶμα τοῦ τιτανολίθου, ἐξ οὗ συνίσταται ἡ πλευρὰ αὕτη.

Τὸ Πήλιον μνημονεύεται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν. Καὶ ὁ μὲν Ὅμηρος καλεῖ αὐτὸ εἰνσίφυλλον διὰ τὰς σφοδρὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐπικρατούσας καταιγίδας, αἵτινες διασειοῦσι τὰ βαθεὰ δάση του· διὰ τὴν ἀφθονίαν δὲ ταύτην τῶν δασῶν καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου ὕληεν· ὁ δὲ Ὀεΐδιος, μνημονεύων τῶν δασῶν τοῦ Πηλίου, ἀλλ' οὐδόλως μεριμνῶν περὶ τῆς ἀκριβείας, καλύπτει τὸ Πήλιον μὲ πεύκας καὶ δρυς (Ovid. Fast. v. 381), ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη οὐδαμῶς ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀπαντᾷ, δρυς δὲ τινες παρατηροῦνται σχηματίζουσαι ἱερά τινα ἄλση περὶ τινα ἐξωκκλήσια· ἀλλὰ καὶ αἱ

πτελέαι, ἃς θέτει ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁ Β. Φλάκκος (11, 6), σπα-
 νίως παρατηροῦνται ἐπ' αὐτοῦ. Λεπτομερεστέρην περιγραφὴν
 τοῦ ὄρους κατέλιπεν ἡμῖν ὁ Δικαίαρχος ἐν τῇ ἀναγραφῇ τοῦ
 Πηλίου. Καὶ αὐτὸς δὲ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ σήμερον ἐπὶ τοῦ
 ὄρους φυομένων δένδρων, ἀναφέρει καὶ τὴν ἐλάτην, ἣτις συχνό-
 τερον οὔσα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, σπανίζει τὰ νῦν ἀπαντῶσα
 μόνον κατὰ τὰς ὄχθας ρεύματός τινος πρὸς βορρᾶν τῆς Μα-
 κρινίτσης, ὅπερ καλεῖται Ἐλατόρρευμα. Ἐσφαλμένως ἄρα οἱ
 νεώτεροι περιηγηταὶ ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν ἐλάτης ἐπὶ τοῦ
 Πηλίου. Ὁ Δικαίαρχος ἀναφέρει βλαστάνον ἐπὶ τοῦ ὄρους φυτὸν
 ὅμοιον μὲ τὴν λευκὴν μύρτον, ἔχον τὴν ιδιότητα νὰ καθιστᾷ
 τὸ σῶμα ἀναισθητὸν εἰς τὸ ψῦχος καὶ τὸ θάλας προσε-
 πιλέγει ὅμως ὅτι αὐτὸ φύεται εἰς ἀπότομα μέρη, ὅτι δυσκό-
 λως ἀνευρίσκεται καὶ ἀνευρεθὲν δυσκόλως δρέπεται· τὸ δὲ
 ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως μνημονευόμενον φυτὸν κατὰ τοῦ
 ἐκ τῶν ὄρεων ἰοῦ εἶνε καὶ τὴν σήμερον γνωστὸν παρὰ τι-
 χωρικῶ κατοικοῦντι ἐν Μηλιαῖς. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν εἰρημένων
 τὸ Πήλιον θεωρητέον καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱματικὸν ὄρος τῆς
 Ἑλλάδος· ἐνταῦθα βλαστάνει τὸ κώνειον, ὁ ὑοσκύαμος, ἡ εὐ-
 θάλεια, τὸ γλυκύπικρον, τὸ κενταύριον, ἡ ἀγρία νάρδος, τὸ
 κολχικόν, τὸ στραμώνιον, καὶ πλεῖστα ἄλλα ἱαματικά φυτάς
 ὧν τὴν χρῆσιν κατ' εἰδικῶν ἀσθενειῶν ποιοῦνται αὐτόματοι
 ἰητῆρες, ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ κατὰ τὰς βήσσας τοῦ Πηλίου
 περιπλανωμένου πνεύματος τοῦ Χείρωνος. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν
 ποικιλωτάτων ἐπὶ τοῦ Πηλίου δένδρων, φυτῶν, ἀνθέων, ἐπροι-
 κίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ μὲ ποικιλίαν ὄρυκτῶν τὸ προνο-
 μιούχον τοῦτο ὄρος. Ἦδη πρὸ πολλοῦ ἀνεκαλύφθησαν κατὰ
 τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν παρὰ τὴν Ζαγορὰν καὶ Κισσὸν σπου-
 δαῖα μεταλλεῖα ἀργυρούχου μολύβδου, ἅτινα ἐξεμεταλλεύοντο
 μέχρι πρὸ 15 ἐτῶν ὑπὸ τινος Ἀγγλικῆς ἐταιρίας· ἔκτοτε
 ὅμως κατελείφθησαν. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅτε καὶ
 θ' ἄπασαν σχεδὸν τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον παρετηρήθη πυ-
 ρετώδης τις κίνησις πρὸς ἀναζήτησιν ὄρυκτῶν, ἀνεκαλύφθησαν

καὶ ἐπὶ τοῦ Πηλίου χρωμικὸς σίδηρος, μαγγανέσιον, θεικὸν ἀρσενικόν, ἅτινα δυστυχῶς μέχρι τῆς σήμερον μένουσιν ἀνεκμετάλλευτα.

Τοιοῦτον λοιπὸν ὄν ὑπὸ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἐποψίν τὸ Πήλιον, ἦτο διάσημον κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Γίγαντες ἤθελον ἀποσπῶντες αὐτὸ ἀπὸ τῶν ριζῶν του καὶ ἐπιθέτοντες ἐπὶ τῆς Ὀσσης νὰ ἐκπολιορκήσωσι τὴν ὑψηλὴν κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου, τὴν κατοικίαν τῶν ἀρχαίων θεῶν· ἐπὶ τῆς Σηπιάδος ἄκρας καὶ ἐντὸς τοῦ κόλπου αὐτῆς μυχοῦ ἡ Θεΐτις, διωκομένη ὑπὸ τοῦ Πηλέως καὶ μεταμορφωμένη εἰς ὕδωρ, πῦρ, λέοντα καὶ δράκοντα, ἐνδίδει τέλος εἰς τὸν ἥρωα καὶ ἀφαρπάζεται ὑπ' αὐτοῦ (Πίνδ. Νέμ. 3, 35)· κατὰ τὴν μακρὰν ἄκραν τοῦ Πηλίου καὶ περὶ τὰ κάρηνα αὐτοῦ (Πίνδ. Πύθ. 3. 133) παρεκάθησαν οἱ θεοὶ καὶ αἱ θεαιναι εἰς τοὺς γάμους τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θεΐτιδος, καὶ ἐνταῦθα ἐβλήθη ὑπὸ τῆς Ἐριδος ἐν τῷ μέσῳ τῶν παρακαθημένων θεαινῶν Ἥρας, Ἀθηνᾶς καὶ Ἀφροδίτης τὸ μῆλον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἢ καλὴ λαβέτω». Ἐπὶ τοῦ Πηλίου κατέπεσεν ὑπὸ τὴν ἀξίνην τῶν Ἀργοναυτῶν τὸ δένδρον, ἐξ οὗ κατεσκευάσθη ἡ Ἀργὼ, καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐξέπλευσε τὸ πρῶτον πλοῖον τῆς Ἑλλάδος εἰς τέως ἀγνώστους ἀκτὰς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ χρυσοῦ δέρατος. Ἐν ταῖς βήσσαις τοῦ Πηλίου τέλος διητᾶτο ὁ σφώτερος καὶ ἐναρετώτερος τῶν συγχρόνων του, ὁ Κένταυρος Χείρων, ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις, ἐντὸς τῶν ἀντρῶν καὶ τῶν πυκνοτάτων δασῶν τοῦ Πηλίου τρεφόμενος μὲ κρέα λεόντων

Μάχα λεόντεσσιν ἀγροτέροις
ἔπρασεν φόνον·
κάπρους ἔναιρε.

(Πίνδ. Νέμ. 111. 46)

καὶ ὠκύπους ὦν, ἐθαυμάζετο ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ὡς

κτεινων ελάφους άνευ
 κυνῶν δολίων θ' έρκείων*
 ποσοί γάρ κράτεσκε.

(Αυτόθ. 51).

καί τόν ήρωα τούτον τόν έν τῷ Πηλίῳ άνατραφέντα έψαλλεν
 ή Μοῦσα τοῦ Όμήρου, παραδώσασα τό όνομα αὐτοῦ άθάνα-
 τον είς τάς έπερχομένας γενεάς. Άλλά μετά τούς όμηρικούς
 χρόνους τό όρος περιπίπτει είς άφάνειαν, διάσημον μόνον διά
 τάς μυθολογικάς άναμνήσεις του καί διά τάς καλλονάς, αί-
 τινες άφθόνως υπό τής φύσεως έπιδαψιλευθεΐσαι αὐτῷ, πα-
 ραμένουσιν άπό τής άρχαιότητος μέχρι τῶν καθ' ήμάς χρόνων
 άμείωτοι, έπαυξανόμεναι έτι μάλλον τήν σήμερον καί υπό τῶν
 έπ' αὐτοῦ έπιχαρίτως κειμένων χαριστάτων κωμοπόλεων,
 άς άλλαχού θά περιγράψωμεν λεπτομερῶς.

Έκ τής Σηπιάδος άκρας, ένουμένη μετ' αὐτῆς διά στενοῦ
 ίσθμοῦ χωρίζοντος τά ύδατα τοῦ Αίγαίου καί τοῦ Πελασγι-
 κοῦ κόλπου, έκτείνεται έκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν ή όρεινή
 χερσόνησος τῶν *Τρικέρων*, περιβάλλουσα έξ άνατολῶν τόν
 Πελασγικόν κόλπον. Η χερσόνησος αὐτή, έκτεινομένη επί 6
 ώρας, εἶνε κατά μέν τό βόρειον αὐτῆς ήμισυ μέρος λίαν τα-
 πεινή, κατά δέ τό μεσημβρινόν αἰωρεΐται είς ύψηλήν τινα
 κορυφήν, καλουμένην παρά τοῖς άρχαίοις *Τισαῖον όρος*. Έν-
 ταῦθα κατά τόν Πολύβιον (40, 42) ήπτοντο πυρσοί συνθη-
 ματικοί, δι' ὧν άνήγγελλον οἱ έν Εύβοία καί Πεπαρήθῳ τά
 γιγνόμενα είς τόν έν τῷ Δημητριάδι μένοντα Φίλιππον τόν Γ'.
 Έκ τής ύψηλῆς ταύτης κορυφῆς καταπίπτει έκ νέου ή χερσοί
 νησίζουσα όρεινή αὐτή σειρά καί τελευτᾷ διά τοῦ *Αιαρτείου*
 άκρωτηρίου είς τήν είσοδον τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου. Εἶνε δέ
 ή χώρα αὐτή άδενδρος καί άνυδρος κατά τό πλεῖστον, κατερ-
 χομένη άμφοτέρωθεν άποτόμως μέχρι τής θαλάσσης, ήτις είς
 τούς πρόποδας αὐτῆς εἶνε βαθυτάτη. Η πρὸς τήν Εύβοϊαν
 μάλιστα έστραμμένη πλευρά εἶνε εκτάκτως τραχεῖα καί άπό-
 τομος, ένῷ έκ μέρους τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου όρμίσκοι τινές

εἰσδύοντες ἐντὸς τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους μετριάζουσι τὴν ἐκ τῆς τραχύτητος καὶ ξηρασίας τῶν τόπων προερχομένην ἀλγυινὴν ἐντύπωσιν.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ Λάκμου ἐκβλαστά- νουσα ὄρεινὴ σειρά· μεταβαίνω δ' ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ κέντρου τούτου καθηκόντων ὄρων.

Καὶ ἡ μὲν Πίνδος, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Λάκμωνος, καθή- κει κατ' ἀρχὰς ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, ἔπειτα δὲ στρε- φομένη πρὸς ἀνατολὰς σχηματίζει ἀγρίαν καὶ πολυκόρυφον σειράν καταπίπτουσαν οὐχὶ μακρὰν τοῦ Δομοκοῦ, ἔνθα διὰ σειρᾶς ταπεινῶν λόφων μεταβαίνει εἰς τὸ τελευταῖον τῶν τῆν Θεσσαλικὴν πεδιάδα περιβαλλόντων ὄρων, τὴν Ὀθρυν. Περιβάλλουσα ἡ Πίνδος ἐκ τοῦ ΔΜ τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον, ἀφο- ρίζει αὐτὸ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τῆς Ἡπείρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου· ἐπομένως δὲν εἶνε καθαρῶς Θεσσαλικὸν ὄρος. Καὶ τὸ μὲν βορειοδυτικώτε- ρον μέρος αὐτῆς, καλούμενον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Λάκμων καὶ Πίνδος (Στρ. 73), καλεῖται τὴν σήμερον, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴ- πον, Ζυγὸς τοῦ Μετσόβου, διὰ τοῦ ὁποίου φέρει ἡ ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἡπειρον ὁδός. Ἐνταῦθα ὑπέρκειται ἡ ὑψηλοτάτη τῆς Πίνδου κορυφή, ἔχουσα περὶ τὰς 7,000 πό- δας ἀπόλυτον ὕψος. Νοτιώτερον ταύτης ὑψοῦται ἕτερα κο- ρυφή, Ποῖον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καλουμένη (Στρ. ὡς ἂ.), νῦν δὲ Ῥόνα, ἔνθα ἔχει τὰς πηγὰς τοῦ ὁ Πηνειός. Ἐκείθεν τὸ ὄρος ἀποσχίζεται εἰς δύο κλάδους, ἐξ ὧν ὁ μὲν μεσημβρινός, καλούμενος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὄρη τῶν Ἀθαμάνων, καλεῖται τὴν σήμερον Γσουμέρκα καὶ ἀνήκει εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ ὄρη· ὁ δὲ ἀνατολικώτερος, παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο ὄρη τῶν Δολόπων, σήμερον δὲ φέρει τὸ ὄνομα βουνὰ τῶν Ἀγρά- φων. Εἰς τὴν σειράν ταύτην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκβλαστάνουσι πρὸς νότον τὰ ὄρη τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, παρατηροῦνται πολλαὶ κορυφαὶ φέρουσαι ἰδιαίτερα ἐπιτόπια ὀνόματα. Καὶ πρῶτον μὲν σημειοῦμεν τὴν ὑπερκειμένην τῆς πεδιάδος τῶν

Τρικάλων κορυφήν, τὴν καλουμένην σήμερον μὲν *Κόζινας*, πάλαι δὲ ἴσως *Κερκέτιον* ὄρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς πρὸς τοὺς Μακεδόνας πολέμους συνητήθη ὁ ἐκ τῆς Ἠπείρου ἐρχόμενος Ῥωμαῖος ὑπατος Φλαμίνιος μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθαμάνων Ἀμυνάνδρου (Δίβ. Β. 2, 13)· ἀνατολικομεσημβρινώτερον ταύτης ὑψοῦται ἡ *Καράβα* ὑπὲρ τὸ ὄροπέδιον τῆς Νεκροπόλεως, ἀφορίζουσα αὐτὸ ἀπὸ τοῦ διαμερίσματος τοῦ Πετρίλιου· ἐκλήθη δὲ οὕτως ἡ κορυφή αὕτη, διότι ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν ἐπεκάθησεν ἡ ναῦς τοῦ Δευκαλίωνος κατὰ τὸν ὁμώνυμον ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπισυμβάντα κατακλυσμὸν. Εἰς τοῦτο δὲ ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς παραδόσεως καὶ τὸ πεπλατυσμένον τῆς κορυφῆς τῆς *Καράβας*, φερούσης εὐρὴ καὶ ὠραῖον ὄροπέδιον, ἐνῶ ἅπασαι αἱ παρακείμεναι κορυφαὶ τοῦ ὄρους ἀπολήγουσιν εἰς ὄξυ. Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα αὐτῆς, ὡς καὶ τῶν ἀνατολικώτερον ὑψουμένων κορυφῶν *Ἰτάμου* καὶ *Βουλγάρας*, εἶνε ἄγνωστον. Ἡ Πίνδος εἶνε ὄρος ἄγριον καὶ δασωδέστατον· ἅπασαι αἱ πλευραὶ αὐτοῦ, ἰδίως δὲ ἡ πρὸς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἐστραμμένη, εἶνε κεκαλυμμένην ὑπὸ βαθυτάτων δασῶν κατὰ μὲν τὰ ἀνώτερα μέρη ὄξυων, κατὰ δὲ τὰ κατώτερα πευκῶν καὶ ἐλατῶν, καὶ ἔτι κατωτέρω φηγῶν· αἱ δὲ κορυφαὶ αὐτοῦ εἶνε ὡς καὶ αἱ τῶν λοιπῶν Θεσσαλικῶν ὄρέων φαλακრაὶ, συνιστάμεναι ἐκ φαιῶν τιτανολίθων· ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀφθονίας τῶν δασῶν εἶνε τὸ ὄρος καὶ μάλα πολυῦδρον. Ἀπὸ τῶν ὑψίστων αὐτοῦ κορυφῶν οὐχὶ μακρὰν τοῦ Μετσόβου ἐκπηγάζουσι πέντε τῶν σπουδαιωτέρων ποταμῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου· ἦτοι ὁ Ἀχελῷος, ὁ Ἄραχθος, ὁ Ἀῶος, τὸ Βενέτικον (ὅπερ θεωρεῖται ὡς ὁ δεξιὸς βραχίον τοῦ Ἀλιάκμονος), καὶ τέλος ὁ Πηνειός. Ἐκ δὲ τῆς σειρᾶς τῶν Ἀγράφων ἐκπηγάζουσιν ἅπαντες σχεδὸν οἱ διαρρέοντες τὴν Θεσσαλιώτιδα ποταμοὶ, καὶ ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῆς *Καράβας* ὁ διαρρέων τὸ ὄροπέδιον τῆς Νεκροπόλεως ὁμώνυμος ποταμός.

Ἀνατολικώτερον τῆς Πίνδου ἐκτείνεται ἡ Ὀθρυς, περι-

βάλλουσα ἐκ μεσημβρίας τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον καὶ ἀφορίζουσα αὐτὸ ἀπὸ τῆς Φθιώτιδος. Τὸ ὄρος τοῦτο, ἀρχόμενον ἐκ μικρῶν λόφων, ἀνυψοῦται μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ἐξικνούμενον εἰς τὸ μέγιστον αὐτοῦ ὕψος ὑπὲρ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀλμυροῦ· ἐκεῖθεν δὲ καταπίπτει ἐκ τῶν ὑψίστων αὐτοῦ κορυφῶν καὶ ταπεινότερον καταλήγει εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἐχίνου· καὶ ἐκ μὲν τοῦ δυτικωτέρου μέρους τοῦ ὄρους, ὀλίγον τι πρὸς ἀνατολάς τοῦ Δομοκοῦ, ἐκβλαστάνει ὄρεινὴ τις σειρὰ, *Δάγρασι* νῦν καλούμενη, ἣτις, διατρέχουσα παραλλήλως τοῦ ἀνωτέρου ῥοῦ τοῦ Ἐνιπέως, ὑψοῦται ὑπὲρ τὸ χωρίον Κισλὰρ εἰς ἰκανὸν ὕψος καὶ καταλήγει ἔτι ὑψηλότερον πρὸς ἀνατολάς τῶν Φερσαίων. Τὸ ἀκροτελεύτιον μέρος τῆς σειρᾶς ταύτης, καλούμενον νῦν *Ἀλιγοπάτι*, ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *Ναρθάκιον* ὄρος (Ξεν. Ἑλλ. 4. 38). Εἶνε δὲ ἡ σειρὰ αὕτη κατάρρυτος καὶ κατὰ φύσιν, κεκαλυμμένη ὑπὸ πρίνων καὶ δρυῶν, καὶ κατὰ τὰς ὑπορείας αὐτῆς, ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ καταρρέοντος ῥυακίου ἢ παρὰ τὸ κελάρυσμα διαυγοῦς τινος πηγῆς, ἐκτείνει τὴν παχεῖαν αὐτοῦ σκιάν ὃ ὑδροχαρῆς πλάτανος· ἀλλὰ καὶ τὸ λοιπὸν μέρος τῆς ὄθρου ἔχει ἄφθονα δάση δρυῶν καὶ ἐλατῶν, διακοπτομένων ὑπὸ καταρρύτων καὶ βαθυχλόων λειμώνων, ἐν οἷς τὸ θέρους ἐνδαιτῶνται τὰ ποίμνια τῶν Σαρακατσαναίων· ὀλίγον δὲ δυτικώτερον τοῦ Ἀλμυροῦ ἐκπέμπει ἡ ὄσσα πρὸς δυσμὰς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου λοφώδη τινὰ ἐπάσματα, ἀναμιγνυόμενα μετὰ τῶν μεσημβρινῶν παραφυάδων τοῦ Πηλίου, καὶ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ εἰρημένου κόλπου ἄλλην τινὰ ὄρεινὴν σειρὰν, περιβάλλουσαν ἐκ νότου αὐτὸν καὶ καταλήγουσαν εἰς τὸ *Ποσειδίον* ἀκρωτήριον, ὅπερ μετὰ τοῦ Διάντειου σχηματίζει τὴν εἴσοδον τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου. Ἡ σειρὰ αὕτη κατὰ τὸ ἀνατολικώτερον αὐτῆς μέρος καλεῖται σήμερον *Τραγοδοῦρι*· ἡ δ' ὄθρυς ὀνομάζεται νῦν *βουνὰ τῆς Γούρας* ἐκ τινος ὁμωνύμου ἐπ' αὐτῆς κειμένου χωρίου.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς περιγραφῆς τῶν Θεσσαλικῶν ὄρέων

ἀναφέρω καὶ ὄρεινὴν ἢ μᾶλλον λοφώδη τινὰ σειρὰν, διήκουσαν διὰ μέσου τῆς πεδιάδος καὶ διαιροῦσαν αὐτὴν εἰς ἄνω καὶ κάτω Θεσσαλικὴν πεδιάδα· ἄρχεται δὲ αὕτη οὐχὶ μακρὰν τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἔνθα συναντᾶται μετὰ τῶν μεσημβρινῶν παραφυάδων τοῦ Πηλίου καὶ τῶν βορείων τῆς Ὀθρυος, σχηματίζουσα λοφώδη τινὰ χώραν διακοπτομένην ὑπὸ στενῶν κοιλάδων· ἔχει δὲ πλάτος ἑνταῦθα 8 ὥραν, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Πηλίου καὶ καταλήγουσα εἰς τὴν Ὀθρυν, καὶ ἀφορίζουσα οὕτως ἐξ ἀνατολῶν τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον. Καθόσον ὅμως προχωρεῖ δυτικώτερον ἢ σειρὰ αὕτη, ὑψοῦται ὑπὲρ τὸ χωρίον *Κότταρι* εἰς σχετικῶς ὑψηλὴν τινα κορυφὴν, καλουμένην παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Χαλκοδάριον* ὄρος (Ἄπολ. 1.50)· ἐξακολουθοῦσα δὲ τὴν πρὸς δυσμὰς πορείαν τῆς, ταπεινοῦται μὲν ἐκ νέου καὶ ἀποβάλλει καὶ τὸ κατὰ τὴν ἀρχὴν μέγα πλάτος αὐτῆς, περιοριζόμενον ἤδη εἰς 3—4 ὥρας, ἀλλὰ πορρωτέρω παρὰ τὸ χωρίον Ἄβδουλάρ ἀνυψοῦται εἰς ἑτέραν κορυφὴν καλουμένην σήμερον *Καραδάγ*· καταπίπτουσα δὲ ἐκ νέου καὶ καταντῶσα ὅλως λοφώδης, ἀνυψοῦται πάλιν οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ εἰς νέαν κορυφὴν καλουμένην σήμερον μὲν *Δομπροῦτσο*, τὸ πάλαι δὲ Φυλλήτιον ὄρος, εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς τοῦ ὁποίου ἔκειντο αἱ πόλεις Φύλλος καὶ Περεσίαι· ἡμίσειαν δὲ ὥραν πορρωτέρω τῆς θέσεως ταύτης διαρρήγνουμένη ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ ἐξακολουθεῖ ἡ σειρὰ αὕτη τὴν πρὸς δυσμὰς πορείαν τῆς πέραν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, συναντῶσα τὰς μεσημβρινὰς παραφυάδας τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὰς ἀνατολικὰς τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων, καὶ σχηματίζουσα νέαν λοφώδη χώραν, διακοπτομένην ὅμως ὑπὸ εὐρυτέρων καὶ εὐφορωτέρων κοιλάδων ἢ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς μοῖραν. Εἶνε δὲ ἡ σειρὰ αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον ἄδενδρος, κεκαλυμμένη ἐνιαχοῦ μόνον ὑπὸ δρυῶν καὶ ἀχράδων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐστερημένη ὑδάτων, διότι ἐκ μὲν τῶν βορείων αὐτῆς ὑπὸ ὑψοῦν ἐκπηγάζουσι δύο ρύακες, διαρρέοντες τὸ Πελασγικὸν πεδίον καὶ ἐκβάλλοντες εἰς τὴν Βοιβηίδα, ἐκ δὲ

τῶν μεσημερινῶν ὑπερειῶν αὐτῆς σπουδαία πηγή ὕδατος καταφέρεται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἐνιπέως. Καὶ ἀλλαγῆς δὲ τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς ἀναβλύζουσι πηγαῖα ὕδατα, καθιστάμενα λίαν εὐεργετικά εἰς τοὺς κατοικοῦντας. Τὴν λοφώδη ταύτην σειρὰν ἀποκαλῶ *λοφώδη Θεσσαλίαν* κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ὄρεινὴν καὶ πεδινὴν· ἐν τινὶ δὲ ἐπιγράμματι, διασωθέντι παρὰ Πλουτάρχῳ (Β. Φλαμινίου), ἡ λοφώδης αὕτη χώρα καλεῖται *Νῶτον Θεσσαλίας*· κατὰ δὲ τὸν Μεσαιῶνα ἔφερε τὸ ὄνομα *Ῥεβενίκος* (Ἄν. Κομνηνῆς ἰδ. ἰστ.), ὄνομα παραμειναν καὶ μέχρι σήμερον κατὰ τι παρεφθαρμένον, καθότι ἡ χώρα αὕτη καλεῖται σήμερον ὑπὸ τῶν ἐντοπίων *Ῥεβέρι*...

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ Θεσσαλικά ὄρη· μεταβαίνω δὲ εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν διαρρέοντων τὴν πεδιάδα ποταμῶν.

β) Περὶ ποταμῶν.

Ἐνταῦθα θὰ περιγράψω μόνον τοὺς διαρρέοντας τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ποταμούς, τῶν δὲ ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου κατερχομένων ῥυακίων, ὧν τὰ μὲν ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τῶν ὄρειων ῥέοντα φέρουσι τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὰ δὲ ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ Πηλίου, εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον, θὰ μνημονεύσω ἐν τῇ τοπογραφίᾳ. Μέγιστος δὲ τῶν τὴν πεδιάδα διαρρέοντων ποταμῶν καὶ δεχόμενος τὰ ὕδατα πάντων τῶν λοιπῶν εἶνε ὁ Πηνειός, ὅστις εἶνε διὰ τὴν Θεσσαλίαν ὅτι ὁ Νεῖλος διὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ Νουβίαν, διότι ἅπαν τὸ γόνιμον καὶ παραγωγὸν αὐτῆς ἔδαφος ἐσηματίσθη ποτὲ ἐκ τῆς καθιζήσεως τῆς ἰλύος τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ, ὅτε τὰ ὕδατα αὐτοῦ ἐκάλυπτον τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον· διὸ ἔτιαν προσφυῶς ἀποκαλεῖ τὴν Θεσσαλίαν ὁ Εὐριπίδης (Τρωάδ. 216) χώραν τοῦ Πηνειοῦ. Ἐχει δὲ τὰς πηγὰς του ὁ ποταμὸς ἐπὶ τοῦ Πίνδου, νοτιώτερον τοῦ Ζυγοῦ τοῦ Μετσόβου, ἐνθα ὑπὸ τινα κορυφῆν, τὴν πάλαι μὲν *Ποῖον*, νῦν δὲ *Ῥόγαν* καλουμένην, ἀναβλύζει πηγή διαυγεστάτων ὑδάτων, ἅτινα

διαρρέοντα πυκνότετον δάσος ὄξυων συναντῶνται ἐν τῇ πρὸς τὸ βορειανατολικὴν κινήσει των μετὰ τριῶν ὥρων ῥοῦν παρὰ τὸ καλούμενον Χάνι τοῦ Μαλακασίου μεθ' ἑτέρων ὑδάτων, ἀναβλυζόντων βορειότερον τοῦ Ζυγοῦ τοῦ Μετσόβου ἕκ τινος βράχου *Γαλακτίτου* καλουμένου ὑπὸ τῶν περιοίκων, πιστευόντων ὅτι, λειοτριβόμενος οὗτος καὶ παρεχόμενος μεθ' ὑδατος εἰς τὰ θήλεα τῶν ζώων, αὐξάνει τὴν παραγωγὴν τοῦ γάλακτος αὐτῶν (*Leake I, 415. IV, 278*). Ὁ ἐκ τῆς Ῥόνας κατερχόμενος ῥύαξ, ἔχων μῆκος μεγαλείτερον καὶ ἀφθονώτερα ὑδάτα τοῦ ἐκ τοῦ *Γαλακτίτου* ἀναβλύζοντος, θεωρητέος ὡς ἡ κυριώτερα πηγὴ τοῦ Πηνειοῦ. Ὁ ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν εἰρημένων ποταμίων σχηματιζόμενος ποταμὸς ἐξακολουθεῖ πρὸς ἀνατολὰς τὸν ὄρεινόν αὐτοῦ ῥοῦν, δεχόμενος ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν πολλὰ ποτάμια καταρρέοντα ἕκ τε τῆς Πίνδου καὶ τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων. Καὶ ἀριστερόθεν μὲν, ἐκτὸς ἄλλων ἀσημάντων ῥυακίων, καταρρέει εἰς τὸν Πηνειὸν ὁ ποταμὸς τῶν Χασίων, Ἰων παρὰ τοῦ Στράβωνος καλούμενος, δεξιόθεν δὲ ἐκ τῆς Πίνδου καταρρέουσιν ὁ ῥύαξ τῆς Γοδοβάσδας, ὁ ποταμὸς τῆς Κασταναίας καὶ ὁ τοῦ Κλινοβοῦ, ὁ καὶ μεγαλείτερος τῶν ἄλλων, ἔχων ἐν τῇ μετὰ τοῦ Πηνειοῦ συμβολῇ ἀν οὐχὶ ἀφθονώτερα, τοῦλάχιστον ἴσα ὑδάτα. Κάτω τῆς συμβολῆς ταύτης φέρει κατὰ πρῶτον ὁ ποταμὸς τὸ ὄνομα *Σαλαμβρία*, ὅπερ καὶ παραμένει αὐτῷ μέχρι τῶν ἐκβολῶν. Μεγεθυνθεὶς δὲ ἐκ τῶν ὑδάτων τούτων καὶ παραρρέων τοὺς βράχους τῶν Μετεώρων, εἰσέρχεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρου καὶ ὄρεινοῦ εἰς τὸν μέσον αὐτοῦ ῥοῦν εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα. Τὸ γοργὸν καὶ θορυβῶδες ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ μεταβάλλεται ἤδη εἰς βραδὺ καὶ πρᾶον, μόλις ἀναδίδον ἐπαισθητόν τινα ψιθυρισμὸν ἐν τῇ πρὸς τὰ πρόσω ῥοῇ· αἱ δὲ ὑπὸ πλατάνων καὶ ὄξυων κατάσκοιοι ὄρειναι αὐτοῦ ὄχθαι ἀντικαθίστανται ἐν τῇ πεδιάδι ὑπὸ μονοτόνων πηλωδῶν ὄχθων, αἵτινες εὐκόλως ὑποσκαπτόμεναι ὑπὸ τοῦ ῥέοντος ὑδατος καθιστῶσι βορβορώδη καὶ ὑπέρυθρα τὰ κατὰ τὸν ὄρεινόν ῥοῦν διαυγῆ ὑδάτα τοῦ

Πηνειοῦ. Βλάστησις σπανία παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ὄχθων, καὶ μόνον ἐνιαχοῦ ἰτέαι τινὲς λούουσι τοὺς κλώνους ἐντὸς τῶν ὑδάτων, ἐνθα προσοχθίζον τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ προξενεῖ κελαρισμὸν τινα εὐαρέστως διακόπτοντα τὴν κατὰ τὰ πέραξ ἐπικρατοῦσαν ἐρημίαν καὶ σιωπὴν. Ἡδὴ κάτω τῶν Μετεώρων ἡ πεδιάς εὐρύνεται, ἀποχωρούντων τῶν Χασιωτικῶν ὄρέων πρὸς βορρᾶν, ὁ δὲ Πηνειός, σχηματίζων μεγάλην καμπήν, ῥεεῖ ἐπὶ ἰκανὸν διάστημα οὐχὶ μακρὰν τῶν ὑπωρειῶν τῆς Πίνδου, ἐπισκιαζόμενος ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Κόζικα· εἶτα δὲ στρεφόμενος πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν διαρρέει παραλλήλως τῶν Χασιωτικῶν ὄρέων οὐχὶ μακρὰν τῶν ὑπωρειῶν αὐτῶν τὴν πεδιάδα τῆς Ἐστιαιώτιδος (πεδ. τῶν Τρικκάλων), ἀφορίζων αὐτὴν ἀπὸ τῆς Θεσσαλιώτιδος (πεδ. τῆς Καρδίτσης) καὶ δεχόμενος ἐξ ἀριστερῶν μὲν τοὺς ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Τρικκάλων ἀναβλύζοντας ποταμοὺς Κομέρκην καὶ τὸν τῆς Ἀγίας Μονῆς καὶ τοὺς ἐκ τῶν Χασιωτικῶν ὄρέων κατερχομένους Ἀθηαῖον (Τρικκαλινόν) καὶ Νεοχωρίτην (Κουράλιον), ἐκ δεξιῶν δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Πόρτας, τὸν Πάμισον (Μπλιοῦρι), καὶ ἔτι βορειότερον παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλῆ ἐφέντη τὸν Ἐνιπέα, ὅστις, δεχόμενος παρὰ τὸ χωρίον Βλοχὸ τὸν Σοφαδίτικον καὶ Ἀπιδανόν, συμβάλλει μετὰ ἡμισείας ὥρας ῥοῦν μετὰ τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὴν μνημονευθεῖσαν θέσιν. Δύο ὥρας κάτω τῆς συμβολῆς ταύτης ὁ Πηνειός διαρρήγνυει τὴν διὰ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος διήκουσαν ὄρεινὴν γραμμὴν, σχηματίζων τὸ καλούμενον *Στερόν τοῦ Καλαμακίου*, ἐν ᾧ τὸ γοργὸν καὶ ὀπωσοῦν θορυβῶδες ρεῦμά του περιβάλλεται ἐκατέρωθεν ὑπὸ λοφώδους χώρας, ἐξ ἧς μετὰ μιᾶς ὥρας ῥοῦν ἐξέρχεται παρὰ τὸ χωρίον Γούνιτσα ὑπὸ τὴν σκιάν μεγαλοπρεπῶν πλατάνων εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδίον (πεδ. τῆς Λαρίσσης). Ἐνταῦθα, ἀντὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν βορειοανατολικὴν διεύθυνσιν, σχηματίζει ἑτέραν μεγάλην καμπήν πρὸς ἀνατολάς, τῆς ὁποίας τὸ ἀνατολικώτερον σημεῖον εἶνε ἡ Λάρισσα· παραμείψας δὲ ταύτην, στρέφεται πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν ἀνα-

ζητῶν τὰς ὑπερείκτας τοῦ Ὀλύμπου· ἐκεῖ δὲ $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας ἀνατολικώτερον τοῦ χωρίου Μεσαλὰρ δεχόμενος ἐξ ἀριστερῶν τὸν Τιταρήσιον διαρρήγνυει λόφους τινὰς ἐκφυομένους ἐκ τοῦ Ὀλύμπου, σχηματίζων τὸ *Στενὸν* τοῦ *Μεσαλὰρ*, ἐν τῷ ὁποίῳ κεῖται ὁ μόνος καταρράκτης τοῦ Πηνειοῦ, οὗ τινος τὰ ὕδατα καταπίπτοντα ἐξ ὕψους 7—10 ποδῶν πληροῦσι κρότου καὶ βοῆς τὸν στενὸν ἐκείνον αὐλῶνα. Μετὰ τὴν διὰ τοῦ στενοῦ ἐκείνου διεκβολὴν τοῦ Πηνειοῦ ἢ ἐπὶ τῶν ὄχθων αὐτοῦ βλάστησις καθίσταται ζωηρὰ, προαναγγέλλουσα τὴν προσέγγισιν τῆς χαριστάτης κοιλάδος τῶν Τεμπῶν. Καὶ τῷντι δύο ὥρας πέραν τοῦ μνημονευθέντος στενοῦ ὁ Πηνειὸς εἰσέρχεται παρὰ τὸ χωρίον Μπαμπᾶ εἰς τὴν περιώνυμον κοιλάδα, ἣν ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, κατὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς κοιλάδος ἐξοδὸν εἰσέρχεται εἰς τὸν κάτω αὐτοῦ ῥοῦν. Ἐνταῦθα διαρρέει μετὰ πολλῶν ἐλιγμῶν τὴν παραλίαν αὐτοῦ κοιλάδα, ἥτις ἀμιλλάται κατὰ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν βλάστησιν μετὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔχων βορείαν διεύθυνσιν, στρέφεται ἔπειτα πρὸς τὸ βορειοανατολικόν, ἐκβάλλων μετὰ $1\frac{1}{2}$ ὥρας ῥοῦν εἰς τὸν Θεομαϊκὸν κόλπον παρὰ τὸ χωρίον *Τσιγαλάκι*. Ἐνταῦθα ὁ ποταμὸς μετέβαλε κλίτην, βέων ἤδη ἀνατολικώτερον τοῦ παλαιοῦ βέυματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ξηροῦ ὄντος παρατηροῦνται τὰ ἐρείπια ἀρχαίας λιθίνης γεφύρας.

Καὶ ἡ μὲν ἐκ τῶν πηγῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ ἀπόσασις ὑπολογίζεται περὶ τὰς 35 ὥρας· λαμβάνων τις ὁμῶς ὑπ' ὄψιν τοὺς πολλοὺς ἐλιγμοὺς τοῦ ποταμοῦ, ὀφείλει νὰ ὑπολογίσῃ τὸ μῆκος τοῦλάχισον κατὰ τὸ ἥμισυ μεγαλείτερον τοῦ μνημονευθέντος ἀριθμοῦ· τὸ δὲ πλάτος καὶ βάθος αὐτοῦ ποικίλλουσιν ἰσχυρῶς κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους. Καὶ ἐνῶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου ὁ ποταμὸς δὲν ἔχει παρὰ 25—30 βημάτων πλάτος καὶ 3—5 ποδῶν βάθος, καθιστάμενος πολλαχοῦ πεζῆ διαβατῶς, τὸν χειμῶνα ἔχει τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος μετὰ συνεχεῖς ἰδίως βρο-

χὰς καὶ ἐν καιρῷ τῆς τήξεως ἀφθόνων χιόνων γίνεται πλα-
 τύτατος καὶ βαθύτατος. Τὰ θολὰ καὶ ὑπέρυθρα αὐτοῦ ὕδατα,
 πληροῦντα τὴν βαθεῖαν κοίτην, ἀπειλοῦσι νὰ κατακλύσωσιν
 ἐκ νέου τὴν χώραν, τὴν ὁποῖαν ἄλλοτε ἐκάλυπτον καθ' ὀλο-
 κληρίαν· καὶ εἰς τινὰ μάλιστα μέρη, ἐξερχόμενα τῆς κοί-
 της, κατακλύζουσιν ἐκτεταμένας γαίας, προξενοῦντα ἐρή-
 μωσιν καὶ καταστροφὴν. Καὶ πολλαχοῦ μὲν τῆς πεδιάδος
 συμβαίνουσιν αἱ πλημμύραι αὗται, ἰδίως ὅμως ἐξέρχεται ὁ
 Πηνειὸς εἰς τὰ ἀκόλουθα μέρη· πρῶτον μὲν μίαν ὥραν κατω-
 τέρω τῶν Μετεώρων, ἔνθα πλημμυρῶν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄ-
 χθης καλύπτει εὐρείας ἐκτάσεις· καὶ ποτε τὰ πλημμυρήσαν-
 τα ὕδατα αὐτοῦ κατενεχθέντα εἰς τὴν κοίτην τοῦ παραρρέον-
 τος Ληθαίου, θὰ καθίστων ὑποβρύχιον τὴν πόλιν τῶν Τρικ-
 κάλων, ἂν δὲν ἐμειοῦτο ταχέως ὁ ὄγκος τοῦ ποταμοῦ· δεύ-
 τερον δὲ, ὀλίγον βορειότερον τῆς μετὰ τοῦ Ἐνιπέως συμβο-
 λῆς ἐξερχόμενος ὁ ποταμὸς ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης,
 κατακλύζει τὰς γαίας τῶν χωρίων Τσιότι καὶ Ζάρκου· τρί-
 τον, παρὰ τὴν Λάρισσαν ἐκχειλίζων ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς
 ὄχθης, κατακλύζει πᾶσαν τὴν παρακειμένην πεδιάδα· καὶ
 τέταρτον, πρὸ τῆς εἰς τὸ στενὸν τοῦ Μεσαλᾶρ εἰσόδου
 τοῦ πλημμυρῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης, σχηματίζει ἐκτετα-
 μένον ἔλος, ὅπερ νῦν μὲν Καρα-τσαῖρ, πάλαι δὲ Νεσσωνίς
 ἐκαλεῖτο· ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀφθονίας τῶν ὑδάτων, τὸ βεῦμα
 τοῦ ποταμοῦ ἀποκτᾷ καὶ γοργότητα ἐν καιρῷ τῶν πλημμυ-
 ρῶν. Τὰ μόλις μικρὸν τινὰ ψιθυρισμὸν ἀναδίδοντα τὸ θέρος
 ὕδατα αὐτοῦ καταφέρονται ἤδη μετὰ ῥοίζου ἰσχυροῦ, συμπα-
 ρασύροντα καὶ αὐτόπρεμνα δένδρα. Ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως
 τοῦ θέρους τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ μειοῦνται μέχρι τοῦ ὀκτω-
 βρίου, καὶ κατ' ὀλίγον ἀποβάλλουσι τὸ θολὸν αὐτῶν χρῶμα,
 λαμβάνοντα τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀποδοθεῖσαν αὐτοῖς ἀργυ-
 ροειδῆ χροιάν, χωρὶς ὅμως καὶ μετὰ παρατεταμένας ἀνομι-
 θρίας νὰ ἀποκτήσωσιν ποτε τὴν διαύγειαν ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν
 ἀποδίδουσιν αὐτοῖς ἀρχαῖοι τινὲς καὶ νεώτεροι γεωγράφοι.

Τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ εἶνε εὐχυμότατα, πινόμενα ὑπὸ τῶν περιόικων μετὰ προτέραν διήθησιν. Αὐτὴ δὲ καὶ μόνη εἶνε ἢ ἐκ τῶν ὑδάτων αὐτοῦ ὠφέλεια, καθότι τὸ μὲν θέρος τὰ ὕδατα, μειούμενα καὶ ῥέοντα ἐντὸς βαθείας κοίτης, δὲν δύνανται νὰ παροχτευθῶσιν εἰς ἄρδουσιν τῶν γαιῶν, τὸν δὲ χειμῶνα πλημμυροῦντα, βλάβης ἢ ὠφελείας μᾶλλον αἴτια γίνονται· μόνον δὲ κατὰ τὸν ὀρεινὸν ῥοῦν παρεκτρεπόμενα τὸ θέρος ἀρδεύουσι τὰς γαίας τῶν παρακειμένων χωρίων. Εἶνε δὲ πολὺ ἰχθὺς ὁ ποταμὸς, τρέφων πολλοὺς καὶ παντοδαποὺς ἰχθῦς, ὧν μέγιστος καὶ εὐχυμότατος, διὸ καὶ περιζήτητος ὑπὸ τῶν πέριξ οἰκούντων, ὁ καλούμενος γουλιανός, ἰχθὺς ἀπαντῶν κατὰ τὸν Πουκεβίλ καὶ εἰς πολλὰς λίμνας τῆς Μακεδονίας. Αἱ ἐν τῇ πεδιάδι ὄχθαι τοῦ Πηνειοῦ εἶνε γυμναὶ καὶ μονότονοι, ὡς ἀνωτέρω ἤδη εἶπον· μόνον κατὰ τινα μέρη πλάτανοι ὀλίγοι καὶ ἰτέαι σκιάζουσι τὸ ῥεῦμα αὐτοῦ, καὶ δάση δὲ τινα ἀπαντῶσιν ἐνιαχοῦ ἐπὶ τῶν ὄχθων του· ἤρκει δὲ μικρὰ μόνον ἐπιμέλεια καὶ φιλοκαλία τῶν κατοίκων νὰ καταστήσῃ πολλοῦ χοῦ τὰς ὄχθας αὐτοῦ καταφύτους καὶ τερπνὸν ἐνδιαίτημα τῶν κατοίκων ἐν καιρῷ θέρους.

Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα καὶ τὸ φθινόπωρον καὶ τὸ ἔαρ ἢ διάβασις τοῦ Πηνειοῦ γίνεται ἐπὶ γεφυρῶν ἢ ἐπὶ πλοιαρίων, συρομένων διὰ σχοινίων ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην. Γεφύρας δὲ εὐρίσκομεν τέσσαρας καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν ῥοῦν· μίαν παρὰ τὸ χωρίον Σαρακίαν, ἑτέραν τὴν μνημονευθεῖσαν τοῦ Ἁλῆ ἐφέντη, τρίτην κατὰ τὴν Λάρισσαν, καὶ τετάρτην ἐν τῷ στενῷ τοῦ Μεσαλὰρ στενῆν καὶ μονότοξον, καλουμένην γέφυραν τοῦ Ἐβρενός, ἐκ τινος ὁμωνύμου παρακειμένου χωρίου. Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ θέρους, ὅτε τὰ ὕδατα ταπεινοῦνται σπουδαίως, ἡ διάβασις γίνεται πολλαχοῦ διὰ τοῦ ρείθρου τοῦ ποταμοῦ εἰς μέρη γνωριζόμενα καὶ καλούμενα ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων *πόροι*.

Καὶ τὸ μὲν ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ ποταμοῦ ἐξέλιπεν ἤδη ἀπὸ τοῦ Μεσαιῶνος· πρώτη δὲ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ (1150) ἀποκα-

λεῖ τὸν Πηγειὸν *Σαλαμβρία*, ὄνομα παραμεῖναν αὐτῷ καὶ μέχρι σήμερον· καὶ τινες μὲν θεωροῦντες τὴν λέξιν ἑλληνικὴν παράγουσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς *Σαλάμβρης*, σημαινούσης ὄπην, καὶ νομίζουσιν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀποδοθὲν τῷ Πηγεῖ κατὰ τὴν διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν διεκβολὴν, ἦτις καὶ *Πύλαι τοῦ Πηγειοῦ* λέγεται (Φιλόστρ. εἰκ. 2, 14), ἐπεκράτησε κατόπιν καὶ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἑκτασιν· ἄλλοι δὲ θεωροῦσι τὴν λέξιν βάρβαρον, ὡς ὁ Τέτσης λέγων· «Καὶ *Σαλαμβρία* παρ' αὐτοῖς βαρβάροις ἰδιώταις». Ὁ δὲ Ὀθωμανὸς γεωγράφος Χατζῆ Κάλφας ἀποκαλεῖ αὐτὸν Κοστοῦμ ἢ Κριστέμ, ὄνομα παραφθαρὲν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *Λυκοστομίου*.

Πρὶν μεταβῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν παραποταμιῶν τοῦ Πηγειοῦ, προτάσσομεν γενικὰς τινὰς περὶ αὐτῶν παρατηρήσεις. Τὰ παραποτάμια ταῦτα διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας· 1) εἰς ποτάμια πηγάζοντα ἐν τῇ πεδιάδι ἐκ τῶν ὑπωρειῶν ἐκεῖ που εὐρισκομένου λόφου· 2) εἰς ποτάμια κατερχόμενα ἐκ τῶν παρακειμένων ὑψηλῶν ὀρέων. Τὰ πρῶτα ἀένναα ὄντα καὶ ἀρδευόντα τὰς παρακειμένας γαίας, κινουόμενα δὲ ἐν τῇ καταφορᾷ τῶν πολλοῦς ὑδρομύλους, καθίστανται εὐεργετικώτατα εἰς τοὺς περιοίκους· οἱ δὲ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχόμενοι ποταμοὶ, χειμαρρῶδεις τὸ πλεῖστον ὄντες, τὸ μὲν θέρος φέρουσι ὀλίγα τινὰ μόνον ὕδατα, καὶ ταῦτα ἰδίως κατὰ τὸν ὀρεινὸν αὐτῶν ῥοῦν· τὸν δὲ χειμῶνα μετὰ συχνούς ὑετούς ἢ καὶ μετὰ τὴν τῆξιν τῶν χιόνων πλημμυροῦντες κατακλύζουσι τὰς παρακειμένας γαίας, γιγνόμενοι αἴτιοι σπουδαίων καταστροφῶν, καὶ διακόπτοντες ἐπὶ τινὰ χρόνον πᾶσαν συγκοινωνίαν τῶν χωρίων τὰ ὁποῖα διαρρέουσιν· προκαλοῦσι δὲ κατὰ μέγα μέρος καὶ τὰς πλημμύρας τοῦ Πηγειοῦ, ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου ὄγκου τῶν ὑδάτων, ἅτινα εἰς τὸ βεῖθρον αὐτοῦ προσκομιζοῦσι. Εἶνε ἀδύνατον διαβαίνειν τις τὸ θέρος τὴν ξηρὰν κοίτην τῶν ποταμῶν τούτων νὰ φαντασθῇ τὸ μέγα ποσὸν τῶν ὑδάτων, ἅτινα τὸν χειμῶνα κυλοῦσιν ἐν αὐτῇ. Καὶ αἱ μὲν ἐν τῇ πεδιάδι ὄχθαι τῶν παραποταμιῶν εἶνε ὡς καὶ αἱ

τοῦ Πηνειοῦ πηλώδεις, γυμναὶ καὶ μονότονοι, ἀλλ' αἱ ὑπὸ τοῦ ὄρεινου αὐτῶν ῥοῦ διαρρέεσθαι κοιλάδες εἶνε ὅτι τερπνότατον ἔχει ἡ ὄρεινή Θεσσαλία. Αἱ γραφικώταται ὄχθαι καὶ τὸ ρεῖθρον σκιάζονται ὑπὸ ὑψηλῶν πλατάνων, τὸ δὲ ὕδωρ καταπίπτον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς μικροὺς καταρράκτας, πληροῦ κρότου τὴν πέριξ καὶ πόρρω χώραν.

Καὶ οἱ μὲν ἀριστερόθεν εἰς τὸν Πηνειὸν καταρρέοντες ποταμοὶ εἶνε οἱ ἀκόλουθοι·

1) Ὁ ποταμὸς τῶν Χασίων, ὅστις, πηγάζων ἐκ τῶν ὀρεινῶν ὄρεων παρὰ τὸ χωρίον Λογγᾶ καὶ παραρρέων τὰ χωρία Γερακάρη, Κριτσοτάδες, Χελινάδα, Κερασιά, Μερίτσα, Κακοπλευρι, Σταγιάτες, Ὀστροβό, Βελεμιστι καὶ τινα ἄλλα, χύνεται εἰς τὸν Πηνειὸν παρὰ τὴν καλουμένην γέφυραν τοῦ Μοργκάνου. Καὶ τὸ μὲν θέρος τὰ ὕδατα αὐτοῦ εἶνε ὀλίγα, τὸν χειμῶνα δὲ ὡς ἀφθονώτατα· διὸ καὶ διαβαίνουσιν αὐτὸν ἐπὶ γεφύρας οὐχὶ μακρὰν τῆς μετὰ τοῦ Πηνειοῦ συμβολῆς του. Εἶνε δὲ οὗτος ὁ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καλούμενος (7, 327) Ἰων, ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ὁποῦ ἐκεῖτο ἡ πόλις Ὀξύγεια, τῆς ὁποίας τὰ εἰρεπία ἀνευρίσκονται καὶ σήμερον παρὰ τὴν Μερίτσαν· ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφίως σημειουμένη ἀπόστασις τῆς εἰρημένης πόλεως ἀπὸ τοῦ Ἀζώρου τῆς Τριπολιτιδος εἰς 120 στάδια εἶνε ἡμαρτημένη, ὑπερβαίνουσα κατὰ 60—80 στάδια τὸν εἰρημένον ἀριθμὸν. Αἱ συμβολαὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου μετὰ τοῦ Πηνειοῦ ἐκεῖτο κατὰ τὸν Στράβωνα παρὰ τὴν πόλιν τῶν Τυμφαίων *Aiginion*, τοῦ ὁποῦ τὰ εἰρεπία ἀνευρίσκονται οὐχὶ μακρὰν τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμῶν.

2) Ὁ Κουμέρκης. Οὗτος, δεχόμενος πολλὰ αὐτοφυῆ ὕδατα ἀναβλύζοντα ἐν τῇ πεδιάδι νοτιοδυτικῶς τῶν Τρικκάλων, φέρει αὐτὰ μετὰ τρίωρον ῥοῦν εἰς τὸν Πηνειόν.

3) Ὁ ποταμὸς τῆς Ἀγίας Μοῆς. Καὶ οὗτος, σχηματιζόμενος ἐκ τῶν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Τρικκάλων παρὰ τὸ χωρίον Μέρτσι καὶ Ζηπτσεύς ἀναβλύζόντων ὑδάτων, καὶ ῥέων με-

ταξὺ Τρικκάλων καὶ Ἀγίας Μονῆς, χύνεται μετὰ 4 ὥρων ῥοῦν εἰς τὸν Πηνειόν. Οἱ δύο οὗτοι ποταμοί, ἀέννια ὄντες, ἀρδεύουσι τὰς ὑπ' αὐτῶν διαρρέομενας γαίας ἐν καιρῷ θέρους καὶ κινουσι πολλοὺς ὑδρομύλους διὰ τῶν ὑδάτων αὐτῶν.

4) Ὁ *Τρικκαλινός* (Ἀθηαῖος). Οὗτος, ἔχων τὰς πηγὰς του ἐπὶ τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων κατὰ τὴν θέσιν τὴν λεγομένην *Πάδι*, διαρρέει τὰ χωρία ἄνω καὶ κάτω Μπούρσινη, Βερεντσι, Κόπρινα, Κουβέλτσι, Βοεβόδα· δεχόμενος δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς Ῥάκσας ἀναβλύζοντα ὕδατα, διέρχεται διὰ τῶν Τρικκάλων, ἔνθα τὰ ὕδατα αὐτοῦ πληθύνονται ὑπὸ τῶν ἐν τῇ κοίτῃ του ἀναβλύζόντων ὑδάτων, στρέφεται πρὸς βορρᾶν, καὶ ῥέων ἐπὶ δύο ὥρας παραλλήλως τοῦ Πηνειοῦ, χύνεται εἰς αὐτὸν παρὰ τὸ χωρίον *Κουρμπαλι*. Ὁ *Leake*, συγγίων τὸν Τρικκαλινὸν μὲ τὸν μνημονευθέντα τῆς Ἀγίας Μονῆς, θέτει τὰς πηγὰς αὐτοῦ μίαν ὥραν μακρὰν τῶν Τρικκάλων ἐν τῇ πεδιάδι. Ὁ ποταμὸς οὗτος εἶναι ὁ *Ἀθηαῖος* τῶν ἀρχαίων (Στρ. 14, 647), ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη ὁ Ἀσκληπιός. Καὶ τὸ μὲν θέρους τὰ ὕδατα αὐτοῦ εἶνε ὀλίγα, ἡ δὲ ἐν τοῖς Τρικκάλουσι κοίτῃ αὐτοῦ, σκιαζομένη ὑπὸ πλατάνων, εἶνε τὸ δροσερὸν ἐνδιαίτημα τῶν κατοίκων τῆς εἰρημένης πόλεως ἐν καιρῷ θέρους· τὸν χειμῶνα ὅμως καὶ οὗτος, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ὄρεινοὶ ποταμοὶ τῆς Θεσσαλίας, καταφέρει μέγα ποσὴν ὑδάτων καθιστάμενος ἀδιάβατος· γέφυρα δὲ τις ἐπὶ τοῦ ρείθρου αὐτοῦ παρὰ τὰ Τρίκκαλα φέρει τοὺς διαβάτας ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην.

5) Ὁ *Νεοχωρίτης*, πηγάζων ἐκ τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων παρὰ τὴν καλουμένην Νεράϊδα καὶ παραρρέων κατὰ τὸν ὄρεινὸν αὐτοῦ ῥοῦν τὰ χωρία Κούρσοβο, Μαυροδερὸ καὶ Σμόλια, κατέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα πρὸς βορρᾶν τῶν Τρικκάλων, ἔνθα κάτω τοῦ Νεοχωρίου φέρει σήμερον τὸ ὄνομα *Ντόμισια*· ἐξακολουθῶν δὲ νὰ ῥέῃ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς στρέφεται παρὰ τὸ χωρίον Κλοκοτὸ πρὸς βορρᾶν, καὶ διαρρέων τὰς γαίας τῶν χωρίων Τσιότι καὶ Ζάρκου, χύνεται εἰς τὸν Πηνειὸν ὀλί-

γον κατωτέρω τῆς συμβολῆς τοῦ Ἐνιπέως. Ὁ ποταμὸς οὗτος εἶνε ὁ Κουράλιος τῶν ἀρχαίων, ὅστις κατὰ τὸν Στράβωνα ἔρρεεν ἐν τῇ Ἑσθιαιώτιδι παρὰ τὴν Φαρκαδόνα καὶ παραρρέων τὸ τῆς . . . αἰας Ἀθηνᾶς ἱερὸν ἐχύνετο εἰς τὸν Πηνειὸν (Στρ. 9. 438). Καὶ ὁ μὲν Ὀδοσπρῆδος Μύλλερὸς (Δωρ. παραρτ.), οὐδόλως λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν εἰρημένην σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος, μετατοπίζει τὸν Κουράλιον ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ εἰς τὴν δεξιάν καὶ ἀπὸ τῆς Ἑσθιαιώτιδος εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα, ἀποκαλῶν οὕτω τὸν Φερσαλίτην· ὁ δὲ Βουρσιανὸς ἀποκαλεῖ Κουράλιον τὸν ἐν τῇ Ἑσθιαιώτιδι μὲν ῥέοντα Κουμέρκην, ἀλλ' ὥρας πολλὰς ἀφιστάμενον τῆς Φαρκαδόνας, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔρρεεν ἐκεῖνος. Κριτικοὶ δὲ τινες, συμπληρώσαντες τὴν ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ τοῦ Στράβωνος ἀπαντῶσαν συγκεκριμένην λέξιν . . . αἰας εἰς Ἴτωνίαν, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τινὰς τῶν νεωτέρων περὶ Θεσσαλίας συγγραψάντας (Βουρσ.) νὰ παραδεχθῶσι τὴν ὑπαρξιν καὶ ἐτέρου ναοῦ τῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς, διαφόρου τοῦ παρὰ τὴν πόλιν Ἴωνα ἐν τῇ Φθιώτιδι διασημοτάτου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἱεροῦ· ὁ δὲ Μύλλερὸς ἀνήγειρε διὰ τῆς φαντασίας καὶ τρίτον ναὸν τῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς ἐν τῇ Θεσσαλιώτιδι παρὰ τὸ Κιέριον· παρεξήγησις δὲ χωρίου τινὸς τοῦ Παυσανίου ἔδρυσε καὶ τέταρτον ὁμώνυμον ναὸν μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσσης ἐν τῇ Πελασγιώτιδι. Οὕτω δὲ τοποθετήσαντες τινες τῶν νεωτέρων (Μύλ. ἐνθα ἀν.) ἐν ἐκάστη τῶν τεσσάρων μεγάλων διαιρέσεων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἀνά ἓνα ναὸν τῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς, παρεδέχθησαν τὴν θεὰν ταύτην ὡς τὴν προστάτιδα τῆς χώρας τῶν Θεσσαλῶν· καὶ οὕτως ὅμως δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω διὰ τί αὕτη ἔπρεπε πανταχοῦ τῆς Θεσσαλίας νὰ φέρῃ τὸ ἐπίθετον Ἴτωνία· ἀλλ' ἡ πολλαπλασίασις τῶν ναῶν τῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς εἶνε πλάσμα τῆς φαντασίας τῶν γραφόντων καὶ οὐχὶ πραγματικὴ. Καὶ ὁ μὲν μεταξὺ Λαρίσσης καὶ Φερῶν εἶνε ὁ ἐν τῇ Φθιώτιδι παρὰ τὸν Ἴωνα καίμενος, καθότι Λάρισσα ἐνταῦθα ἐννοητέα ἢ Κρεμαστή

(ἐξ ἧς καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καλεῖται Λαρίσσιος) καὶ οὐχὶ ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλίας, ὁ δὲ παρὰ τὸ Κιέριον ναὸς εἶνε γέννημα μόνον τῆς φαντασίας τοῦ Μυλλέρου. Τέλος ὁ ἐν τῇ Ἑσταισιώτιδι μεταξὺ Πελινναίου καὶ Φαρκαδόου προῆλθεν ἐκ τῆς ἡμαρτημένης ἐπανορθώσεως τῆς συγκεκομμένης λέξεως αίας, ἣτις, νομίζομεν, πρέπει νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς «Πελινναίας» καὶ οὐχὶ διὰ τῆς «Ἰτωνίας». Ἡ τοιαύτη δὲ διόρθωσις ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τινος χωρίου τοῦ ἀρχαίου γεωγράφου Σκύλακος, ὅστις ἀριθμήσας τὰς κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου Θεσσαλικὰς πόλεις, μνημονεύει καὶ τινῶν ἐν τῇ Μεσογαίᾳ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἱερὸν Πελινναῖον· τοῦτο δὲ τὸ διάσημον ἱερὸν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶνε κατὰ τὸ ἐπανορθωμένον χωρίον τοῦ Στράβωνος τὸ τῆς Πελινναίας Ἀθηνᾶς. Ὁ δὲ Νεοχωρίτης ποταμὸς, παραρρέων τὰς ὑπερείας τοῦ λόφου τοῦ Κλοκοτοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἀνευρίσκονται τὰ εἰσπλάγια τοῦ Πελινναίου, καὶ μετὰ ταῦτα στρεφόμενος πρὸς βορρᾶν καὶ διαρρέων τὰς γαίας τῶν χωρίων Τσιότι καὶ Ζάρκου, παρὰ τὸ ὁποῖον, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ ἴδωμεν, ἔκειτο ἡ Φαρκαδῶν, εἶνε ἀναμφιλέκτως ὁ Κουραλῖος τοῦ Στράβωνος.

Παρατρέχων ἤδη βράχιά τινα κατερχόμενα ἐκ τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων βορειότερον τοῦ μνημονευθέντος Κουραλίου, ἀναφέρω

6) ἀριστερόθεν εἰς τὸν Πηνειὸν καταρρέοντα ποταμὸν τὸν *Τιταρήσιον*. Οὗτος, πηγάζων ἐκ τοῦ Τιταρίου ὄρους, ῥέει κατ' ἀρχὰς ἐν τινι στενῇ διασφάγι περιβαλλόμενος ἐκατέρωθεν ὑπὸ ἀποτομωτάτων ὄχθων· διὰ δὲ τοῦ ρείθρου αὐτοῦ ἄγει ἢ ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν ὁδὸς· διὸ καὶ οἱ διαβαίνοντες ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην χώραν ὀφείλουσι πλέον ἢ τεσσαρακοντάκις νὰ διαβῶσι τὰς ἐλικοειδεῖς καμπὰς τοῦ ποταμοῦ, ἐξ οὗ καὶ τὸ σημερινὸν ὄνομα *Σαραντόπορος*, τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν ἄνω βόυν τοῦ Τιταρησίου· καλεῖται δὲ προσέτι καὶ *Βούλγαρις* ἐνταῦθα ὁ ποταμὸς,

ὄνομα παραμεῖναν αὐτῷ ἴσως ἐκ τῆς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα Βουλγαρικῆς κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἐπικρατήσεως. Εἰσερχόμενος δὲ διὰ τινος κλεισωρείας παρὰ τὸ χωρίον *Κεφαλόβρυσσι* ἐκ τοῦ ἄνω εἰς τὸν μέσον αὐτοῦ ῥοῦν, διαρρέει ὁ Τιταρησίος ἐπὶ 4 ὥρας μίαν τῶν τερπνοτάτων κοιλάδων τῆς Θεσσαλίας, τὴν καλουμένην Ποταμιᾶν ἢ πεδιάδα τοῦ Δεμενίκου· διὸ καὶ ἐπαξίως φέρει ἐνταῦθα τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀποδιδόμενον αὐτῷ ἐπίθετον *ἱμερτός*. Ἐνταῦθα τὰ ὕδατά του αὐξάνονται διὰ τῆς συρροῆς τῶν παρὰ τὸ Κεφαλόβρυσσον ἀναβλυζόντων ὑδάτων καὶ ἑτέρων παρὰ τὸ χωρίον Ἀμοῦρι, ὅπου συμβάλλει αὐτῷ καὶ ἕτερος ποταμὸς ὁ *Ἐλασσωρικτικός*, ὅστις, πηγάζων ἐκ τοῦ Ὀλύμπου παρὰ τὸ χωρίον *Σκαμνιά*, ἐξέρχεται διὰ μεγάλης τινὸς καὶ ἀγρίας διασφάγος ἐκ τοῦ ὄρειοῦ αὐτοῦ ῥοῦ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνος, τῆς ὁποίας διαρρέει τὴν δυτικὴν μοῖραν, χυνόμενος παρὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον εἰς τὸν Τιταρησίον. Κάτωθεν τοῦ Ἀμουρίου τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ παρεκτρέπεται ἐντὸς τεχνητῆς αὐλάκος, ἥτις διαρρέουσα τὰ χωρία Βλαχογιάννης, Δαμασοῦλι, Δαμάσι, Δένδρα, Ὀτσάκκιοι, Γιάννουλι καὶ Κιόσκι, χύνεται εἰς τὸν Πηνειὸν, καθισταμένη εὐεργετικωτάτη εἰς τοὺς περιοίκους, ἀρδεύουσα τοὺς περὶ τὰ εἰρημένα χωρία πολυπληθεῖς λαχανοκήπους καὶ κινούσα ἐν τῇ πρὸς τὰ πρόσω ῥοῆ τῆς πολλοὺς ὑδρομύλους. Ἡ αὐλαξ αὕτη φαίνεται ὀρυχθεῖσα κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὑπογείου τινὸς σύριγγος, δι' ἧς διέρχεται ὁ ποταμὸς ἐν τῷ χωρίῳ Δαμάσι. Τὰ δὲ ὀλίγα ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Τιταρησίου παραμεῖναντα ὕδατα ἐξακολουθοῦσι τὸν ἐν τῇ κοιλάδι ῥοῦν ἀπορροφώμενα μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐν τῇ ἀμμόδει κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ, ὥστε ἐξερχόμενος οὗτος ἐκ τῆς κοιλάδος διὰ τοῦ σενοῦ τοῦ καλουμένου *Σιδηροπαλούκου* ἔχει κοίτην ξηράν, ἐξ οὗ ἔκ τὸ ὄνομα *Ξηριάς*, ὅπερ φέρει ὁ ποταμὸς κατὰ τὸν κατώτερον αὐτοῦ ῥοῦν ἀπὸ τῆς πόλεως *Τυρνάβου* μέχρι τῆς μετὰ τοῦ Πηνειοῦ συμβολῆς, συμβαινούσης ὀλίγον

τι πρὸ τῆς εισόδου τοῦ τελευταίου εἰς τὸ στενὸν τοῦ Μεσαλάρ. Ὀλίγον δέ τι ἀνωτέρω τῆς μετὰ τοῦ Πηνειοῦ συμβολῆς ὁ Τιταρῆσιος δέχεται εἰς τὴν ξηρὰν αὐτοῦ κοίτην τὰ ἄφθονα καὶ διευγέστατα ὕδατα τοῦ πρὸς τὸν κατώτερον αὐτοῦ ῥοῦν παραλλήλως ῥέοντος Ὀμματίου ἢ Καραδερεῖ, καὶ οὕτω, ἀντὶ ἰδίων φέρει τὰ ὕδατα ἐκείνου εἰς τὸν Πηνειόν· ἐκεῖ δὲ ἡ ἀνάμιξις τῶν διαυγῶν ὑδάτων τοῦ Καραδερεῖ μετὰ τῶν θολῶν τοῦ Πηνειοῦ γίγνεται μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ὥστε ἐπὶ τινα ἔκτασιν διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων τὰ δύο ῥεύματα, καὶ οὕτω παραμένουσι μέχρι τῆς σήμερον ἀληθεῖς οἱ στίχοι τοῦ Ὀμήρου, ὅστις, μνημονεύων τοῦ Τιταρῆσιου, λέγει (Ἰλ. 2, 753).

Ὅς β' ἐς Πηνειὸν προίει καλλίρροον ὕδωρ,
οὐδ' ὄγε Πηνειῷ συμμίσγεται ἀργυροδίη,
ἀλλὰ τέ μιν καθύπερθεν ἐπιρρέει ἤϊε' ἔλαιον.

Ὅπερ ὁ Στράβων παρενοήσας ἀποδίδει τῷ Πηνειῷ τὴν διαυγίαν τῶν ὑδάτων, τὸ δὲ τοῦ Τιταρῆσιου ὕδωρ ἀποκαλεῖ λιπαρὸν ἐκ τινος ὕλης. Παρόμοιον φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τῶν Τεμπῶν, ἐν ἣ τὰ διαυγῆ καὶ κυανᾶ ὕδατα τὰ κατερχόμενα ἐκ τῆς Ὀσσης ἀπαξιούσι κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Dodwell νὰ ἀναμιχθῶσι μετὰ τῶν θολῶν ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ. Ὁ Τιταρῆσιος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ Εὐρωπος, ὑπὸ δὲ τοῦ Πλινίου καὶ Ὀρκος, ὄνομα ἴσως ἀποδοθὲν αὐτῷ διὰ τὸν στίχον τοῦ Ὀμήρου.

Ὀρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατος ἐστὶν ἀπορρώξ.

Καὶ τῶντι οἱ κατὰ τὸν ἄνω αὐτοῦ ῥοῦν ἐν τῷ μέσῳ ἀγρίας καὶ σενῆς διασφάγος ἀπειροπληθεῖς ἐλιγμοὶ, ὑπενθυμίζοντες τοὺς τῆς Ἀρκαδικῆς Στυγὸς κατὰ τὸ στενὸν τῆς Νωνάκριδος, ἀνεκάλουν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀρχαίων τοὺς ἐλιγμούς τῶν ὑποχθονίων ποταμῶν (Παρβ. Heusey ἐνθα ἀν.).

7) δὲ καὶ τελευταῖον ἀριστερόθεν εἰς τὸν Πηνειὸν καταρρέοντα ποταμὸν ἀναφέρω τὸν ἤδη μνημονευθέντα Ὀμματί ἢ

Καραθερέ. Οὗτος, πηγάζων ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῆς ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ἐκφυομένης Μιλούνης, ὑπὸ τὴν σκιάν ὑψηλῶν πλατάνων, ἡμίσειαν ὄραν πρὸς βορρᾶν τοῦ Τυρνάβου, σχηματίζει ἐν τῇ πηγῇ του λίμνην τινὰ ὡς πάντα τὰ ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι ἀναβλύζοντα ὕδατα· ῥέων δὲ ἔπειτα παραλλήλως τοῦ κατωτέρω ῥοῦ τοῦ Τιταρησίου καὶ τῶν μεσημβρινῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου εἰς ἴσην ἀπ' ἀμφοτέρων ἀπόστασιν, φέρει τὰ διαυγῆ καὶ κυανᾶ αὐτοῦ ὕδατα εἰς τὸ ξηρὸν ρεῖθρον τοῦ Τιταρησίου δέκα μόλις λεπτά πρὸ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πηνειοῦ. Καὶ τὸ μὲν μῆκος τοῦ Καραθερέ εἶνε μικρὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν διαύγειαν καὶ ἀφθονίαν τῶν ὑδάτων καὶ τὰς κατασκίους καὶ χλοερὰς ὄχθας εἶνε ὁ ἐρασιμώτερος ποταμὸς τῆς Θεσσαλίας· γηθόσσυνοι δὲ συνέρχονται ἐπὶ τῶν σκιερῶν αὐτοῦ ὄχθων τὸ θέρος οἱ εὐθυμοὶ κάτοικοι τῆς παρακειμένης πολίχνης Τυρνάβου, εὐωχοῦμενοι καὶ συμπίνοντες καὶ ἄδοντες ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν μεγαλοπρεπῶν πλατάνων.

Οἱ δὲ ἐκ τῶν δεξιῶν εἰς τὸν Πηνειὸν καταρρέοντες ποταμοὶ εἶνε οἱ ἀκόλουθοι·

1) Τὸ ποτάμιον τῆς Γοδοβάσδας, καλούμενον οὕτως ἐκ τινος ὁμωνύμου ἐπὶ τῶν ὄχθων αὐτοῦ κειμένου χωρίου. Καταρρέον τοῦτο ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς Πίνδου, φέρει μὲν ὀλίγα ὕδατα, ἀλλὰ ταῦτα, καταπίπτοντα εἰς ἀλλεπαλλήλους καταβάκτας, περιβαλλόμενα δὲ καὶ ὑπὸ ὄχθων καταφύτων, χορηγοῦσιν εἰς τὰ πέριξ ἀγρίαν καὶ ῥωμαντικὴν ὠραιότητα.

2) Ὁ *Καστανίτης*, καλούμενος οὕτω ἐκ τινος ὁμωνύμου χωρίου, ὅπερ παραρρέει, πηγάζει ἐκ τῆς Πίνδου ἀνατολικώτερον τοῦ εἰρημένου καὶ ἔχει ὕδατα ἀφθονώτερα καὶ ἕκτασιν μεγαλειτέραν ἐκείνου.

3) Ὁ ποταμὸς τοῦ Κλινοβοῦ, τὸ μεγαλιέτερον ἴσως πάντων τῶν παραποταμιῶν τοῦ Πηνειοῦ, καλούμενος οὕτω ἐκ τινος ὁμωνύμου χωρίου, πηγάζει ἐκ τῆς Πίνδου ἀνατολικώτερον τῶν εἰρημένων· δεχόμενος δὲ πάντα τὰ ἐν τῇ κοιλάδι αὐτοῦ καταρρέοντα ὕδατα, φέρει αὐτὰ μετὰ ἐξάωρον ῥοῦν εἰς

τὸν Πηνειόν. Καὶ τὸ μὲν μῆκος αὐτοῦ δὲν εἶνε μέγα, ἀλλὰ τὰ ὕδατά του, ἀένναα ὄντα, εἶνε τόσον ἀφθονα, ὥστε ἐν τῇ μετὰ τῶν τοῦ Πηνειοῦ συμβολῇ, ἂν δὲν ἦνε ἀφθονώτερα, εἶνε τοῦλάχιστον ἴσα τούτοις. Τὸν ποταμὸν τοῦτον ὁ Πουκεβίλ συνταυτίζει ἀτόπως μετὰ τοῦ ἐν Μαγνησίᾳ Ἀναύρου, τοῦ παραρρέοντος τὴν Δημητριάδα καὶ χυνομένου εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον.

4) Ὁ ποταμὸς τῆς Πόρτας, κατερχόμενος ἐκ τοῦ ὁμωνύμου στενοῦ καὶ διαρρέων τὰς ὑπ' αὐτὸ κειμένας πεδιάδας, καθιστᾷ αὐτὰς εὐφορωτάτας. Τὸν ποταμὸν αὐτὸν συνταυτίζει ὁ Πουκεβίλ μετὰ τοῦ ἀρχαίου Φοίνικος, φέρων πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης ταύτης χωρία τινὰ τοῦ Λουκανοῦ καὶ Πλινίου, ἐνθα ἀπλῶς μνημονεύεται ὁ ῥιθεὶς ποταμὸς. Ἄλλ' ὁ μὲν Λουκανὸς (6. 374), μνημονεύων τοῦ Φοίνικος μετὰ τοῦ Ἀσωποῦ καὶ Μέλανος, ποταμῶν διαρρέοντων τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ, ἐννοεῖ τὸν παρὰ τὰς Θερμοπύλας οὐχὶ μακρὰν τῶν ῥιθέντων ποταμῶν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενον Φοίνικα' ὁ δὲ Πλίνιος ἀποκαλεῖ αὐτὸν Θεσσαλικὸν ποταμὸν, καθότι ἐν τῇ ἐποχῇ του ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ ἀνῆκεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Νεώτερος δὲ τις γεωγράφος τοῦ Πλινίου, ὁ Vibius Sequester, παρανοήσας τὸ εἰρημένον χωρίον τοῦ Λουκανοῦ, μετακομίζει τὸν Φοίνικα καὶ Μέλανα καὶ Ἀσωπὸν εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ὀνομάζων αὐτοὺς παραποτάμια τοῦ Ἀπιδανοῦ· παρὰ τοῦ Οὐίβιου ὅμως, τοῦ ἀποκαλοῦντος τὸ Πήλιον ὄρος τῆς Θράκης, δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ τις γεωγραφὴν ἀκρίβειαν.

5) Ὁ Μπ.λιούρης, κατερχόμενος ἀνατολικώτερον τοῦ εἰρημένου ἐκ τοῦ στενοῦ τοῦ καλουμένου σήμερον τοῦ Μουσακιοῦ, μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Γόμφων (Ἐπισκοπὴ) καὶ τῆς Ἰθώμης (Φανάρι) διὰ δύο βραχιόνων, ἐνουμένων ἐν τῇ πεδιάδι' δεχόμενος δὲ ἐνταῦθα καὶ τὰ ὕδατα ἐτέρου ποταμοῦ, Μεγάλου καλουμένου, καταλήγει εἰς τὸ ἐκτεταμένον παρὰ τὸ χωρίον Κορτίκι εὐρισκόμενον ἔλος, οὔτινος τὰ πλεονάζοντα ὕδατα

ἐκβάλλουσιν εἰς τὸν Πηνειόν. Τὸ ἔλος τοῦτο, τρεφόμενον ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Μπλιούρη καὶ ἐτέρων ποταμῶν, ἔχον δὲ καὶ αὐτοφυῆ ὕδατα, καταλαμβάνει μετὰ πολυομβρίαν καὶ πλημμύραν τῶν ἀνωτέρω ποταμῶν σπουδαίαν ἔκτασιν, καθιστῶν ποταμοκλύστους εὐρείας χώρας, τὰς ὁποίας μόνα καλῶς ἐνεργούμενα ὑδραυλικά ἔργα δύνανται νὰ ἀπαλλάξωσι τῆς κατακλύσεως καὶ νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὴν γεωργίαν εὐφροσυνάτας γαίας· δὲν εἶνε δὲ δυστυχῶς μικρὸν τὸ λιμναζόμενον μέρος τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Καὶ τὸ μὲν διαρκῶς σχεδὸν ὑπὸ τῶν ὑδάτων καλυπτόμενον μέρος κατὰ τε τὴν Βοιχίδα καὶ Νεσσωίδα καὶ τὸ Κορτίκειον ἔλος καὶ τὴν Κολοκουνθιά καὶ τὴν Βοῦλαν καὶ ἄλλα τινὰ μέρη, ἠδύνατό τις νὰ ὑπολογίσῃ εἰς 150,000 στρέμματα· ἂν ὅμως εἰς ταῦτα προσθήσῃ καὶ τὴν κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν πλημμυρούντων ποταμῶν κατακλυζομένην γῆν, τότε ἴσως διπλασιασθῇ ὁ εἰρημένος ἀριθμὸς. Τὴν ποταμοκλύστον ταύτην μοῖραν τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἐγνώριζε καὶ ὁ Στράβων (9. 430)· ἂς ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι προσεχεῖς χρόνοι θὰ εἰσαγάγωσι καὶ παρ' ἡμῖν τὰς ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ ὠφελείας, καὶ οὐ μόνον τὰ ἔλη θ' ἀποξηράνωσι, ἀλλὰ καὶ τὴν γεωργίαν βελτίονα θὰ καταστήσωσι, καὶ θὰ προσπορίσωσι εὐημερίαν εἰς τοὺς νῦν δυστυχεῖς κατοίκους τῆς ἐριβόλου Θεσσαλίας. Ὁ Μπλιούρης εἶνε ὁ Πάμισος τῶν ἀρχαίων, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μετὰ τοῦ Πηνειοῦ, Ἀπιδανοῦ, Ἐνιπέως καὶ Ὀνοχώνου, ὡς εἰς τῶν πέντε δοκίμων ποταμῶν τῆς Θεσσαλίας· τὸ ὄνομα δὲ αὐτοῦ ὡς καὶ τὸ τῆς παρακειμένης Ἰθώμης μετηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ἐστιαιώτιδος Φλεγυῶν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἐν ᾗ ἀνευρίσκομεν ποταμὸν ὁμώνυμον καὶ ὄρος Ἰθώμην καλούμενον. Τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἶνε ἀένναα· μειούμενα δὲ τὸ θέρος καὶ πρῶτος ῥέοντα, τὸν χειμῶνα ἄφθονα ὄντα κατέρχονται μεθ' ἰκανῆς ὀρμῆς, καὶ πλημμυρόντα προξενοῦσι σπουδαίας καταστροφὰς εἰς τὰς πέριξ γαίας.

Ἐνατολικώτερον τοῦ Πημίου, οὐχὶ μακρὰν τῶν ὑπερῶν

τῆς Πίνδου, σχηματίζεται ἐξ αὐτοφυῶν ὑδάτων καὶ ἐκ τινῶν ἐκ τοῦ ὄρους κατερχομένων ἔλος ἐνιαχοῦ ἰκενῶς βαθύ, καλούμενον *Κολοκυνθιά*, ὅπερ ὁ Βελῆ πασᾶς ἐπεχείρησε διὰ τάφρου νὰ κενώσῃ εἰς τὸ μνημονευθὲν Κορτικεῖον ἔλος. Ἡ τάφρος αὕτη διασώζεται καὶ νῦν, ἀλλὰ, μὴ ὑπαρχούσης τῆς δεούσης κατωφερείας, τὰ ὕδατα λιμνάζουσι καὶ ἐν αὐτῇ τὸν δὲ χειμῶνα πλημμυροῦντα καθιστῶσι ποταμοκλύστους τὰς παρακειμένας γαίας. Ὁ Leake, συγγέων τὴν Κολοκυνθίαν μετὰ τοῦ Κορτικεῖου ἔλους, θεωρεῖ αὐτὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τοῦ Παμίσου.

6) Ἀνατολικώτερον τοῦ Παμίσου κατέρχεται ἐκ τοῦ Ἰτάμου ὁ παραρρέων τὴν Καροδίτσαν Καλέντσας, ὅστις ἐνούμενος κατωτέρω μεθ' ἑτέρου ποταμίου, τοῦ *Ρογοζίου*, καταλήγει εἰς τὸ ἔλος τοῦ Κορτικίου.

7) Ἀνατολικώτερον τοῦ εἰρημένου βέει ὁ *Σοφαδίτικος*, καλούμενος οὕτω ἐκ τινος ὁμωνύμου χωρίου, ὅπερ διαρρέει. Ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ ποταμοῦ τούτου θεωρητέα τὰ ἐκ τοῦ ὄροπεδίου, ἐν ᾧ κεῖται ἡ λίμνη Ξυιάς, ἐκρέοντα ὕδατα, φέροντα κατὰ τὸν ἀνώτερον αὐτῶν ῥοὴν τὸ ὄνομα *Πεντέμυλος*, ὡς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν κινουμένων ὑδρομύλων κατωτέρω δὲ, ἐνούμενα μετὰ τῶν ἐκ τοῦ Σμοκόβου κατερχομένων ἰαματικῶν ὑδάτων καὶ ἑτέρων ἀναβλυζόντων εἰς τὰς ὑπὸ φερείας τῶν Ἀγράφων, ἀποτελοῦσι τὸν μνημονευθέντα ποταμὸν, ὅστις, παραρρέων τὰ χωρία *Καλαμπρέζι*, *Κουφανάτες*, *Φίλια*, *Ζαρχανάτες*, *Ἀνώγι*, *Σοφᾶδες*, *Μασκολοῦρι*, *Ματαράγκα*, *Καλυβάκια* καὶ *Παλαμᾶ*, συμβάλλει οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου Βλοχοῦ μετὰ τῶν μνημονευθησομένων ποταμῶν. Τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ τούτου εἶνε τὸ μὲν θέρος ὀλίγα, τὸν χειμῶνα ὁμῶς ἐξογκούμενα ὑπὸ συχνῶν ὑετῶν πλημμυροῦσι τὰς πέριξ γαίας. Πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν πλημμυρῶν ὁ Βελῆ πασᾶς ἀνέσκαψε τάφρον βαθεῖαν, *Κακότραγον* νῦν καλουμένην, ἥτις, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ ποταμοῦ παρὰ τὸ χωρίον *Ματαράγκα*, καταλήγει δύο ὥρας κατωτέρω εἰς τὴν αὐτὴν

ἕχθην. Ὁ ποταμὸς οὗτος ἴσως εἶνε ὁ Ὀρόχωνος τῶν ἀρ-
 χαίων, τὸν ὁποῖον ὁ μὲν Ἡρόδοτος συγκαταλέγει μεταξὺ τῶν
 πέντε δοκίμων ποταμῶν τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ὁ δὲ Πλί-
 νιος (4, 8) καὶ ὁ Τσέτσης (παρὰ Λυκοφ. 1464) ἀπλῶς μνη-
 μονεύουσι αὐτοῦ. Ὁ Leake ταυτίζει τὸν Ὀνοχώνον μὲ τι
 ρυάκιον ῥέον ἐν τῇ Πελασγιώτιδι καὶ χυνόμενον εἰς τὴν Βοι-
 οβηίδα· ἀλλὰ μικρὸν καὶ ἄσημον ρυάκιον καταρρέον εἰς τὴν
 Βοιβηίδα δὲν δύναται νὰ συνταύτισθῇ μετὰ τοῦ Ὀνοχώνου,
 ἐνὸς τῶν πέντε δοκίμων ποταμῶν τῆς Θεσσαλίας, χυνομένου
 κατὰ τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου εἰς τὸν Πηνειόν.

Ἐπειδὴ δὲ τὸν μὲν Πάμισον ἀνεύρομεν ἐν τῷ Μπλιούρη,
 τὸν δὲ Ἀπιδανὸν καὶ Ἐνιπέα συνταυτίζομεν κατὰ τὴν σαφῆ
 μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος μετὰ τοῦ Φερσαλίτη καὶ Τσιναρ-
 λῆ, μένει ὁ Ὀνόχωνος, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶνε ὁ
 Σοφαδίτικος, ὅστις καὶ νῦν μετὰ τοῦ Μπλιούρη καὶ Φερσα-
 λίτη καὶ Τσιναρλῆ καὶ Πηνειοῦ ἀποτελεῖ τοὺς πέντε δοκι-
 μωτέρους ποταμοὺς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Τὰ ὕδατα τοῦ
 Ὀνοχώνου δὲν ἐξήρκεσαν πινόμενα εἰς τὴν στρατιάν τοῦ Ξέρ-
 ξου κατὰ τὸν Ἡρόδοτον.

8) Ὁ Φερσαλίτης (Ἀπιδανός). Τὰ βορειανατολικῶς τῶν
 Φερσάλων ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ παρακειμένου λόφου ὑπὸ τὴν
 σκιάν ὑψηλῶν πλατάνων ἀναβλύζοντα διαυγέστατα ὕδατα
 εἶνε ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ Ἀπιδανοῦ, καλουμένη τὴν σήμε-
 ρον *Ταμπάχαρα*. Ὁ ἐκ τῶν ὑδάτων αὐτῶν σχηματιζόμενος
 ποταμὸς ῥέων ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς δέχεται κατωτέρω
 καὶ τὰ διαυγῆ ὕδατα ἐτέρων πηγῶν ἐκ τῆς πεδιάδος ἀνα-
 βλυζουσῶν, καὶ παραρρέων τὰ χωρία Ἐρμίτης καὶ Βαλταλὰρ
 ἐνοῦται οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου Βλοχοῦ μετὰ τοῦ Ἐνιπέως.
 Καὶ ἀριστερόθεν μὲν δέχεται τὰ ἄφθονα ὕδατα τὰ πηγά-
 ζοντα 2 ὥρας μεσημβρινώτερον τῆς Φερσάλου παρὰ τὸ χω-
 ρίον Βρυσιὰ (τουρκ. Βεῖμπουνάρ) καὶ τὰ μεσημβρινώτερα
 τούτων παρὰ τὸ χωρίον Βαλισσιῶται, ἀναβλύζοντα, ἄτι-
 να τινὲς θεωροῦσιν ὡς τὴν ὑπόγειον ἔκρυσιν τῆς ὑπερκει-

μένης ὄρεινῆς λίμνης Ξυνιάδος· δεξιόθεν δὲ καταφέρονται εἰς τὸν Φερσαλίτην τὰ κατ' ἀρχὰς παραλλήλως πρὸς αὐτὸν ῥέοντα καὶ ἐκ τῶν ὑπωρείων τοῦ παρὰ τὸ Σιμικλί λόφου Κτοῦρι ἀναβλύζοντα διαυγῆ ὕδατα, ἅτινα ἐν τῇ πηγῇ των σχηματίζουσι εὐρείαν τινὰ καὶ ἰκανῶς βαθεῖαν λίμνην. Ἡ πηγὴ αὕτη ἐκαλεῖτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἰπέρεια, ἄλλη παρὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως τῶν Φερῶν ῥέουσαν ὁμώνυμον, κειμένην κατὰ Στράβωνα 60 στάδια μακρὰν τῆς Φερσαλίου ὑπὸ τὰ ἐρείπια ἀρχαίας τινὸς καὶ κατεσκαμμένης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του πόλεως, ἅτινα καὶ σήμερον ἔτι παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πηγῆς ταύτης λόφου (Στρ. 9. 432). Ἡ συνταύτισις τοῦ Φερσαλίτου μετὰ τοῦ Ἀπιδανῶ βεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, λέγοντος ὅτι ὁ Ἀπιδανὸς πηγάζει ἐκ τοῦ Φερσαλίου (8. 356). Ὁ Ἀπιδανὸς μνημονεύεται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων· καὶ ὁ μὲν Εὐριπίδης (Ἐκὰβ. 450) ἀποκαλεῖ αὐτὸν πατέρα τῶν καλῶν ναμάτων, ὁ δὲ Ἀπολλώνιος (1. 36) δινηέντα καὶ ἱερὸν, ὁ Προπέρτιος (1, 3) herbosum, ὁ Ὀβίδιος (Μετ. 1, 580) γέροντα, καὶ ἄλλοι ἄλλως.

9) δὲ καὶ τελευταῖον ἀριστερόθεν εἰς τὸν Πηνειὸν ἐκβάλλοντα ποταμὸν ἀναφέρω τὸν Ἐριπέα, τὸν σήμερον καλούμενον *Tsirapli* ἕνεκα τῶν πλατάνων (ταινάρ), οἵτινες σκιάζουσι τὴν κοίτην κατὰ τὸν ἀνώτερον αὐτοῦ ῥοῦν· κατέρχεται δὲ οὗτος ἐκ τῆς Ὄθρουσ διὰ δύο βραχιόνων, ὧν ὁ δυτικώτερος σχηματίζεται ἐκ πολλῶν πηγῶν κατερχομένων ἐκ τοῦ ὄρους ὑπὲρ τὸ χωρίον Ἀθαρίτσα, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα διέσωσε μέχρις ἡμῶν ἐπιγραφὴ τις εὐρεθεῖσα ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ (Ραγ. Antiq. Hellen. τόμ. 2, N° 692). Ὁ παρὰ τὸ χωρίον Δερεγγλί ἐκ τῆς συμμιξεως τῶν εἰρημένων βραχιόνων σχηματιζόμενος ποταμὸς, ῥέων παραλλήλως τῆς ὄρεινῆς χώρας Δάγρασι, εἶνε κατὰ τὸν ἄνω αὐτοῦ ῥοῦν, ὡς καὶ αἱ πηγαὶ αὐτοῦ, ἐρασμιώτατος, κυλίων ὑπὸ τὴν σκιάν πολυπληθῶν πλατάνων τὰ χρυσταλλώδη αὐτοῦ ὕδατα· παρὰ δὲ τὸ χω-

ρίον Ὀρμάν Μαγοῦλα στρεφόμενος ὁ ποταμὸς πρὸς τὸ δυτικὸν ῥέει παραλλήλως ἐτέρας ὄρεινῆς σειρᾶς τῆς διηκούσης διὰ μέσου τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, καταλείπων μεταξὺ τῆς ὄχθης αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπωρειῶν ἐκείνης ἰκανῶς εὐρείαν πεδιάδα. Ἐνταῦθα παύει ἢ ἐν τῇ κοίτῃ καὶ ἐπὶ τῶν ὄχθῶν αὐτοῦ βλάστησις, καὶ ὁ ποταμὸς περιβάλλεται ὑπὸ πηλωδῶν καὶ ἀδένδρων ὄχθῶν, ὅπως πάντες οἱ ποταμοὶ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος· παρὰ δὲ τὸ χωρίον Βλοχὸ δεχόμενος τὰ ὕδατα τῶν δύο μνημονευθέντων φέρει αὐτὰ μετὰ τῶν ἰδίων μετὰ μιᾶς ὥρας ῥοῦν εἰς τὸν Πηνειὸν παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλῆ ἐφέντη. Ὁ Ἐνιπεὺς τὸ μὲν θέρος φέρει ὀλίγα ὕδατα, καὶ ταῦτα μόνον κατὰ τὸν ἄνω αὐτοῦ ῥοῦν, τὸν χειμῶνα ὅμως ἢ ποσότης τῶν ὑδάτων αὐτοῦ εἶνε μεγίστη· διὸ καὶ καθίσταται ὡς καὶ οἱ προειρημένοι ἀδιάβατος· γέφυραι δὲ λιθόκτιστοι, ὧν ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀπιδανοῦ παρὰ τὸ Βαλταλὰρ εἶνε Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, φέρουσι τοὺς διαβάτας ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην. Ὁ Ἐνιπεὺς ἀναφέρεται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν· καὶ ὁ μὲν Ὅμηρος ἀποκαλεῖ αὐτὸν πολὺ κάλλιστον ποταμῶν, θεῖον καὶ δινήεντα (Ὀδ. II, 237, 239, 241)· παρὰ δὲ τοῦ Βιργιλίου ἀποκαλεῖται *altus* (Γεωρ. 4, 367) ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου (M. 4. 579) *irrequietus*· ὑπὸ τοῦ Φλάκκου (1, 83 καὶ ἄλ.) *tumidus, segnis et magnus*· ὑπὸ τοῦ Κλαυδιανοῦ *Pulcher* καὶ *virginibus dilectus*, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀπολλωνίου «*δῖος*», καὶ παρ' ἄλλων ἄλλως.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ διαρρέοντες τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον ποταμοὶ· μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν λιμνῶν.

γ) Περὶ λιμνῶν.

Λίμνας ἔχει ἡ Θεσσαλία τέσσαρας, δύο ὄρεινᾶς, τὴν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου Ἀσκορίδα (Νεζερός), καὶ τὴν παρὰ τὸν Δομοκὸν Ξενιάδα (Νταουκλῆ), καὶ δύο πεδινᾶς, τὴν Βοιθηίδα (Κάρλας), κειμένην εἰς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ Πελασγικοῦ πεδίου, καὶ τὴν δυτικώτερον ταύτης κειμένην Νεσ-

σωνίδα (Καρατσαίρ). Αἱ δύο τελευταῖαι θεωρηταὶ κατὰ Στράβωνα ὡς λείψανα τῆς μεγάλης προϊστορικῆς Θεσσαλικῆς λίμνης. Καὶ ἡ μὲν Νεσσωνὶς ἀναξίως φέρει τὸ ὄνομα λίμνη, οὐσα μᾶλλον ἐλώδης τις ἑκτασις σχηματιζομένη, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, ἐκ τῶν πλημμυρῶν τοῦ Πηνειοῦ· διὸ καὶ μετὰ παρατεταμένας ἀνομβρίας ἐν καιρῷ θέρους, ὅτε καὶ ἡ ἐξάτμισις εἶναι ζωηροτέρα, τὸ ἔλος ἀποξηραίνεται καὶ μόνον μικρά τις ὑγρασία παραμένουσα ἐν τῷ ἐδάφει ὑποδεικνύει τὴν προὔπαρχουσαν ἐλώδη κατάστασιν τῶν τόπων· ἀλλὰ καὶ μετὰ πολυομβρίαν καὶ μετὰ ἰσχυρὰς πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ οὐδέποτε σχηματίζεται ἐντελής λίμνη, καθότι τὰ πλεονάζοντα ὕδατα, καταρρέοντα ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ Ἀσμακί, φέρονται πρὸς τὴν Βοιθίδα, τῆς ὁποίας ὁ πυθμὴν εἶνε ταπεινότερος τοῦ τῆς Νεσσωνίδος· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Βελῆ πασᾶς, ὁ μόνος ἐπιχειρήσας κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ὑδραυλικὰ τινὰ ἔργα, διανοηθεὶς νὰ ἀποξηράνη τὸ Νεσσώνειον ἔλος, ἀνέσκαψεν ἐκ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ τάφρον βαθεῖαν, ὅπως φέρη τὰ πλημμυροῦντα ὕδατα εἰς τὸ ρεῖθρον τοῦ Ἀσμακίου. Ἄλλ' ἤδη ἡ τάφρος ἐπληρώθη χώματος, ἅπαν δὲ τὸ περίξ πεδίου κατακλύζεται ἐν καιρῷ πολυομβρίας εἰς μεγάλας ἐκτάσεις. Τὸ ἐλώδες τῆς Νεσσωνίδος μνημονεύει καὶ ὁ Στράβων, ἀποδίδει ὅμως αὐτῇ μεγαλειτέραν ἑκτασιν ἢ εἰς τὴν Βοιθίδα, ὅπερ ἀληθεύει ἴσως μετὰ ἰσχυρὰς καὶ παρατεταμένας πλημμύρας· ἴσως δὲ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἅπασα ἡ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ μέχρι τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Βοιθίδος χώρα ἦτο ποταμόκλυστος, ἀποτελοῦσα ἐν καὶ μόνον ἐκτεταμένον ἔλος, ὅπερ κατὰ τὸ ἀνατολικώτερον μέρος φέρον βαθεᾶ ὕδατα ἐκαλεῖτο Βοιθίς· διὸ καὶ μόνον αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου καὶ Ἡσιόδου· βραδύτερον δὲ ἐξαρθέντος μέρους τοῦ ἐδάφους, ἀπεχωρίσθησαν αἱ δύο λίμναι συγκοινωνοῦσαι μόνον ἐν καιρῷ πλημμύρας διὰ τοῦ Ἀσμακίου. Ἡ ἑκτασις τῆς Νεσσωνίδος ποικίλλει, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίγνεται δῆλον, κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας

τοῦ ἔτους· ἐκτεινομένη τὸν χειμῶνα, συστέλλεται τὸ θέρος καὶ ὄλως ἐνίοτε ἀποξηραίνεται.

Ἡ δὲ Βοιθῆς, καὶ περ δεχομένη καὶ ἄλλα ὕδατα, τρέφεται ὅμως κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν πλημμυρῶντων ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ· διὸ καὶ ἐν ἐλλείψει τῶν πλημμυρῶν μειοῦται σπουδαίως, ἐνίοτε δὲ καὶ ὄλως ἀποξηραίνεται, ὡς τοῦτο συνέβη δις κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετηρίδα· ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ἐκτάκτων τούτων περιστάσεων, ἡ Βοιθῆς ἔχει ἄφθονα ὕδατα, ὧν τὸ βάθος ποικίλλει κατὰ τὰ διάφορα μέρη, ἐξικνούμενον ἐνιαχοῦ καὶ μέχρι 3—4 ὀργυιῶν. Καὶ ἐκ βορρᾶ μὲν περιβάλλεται αὕτη ὑπὸ τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου, μὴ ἐξικνουμένη μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους, ἀλλὰ καταλείπουσα στενὴν τινα πεδιάδα, καλουμένην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *Ἀμυρικὸν πεδίον*· πρὸς ἀνατολὰς δὲ ὑπέρκεινται τῆς λίμνης παρὰφυάδες τινὲς τοῦ Πηλίου, χωρίζουσαι τὴν λεκάνην αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου. Πρὸς μεσημβρίαν μεταβαίνει εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδίον, ὅτε μὲν πλημμυροῦσα καὶ καλύπτουσα εὐρυτέρας ἐκτάσεις, ὅτε δὲ ἀποσυρομένη καὶ ἀποκαλύπτουσα τὰ πρὶν ἀφανῆ μέρη· ἐν τισὶν ὅμως μοίραις τῆς πλευρᾶς ταύτης ἡ λίμνη περιβαλλομένη ὑπὸ λοφίσκων, ὡς παρὰ τὸ χωρίον Πέτρα καὶ κατωτέρω, δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ ὠρισμένα ὄρια· πρὸς δυσμὰς δὲ ἀπολήγει ἡ λίμνη εἰς ἕλος ἄλλοτε ἄλλο τὴν ἑκτασιν. Καὶ τὸ μὲν μῆκος τῆς λίμνης ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ποικίλλει κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους ἀπὸ 2—6 ὥρῶν, τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν μεταξὺ 1—4 ὥρῶν· εἶνε δὲ ἡ λίμνη πολυῖχθυσ, ἀλιευομένη ὑπὸ τῶν τὴν βορειοανατολικὴν ὄχθην αὐτῆς κατοικούντων Καναλιωτῶν· ἀποστέλλονται δὲ οἱ ἰχθῦς καθ' ἅπαντα τὰ χωρία τῆς Θεσσαλίας, χρησιμεύοντες ὡς συνήθης τροφή τῶν ἐνδεστέρων τάξεων. Ἡ Βοιθῆς ἀναφέρεται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων· καὶ ὁ μὲν Εὐριπίδης ἀποκαλεῖ αὐτὴν καλλίναον, ὁ δὲ Πίνδαρος μνημονεύει τῶν κρημνῶν τῆς Βοιθῆδος, τοὺς ὁποίους εὐρίσκει τις ἢ παρὰ τὸ μνημονοῦθὲν

χωρίον Πέτρα ἢ παρὰ τὸ χωρίον Δουγάρ, ἐνθα σήμερον μὲν και μετὰ ἰσχυρὰς πλημμύρας δὲν ἐξικνεῖνται τὰ ὕδατα τῆς λίμνης, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πινδάρου οἱ παρὰ τὸ εἰρημένον χωρίον ἀπόκρημνοι λόφοι ἀφώριζον ἐκ τοῦ βορειοδυτικοῦ τὴν λίμνην.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ και τῶν παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ ἀναβλυζόντων ὑδάτων, ἡ Βοιθίης δέχεται και τοὺς ἀκολουθούς ῥυάκας:

1) Τὸν Ἄμυρον, κατερχόμενον ἐκ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης και διαρρέοντα τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγιάς.

2) Τὸ Ἄσμακι, ὅπερ, πηγάζον παρὰ τὸ χωρίον Χασάμπαλι και παραλλήλως τοῦ Μοψίου ῥέον, ἐκβάλλει εἰς τὴν Βοιθίδα παρὰ τὸ χωρίον Πλασιὰ, δεχόμενον ἐν καιρῷ πλημμύρας και τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ.

3) Τὰ ὕδατα τῆς περιωνόμου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ὑπερείας κρήνης (νᾶμα θεοφιλέστατον κατὰ Σοφοκλέα), ἅτινα, πηγάζοντα παρὰ τὰς Φεράς, σχηματίζουσιν ἐν τῇ ἀναβλύσει των μικρὰν τινα λίμνην, και διαρρέοντα ἔπειτα τὸ μεταξὺ Βελεστίνου και Ῥιζομύλου τερπνότατον δάσος χύνονται μετὰ 2 ὥρων ῥοῦν εἰς τὴν Βοιθίδα.

4) Δυτικώτερον τῶν Φερῶν ἐκ τῆς λοφώδους Πελασγιώτιδος, παρὰ τὸ χωρίον Δεδίθεριν, κατέρχεται ῥεῦμα, ὅπερ κατὰ μὲν τὸν ὄρεινόν αὐτοῦ ῥοῦν ἔχει κοίτην βαθεῖαν και ὄχθας ἀποτόμους, κατερχόμενον δὲ εἰς τὴν πεδιάδα ἀνατολικώτερον τοῦ χωρίου Γκερ.λὶ μεταβάλλεται εἰς μικρὸν και ἄσημον ῥυάκιον, ὅπερ μόνον ἐν καιρῷ χειμῶνος φέρει ὀλίγα τινὰ ὕδατα εἰς τὴν Βοιθίδα. Τὸ ὄρεινόν ῥεῖθρον τοῦ χειμάρρου τούτου κεῖται ἐν τῇ ἀπὸ Φερῶν εἰς τὴν Σκοτοῦσαν ὁδῷ· και εἰς τὰς ὄχθας αὐτοῦ κατεσκήνωσε κατὰ τὸν Πολύβιον Φίλιππος ὁ Γ' ἐν τῇ ἐκ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν τῶν εἰρημένων πόλεων πορεία του· ἐκαλεῖτο δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ ῥυάκιον τοῦτο Ὀρχησιός.

5) Δυτικώτερον τούτου, ἐκ τῶν ὑπὸρειῶν τῆς λοφώδους

Θεσσαλίας, αναβλύζουσι παρά τὰ χωρία *Σολεμιζ* καὶ *Κατζή-Βαράκ* ἄφθονα ὕδατα, ἅτινα μετὰ 4 ὥρων ῥοῦν ἐν τῇ πεδιάδι παραρρέοντα τὸ χωρίον *Γσουλάρ* χύνονται εἰς τὴν *Βοιβηίδα*.

6) Ἐτι δὲ δυτικώτερον αναβλύζει ἕτερος ῥυαξ, ὅστις, παραλλήλως διατρέχων τοῦ εἰρημένου καὶ παραρρέων τὰ χωρία *Χατοῦ* *Μουσταφαλάρ* καὶ *Μοϊμοῦλι*, μετὰ 5 ὥρων ῥοῦν ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην. Τὸ ποτάμιον τοῦτο καλεῖται σήμερον *Ῥεβελίκος*, ὄνομα παραμειναν ἴσως αὐτῷ ἀπὸ τοῦ Μεσαιῶνος.

Ἐκ δὲ τῶν ὄρεινῶν λιμνῶν ἡ μὲν *Ἀσκορίς*, κειμένη ἐπὶ τοῦ κάτω Ὀλύμπου πρὸς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, περιβάλλεται πανταχόθεν σχεδὸν ὑπὸ λόφων, ἔχουσα ἑκτασιν 2—2500 στρεμμάτων. Τὰ πλεονάζοντα αὐτῆς ὕδατα παροχετεύονται δι' ὑπολιμνίων ὀχετῶν καὶ ἰδίως διὰ μεγάλης καταβόθρας εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἧτις φέρει τὰ ὕδατα τῆς λίμνης κατὰ τινὰς μὲν εἰς τὴν κοιλάδα τῶν *Τεμπῶν*, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὰς ἀνατολικὰς κλιτύας τοῦ Ὀλύμπου, ἐνθα παρά τὸ χωρίον *Πυργητὸς* αναβλύζει σπουδαία πηγὴ ὕδατος. Ἐπὶ τῆς ὄχθης δὲ, ἐνθα ἡ λίμνη δὲν περιβάλλεται ὑπὸ λόφων, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ κήπων καὶ ἀροσίμων γαιῶν τὸ ὁμώνυμον χωρίον *Νεζερὸς*, οὗ τινος οἱ κάτοικοι ζῶσι κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἐν τῇ λίμνῃ ἀλιείας, ἧτις εἶνε τὰ μάλα πολυίχθυος. Εἰς προγενεστέρους δὲ χρόνους ἐπεχείρησαν οἱ κάτοικοι τὴν ἐκκένωσιν τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης, ὡς πασιφανῶς μαρτυρεῖ ἡ κατὰ τὸ μεσημβρινὸν μέρος παρατηρουμένη εἰσέτι σύριγξ, διήκουσα εἰς ἱκανὸν βάθος· ἀλλὰ τὸ ἔργον ἀπέτυχεν ἴσως πρὸς τὸ συμφέρον τῶν κατοίκων, καθότι, ὡς ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ παρατηρήθη, τὸ ἔδαφος τῶν ὄρεινῶν λιμνῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε πετρώδες καὶ ἀκατάλληλον πρὸς γεωργίαν. Τὰ ὕδατα τῆς *Ἀσκορίδος* εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοφυῆ, ἔχοντα ἐνιαχοῦ βάθος 15 ποδῶν. Ἡ λίμνη καλεῖται σήμερον *Νεζερὸς*.

Ἡ δὲ τετάρτη τῶν Θεσσαλικῶν λιμνῶν, ἡ *Ξυριάς*, καλεῖται σήμερον ἀπὸ τινος παρακειμένου χωρίου *Δαουκλῆ*· κεῖται δὲ 1 1/2 ὥραν μεσημβρινιώτερον τοῦ *Δομοκοῦ* ἐν τῷ

μέσῳ εὐρέος ὄροπέδιου, περιβαλλομένου σχεδὸν πανταχόθεν ὑπὸ ὄρέων· εἶνε δὲ ἱκανῶς βαθεῖα, ἐνιαχοῦ μέχρις 6 ὄργυιων καὶ λίαν ἰχθυοτρόφος, ἀλιευομένη ὑπὸ τῶν περιόικων. Τὰ ὕδατά της εἶνε αὐτοφυῆ, ἐκρέοντα διὰ τοῦ Πεντίμελου εἰς τὸν Ὀνόχωνον· φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰ ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ λόφου παρὰ τὸ χωρίον Βελισσιῶται ῥηγνύμενα ὕδατα εἶνε ὑπόγειος παροχέτευσις τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ὄρη, οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ λίμναι τῆς Θεσσαλίας· μεταβαίνω δὲ νῦν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου.

δ) Περὶ τῶν πεδιάδων.

Εἶπον ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν ἀρχαίων, ἀσπαζομένην καὶ ὑπὸ πάντων τῶν νεωτέρων περιηγητῶν, ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς ἦτο ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις πυθμὴν εὐρείας λίμνης, καὶ ὅτι βραδύτερον σχηματίσθεις ὑπὸ σεισμοῦ τῆς διασφάγος τῶν Τεμπῶν, διεξέπεσαν διὰ ταύτης εἰς τὴν θάλασσαν τὰ καλύπτοντα αὐτὴν ὕδατα· ἀρκεῖ δὲ ἐν μόνον βλέμμα νὰ ῥίψῃ τις ἐπὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου ἐκ τῶν περιστερόντων αὐτὸ ὄρεων, ὅπως πεισθῇ περὶ τῆς πιθανότητος τῆς μνημονευθείσης εἰκασίας. Φαίνεται δὲ, ὅτι, ἀπαλλαγὴν τῶν κατακλυζόντων αὐτὸ ὑδάτων, δὲν κατέστη ἀμέσως οἰκίσιμον, παραμείναν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τελατωδεις· διὸ καὶ παρ' Ὀμήρῳ εὐρίσκομεν ἀραιὰ κατωκημένον τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον, καὶ ὀλίγας πόλεις ἀναφέρει ὁ ποιητὴς κειμέναις ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ βραδύτερον ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις εὐρίσκομεν πολλὰς καὶ ἰσχυρὰς πόλεις ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι, καὶ συχνάκις μνημονεύεται αὕτη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Καὶ ὁ μὲν Ἡρόδοτος ἀποκαλεῖ αὐτὴν *κοίλην*, ταυτόσημον τῷ παρὰ τῷ Πλίνῳ (4, 8) *caveatus*· ὁ δὲ Θεόφραστος (Αἰτ. φυτ. 5, 14) *ἐπισκεπῆ*, ὅ ἐστιν οὖρεσι πάντοθεν καλυπτομένην, κατὰ τὸν Εὐστάθιον· ὁ δὲ Πλούταρχος «πλατεῖαν», ταυτόσημον τῷ παρὰ τῷ Σενέκᾳ «regna

campi lata Thessalici» (Troad. 880)· ὁ Θουκυδίδης «ἀρίστην» καὶ ὁ Σκύμνος (606) εὐδαιωτάτην, κράτιστα πεδία καὶ τελεσφόρα ἔχουσάν· ὑπὸ δὲ τοῦ Εὐριπίδου (Τρωάδ. στ. 216) ἀποκαλεῖται ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς «σεμνὴ χώρα τοῦ Πηνειοῦ, καλλίστη κρηπὶς τοῦ Ὀλύμπου, βριθοῦσα ὄλβῳ εὐθαλεῖ τ' εὐκαρπία»· ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου (3. σ. 1085) «περιδρομος οὔρεσι γαῖα πάμπαν εὐρείος τε καὶ εὐβοτος», ὑπὸ δὲ τοῦ Προκοπίου (περὶ Κτισμ. 4, 2) αὐφορος χώρα καρπῶν παντοδαπῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος εὐδαιμονεστάτην. Ὁ δὲ Θεόφραστος πολλαχοῦ τοῦ συγγράμματός αὐτοῦ περὶ ἱστορ. καὶ αἰτίων φυτῶν μνημονεύει τῆς Θεσσαλικῆς γῆς ὡς ἀρίστης· ὁ Ὅρατιος (ῶδ. 1, 7, 11) ἀποκαλεῖ *opimum* τὸ Λαρισσαῖον πεδῖον, ὁ Κλαυδιανὸς ἐξάγει τὰ *laeta Thessaliae pascua*, ἤτοι τοὺς θαλεροὺς λειμῶνας τῆς Θεσσαλίας, καὶ ὁ Ἀπουλήσιος ἐπαινεῖ τὸ δροσερὸν, εὐχλοὸν καὶ βλωδῶδες τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος (*roseida caespitum, glebosa camporum*)· καὶ τέλος ὁ Λίβιος, ἀποκαλῶν *opimam* αὐτήν, ἐξάγει καὶ τὴν θαυμασίαν ἀπὸ τῆς πόλεως Θαυμακοῦ ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἀποψίν, τὴν ὁποίαν καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων περιηγητῶν ἀποκαλοῦσι θαυμασιωτάτην καὶ μεγαλοπρεπεστάτην (παρβ. Kriegk, die thessalische ebene).

Καὶ τοιαῦτα μὲν οἱ ἀρχαῖοι περὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου· καὶ φέρεται μὲν αὐτὸ ἔτι καὶ νῦν λείψανα τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ἐλώδους καταστάσεως, ὡς ἀνωτέρω ἐδηλώθη, καὶ μεγάλα ἐκστάσεις αὐτοῦ καλύπτονται εἰσέτι ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἀλλ' ἡ λοιπὴ αὐτοῦ μοῖρα εἶνε καὶ σήμερον, ὡς καὶ τὸ πάλαι, ἢ εὐφορωτέρα τῆς Ἑλλάδος καὶ μία τῶν εὐφορωτέρων συμπάσης τῆς γῆς. Καὶ πλούσιον μὲν εἰς βαθυχλοὺς λειμῶνας, ἐν οἷς ἐνδικαιτῶνται ἀπειροπληθῆ ποίμνια προβάτων καὶ πλεῖσται ἀγέλαι βοῶν, βουβάλων καὶ ἵππων, εἶνε τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ περιβάλλοντα αὐτὸ ὄρη κατὰ τὸ πλεῖστον ἄδενδρον καὶ γυμνόν, ἐνέχον ὀλίγα τινὰ καὶ νάνα δάση, ἅτινα καὶ αὐτὰ ἀτάκτως ὑλοτομούμενα δὲν θὰ βραδύ-

νοσι νὰ ἐξαλειφθῶσιν, ἐνῶ ἡδύνατο μικρά τις μέριμνα καὶ ἐπιμέλεια τῶν κατοίκων νὰ καλύψῃ τοῦλάχιστον τὰ περὶ τὰ ἐν τῇ πεδιάδι χωρία μέρη μὲ ὠραῖα δάση, ὡς τοῦτο συνέβη ἐν τισι τῶν παρὰ τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Ὀλύμπου χωρίων. Τὸ ἄδενδρον τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος καθιστᾷ αὐτὴν μελαγχολικὴν καὶ μονότονον· διὸ καὶ μετὰ πόθου προσβλέπει ὁ ἐν αὐτῇ ὁδοιπορῶν τὰ περιστέφοντα καλλίκομα καὶ εὐῦδρα ὄρη, καὶ μετ' ἄκρας εὐχαριστήσεως προστρέχει ὑπὸ τὴν σκιὰν δενδρυλλίου τινός, ὅπερ τυχὸν συναντᾷ κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἐν τῇ πεδιάδι πορείαν, ὅπως προστατεύσῃ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ καίοντος μεσημβρινοῦ ἡλίου, ἢ δροσίσῃ τὰ ξηρὰ χεῖλη εἰς τὰ ὕδατα παραρρέοντος βυακίου. Φαίνεται δὲ, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς ἦτο μᾶλλον κατάφυτος, καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὴν Λάρισσαν χώρα ἦτο κατὰ τὸν Θεόφραστον (αἰτ. φυτ. κ. 5) ἐλαιόφυτος· ἂν δὲ ἀναλογισθῶμεν τὰ ἄλλα, τὰ περιβάλλοντα τοὺς ἐπιφανεῖς ναοὺς τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, καὶ τὰ κατάφυτα καὶ εὐσκια αὐτῶν γυμνάσια, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς δὲν παρεῖχε τὴν ἄχαριν καὶ μονότονον ὄψιν, ἣν ἀπεργάζεται σήμερον ἡ σπανιότης τῶν δένδρων καὶ τῶν δασῶν· ἀλλὰ, καίπερ στερηθὲν τοῦ ἐκ τῶν δένδρων κόσμου, δὲν ἀπώλεσεν ὅμως τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον καὶ τὴν πολυθρύλλητον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις παραγωγικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ εὐφορίαν· καὶ σήμερον ἔτι τὰ προϊόντα αὐτοῦ εἶνε πολλὰ καὶ ποικίλα, ἐπαρκούντα οὐ μόνον εἰς χρῆσιν τῶν κατοίκων, ἀλλὰ κατὰ μέγα ποσὸν ἐξαγόμενα καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Καὶ ὁ μὲν σῖτος καὶ ἡ κριθὴ καὶ ἡ ἄμπελος καλλιεργοῦνται πανταχοῦ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου, ὁ δὲ καπνὸς καὶ ὁ βάμβαξ καὶ ὁ ἐρέβινθος καὶ ὁ κύαμος καὶ ὁ βρώμος καὶ ἡ σίκαλις καὶ ἡ μέταξα καὶ ὁ ἀραβόσιτος καὶ τὸ σησάμιον καὶ ἄλλα τινὰ γεωργοῦνται μονομερῶς καθ' ὀρισμέναις ἐκτάσεις, ἰδίως κατὰ τὸ ἄνω Θεσσαλικὸν πεδῖον. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τὸ Θεσσαλ.

λικὸν ἔδαφος ὑστερεῖ κατὰ τὴν γονιμότητα ἐτέρων τινῶν γαιῶν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν κατωτέραν ποιότητα αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς ὅλως διάφορα αἷτια. Καὶ πρῶτον μὲν ἀναφέρω τὸ δουλοπάροικον τοῦ γεωργοῦ, ὅστις, γεωργῶν γαίας οὐχὶ εἰς αὐτὸν ἀνηκούσας, δὲν καταβάλλει τὴν δέουσαν περὶ τὴν γεωργίαν τῶν ἀγρῶν ἐπιμέλειαν, ἀλλ' οὔτε σπεῖρει πολλάκις ἅπαντα τὸν ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ χορηγούμενον σπόρον, κρατῶν μέρος αὐτοῦ πρὸς διατροφήν· ὅτι δὲ ἡ σχέσις αὕτη τῶν χωρικῶν πρὸς τοὺς κυρίους ἐπηρεάζει τὴν παραγωγὴν τῆς γῆς, καταδεικνυται ἐκ τῆς μεγαλειτέρας παραγωγικότητος τῶν Κεφαλαιοχωρίων, ἐνθα οἱ γεωργοὶ, κύριοι ὄντες τῶν γαιῶν, ἄς προτίζουσι μὲ τὸν ἰδρωτὰ των, καταβάλλουσι πλείονα ἐπιμέλειαν εἰς τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπεριπτάμενα τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἀπειράριθμα σμήνη κοράκων, κολοιδῶν καὶ κορωνῶν, μένοντα ἀκαταδίωκτα διὰ τὴν παρά τοῖς Ὀθωμανοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ἐπικρατοῦσαν πρόληψιν, ἀφαρπάζουσιν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον μέρος τοῦ καταβαλλομένου σπόρου· ἔπειτα δὲ καὶ ἡ αἰφνίδιος μεταβολὴ ἐκ τῆς δροσερότητος τοῦ ἔαρος εἰς τοὺς ὑπερβολικοὺς καύσωνας τοῦ θέρους, ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου ἐπισυμβαίνουσα, ὅτε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πνέουσι καὶ οἱ θερμότετοι νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι, εἶνε σπουδαῖον αἷτιον τῆς μειώσεως τῆς εὐφορίας τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου. Καὶ μολαταῦτα, τῶν καιρικῶν περιστάσεων εὐνοϊκῶν ἀποβαινουσῶν, ἢ παραγωγικῆ δύναμις αὐτοῦ εἶνε ἱκανῶς σπουδαία, ἀποδίδοντας ἐν μὲν τῇ ἄνω Θεσσαλικῇ πεδιάδι πολλάκις 20^{1/2}, ἐν δὲ τῇ κάτω 10—12^{1/2} τὸν εἰς αὐτὸ καταβληθέντα σπόρον. Εἶνε δὲ τὰ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ γεωργικὰ ἐργαλεῖα τῶν χωρικῶν καὶ πλείονα καὶ τελειότερα τῶν ἐν τῇ νοτιωτέρᾳ Ἑλλάδι ἐν χρήσει. Τὸ θεσσαλικὸν ἄροτρον φέρει συνήθως σπάθην σιδηρᾶν, τὸ ὕνιον δὲ αὐτοῦ εἶνε καὶ μεγαλειότερον καὶ τεχνικώτερον τοῦ ἑλληνικοῦ· καὶ ὁ Θεόφραστος δὲ ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ Θεσσαλοὶ μετεχειρίζοντο ἰδιαίτερον εἶδος ἀρότρου διὰ τὸ βω-

λώδες και παχὺ τῆς χώρας των (Αἰτ. φυτ. 3, 20)· δι' ἀπάσας δὲ τὰς σπορὰς τοῦ ἔαρος οἱ Θεσσαλοὶ μεταχειρίζονται τὴν καλουμένην *σβάρνα*, ἣν και μόνοι κατασκευάζουσιν ἐκ κλώνων λύγου. Διὰ ταύτης και τοὺς βώλους τῶν ἀγρῶν συντρίβουσι και τὴν γῆν πιέζουσιν οὕτως, ὥστε δυσκόλως ἡ ὑγρότης αὐτῆς ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων· πρὸς μετακόμισιν δὲ τῶν δραγμάτων ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀνέκαθεν μετεχειρίζοντο οἱ Θεσσαλοὶ τὴν βοάμαξαν, ἥς ἡ ἰδιόρρυθμος κατασκευὴ και αἱ ἑλληνικώταται ὀνομασίαι τῶν διαφόρων μερῶν ἀποδεικνύουσιν, ὅτι εἶνε ἐπινόημα ἀρχαιοτάτον. Οὐ μόνον δὲ αὕτη, ἀλλὰ και ἡ εὐρεία Θεσσαλικῆ κυνῆ, ἣν φέρουσι κατὰ τὸ θέρος οἱ Θεσσαλοὶ γεωργοὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ καίοντος ἡλίου, ἀνακαλοῦσιν εἰς τὸν παρατηρητὴν τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χρόνους. Διὰ δὲ τὴν ἐκκοπὴν τοῦ χόρτου μεταχειρίζονται οἱ Θεσσαλοὶ τὸ ἄγνωστον ἐν Ἑλλάδι μέγα δρέπανον (*faux*), ὅπερ καλοῦσι *κοσιάν*.

Ἡ Θεσσαλία εἶνε χώρα, εἰς ἣν ἡδύνατο ἐπωφελῶς νὰ εἰσαχθῆ ἡ μεγάλη καλλιέργεια (*la grande culture*), καθότι και ἡ ἰδιοκτησία δὲν εἶνε κατακερματισμένη, ὡς εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, και τὸ πλατὺ και ὁμαλὸν τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου εἶνε κατάλληλον, και τὸ κλίμα πρόσφορον εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν μεγάλων κτηνῶν και εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀπάντων σχεδὸν τῶν βιομηχανικῶν και ἐδωδιμῶν φυτῶν. Τὸ πρὸ αἰῶνων ὅμως ἐπίμορτον σύστημα, ἡ ἔλλειψις κεφαλαίων και ἡ τῶν γεωκτημόνων παντελῆς ἀγνοία και τῶν στοιχειωδესτέρων γεωργικῶν γνώσεων, κωλύουσι τὴν εἰσαγωγὴν πάσης βελτιώσεως· ἡδύνατο δὲ δι' ἐπισημονικῆς καλλιέργειας οὐ μόνον τὰ νῦν παραγόμενα προϊόντα νὰ βελτιωθῶσι, ἀλλὰ και τὰ ἐξῆς νέα εἰσαγόμενα νὰ ἐπιτύχωσι, οἷον ὁ γλυκάνισος, τὸ κύμινον, τὸ κορίανον, τὸ ὄπιον, ὁ κρότων, ὁ λυκίσκος, ἡ ἰνδικὴ κάρναβις, ὁ δῖψακος, ὁ κρόκος, ὁ κνήκος, ἡ ἀγριοκράμβη (*colza*) και ἄλλα πολλά. Αἱ ἀνωτέρω γεωργικαὶ παρατηρήσεις ἀνεκοινώθησάν μοι ὑπὸ τοῦ κ. Παναγιώτου Γενναδίου, ὅστις διέ-

τριψεν ἐπὶ ἰκανὸν χρόνον ἐν Θεσσαλίᾳ, διευθύνων τὴν γεωργίαν τῶν εὐρέων κτημάτων τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου, ἐν τινι τῶν ὁποίων εἰσήγαγε μετ' ἐπιτυχίας τὴν καλλιέργειαν τοῦ ὀπίου, τοῦ κρότωνος καὶ τοῦ γλυκανίσου. Εἶνε δὲ καιρὸς, νομίζω, ὅπως οἱ μεγάλοι γεωκτῆμονες τῆς Θεσσαλίας σκεφθῶσι περὶ ἐπιστημονικῆς καλλιέργειας τῶν κτημάτων των, ὅπως οὐ μόνον τὰ ὑπάρχοντα προϊόντα βελτιώσωσι καὶ πολλαπλασιάσωσι, ἀλλὰ καὶ νέα εἰσαγάγωσι.

Ζῶα δὲ τρέφει ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς πολλὰ καὶ ποικίλα· καὶ ἐκ μὲν τῶν ἀγρίων ἀναφέρω τὸν λύκον, τὴν ἀλώπεκα, τὸν λαγὼν, τὸν θῶα, τὸν κάστορα παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ, τὸν μῦν, τὸν ἀσπάλακα καὶ πολλοὺς ὄφεις· ἐκ δὲ τῶν ἡμέρων, τὸν ἵππον, τὸν ἡμίονον, τὸν ὄνον, τὸν βοῦν, τὸν βούβαλον, τὸ πρόβατον, τὸν τράγον. Καὶ οἱ μὲν βούβαλοι τῆς Θεσσαλίας ἀνήκουσιν εἰς τοὺς μεγίστους καὶ ἰσχυροτάτους συμπάσης τῆς Ἑλλάδος· καὶ τοῦ κρέατος αὐτῶν μεγίστη γίγνεται χρῆσις παρὰ τοῖς κατοικοῦσι τὸ Πήλιον, οἵτινες κατασκευάζουσιν ἐξ αὐτοῦ ἀλλᾶντας, τῶν ὁποίων μέρος μὲν καταναλίσκεται ἐν τῷ τόπῳ, μέρος δὲ ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Οἱ δὲ βόες τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸ τελειότερον αὐτῶν εἶδος, ὄντες κατώτεροι κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν ἰσχὺν τῶν τρεφομένων ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Ἀλιάκμονος. Καὶ οἱ Θεσσαλικοὶ δὲ ἵπποι, θαυμάσιοι καὶ περιζήτητοι ὄντες κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὑστεροῦσι σήμερον ἐτέρων τρεφομένων εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας· τὰ δὲ ἐν τῷ Θεσσαλικῷ πεδίῳ τρεφόμενα πρόβατα εἶνε οὐ μόνον καλῆς ποιότητος, ἀλλὰ καὶ τσαῦτα τὸ πλῆθος, ὥστε καὶ σήμερον δικαίως δύναται ἡ χώρα νὰ φέρῃ τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἀποδοθέντα αὐτῷ ὀνόματι *πολυμηλοτάτη* καὶ *εὐρηνος*. Καὶ πτηνὰ ποικίλα ὑπερίπτανται τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐκ μὲν τῶν ἐγχωρίων τὸν κόρακα, τὸν κολοῖον, τὴν κορώνην, τὴν γλαῦκα, τὸν νυκτικόρακα, τὴν νῆσσαν, τὴν χῆνα, τὴν ἰνδικὴν ὄρνιθα, τὴν ὠτίδα,

τὴν πέρδικα, τὸ στρουθίον, τὸν φασιανόν, τὴν περιστερὰν, καὶ ἄλλα τινά· ἐκ δὲ τῶν ἀποδημητικῶν, τὸν πελαργόν, θεωρούμενον καὶ νῦν ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Θεσσαλοῖς ὡς ἱερῶν, καθότι αὐτῆς γῆς πολλοὺς ὄφεις ἀναδιδούσης ἐπιφανέντες πελαργοὶ ἐξώλεσαν ἅπαντας, διὸ καὶ νόμον ἔθεντο φεύγειν ὅστις ἂν ἀποκτείνῃ πελαργόν» (Πλούτ. περὶ Ἰτ. καὶ Ὅσ. 74)· ἐπιβαινόμενοι δὲ κατὰ Μάρτιον εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα οἱ πελαργοὶ καὶ κτιζόντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς φωλεὰς τῶν ἐπὶ τῶν ὀθωμανικῶν τεμενῶν καὶ οἰκιῶν, ἀποδημοῦσι κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου· τὴν χειλιδόνα ἐπιδημοῦσαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος καὶ παραμένουσιν μέχρι τοῦ φθινοπώρου· τὸν ἔποπα, διαβαίνοντα κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου καὶ ἀρχὰς Αὐγούστου· τὸ ψαρόγιον ἄλλοτε ἐπιδημοῦν καὶ ἄλλοτε ἀποδημοῦν· τὸν σκολόπακα καὶ τὴν φάσσαν, κατερχόμενα ἐκ τῶν βορείων κλιμάτων κατὰ τὴν ἐμφάνισιν σφοδροῦ χειμῶνος· τὸν ὄρυγα κατὰ Αὐγούστον, καὶ ἄλλα τινά.

Εἶπον ἤδη ἐν τοῖς περὶ τῶν ὄρεων, ὅτι λοφώδης σειρὰ διήκουσα διὰ τῆς πεδιάδος διαιρεῖ αὐτὴν εἰς ἄνω καὶ κάτω Θεσσαλικὴν πεδιάδα· καὶ ἡ μὲν ἄνω, περιλαμβάνουσα σήμερον τὰς πεδιάδας τῶν Τρικκάλων, Καρδίτσης καὶ Φαρσάλων, περιβάλλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ Πίνδου, τῆς Ὀθρυος καὶ τῆς παραφυάδος αὐτῆς, τοῦ Ναρθακίου ὄρους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῆς μνημονευθείσης ὄρεινῆς σειρᾶς ἔχουσα μῆκος μὲν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, ἦτοι ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Πίνδου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ναρθακίου ὄρων εἴκοσι, πλάτος δὲ ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, ἦτοι ἐκ τῆς λοφώδους σειρᾶς μέχρι τῆς Ὀθρυος, ὄρων ὀκτώ. Διαιρεῖται δὲ ἡ πεδιάς αὕτη διὰ τοῦ Πηνειοῦ εἰς δύο μοῖρας· καὶ ἡ μὲν δυτικωτέρα μεταξὺ τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Πηνειοῦ, ἡ καὶ μικροτέρα, καλεῖται πεδιάς τῶν Τρικκάλων, ἀποτελοῦσα μέρος τῆς ἀρχαίας Ἐπαιώτιδος· τῆς δὲ δευτέρας, καλουμένης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Φαρσάλιον πεδίον*, ἡ μὲν δυτικωτέρα μοῖρα ἢ πρὸς τὸν Πηνειὸν καλεῖται πεδιάς τῆς Καρδίτσης, ἡ δὲ ἀνατολικωτέρα ἢ πρὸς

τὸ Ναρθάκιον ὄρος, πεδιάς τῶν Φερσάλων, ἀνήκουσαι ἀμφότεραι εἰς τὴν ἀρχαίαν Θεσσαλιώτιδα. Ἡ ἄνω Θεσσαλικὴ πεδιάς διαρρέομένη, ὡς ἤδη εἶπον, ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν, εἶνε παχυτέρα καὶ εὐφορωτέρα τῆς κάτω, παράγουσα ποικιλώτερα καὶ ἀφθονώτερα προϊόντα ταύτης· ἀλλὰ τὸν χειμῶνα ἰδίως μετὰ συνεχεῖς βροχὰς πλημμυροῦντες οἱ διαρρέοντες αὐτὴν ποταμοὶ φέρουσιν οὐ μικρὰν βλάβην καὶ καταστροφὴν· ἰδίως δὲ συμβαίνει τοῦτο εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Καρδίτσης, τῆς ὁποίας πολὺ μέρος εἶνε διηνεκῶς ἐλώδες καὶ ποταμόκλυστον, ὡς ἐν τοῖς περὶ ποταμῶν ἐλέχθη· καθόσον ὅμως προβαίνει ἡ πεδιάς ἀνατολικώτερον πρὸς τὰ Φέρσαλα καὶ πρὸς τὴν λοφώδη χώραν τοῦ Ναρθακίου, τὸ ἔδαφος αὐτῆς αἰωρεῖται ἐπὶ μικρὸν, καθιστάμενον παρεμπερὲς τοῦ τῆς κάτω Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ σπάνιως κατακλυζόμενον. Τὰ προϊόντα τῆς ἄνω Θεσσαλικῆς πεδιάδος εἶνε σίτος, κριθή, ἀραβόσιτος, καπνός, «μέταξα, σταφυλαί, σησάμιον, βράμβαξ, ἐρέβινθος, κύαμος κ.λ.

Καὶ τοῦ μὲν σίτου ἡ ποιότης ἐν μὲν τῇ πεδιάδι τῶν Τρικκάλων καὶ τῆς Φαρσάλου εἶνε σκληρὰ, παρεμπερὲς πρὸς τὸν ἐν τῇ κάτω Θεσσαλικῇ πεδίῳ παραγόμενον, ὁ δὲ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Καρδίτσης παραγόμενος σίτος, καλούμενος «μισκίλια», εἶναι ἀνάμικτος σκληροῦ καὶ μαλακοῦ· ὁ δὲ καπνός, ὁ μὲν περὶ τὰ Φέρσαλα εἶνε ἀρίστης ποιότητος, κατώτερος δὲ ὁ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Καρδίτσης καὶ τῶν Τρικκάλων. Εἶνε δὲ ἡ ἄνω Θεσσαλικὴ πεδιάς ὀμαλωτάτη, καὶ μόνον ὀλίγοι τινὲς βραχῶδεις λόφοι, δίκην νήσων ἐκπλαστάνοντες ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, ταράττουσιν ἐνιαχοῦ τὴν ἐκ τῆς ὀμαλότητος παραγομένην ἀρμονίαν· ὁ δὲ Αἰβίος λέγει, ὅτι ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ Ἰσταμένου ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Θαυμακοῦ ἐκτείνεται ἡ εὐρεῖα αὐτῆ πεδιάς ὡς πλατεῖα θάλασσα, μόλις δυναμένη νὰ ἀναμετρηθῇ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν (32, 4).

Ἡ δὲ κάτω Θεσσαλικὴ πεδιάς, περιβαλλομένη ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ Πηλίου, Ὀσσης καὶ Ὀλύμπου, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ

τῆς μνημονευθείσης λοφώδους σειρᾶς, ἔχει μῆκος μὲν ἀπὸ τῶν Φερῶν μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἤτοι ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ὠρῶν 14, πλάτος δὲ ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, ἤτοι ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου μέχρι τῆς λοφώδους χώρας, ὠρῶν 8. Καλουμένη αὕτη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα *Πελασγικὸν πεδίου*, διαιρεῖται ὡς καὶ ἡ ἄνω διὰ τοῦ Πηνείου εἰς δύο ἄνισα μέρη· καὶ τὸ μὲν μικρότερον καὶ δυτικώτερον, περιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν μεσημβρινῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν παραφυάδων αὐτοῦ ἀφ' ἐνδῆς, καὶ ἀφ' ἐτέρου ὑπὸ τοῦ Πηνείου, καλεῖται τὴν σήμερον ἐκ τῆς ἐπικρατεστέρας ἐν αὐτῷ κόμης πεδιάς τοῦ *Τυρνάβου*, ἣτις διαρρέομένη ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ *Καραδερῆ* καὶ τοῦ *Τιταρησίου*, εἶνε εὐφορωτάτη, παράγουσα ποικιλώτατα προϊόντα, ὡς σίτον, κριθήν, σταφυλὰς, μέταξαν καὶ βάμβακα. Τὸ δὲ ἀνατολικώτερον καὶ μεγαλειότερον μέρος τοῦ Πελασγικοῦ πεδίου, τὸ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνείου μέχρι τῶν Φερῶν ἐκτεινόμενον, καλεῖται σήμερον *πεδιάς τῆς Λαρίσης*, τουρκιστὶ δὲ *Χὰς* καὶ *Μπακράτς*· καὶ τὸ μὲν νοτιώτερον μέρος αὐτῆς, τὸ ἐν τῇ λοφώδει σειρᾷ ἐκτεινόμενον, τὸ καλούμενον τουρκιστὶ *Μπακράτς*, ἀποκαλεῖται τὴν σήμερον ὑπὸ τῶν χωρικῶν *Ρεβέρι*, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἤδη ἐρρήθη· εἶνε δὲ ἡ μοῖρα αὕτη κατὰ τι ὑψηλότερα τοῦ λοιποῦ Πελασγικοῦ πεδίου· διὸ καὶ οὐδέποτε κατακλύζεται· ἡ δὲ γῆ αὐτῆς εἶνε λυπροτέρα τῆς λοιπῆς Θεσσαλικῆς γῆς· διὸ καὶ λίαν ἐπιτήδειος πρὸς παραγωγὴν τοῦ ὠραίου σκληροῦ σίτου, τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *ντεβεντισὶ* (ὁδὸς *καμήλου*)· συνίσταται δὲ ἡ μοῖρα αὕτη ὑπὸ πεδιάδων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐρειῶν, διακοπτομένων ὑπὸ γηλόφων, ἀροσίμων καὶ τούτων· καθόσον δὲ προβαίνει βορειότερον ἢ πεδιάς, καθίσταται ὀμαλωτέρα, καλουμένη τὴν σήμερον μὲ τὸ τουρκικὸν ὄνομα *Χὰς*. Ἡ μοῖρα αὕτη διαρρέεται ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων ῥυακίων *Ὀρχησοῦ* καὶ *Ρεβερίκου*, καὶ εἶνε μὲν κατὰ τι παχυτέρα τῆς ῥηθείσης, ἀλλὰ πόρρω ἀπέχει τῆς λιπαρότητος καὶ παχύτητος τῆς

ἄνω Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Ὁ μνημονευθεὶς ὠραῖος σκληρὸς σῖτος, κριθὴ καὶ σταφυλαὶ εἶνε τὰ κυριώτερα προϊόντα αὐτῆς, ἡ ἐπιτυχία τῶν ὁποίων ὑποστηρίζεται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἄνω Θεσσαλικὴν πεδιάδα ὑπὸ συχῶν ὑετῶν. Βροχερὸν ἔτος συντελεῖ εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς προκειμένης πεδιάδος, ἐνῶ καταστρέφει ἢ μειοῖ οὐσιωδῶς τὰ προϊόντα τῆς ἐτέρας· δὲν ἔχει δὲ ἡ πεδιάς αὕτη καὶ τὴν πλήρη ὁμαλότητα ἐκείνης, ἐνέχουσα μικρὰ τινα ἐπάρματα, ἅτινα ὁμοῦς δὲν πρέπει νὰ συγχύσῃ τις μὲ τοὺς κατὰ τὴν πεδιάδα ταύτην παρατηρουμένους συχνοὺς χειροποιήτους γηλόφους, οἵτινες μετ' ἀνασκαφᾶς γενομένας ἐν τισιν αὐτῶν ἀπεδείχθησαν ὄντες ἀρχαῖοι τύμβοι· καὶ τινες μὲν τούτων εἶνε τῆς Πελασγικῆς ἐποχῆς, ἄλλοι δὲ ἀπεχώσθησαν βραδύτερον πρὸς τιμὴν διασῆμων ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν τύμβων τούτων ὀφείλει τις νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ νεκρικός θάλαμος κεῖται ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ἐξ ἧς ὑψοῦται ὁ χειροποίητος γηλόφος· ἄλλως ἀνασκάπτων τις αὐτὸν μόνον, δὲν ἀνευρίσκει τίποτε (Heuzey ὡς ἀνωτέρω 174. *Mure im Rhein Mus.* 4. 240. Welker, *Kleine Schrif.* III. 353). Ἐτι δὲ βορειότερον ἀπολήγει τὸ Πελασγικὸν πεδῖον εἰς τὴν Βοιθηίδα, καὶ τὰ ἔλη τῆς Νεσσωνίδος, καὶ διὰ τῆς μεταξὺ αὐτῶν κειμένης χώρας συγκαοινῶει διὰ τινος κλεισωρείας μεθ' ἐτέρας μικρᾶς μὲν, ἀλλὰ καταρρύτου καὶ εὐφορωτάτης πεδιάδος, τῆς καλουμένης σήμερον ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου χωρίου πεδιάδος τῆς Ἀγιάς, πάλαι δὲ φερούσης τὸ ὄνομα Δώτιον πεδῖον. Περὶ τῆς θέσεως τοῦ πεδίου τούτου πολλὰ καὶ ποικίλα ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν νεωτέρων περιηγητῶν καὶ γεωγράφων· καὶ ὁ μὲν Leake ἀποκαλεῖ οὕτω τὸ πρὸς νότον τῆς Βοιθηίδος ἐκτεινόμενον μέρος τοῦ Πελασγικοῦ πεδίου· ὁ δὲ Δόδβελ μεταθέτει αὐτὸ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς ῥηθείσης λίμνης. Ὁ Βαρδόλθος τὸ συνταυτίζει μετὰ τῆς παρὰ τὸν Βελεστίνον χώρας. Ὁ Βουρσιανὸς ἀποκαλεῖ οὕτω ἅπαν τὸ Πελασγικὸν πεδῖον, καὶ τέλος ὁ Mezières συνταυτίζει τὸ Δώτιον μὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Κισερλή· καὶ ὁμοῦς ἐπι-

σταμένη τις ανάγνωσις τῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι περὶ τοῦ Δωτίου πεδίου λεγομένων καὶ ἀκριβῆς αὐτοψία τῶν τόπων δύναται εὐκόλως νὰ καταδείξῃ τὴν ἀληθῆ θέσιν αὐτοῦ, καὶ νὰ ἄρῃ τὴν μεταξὺ τῶν περιηγητῶν ὑπάρχουσαν ἀντίφασιν. Καὶ ὁ μὲν Στράβων (9, 442) μνημονεύων αὐτοῦ λέγει· «ἔστι δὲ τὸ Δώτιον πεδίον πλησίον τῆς ἄρτι λεχθείσης Περραιβίας καὶ τῆς Ὀσσης καὶ τῆς Βοιθηίδος λίμνης, ἐν μέσῳ μὲν πως τῇ Θεσσαλίᾳ, λόφοις δὲ ἰδίαις περικλυόμενον»· δύσκολον δὲ ἀναγινώσκων τις τὴν εἰρημένην περιγραφήν νὰ ἐνδοιάσῃ ὅπως συνταύτιστῃ τὸ προκείμενον πεδίον μετὰ τῆς πεδιάδος τῆς Ἁγιάς. Περικλειομένη αὕτη πανταχόθεν ὑπὸ ἰδίων λόφων, ἐκτεινομένη παρὰ τὰς ὑπερείας τῆς Ὀσσης καὶ τὴν Βοιθηίδα, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῆς Θεσσαλίας, ἀπέχουσα ἐξίσου σχεδὸν τοῦ ἀνατολικωτέρου αὐτῆς σημείου, τῆς Σηπιάδος ἄκρας, καὶ τοῦ δυτικωτέρου, τοῦ ὑπὸ τὸν Ὀλυμπον Πυθίου· ὅτι δὲ τοιαύτη ἐννοία ἀποδοτέα τῷ ἐν μέσῳ πως τῇ Θεσσαλίᾳ τοῦ Στράβωνος εἶνε ἀναμφίβολον, καθότι ἄλλως, ἐννοῦντες διὰ τῶν εἰρημένων λέξεων τὸ κέντρον τῆς Θεσσαλίας, θὰ καθιστάνομεν χιμαιρικὸν καὶ ἀνύπαρκτον τὸ Δώτιον πεδίον, μὴ δυνάμενον νὰ κῆται συγχρόνως ἐν τῷ κέντρῳ καὶ εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς Θεσσαλίας παρὰ τὴν Βοιθηίδα καὶ τὴν Ὀσσαν· ὁ δὲ Ἡσιόδος (παρὰ Στρ. 14. 647) θέτει ἐν τῷ Δωτίῳ τοὺς Διδύμους Κολωνούς, οὓς ὁ Στράβων ἀποκαλεῖ *Δίδυμα ὄρη*, προσεπιλέγων, ὅτι ἀπόγονοι τῶν ἐπ' αὐτῶν κατοικησάντων ἦσαν οἱ ἐν Ἀσίᾳ Μάγνητες, ἐξ οὗ καταδείκνυται ὅτι τὰ Δίδυμα ὄρη, καὶ ἐπομένως τὸ περιέχον αὐτὰ Δώτιον πεδίον, ἔκειτο ἐν τῇ Μαγνησίᾳ (ἐνθα καὶ ἡ πεδιάς τῆς Ἁγιάς), μὴ δυνάμενον ἐπομένως νὰ τοποθετηθῇ πρὸς νότον τῆς Βοιθηίδος ἐπὶ τῆς Πελασγιώτιδος. Ἐσφαλμένως ἄρα ὁ Λίχ ἀποκαλεῖ Διδύμους Κολωνούς τὰ μικρὰ γηλοφικὰ ἐπάσματα, τὰ παρὰ τὸ χωρίον Πέτραν, πρὸς νότον τῆς Βοιθηίδος ἐν τῇ Πελασγιώτιδι κείμενα· καθότι οὗτοι, ὑψηλότεροι καὶ βραχυδέστεροι ὑψοῦνται ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἁγιάς παρὰ τὰ χωρία *Δίσιανη*

καὶ Λουγάρ' οὐχὶ μακρὰν δὲ τῶν ὑπῤωρειῶν τοῦ δευτέρου ἐξικνεῖται μετὰ ἰσχυρᾶς πλημμύρας τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τῆς Βοιθιῆδος, ἣτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περιεβάλλετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῶν ἀποκρήμων πλευρῶν αὐτοῦ (παρὰ Βοιθιάδος κρημνοῦσι, κατὰ Πίνδαρον)· ὁ δὲ Καλλιμάχος (Δημ. 27 καὶ ἀκολ.) ἐξυμνεῖ σκίον τι ἱερὸν ἄλσος, κείμενον ἐν τῷ Δωτίῳ πεδίῳ καὶ ἐν αὐτῷ πηγὴν διαυγεστάτου ὕδατος. Καὶ σήμερον δὲ παρατηροῦνται εἰσέτι ἐν τῇ δυτικῇ ἐσχατιᾷ τῆς πεδιάδος τῆς Ἀγιᾶς, παρὰ τὴν θέσιν τοῦ Ἀγ. Νικολάου τοῦ Φονιά, τὸ μνημονευθὲν δάσος καὶ ἐν αὐτῷ ἡ διαυγεστάτη πηγὴ τοῦ ὕδατος· ἴσως δὲ ἡ κατάρρυτος αὕτη καὶ σκίεσσα εἴσοδος τῆς πεδιάδος παρέσχε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν ποιητὴν Διονύσιον (παρὰ Στρ.) νὰ ἀποκαλέσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πεδίον Δώτια Τέμπη. Νομίζω, ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποδεικνύεται ἐπαρκῶς ἡ ταυτότης τοῦ Δωτίου μετὰ τῆς πεδιάδος τῆς Ἀγιᾶς, καθότι ἐν αὐτῇ ἀνευρίσκομεν ἅπαντα τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν ἀποδιδόμενα τῷ Δωτίῳ πεδίῳ χαρακτηριστικὰ. Καὶ τοιοῦτο μὲν τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον.

Ἄμορφος δὲ καὶ λοφώδης χώρα, ἀπαρτιζομένη ἐκ τῶν μεσημβρινῶν παραφυάδων τοῦ Πηλίου καὶ τῶν βορείων κλώνων τῆς Ὀθρυος, ἣς ἐμνημόνευσα ἐν τοῖς περὶ ὄρεων, περιβάλλουσα ἐξ ἀνατολῶν τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον, ἀφορίζει αὐτὸ ἀπὸ τῆς λεκάνης τοῦ Παγασητικοῦ ἢ Πελασγικοῦ κόλπου. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ἀνευρίσκομεν τὴν αὐτὴν διαμόρφωσιν τῆς χώρας, ἣν καὶ ἐν τῷ Θεσσαλικῷ πεδίῳ· καὶ ἐνταῦθα εὐρεῖα, ὁμαλὴ ἔκτασις περιβάλλεται πανταχόθεν ὑπὸ ὄρεων· ἀλλ' ἡ ἔκτασις αὕτη δὲν εἶνε πλέον ἢ εὐρεῖα Θεσσαλικὴ πεδιάς, ἀλλ' ἡ ὑγρὰ ἐπιφάνεια τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἣτις ὡς καθαρὸν κάτοπτρον ἐκτείνεται ἐκ τῶν ἐρασμίων μεσημβρινοανατολικῶν ὑπῤωρειῶν τοῦ Πηλίου μέχρι τῶν ἀποτόμων ἀκτῶν τῆς παραφυάδος τῆς Ὀθρυος, ἣν ἐν τοῖς περὶ ὄρεων ἀπεκάλεσα Τραγοβούνι. Ὅπως δὲ ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς διὰ τῆς κοιλάδος τῶν

Τεμπῶν διανοίγεται πρὸς τὴν θάλασσαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ στενὸς πορθμὸς τῶν Τρικέρων φέρει τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον, ὅστις διὰ τοῦτο εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἥρεμος καὶ γαλήνιος, διὸ καὶ λίαν ἐπιτήδειος, ὅπως ἐρεθίσῃ τὴν δειλὴν φρένα τοῦ Ὀνητοῦ καὶ παραπέισῃ αὐτὸν, ἵνα ἐγκαταλείψας τὴν στερεὰν γῆν ἐμπιστευθῇ τὴν ζῶην καὶ τὴν τύχην του εἰς τὰ ἄστατα νῶτα τῆς θαλάσσης· διὸ καὶ ἐκ τῶν ἀκτῶν τοῦ κόλπου τούτου ἐξέπλευσε κατὰ τὴν μυθολογίαν τὸ πρῶτον πλοῖον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἡ μὲν μεσημβρινὴ παραλία τοῦ κόλπου, ἀνήκουσα εἰς τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον, εἶνε τραχεῖα, κατερχομένου ἀποτόμως τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν ὄρους· τρεῖς δὲ μόνον ὁρμίσκοι παρατηροῦνται ἐν αὐτῇ, ἐξ ὧν ὁ ἀνατολικώτερος εἶνε ὁ τοῦ Πτελεοῦ, δυτικώτερον δὲ τούτου ὁ καλούμενος Νιές, καὶ ἔτι δυτικώτερος ὁ λιμὴν τῆς νέας Μιτσέλας. Ἡ δὲ δυτικὴ παραλία τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου διαίρεται διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀγκιστρίου, τῆς ἀρχαίας Πύρρας, εἰς δύο μοῖρας· καὶ ἡ μὲν νοτιωτέρα εἶνε ὁμαλὴ καὶ ἀμμώδης, καθότι μεταξὺ τοῦ κόλπου καὶ τῶν ὑπωρείων τῶν περικειμένων ὄρεων ἐκτείνεται ἐπὶ 2—4 ὥρας ἡ ὠραία πεδιάς τοῦ Ἀλμυροῦ, διαρρέομένη ὑπὸ τοῦ Ἀμφρόσσου καὶ Κουαρίου· ἡ δὲ βορειότερα εἶνε παρὰ μὲν τὸ ἀκρωτηριον τῆς Πύρρας καὶ βορειότερον τούτου ἀπότομος καὶ τραχεῖα, κατὰ δὲ τὸ βορειότατον αὐτῆς σημεῖον, ἐνθα ὑπάρχει ὁ λιμὴν τοῦ Βόλου, εἶνε πηλώδης καὶ ποταμώχωστος, ὡς ἐκ τῆς πολλῆς ἰλύος, ἣν καταφέρει ὁ μέγιστος τῶν χειμάρρων τοῦ Πηλίου, ἐκβάλλων ἡμίσειαν ὥραν νοτιώτερον τῆς πόλεως Βόλου εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον. Τερπνοτάτη δὲ εἶνε ἡ ἀρκτικὴ παραλία τοῦ κόλπου. Ἐνταῦθα κατάρρυτοι καὶ κατὰφυγοὶ πεδιάδες ἀφορίζουσι τὰ ὕδατα αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ποιῶν τοῦ Πηλίου, ὅπερ ἐνιαχοῦ μόνον ἐκπέμπει βραχῶδεις παραφυάδας κατερχομένας ἀποτόμως μέχρι τοῦ κόλπου· δυτικώτερα δὲ πασῶν εἶνε ἡ πεδιάς τοῦ Βόλου, διαρρέομένη ὑπὸ τοῦ Κρυσίνδωνος καὶ Ἀναύρου καὶ χωριζομένη διὰ τοῦ βρά-

χου τῆς Γορίτσης ἀπὸ τῆς ἐρασμιωτάτης τῶν παραλίῶν πε-
 διαδῶν τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, τῆς τῶν Λεχωνίων. Ἐν-
 ταῦθα ὑπάρχει ὄρμιςκος τις καλούμενος τῆς Ἀγριᾶς, ἀνα-
 τολικώτερον τοῦ ὁποίου προέχει ἐν τῇ θαλάσῃ γήϊνος γλῶσ-
 σα, σχηματιζομένη ἐκ τῆς ἰλύος, ἣν καταφέρει ὁ διαρρέων
 τὴν πεδιάδα Βρύχων (ποταμὸς τῶν Λεχωνίων). Λόφοι τινὲς
 ἀπότομοι χωρίζουσι τὴν πεδιάδα ταύτην ἀφ' ἑτέρας ἐπίσης
 εὐρείας καὶ καταφύτου καὶ διαρρέομένης ὑπὸ δύο ποταμίων.
 Ἐνταῦθα κεῖται ἕτερος ὄρμος ὁ τῶν *καλῶν νερῶν* ἀνατολι-
 κώτερον ἢ παραλία τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου καθίσταται ἀπο-
 τομωτέρα, καὶ μόνον μικραὶ τινες κοιλάδες, ἢ τῆς Ἀφήσου,
 ἢ τοῦ *Καλάμου* καὶ ἢ τοῦ *Χόρτου*, χωρίζουσιν ἀπ' ἀλλήλων
 τὰς μέχρι τῆς παραλίας κατερχομένης λοφώδεις ἐκφυάδας
 τοῦ Πηλίου· χαριεστάτη δὲ εἶνε ἡ ἀνατολικωτάτη ἀρκτική
 παραλία πεδιάς τοῦ κόλπου, ἐνθα ὑπάρχει ὁ ἀσφαλέστατος
 λιμὴν αὐτοῦ, ὁ τῆς *Μιλίνας*, οὗ τινος τὰ διαυγῆ καὶ βαθέα
 ὕδατα οὐδέποτε σχεδὸν ταρασσονται ὑπὸ τρικυμίας. Τραχεῖα
 δὲ καὶ ἀπότομος εἶνε ἡ ἀνατολικὴ παραλία τοῦ κόλπου,
 περιβαλλομένη ὑπὸ τῆς ὄρεινῆς σειρᾶς τῆς χερσονήσου τῶν
 Τρικέρων· μόνον δὲ κατὰ τὸ νοτιώτατον αὐτῆς σημεῖον
 οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰσόδου τοῦ κόλπου ὑπάρχει ὄρμιςκος τις,
 ὁμώνυμος τῆς χερσονήσου. Καὶ ἡ μὲν εἰσόδος τοῦ κόλπου,
 κειμένη μεταξὺ τοῦ Αἰανταίου καὶ τοῦ Ποσειδίου, ἔχει μόλις
 τριῶν μιλίων ἑκτασιν· ἡ δὲ ἀπὸ τῆς εἰσόδου μέχρι τοῦ δυτι-
 κωτάτου σημείου τοῦ κόλπου, ἦτοι τοῦ λιμένος τοῦ Βόλου,
 ἀπόστασις εἶνε μιλίων δέκα ὀκτώ· τοσαύτη δὲ σχεδὸν εἶνε
 καὶ ἡ ἀρκτικομεσημβρινὴ διάμετρος τοῦ κόλπου ἀπὸ τῶν
 ὑπὸ τῆς Πηλίου μέχρι τῶν τοῦ Τραγοβουνίου. Ὅψαλοι
 ἐν τῷ κόλπῳ δὲν παρατηροῦνται, δύο δὲ βράχοι ἐξέχουσιν
 ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Πύρρας,
Λευκαλίων καὶ *Πύρρα* καλούμενοι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος· τέσ-
 σαρα δὲ χαριεστάτα καὶ κατάφυτα νησίδρια παρατηροῦνται
 ἐν τῷ κόλπῳ, ὁ παρὰ τὴν Μιλίαν Ἀλατᾶς καὶ παρ' αὐτὸν ἡ

Πρασούδα, τὰ οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰσόδου τοῦ κόλπου Παλαιὰ Τρίκερι, ἡ ἀρχαία Κικύρηθος, καὶ ὁ καταντικρὺ τῆς Νέας Μιτσέλης "Ἅγιος Νικόλαος" παρὰ δὲ τὰ παλαιὰ Τρίκερι ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα ἅτινα νησίδρια, μικρὰ καλούμενα, βραχῶδη καὶ ἄγονα. Ὁ Πελασγικὸς κόλπος ἐνέχει πολλοὺς καὶ παντοδαποὺς ἰχθῦς.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς παρουσίας πραγματείας, ἤτοι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλίας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ Θεσσαλία ἦτο ἡ παναρχαία κοιτίς τῶν πλείστων ἑλληνικῶν φυλῶν, αἵτινες βραδύτερον κατελθοῦσαι μεσημβρινώτερον κατόκησαν ἔν τε τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Καὶ πρῶτοι μὲν κάτοικοι αὐτῆς μνημονεύονται οἱ Πελασγοί, οἵτινες, ἀνευρισκόμενοι κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχὴν ἐφ' ἀπάσης σχεδὸν τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἐπεπόλασαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν Θεσσαλίαν, καλουμένην διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν *Πελασγικὸν Ἄργος* βραδύτερον, ἀφοῦ ἐπῆλθον αἱ ἑλλ. φυλαὶ τῶν Δωριέων, Μινυῶν, Αἰολέων καὶ Ἀχαιῶν, μέρος μὲν τῶν προὔπαρχόντων Πελασγῶν κατῆλθε μεσημβρινώτερον, μέρος δὲ παρέμεινεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κατοικίᾳ, ἀπορροφηθὲν ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου τὴν διάνοιαν ἑλληνικοῦ στοιχείου. Καὶ οἱ μὲν Δωριεῖς κατέσχον τὴν παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου χώραν, τὴν τότε μὲν ὑπ' αὐτῶν *Δωρίδα* καλουμένην, κατόπιν δὲ *Ἐστιαιώτιδα* καὶ *Περίβοιαν* (Ἡρ. 4, 56. Στ. ὡς ἀν.)· οἱ δὲ Αἰολεῖς κατόκησαν τὴν ἄνω Θεσσαλικὴν πεδιάδα, κληθεῖσαν τότε *Αἰολίδα* κατὰ τὸν Ἡρόδοτον· οἱ δὲ Ἀχαιοὶ κατέλαβον τὴν Φθιώτιδα, καὶ οἱ Μινυαὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἐνθα ἤκμαζεν ἡ πρωτεύουσα αὐτῶν Ἰωλκός. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤκμασαν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ αἱ ὑπὸ τῆς μυθολογίας μνημονεούμεναι βασιλεῖαι, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ εἰκάσῃ τὴν ἰσχὴν καὶ τὴν

εὐήμεραν, εἰς ἣν προήχθη ἡ χώρα αὕτη κατὰ τοὺς παναρχαίους ἐκείνους χρόνους. Καὶ ἐν μὲν τῇ Φθιώτιδι ἐβασίλευεν ὁ υἱὸς τοῦ Προμηθέως καὶ τῆς Κλυμένης Δευκαλίων μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Πυρραίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἐπιμηθέως καὶ τῆς Πανδώρας, ἀφ' ὧν κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους καὶ σύμπασα ἡ Θεσσαλία ἐκαλεῖτο *Πυρραία* καὶ *Πανδώρα* (Στρ. 9. 443). Υἱοὶ τοῦ Δευκαλίωνος ἦσαν ὁ Ἕλλην, ἐξ οὗ καὶ σύμπασαι αἱ τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον ὑπὸ διάφορα ὀνόματα κατοικοῦσαι φυλαὶ ἐκλήθησαν μετὰ τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους *Ἕλληνες* (Θουκ. 1. 3), καὶ ὁ Ἀμφικτύων, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου ὥστε οὐ μόνον τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ὁ μόνος καὶ ἀρχαιότατος δεσμὸς, ὅστις συνήλωνε πρὸς ἀλλήλας τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς φυλάς, ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας. Ἐπὶ τοῦ Δευκαλίωνος συνέβη κατὰ τὰ μυθολογούμενα καὶ ὁ ὁμώνυμος κατακλυσμὸς, τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὁποίου δικαιολογεῖ ἐπαρκῶς ἡ μνημονευθεῖσα ἤδη ἀνωτέρω διαρρύθμισις τῆς θεσσαλικῆς γῆς. Ἄλλος βασιλεὺς κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους μνημονεύεται ὁ Ἄδμητος, ὁ υἱὸς τοῦ Φέρητος, βασιλεύσας ἐν ταῖς Φεραῖς, τοῦ ὁποίου τὰ ποίμνια καὶ τοὺς ἵππους ἔβοσκεν ὁ Ἀπόλλων κατὰ προσταγὴν τοῦ Διὸς διὰ τὸν φόνον τῶν Κυκλώπων. Σύζυγος τοῦ Ἀδμήτου ἦτο ἡ Ἀλκίησις, ἧς τὴν συζυγικὴν ἀγάπην καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ συζύγου θάνατον ἐξόμνησεν ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ ὁμώνυμῳ τραγωδίᾳ.

Οὐχὶ μακρὰν τῶν Φερῶν παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Πελαγονικοῦ κόλπου ἐβασίλευεν ἐν τῇ Ἰωλκῷ ὁ υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Τυροῦς Πελίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνέβη κατὰ τοὺς μυθογράφους ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία διὰ τὴν ἀκόλουθον αἰτίαν. Χρησμός ἐδόθη εἰς τὸν Πελίαν, ἐρωτήσαντα τὸ μαντεῖον ἂν ἀσφαλῶς κατέχει τὴν βασιλείαν, νὰ προσέχη ἀπὸ τοῦ μονοσανδάλου· θύων δὲ ποτε εἰς τὸν Ποσειδῶνα, εἶδε προσερχόμενον τὸν Ἰάσωνα μονοσάνδαλον, ὡς ἀπολέσαντα τὸ ἕτερον τῶν πεδίλων αὐτοῦ κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ παραρρέοντος τὴν

Ἴωλκὸν καὶ ὑπὸ βροχῶν ἐξογκωθέντος Ἀναύρου· θεωρήσας δὲ αὐτὸν ὁ Πελλίας ὡς τὸν ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ ὑποδηλούμενον, προσέταξεν αὐτῷ, ὅπως κομίσῃ τὸ ἐν τῇ Κολχίδι εὐρισκόμενον χρυσόμαλλον δέρας, ἥτοι τὸ δέρας τοῦ κριοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μετεκομίσθη εἰς Κολχίδα ὁ Φριξός, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀθάμαντος. Ἀναλαβὼν δὲ ὁ Ἰάσων προθύμως τὸ ἔργον, προσεκάλεσε συναντιλήπτορας τοὺς ὀνομαστοτάτους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἥρωας τῆς Ἑλλάδος καὶ μεταξὺ ἄλλων τὸν Θησέα, τὸν Ἡρακλέα, τὸν Τελαμῶνα, τὸν Κάστορα καὶ Πολυδεύκην, τὸν Πηλέα καὶ λοιποὺς, οἵτινες ἐπιβάντες ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἄργου ἐξ ἑλατῶν τοῦ Πηλίου κατασκευασθείσης Ἀργοῦς ἀπέπλευσαν ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἴωλκοῦ εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον. Καὶ κυβερνήτης μὲν τοῦ πλοίου ἦτο ὁ Θεσσαλὸς Τίφυς, ὁ υἱὸς τοῦ Φόρβαντος, μάντις δὲ ὁ Ἰδμων, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ὁ ἐκ τῶν ὄχθων τοῦ Τιταρησίου κατελθὼν Πέρβατος Μόψος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμπυκος καὶ τῆς Ἀρηγονίδος· συμπαρέπλεε δὲ καὶ ὁ ἐκ τῆς Πιερίας αἰοιδὸς Ὀρφεύς, παραμυθῶν τὰς λύπας καὶ διαλύων τὰς ἔριδας τῶν συμπλωτῆρων. Καὶ ὁ μὲν Ἰάσων, ἀφιχθεὶς μετὰ τῶν συνεταίρων του εἰς τὴν Κολχίδα κατώρθωσε διὰ τῆς ἐμμανῶς ἐρασθείσης αὐτοῦ κόρης τοῦ βασιλέως τῆς χώρας ἐκείνης Λιήτου, τῆς Μηδείας, νὰ φονεύσῃ τὸν φυλάττοντα τὸ χρυσοῦν δέρας πυρίπνοον δράκοντα καὶ νὰ ἀποκομίσῃ αὐτὸ εἰς τὴν Ἴωλκὸν πρὸς τὸν Πελλίαν· ἡ δὲ παρακολουθήσασα αὐτὸν Μήδεια, ὅπως καταστρέψῃ τὸν Πελλίαν, παρέπεισε τὰς θυγατέρας αὐτοῦ νὰ κατακόψωσιν εἰς τεμάχια τὸν γέροντα πατέρα των καὶ βράσωσιν αὐτὰ εἰς λέβητα μετὰ ἱματικῶν βοτανῶν, ἃς αὐτὴ παρέσχε, λέγουσα ὅτι οὕτως ἡδύνατο νὰ ἀνανεωθῇ ὁ γέρον πατήρ των. Καὶ ὁ μὲν Πελλίας οὕτω κατεστράφη, ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν Ἀκαστος τὸν μὲν Ἰάσωνα καὶ τὴν Μηδειαν ἐδίωξεν ἐκ τῆς Ἴωλκοῦ, τὸν δὲ πατέρα αὐτοῦ ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς, καταστήσας εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ ἀγῶνα ἐπιτάφιον, εἰς ὃν παρευρέθησαν ἅπαντες οἱ ἀριστεῖς τῆς Ἑλλάδος.

Οὐχὶ μὰκρὰν δὲ τῆς Ἰωλκοῦ ἐν τῇ Φθίᾳ ἐβασίλευεν ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγίνης Δίακου, ὁ Πηλεὺς, ὅστις, φονεύσας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Τελαμῶνος τὸν ἑτερομήτριον μικρότερον αὐτοῦ ἀδελφόν, κατέφυγεν εἰς Φθίαν παρὰ τῷ βασιλεύοντι Εὐρύτῳ· οὐτινος γῆμας τὴν θυγατέρα Ἀντιγόνην ἔλαβε προῖκα τὸ τρίτον μέρος τοῦ βασιλείου, μετονομάσας καὶ τοὺς ἐγγχωρίους κατοίκους Μυρμιδόνας, ὁμωνύμους τῶν τῆς Αἰγίνης· παρευρεθείς δὲ εἰς τὸν ἐπιτάφιον ἀγῶνα τοῦ Πελλίου ἐν Ἰωλκῷ ἐνίκηθη ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰάσονος Ἀταλάντης, ἀλλ' ἰδοῦσα αὐτὸν ἡ σύζυγος τοῦ Ἀκάστου Ἀστυδάμεια, ἠράσθη αὐτοῦ περιπαθῶς, καὶ μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ τῆς, τὸν διέβαλεν εἰς τὸν σύζυγόν τῆς· ὁ δὲ Ἀκάστος φανερώς μὲν δὲν ἠθέλησε νὰ κακοποιήσῃ τὸν Πηλέα, ἀλλ' ἀπαγαγὼν αὐτὸν εἰς θήραν ἐγκατέλειπεν ἐν τῇ ἐρημίᾳ εἰς βορὰν τῶν θηρίων· ἐκεῖ δὲ παρατυχὼν ὁ Χείρων παρέλαβε καὶ διεφύλαξεν αὐτὸν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἄντρον του· οὕτω δὲ σωθεὶς ὁ Πηλεὺς καὶ πολεμήσας πρὸς τὸν Ἀκάστον, τοῦτον μὲν ἐνίκησε καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Ἰωλκόν· τὴν δὲ συκοφαντήσασαν αὐτὸν Ἀστυδάμειαν κατέσφαξε. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀντιγόνης ἔδωκαν οἱ θεοὶ εἰς τὸν Πηλέα διὰ τὴν ἀρετὴν σύζυγον μίαν τῶν Νηρηίδων, τὴν Θέτιν, ἣτις ἔτεκεν αὐτῷ τὸν ποδῶκῃ Ἀχιλλέα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνέβη καὶ ἡ Τρωϊκὴ ἐκστρατεία. Καὶ δὲν ἡγεμόνευσαν μὲν ταύτης, ὅπως τῆς Ἀργοναυτικῆς, οἱ ἐκ Θεσσαλίας ἀρχηγοὶ, ἀλλὰ συμμετέσχον αὐτῆς ἅπασαι αἱ πόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἣτις παρέσχε συγχρόνως καὶ τὸν ἐπισημότατον τῶν ἡρώων, ὅστις διὰ τῆς ἀνδρείας του συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐκπολιόρκησιν τοῦ Ἰλίου, τὸν μνημονευθέντα Ἀχιλλέα· καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ δὲ τῶν νεῶν καταλέξας ὁ ποιητὴς ἅπαντας τοὺς ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος συμμετασχόντας τῆς ἐκστρατείας, προβαίνει εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ἐκ τοῦ Πελασγικοῦ Ἀργους ὀρμωμένων διὰ νέας ἐπικλήσεως πρὸς τὰς Μούσας, ὅπερ δεικνύει τὴν σημασίαν, ἣν εἶχον αἱ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ

ἡγεμονεῖται κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Καὶ τῶν μὲν κατοίκων τῆς Μελιβοίας καὶ τῆς Θαυμακίας καὶ τῆς Τραχείας Ὀλιζώνος ἤρχεν ὁ τόξων εὖ εἰδὼς Φιλοκτήτης, τοὺς δὲ κατοίκους τῶν Φερῶν, τῆς Βοϊῆς, τῶν Γλαφυρῶν καὶ τῆς Ἰωλκοῦ ᾠδήγει ὁ υἱὸς τοῦ Ἀδμήτου Εὐμηλος· τῶν Μαγνήτων ἤρχεν ὁ Πρόθοος καὶ τῶν Αἰνιάνων καὶ Περίριβῶν ὁ Γονεύς· τῶν κατοίκων τῆς Ἀργίσσης, Γυρτώνης, Ὀρθης, Ἠλώνης καὶ Ὀλοσσῶνος ἡγεμόνευεν ὁ μενεπτόλεμος Λαπίθης Πολυπόιτης· τῶν δὲ τοῦ Ὁρμενίου, Τιτανίου καὶ Ἀστερίου ὁ Εὐρύπυλος, ὁ υἱὸς τοῦ Εὐάκμονος· οἱ δὲ δύο παῖδες τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οἱ ἀγαθοὶ ἠπῆρες Ποδαλείριος καὶ Μαχάων, ἡγοῦντο τῶν κατοίκων τῆς Τρίκκης, Ἰθώμης καὶ Οἰχαλίας· ὁ Πρωτεσίλαος ἤρχε τῶν κατοίκων τῆς Φυλάκης, τῆς Πυράσου, τῆς Ἰτωνος, τοῦ Ἀντρῶνος καὶ τοῦ Πτελεσῦ· καὶ τέλος τῶν κατοίκων τῆς Ἄλου, τῆς Ἀλόπης, τῆς Τρηχίνος, τῆς Φθίας καὶ τῆς καλλιγύναικος Ἑλλάδος ἡγεμόνευεν ὁ πτολίπορθος καὶ θεοῖς ἐπιεικὴς Ἀχιλλεὺς, ὁ διασημώτατος τῶν ἡρώων τῆς Τρωϊκῆς ἐκστρατείας, τοῦ ὁποῦοι τὴν μὲν γένεσιν καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταστροφὴν τῆς Τροίας προανήγγειλαν αἱ Μοῦσαι, παρευρεθεῖσαι εἰς τοὺς γάμους τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος, τὴν δὲ ἀνατροφήν ἀνέλαβεν ὁ σοφώτατος καὶ δικαιοτάτος τῶν συγχρόνων του, ὁ Κένταυρος Χείρων, διδάξας εἰς αὐτὸν τὴν τέχνην τοῦ πολέμου καὶ τοῦ λόγου, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ παρέδωκεν ἀθάνατον εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ἡ Μοῦσα τοῦ Ὀμήρου. Ἀλλὰ δυστυχῶς μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως παρέρχεται καὶ ἡ ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ ἀκμὴ καὶ λάμψις τῆς Θεσσαλίας, καὶ βραδύτερον, ὅτε ἡ ἀνδρωθεῖσα μεσημβρινωτέρα Ἑλλὰς ἀνέβη περίλαμπρος ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, διαπράξασα θαυμάσια ἐν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ τέχνῃ, ὁ Θεσσαλός, ἐντροφῶν ἐν τῇ ὥραίᾳ αὐτοῦ γῆ, δὲν δύναται νὰ ἀμιλληθῇ οὔτε ὑπὸ πολιτικῆν, οὔτε ὑπὸ ἐπιστημονικῆν, οὔτε ὑπὸ καλλιτεχνικῆν ἔποψιν μὲ τοὺς νοτιωτέρους ὁμοφύλους του. Διὸ καὶ σπανίως μνημονεύεται ἡ Θεσσαλία ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐν

τῆ ἱστορικῆ ἐποχῇ· μόνον δὲ κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε ἡ εὐρεία τῶν Θεσσαλῶν γῆ ἦτο ἡ παλαιστρα, ἐν ἣ συνεκροτήθησαν αἱ κρίνασαι τὴν τύχην τοῦ ἀρχαίου κόσμου μάχαι, ἀνευρίσκομεν ταύτην συχνότερον ἀναφερομένην ἐν τοῖς ἱστορικοῖς συγγράμμασι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἄλλὰ πρὶν προβῶ εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους περιπετειῶν τῆς Θεσσαλίας, προτάσσω ἐθνολογικὰς τινὰς πληροφορίας περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν αὐτῇ ἐνοικούντων ἐθνῶν. Εἶνε δὲ ταῦτα οἱ Πελασγοί, οἱ Αἰῶνες, οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰολεῖς, οἱ Ἐστιαῖοι, οἱ Φλεγύαι, οἱ Περίαιθοι, οἱ Μάγνητες, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Δόλοπες, οἱ Μυρμιδόνες, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Κένταυροι, οἱ Λαπίθαι καὶ οἱ Ἕλληνες.

Καὶ οἱ μὲν *Πελασγοί* θεωροῦνται γενικῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς οἱ πρῶτοι κάτοικοι συμπάσης τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἣτις διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο κατὰ τὸν Ἡρόδοτον καὶ *Πελασγία* (2, 56)· ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων διακριθεῖσαι ἑλληνικαὶ φυλαὶ, οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Ἴωνες, ἐκαλοῦντο κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα ἐν τοῖς ἀρχαιότατοις χρόνοις *Πελασγοί* (7. 94, 95. 8, 44. 1, 56, 57, 446)· φαίνονται ὁμοῦς οἱ Πελασγοὶ πλησιάζοντες μᾶλλον πρὸς τοὺς Αἰολεῖς, ὡς ἐπὶ τινος χωρίου τοῦ Στράβωνος (5, 221) καὶ τοῦ Ἡροδότου (8, 44) καταφαίνεται· ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῶν κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, κρίνοντα ἐκ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ σωζομένων Πελασγικῶν πολισμάτων τῆς Πλακίας καὶ Σκυλάκης παρὰ τὴν Κύζικον καὶ τὴν Κρηστῶνα, δὲν ἦτο ἑλληνικὴ, ἀλλὰ βάρβαρος, ἴσως ἡ ἀκατέργαστος προμήτωρ τῆς Αἰολικῆς διαλέκτου· ἀναφαίνονται δὲ οἱ ἀρχαιότατοι οὔτοι κάτοικοι τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου εἴτε ὡς μόνιμοι κάτοικοι χώρας τινὸς ἐκχεροῦντες τὰς πεδιάδας, Ἄργη ὑπ' αὐτῶν καλουμένης, καὶ κτίζοντες κυκλωπελας ἀκροπόλεις *Λαρίσσας* ὀνομαζομένης, ἢ ὡς πλάνητες θαλασσοπόροι, κατοικοῦντες τὰς νήσους καὶ γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Τυρρῆνικοὶ Πελασγοί*. Καὶ ὁ μὲν Ἐφορος παρὰ Στράβωνι πρώτην αὐτῶν ἐστὶν νο-

μίξει τὴν Ἀρκαδίαν, ἐξ ἧς ὀρμηθέντας κατέλαβον ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ δὴ καὶ τὴν Θεσσαλίαν, Πελασγικὸν Ἄργος ὑπ' αὐτῶν κληθεῖσαν· ὁ δὲ Ἀνταλκίδας (Στρ. ὡς ἀν.) πρῶτους, φησὶν, αὐτοὺς τὰ περὶ Αἴμνον καὶ Ἰμβρον κτίσαι, καὶ τούτων τινὰς καὶ μετὰ Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν συναῖραι. Ἡ δευτέρα αὕτη τῶν γνωμῶν φαίνεται μοι πιθανωτέρα· διότι κατὰ τοὺς νεωτέρους ἐθνολόγους οὐ μόνον οἱ Πελασγοὶ, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ κατοικήσαντα τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον φύλα, ἀνήκοντα εἰς τὴν Ἀρίαν φυλὴν, προῆλθον ἐξ Ἀσίας· πιθανώτατα δὲ κατὰ τὴν ἐκ τῆς ἀσιατικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παραλίαν μετάβασιν κατελάμβανον πρῶτον τὰς ἐν τῷ μέσῳ κειμένας νήσους, καὶ ἐκεῖθεν ὀρμώμενοι ἐνφικίζοντο κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν παραλίῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ μεσογαίᾳ. Τοιοῦτους τινὰς σταθμοὺς ἐποίησαν ἴσως καὶ οἱ Πελασγοὶ ἐν τῇ Ἰμβρῷ καὶ Αἴμνῳ καὶ Λέσβῳ καὶ ἄλλαις νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἐκεῖθεν δὲ κατῆλθον εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀκτὰς, καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῶν κληθέντος Πελασγικοῦ κόλπου, καταλαβόντες τὴν ἐκ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν αὐτοῦ μέχρι τῶν ὑπὸ τῶν Ὀλύμπου ἐκτεινομένην πεδιάδα, τὴν ἔκτοτε κληθεῖσαν Πελασγιώτιδα. Ἐκεῖθεν δὲ, ἐκτεινόμενοι πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπερβάντες τὰ ἀφορίζοντα τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς Ἠπείρου ὄρη, κατόκησαν καὶ τὴν Ἠπειρον, μετακομίσαντες ἐκεῖ καὶ τὴν λατρείαν τῆς μεγάλης αὐτῶν θεότητος, τοῦ Διὸς, τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἐπικαλουμένου Πελασγικοῦ. Βραδύτερον δὲ, ἐπερχομένων νεωτέρων φυλῶν, οἱ Πελασγοὶ ἐτράπησαν μεσημβρινώτερον· ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τῶν ὀμηρικῶν χρόνων τὸ ὄνομα αὐτῶν ἤρχισε νὰ ἐκλίπῃ, ἀντικαθιστάμενον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, Δωριέων, Αἰολέων, Ἰώνων, καὶ τέλος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὅτι μὲν μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος Πελασγῶν ὑπῆρχε διαφορὰ τις, καταφαίνεται ἐκ πλείστων χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων (Ἐκατ. παρὰ Στρ. 7, 321. Θουκυδ. 1, 3. Διον. Ῥωμ. Ἀρχ. 1, 17)· ὅτι

ὅμως μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἢ ἀρχαία ἐκεῖνη καὶ βάρβαρος πελασγικὴ φυλὴ συνεταυτίζετο λεληθότως μὲ τὴν κατόπιν ἀναφαινομένην ἑλληνικὴν, εἶνε ἰδέα ἐκφρασθεῖσα ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων φιλολόγων (Bernhardy Griech. Liter. 190), καὶ οὐχὶ ἀπίθανος φαινομένη ἐκ τῶν μνημονευθέντων χωρίων τοῦ Ἡροδότου. Κατὰ δὲ τοὺς νεωτάτους χρόνους ὁ Hahn καὶ ὁ Γάλλος Benlōw, στηριζόμενοι ἐπὶ γλωσσολογικῶν τινῶν λίαν ἀνεπαρκῶν παρατηρήσεων, παραδέχονται τοὺς Πελασγοὺς ὡς τοὺς προγόνους τῶν νῦν Ἀλβανῶν. Λεῖψανα τῆς πελασγικῆς φυλῆς θεωροῦνται τὰ Κυκλώπεια καλούμενα τείχη, συνιστάμενα ἐξ ὑπερμεγέθων πολυγώνων καὶ ἀκατεργάστων λίθων, οἱ Θησαυροὶ, ὑπόγεια οἰκοδομήματα, παρατηρούμενα ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Φερσάλου καὶ τῶν Μυκηνηῶν, καὶ τέλος οἱ τύμβοι, ἤτοι ὑποχθόνιοι θόλοι μετὰ νεκρικῶν θαλάμων, ἀναγνωριζόμενοι διὰ γηλοφικῶν ἐπαρμμάτων, ὧν πλεῖστα παρατηροῦνται κατὰ τὴν Πελασγιώτιδα τῆς Θεσσαλίας.

Οἱ δὲ Περραιβοὶ, ἀνήκοντες εἰς τὴν πελασγικὴν φυλὴν (Αἰσχ. Ἰκετ. 256, Σίμ. καὶ Ἱερ. παρὰ Στρ. 9. 441) καὶ κατοικοῦντες κατ' ἀρχὰς τὴν περὶ τὸν Ὀλύμπου ὄρεινὴν χώραν καὶ τὰ παρ' αὐτὸν πεδία, ἐξηλάθησαν κατόπιν ὑπὸ τῶν ἐκ βορρᾶ εἰσελασάντων Λαπιθῶν, καὶ μέρος μὲν αὐτῶν ἐγκατέστη εἰς τὰ ἐσπέρια τοῦ Πίνδου, μέρος δὲ παρέμεινε κατοικοῦν πεδινὰς τινὰς πόλεις, ἀνάμικτοι μετὰ τῶν Λαπιθῶν, ὑποταχθέντες κατόπιν εἰς τοὺς Λαρισσαίους, μέρος δὲ ὑπεχώρησε πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ὀλύμπου, πρόσχωρον ὄν τοῖς Μακεδόσι (Στρ. 9. 443). Ἐκεῖ λοιπὸν περὶ τὴν ἱερὰν αὐτῶν πόλιν, τὴν Δωδώνην, συσταλέντες διέμειναν καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα αὐτόνομοι, χαλαρῶς πως ἐξαρτώμενοι ἐκ τῶν Θεσσαλῶν καὶ φόρου μόνον ὑποτελεῖς ὄντες· συχνάκις δὲ κατερχόμενοι ἐκ τῶν ὀρέων διήγειρον εἰς ἐπανάστασιν τοὺς πενήστας (Ἀριστ. Πολιτ. 11, 62) ὡς φυλὴ δὲ αὐτόνομος καὶ σπουδαία ἦτο μέλος τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου. Οἱ Περραιβοὶ μνημονεύονται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγρα-

φρέων μετὰ τῶν Μαγνήτων, Ἀχαιῶν, Δολόπων καὶ Θεσσαλῶν· ἐπὶ τοῦ Στράβωνος ὁμοίως τὸ ὄνομα αὐτῶν ἤρχισε νὰ ἐκλίπῃ.

Πλησίον τῶν Περραιβῶν κατόικουν οἱ Αἰνιᾶνες ἐν τῷ Δωτικῷ πεδίῳ· κατόπιν δὲ εἰσελασάντων τῶν Λαπιθῶν μέρος μὲν ἐκείνων ἐξηλάθη εἰς τὴν Οἶτην, ἐνθα ἐδυνάστευσαν ἀφαιρέσαντες μέρη τινὰ τῶν Δωριέων καὶ Μαλιέων, τινὲς δ' αὐτῶν ἔμειναν περὶ τὸν Κύρον, ὄρος Περραιβικόν, ἀνάμικτοι μετὰ τῶν Περραιβῶν (Στρ. ὡς ἄν.).

Περὶ δὲ τῶν Διμονίων οὐδὲν παρεδόθη ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων· ἴσως δὲ ἐξ αὐτῶν ἐκαλεῖτο ἡ Θεσσαλία καὶ Διμονία.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τῶν Λαπιθῶν καὶ Κενταύρων ὀλίγιστα ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις. Οὗτοι, θεωρούμενοι ὡς οἱ πρῶτοι δαμασται τῶν ἵππων, διὸ καὶ ἵπποκένταυροι καλούμενοι, κατόικουν πιθανώτατα κατ' ἀρχὰς τὴν περὶ τὸ Πήλιον Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ὅθεν φαίνεται δι' ἐπισυμβᾶσαν πλημμύραν ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ὄρεινότερα μέρη, ἐξελαθέντες ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν, οἵτινες εἰσβαλόντες εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐξήλασαν μὲν ἐκ τοῦ Πηλίου τοὺς Κενταύρους, κατέλαβον δὲ τὰ περὶ τὸν Ὀλυμπον πεδία ἐκδιώξαντες ἐκεῖθεν τοῦ Περραιβοῦς (Στρ. ὡς ἄν.)· ἀλλ' ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις τὸ ὄνομα αὐτῶν δὲν μνημονεύεται.

Συγγενεῖς δὲ τῶν Λαπιθῶν ἦσαν καὶ οἱ Φλεγῦαι, κληθέντες οὕτως ὑπὸ Φλεγῦου τοῦ πατρὸς τοῦ Ἰξίονος· κατόικησαν δὲ, φαίνεται, κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν Ἐστιαιώτιδα, καὶ ἐκεῖθεν ἐκδιωχθέντες κατήλθον βραδύτερον εἰς Βοιωτίαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεσσηνίαν· οἱ δὲ Ἐστιαῖοι, κατοικοῦντες τὰ βόρεια τῆς Εὐβοίας, ἀνεσπάσθησαν ὑπὸ τῶν Περραιβῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατόικησαν τὴν πρὶν μὲν Δωρίδα, ὕστερον δὲ ὑπ' αὐτῶν Ἐστιαιώτιδα κληθεῖσαν (Στρ. 9. 437).

Οἱ δὲ Μινῦαι φαίνονται κατ' ἀρχὰς κατοικήσαντες κατὰ

τὰ βορειότερα μέρη τῆς Θεσσαλίας, ἔνθα κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἔκειντο αἱ πόλεις αὐτῶν Ὀρχομενός καὶ Μινύα (Mul. Orch. 244. Πλίν. 4, 8, 15), πρωτεύουσα ὁμοίως τῶν Θεσσαλικῶν Μινυῶν ἦτο ἡ διαβόητος Ἰωλκός, ἐξ οὗ καὶ οἱ Ἀργοναῦται ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ποιητῶν *Μινύαι* (Στρ. 9. 414). Φαίνεται δὲ, ὅτι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους οἱ Μινύαι ἔφθασαν εἰς μέγαν βαθμὸν δυνάμεως καὶ πλοῦτου, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ Βοιωτίου Ὀρχομενοῦ, οὗτινος ὁ πλοῦτος εἶνε πολυθρύλητος ἐν τῇ Ἰλιάδι. Ἀλλὰ μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Βοιωτῶν ἐκ τῆς Θεσσαλίας ἡ ἰσχύς αὐτῶν ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ, καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐξέλιπον ἐντελῶς. (Mul. Orch. und die Minyer. Buttman die Minyer der Aeltesten Zeit).

Τῶν δὲ Αἰολέων, εἰς οὓς ἀνῆκον καὶ οἱ Βοιωτοί, ἔδρα ἦτο ἡ ἄνω Θεσσαλικὴ πεδιάς, καλουμένη, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, Αἰολίς· μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Θεσσαλῶν μέρος μὲν αὐτῶν παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχαίαν κατοικίαν, μέρος δὲ κατῆλθε μεσημβρινώτερον καὶ καταλαβόντες τὴν Βοιωτίαν ἰδρύσαντο ἐκεῖ ἱερὸν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, ὁμώνυμον τοῦ Θεσσαλικοῦ, προσαγορεύσαντες ἃ τὸν παραρρέοντα ποταμὸν *Κουάριον* (Στρ. 9. 441). Ἡ ὑπὸ τῶν Αἰολέων κατοικουμένη χώρα, καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, μετωνομάσθη Θεσσαλιώτις καὶ ἡ πρωτεύουσα αὐτῶν *Ἀρκη, Κιέριον* (Στέφ. Βυζ. ἐν λ.).

Οἱ δὲ Δωριεῖς κατεῖχον πρὸ τῆς καθόδου αὐτῶν μεσημβρινώτερον τὴν ὑπὸ τὸν Ὀλυμπον καὶ Ὀσσαν χώραν, τὴν καταληφθεῖσαν βραδύτερον ὑπὸ τῶν Περγαιῶν. Λεῖψανα δὲ τῆς Δωρικῆς ταύτης ἐποικήσεως ἦσαν ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἡ πολιτικὴ διαίρεσις τῆς χώρας εἰς τρία διαμερίσματα, ὡς ἐν τῇ τοπογραφίᾳ θὰ ἴδωμεν.

Τὴν δὲ ὑπὲρ τὴν Θεσσαλιώτιδα ὄρεινὴν χώραν κατεῖχον οἱ Δόλοπες, μέλος ὄντες τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου καὶ χαλαρῶς πως ἐξαρτώμενοι ἐκ τῶν Θεσσαλῶν· μνημονεύονται δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς ὑπήκοοι τοῦ τυράννου τῶν

Φερῶν Ἰάσονος καὶ κατόπιν τῶν Μακεδόνων· μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους διετέλουν σύμμαχοι τῶν ὁμόρων Αἰτωλῶν. (Ξεν. Ἑλ. Αἰβ. 32, 34).

Οἱ δὲ Μυρμιδόνες καὶ Ἀχαιοὶ καὶ Ἑλληνες κατοικοῦν τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὸ καλούμενον παρὰ τοῦ Ὀμήρου Φθία καὶ Ἑλλάς, κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους Θεσσαλικὴ Ἀχαΐα, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο μνημονευομένη συχνὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς χώρα ἀνήκουσα μὲν τῇ Θεσσαλίᾳ, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἐντελῶς ἐξερτημένη ἐξ αὐτῆς (Ἡρόδ. 7, 173. Σκύλ. περ. 64). Καὶ τὸ μὲν ὄνομα τῶν Μυρμιδόνων ἐκλείπει ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, οἱ δὲ Ἀχαιοὶ καλοῦνται Ἀχαιοὶ Φθιώται πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὁμωνύμων ἐν Πελοποννήσῳ. Τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα, ἀποδιδόμενον κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς μικρὰν τινα καὶ ἄσημον γωνίαν ἐν Φθίᾳ κατοικοῦντας, ἐπικρατήσαν δὲ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον καθ' ἅπασαν τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἐπέπρωτο νὰ γίνῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ παντὸς τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Τέλος οἱ Μάγνητες κατεῖχον τὴν κατὰ τὴν Ὀσσάν καὶ τὸ Πήλιον χώραν, τὴν ὑπ' αὐτῶν Μαγνησίαν κληθεῖσαν. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα ἀπεδόθη αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Μάγνητος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰόλου, διὸ καὶ εἰς τὴν Αἰολικὴν φυλὴν ἀνήκουσι. Φέροντες δὲ ἰδιαιτέραν σοφίαν (ἐσθλῆς Μαγνήτων), ἐθεωροῦντο ὡς ἡμιβάρβαροι παρὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων (Panofska Archaeolog. Zeit. 1851, 392). Πρῶτοι δὲ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μετέβησαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἰδρύσαντες ἐκεῖ τὴν ἐπὶ Μαιάνδρῳ Μαγνησίαν ἀπετέλουν δὲ καὶ αὐτοὶ μέλος τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, φημιζόμενοι καὶ ὡς τολμηροὶ θαλασσοπόροι. Κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους μνημονεύονται ὡς δώσαντες μετὰ τῶν Περραιβῶν καὶ Δολόπιων καὶ Ἀχαιῶν πῦρ καὶ ὕδωρ εἰς τὸν Εὐρῆην καὶ ὑποταγέντες εἰς αὐτόν (Ἡρ. 7, 132)· ὑποκυψάντες δὲ ἔπειτα εἰς τοὺς Μακεδόνας ἠλευθερώθησαν μετὰ τῶν λοιπῶν Θεσσαλικῶν φυλῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὴν ἐν

Κυνός κεφαλαῖς μάχην (Πλούταρχος ἐν βίῳ Τίτ. Φλαμινίου).
 Τοιαῦται λοιπὸν ἦσαν αἱ κατοικοῦσαι τὴν Θεσσαλικὴν πε-
 διάδα καὶ τὰ περιεχόμενα ὄρη φυλαί, ὅτε ἐξηκοστὸν ἔτος μετὰ
 τὰ Τρωϊκὰ ἐπῆλθον ἐκ Θεσπρωτίας οἱ Θεσσαλοὶ, ἔθνος κατα-
 κτητικὸν καὶ μάχιμον, ὅπερ καταλαβὼν τὴν Θεσσαλικὴν πε-
 διάδα, τινὰ μὲν τῶν κατοικούντων αὐτὴν ἔθνῶν ἐξέωσεν ὠθῆ-
 σαν μεσημβρινώτερον, τοὺς δὲ παραμείναντας κατέστησε δού-
 λους, ὀνομαζομένους ἔκτοτε *Πενέστας* ἢ *Θεσσαλοοικέτας*
 (Ἡρόδ. 7. 176). Οἱ πενέσται ὅμως οὗτοι τῆς Θεσσαλίας δὲν
 πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς τὰ ἐν ταῖς Θήβαις, Ἀθήναις, Ἀργεῖ
 καὶ Ἡλίδι ἀνδράποδα, ἅτινα ἠδύνατο νὰ πωληθῶσιν ἐκτὸς
 τῆς χώρας, καὶ οὔτε ὄπλα ἠδύνατο νὰ φέρωσι, οὔτε ἰδίαν
 κατοικίαν καὶ περιουσίαν νὰ ἔχωσι· τούναντίον ἡ σχέσις αὐ-
 τῶν πρὸς τοὺς κυρίους ἦτο οἷα ἡ τῶν Εἰλώτων πρὸς τοὺς
 Σπαρτιάτας, καθότι καὶ περιουσίαν ἐκτῶντο, καὶ τινες αὐτῶν
 ἀπέβησαν πλουσιώτατοι, καὶ οἴκους ἰδίους εἶχον καὶ ὄπλα
 ἔφερον, ἐπανιστάμενοι συχνάκις κατὰ τῶν κυρίων αὐτῶν, ὡς
 ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους μανθάνομεν (Πολιτ. 2, 6), ὑποστριζό-
 μενοι καὶ ὑπὸ τῶν τὴν ὄρεινὴν Θεσσαλίαν κατοικούντων Περ-
 ραῖβῶν, Δολόπων, Μαγνητῶν καὶ Ἀχαιῶν, οἵτινες, ὡς ἀνω-
 τέρω ἐρρέθη, ἦσαν μὲν φόρου ὑποτελεῖς, διετήρησαν ὅμως καθ'
 ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, παρακαθῆ-
 μενοι ἐν ἴσῃ μοίρᾳ μετὰ τῶν κατακτητῶν ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ
 συνεδρίῳ, καὶ συχνάκις ἀρνούμενοι τὴν ἀπότισιν τοῦ ταχθέν-
 τος φόρου (Ξεν. Ἐλ. 4. 1, 19). Αὕτη δὲ ἡ ἐνεδρεύουσα, οὕτως
 εἰπεῖν, εἰς τὰ ἀτυχήματα τῶν κατακτητῶν σχέσις τῶν πρὶν
 κατοίκων εἶνε ἡ κυριώτερα αἰτία, δι' ἣν οἱ Θεσσαλοὶ, καίπερ
 κατὰ τὸν Στράβωνα ὄντες τὸ μέγιστον καὶ ἰσχυρότατον τῶν
 ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἔθνῶν (9, 429), καὶ κατέχοντες τὴν εὐρυ-
 τέραν καὶ εὐφορωτέραν τῶν ἑλληνικῶν πεδιάδων, δὲν ἠδυνή-
 θησαν νὰ ἀναδειχθῶσι σπουδαῖοι καὶ ἀξιοὶ λόγου κατὰ τὴν
 ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, καθὼς ἕτεραι μικρότεροι φυλαί, οἱ
 Ἀθηναῖοι, οἱ Σπαρτιάται, οἱ Βοιωτοὶ, οἱ Ἀχαιοὶ, καὶ τέλος

οἱ Αἰτωλοί. Μολονότι δὲ ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Θεσσαλῶν φέρεται γενομένη ἐξηκοστὸν ἔτος μετὰ τὰ Τρωϊκὰ, ἐν τούτοις παρ' Ὀμήρῳ, ἀκμάσαντι πολλὰ ἔτη ὕστερον, ἡ Θεσσαλία καλεῖται εἰσέτι Πελασγικὸν Ἄργος, καὶ μόνον βραδύτερον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐπεκράτησε τὸ ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν ἀποδοθὲν τῇ χώρᾳ ὄνομα. Ἄλλὰ καὶ τότε φαίνεται ὅτι μόνη ἡ πεδιάς ἐκαλεῖτο οὕτω, διότι ἡ ὄρεινὴ Θεσσαλία ἐξηκολούθησε φέρουσα ἴδια ὀνόματα, καὶ ἡ Περραιβία, καὶ ἡ Δολοπία, καὶ ἡ Ἄχαια, καὶ ἡ Μαγνησία μνημονεύονται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων παραλλήλως μετὰ τῆς Θεσσαλίας, καὶ οἱ κάτοικοι δὲ αὐτῶν φέρονται διακεκριμένοι ἀπὸ τῶν Θεσσαλῶν, καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς δὲ ταῖς ἀνευρεθείσαις κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἀναγινώσκωμεν παρὰ τὸ κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν διακεκριμένον τὸ κοινὸν τῶν Μαγνήτων, τῶν Περραιβῶν, τῶν Δολόπων καὶ τῶν Ἀχαιῶν. Ὡστε φαίνεται ὅτι συγυπῆρχον ἐν Θεσσαλίᾳ πολλαὶ διακεκριμέναι ἀπ' ἀλλήλων ὁμοσπονδίαί, ἔχουσαι ἰδίους ἄρχοντας, ἰδίους ταμίαις καὶ στρατηγούς. Αἱ ὁμοσπονδίαὶ ὅμως αὗται συνεστήθησαν ἰδίως βραδύτερον· διότι κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν ἑλληνικὴν ἐποχὴν ἀνευρίσκομεν ἐκάστην πόλιν τῆς Θεσσαλίας ὀλιγαρχικῶς διοικουμένην ὑπὸ ἐπιστήμων οἰκῶν, ὧν τινες μέγα ἰσχύσαντες ἐπεξέτειναν τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἐφ' ἀπάσης τῆς Θεσσαλίας, ἐκλεγόμενοι ἰδίως ἐν καιρῷ πολέμου ὡς κοῖνοι τῶν Θεσσαλῶν ἡγεμόνες, φέροντες τὸ ὄνομα ταγοί, καὶ καλούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου καὶ βασιλεῖς τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλ' ἡ ἔνωσις αὕτη τῆς ὅλης θεσσαλικῆς δυνάμεως ὑπὸ ἓνα ἀρχηγὸν σπανίως κατὰ δυστυχίαν συνέβαινε διὰ τὴν ὀξύτητα τῶν τρόπων καὶ τὴν φιλαρχίαν τῶν κατὰ πόλεις ὀλιγαρχῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τούτου ἦσαν σφόδρα παραχθῆεις, καὶ οὐδέποτε ἐβῆθμισθησαν διὰ νόμων καὶ θεσμῶν ὀρισμένων· διὸ καὶ συχνάκις εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι καταστροφὴν τῶν θεσσαλικῶν πόλεων διὰ τὰς ἐμφυλίους ταραχὰς καὶ φατρίαις. Ἐκ τούτου δὲ βλέπομεν πρὸ μὲν τῶν Μηδικῶν συχνάκις τοὺς Θεσσαλοὺς ἠττηθέντας ὑπὸ

τῶν Φωκῶν, μὴ δυναθέντας δὲ νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς συμμάχους αὐτῶν Πεισιστρατίδας, εἰς ἐπικουρίαν τῶν ὁποίων ἔπεμψαν ὑπὸ τὸν Γόννιον Κινεάν, τὸν τότε ταγεύοντα τῆς Θεσσαλίας χιλίους ἵππεῖς (Ἡρ. 5. 63), διὰ δὲ τὴν ὀλιγαρχικὴν τῶν πόλεων διοίκησιν οἱ ἐπιστημότεροι οἴκοι, καταπιέζοντες τοὺς ἀπορωτέρους, ἀφήρουν ἀπ' αὐτῶν τὴν ἐνάσκησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, μεθ' ἧς ἀναποσπάστως ἦτο συνδεδεμένη ἐν τῇ μεσημβρινωτέρᾳ Ἑλλάδι ἡ περὶ τὴν πεζικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἄσκησις τῶν πολιτῶν διὰ καὶ οἱ τέλειοι ὀπλίται τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, οἵτινες ἐθαυματούργησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, δὲν ἀνευρίσκονται ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, τῆς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀπλιτῶν, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ πληθυσμοῦ, ἦτο μικρὸς· πάντες ὅμως οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν κατὰ τὸν Ξενοφῶντα ἀκοντισταί, ὥστε κατὰ τὸ πελταστικὸν ὑπερεῖχον πάντων τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων (Ἐλ. 4. 1. 9). Ἀλλὰ καὶ τὸ θεσσαλικὸν ἵππικὸν ἦτο διάσημον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα· καὶ οἱ μυθολογούμενοι δὲ Ἴπποκένταυροι ὑποδηλοῦσι τὴν παναρχαίαν πρὸς τὴν ἵππασίαν κλίσιν τῶν Θεσσαλῶν, ἧτις κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὑπεμφαίνεται καὶ διὰ τῆς κατὰ τὴν τελευτὴν τοῦ γάμου δωρεᾶς κεχαλινωμένου πολεμικοῦ ἵππου τοῦ γαμβροῦ πρὸς τὴν νύμφην (Αἰλ. περὶ ζώων Β. 11. 24. 1)· ἦτο δὲ διάστημα ἡ Θεσσαλία ἔκπαλαι διὰ τοὺς ἵππους τῆς, καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν ἄριστοι ἵπποι καταλέγονται οἱ τοῦ Φερητιάδου Εὐμήλου, ἡγεμόνος τῶν Φερῶν, ταχύποδες ὡς πτηνὰ, ὀμότριχες, ὀμήλικες καὶ ἰσοῦψεις (Ἰλ. Β.).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι συνεχῆς ἱστορία τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, καθότι ἐκ τε τοῦ πολιτεύματος καὶ ἐκ τῆς σχέσεως τῶν κατοικούντων αὐτὴν λαῶν, δὲν ἠδυνήθη ἡ χώρα αὕτη νὰ πρωταγωνιστήσῃ καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα· καὶ ἐνῶ βλέπομεν διαδοχικῶς ἀνατέλλουσαν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης, τῶν Θηβῶν, τῶν Μακεδόνων, τῶν Ἑπειρωτῶν,

τῶν Ἀρχαίων καὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἡ Θεσσαλία, οὐδέλλως οὐδαμοῦ φαίνεται πρωταγωνιστήσασα, καὶ μόνον πρὸς στιγμήν, ὅτε ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἰάσων, ὑποτάξας πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν ὑπ' ἐαυτὸν, διενόηθη νὰ καταστῇ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων πρὸς κατάλυσιν τοῦ περσικοῦ βασιλείου, ἐφάνη ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἐμελλε νὰ λάμψῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὅτε βάσκανος δαίμων ὤπλισε τὰς χεῖρας τοῦ δολοφόνου τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός· ἄλλη δέ τις χώρα, ἡ τέως ἄσημος Μακεδονία, ἐπέπρωτο, ὅπως διὰ τῶν νικηφόρων ὅπλων τοῦ δαιμονίου αὐτῆς τέκνου, τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, φέρῃ εἰς τὰς ἀπωτάτας τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐσχατίας τὸν ἐν τῇ νοτιωτέρᾳ Ἑλλάδι ἀκμάσαστα καὶ θαυματουργήσαντα ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Δὲν ἔχομεν λοιπὸν νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα εἰμὴ τὰ μονομερῆ γεγονότα, ἅτινα ἱστοροῦνται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς συμβάντα ἐν Θεσσαλίᾳ.

Ἦδη κατὰ τὰ πρόθυρα τῶν ἱστορικῶν χρόνων (τὸν 7^{ον} αἰῶνα π. Χ.) ἀναφαίνεται ἐν Λαρίσσει ἡ μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ οἰκογένεια τῶν Ἀλευαδῶν, τῆς ὁποίας κλάδος ἦτο ἕτέρα ἰσχυρὰ καὶ πλουσία, ἡ τῶν Σκοπαδῶν ἐν Κρανῶνι. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ γενάρχου τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀλευαδῶν Ἀλευά τοῦ Πυρρόυ ἐγένετο ἐπισήμως ἡ πολιτικὴ διαίρεσις τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας εἰς *Πελοσγιώτιδα*, *Ἐστιαιώτιδα*, *Θεσσαλιώτιδα* καὶ *Φθιώτιδα* (Ἀρτοκρ. λ. τετραρχία. Πλούταρχ. περὶ φιλαδ.), ἐπὶ δὲ τοῦ Σκόπα, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκοπαδῶν, ὠρίσθη ὁ φόρος, ὃν ὄφειλον νὰ τελῶσιν οἱ φόρου ὑποτελεῖς ὄρειοι περίοικοι. Τὰ ἰσχυρὰ καὶ περιδοξα γένη τῶν Ἀλευαδῶν καὶ τῶν Σκοπαδῶν, ἐξυμνηθέντα ὑπὸ τε τοῦ Πινδάρου καὶ Σιμωνίδου, ἀφίχθησαν ταχέως εἰς μέγαν βαθμὸν ἰσχύος καὶ ἐπικρατήσεως καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν, ὥστε ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο οἱ κατὰ καιροὺς ἀναγορευόμενοι ταγοὶ τῆς χώρας. Ἐπὶ δὲ τῶν Περσικῶν οἱ Ἀλευάδαι ἐπεμψαν πρὸς τὸν Ξέρξην ἀγγέλους, ὑποσχόμενοι πᾶσαν προθυμίαν πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος (Ἡρ. 7. 6. 1). Ἀλλὰ,

καίτοι ἡ ἰσχυρὰ αὐτῆ οἰκογένεια ἐπρόδωσε τὴν Ἑλλάδα, καί
 τοι οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Περγαῖοι, καὶ οἱ Δόλοπες καὶ οἱ Μά-
 γνητες καὶ οἱ Φθιώται ἔδωκαν πῦρ καὶ ὕδωρ εἰς τοὺς κήρυκας
 τοῦ Ξέρξου, ἐν τούτοις, ὅτε ἠκούετο ἤδη ἐπερχομένη κατὰ
 τῆς Ἑλλάδος ἡ τεραστία περσικὴ δύναμις, διενόηθησαν οἱ
 Θεσσαλοὶ ὅπως ἀντιστῶσι, καὶ ἔπεμψαν πρὸς τοὺς ἐν τῷ
 Ἰσθμῷ συνηγμένους Ἕλληνας ἄγγελον, ἐπικαλούμενοι τὴν
 συνδρομὴν ἐκείνων, ὅπως φυλάξωσι τὴν Ὀλυμπιακὴν εἰσβολὴν
 καὶ ᾗνε οὕτως ἡ Θεσσαλία καὶ σύμπασα ἡ Ἑλλάς ἐν σκέπη
 τοῦ πολέμου. Οἱ δὲ Ἕλληνες, βουλευσάμενοι ἔπεμψαν εἰς
 Θεσσαλίαν φυλάζοντας τὸ στενὸν τῶν Τεμπῶν 10,000 ὀπλί-
 τας ὑπὸ τὸν Λακεδαιμόνιον Εὐαίνετον τὸν Καρνέου καὶ τὸν
 Ἀθηναῖον Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέους. Ἀφειχθέντες δὲ οὗτοι
 καὶ καταλαβόντες τὸ στενὸν, παρέμενον ἐνταῦθα, ἀναμένον-
 τες τὸν βάρβαρον, ὅτε ἄγγελοι ἐλθόντες παρ' Ἀλεξάνδρου
 βασιλέως τῶν Μακεδόνων, συνεβούλευσαν αὐτοῖς νὰ ἀπαλ-
 λαγῶσι ταχέως, διότι ὁ Ξέρξης ἔμελλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν
 Θεσσαλίαν διὰ τοῦ Ὀλύμπου παρὰ τὴν πόλιν Γόννον, καὶ
 οὐχὶ διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Τεμπῶν. Καὶ ὁ μὲν ἐπικουρικὸς
 στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἐπανεκάμφεν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ Θεσσα-
 λοὶ ἐρημωθέντες συμμάχων ἐμήδισαν ἤδη προθύμως καὶ οὐχὶ
 ἐνδοιαστῶς, παρακολουθήσαντες τὸν Περσικὸν στρατὸν καὶ ἀνα-
 δειχθέντες χρησιμώτατοι εἰς τὴν βασιλείαν (Ἡρ. 7. 122—175).
 Ἦγοῦντο δὲ τῆς ἐπικουρικῆς τῶν Θεσσαλῶν στρατιᾶς οἱ τρεῖς
 ἀδελφοὶ Ἀλευάδαι Θώραξ καὶ Εὐρύπυλος καὶ Θρασυδαῖος
 (9, 58)· καὶ τότε ἐξεδηλώθη τὸ ἔκπαλαι ὑπολανθάνον μῖσος
 τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τῶν Φωκίων, ὧν πλείστα πόλεις ἤρκα-
 μώθησαν ὑπ' ἐκείνων. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν Μηδικῶν.

Οὐχὶ δὲ πολλὰ ἔτη πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀνευ-
 ρίσκομεν ἕτερον Ἀλευάδην Ὀρέστην, τὸν Ἐχεκρατίδου βασι-
 λέως τῶν Θεσσαλῶν, φεύγοντα τὴν ἑαυτοῦ καὶ πείσαντα τοὺς
 Ἀθηναίους ὅπως αὐτὸν κατάγωσι· παραλαβόντες δὲ οὗτοι
 τοὺς Βοιωτοὺς καὶ Φωκέας συμμάχους ὄντας, ἐστράτευσαν

ὑπὸ τὸν Μυρωνίδην (445 π. Χ.). ἐπὶ τὴν Φάρσαλον τῆς Θεσσαλίας, καὶ τῆς μὲν γῆς ἐκράτουν, τὴν δὲ πόλιν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσι, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ ἰππικοῦ τῶν Θεσσαλῶν· διὸ καὶ ἀπεχώρησαν ἀπρακτοὶ πάλιν Ὀρέστην ἔχοντες (Θουκ. 1. 111.).

Ἐπὶ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὸ πλῆθος τῶν Θεσσαλῶν ἦτο εὖνουν τοῖς Ἀθηναίοις· διὸ καὶ τὸν Βρασίδαν πορευόμενον μετὰ 1700 ὀπλιτῶν πρὸς τὴν ἐπὶ Θράκης (224 π. Χ.) καὶ ὀδηγούμενον καὶ ὑπὸ ἄλλων μὲν καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς Λαρίσσης Νικονίδα, ἀπαντήσαντες πολλοὶ ἐπὶ τῷ Ἐνικεῖ ποταμῷ ἐκώλυον αὐτὸν νὰ προβῆ, λέγοντες, ὅτι ἀδικοῖ πορευόμενος διὰ τῆς χώρας των ἄνευ τῆς κοινῆς συγκαταθέσεως· ὥστε, ἐὰν δὲν ὀλιγαρχοῦντο οἱ Θεσσαλοὶ, δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ διαβῆ ὁ εἰρημένος στρατηγὸς διὰ τῆς Θεσσαλίας, ἢν ἄλλως δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ διαβῆ τις ἄνευ ἀγωγῆς. Ἐν τούτοις ὁ Βρασίδης, πρὶν ἢ ἡ σύστασις τοῦ κωλύοντος πλήθους γίνῃ σπουδαιότερα, ἐχώρει πρὸς τὰ πρόσω ταχέως, καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἐκκινήσας ἐκ τῆς Μελιτείας ἀφίκετο εἰς Φάρσαλον καὶ ἐστρατοπεδεύσατο ἐπὶ τῷ Ἀπιδανῷ ποταμῷ, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Φάκιον, ἔνθα διαβάς τὸν Πηνειὸν μετέβη εἰς Περρῆϊσίαν, ὅθεν οἱ Περρῆϊβοὶ κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν Μακεδονικὴν πόλιν Δίον (Θουκ. 4. 78.)· ἀλλὰ βραδύτερον, ὅτε οἱ περὶ τὸν Ραμφίαν Λακεδαιμόνιοι ἐπορεύοντο ἐπίκουροὶ τῷ Βρασίδῃ, προῆλθον μὲν μέχρι τοῦ Πιερίου, ἀλλὰ κωλυόντων τῶν Θεσσαλῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσιν ἀναχωρήσαντες ὀπίσω ἀπρακτοὶ (Θουκ. 5. 13).

Μετὰ δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ Θεσσαλοὶ μνημονεύονται πάλιν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀγησιλάου ἐκ τῆς Ἀσίας. Ἀφίχθέντα τοῦτον εἰς Θεσσαλίαν οἱ Λαρισσαῖοι καὶ οἱ Κρανώνιοι καὶ οἱ Σκοτουσσαῖοι καὶ οἱ Φαρσάλιοι καὶ πάντες οἱ Θεσσαλοὶ, σύμμαχοι ὄντες τῶν Θεβαίων, ἐκακούργουν παρακολουθοῦντες. Ἀναγκασθεὶς δὲ ὁ Ἀγησίλαος νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτοὺς μάχην,

κατενίκησεν αὐτοὺς καὶ φυγὴ τῶν Θεσσαλῶν ἐξαίσια ἐγένετο πεσόντος καὶ τοῦ ἱππάρχου τῶν Φαρσαλίων Πολυχάρμου· ὁ δὲ Ἄγησιλαος πολὺ χαίρων, ὅτι τοὺς μέγιστα φρονούντας ἐπὶ ἱππικῷ Θεσσαλοὺς ἐνίκησεν, ἀνήγειρε τρόπαιον μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου (Ξενοφ. Ἑλλ. 4. 3. 2.).

Βραδύτερον δὲ, ὅτε συνέστη κατὰ τῆς Σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας συμμαχία διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων, ὧν κέντρον ἦσαν οἱ Θηβαῖοι, ἤρχισε νὰ ἐκκίπη ἢ ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας ἐπικράτησις τῶν Ἀλευαδῶν, ἀντικαθισταμένη ὑπὸ τῆς ἐν Φεραῖς ἤδη ἀναφαινομένης δυναστείας τοῦ Λυκόφρονος, ὅστις, καταλύσας τὸ κράτος τῶν Φεραίων εὐγενῶν, κατέστη τύραννος τῆς πόλεως· οἱ δὲ Λαριссаῖοι, βουλόμενοι ὅπως τὴν ἀνατέλλουσαν νέαν ταύτην δύναμιν καπαστέλωσιν ἐξ ἀρχῆς, ἐξεστράτευσαν τῷ 404 π. Χ. κατὰ τοῦ Λυκόφρονος, ἀλλὰ νικηθέντες εἰς μάχην μεγάλην καὶ πολλοὺς ἀπολέσαντες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀφήσωσι τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Θεσσαλίας εἰς τὸν ἀντίπαλόν των (Ξενοφ. Ἑλ. 11. 3. 4)· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἥτταν αὐτῶν ἐκστρατεύσαντες οἱ Λαριссаῖοι κατὰ τῆς Φαρσαλίου ὑπὸ τὸν Ἀλευάδην Μήδιον ἐκυρίευσαν τὴν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων κατεχομένην πόλιν, πωλήσαντες πολλοὺς τῶν κατοίκων ὡς δούλους (Διόδ. 14. 82). Ἡ μὲν Φάρσαλος ὅμως ταχέως συνῆλθεν ἐκ τοῦ δυστυχήματος καταστάσα ἢ σημαντικωτέρα μετὰ τὰς Φεράς πόλις τῆς Θεσσαλίας, ἢ δὲ ὑψίστη ἀρχὴ τῶν Φερῶν περιῆλθεν ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυκόφρονος εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰάσονα, τοῦ ὁποῦ το ὄνομα ἐπέχυσε προσωρινῆν τινα λάμψιν ἐπὶ τῆς τέως ἀφανοῦς καὶ ἀσήμου Θεσσαλίας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν, διενόηθη νὰ καταστῇ ταγὸς τῆς χώρας, καὶ κατόπιν, ἐπικρατήσας τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, τοῦ ὁποῦ τὴν κατάλυσιν μετὰ τὴν κάθοδον τῶν μυρίων καὶ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀγησιλάου ἐθεώρει ἔργον εὐκατέργαστον· μικρὸν λοιπὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὑποτάξας τὰς μικροτέρας πόλεις τῆς Θεσσαλίας καὶ σχηματ.

τίσας στρατιωτικὴν δύναμιν ἀξιόλογον, ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τοῦ προΐσταμένου τότε τῆς Φαρσαλίῳ πόλεως Πολυδάμαντος, βουλόμενος ὅπως τῆ συμπράξει αὐτοῦ ἀνακηρυχθῆ ταγὸς συμπάσης τῆς Θεσσαλίας· ὁ δὲ Πολυδάμας εὐδοκίμει οὐ μόνον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πόλει ἐθεωρεῖτο οὕτω καλὸς κἀγαθός, ὥστε καὶ στασιάζαντες οἱ Φαρσάλιοι παρακατέθηκαν αὐτῷ τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἐπέτρεψαν νὰ λαμβάνῃ τὰς προσόδους καὶ νὰ δαπανᾷ εἰς τὰ ἱερά καὶ τὴν ἄλλην διοίκησιν· ἦτο δὲ λίαν φιλόξενος καὶ μεγαλοπρεπῆς κατὰ τὸν Θεσσαλικὸν τρόπον. Πρὶν ὅμως δεχθῆ τὴν πρότασιν τοῦ Ἰάσονος ὁ Πολυδάμας, προσῆλθε πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων, πρὸς τοὺς ὁποίους παραστήσας τὴν αὐξουσαν δύναμιν ἐκείνου καὶ τὸν ἐκ τούτου ἐπικρεμᾶμενον ἐφ' ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος κίνδυνον, ἐζήτησε τὴν ἐπικουρίαν αὐτῶν πρὸς κατάλυσιν τῆς ἐκ Φερῶν ἀναπτυσσομένης ἰσχυρᾶς δυναστείας· ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι, μὴ-δυνάμενοι τότε νὰ διαθέσωσιν ἐπαρκεῖς δυνάμεις, ἀπήντησαν εἰς τὸν Πολυδάμαντα ἀρνητικῶς, εἰπόντες νὰ διαθέσῃ τὰ καθ' ἑαυτὸν ὅπως αὐτὸς δυνηθῆ καλλίτερον. Ἐπανελθὼν δὲ οὗτος εἰς Φάρσαλον περὶ μὲν ἀντιστάσεως δὲν ἐσκέφθη πλέον, πείσας δὲ κατέστησε τὴν πόλιν σύμμαχον τοῦ Ἰάσονος, ὅστις τῆ συμπράξει τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ συμμάχου ἀνεκηρύχθη ταγὸς τῶν Θεσσαλῶν. Ταγεύσας δὲ διέταξε ὅσον ἰππικὸν ὤφειλε νὰ παράσχη ἐκάστη πόλις καὶ ὀπλιτικὸν, καὶ ἐγένοντο ἰππεῖς μὲν πλείους ἢ ὀκτακισχίλιοι, ὀπλιτῆται δὲ ἐλογίσθησαν οὐχὶ ὀλιγώτεροι τῶν δισμυρίων, πελταστικὸν δὲ ἱκανὸν νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους· προσέταξε δὲ καὶ εἰς τοὺς ὀρεινοὺς περιοίκους νὰ φέρωσι τὸν τεταγμένον φόρον· συμμαχίας δὲ μετὰ τοῦ Ἀλκέτα, βασιλέως τῆς Ἠπείρου, καὶ τοῦ Ἀμόντου Β', τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, καὶ γενόμενος ἰσχυρὸς ὡς οὐδεὶς ἄλλος τότε κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ἐφρόνει, ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα, ὅπως ἐκτελέσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του.

Συνέβη τότε ἡ περὶ τὰ Λεῦκτρα νίκη τῶν Θηβαίων κατὰ

τῶν Σπαρτιατῶν (371 π. Χ.), οἱ δὲ Θηβαῖοι εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην, μὴ γνωρίζοντες πῶς θὰ ἀποβῆ τὸ μέλλον, ἐπεμψαν ἄγγελον πρὸς τὸν Ἰάσονα σύμμαχον ὄντα, κελεύοντες αὐτὸν βοηθεῖν· ὁ δὲ εὐθὺς μὲν ἐπλήρου τριήρεις ὡς βοηθήσων κατὰ θάλασσαν, παραλαβὼν δὲ τοὺς μισθοφόρους καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἰππεῖς διεπορεύθη πεζῆ εἰς τὴν Βοιωτίαν εἰς πολλὰς τῶν πόλεων πρότερον ὄφθεις ἢ ἀγγελθεις, δηλοποιῶν ὅτι πολλαχοῦ τὸ τάχος διαπράττεται τὰ δέοντα μᾶλλον τῆς ἰσχύος. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ τῶν Θηβαίων λεγόντων, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐκ νέου κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, αὐτὸς ἀπέτρεψε διδάσκων, ὅτι δὲν εἶνε φρόνιμον νὰ διακινδυνεύσῃ, καθότι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἠδύναντο ἐν ἀπογνώσει γενόμενοι νὰ διαπράξωσιν ἔργα ἄξια τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς φήμης αὐτῶν, καὶ νὰ καταστραφῆ τὸ ἐκ τῆς περὶ τὰ Λεῦκτρα νίκης παραχθὲν πλεονέκτημα· ἀλλὰ καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἀφ' ἑτέρου συνεβούλευε νὰ ποιήσῃσι σπονδὰς πρὸς τοὺς Θηβαίους· καὶ βραδύτερον ἀναπνεύσαντες καὶ ἀναπαυσάμενοι καὶ μείζους γενόμενοι νὰ ἀνανεώσῃσι τὸν πόλεμον· καὶ ἔλεγε μὲν ταῦτα, ἐνήργει δὲ, ὅπως ἐχθροὶ ὄντες πρὸς ἀλλήλους ἔχωσιν ἀμφοτέροι ἀνάγκην ἐκείνου. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες αὐτὸν ἤρχισαν νὰ διαπραγματεύωνται περὶ σπονδῶν καὶ λεληθότως νὰ ὑποχωρῶσι πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα, ὃν ὑπερβάντες ἐπανέκαμψαν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ Ἰάσων, ἐπανερχόμενος διὰ τῆς Φωκίδος, ἐκυρίευσε μὲν τὸ προάστειον τῶν Ἰαμπολιτῶν καὶ τὴν χώραν ἐπόρθησε, τὴν δὲ ἄλλην Φωκίδα ἀπραγμόνως διήλθεν. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Ἡράκλειαν κατέλαβε τὸ τεῖχος, ὅπως δύναται κατέχων τὴν ἐπίκαιρον ταύτην θέσιν, νὰ μεταβαίῃ ὅπου τῆς Ἑλλάδος θέλῃ. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Θεσσαλίαν μέγας μὲν ἦτο, διότι κατέστη ταγὸς τῶν Θεσσαλῶν καὶ διότι ἔτρεφε πολλοὺς μισθοφόρους, καὶ τούτους ἄριστα γεγυμνασμένους καὶ ἐκπεπονημένους, ἔτι δὲ μεγαλειότερος διὰ τοὺς πολλοὺς συμμαχοὺς, οὓς εἶχε, καὶ τοὺς πλείονας, οἵτινες ἤθελον νὰ συμμαχήσῃσι· μέγιστος δὲ ἦτο τῶν συγχρόνων, ὥστε μὴδ' ὕφ'

ένος νὰ καταφρονῆται. Ἐπικειμένων δὲ τῶν Πυθικῶν ἀγῶνων, παρήγγειλε μὲν εἰς τὰς πόλεις βουῖς καὶ οἶς καὶ αἶγας καὶ ὕς νὰ ἔχωσιν ἐτοιμοὺς εἰς θυσίαν, πρὸς δὲ τοὺς Θεσσαλοὺς, νὰ ᾔνε ἐτοιμοὶ εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τὸν περὶ τὰ Πύθια χρόνον, διότι διενοεῖτο καὶ τὴν πανηγυρίν τῶν θεῶν καὶ τοὺς ἀγῶνας νὰ ἐπικοσμήσῃ. Τί δὲ διενοεῖτο περὶ τῶν ἱερῶν χρημάτων ἦτο ἄδηλον. Λέγεται δὲ ὅτι πυθομένων τῶν Δελφῶν, τί πρέπει νὰ κάμωσιν, ἂν ὁ Ἰάσων λαμβάνῃ τὰ ἱερὰ χρήματα, ὁ θεὸς ἀπήντησεν ὅτι αὐτὸς θὰ φροντίσῃ περὶ τούτου.

Τηλικούτος δὲ ὢν ὁ ἀνὴρ καὶ τοιοῦτος καὶ τοιαῦτα διανοούμενος μετ' ἐπιθεώρησιν τοῦ ἵππικοῦ, καθήμενος καὶ ἀποκρινόμενος πρὸς τοὺς προσερχομένους ἀποσφάττεται, ὑπὸ νεκνίσκων ἐπτά προσελθόντων ὡς διαφερομένων τι πρὸς ἀλλήλους· καὶ δύο μὲν τῶν δολοφόνων εὐθύς ἐφανεύθησαν ὑπὸ τῶν δορυφόρων, οἱ δ' ἄλλοι ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς παρεσκευασμένους ἵππους ἀπέφυγον. Ὅπου δὲ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων καὶ ἂν ἦλθον, ἐγένοντο δεκτοὶ μετὰ πλείστων τιμῶν, ἐξ οὗ καὶ κατεφάνη, ὅτι ἰσχυρῶς ἐφοβοῦντο οἱ Ἕλληνες τὸν ἀνδρᾶ. Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος τοῦ ἐκτάκτου αὐτοῦ ἀνδρός, ὅστις κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, ἐξ οὗ ἠρύσθη τὰ ἀνωτέρω, ἦτο τὸ σῶμα μὲν μάλα εὐρωστος καὶ φιλόπονος, φρόνιμος δὲ οὕτω στρατηγός, ὥστε καὶ λανθάνων καὶ προκαταλαμβάνων καὶ βιαζόμενος οὐδέποτε ἀπετύγχανε· καθότι ἦτο ἰκανὸς καὶ τὴν νύκτα νὰ μεταχειρισθῇ ὡς ἡμέραν, καὶ ἀριστήσας καὶ δειπνήσας ἀμέσως νὰ κοπιᾷζῃ, πρὸς δὲ καὶ ἐγκρατέστατος τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν. (Ἐλ. 4. 4. 20). Ἦτο δὲ καὶ λίαν μειλίχιος καὶ φιλόανθρωπος πρὸς τοὺς ὑπηκόους του καὶ ἰκανῶς φιλόμουσος, διατελῶν εἰς σχέσεις μετὰ τοῦ Ἰσοκράτους καὶ Γοργίου, καὶ φίλος πιστότατος. Καὶ ποτε κρινόμενου τοῦ στρατηγοῦ Τιμοθέου, ὁ Ἰάσων καταλείψας τὴν ἔδραν αὐτοῦ ἔσπευσεν εἰς Ἀθήνας καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀθώωσιν τοῦ φίλου στρατηγοῦ (Δημ. πρὸς Τιμ.).

Ἀποθανόντος τοῦ Ἰάσονος ἀνηγορεύθησαν ταγοὶ τῶν Θεσ-

σαλῶν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Πολύδωρος καὶ Πολύφρων· καὶ ὁ μὲν πρῶτος, πορευομένων ἀμφοτέρων εἰς Λάρισσαν, φονεύεται ὑπὸ τοῦ δευτέρου· οὗτος δὲ ταγεύσας ἐπὶ ἓν ἔτος κατέστησε τὴν ταγείαν ὁμοίαν μὲ τυραννίδα· διότι καὶ ἐν τῇ Φαρσάλῳ ἀπέκτεινε τὸν μνημονευθέντα Πολυδάμαντα καὶ ἑτέρους ὀκτῶ τοὺς κρατίστους τῶν πολιτῶν, καὶ ἐκ τῆς Λαρίσσης πολλοὺς ἐφυγάδευσεν· ἐφονεύθη δὲ τέλος καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς ἐκδίκησιν δῆθεν τοῦ Πολυδώρου καὶ κατάλυσιν τῆς τυραννίας. Ἀλλὰ τὸ τέρας τοῦτο, ἀντὶ νὰ καταλύσῃ τὴν τυραννίαν, διέπραξε τοσαύτας ὀμότητας καὶ αἴσχη, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατέστη ἀντικείμενον φοβικῆς καὶ ἀποστροφῆς καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα· διότι ζῶντας μὲν ἀνθρώπους κατώρυττεν, ἑτέρους δὲ δέρματα ἀγρίων συῶν περιτιθεῖς καὶ τοὺς θηρευτὰς ἐπάγων κύνας διέσπα καὶ κατηκόντιζε· Μελιβοία δὲ καὶ Σκοτούση, πόλεις ἐνσπόνδοις καὶ φίλαις ἐκκλησιαζούσαις, περιστήσας τοὺς δορυφόρους ἠδὴδὸν ἀπέσφαξε, τὴν δὲ λόγχην, ἣ Πολύφρονα τὸν θεῖον ἀπέκτεινε, καταστέψας ἔθυε (Πλ. Πελ. 29). Καὶ ὁ μὲν ὁ τύραννος οὗτος, εὐρῶν ἄριστα κατηρτισμένον στρατὸν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἰάσονος, οὐ μόνον τὴν ἐπικράτησιν αὐτοῦ ἐφ' ἀπάσης τῆς Θεσσαλίας διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἰσχυόντας ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς Μακεδόνας καὶ Θηβαίους ἰσχυρῶς ἀντέστη. Καὶ ὁ μὲν τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς Ἀμύντας προτραπείς ὑπὸ τῶν Ἀλευαδῶν εἰσῆλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλαβε τὴν Λάρισσαν καὶ Κραννῶνα, μὴ δυναθεὶς νὰ προχωρήσῃ πορρωτέρω, οἱ δὲ Θηβαῖοι, προσκληθέντες ὑπὸ τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων καὶ εἰσβαλόντες ὑπὸ τὸν Πελοπίδαν (369 π. Χ.), περιώρισαν μὲν τὴν κυριαρχίαν τοῦ τυράννου εἰς ὀλίγας μόνον πόλεις, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ νικήσωσι κατὰ κράτος αὐτόν. Βραδύτερον δὲ, ἐπανελθόντος τοῦ Πελοπίδου μετὰ τοῦ Ἰσμηνίου εἰς Θεσσαλίαν, ὁ Ἀλέξανδρος οὐδόλως πτοηθεὶς πρὸς τὸ μέγα ἀξίωμα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, τὸν μὲν Πελοπίδαν ἀμερίμνως διατρίβοντα περὶ Φάρσαλον συνέλαβε, τὴν δὲ πόλιν κατέσχε,

φρίκην δὲ καὶ φόνον εἰργάσατο εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους. Μαθόντες δὲ οἱ Θεβαῖοι τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ φίλου αὐτῶν στρατηγοῦ, ἔπεμψαν δύναμιν πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη, διοικουμένη ὑπὸ ἀπείρων στρατηγῶν καὶ νικηθεῖσα ὑπὸ τοῦ τυράννου, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ· διὸ καὶ νέα δύναμις ἀπεστάλη ὑπὸ τὸν Ἐπαμινώνδαν, ὅστις κατώρθωσε μὲν νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Πελοπίδαν, οὐχὶ ὅμως διὰ μάχης, ἀλλὰ διὰ συνθήκης καὶ συμμαχίας, ἣν συνέδεσε πρὸς τὸν τύραννον, καταστάντα οὕτω ἐκ νέου παντοδύναμον κατὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν (Πλούτ. ὡς ἀν.). Τότε δὲ ἡ τυραννικὴ διαγωγὴ τοῦ τέρατος τούτου κατέστη ἀφόρητος, ὥστε αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις ἐπεκαλέσθησαν ἐκ νέου τὴν ἐπικουρίαν τῶν Θεβαίων κατὰ τοῦ τυράννου, καὶ κατὰ τὸ 364 π. Χ. εἰσήλασεν ἐκ νέου ὁ Πελοπίδας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡγούμενος σπουδαίας δυνάμεως. Συγκροτηθείσης δὲ κρατερᾶς μάχης περὶ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς, ἐνίκηθη μὲν ὁ τύραννος, ἔπεσεν ὅμως ἥρωϊκῶς μαχόμενος ὁ ἀνδρεῖος Πελοπίδας. Καὶ οἱ μὲν Θεσσαλοὶ ἐποίησαντο μεγαλοπρεπεῖς καὶ λαμπροτάτας ταφὰς εἰς τὸν σωτήρα αὐτῶν καὶ προστάτην στρατηγόν, οἱ δὲ Θεβαῖοι, μένεα πνέοντες κατὰ τοῦ τυράννου ἐκπέμπουσιν ἀμέσως 7000 ὀπλίτας καὶ 700 ἵππεῖς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μαλίταν καὶ Διογείτονα, οἵτινες ἠνάγκασαν τὸν τύραννον νὰ ἀποδώσῃ μὲν τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀπάσας τὰς Θεσσαλικὰς πόλεις, νὰ ἐξαγάγῃ δὲ τὰς φρουρὰς ἀπὸ τοῦς Μάγνητας καὶ Φθιώτας καὶ Ἀχαιοὺς, νὰ ὁμώσῃ δὲ, ὅτι θὰ ἀκολουθήσῃ ὅπου ἂν οἱ Θεβαῖοι κελεύωσι (Πλ. ὡς ἀν.)· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμινώνδου καταλυθείσης τῆς ἡγεμονίας τῶν Θεβαίων ἀνεκτῆσατο ὁ τύραννος τὴν προτέραν αὐτοῦ ἰσχὺν, ὅτε χεὶρ δολοφόνου ἀπῆλλαξε τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς φρικτῆς τυραννίας τοῦ μουσαροῦ τέρατος. Οἱ δολοφόνοι αὐτοῦ ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ τῆς γυναικὸς του Θήβης, δυσηρεστημένης, ὡς λέγουσι, διότι ὁ Ἀλέξανδρος μὴ τεκνοποιῶν ἐξ αὐτῆς ἐμνηστεύσατο τὴν εἰς τὰς Θήβας εὐρισκομένην χήραν τοῦ Ἰάσονος.

Καὶ τὸν μὲν Ἀλέξανδρον διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Φερῶν ὁ εἰς τῶν δολοφόνων αὐτοῦ, ὁ Τισίφονος· οἱ δὲ ἐν Μακεδονίᾳ εὐρισκόμενοι Ἀλευάδαι ἔπεισαν τὸν τότε βασιλεύοντα ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ Φίλιππον τὸν Β' ὅπως εἰσελάσας εἰς τὴν Θεσσαλίαν καταλύσῃ τὴν δυναστείαν τῶν Φερῶν. Καὶ εἰσήλασε μὲν ὁ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος ἐκεῖνος ἡγεμῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 353 π. Χ., ἀλλ' ὁ τότε δυναστεύων Λυκόφρων, ὁ πρὸ ὀλίγου διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα αὐτοῦ ἀδελφὸν Τισίφονον, ἐπικαλεσθεὶς τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Ὀνομάρχου καὶ τῶν Φωκέων, κατώρθωσε μετ' ἰσχυρὸν ἀγῶνα νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Φίλιππον ἐκ τῆς Θεσσαλίας (Διόδ. 16, 35)· τὸ ἐπιὸν ὅμως ἔτος ἐπανελθὼν μετ' ἰσχυροτέρας δυνάμεως ὁ μεγαλοπράγμων Φίλιππος ἐνίκησε μάχην μεγάλην κατὰ τοῦ Ὀνομάρχου καὶ Λυκόφρονος. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἔπεσε μαχόμενος, ὁ δὲ Λυκόφρων πολιορκηθεὶς ἐν Φεραῖς παρέδωκε μετ' ὀλίγον τὴν πόλιν εἰς τὸν Φίλιππον ἐπὶ τῷ ὄρει νὰ ἀποσυρθῇ αὐτὸς μετὰ τῶν μισθοφόρων του εἰς Φωκίδα (Διόδ. 16, 37). Καὶ οὕτω κατελύθη ἡ δυναστεία τῶν Φερῶν, μικρὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον κατέστη ἅπασα ἡ Θεσσαλία ὑποχείριος τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Φιλίππου, ὅστις διήρξεν αὐτὴν εἰς τετραρχίας, ὧν προΐσταντο ἄνδρες φίλοι καὶ ἀφρωσιωμένοι αὐτῷ (Δημοσθέν. κατὰ Φιλ. III. Ἀρποκρ. λ. Τετραρχ.). Ἐκτοτε δὲ οἱ Θεσσαλοὶ ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Μακεδόνων, συμμετασχόντες εἰς πάσας τὰς πολεμικὰς αὐτῶν πράξεις. Καὶ τὸν μὲν Φίλιππον ἐβοήθησαν εἰς τοὺς κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ Ἀθηναίων πολέμους, τὸν δὲ Ἀλέξανδρον παρηκολούθησαν διὰ τοῦ ἵππικοῦ τῶν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείας, συντελέσαντες οὐκ ὀλίγον διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπεχείρησαν καὶ οἱ Θεσσαλοὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων νὰ ἀποτιναξῶσι τὸν Μακεδονικὸν ζυγὸν, ἀλλὰ νικηθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου παρέμειναν ὑπήκοοι τῶν Μακεδόνων μέχρι τοῦ 197 π. Χ., ὅτε ὁ ὑπάτος τῶν Ῥωμαίων Τίτος Φλαμίνιος μετὰ τῶν Αἰ-

τωλῶν νικήσας εἰς μάχην μεγάλην περὶ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον τὸν Γ', ἀνεκήρυξεν, ὅτι διὰ ψήφισματος τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου ἀφήσει τοὺς Ἀχαιοὺς Φθιώτας, τοὺς Μάγνητας, τοὺς Περγαίους, τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους καὶ χρωμένους τοῖς πατρίοις νόμοις (Πλούτ. Β. Τ. Φλαμιν.). Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν ἐστεφάνωσαν τὸν Φλαμίνιον, ἀποκαλοῦντες αὐτὸν σωτῆρα καὶ ὑπερασπιστὴν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἢ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων χορηγηθεῖσα τοῖς Ἕλλησιν αὕτη ἐλευθερία ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς τὴν διάσπασιν τῶν δυνάμεων αὐτῶν, ἠνωμένων μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὸ Μακεδονικὸν σκῆπτρον, καὶ τὴν διὰ τούτου προπαρασκευὴν τῆς δουλώσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ πρὸς τοὺς Μακεδόνας Ῥωμαϊκὸς οὗτος πόλεμος διεξήχθη κατὰ μέγα μέρος ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ πολλαὶ πόλεις αὐτῆς ἐληλατήθησαν καὶ διηρπάγησαν διαρκοῦντος αὐτοῦ. Καὶ τῶν μὲν Ῥωμαίων σύμμαχοι ἦσαν οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθαμάνων Ἀμύνανδρος, τῶν δὲ Μακεδόνων αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις. Καὶ πρώτη μὲν συνάντησις τῆς Μακεδονικῆς στρατιᾶς ὑπὸ τὸν Φίλιππον καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων ἐγένετο παρὰ τὸν Ἀῶν ποταμὸν, ἔνθα νικηθεὶς ὁ Φίλιππος ὑπεχώρησε γοργῶ τῷ βήματι πρὸς τὸ ὄρος Λίγγον, καὶ ἐκεῖθεν κατελθὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ διατρέξας ταχέως τὰς διαφόρους πόλεις αὐτῆς συμπάρεσυρεν ὅ,τι ἠδύνατο μεθ' ἑαυτοῦ, τὸ δὲ ἐπίλοιπον παρέδιδεν εἰς λεηλασίαν τοῖς στρατιώταις ὅ,τι δὲ δεινότερον ἠδύνατο νὰ ὑποστῶσιν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν των, ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν φίλων των οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας. Καὶ ἔλυπεῖτο μὲν ὁ Φίλιππος καταστρέφων οὕτω σύμμαχον χώραν, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ πλουσίας καὶ πλήρεις ἐπιτηδείων καὶ τροφῶν πόλεις εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν ἐπερχομένων Ῥωμαίων οὕτω δὲ διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων τὸ Φάκιον, αἱ Πειρεσῖαι, τὸ Εὐύδριον, ἡ Ἐρέτρια καὶ ἡ Παλαιφάρσαλος· ἤδη δὲ καὶ οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθαμάνων

νων Ἀμύνανδρος, μαθόντες τὴν ἐπὶ τῷ Ἀφῶ ἦτταν τοῦ Φιλίππου, εἰσήλασαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν δροῦντες καὶ σφάζοντες· ἐνῶ δὲ αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις ἐλεηλατοῦντο οὕτως ὑπὸ τριῶν στρατιῶν, χωρὶς νὰ διακρίνωσι τὸν πολέμιον τοῦ φίλου, ἀφίχθη ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς Ἑσθιαιώτιδος Κερκετίου ὄρους ὁ ὕπατος Τίτος Φλαμίνιος. Πρώτη δὲ πόλις, ἦν προσέβαλε κατελθὼν εἰς τὴν πεδιάδα, ἦτο ἡ Φαλώρεια, τῆς ὁποίας ἡ φρουρὰ, συνισταμένη ἐκ 2,000 Μακεδόνων, ἀντέστη ἐφ' ἑρωμανέστατα· ἀλλ' ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος, θεωρῶν τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως σπουδαιοτάτην διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς λοιπῆς Θεσσαλίας, ἐπέμενε πολιορκῶν νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ κατίσχυσεν ἐπὶ τέλους τῆς ἀντιστάσεως τῶν Μακεδόνων· καὶ ἡ μὲν Φαλώρεια ἐλεηλατήθη καὶ ἐπυρπολήθη, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Μητροπόλεως καὶ τοῦ Κιερίου προσῆλθον πρὸς τὸν Ῥωμαῖον ὕπατον προσφέροντες ὑποταγὴν καὶ ζητοῦντες χάριν. Ἐπειτα ἐβάδισεν ὁ ὕπατος κατὰ τοῦ ὀχυρωτάτου Αἰγινίου, ἀλλὰ θεωρῶν αὐτὸ δυσάλωτον κατήλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἔνθα ὑπέστη δεινὴν στέρνησιν ἐπιτηδείων διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου προενεργηθεῖσαν λεηλασίαν τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων. Μετακομίσας δὲ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις τὰ ἐπιτήδεια ἐκ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου προεχώρησε πρὸς τὴν Ἄτρακα, ἔνθα ἀνέστειλε τὴν πρὸς βορρᾶν πορείαν του, διότι ἐν τῷ στενῷ τῶν Τεμπῶν ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ὁ Φίλιππος (Τίτ. Αἰβ. 32, 13 καὶ ἐξ.). Στραφεὶς δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀφίχθη εἰς τὰς Θήβας τὰς Φθιώτιδας καὶ ἐπειράθη νὰ ἀλώσῃ αὐτάς, ἀλλ' ἀποτυχὼν ὑπεχώρησε πρὸς τὰς Φεράς, ἔνθα οἱ πρόσκοποι αὐτοῦ συνητήθησαν μετὰ τῶν προσκόπων τοῦ παρακολουθήσαντος τὰς κινήσεις αὐτοῦ βασιλέως Φιλίππου. Μετὰ μικρὰν δὲ ἀψιμαχίαν πρὸς κατάληψιν τῶν ὑπερκειμένων τῆς πόλεως λόφων ἀμφοτέρω τὰ ἀποσπάσματα ὑπεχώρησαν πρὸς τοὺς οἰκείους στρατούς· καὶ ὁ μὲν Φλαμίνιος ὑπεχώρησε πρὸς τὴν Ἑρέτριαν, ὁ δὲ Φίλιππος ἐστρατοπέδευσεν ὑποχωρῶν πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Ὀγγηστοῦ· ἀμφοτέρων δὲ

τῶν στρατιῶν αἱ κινήσεις ἔτεινον πρὸς κατάληψιν τῆς Σκοῦ-
 τούσσης, ἐν ἣ ὑπῆρχε μεγάλη ἀποθήκη σίτου καὶ τροφίμων.
 Καὶ ὁ μὲν ὕπατος τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ πρὸς τὴν Σκοτοῦσαν
 πορείᾳ κατέλαβε τὸ Θετίδειον, ὁ δὲ Φίλιππος τὸ εἰς ἴσην
 ἀπόστασιν ἐξ ἀντιθέτου κείμενον Μελάμβιον. Τὴν δὲ ἐπιου-
 σαν πορευόμενοι οἱ πρόσκοποι ἀμφοτέρων τῶν στρατιῶν εἰς
 ἀναγνώρισιν τῶν τόπων ἐν τῷ μέσῳ πυκνοτάτης ὀμίχλης,
 ἥτις καὶ σήμερον συχνὴ καὶ πυκνὴ καταπίπτει ἐπὶ τῆς Θεσ-
 σαλικῆς γῆς, ἐνέπεσαν ἀπροσδοκῆτως εἰς ἀλλήλους καὶ παρὰ
 τοὺς πρόποδας τῶν τραχέων καὶ εἰς ὕψος ἰκανὸν ἀνατεινόν-
 των βράχων, οἵτινες διὰ τὴν μορφήν αὐτῶν καλοῦνται Κυνοὺς
 Κεφαλαί, συνεκροτήθη ἡ μνημονευθεῖσα ἤδη μάχη, εἰς τὴν
 ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων ἔκβασιν τῆς ὁποίας συνετέλεσαν τὰ μέ-
 γιστα τὸ μὲν οἱ λίαν ἐκθύμως καὶ παρατόλμως πολεμήσαν-
 τες Αἰτωλοὶ, τὸ δὲ τὸ ἀνώμαλον τοῦ ἐδάφους, διὰ τὸ ὁποῖον
 δὲν ἠδύνατο ἐπαρκῶς νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ.
 Καὶ τῶν μὲν Ῥωμαίων ἔπεσαν περὶ τοὺς 700, τῶν δὲ Μακε-
 δόνων 8,000 καὶ 5,000 ἐζωγράθησαν (Πλούτ. Ἐ. Τ. Φλαμ.).
 Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην ὑπέγραψε μὲν ὁ Φίλιππος ἀτιμωτι-
 κὴν εἰρήνην, ἀπεδόθη δὲ εἰς τὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας καὶ
 τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος προσωρινῶς ἡ ἀρχαία αὐτῶν αὐτονομία.
 Ἀλλὰ μόλις ἤρχισαν νὰ ἀναλαμβάνωσιν ἐκ τῆς ληλασίας καὶ
 τῆς ἐρημώσεως αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις, καὶ νέα δεινὰ ἐνέσκη-
 ψαν ἐπ' αὐτάς ἐν τῷ πρὸς τὸν βασιλέα Ἀντίοχον Ῥωμαϊκῷ
 πολέμῳ (190 π. Χ.).

Ὁ ῥηθεὶς βασιλεὺς, πεισθεὶς εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῶν συμ-
 μάχων αὐτοῦ Αἰτωλῶν τοῦ νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν σύμ-
 पासαν τὴν Ἑλλάδα ἅμα ἀποβιβασθέντα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς,
 κατήχθη ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πελασγικὸν
 κόλπον, καὶ καταλαβὼν τὴν Δημητριάδα, ἐτρόπη δυτικώτε-
 ρον εἰς τὴν Πελασγιώτιδα κυριεύων τὰς Φεράς, τὴν Κραννώ-
 να, τὰ Κύπειρα, τὴν Μητρόπολιν καὶ ἀπάσας τὰς περὶ τὰς πό-
 λεις πλὴν τῆς Γυρτώνος καὶ τῆς Ἀτρακος συγχρόνως δὲ εἰ-

σῆλασαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ Λιτωλοὶ, καὶ προχωρήσαντες συνηντήθησαν μετὰ τοῦ βασιλέως ἐνώπιον τῆς Λαρίσσης, ὅτε ἐπεφάνη ἐπὶ τῶν ὑπὲρ τὸν Γόννον σκοπιῶν τοῦ Ὀλύμπου ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Κλαύδιος, πεμπόμενος εἰς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκουμένων Λαρισαίων. Τὰ πυρὰ, ἅτινα ἤναψεν ὁ Κλαύδιος εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, παρέπεισαν τὸν Ἀντίοχον, ὅτι ὑπὲρ τὸν Γόννον ἠύρισκοντο ἠνωμέναι ἅπασαι αἱ ἐχθρικαὶ δυνάμεις· διὰ τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸν ἐπελθόντα χειμῶνα ἐγκαταλείψας τὴν πολιορκίαν τῆς Λαρίσσης ἐπανεκάμψεν εἰς τὴν Δημητριάδα, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Χαλκίδα· τὸ δὲ ἐπιὸν ἕαρ κατῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ τε ὑπατος Βοίβιος καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ συμπράττων ἤδη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος, καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἐκυρίευσεν τὸ Φάκιον, τὴν Ἄτρακα, τὰς Κυρετίας, τὸ Ἐρίτιον, τὴν Μάλλοιαν, τὸ Λιμναῖον καὶ τὸ Πελλιναιῖον· ἐκεῖ δὲ προσῆλθε εἰς τὸν συμμαχικὸν στρατὸν καὶ νέα ἐπικουρία ἐκ Ῥώμης ἐξ 20000 πεζῶν, 2000 ἵππέων καὶ 15 ἐλεφάντων ὑπὸ τὸν Ἀκίλιον. Ὑποτάξαντες δὲ σύμπασαν τὴν Θεσσαλίαν, προέβησαν οἱ Ῥωμαῖκοὶ λεγεῶνες διὰ τῆς Θαυμακοῦ εἰς τὴν Φθιώτιδα, καὶ παρὰ τὰς Θερμοπύλας νικήσαντες κατὰ κράτος τὸν στρατὸν τοῦ Ἀντιόχου, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου παρεκλούθησαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ μεγάλου Σκιπίωνος Λεύκιον Σκιπίωνα· ἐκεῖ δὲ διὰ νέας μεγάλης νίκης κατέστρεψαν καθ' ὅλοκληρίαν τὸν στρατὸν τοῦ Ἀντιόχου, καὶ προσήρτησαν πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὸ εὐρὺ αὐτῶν κράτος (Λιβ. 36. 40 καὶ ἐξ.).

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Γ'. διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περσεὺς, κληρονομήσας μετὰ τῆς ἀρχῆς καὶ ἄσπονδον κατὰ τῶν Ῥωμαίων μῖσος· διὸ καὶ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐνησχολήθη ἐπὶ ἐξ' ἑξ' ἑκατὸν ἐτῶν εἰς πολεμικὰς παρασκευὰς, αὐξάνων μὲν τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ στρα-

τοῦ, εἰσπράττων δὲ χρήματα καὶ πληρῶν τὰς ἀποθήκας τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Συνενοηθεὶς δὲ μετὰ τοῦ Ἀντιόχου καὶ συμμαχήσας μετὰ τῶν Θεσσαλῶν, ἐνόμισεν εὐκαιρον τὴν περίστασιν, ὅπως κηρύξῃ τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ τύχη ὑπῆρξεν εὖνους αὐτῷ καὶ δύο Ῥωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐνικήθησαν, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ ἡ τρίτη, ἀποκλεισθεῖσα ἐν τῷ στενῷ τῶν Τεμπῶν, θά κατεστρέφετο, ὅτε ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος, θεωρήσασα ὑφίστην ἀνάγκην τὴν καταστροφὴν τοῦ πολεμίου τούτου, ἐξαπέστειλε κατ' αὐτοῦ δύναμιν ἐξ 100000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν διάσημον ὑπατον Παῦλον Αἰμίλιον. Οἱ δύο ἐχθρικοὶ στρατοὶ συνητήθησαν παρὰ τὴν Πύδναν (168 π. Χ.), ἐνθα ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ, διαπράξασα θαύματα ἀνδρίας καὶ ἀντάξια τῆς προτέρας αὐτῆς φήμης καὶ δόξης, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὑποκύψῃ, διασπασθεῖσα διὰ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ ἀνισότητα τοῦ ἐδάφους, ὡς ἐν Κυνὸς κεφαλαΐς. Καὶ οὕτως ὥρας τινὰς μόνον μακρὰν τῶν τειχῶν τῆς Πέλλης, τῆς πρώτης ἐστίας τῆς μακεδονικῆς ἰσχύος καὶ δυνάμεως, κατελύθη τὸ τόσον ἀκμάσαν μακεδονικὸν κράτος, ὃ δὲ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ κοσμοκράτορος Ἀλεξάνδρου συλληφθεὶς αἰχμάλωτος μετεκομίσθη εἰς Ῥώμην, ἐνθα γυμνὸς καὶ ἀλυσόδετος καὶ πενιχρὸς παρηκολούθησε τὸ ἄρμα τοῦ ἐν θριάμβῳ εἰσελάσαντος νικητοῦ Παύλου Αἰμιλίου. Ὅποια μετατροπὴ, ὅποια ἀστασία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων!

Καταλυθέντος δὲ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους, ἡ Μακεδονία κατέστη ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ, διοικουμένη ὑπὸ Ῥωμαίου πρεσβευτοῦ, εἰς ὃν ὑπήγετο καὶ σύμπασα ἡ Θεσσαλία. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου ἡ Θεσσαλία ἀπετέλει ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν, διοικουμένην ὑπὸ προκουράτορος· καὶ ἐν μεταγενεστέρα δὲ ἐποχῇ, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, φαίνεται ὅτι ἤτο χωριστὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὴν διοίκησιν παρῆδρου (praeses) (Marquardt in Bekers Röm. Alt. III. 117). Ἀπαλλαγεῖσα δὲ τῶν κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς πολέμους δρώσεων καὶ

καταστροφῶν, προήχθη βαθμηδὸν εἰς ἰκανὸν βαθμὸν εὐημερίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἀριθμοῦσα κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Πλινίου (4. 8) 75 πόλεις, ἐξ ὧν ἡ Λάρισα, ἡ Δημητριάς, ἡ Φάρσαλος καὶ ἄλλαι διετήρουν τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν ἀξίωμα (Στρ. 9. 5). Ὡς δὲ εἰκάζομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέτρεψαν αὐτονομίαν τινὰ εἰς τὰς Θεσσαλικὰς πόλεις, διότι ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀναγινώσκουμεν ταγοὺς, ταμίαις καὶ στρατηγοὺς ἐντοπίους καὶ συνέδριον 32½ μελῶν, ἐκκλησιαζόντων ἐν Λαρίσῃ κατὰ τὸν μῆνα Θῶν πρὸς λύσιν τῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων πόλεων ἀναφυομένων διαφορῶν. Ὁ δὲ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ παραμένων Ῥωμαῖος πρεσβευτὴς ἦτο, φαίνεται, ἡ ἀνωτάτη ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τοῦ τόπου (Leake ἐπιγρ. ἀνευρ. παρὰ τὸ Κιέριον καὶ Heuzey Mission en Macédoine appendice).

Ἡρξάτο δὲ ἤδη ἑνωρὶς νὰ εἰσάγεται ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἡ ἀκμάζουσα τότε πόλις αὐτῆς Ὑπάτη εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ δεχθῆ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τὸν Ἡρωδίωνα, ἓνα τῶν 70 Ἀποστόλων, ἀναδειχθέντα πρῶτον ἐπίσκοπον αὐτῆς, καὶ ἐκεῖ ὑποστάντα τὸν μαρτυρικὸν θάνατον (ἐπιστ. Παύλ. πρὸς Ῥωμ.). Ἐκεῖθεν δὲ εἰσήχθη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Θεσσαλικὰς πόλεις, καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου, ὅτε μετεκομίσθη ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ διετάχθη ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, εὐρίσκομεν παρακαθημένους ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ τὸν ἐπίσκοπον Λαρίσσης Ἀχιλλεῖον καὶ τὸν τῆς Τρίκκης Διόδωρον. Ἄλλ' ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐπικρατήσασα ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ νοτιωτέρᾳ Ἑλλάδι εὐημερία ἤρξατο νὰ ἐκλίπῃ, καὶ φοβερὰ δεινὰ ἐνέσκηψαν ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων, ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γότθων τὸ 396 καὶ καταλήξαντα εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικρατήσιν τὸ 1453. Καὶ πηγὰς μὲν τῆς Μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἔχομεν τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς καὶ τὰ

ἔγγραφα τῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων ἀρχείων τῆς Βιέννης, Βενετίας, Γενούης, Μεδιολάνων, Τουρίνου, Μελίτης, Νεαπόλεως, Μαδρίτης, Κερκύρας, Ζακύνθου καὶ λοιπῶν, ἅτινα ἀναδιδήσας ὁ χαλκέντερος **Hopf** συνέγραψε μακρὰν ἱστορίαν τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐγκυκλοπαιδεῖα τοῦ **Ersch** καὶ **Gruber**. Ἐξ αὐτῆς δὲ θὰ σταχυολογήσω καὶ γὰρ ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἱστορίαν τῆς Θεσσαλίας.

Καὶ πρῶτον μὲν συνέβη ἡ φοβερὰ ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων, οἵτινες ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ἀλαρίχον εἰσβαλόντες τὸ 396 διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας προήλασαν μέχρι Πελοποννήσου, φέροντες πανταχοῦ τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Βραδύτερον δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις, προβλέπων τὸν ἐπαπειλοῦντα τὸ κράτος κίνδυνον, ἀνήγειρε σειρὰν ὄλην ὀχυρωμάτων εἰς τὰς ἐπικαίρους θέσεις καὶ ἐπεσκεύασε τὰ καταρρέοντα τείχη τῶν πόλεων, νέα εἰσβολὴ βαρβαρικῶν ὀρδῶν, τῶν Οὐννων, ἐγένετο τὸ 539—540, προεῖσα μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ ἐπενεγκοῦσα ἀπερίγραπτα δεινὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας διήλθε· μόλις δὲ παρήλθεν ἡ φθοροποιὰ αὕτη τῶν Οὐννων ἀκρις, καὶ νέα βάρβαρα φύλα ἐξ ἀνατολῶν προερχόμενα ἐπεφάνησαν ἐπὶ τῶν ἀρκτικῶν ὁρίων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, οἱ *Σλαῦοι*, οἵτινες, μετὰ πολλὰς μικρὰς εἰσβολὰς, ἐπεχείρησαν τὸ 577 μεγάλην ἐπιδρομὴν ἐφ' ἀπάσης τῆς Θράκης, Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, ἐπενεγκόντες φρικτὰς καταστροφὰς εἰς τὰς μνημονευθεῖσας χώρας (Ἰωάννης ὁ Ἐφέσου, ἐκκλ. ἱστορ. Β. 6, 25. Μένανδ. 331—334 ἐκδ. Βόννης). Ἡ ἐν τῇ Ἑλλάδι ὁμοῦς διαμονὴ τῶν ἐπιδρομέων τούτων ὀλίγον διήρκεσε, διότι 60000 Ἀβάρων ὑπὸ τὸν Χάνην αὐτῶν Βαϊανὸν, προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, τότε διοικητοῦ τοῦ Ἰλλυρικοῦ, εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν τῶν Σκλαβηνῶν καὶ κατέστρεψαν πᾶν τὸ πρὸ ποδῶν, ἀναγκάσαντες καὶ τοὺς ἐπιδραμόντας Σκλάβους νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰς ἐστίαις των. Καὶ ἀπηλλά-

γησαν μὲν τῶν Σλαυϊκῶν ἐπιδρομῶν αἱ Βυζαντιναὶ ἐπαρχίαι, ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἐδχοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, οἵτινες ἐξηκολούθουν λεηλατοῦντες τὰς βορείας Βυζαντινὰς ἐπαρχίας μέχρι τοῦ 600 μ. Χ., ὅτε, περατωθέντος τοῦ Περσικοῦ πολέμου, ἠνάγκασεν αὐτοὺς ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος νὰ κλείσῃσι βραχυχρόνιον εἰρήνην. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἡρακλείου οἱ Ἀβαραὶ καὶ οἱ Σλαυοὶ ἐγκατέκησαν μονίμως ἐν τισὶ χώραις ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβειου, ἅς ὁ αὐτοκράτωρ ἐκουσίως παρεχώρησεν αὐτοῖς. Τότε δὲ ἀνεφάνη παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ ἑτέρα βαρβαρική φυλὴ ἐξ ἀνατολῶν προερχομένη, ἡ φυλὴ τῶν Βουλγάρων, τοὺς ὁποίους ὁ Ἡράκλειος λίαν ἐπιτηδείως μετεχειρίσθη πρὸς ἐξόντωσιν τῶν Ἀβάρων. Καὶ ἐκλείπουσι μὲν οὗτοι μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν ἀναφαίνονται οἱ μνημονευθέντες Βούλγαροι, τῶν ὁποίων αἱ εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπιδρομαὶ ὑπῆρξαν συχναὶ καὶ καταστρεπτικαί. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου (668 — 685), ἐνωθέντες μετὰ τῶν περὶ τὸν Στρυμόνα καὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἐγκατασταθέντων Σλαύων, ἐξώρμησαν ἐπὶ τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἄλλοι ἐπὶ πλοιαρίων μεσημβρινώτερον. Καὶ ἡ μὲν Θεσσαλονίκη ἀπέκρουσε τὰς ἐπανειλημμένας προσβολὰς αὐτῶν, αἱ δὲ μεσημβρινώτεραι ἑλληνικαὶ ἀκταὶ ὑπέστησαν φορικτὴν ἐρήμωσιν· καὶ ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ ἐγκατέστη μία τῶν Σλαυϊκῶν τούτων φυλῶν, οἱ Βελεγισῖται ἢ Βελεσιῖται (Hofr 6, 94), ἐξ ὧν καὶ ἅπαντα ἡ περὶ τὸν εἰρημένον κόλπον χώρα ἐκαλεῖτο μέχρι τοῦ 1200 μ. Χ. *Belegisia*, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τινος χρυσοβούλου ἐκδοθέντος τὸν Νοέμβριον τοῦ 1199, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετρέπετο τοῖς Ἑνετοῖς νὰ ἐμπορεύωνται εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἐν ᾧ καταγράφονται αἱ ἀκόλουθοι τῆς Θεσσαλίας χώραι. Μεγάλῃ Βλαχίᾳ, Βελεγετία, Δημητριάς, ἀμφότεροι οἱ Ἄλμυροι, Γρεβενῖκον, Φάρσαλος, Δομοκός, Βεζένη, Ἐζερὸς, Δοβροχοβίστα, Τρίκαλα, Λάρισα καὶ Πλαταμῶν (Hofr 6, 174). Βραδύτερον δὲ ἐπὶ Κων-

σταντίνου τοῦ Κοπρωνόμου (711—775), ὅτε λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐπήνεγκεν ἀνήκουστον φθορὰν εἰς τοὺς κατοίκους καὶ ἠραίωσε τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς, στίφη πολλὰ τῶν περὶ τὸν Στρώμονα καὶ τὸν Πελασγικὸν κόλπον Σλαύων ἐξορμήσαντα ἐκ τῶν ἐνδικοιτημάτων τῶν κατέλαβον τὴν σχεδὸν ἔρημον μείνασαν ὑπαιθρὸν χώραν τῆς Ἑλλάδος (Κωνστ. Πορφ. περὶ θεμ. σ. 53—54)· ἀλλ' ἡ ἐπικράτησις αὐτῶν δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι τὸ 783 μ. Χ. ἡ Ἀθηναία τὴν πατρίδα αὐτοκράτειρα Εἰρήνη (780—797) ἐξαπέστειλε κατὰ τῶν Σλαύων τὸν στρατηγὸν Σταυράκιον, ὅστις ὑπέταξεν αὐτοὺς καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελεῖς. Καὶ ἐπανάστασις δέ τις τῶν ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ Βελεγισιτῶν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ἀκαμίρ τὸ 799 κατεστάλη τάχιστα ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων (Horsf 6. 104).

Ἐπὶ δὲ τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' (976—1025) στίφη ἀναριθμητὰ Βουλγάρων ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον καὶ φοβερὸν αὐτῶν ἡγεμόνα Σαμουὴλ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, καὶ κυριεύσαντες πολλὰ φρούρια καὶ πόλεις ἀφίχθησαν μέχρι Κορίνθου· τότε ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἡ Λάρισσα, τοὺς κατοίκους τῆς ὁποίας πανεστίους μετόπισεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας ὁ μόναρχος τῶν Βουλγάρων· μετήγαγε δὲ καὶ τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, καὶ εἰς τὴν Πρέσπαν ἀπέθετο, ἔνθα ἦν αὐτῷ τὰ βασίλεια (Γεωρ. Κεδρ. 436 τόμ. 2). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ τότε αὐτοκράτωρ Βασίλειος, ἀπησχολημένος ὑπὸ τῶν ἀποστατῶν Βάρδα καὶ Σκληροῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐνεργήσῃ τι κατὰ τῶν Βουλγάρων· βραδύτερον ὅμως τὸ 981 μ. Χ. ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς πρωτευούσης αὐτῶν, ἀλλ' ὑπέστη δεινὴν ἤτταν ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ, μετακαλέσαντος ἐν τῷ μεταξὺ μέρος τοῦ ἐπιδραμόντος στρατοῦ. Νέα δὲ πλῆθη βαρβάρων μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐτράπησαν τὸ 995 μ. Χ. πρὸς μεσημβρίαν λεηλατοῦντες τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, ὅτε ἰσχυρὰ αὐτοκρατορικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Οὐρανὸν ἐξαπεστάλη κατ' αὐ-

τῶν. Ἡ συνάντησις τῶν κατερχομένων Βυζαντινῶν στρατευμάτων καὶ τοῦ ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐπανακάμπτοντος βασιλέως Σαμουήλ ἐγένετο παρὰ τὸν Σπερχεῖον ποταμὸν, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου διέμενον ἀπρακτοῦντες ἐπὶ τινα χρόνον οἱ δύο στρατοὶ, μέχρις οὗ ὁ Οὐρανὸς διαβάς σκοτεινὴν τινα γύκτα διὰ βατοῦ τινος μέρους τὸν ποταμὸν καὶ ἐπιπεσὼν ἀπροσδοκῆτως κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς τοσαύτην καταστροφὴν, ὥστε ὀλίγιστοι μόνον ἐσώθησαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σαμουήλ μετὰ τοῦ υἱοῦ του μόλις κατόρθωσε μετὰ μεγάλας περιπλανήσεις νὰ διασωθῶσιν εἰς Βουλγαρίαν (Κεδ. 2, 450). Τὸ δὲ 1078 ὁ ἰσχυρὸς τοῦ Βασιλείου βραχίων κατέθραυσε διὰ παντὸς τὴν ἰσχὴν τῶν Βουλγάρων, κληθεὶς διὰ τοῦτο καὶ *Βουλγαροκτόνος*.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ἐκείνην ἤρξατο ἐπιραινομένη ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ ἑτέρα βάρβαρος φυλὴ, ἡ τῶν Βλάχων, οἵτινες, κατερχόμενοι ἐκ τοῦ Αἴμου ἐπὶ τῶν συνεχῶν ὀρέων, προέβησαν μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Πίνδου, ἐνθα καὶ ἀθρόοι ἐγκατεστάθησαν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὄρεινὴ ἐκείνη χώρα ἐκαλεῖτο παρὰ τῶν Βυζαντινῶν *Μεγαλοβλαχία* (Κωνσ. Κεδρ. Νικήτας καὶ ἄλλοι). Καὶ πρῶτον μὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τῶν Βλάχων ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κομνηνῆς, μνημονευούσης χωρίου τινὸς Βλαχικοῦ Ἐξεδᾶν καλουμένου· κατόπιν δὲ ὁ ἐξ Ἰσπανίας καταγόμενος Ἰουδαῖος Βενιαμὴν Τουδέλας (+ 1173), περιηγούμενος τὴν Ἀνατολὴν τὸν 11^{ον} αἰῶνα, λέγει, ὅτι βορειότερον τῆς Λαμίας ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων κατοικοῦσιν οἱ Βλάχοι, φυλὴ ἀγρία καὶ ληστρικὴ, ἐθνικὴ τὸ θρήσκευμα καὶ ὁμιλοῦσα γλῶσσαν παρεμφερῆ τῇ Ἰσπανικῇ. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀποκατάστασιν ἡ φυλὴ τῶν Βλάχων ἦτο ἰκανῶς πολυάριθμος, διότι καὶ μέχρι σήμερον πολλὰ χωρία Βλαχικὰ διασώζονται ἐπὶ τοῦ Πίνδου καὶ τινα ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἐνῶ λέξεις τινὲς μόνον καὶ ὀλίγα ὀνομαστικὰ τόπων καὶ ἄλλα τινὰ μικρὰ καὶ ἀσαφῆ μαρτύρια περισώζονται ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, ὑποδηλοῦντα τὴν κατὰ τὸν Με-

σαιώνα ἐνταῦθα ὑπαρξίν τῶν Βουλγάρων, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Ἑνετῶν. Κατοικοῦντες δὲ οἱ Βλάχοι ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ δεσπόζοντες ὡς ἐκ τούτου τῶν ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑπειρον δίδων, ἐξήσκησαν, φαίνεται, κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐγκατάστασιν κυριαρχίαν τινὰ καὶ πίεσιν ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας, ἥτις ὁμῶς θὰ ἦτο βραχεῖα, διότι νομάδες αὐτοὶ ὄντες καὶ ἠναγκασμένοι τὸν χειμῶνα νὰ κατέρχωνται ἐκ τῶν ὀρέων εἰς τὰς χειμερινὰς νομάς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ὤφειλον νὰ διάγῳσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν· διὸ καὶ ἐν τῷ Κατακουζηνῷ ἀναγινώσκομεν, ὅτι, ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος διέτριβεν ἐν Θεσσαλίᾳ, οἱ ἐπὶ τῶν ὀρέων κατοικοῦντες Βλάχοι προσῆλθον εἰς προσκύνησιν τοῦ αὐτοκράτορος, καθότι πλησιάζοντος τοῦ χειμῶνος ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἐφοβοῦντο τὴν προσβολὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων.

Καὶ τοιαῦται μὲν αἱ ἐκ βορρᾶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν μεσημβρινωτέραν Ἑλλάδα ἐπιδραμοῦσαι βαρβαρικά φυλαί· ἀλλ' ἤδη νέοι ἐπιδρομεῖς καὶ πολέμιοι ἀνεφάνησαν ἐκ δυσμῶν, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἐκ τῆς Ἄρκτου εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὸν 41^{ον} αἰῶνα καταβάντες καὶ ἀνεξάρτητον ἐκεῖ κράτος ἰδρύσαντες Νορμανδοί. Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τούτου Ῥοβέρτος Γυῖσκάρδος, ἀφορμὴν λαβὼν τὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἀποκατάστασιν τοῦ καθαιρεθέντος αὐτοκράτορος Μιχαήλ, εἰσῆλασε τὸ 1080 μ. Χ. εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, διαίρσας τὴν δύναμίν του εἰς δύο μέρη· καὶ τὸ μὲν ἐν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ του Βοεμούνδου ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς Αὐλῶνος, ἥτις καὶ ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον, δικαιούμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ῥοβέρτου, ὑποστάν δεινὴν τρικυμίαν, κατήχθη μόλις εἰς Δυρράχιον. Καὶ ὁ μὲν στόλος αὐτοῦ, προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Ἑνετῶν, κατεστράφη, ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην, ἥτις ἐπήνεγκε καὶ δεινὴν ἔλ-

λειψιν τῶν πολεμεφοδίων, δὲν ἀπεδειλίασεν ὁ τολμηρὸς Ῥο-
 θέρτος, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὴν πολιορκίαν τοῦ Δυρράχιου,
 καὶ συγκροτήσας μάχην πρὸς τὸν ἐξ 70000 συνιστάμενον καὶ
 ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος διοικούμενον βυζαντινὸν στρα-
 τὸν, ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος καὶ μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσε
 καὶ τὸ Δυρράχιον. Ἦτοιμάζετο δὲ νὰ προχωρήσῃ πορρωτέρω,
 ὅτε ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ οἰκαδε διὰ τὴν εἰς τὸ κράτος
 αὐτοῦ εἰσβολὴν τῶν Γερμανῶν, ἀναθέσας εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ
 Βοεμοῦνδον τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Οὗτος δὲ, τρα-
 πεις πρὸς μεσημβρίαν καὶ καταλαβὼν τὰ Ἰωάννινα καὶ τὰ
 Τρίκκαλα, προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Λαρίσσης, ἣν γεν-
 ναίως ὑπερήσπισεν ἐπὶ ἑξ μῆνας ὁ ἐντὸς αὐτοῦ κεκλεισμένος
 Λέων ὁ Κεφαλαῖς· ἀλλ' ἤδη τὰ ἐπιτήδεια ἤρχισαν νὰ ἐκλί-
 πωσι, καὶ ἡ πόλις ἦτο ἔτοιμος νὰ παραδοθῇ, ὅτε ἐξεκίνησεν
 ἐκ τῆς πρωτευούσης ἐπὶ κεφαλῆς 7000 Τούρκων μισθοφόρων
 ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, ὅστις ἀφίχθεις εἰς τὴν Θεσσαλίαν
 ἀπεφάσισε νὰ μὴ προσβάλῃ τὸν ἐχθρὸν ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ,
 ἀλλ', εἰ δυνατὸν, νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν δι' ἐνέδρας. Καὶ πρὸς
 τοῦτο τὸν μὲν Μελισσηνὸν, περιβεβλημένον τὴν αὐτοκρατο-
 ρικὴν στολὴν, παρέταξε πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Λαρίσσης καὶ πα-
 ρήγγειλεν αὐτῷ, ἅμα προσβληθῆ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, νὰ μὴ ἀντι-
 στῆ, ἀλλὰ νὰ ὑποχωρήσῃ φεύγων πρὸς τὸ Λυκοστόμιον, αὐ-
 τὸς δὲ κατέλαβε χθαμαλὸν τόπον πρὸς τὰ εὐώνυμα τῆς πό-
 λεως κείμενον τόπον. Τὴν ἐπιούσαν ὁ Βοεμοῦνδος, ἰδὼν τὰ
 αὐτοκρατορικὰ σήματα εἰς τὸν πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Λαρίσσης
 παρατεταγμένον στρατὸν, καὶ νομίσας ὅτι ἐκεῖ εὕρισκετο ὁ
 αὐτοκράτωρ, ἐπέπεσε μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως κατὰ τῆς πτε-
 ρυγος ταύτης, καὶ τρέψας αὐτὴν εἰς φυγὴν ἐδίωκε πρὸς τὸ
 Λυκοστόμιον· ἤδη δὲ προχωρήσαντα αὐτὸν ἱκανῶς εἰς τὴν
 διεύθυνσιν ταύτην προσέβαλεν ἐρρωμένως ἐκ τῶν νώτων ὁ
 Ἀλέξιος καὶ ἔτρεψεν εἰς αἰσχρὰν καὶ ἄτακτον φυγὴν. Οὕτω
 δὲ ἐλύθη μὲν ἡ ἐξάμηνος πολιορκία τῆς Λαρίσσης, ἀπηλλά-
 γησαν δὲ αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀπὸ

τῆς Νορμανδικῆς ἐπιδρομῆς, κλειθείσης τὸ 1156 συνθήκης μεταξὺ τοῦ Ῥογήρου καὶ τῶν Βυζαντινῶν.

Τοιαῦται λοιπὸν εἶνε ἐν συντόμῳ αἱ περιπέτειαι, ἃς ὑπέστη ἡ Θεσσαλία κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς Φραγκοκρατίας ἐποχὴν (530 — 1202 μ. Χ.)· ἀπετέλει δὲ τότε τὴν ἐνάτην ἐπαρχίαν τοῦ Ἰλλυρικοῦ θέματος, διατελοῦσα ὑπὸ ἡγεμόνα καὶ περιέχουσα 17 πόλεις κατὰ τὸν Κωνστ. Πορφυρογέννητον. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεθ' ὅλας τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐκ βορρᾶ καὶ δυσμῶν βαρβάρων πολλαὶ πόλεις τῆς Θεσσαλίας ἦσαν ἀνθηραὶ καὶ ἀκμάζουσαι καὶ σπουδαῖον ἐμπόριον διενηργεῖτο ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν εἰς τὴν παραλίαν αὐτὴν ἀποκαθισταμένων Ἐνετῶν, Γενουησιῶν καὶ Πισαίων. Καὶ ὁ μὲν κατὰ τὸν 11^ο αἰῶνα περιηγηθεὶς τὴν Θεσσαλίαν Ἄραψ γεωγράφος Ἐδρισεὺς ἀποκαλεῖ τὰ Τρίκκαλα πόλιν πλουσίαν περιβεβλημένην ὑπὸ ἀμπέλων, τὴν Λάρισσαν πόλιν σπουδαίαν πλουσίαν εἰς σῖτον, σῦκα καὶ σταφυλάς, τὸν δὲ Ἄλμυρὸν σπουδαῖον ἐμπορεῖον. Ὁ δὲ συγχρόνως σχεδὸν μετ' αὐτοῦ περιηγηθεὶς τὴν Ἀνατολὴν Ἰουδαῖος Βενιαμὴν Τουδέλας, οὕτινος καὶ ἀνωτέρω ἐμνήσθην καὶ ὅστις ἀνέλαθε τὴν περιήγησιν ταύτην πρὸς ἐξακριβῶσιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πληθυσμοῦ, ἀποκαλεῖ τὸν Ἄλμυρὸν τὸ κυριώτερον ἐμπορεῖον Ἐνετῶν, Πισαίων καὶ Γενουησιῶν. Κατόικουν δὲ ἐν αὐτῷ καὶ 400 Ἰουδαῖοι, ἐξ ὧν σημαντικώτεροι ἦσαν ὁ Σύλοκ, ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Σολομὼν (Höpf 6. 165)· ὑπῆρχε δὲ καὶ συνοικία τις τῶν Πισαίων ἐν Ἄλμυρῷ, ὡς καταδείκνυται ἐκ τινος κατὰ τὸ 1119 μ. Χ. συνθήκης τῶν κατοίκων τῆς Πίσης πρὸς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετύγχανον οὗτοι ἀτέλειαν εἰς τὰ ἐν τῷ Βυζαντίῳ κτήματα, ἐλάττωσιν τοῦ τελωνιακοῦ δασμοῦ καὶ ἀνάκτησιν τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ Ἄλμυρῷ συνοικιῶν καὶ ναῶν των (Höpf 6. 174). Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἐνετοὶ ἐζήσκουν σπουδαῖον ἐμπόριον ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς μνημονεύθεισης ἤδη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους

ϕυνομολογηθείσης ειρήνης. Καί βραδύτερον δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κυριαρχίαν τῆς Θεσσαλίας διετέλεσαν οὗτοι ἐπὶ τινὰ χρόνον κατέχοντες δύο παραλίας πόλεις ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ, τὸν Πτελεὸν καὶ τὰ Λεχώνια, ὅπερ καταδείκνυται ἐκ τῆς τὸ 1411 συνομολογηθείσης ειρήνης μεταξὺ τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας καὶ τῶν Ὀθωμανῶν (Hopf. 7, 75). Ἡ σύρροή δὲ καὶ ἀποκατάστασις τῶν ἐμπορικῶν ἐκείνων φυλῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θεσσαλίας δεικνύει ἐπαρκῶς τὴν ἀνθηρὰν κατάστασιν, εἰς ἣν εὕρισκετο τότε ἡ χώρα. Τὰ δὲ ἀντικείμενα τοῦ ἐμπορίου ἦσαν πιθανῶς τὰ τε φυσικὰ προϊόντα τῆς χώρας, ὡς σίτος, κριθή, μέταξα κλπ. ὡς καὶ διάφορα προϊόντα τῆς βιομηχανίας, ἥτις, ὑπάρχουσα ἔκτοτε ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔλαβεν ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας εἰς τινὰ εἶδη τεραστίαν ἐπίδοσιν, ὡς ἐν τῇ τοπογραφίᾳ θὰ ἴδωμεν.

Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων (1204), ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐτοκράτωρ μὲν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐξελέγη ὁ κόμης Βαλδουίνος τῆς Φλανδρίας, βασιλεὺς δὲ τῆς Μακεδονίας ἐγένετο Βονιφάτιος ὁ Μομφεράτικος, λαβὼν πάσας τὰς πρὸς δυσμὰς καὶ νότον τῆς Θράκης χώρας μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Οὗτος, ἀφ' οὗ πρῶτον ἔλυσε διαφορὰς τινὰς ἀναφυσείσας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, εἰσῆλθε τὸ 1204 εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην, περιστοιχοῦμενος οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν ἵπποτῶν τῆς Λομβαρδίας, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ ἴδιον αὐτοῦ στρατιωτικὸν σῶμα, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ὑφ' ἀπάντων τῶν ἵπποτῶν τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, οἵτινες ἐν αὐτῷ ἀνεύρισκον τὸν τελειότερον ἵπποτικὸν τύπον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ρυθμίσας δὲ τὰ πράγματα τοῦ νέου κράτους του καὶ καταστήσας τοποτηρητὴν τὴν σύζυγόν του Μαργαρίταν τὴν οὐγγρικὴν, ὥρμησε μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν ἵπποτῶν του παρακολουθούμενος καὶ ὑπὸ πολλῶν διακεκριμένων Ἑλλήνων εἰς κατάκτησιν τῶν νοτιωτέρων ἐπαρχιῶν τοῦ νέου κράτους του. Καταλαβὼν δὲ ἄνευ ἀντιστάσεως τὰς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεις

Σέρβας και Βέροιαν, εισηλάσεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπερβὰς τὸν κάτω Ὀλυμπον, διότι δύναμις ἐκπεμφθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Λαρίσσης εἶχε προκαταλάβει τὸ στενὸν τῶν Τεμπῶν.

Διαβὰς δὲ τὸν Πηνειὸν ἐπεφάνη ἔμπροσθεν τῆς ἀφρουρήτου Λαρίσσης, ἣτις καὶ παρεδόθη ἄνευ ἀντιστάσεως. Παραδοθείσης δὲ ταύτης αἱ πλείεσται τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων ἐκυριεύθησαν εὐχερῶς ὑπὸ τοῦ νέου κατακτητοῦ καὶ διενεμήθησαν ὡς τιμάρια εἰς τοὺς Λομβαρδοὺς, Γάλλους καὶ Γερμανοὺς ἱπποτάς τοὺς παρακολουθοῦντας αὐτόν. Καὶ ἡ μὲν Λάρισσα ἐχορηγήθη εἰς τινα Γουλιέλμον, ὁ δὲ τραχὺς τὸ ὄνομα Βερθόλδος φὸν Κατσελενεμβόγεν ἐγένετο κύριος τοῦ Βελεστίνου, ἕτερος λέ τις Γουλιέμος ἔλαβε τὸν Ἄλμυρὸν, καὶ αἱ Φθιωτικαὶ Θῆβαι καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὸν Παγασητικὸν κόλπον χώρα ἐδόθη εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Ἄλβερτίνον καὶ Ῥολανδῖνον Κανόσα (Willehard Σ. 115 Buchon Hist. des conq. etc.). Μόνον δὲ ἡ δυτικὴ Θεσσαλία δὲν ὑπετάγη εἰς τὴν φραγκικὴν κατάκτησιν, ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἑλλάδος. Κατακτήσας δὲ τὴν Θεσσαλίαν ἐνεφανίσθη ὁ Βονιφάτιος ἐνώπιον τῶν Θερμοπυλῶν, τῶν ὁποίων τὸ στενὸν εἶχε προκαταλάβει καὶ ὀχυρώσει ὁ ἡγεμὼν τῆς Κορίνθου καὶ Ἀργολίδος Λέων ὁ Σγουρδς, διανοούμενος ὅπως ἀποκωλύσῃ τὴν πρόδον τῶν Φράγκων, καὶ ἐν περιπτώσει νίκης ὀνειρευόμενος αὐτοκρατορικὸν στέμμα διὰ τὴν κεφαλὴν του, καθ' ὅσον πρὸ μικροῦ εἶχε συζευχθῆ ἐν Λαρίσση μετὰ τῆς Εὐδοκίας θυγατρὸς τοῦ ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐκδιωχθέντος αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀλεξίου τοῦ Γ' ἀλλὰ δυστυχῶς εἰς τὴν ὄψιν τῶν καταφράκτων ἱπποτῶν τοῦ Βονιφατίου ἡ ἑλληνικὴ φρουρὰ, ἡ κατέχουσα τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ἀπεδειλίασε καὶ ἐγκατέλιπεν ἀνάνδρως τὴν θέσιν μὴ ἀντιστάσα οὐδὲως εἰς τὴν πρόδον τῶν κατακτητῶν, εἰς οὓς καὶ ὑπετάγη ἅπαντα ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἄνευ ἀντιστάσεως· θὰ ὑπέτασσον δὲ οὗτοι ταχέως καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἂν βορειότερον δὲν ἀνεφαίνετο εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ νέου φραγκικοῦ κράτους ἕτερος πολέμιος προωρισμένος

ὅπως κατενέγκη τὸ θανάσιμον τραῦμα κατὰ τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας· ὁ πολέμιος οὗτος ἦτον ὁ Μιχαὴλ Α' ὁ Ἄγγελος ἐκ τοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν, ὅστις ἰδρύσας (1204—1214) ἐν Ἠπείρῳ κράτος ἴδιον ἐπεξέτεινεν αὐτὸ πρὸς βορρᾶν μέχρι Δυρράχίου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ μέχρι Ναυπάκτου καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι Τρικκάλων. Τὸ κράτος τοῦτο ἀπεκαλέσθη *δεσποτάτορ*, αὐτὸς δὲ, *δεσπότης τῆς Ἑλλάδος*. Ὁ νέος οὗτος ἐχθρὸς παρεκώλυσε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ Βονιφατίου καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του Θεσσαλονίκην, ἐνθα, πρὶν ἐπιχειρήσῃ σπουδαῖόν τι κατὰ τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπέθανε τὸ 1207 ἐγκαταλείπων τὰς ὑποθέσεις τοῦ βασιλείου τοῦ εἰς ἴλιαν ἐπικίνδυνον θέσιν. Οἱ δὲ τιμαριῶται τοῦ βασιλείου του, ἐπωφελοῦμενοι τὴν ἐντεῦθεν ἐπελθοῦσαν ἀταξίαν, δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος Ἐβρόικου, ὅστις ὁμοῦς ἐκστρατεύσας ἐνίκησεν αὐτοὺς περὶ τὴν Λάρισσαν, ἐνθα ἦσαν συγκεντρωμένοι καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὁμώσωσι μὲν πίστιν καὶ ὑπακοήν πρὸς αὐτὸν, νὰ ἀναγνώρισωσι δὲ τὴν ἐπικυριαρχίαν του καὶ νὰ ἐργασθῶσι πρὸς ἐκλαίκευσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, διότι μία τῶν εἰσαχθεισῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐν τῇ κατακτηθείσῃ χώρᾳ μεταρρυθμίσεων ἦτο καὶ ἡ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς ὑπῆρχον καθολικοὶ, καθαίρεσις τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου καὶ ἀντικατάστασις δι' ἑτέρου καθολικοῦ, κληρονομήσαντος τὰ τε προνόμια καὶ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ κτήματα ἐκείνου. Τοιοῦτος ἐπίσκοπος ἐγκατεστάθη καὶ ἐν Λαρίσῃ ὑπὸ τοῦ Πάππα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ', ἔχων ὑπ' αὐτὸν πολλὰς ἐπισκοπὰς, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τῇ Λατινικῇ καταγραφῇ εἶνε τόσῳ διεφθαρμένα, ὥστε δυσκόλως δύναται τις νὰ ἀναγνώρισῃ τὰς γνωστὰς ἐπισκοπὰς τῆς Θεσσαλίας. (Lequien Oriens christia tom. III Province Larisiensis). Ἄλλ' ἡ αἰσχρὰ καὶ πλεονεκτικὴ διαγωγή τῶν Λατίνων ἐπισκόπων κατέστησεν αὐτοὺς τὸ ἀντικείμενον τῆς περιφρονήσεως καὶ

τῆς ἀποστροφῆς τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων τῆς Θεσσαλίας· σώζεται δὲ καὶ ἐκκλησιαστικὴ τις ἐπιστολὴ Ἰννοκεντίου πρὸς τινὰ τῶν τυχοδιωκτῶν τούτων ἐπισκόπων τῆς Sidonia (ἴσως Σταγοί) ἐπιπλήττουσα αὐτὸν διὰ τὴν ἀπρεπῆ διαγωγὴν. Οὐ μόνον δὲ πρὸς τοὺς κατοίκους ἀσεβῶς ἐφέροντο οἱ νέοι οὗτοι πνευματικοὶ πατέρες, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κοσμικὴν ἀρχὴν ἐδυστρόπου, ὅπως πληρώσωσι τὸν νενομισμένον ἔγγειον φόρον, ἀκρόστιχον καλούμενον, καὶ συχνάκις συνέβαινον ἔριδες μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, λυόμεναι διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Πάππα Ῥώμης ἀποκλίνοντος ὅμως πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἐπισκόπων (Ἐπιστ. Ἰννοκ. Γ'). Διὰ τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν ταραχὴν, εἰς ἣν διετέλουν τὰ πράγματα τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου, συνεκαλέσθη μεγάλη συνέλευσις ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ῥαβενίκου, ἐν ἣ παρεκάθησαν ἅπαντες οἱ φράγκοι πρίγκιπες καὶ βαρῶνοι τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν καὶ οἱ διασημότεροι Λατῖνοι ἐπίσκοποι, ἐν οἷς καὶ ὁ τῆς Δαρίσσης. Τῆς συνέλευσεως ταύτης, τῆς ὁποίας τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν λάμπιν περιέγραψεν εὐγλώττως ὁ Buchon (ὡς ἄν.) προήδρευεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἐρρίκος, ὅστις, ἀποβιβάσθεις ἐν λαμπροτάτῃ συνοδίᾳ εἰς τὸν Ἄλμυρον τῆς Θεσσαλίας, μετέβη ἐκεῖθεν εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν κοιλάδα. Ἐκεῖ συνεζήτηθησαν ἅπαντα τὰ ἀφορῶντα τὴν φραγκικὴν κατάκτησιν ἐκκλησιαστικὰ τε καὶ κοσμικὰ ζητήματα καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως ὑφ' ἀπάντων τῶν παρευρισκομένων ἐπανῆλθεν ἕκαστος εἰς τὴν ἔδραν του.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἑλληνικὸν δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου ἤκμαζε καὶ ἐπρόκοπτεν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα Μιχαὴλ Ἄγγελον, ὅστις δὲν ἔπαυσεν ὑπεκκαίωσι τὸ μῖσος κατὰ τῆς Φραγκοκρατίας καὶ ὑποστηρίζωσι τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀνθισταμένων· κατὰ δὲ τὸ 1214 δολοφονηθέντος αὐτοῦ ὑπὸ τινος Ῥωμανοῦ, ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος, μὴ σεβασθεὶς τὰ δικαιώματα τοῦ υἱοῦ ἐκείνου Κωνσταντίνου κατέλαβε τὴν δεσποτείαν τῆς Ἠ-

πείρου ἐπεκτείνας τὸ κράτος αὐτοῦ ἐφ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐκδιώξας ἐκεῖθεν τοὺς οὐχὶ πρὸ πολλοῦ ἐγκατασταθέντας Φράγκους τιμαριώτας. Τὸ δὲ 1222 κατακτήσας τὴν Θεσσαλονίκην ἀνηγορεύθη ἐν αὐτῇ αὐτοκράτωρ καὶ κατέστρεψε ἐντελῶς καὶ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ Φραγκικὴν καταίτησιν (Buch. ὡς ἀν. 208). Βραδύτερον δὲ τὸν Θεόδωρον, αἰχμαλωτισθέντα ἐν τινὶ μάχῃ κατὰ τῶν Βουλγάρων παρὰ τὸν Εὐρον ποταμὸν, διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Ἄγγελος ὑπὸ τὸ ὄνομα Μιχαὴλ Β'. Καὶ ἡ μὲν Φραγκικὴ κατάκτησις ἐν τε τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ κατελύθη διαρκέσασα 18 μόνον ἔτη· ἀλλ' ὁ δεσπότης Μιχαὴλ ὁ Β'· δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου Βατάτση, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανεκτήσῃ ἀπάσας σχεδὸν τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, καὶ μόνον ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὰ περὶ παρεμένον εἰσέτι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Λατίνων. Διὸ καὶ ἐπωφελοῦμενος τῆς ἐκστρατείας τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν Τουρκομάνων εἰς τὴν Ἀσίαν, προσέβαλεν ὁ Μιχαὴλ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Κράλη τῆς Σερβίας τὰς ἐν Μακεδονίᾳ αὐτοκρατορικὰς δυνάμεις, καταλαβὼν μεταξὺ τῶν ἄλλων πόλεων καὶ τὴν Πρίλαπον, ἐν ἣ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ὁ ἱστορικὸς Γεώργιος Ἀκροπολίτης (Γεωρ. Ἀκρ. σ. 160 ἀν.). Ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου ἔδωκε νέαν ὄθησιν εἰς τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ δεσπότη Μιχαὴλ, ὅστις διανοηθεὶς τὴν κατάκτησιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος συνεμάχησε μετὰ τῶν ὁμόρων Φράγκων ἡγεμόνων, καὶ εἰς μὲν τὸν Μαμφρέδον, τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, ἔδωκε σύζυγον τὴν κόρην τοῦ Ἑλένη καὶ προῖκα τὴν Κέρκυραν μετὰ τῶν κατέναντι αὐτῆς Ἡπειρωτικῶν πόλεων Βουθρωτοῦ, Αὐλῶνος, Συβότων καὶ τινων ἄλλων, πρὸς δὲ τὸν Βιλλεαρδουῖνον, τὸν πρίγκηπα τῆς Ἀχαΐας, προέτεινε τὴν χεῖρα τῆς ἐτέρας θυγατρὸς του, τῆς ὠραίας Ἄννης ἢ Agnes, ὡς οἱ Φράγκοι τὴν ἀποκκοῦσι, καὶ προῖκα 60,000 ὑπέρπυρα καὶ τὴν παρὰ τὴν

Δημητριάδα κειμένην πεδιάδα, τὴν ἔκτοτε καλουμένην *Λε-
 χώρια* (Horf 6, 252). Καὶ ὁ μὲν Μαμφρέδος ἀπέστειλεν
 εἰς ἐπικουρίαν τετρακοσίους ἰππότας ὄπλοις ὄχυροῖς καταφρά-
 κτους καὶ ὑψάχεσιν ἵπποις καὶ ἀγερῶχοις ἐποχουμένους
 (Γεωρ. Ἰακροπ. 179), ὁ δὲ Βελλεαρδοῦνις, συναθροίσας πολλὴ
 μεγαλειτέρας δυνάμεις, ἔσπευσε εἰς τὴν ὑπὸ τοὺς πρόποδας
 τοῦ Ὀλύμπου κειμένην Ἐλασσῶνα, ἣτις ἦτο ὁ τόπος τῆς
 ἐνώσεως ἀπάσης τῆς στρατιᾶς· ἐκείθεν δὲ ἐκκινήσασα αὕτη
 καὶ διαβάσασα τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου ἐπεξετάθη ἐπὶ τῆς ἄνω
 Μακεδονίας κυριεύσασα τὴν Καστορίαν, ἐν ἣ ἔστρατοπέδευσε
 μετὰ τοῦ υἱοῦ του Νικηφόρου ὁ ἀποστάτης Μιχαὴλ (Ἰακρ.
 176), ἐνῶ ὁ ἕτερος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὁ νόθος Ἰωάννης, ὁ ἐπι-
 καλούμενος Δούκας, ἠγούμενος τῶν Θεσσαλῶν κατεῖχε τὰς
 ὄχθας τοῦ Ἀλιάκμονος. Ἐν τῷ μεταξὺ κατήρχετο ὑπὸ τὸν
 ἀδελφὸν τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλίκου αὐτοκράτορος Λασκά-
 ρεως Ἰωάννην Παλαιολόγον ἢ αὐτοκρατορικὴ στρατιὰ, ἣτις δια-
 βᾶσα τὰ στενὰ τῶν Βοδενῶν ἐπορεύθη κατὰ τῆς Ἀχρίδος, ἣν
 εὐκόλως ἐκυρίευσε, ὡς καὶ τὴν Δεάβολιν, Πρέσπαν, Σοσκὸν
 καὶ Μολυσκόν. Πᾶν δὲ τέχνασμα μετεχειρίσθη ὁ στρατηγὸς
 Παλαιολόγος ὅπως ἐμπούσῃ τὸν φόβον εἰς τὴν πολεμίαν
 στρατιάν ἢ ἐνσπείρῃ τὴν διχόνοιαν καὶ τὴν δυσσέσκεϊαν με-
 ταξὺ τοῦ Μιχαὴλ καὶ τῶν Φράγκων αὐτοῦ συμμάχων. Καὶ
 ἄλλοτε μὲν ἦναπτε πυρὰ εἰς μεγάλας ἐκτάσεις μεγεθύων
 οὕτω τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν του, ἄλλοτε δὲ ἐπεμπε
 λειποτάκτας καταθέτοντας τὰς πλέον ψευδεῖς εἰδήσεις περὶ
 τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ποιότητος αὐτῶν, καὶ ἄλλοτε κατήγγελ-
 λεν εἰς τὸν Μιχαὴλ τοὺς Φράγκους ὡς κρύφα διαπρεσβευσμένους
 περὶ σπονδῶν (Γρηγ. 1, 74). Τὴν οὕτω δὲ ἀναπτυχθεῖσαν
 δυσπιστίαν ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Μιχαὴλ ἐπῆλθε νέον γεγονὸς
 ὅπως ἐπιτείνῃ ἔτι μᾶλλον. Τὸν νόθον Ἰωάννην παρηκολούθει
 εἰς τὸ στρατόπεδον ἢ ὠραία αὐτοῦ σύζυγος, θυγάτηρ τοῦ ἀρ-
 χηγῶ τῶν Μεγαλοβλαχιτῶν Ταράνα. Τὸ κάλλος αὐτῆς διή-
 γειρε ζωηρῶς τὴν φαντασίαν τῶν νέων Γάλλων ἰπποτῶν, οἵ-

τινες δὲν ἔλειψαν χαριεντιζόμενοι πρὸς αὐτὴν, ὅπερ ἐφάνη λίαν ἀπρεπὲς εἰς τὸν Ἰωάννην, θεωρήσαντα τοῦτο ἀνάρμοστον καὶ ἀπειλήσαντα τοὺς τόσον ἐλαφρῶς πρὸς τὴν σύζυγόν του φερομένους ἱππότες. Ὁ δὲ ἀρχηγὸς Γουλιέλμος, πρὸς δὲν ἀνεφέρθη τὸ πρᾶγμα, ἀντὶ νὰ δικαιώσῃ τὸν προσβληθέντα σύζυγον, ὠνείδισεν αὐτὸν καὶ εἰς τὸ γένος ὡς νόθον. Ὁ Ἰωάννης ἤκουσε μὲν σιωπηλῶς τὴν ὕβριν ταύτην, ἀλλ' ἀμέσως ἔπεμψε μυστικὸν ἀπόστολον πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς πολεμίας στρατιᾶς λέγων αὐτῷ, ὅτι εἶνε ἔτοιμος νὰ ἐνωθῆ μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Φράγκων, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μὴ βλαβῆ ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδελφός, πρὸς οὓς ἐμήνυσε τὰ αὐτὰ καὶ ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ ἀποσυρθῶσι καὶ νὰ μὴ μετάρχωσι τῆς μάχης. Ὁ Μιχαήλ, τεθορυβημένος ὦν καὶ ἐκ τῶν προτέρων, ἀπεφάσισε μὲν νὰ ὑποχωρήσῃ, ἐθεώρησεν ὅμως καθήκον νὰ ἀνακοινώσῃ αὐτὸ πρὶν εἰς τὸν Γουλιέλμον Βελλεαρδουῖνον· διὸ καὶ συμβουλίου γενομένου συνεβούλευσε, τὴν ὑποχώρησιν, ὅπερ ἠσπᾶσθησαν μὲν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἀρχηγοί, ἀλλ' οἱ Φράγκοι ἱππότες ἐθεώρησαν τὴν ἐγκυκτάλειψιν τῆς θέσεως ἄνευ ὀριστικῆς μάχης ὡς ἀντικειμένην εἰς τὰ ἔθιμα τῆς ἱπποτικῆς τάξεως. Διὸ καὶ μετὰ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ Μιχαήλ καὶ τῶν ὁμοφρόνων του ἐδέχθησαν ἐκεῖνοι ἡρωϊκῶς τὴν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν προσφερομένην μάχην, καθ' ἣν, καίπερ ἐκθύμως ἀγωνισθέντες, ἐνίκηθησαν, ὁ δὲ πρίγκιψ Βελλεαρδουῖνος καὶ πλεῖστοι τῶν ἱπποτῶν ἠχμαλωτίσθησαν. Ἡ καταστροφὴ τῶν Φράγκων ἀφ' ἑνός, ἢ αἰσχρὰ φυγὴ τοῦ Μιχαήλ ἀφ' ἑτέρου, καταφυγόντος ἐν τῷ κατέχοντι αὐτὸν πανικῷ εἰς τὴν Λευκάδα καὶ Κεφαλληνίαν, καὶ ἡ αὐτομολία τοῦ νόθου Ἰωάννου ἠνέφξε τὰς πύλας τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα, ἅτινα προὐχώρησαν κυριεύοντα τὴν χώραν μέχρι τῆς Λεβαδίας, ἐνθα ἀνεχαιτίσθη ἢ πρὸς τὰ πρόσω πρὸδος αὐτῶν, τὸ μὲν διὰ τὴν ἐνοπλον ἀντίστασιν τῶν ὑπὸ τῶν κακώσεων τῶν βαρβαρικῶν ὀρδῶν ἐρεθισθέντων κατοίκων, τὸ δὲ διὰ τὴν δραπέσευσιν τοῦ νόθου Ἰωάννου, ὅστις

μεταβὰς παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Μιχαὴλ εἰς Κεφαλληνίαν, ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὸ ἀνῆκον θάρρος καὶ ἐπανήγαγεν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀπογνώσεως, εἰς ἣν περιέπεσε μετὰ τὴν ἐν Ἀχρίδι καταστροφὴν. Ἐπανελθὼν δὲ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ συλλέξας ἐκ τοῦ προχείρου ἀριθμὸν τινα στρατιωτῶν, ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἐν Ἄρτῃ αὐτοκρατορικῶν, καὶ ἐξεδίωξε μὲν αὐτοὺς ἐκεῖθεν, ἔλυσε δὲ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων, ἀπήλλαξε δὲ πᾶσαν τὴν Ἑπειρον ἀπὸ τῆς κατοχῆς τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων. Ἀποθανόντος δὲ τὸ 1270 τοῦ Μιχαὴλ, τὸ μὲν δεσποτάτον τῆς Ἑπείρου καὶ Αἰτωλίας περιῆλθεν εἰς τὸν γνήσιον αὐτοῦ υἱὸν Νικηφόρον, τὸ δὲ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὸν νόθον Ἰωάννην, ὅστις, κυριαρχῶν πάσης τῆς μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Παρνασσοῦ χώρας, ἤδρευεν ἐν Ὑπάτῃ, κληρονομήσας παρὰ τοῦ πατρὸς μετὰ τῶν χωρῶν καὶ τὸ μάχιμον καὶ πολυπράγμον καὶ φιλόδοξον ἐκείνου.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ κατελύθη μὲν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει φραγκικὴ δυναστεία, ἀνηγορεύθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, πρὸς ὃν ὁ δεσπότης τῆς Θεσσαλίας, ὁ νῦν ἐπονομασθεὶς Ἄγγελος, οὐ μόνον ὤμωσεν ὄρκον πίστεως, ἀλλὰ καὶ συγγένειαν συνῆψε, δοὺς εἰς γάμον τὴν κόρην του εἰς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρόνικον, ὅτε ἔλαβε καὶ τὸν τίτλον τοῦ Σεβαστοκράτορος, παραμεινάντα ἕκτοτε εἰς πάντας τοὺς δυνάστας τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀλλὰ τὸ φύσει πολυπράγμον καὶ τολμηρὸν δὲν ἐπέτρεπεν ἡσυχίαν εἰς τὸν νέον δεσπότην, ὅστις, διανοηθεὶς νὰ ἐπικτείνῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους του καὶ πρὸς οὐδὲν λογισάμενος ὄρκους καὶ συγγένειαν, ἀφορμὴν δὲ λαβὼν δυσαρέσκειάν τινα ἀναρπείσας μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἀνδρονίκου, εἰσήλασεν εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς ἐπαρχίας λιγύρων καὶ καταστρέφων αὐτάς. Μαθὼν ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ καὶ εἰς ἄκρον ὀργισθεὶς, ἐκπέμπει κατὰ τοῦ τολμηροῦ δεσπότη ἰσχυρὰ δύναμιν 40,000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην, δεσπότην τῆς βασιλείας, καὶ πολυἀριθμον στόλον ὑπὸ τὸν Φιλανθρωπινόν,

διαταχθέντα νὰ προσβάλλῃ τὰς Λατινικὰς κτήσεις κατὰ τὰ παράλια τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Στερεᾶς, ὅπως ἀποτρέψῃ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Ἰωάννου. Ἀφίχθεις δὲ εἰς Θεσσαλίαν ὁ αὐτοκρατορικός στρατός, διέπραξε τὰς τρομερωτέρας δρώσεις καὶ καταστροφάς· ὁ δὲ Ἰωάννης, μὴ νομίσας συμφέρον νὰ ἀντιπαραταχθῆ ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοσαύτην δύναμιν, ὀχυρώσας πάντα τὰ φρούρια τοῦ κράτους του, κατέφυγεν εἰς τὸ ὀχυρώτατον πάντων, τὴν Ὑπάτην, κείμενον ὑπὸ τὴν Οἴτην. Καὶ τὰ μὲν λοιπὰ φρούρια ὑπετάγησαν, θὰ προσηρτᾶτο δὲ ἕκτοτε ἅπασα ἡ χώρα εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, ἂν οἱ βάρβαροι στρατιῶται δὲν μετήρχοντο κατὰ τῶν κατοίκων τὴν σκληροτέραν διαγωγὴν, σφάζοντες, λεηλατοῦντες καὶ μολύοντες ὅτι ἱερὸν καὶ σεβαστὸν εἶχον οὗτοι, οἵτινες καὶ ἀμέσως διεννοοῦντο περὶ ἐκδικήσεως· ὁ δὲ ἐν τῇ Ὑπάτῃ ἐγκεκλεισμένος Ἰωάννης, βλέπων ἐκλειπούσας ὅσμηραι τὰς τροφὰς καὶ ἐπικειμένην τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου, ἀποδιδράσκει νύκτωρ καὶ μετημφισμένος ἀφικνεῖται ταχέως πρὸς τὸν δούκα τῶν Ἀθηνῶν Δελαρόσην καὶ προσλιπαρεῖ αὐτὸν ὅπως πέμψας βοήθειαν τὸν σώσῃ ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ περιστάσει· ὁ δὲ Δελαρός συναθροίσας δύναμιν τετρακοσίων ἐκλεκτῶν ἵπποτων ἐξέπεμψεν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σαίντ Ὁμὲρ εἰς τὸ πολιορκούμενον φρούριον. Καὶ ἡ μὲν ἐκπεμφθεῖσα ἐπικουρία ἦτο μικρά, ἀλλὰ συνέκειτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἵπποτων τοῦ δουκός· διὸ καὶ πρὸς τὸν Σεβαστοκράτορα, εἰπόντα πρὸς τὸν Σαίντ Ὁμὲρ, ὅτι εἶνε παράτολμον μετὰ τοσοῦτον μικρᾶς δυνάμεως νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ πολυαριθμῶν πολεμίων, ἀπήντησεν οὗτος παρεφθαρμένως προφέρων τὰ ἑλληνικά· «πολὺ λαὸς, ὀλίγο ἄνθρωποι». Καὶ τῶντι ἡ μικρὰ μὲν ἀλλ' ἀνδρεία καὶ ἀποφασιστικὴ ἐκείνη ἐπικουρικὴ δύναμις, ἐπιπεσοῦσα ἀπροσδοκῆτως κατὰ τῶν ἀμερίμνως περὶ τὸ φρούριον διαμενόντων αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, ἐνεποίησε τοσαύτην ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν εἰς αὐτὰ, ὥστε καταληφθέντα ὑπὸ πανικοῦ ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον καὶ ἄτιμον

φυγῆν, μεθ' ὅλην τὴν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν καταβληθεῖσαν προσπάθειαν, ὅπως ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἀποδειλιάσαντας καὶ ἐπαναφέρωσι τὴν τάξιν. Ἐνωθείσης δὲ ἤδη πρὸς τοὺς ἐπικούρους ἱππεῖς καὶ τῆς ἐν τῷ φρουρίῳ στρατιᾶς καὶ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλίας ἀθρόων προσερχομένων πρὸς ἐκδίκησιν, ἐγένετο μεγάλη τροπὴ καὶ σφαγὴ καὶ αἰχμαλωσία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, καὶ μόλις ἐπελθοῦσα ἡ νύξ ἀνεχαίτισε τὴν καταδίωξιν καὶ ἠδυνήθη οὕτως ὁ βασιλικὸς στρατάρχης νὰ φέρῃ τὴν δεκατισθεῖσαν στρατιάν του εἰς τὰ περίξ τῆς Δημητριάδος, ὅτε νέος ἀγὼν ἱκανοποιήσας αὐτὸν διὰ τὴν ἦτταν παρουσιάσθη αὐτῷ. Στόλος Λατινικὸς εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον, ἔνθα ἐναυλόχει ἀπὸ τινος ὁ ὑπὸ τὸν Φιλανθρωπινὸν βυζαντινὸς στόλος· ἐνθ' οὖν οἱ πλεῖστοι τῶν βυζαντινῶν ναυτῶν ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς τὴν ξηρὰν, ἐπιπίπτουσιν αἰφνης οἱ Λατῖνοι κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν πλοίων, ἅτινα καὶ δὲν ἐβράδυνον νὰ τραπῶσιν εἰς φυγῆν, ὅτε προσῆλθεν εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν ὁ στρατάρχης Ἰωάννης, ὅστις, ἐπιβιβάσας τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ ἐγκαταλειφθέντα πλοῖα καὶ ἐπεξελθὼν κατὰ τῶν ἐναντίων, κατετρόπωσεν ὅλοσχερῶς αὐτούς. Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν, μὴ δυνάμενος νὰ διαπράξῃ τι κατὰ τοῦ ἀντάρτου δεσπότη τῆς Θεσσαλίας, ἐπανῆλθεν ὁ Ἰωάννης εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ τὸ 1278 νέα στρατιὰ ἐξεπέμφθη εἰς Θεσσαλίαν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Συνοδινὸν καὶ Καββάλარიον, οἵτινες ἀφίχθέντες ἐκεῖ κατέλαβον τὴν Δημητριάδα καὶ Ἄλμυρον καὶ ἐπροχώρουν πρὸς τὰ ἐνδοτέρω τῆς χώρας, ὅτε παρὰ τὴν Φάρσαλον ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτῶν ὁ Ἰωάννης, καὶ μάχη κρατερὰ συνήφθη, καθ' ἣν ἐνικήθησαν μὲν οἱ Βυζαντινοὶ, ἠχμαλωτίσθη δὲ ὁ ἕτερος τῶν στρατηγῶν Συνοδινός, ὁ δὲ Καββαλάριος πληγωθεὶς καιρῶς ἀπέθανεν εἰς Θεσσαλονίκην.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ δεσπότης Ἰωάννης ἀφίχθη εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς ἰσχύος καὶ δόξης του. Τότε δὲ διέταξε καὶ τοπικὴν σύνοδον ἐξ ὀκτώ ἐπισκόπων καὶ πολλῶν ἱερομονάχων καὶ κληρικῶν, ἧτις, ἐξετάσασα θεολογικῶς τὸ

δυτικὸν δόγμα, ὅπερ ἠσπάσθη ἐκ πολιτικῆς ἀνάγκης ἰ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἀπεφάνετο αὐτὸ αἰριτικὸν καὶ ἀνεθεμάτισε πάπαν, αὐτοκράτορα, σύνοδον, ὡς καὶ τοὺς ἐπισκόπους Νέων Πατρῶν καὶ Τρίκκης τοὺς ἀσπασαμένους τὴν ἔνωσιν. Τότε ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἡπειρος ἦτο τὸ προπύργιον τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐνταῦθα κατέφευγον ἐκ τῆς πρωτευούσης οἱ μὴ ἀποδεχόμενοι τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν ἤκμαζε δὲ τότε ἡ Θεσσαλία οὐ μόνον κατὰ τὸν πληθισμὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἐμπόριον, ὡς δεικνύει ἡ αἴτησις, ἣν ἀπήκνυεν ὁ πρέσβυς τοῦ Ἰωάννου Κωνσταντίνου πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Κάρολον τὸν Αὐδεγαδικὸν, ὅπως ἐπιτραπῆ ἡ ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἀπουλίαν ἀποστολὴ 1000 φουντιῶν μεμάρτης ἐλευθέρᾳ παντὸς δικαιώματος, ὅπερ ὁ Κάρολος εὐχαρίστως ἀπέδεχθη καὶ ἐπέτρεψε συγχρόνως τῷ πρέσβει τοῦ καλοῦ του φίλου νὰ ἀπαγάγῃ 21 θαυμασίους ἵππους ἐκ τῶν σταύλων του εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὅτε βραδύτερον κατὰ τὸ 1278 συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν πλοίων τῆς Νεαπόλεως ἄνθρωποι τοῦ Ἰωάννου, διετάχθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου ἡ ἄμεσος αὐτῶν ἀπόλυσις (Hofl. 6. 302).

Ἐν τούτοις ὁ πατριάρχης, μαθὼν τὰ ψηφισθέντα ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τῆς τοπικῆς συνόδου, ἀφώρισε τοὺς δεσπότας Νικηφόρον καὶ Ἰωάννην, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἀπέπεμψε νέον στρατὸν ἰσχυρότατον κατὰ τῶν ἀνταρτῶν ἡγεμόνων, ὅστις ἀποβίβασθεις εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου ἐπεχείρησε μὲν τὴν πολιορκίαν τῆς Δημητριάδος, ἀλλ' ἡ ἀναπτυχθεῖσα πανώλης ἠνάγκασε τοὺς στρατηγούς νὰ λύσωσι αὐτὴν καὶ νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, ἐνθα συναντηθέντες μετὰ τοῦ δεσπότη τοῦ Ἰωάννου ἐνίκησαν αὐτὸν εἰς μάχην μεγάλην (1291), μόλις δυνηθέντα νὰ διασωθῆ διὰ τῆς φυγῆς. Καὶ ἐπανέκαμψε μὲν βραδύτερον ὁ φυγὰς οὗτος μονάρχης εἰς τὴν χώραν του, ἀλλὰ τὰ πράγματα τοῦ Θεσσαλικοῦ κράτους ἐκυβερνῶντο ἔκτοτε μᾶλλον ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου καὶ ἐτέρου ἀπλῶς Ἀγγέλου καλουμένου,

καθότι ὁ πρωτοτόκος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μιχαήλ συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἐφρουρεῖτο δέσμιος ἐν τινι τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ φρουρίων (Γεώργ. Παχύμ. 324 καὶ ἐξ. Ἀκροπ. 127 καὶ ἐ. Γρηγοράς 112 καὶ ἐξ. Buch ὡς ἀν. 280 καὶ 378).

Ἐπὶ τῶν νέων τούτων δυναστῶν ἐπῆλθε συμφιλίωσίς τις μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου ἡ θυγάτηρ Θεοφανῶ συνεζεύχθη μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου· ἀλλὰ τὸ 1295 οἱ νέοι δεσπότες ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἡπείρου καὶ κυριεύσαντες πολλὴν χώραν καὶ πολλὰ φρούρια ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ἐπανακάμψωσι τὸ 1296 διὰ τὸν ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ πατρὸς τῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, διοικουμένην μὲν ἔκτοτε ὑπ' ἀμφοτέρων, τοῦ Κωνσταντίνου ὅμως φέραντος τὸ ὄνομα δεσπότης τῆς χώρας. Ἀποβιώσας δὲ οὗτος τὸ 1303 κατέλιπε κηδεμόνα τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του Ἰωάννου Β'. Ἀγγέλου Κομνηνοῦ τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν Γουίδωνα τὸν Β'.

Ἀλλὰ μόλις ἀπεβίωσεν ὁ Κωνσταντῖνος Ἀγγελος, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος καὶ οἱ περιοικοῦντες Βούλγαροι καὶ ἡ Ἄννα ἡ Ἡπειρωτικὴ νομίσαντες κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν, παρεσκευάσθησαν εἰς κατάλυσιν τοῦ Θεσσαλικοῦ κράτους. Κατέλαβε λοιπὸν τὸ 1304 αἶφνης ἡ Ἄννα τὸ Θεσσαλικὸν φρούριον Φανάρι καὶ ἠτοιμάζετο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ὅτε ὁ δοῦξ τῶν Ἀθηνῶν Γουίδων μαθὼν τοῦτο συνεκάλεσεν ἅπαντας τοὺς ὑποτελεῖς αὐτοῦ καὶ ἄγων 900 Φράγκων ἵπποτων, 6,000 Θεσσαλῶν ἱππέων καὶ 30,000 πεζῶν εἰσήλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλαβε τὴν Δομοκόν. Πρὸς τὴν δύναμιν ταύτην καταπτοηθεῖσα ἡ Ἄννα ἐπεμψεν ἀμέσως πρὸς τὸν Γουίδωνα ἀπεσταλμένους δηλώσοντας, ὅτι τὸ φρούριον κατελήφθη παρὰ τὴν διαταγὴν τῆς καὶ ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ τὸ ἀποδώσῃ καὶ συγχρόνως νὰ πληρώσῃ 7,000 ὑπέρπυρα (φρ. 784,000) εἰς τὸν Γουίδωνα, καὶ 3,000 τοιαῦτα (φρ. 336,000) εἰς τὸν ὑποτελεῆ αὐτοῦ Σαιντ-Ὁμέρ· οὕτω δὲ συνομολογηθεῖσθαι συνθήκης ὁ Γουίδων διαλύσας τὸν στρατὸν καὶ δικτάζας τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν τῆς χώρας ἐπα-

νήλθεν εἰς Θήβας. Τότε δὲ καὶ ἡ διοίκησις τῆς Θεσσαλίας ὀργανώθη ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον, ἰδρῦθη δὲ καὶ νομισματοκοπεῖον εἰς τὰς Νέας Πάτρας, καὶ ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περισώζονται νομίσματα φέροντα ἔμπροσθεν μὲν τὴν ἐπιγραφὴν Angelus Sab. C. ὃ ἐστὶ Σεβαστοκράτωρ Κομνηνός, ὀπισθεν δὲ τὴν λέξιν Neopatria (Hof. 361, 362).

Κατὰ δὲ τὸ 1309 κατῆλθεν ἐκ τῆς Κασσανδρείας εἰς Θεσσαλίαν ἡ καλουμένη Ἑταιρεία τῶν Καταλανῶν, ἀγρίων καὶ ἀστέγων τυχοδιωκτῶν, καταγομένων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἰσπανικῆς Καταλωνίας. Προσκληθέντες οὗτοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου Β'. Παλαιολόγου εἰς ἐπικουρίαν κατὰ τῶν τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους λυμαινομένων Τούρκων, διέπραξαν τοσαύτας καταστροφὰς καὶ δηλώσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας δι' ὧν διῆλθον, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ τοὺς ἀπολύσῃ· οὗτοι δὲ συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Τούρκων ἐτράπησαν πρὸς μεσημβρίαν καὶ εἰσελθόντες καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν διέπραξαν τοσαύτην καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν, ὥστε ἐπὶ αἰῶνας οἱ κάτοικοι ἐδιηγούντο μετὰ φρίκης τὴν παρουσίαν ἐκείνων ἐν τῇ χώρᾳ των, καὶ μέχρι σήμερον παρέμεινεν ἐν τῷ τόπῳ ἡ λέξις *Katalanos* σημαίνουσα βίαιον καὶ κακοῦργον ἄνθρωπον. Ὁ τότε δεσπότης τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννης ὁ Β' δὲν ἐνόμισε καλὸν νὰ ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Καταλανοὺς, ἀλλὰ διὰ δῶρων παρέπεισεν αὐτοὺς νὰ ἐκκενώσωσι τὴν Θεσσαλίαν καὶ νὰ τραπῶσι νοτιώτερον, ἐνθα προσεκάλει αὐτοὺς ὁ τότε δουξ τῶν Ἀθηνῶν Βάλτερος ὁ Βρυέννιος· ὁ δὲ Ἰωάννης, γήμας μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐκυβέρνησα τὴν Θεσσαλίαν ὡς ὑποτελὴς τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου μᾶλλον ἢ ὡς ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος· ἀλλ' ὁ Βάλτερος, βουλόμενος νὰ διατηρήσῃ ὡς διάδοχος τοῦ Γουίδωνος τὴν ἐπὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ κράτους ἡγεμονίαν, ἐξεστράτευσε μετὰ τῶν Καταλανῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ καταλαβὼν τὰ φρούρια καὶ τὰς πόλεις αὐτῆς ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα Παλαιολόγον νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, δι' ἧς ὁ Βάλτερος ἔμεινεν ἐπικυρίαρχος τῆς

Θεσσαλίας. Ἄλλ' ἡ ἐπιτυχία κατέστησε θρασὺν καὶ ἀγέρωχον αὐτόν· διὸ καὶ κρατήσας παρ' ἑαυτῷ 300 μόνον πεζοὺς καὶ 200 ἵππους ἐκ τῶν Καταλανῶν, τοὺς λοιποὺς ἀπέπεμψεν ἀποτόμως· ἀποσυρθέντες δὲ οὗτοι εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὠχυρώθησαν ἐνταῦθα, ἀποφασίσαντες νὰ ὑπερασπίσωσι διὰ τῶν ὄπλων τὴν κατακτηθεῖσαν γῆν· μαθόντες δὲ ὅτι ὁ Βάλτερος παρεσκευάζε μεγάλην δύναμιν κατ' αὐτῶν, ἐπροχώρησαν νοτιώτερον καὶ ὠχυρώθησαν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ παρὰ τὰς καταβόθρας τῆς Κωπαίδος ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Κηφισσοῦ. Ἐκεῖ δὲ προσβληθέντες ὑπὸ τοῦ Βαλτέρου ἐνίκησαν μάχην μεγάλην, καθ' ἣν ἔπεσον πολλοὶ τῶν ἐναντίων καὶ μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ Βάλτερος. Ἡ νίκη αὕτη παρέδωκε τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοὺς Καταλανοὺς ἀπὸ τοῦ 1311—1387 (Γρηγ. Β'. 251 καὶ ἔξ. Χαλκοκονδ. Α'. 19—20. Horf. 289).

Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Β'. Ἰωάννου Ἀγγέλου, ὁ τότε δούξ τῶν Ἀθηνῶν Ἀλφόνσος εἰσελάσας μετὰ τῶν Καταλανῶν εἰς Θεσσαλίαν κατέλαβε τὴν Φθιώτιδα, ἐπικληθεὶς ἕκτοτε γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Νέων Πατρῶν· ἰδίως δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Ἀλφόνσον Καταλανοὶ κατέλαβον τὸ Ζητοῦνι, τὸ Γαρδίκι, τὴν Δομοκὸν καὶ τὴν Φάρσαλον, ἐπεκτείναντες τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν καὶ μέχρι τῆς Δημητριάδος, καθότι τὸ 1378 μνημονεύεται κόμης τις αὐτῆς, Μήτηρας τότε καλουμένης, συντηρῶν 1500 μισθοφόρους Ἀλβανοὺς, εἰς ὃν καταγόμενον ἐκ τῆς Ἀραγωνίας ἦτο ἐμπειπιστευμένη ἡ βασιλικὴ σημαία (Horf. 7, 381. Παχύμ. Β'. 393. Γρηγορᾶς 7, 2 καὶ ἔξ.). Τῆς δὲ λοιπῆς Θεσσαλικῆς χώρας τὰ μὲν Τρίκαλα ἐκυβερνῶντο ὑπὸ Ἑλληνός τινος, Σιγγορίνος δὲ τις ἐδέσποζε τοῦ φρουρίου S. Nicolò de Cristiana ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ, εἰς δὲ τὸ Καστρὶ, Γόλον καὶ Λεχώνια ἤρχον ἤδη καὶ πρότερον οἱ Μελισσηνοὶ, συγγενεῖς τῆς μεγάλης ὁμωνύμου οἰκογενείας τῆς Ἡλίδος, τῆς ὁποίας ἐν μέλος ἵδρυσε καὶ ἐπρόικισε μὲ ἱκανὰ κτήματα τὴν ἐν Μακρυνίτση μονὴν, τὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου τιμωμένην, ἕτερον δὲ μέλος, ὁ Νικόλαος Με-

λισσηνός (1257—1272) απέθανεν ὡς μοναχὸς ἐν τῇ ἐν Πορταρία μονῇ τοῦ Ἁγίου Προδρόμου ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωσάφαθ (Hort. 6, 315). Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ οἰκογένειαν ἀνήκεν ἴσως καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ 1290—1333 ἐπικρατήσας ἐπὶ μέρους τινὸς τῆς Θεσσαλίας Στέφανος Γαβριηλόπουλος. Τὸ ὄνομα τούτου ἀναγινώσκομεν εἰς ἐγγραφοῦν χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ 1295, ὅπερ ἀνεῦρεν ὁ Heuzey ἐν τινι ναῷ τοῦ Φαναρίου καὶ ἐν ᾧ ὁ μνημονευθεὶς ἀρχοντίσκος χορηγεῖ προνόμιά τινα καὶ ἀτέλειαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς μνημονευθείσης πόλεως· περιεργίας δὲ χάριν καταγράφω ἐνταῦθα τοὺς φόρους, εἰς οὓς ὑπῆγοντο οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους· εἶνε δὲ οὗτοι· Ἀγγαρεία, Ψωμοζημία, Οἶνελαίου δόσις, Νόμιθρον, Χοιροδεκατεία, Καστροκτησία, Μελισσονομεῖον, Καπνολόγιον, Βιολόγιον, Κομμέρκιον καὶ Πρεβένδα. Ἐν δὲ εἰς τὴν ποικιλίαν ταύτην τῶν φόρων προσθέσωμεν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν εἰσπραξίν αὐτῶν ὑπαλλήλων, τῶν καλουμένων τότε Μαζῶν καὶ σημειουμένων ἐν τινι ἐτέρῳ ἐγγράφῳ ἀνευρεθέντι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Heuzey (Miss. en Macedoine), ἔνθα ἀναγινώσκειται «οὐδὲ ἢ κατὰ καιρὸν κεφαλῆ, οὐδὲ δοῦξ, οὐδὲ παιδόπουλον, οὐδὲ σκυλόμαχος, οὐδὲ μετιτάριος, οὐδὲ ἐξίλαστήρ, οὐδὲ ἀδελφατάρος, οὐδὲ ἱερακοπετριτάριος, οὐδὲ ἄλλος τις τῶν ἀπάντων μαζῶν», δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι οὐδὲ ὅπως ἀπώλεσαν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας μεταβάντες ἐκ τῆς ἐλευσίης καὶ ἀθλίας ἐκείνης καταστάσεως ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων.

Ἡρξάντο δὲ ἤδη νὰ ἀναφαίνωνται εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ νέοι ἄποικοι, οἱ Ἄλβανοί, οἵτινες, φεύγοντες τὰ στεῖρα αὐτῶν ὄρη καὶ τὰς ἐμφυλίους ταραχὰς τῆς πατρίδος τῶν, εἰσέβαλλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς ληλησσίαν, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν. Τοὺς πρώτους ἐλθόντας ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλοι, καὶ οὕτω μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἅπασα ἢ ὑπαιθρος χώρα τῆς Θεσσαλίας κατελήφθη ὑπ' ἐκείνων, τῶν φρουρίων μόνον κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ

Καταλανῶν· βραδύτερον δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ σύρροη τῶν ἐκ πατριζομένων Ἀλβανῶν, ὥστε, μὴ χωροῦντες οὗτοι ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, ἐτράπησαν πρὸς μεσημβρίαν καὶ κατώκησαν ἐν τε τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ ταῖς νήσοις. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ μνημονευθέντος Στεφάνου Γαβριηλοπούλου τὸ 1333, ὁ τότε διοικητῆς τῆς Θεσσαλονίκης Μονομαχάτος, νομίσας τὸν καιρὸν ἀρμόδιον ὅπως ὑποτάξῃ ὑπὸ τὸ στέμμα τοῦ Βυζαντίου τὴν Θεσσαλίαν, κατατροχομένην ὑπὸ τῆς διοικήσεως ἐντοπιῶν ἀρχοντίσκων διαπληκτιζομένων καὶ ἐριζόντων πρὸς ἀλλήλους, εἰσῆλθεν αἴρνης εἰς αὐτὴν καταλαβὼν τὰ χωρία Λυκοστόμιον, Καστιρίον καὶ Γόλον, ἐνῶ ἀπ' ἐτέρου ὁ τότε κυριαρχῶν τῆς Ἠπείρου Ἰωάννης ὁ Β' εἰσελάσας καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατέλαβε τὰ Τρίκκαλα, τὸ Φανάριον, τὸ Δαμάσιον, τὴν Ἐλασσῶνα καὶ ἕτερα φρούρια, ἐν οἷς ἐγκατέστησαν ἰδίας φρουράς.

Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος, ἔσπευσεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὅπως ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον τοῦ Μονομαχάτου καὶ ὑπέταξεν εὐκόλως τὰ τε αὐτόνομα φρούρια καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου κυριευθέντα, ἀποστείλας τὰς φρουράς τῶν τελευταίων ἀβλαβεῖς εἰς τὰς ἐστίαις τῶν διευθετήσας δὲ τὰ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὀχυρώσας τὰ φρούρια, ἐπανεζευξεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Βυζάντιον (Καντ. 1. 434).

Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἀδρονίκου καὶ ἐπελθούσης διαίρεσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν μεγιστάνων, τῶν μὲν ἀποκλιόντων πρὸς τὸν μέγαν Δομέστικον Καντακουζηνόν, τῶν δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τοῦ Ἀδρονίκου Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, οἱ Θεσσαλοὶ πέμψαντες πρεσβείαν πρὸς τὸν Καντακουζηνόν παρεκάλουν αὐτὸν ὅπως ἐλθὼν καταλάβῃ τὴν χώραν τῶν· ὁ δὲ Καντακουζηνός, ἀποδεχθεὶς μὲν τὴν πρότασιν, μὴ δυνηθεὶς ὁμῶς νὰ μεταβῇ αὐτός, ἀπέστειλεν εἰς Θεσσαλίαν διοικητὴν τὸν ἀνεψιὸν του Ἰωάννην τὸν Ἀγγελον, ὅστις, καταλαβὼν πάσας τὰς πόλεις καὶ πάντα τὰ φρούρια,

προσεπάθησε παντί σθένει ὅπως θεραπεύσῃ τὰ δεινὰ καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῶν τόπων ἐκείνων, ἣν ὑπέστησαν ἕκ τε τῶν διενέξεων τῶν ἀρχοντίσκων καὶ τῆς ὠμότητος τῶν Καταλανῶν· κατώρθωσε δὲ τέλος νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Θεσσαλίας τοὺς ἐκνευρισθέντας ἐκ τῆς τρυφηλῆς ζωῆς τυχοδιώκτας τούτους, καὶ ὑπήγαγεν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ πάντα τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα φρούρια.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου ἀπέστειλεν ὁ μέγας Κράλης τῶν Σέρβων Στέφανος Δουσάν τὸν στρατηγὸν Πρελιούπ, ὅστις εἰσελάσας εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατέκτησεν αὐτὴν ἄνευ μεγάλης ἀντιστάσεως, προχωρήσας μέχρι Πτελεοῦ, ἔνθα λίαν ἐκάκωσε τὴν ἐκεῖ εὑρισκομένην Ἐνετικὴν φρουρὰν (Hof. 7. 40. Καντ. 111. 126). Καὶ ἐξεστράτευσεν μὲν κατ' αὐτοῦ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ κατέλαβε τὸ Λυκοστόμιον καὶ τὸ Καστρι, ἀλλὰ προσβαλὼν τὰ ἀχυρώτατα Σέρβια ἀπέτυχε καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Βέρροϊαν καὶ νὰ κλείσῃ συνθήκην πρὸς τὸν Κράλην τῆς Σερβίας Δουσάν, δι' ἧς ἡ Θεσσαλία ἔμεινε ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν Σερβικὴν κυριαρχίαν· ἡ δὲ διοίκησις αὐτῆς ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Στεφάνου εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Συμεὼν Οὐρὸς Παλαιολόγον (Hof. 7. 441). Ἐκτοτε μέχρι τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων ἐπεκράτησε μοναστηριακὸς βίος εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Συμεῶνος Οὐρὸς (1355—1371) ἐδρεύοντος ἐν Τρικκάλοις ἱδρυσεν ὁ μοναχὸς Νεῖλος τῆ συγκαταθέσει τοῦ ἐπισκόπου Σταγῶν Βησαρίωνος τέσσαρας ναοὺς ἐπὶ τῶν βράχων τῶν παρακειμένων τῆ μονῆ τῆς Δούπιανης, καὶ ἔθεσεν οὕτω τὰ θεμέλια τῆς μοναχικῆς δημοκρατίας τῶν Μετεώρων, ἧτις ἐντὸς ὀλίγου ἡμιλλᾶτο μετὰ τῆς τοῦ Ἄθωνος, ὁ δὲ ἅγιος Ἀθανάσιος (+ 1372), ὁ προειπὼν τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος Πρελιούπ ὡς καὶ τὴν πρώτην τῶν Τούρκων ἐπιδρομὴν, εἰσήγαγεν ἐκεῖ τὸν κανονισμὸν τῶν Ἀθωνιάδων μονῶν καὶ ἐπεξέτεινε σπουδαίως τὴν μοναχικὴν ἐκείνην συνοικίαν, ἧτις τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν ἔφθασεν ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Συμεῶνος Ἰωάν-

νου Ούρως Δούκα Παλαιολόγου (1371—1410), μαθητοῦ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου. Καί τὴν μὲν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν διήγαγεν ὁ πρίγκιψ οὗτος ἐν τῷ Ἄθῳ· ὅτε δὲ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του ἐκλήθη εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Θεσσαλίας, τὴν μὲν κυβέρνησιν τοῦ τόπου ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἀλέξιον Ἀγγελον, ὃνπερ ἀνέδειξε Καίσαρα τῆς Μεγαλοβλαχίας, αὐτὸς δὲ ἀποσυρθείς εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Μετεώρων τὸ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του ἰδρυθέν, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα μετωνομάσθη Ἰωσάφαθ καὶ προΐστατο ἐπὶ 17 ἔτη τῆς ἱεράς τῶν Μετεώρων κοινότητος, δωρησάμενος πολλά τε ἴδια κτήματα καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἀγγελίνας εἰς τὴν μονήν. Μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Λαρίσσης Διονυσίου ἐπίσκοπος Φαναρίου, ἔνθα ἀπέθανε τῆ 20 Νοεμβρίου 1410 ἐν εἰρηνικῇ ἀπομονώσει (Hofr. 7. 40. Κωδ. περὶ ἀρχ. Κωνσταντ. Σ. 286). Κατὰ δὲ τὸ 1396 ὁ Σουλτάνος Βαγιαζήτ, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων Ζητούνιου καὶ Σαλώνων κατὰ τῶν ἐκεῖ ἐπικρατούντων Λατίνων, εἰσήλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέκτησεν αὐτὴν ἀνευ ἀντιστάσεως διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν καὶ ἀναρχίαν· ἐπικράτει δὲ τότε κατὰ τὴν περὶ τὴν Φάρσαλον καὶ Δομοκὸν χώραν ἡ οἰκογένεια τῶν Ἐπικερναίων (Χαλκοκονδ. 67)· φαίνεται δὲ, ὅτι ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Βαγιαζήτ ἐριζόντων περὶ τῆς ἀρχῆς ἡ Θεσσαλία ἀπεδόθη διὰ τινὰ χρόνον εἰς τὴν Βυζαντινὴν κυριαρχίαν, καὶ ὅτι τὸ 1420 κατελήφθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Τούρκου στρατάρχου Τουραχάνου, παραμείνασα ἔκτοτε ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν δεσποτείαν.

Ἄν τὸρα ρίψωμεν βλέμμα ἐπὶ τῶν μεταβολῶν, αἵτινες ἐπῆλθον ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ κατὰ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ εὕρισκετο, ὅτε οἱ Τούρκοι ἐκυριάρχησαν αὐτῆς, δὲν θὰ ἀνεύρωμεν πλέον τὴν ἀνθηρὰν κατάστασιν, ἣν διετήρει ἡ χώρα κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἢ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Αἱ ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμεναι 75 πόλεις δὲν ὑπάρχουσι πλέον,

ἄλλ' οὔτε αἱ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου 17. Ἄλλεπάλληλοι δρώσεις κατέστρεψαν τὰς πόλεις αὐτῆς, ὧν δὲν ἀνευρίσκομεν κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν ἢ ἄμορφά τινα ἐρείπια ἀταίφως ὑποδεικνύοντα τὸν τόπον, ἐνθα ἔθαλλον ἄλλοτε τόσαι μεγαλοπόλεις τῆς Θεσσαλίας. Ἐρήμωσις βασιλεύει κατὰ τὴν πεδιάδα, δι' ἧς βραδέως κυλίνει τὰνάματά του ὁ Πηνιὸς, περιβαλλόμενος ὑπὸ ἐρήμων καὶ μελαγχολικῶν ὄχθων. Ὁ κατὰ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους ἀρξάμενος ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων συνοικισμὸς ἐπετάθη ἔτι μᾶλλον, ὅτε ὁ σιδηροῦς ποῦς νέου ἀλλοθρόου κατακτητοῦ ἐπάτησε τὸ Θεσσαλικὸν ἔδαφος, καὶ παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς Λαρίστης, τῆς Κρηνῶνος, τῆς Σκοτούσης, τῶν Φερῶν, τῆς Μητροπόλεως, τῆς Τρίκκης, τοῦ Πελινναίου, τῆς Φαρσάλου καὶ τῶσων ἄλλων Θεσσαλικῶν πόλεων ἐπῆξε τὰς καλύβας αὐτοῦ ὁ ἐκ τοῦ Ἰκινίου προσκληθεὶς τουρκικὸς πληθυσμὸς, ὅπως συνοικήσῃ τὴν ἔρημον σχεδὸν μείνανσαν Θεσσαλικὴν πεδιάδα. Ἄπαν τὸ Πελασγικὸν πεδίων καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Φαρσαλικοῦ καὶ Κροκίου κατελήφθη ὑπὸ τῶν νέων τούτων κυριαρχῶν τῆς χώρας, οἵτινες διανείμαντες τὴν ὠραίαν πεδιάδα ἐνετρύφων ἀπολαμβάνοντες τὰ εἰσοδήματα αὐτῆς. Ἄπασαι αἱ ἑλληνικαὶ ὀνομασίαι τῶν χωρίων, τῶν ποταμῶν καὶ πόλεων ἐξέλιπον, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαίρέσεων, ἀντικατασταθεῖσαι ὑπὸ τουρκικῶν, ἃς συναπέφερον ἐκ τῆς γενετήρας αὐτῶν γῆς οἱ συνοικιζόμενοι μουσουλμάνοι. Ἢ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐποίκησις Τούρκων δεικνύει, ὅτι ἡ διὰ τῆς ἐξομώσεως τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ πολλαπλασιασῆς τῶν κατακτητῶν, ἡ λαβοῦσα χώραν εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους, καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀλβανικὰς καὶ Σλαβικὰς, δὲν συνέβη κατὰ τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ νέοι ἐπιδρομεῖς εὔρον ἔρημον σχεδὸν τὴν κατακτηθεῖσαν γῆν, τῆς ὁποίας οἱ Ἕλληνες κάτοικοι συνωκίζοντο εἰς τὰ ὄχυρά αὐτῶν ὄρη νομίζοντες, ὅτι καὶ ἡ τελευταία αὕτη ἐπιδρομὴ θὰ παρήρχετο ὅσον οὐπω, ὅπως τοσαῦται καὶ τηλικαῦται ἕτεραι προὔπαρξασαι· ἀλλὰ, φεῦ! ἐπέπρωτο μακροὺς χρόνους νὰ στενάξῃ ἡ

ἑραία Ἑλλάς ὑπὸ τὸν βαρὺν καὶ ἀφόρητον ζυγὸν τοῦ νέου κατακτητοῦ· ἐπέπρωτο μακροὺς αἰῶνας νὰ παύσῃ πλέον ἀκουόμενον τὸ τοσοῦτον λάμπαν καὶ θαυμασθὲν ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, μέχρις οὗ πληρωθέντος τοῦ χρόνου ἀνεζωπυρήθη τῇ θείᾳ εὐδοκίᾳ ὁ ὑπὸ τὴν τέφραν κρυπτόμενος σπινθὴρ, καὶ νέα ζωὴ ἀπεδόθη εἰς τὸ νεκροφανὲς ἔθνος, προωρισμένον, φαίνεται, ὑπὸ τῆς θείας προνοίας εἰς νέαν ἀποστολὴν ἐκπολιτισμοῦ καὶ φιλανθρωπίας.

Ἐν τούτοις ὁ κατ' ἀρχὰς πολυάριθμος συρρέουσας εἰς Θεσσαλίαν τουρκικὸς πληθυσμὸς ἤρξατο βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον νὰ ἀραιούται διὰ τε τὸ νοσῶδες τοῦ κλίματος καὶ τὴν διηνεκῆ στρατολογίαν, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐπιδημιῶν τῆς πανώλους, ἣτις ἐπέφερε τὴν φοβερωτέραν καταστροφὴν εἰς τὸν ἀπαθῶς τῷ πεπρωμένῳ ὑπέικοντα Ἀσιανὸν πληθυσμόν. Ἡρξατο δὲ ἤδη νὰ κατέρχεται ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, καὶ νὰ συνεικίζηται ὡς δουλοπάροικος εἰς τὰ τουρκικὰ χωρία, καὶ κατ' ὀλίγον ἅπασα ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς κατωκλήθη ἐκ νέου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων καὶ μόνον χωρία τινὰ κατὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἕτερα μεταξὺ Δομοκοῦ καὶ Φαρσάλων καὶ ἄλλα τινὰ κατοικοῦνται εἰσέτι ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπελθόντων ξένων. Τῶν δὲ ὀλίγων ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς κατακτήσεως ὑπὸ χριστιανῶν κατοικουμένων χωρίων τινὰ μὲν ἐδωρήθησαν εἰς μεγιστᾶνας τούρκους, ἕτερα δὲ ἀφιερώθησαν εἰς συντήρησιν τῶν τουρκικῶν τεμενῶν, Βακούφια διὰ τοῦτο κληθέντα, ἄλλα δὲ ἐχορηγήθησαν εἰς τοὺς καλουμένους Σπαχῆδας, οἵτινες καρπούμενοι τὰ εἰσοδήματα ὀρισμένων χωρίων, ὑπεχρεοῦντο ὅπως στρατολογήσωσιν ἐν καιρῷ πολέμου δι' ἰδίων δαπανῶν καὶ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἄλλα τινὰ παραμείναντα ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνεξάρτητα ἀπόλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ διαβοήτου Ἀλῆ πασᾶ· ταῦτα δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου, ἀντὶ νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τοὺς

χωρικούς, εἰς οὓς ἀνῆκον, ἀνεκηρύχθησαν κτήματα τοῦ στέμματος, καὶ βραδύτερον ἐπωλήθησαν ἢ ἐδωρήθησαν εἰς διαπρέψαντας Ὀθωμανοὺς ἀνδρας· ὥστε οὕτως ἅπαντα τὰ ὑφ' Ἑλλήνων χωρικῶν κατοικούμενα χωρία τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος εἶνε κτήματα διαφόρων Ὀθωμανῶν ἢ καὶ ἄλλων, *Τσιφλίκια* καλούμενα· Καὶ αἱ μὲν γαῖαι καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν ἀνήκουσιν εἰς τὸν κύριον, ὁ δὲ χωρικός καλλιεργῶν τὸ οὐχὶ εἰς αὐτὸν ἀνήκον ἔδαφος ἀπολαμβάνει διὰ τοῦ ἰδρώτος τοῦ προσώπου του τὸν εἰς συντήρησιν αὐτοῦ ἐπαρκοῦντα ἄρτον. Καὶ οὕτω κατὰ περιεργον τῆς τύχης συγκυρίαν ἐπανῆλθεν ἐν τῷ Θεσσαλικῷ πεδίῳ ἀνάλογός τις τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα σχέσεως τῶν πενεστῶν πρὸς τοὺς κυρίους των. Ἐν τοιούτοις χωρίοις λοιπὸν διεβίωσεν ὅλους αἰῶνας ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, κατορθώσας ἐν τῷ μέσῳ γόων καὶ θρήνων, στεναγμῶν καὶ δακρύων, νὰ διατηρήσῃ ἀλώβητον τὸν ἐθνισμὸν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν αὐτοῦ.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας κατάστασις τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Ὅμως ὅμως ἄλλοιαν ὄψιν παρέχουσι τὰ περιβάλλοντα αὐτὴν καλλίκομα ὄρη. Ἐκεῖ, ἐνθα ἐπὶ τῶν προγόνων μας ἐνδαιτῶντο οἱ λύκοι καὶ τὰ ἄγρια τῶν δρυμῶν θηρία, ἤρξατο ἐπὶ τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν χρόνων νὰ συνοικίζηται ἐκ τῆς πεδιάδος καὶ τῶν ὑπωρειῶν τῶν ὀρέων ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, φεύγων τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς τῶν εἰσβαλόντων κατακτητῶν, καὶ ζητῶν ἄσυλον καὶ καταφύγιον εἰς τὰ ὄχυρά καὶ ἀπόκημνα αὐτὰ ὄρη· ἐκεῖ ἐντὸς τῶν δρυμῶνων καὶ χαραδρῶν, ὅπου ὁ βέβηλος ποὺς τῶν κατακτητῶν δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ, συνωκίσθη ὁ φίλργος καὶ βιομηχανικὸς πληθυσμὸς τῶν πεδιάδων, ἰδρῶσας κοινότητος, αἵτινες ἀπέβησαν ἀνθηραὶ καὶ διάσῃμοι οὐ μόνον κατὰ τὴν Ἀνατολὴν, ἀλλὰ τινες καὶ κατὰ τὴν Εὐρώπην. Τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἀνθηρότατα 24 χωρία, τὰ Ἀμπελάκια, ἢ Ῥαφάνη, ἢ Τσαριτσάνη, ὁ Τύρναβος, ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς περιεργείας καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας

ἐπισκεπτομένων τὴν Θεσσαλίαν περιηγητῶν. Ὁ Βρονστέτ, ὁ Οὐρκουάρτ, ὁ Δόδβελ ἐθαύμασαν τὴν ὠραιότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν 24 χωρίων τοῦ Βόλου· ὁ Βωζούρ δὲν εὕρισκει λέξεις, ὅπως ἐπαινέσῃ τὸ βιομηχανικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἐμπορικὴν δεξιότητα τῶν κατοίκων τῶν Ἀμπελακίων, ἅτινα παραβάλλει μὲ Ὀλλανδικὸν πολίχινον· ἡ Ῥαψάνη, ἡ Τσαριτσάνη καὶ ὁ Τύρναβος ἠμιλλῶντο ἐπιτυχῶς μετὰ τῶν Ἀμπελακίων, καὶ ἐν γένει πᾶσα ἡ περιβάλλουσα τὴν πεδιάδα ὄρεινὴ Θεσσαλία παρίστανεν ὄσιν εὐημερίας καὶ ἐμπορικῆς κινήσεως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κακοδαιμονίαν καὶ κατάρπτωσιν, ἧτις ἐπεκράτει ἐπὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου. Ἄπασαι αἱ ὄρειναι αὐταὶ κοινότητες ἐκυβερνῶντο ὑπὸ δημογερόντων, ἐκλεγομένων ἐν γενικῇ συνελεύσει τοῦ λαοῦ καὶ μεριμνῶντων περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων τὴν κοινότητα. Αὐτοὶ εἰσέπραττον τοὺς φόρους, διεχειρίζοντο τὴν κοινοτικὴν περιουσίαν, διένειμον τοὺς καταβλητέους φόρους ἀναλόγως τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν, ἐφρόντιζον περὶ τῶν σχολείων, περὶ τῶν ναῶν, περὶ τῶν ὁδῶν καὶ περὶ παντὸς ἐν γένει ἀφορῶντος τὴν κοινότητα. Καὶ ἀληθεύει μὲν, ὅτι πολλοὶ τῶν δημογερόντων ἐφατρίαζον πρὸς ἀλλήλους καὶ πολλὰς καταστροφὰς μνημονεύει ἡ παράδοσις ἐπισυμβάσας διὰ τὴν τοιαύτην αὐτῶν διαγωγὴν, ἀλλ' οὐχ ἤττον εἶνε ἀληθές, ὅτι τότε ἐστρώθησαν αἱ ἐπὶ τῶν ὁρέων ὁδοί, τότε κατεσκευάσθησαν αἱ ἐν τῷ μέσῳ τῶν χωρίων λιθόστρωτοι, κατάφυτοι καὶ κατάρρυτοι ἀγοραὶ, τότε ἐκτίσθησαν αἱ ἐπὶ τῶν χειμάρρων γέφυραι, τότε ἤκμασαν αἱ περιώνυμοι σχολαὶ τῶν Μηλιῶν, τῆς Ζαγοράς, τῶν Ἀμπελακίων, τῆς Ῥαψάνης, τοῦ Τυρνάβου καὶ λ., ἔνθα ἐδίδαξαν οἱ εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ὄλου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους σπουδαίως ἐπιδράσαντες πεπαιδευμένοι Θεσσαλοὶ, οἷοι οἱ ἐκ τῶν Μηλιῶν ἱερομόναχοι Ἀνθιμὸς Γαζῆς, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς καὶ Δανιὴλ Φιλιππίδης, ὁ ἐκ Λαρίσσης Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ ἐκ Τυρνάβου Ἰωάννης Δημητριάδης ὁ Πέζαρος, ὁ

ἐκ Τσαριτσάνης Μέγας Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ὁ ἐξ Ἀμπελακίων Ζῆσος Κάβρας καὶ ἕτεροι ἀσημέτεροι αὐτῶν, καὶ τότε τέλος ἐπεσκέπτοντο τὴν ἐπὶ τοῦ Πηλίου Πορταρίαν, τὰ Ἀμπελάκια κ.λ. παντοδαποὶ ἔμποροι Ἑλληνῆς τε καὶ λοιποὶ, ὅπως ἀποκομίσωσιν ἐκεῖθεν τὰ τε φυσικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα τοῦ τόπου· ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ μὲν βιομηχανία τῶν ὄρειων θεσσαλικῶν πολιχνῶν παρήκμασε πρὸ πολλοῦ καὶ μετ' αὐτῆς ὤχητο καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐημερία αὐτῶν· ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ὄρειων δικαιωσθεῖσα ληστεία καὶ αἱ πρὸς καταδίωξιν αὐτῆς ἀποστελλόμεναι ἄγριαι ὀρδαὶ τῶν Ἀλβανῶν συναπετέλεσαν τὴν καταστροφὴν τῶν πρὶν ἀνθούτων καὶ πολυανθρώπων χωριῶν, τῶν ἐπὶ τοῦ Πίνδου, Χασίων, Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης κειμένων, καὶ μόνον τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου κείμενα χωρία παραμένουσιν εἰσέτι ἀκμάζοντα καὶ ἀνθούντα, ὡς ἐν τῇ τοπογραφίᾳ θὰ ἴδωμεν.

Ἄλλ' εἰς τὰ ὄρη κατέφυγον οὐ μόνον ὁ γεωργικὸς καὶ βιομηχανικὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ μάχιμος πληθυσμὸς τῆς πεδιάδος, γενόμενος ἔκτοτε γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἀρματωλῶν, οἵτινες διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὀπλῶν ἐπεσκίαζον καὶ ἐφρούρουν τὰς νεοσυστάτους ἑλληνικὰς κοινότητας. Ἐνθα τὸ πάλαι κατέφυγον οἱ μενεπτόλεμοι Περραιβοί, ὑποχωροῦντες εἰς τοὺς εἰσελαύνοντας Θεσσαλοὺς, ὑπεχώρουν καὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι φεύγοντες τὴν καταπίεσιν τοῦ νέου κατακτητοῦ. Ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Χασίων, τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Πηλίου συνέστησαν ὀρηκτῆρια οἱ μάχιμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἐξ ὧν κατερχόμενοι εἰς τὴν πεδιάδα ἐλήστευον τοὺς ἀλλοθρήσκους κυριαρχίας των. Καὶ πρῶτος μὲν πυρὴν τοῦ ἀρματωλικοῦ βίου εὐρίσκειται ἤδη κατὰ τοὺς τελευταίους Βυζαντινοὺς χρόνους· ἐπὶ δὲ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρματωλῶν ἐγένετο σπουδαιότερος, ὥστε ἡ ὑψηλὴ πύλη, μὴ δυναμένη ἄλλως νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἐνοχλήσεως αὐτῶν, ἠναγκάσθη ἐπὶ Σουλεϊμὰν τοῦ μεγαλοπρεποῦς (Hammer) νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς ἐκείνους καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τά-

ξεως καὶ τὴν περιστολὴν τῆς ληστείας καὶ τὴν φρούρησιν τῶν
 διόδων, ὅτε καὶ συνεστήθησαν ἴδια στρατιωτικὰ σώματα Κα-
 πετανάτα ἢ Ἄρματωλίκια λεγόμενα, ἅτινα ἔκτοτε διετη-
 ρήθησαν μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. Τοιαῦτα ἤκμασαν ἐφ'
 ἀπάντων τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων· καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ
 ἀρχηγοὶ αὐτῶν διωρίζοντο ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως,
 ἀλλ' οὐδὲν ἦττον πολλοὶ ἐκείνων ἰσχύοντες κατεκράτουν διὰ
 τῆς βίας τὰ ἀρματωλίκια, ἢ ἐξωσθέντες, ἀνελάμβανον αὐτὰ
 διὰ τῶν ὄπλων ἀποβαίνοντες οὕτως οἱ πραγματικοὶ κύριοι τῶν
 ὀρεινῶν Θεσσαλικῶν χωρῶν· σπανίως δὲ, καίπερ προσκαλού-
 μενοι, προσήρχοντο πρὸς τὸν διοικητὴν, ἀλλὰ καὶ τότε περι-
 στοιχούμενοι ὑπὸ τῶν γενναιοτέρων αὐτῶν στρατιωτῶν, φο-
 βούμενοι, μήπως περιπέσωσιν εἰς Τουρκικὴν ἐνεδραν. Καὶ τὴν
 μὲν γενναϊότητα καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὴν βίαν καὶ τὰς
 ἐξεις πολλῶν διασημῶν ἀρματωλῶν τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων ἔ-
 ψαλλε καὶ ἀπηθανάτισεν ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ποίησις, ἣτις, ἀνα-
 τεύλασα ἐν τῷ μέσῳ τῶν καταρρύτων καὶ συνηρεφῶν ὀρέων
 μας, ἔχει τὴν χάριν καὶ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν δροσερότητα
 αὐτῶν· δύο δὲ, τοὺς διασημοτέρους, μνημονεύω ἐνταῦθα, τοὺς
 κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀκμάσαντας ὄπλαρχη-
 γοὺς τῶν Χασιῶν καὶ τοῦ Ὀλύμπου, τὸν Νικοτσάραν καὶ τὸν
 Εὐθύμιον Βλαχάβαν. Καὶ τοῦ μὲν πρώτου πατὴρ ἦτο ὁ διά-
 σημος ἀρματωλὸς τῆς Ἐλασσῶνος Τσάρας, τοῦ δὲ δευτέρου ὁ
 περιβόητος ἀρχηγὸς τῶν Χασιῶν Βλαχάβας. Ἀμφοτέρων δὲ ἡ
 ὑπαρξίς συνέπεσε μετὰ τῆς ἀκμῆς τοῦ διαβοήτου Ἀλῆ πασᾶ·
 Ὁ τύραννος οὗτος, καταστρέψας τὸ Σούλι, ἐτράπη καὶ κατὰ
 τῶν ἐν τῷ Ὀλύμπῳ Ἑλλήνων ἀρματωλῶν, καὶ πλείστοι μὲν
 τούτων ἀδυνατοῦντες νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ἰσχὴν καὶ τὰς
 δολοπλοκίας τοῦ τυράννου ὑπετάγησαν· ἄλλοι δὲ τινες, ἐν οἷς
 καὶ οἱ μνημονευθέντες Νικοτσάρας καὶ Εὐθύμιος Βλαχάβας,
 καταλείψαντες τὰ φίλα αὐτῶν ὄρη καὶ τὰ δροσερὰ νάματα
 καὶ τὰς βαθεῖας αὐτῶν σκιὰς, ἐρρίφθησαν μετὰ τῶν λοιπῶν
 ἀρματωλῶν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ νέοι Ἰάσονες ἐξώπλισαν

οὐχί μακρὰν τῶν Ἀφροτων, ἐν τῷ λιμένι τῆς Σκιάθου, καταδρομικὸν στολίσκον, ὅστις ληΐζων καὶ διαρπάζων τὰς παραλίους πόλεις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἠνάγκασε τὴν Πύλην νὰ διατάξῃ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ὅπως παύσῃ τὴν καταδίωξιν τῶν ἀρματωλῶν καὶ ἀνακαλέσῃ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου τὰ ἄγρια στίφη τῶν Ἀλβανῶν. Καὶ ὁ μὲν Βλαχάβας ἐπανῆλθεν εἰς τὰ φίλα αὐτῷ ὄρη, τῶν ὁποίων ἡ αὔρα τῷ ἦτο τόσον προσφιλῆς· ὁ δὲ Νικοτσάρας παρεχείμασεν εἰς τὴν Σκόπελον. Οὗτος, πρὶν καταταχθῆ εἰς τὸν καταδρομικὸν στολίσκον τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἀντιναύαρχος, ἐπεχείρησε τὴν τεραστίαν καὶ καταπληκτικὴν ἐκείνην ἐκστρατείαν, καθ' ἣν ἐσκόπει μετὰ 500 μόνον μαχητῶν διελαύνων διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Σέρβου ἐπαναστάτου Καραγεωργεβίτς· ἀλλὰ προσβληθεὶς κατὰ τὴν γέφυραν τοῦ Πράβι ὑπὸ πολυαριθμῶν ἐχθρῶν ἀντέστη γενναίως ἐπὶ 3 νυκθήμερα, καὶ ἠδυνήθη ὑποχωρῶν νὰ διασωθῆ εἰς Σκόπελον, ἔνθα εὔρε τοὺς λοιποὺς ὄπλαρχηγοὺς συνηγμένους. Ὁ δὲ Βλαχάβας ἐπανελθὼν εἰς τὰ Χάσια συνεκάλεσε συμβούλιον τῶν Καπιτανέων καὶ ἀνακρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἀρχηγός, συνενοηθεὶς δὲ καὶ μετὰ τινῶν Τούρκων τῆς Λαρίσσης, διενήργησεν ἐπαναστατικὸν κίνημα κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅπερ ὅμως διὰ τὴν παλιμβουλίαν τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τινῶν ὄπλαρχηγῶν ἀπέτυχεν οὐκ ἐκ τῶν καθότι ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐγκαίρως μαθὼν τὰ τεκταινόμενα, ἐπεμψε πολυαριθμοὺς δυνάμεις εἰς Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μουχτάρ, ὅστις συναντηθεὶς περὶ τὴν Καλαμπάκαν μετὰ 600 μόνον ἐπαναστατῶν ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Εὐθυμίου Θεόδωρον, κατέστρεψεν αὐτὸν, μὴ δυνηθέντος ἐγκαίρως νὰ φθάσῃ εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Εὐθυμίου. Ἀποτυχόντος τοῦ κινήματος ὁ Βλαχάβας ἀνεχώρησεν εἰς Σκόπελον διανοούμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα· ἀλλὰ παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ τυράννου ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ὄρη αὐτοῦ, καὶ συλληφθεὶς δολίως ὑπέστη τὸν γνωστὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Ἰωαννίνοις (1808 μ. Χ.). ε' Ἐν Ἰωανν

νίνοις, λέγει ὁ Πουκεβίλ, ἐπανείδον τὸν Εὐθύμιον Βλαχάβα, ἀφοῦ πρότερον τὸν εἶχον συναντήσῃ πολλακίς εἰς τὸν Πίνδον μετὰ τῶν στρατιωτῶν του· ἀλλὰ, φεῦ! τὸν ἐπανείδον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ σεραίου δεδεμένον εἰς τινα παραστάδα. Αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες ἔκαιον τὸ χαλκόχρουν πρόσωπόν του, ὅπερ ἐξέφαινε καταφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον καὶ πυκνὸς ἰδρῶς ἐστάλαζεν ἀπὸ τοῦ πώγωνός του. Ἐγνώριζε τὴν τύχην του καὶ ἡσυχώτερος τοῦ τυράννου, ὅστις ἐγλίχετο τοῦ αἵματός του, ἠτένιζε πλήρης φαιδρότητος τοὺς ὀφθαλμούς του ἐπ' ἐμὲ, ὡς ἂν μ' ἐπεκαλεῖτο μάρτυρα τῆς τελευταίας αὐτοῦ στιγμῆς· ἔβλεπε δὲ μετὰ τῆς ψυχικῆς γαλήνης τοῦ δικαίου ἐγγιζοῦσαν αὐτήν· ἐδέχθη ἄνευ τρόμου καὶ ἄνευ ἐλαχίστης μεμψιμοιρίας τὰς πληγὰς τοῦ δημίου καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἰωαννίνων κατασυρόμενα αὐτοῦ μέλη ἐδείκνυσον εἰς τὰς ὄψεις τῶν ἐντρόμων Ἑλλήνων τὰ λείψανα τοῦ τελευταίου ἀρχηγοῦ τῆς Θεσσαλίας» (Μενδελσ. Ἱστορ. τῆς Ἑλλ. ἐπ. σ. 156).

Ἄλλ' ὁ θάνατος τῶν ἀτόμων δὲν συγκαταστρέφει καὶ τὰς ἰδέας, ὑπὲρ τῶν ὁποίων αὐτὰ θνήσκουσιν· ἡ ἰδέα, ἣτις ἐθέρμανε τὰ στήθη τοῦ Βλαχάβα, τοῦ Νικοτσάρα καὶ τῶν λοιπῶν διασήμων ἀρματωλῶν, ἦτο ἱκανῶς ἐρριζωμένη εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὥστε νὰ μὴ συγκαταστραφῇ μετ' αὐτῶν· ἡ ἰδέα αὕτη εἶχεν ἤδη ἀγιασθῆ διὰ τοῦ θανάτου ἐτέρου μεγάλου Θεσσαλοῦ, τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Ῥήγα τοῦ Φεραίου, ὅστις, κατὰ τὸν Πουκεβίλ, ἀνέσυρεν ἐκ τοῦ τάφου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὸ ἔνθον τοῦ Τυρταίου, τὴν φλογεράν εὐγλωττίαν τοῦ Δημοσθένους, τὸν ποιητικὸν οἶστρον τοῦ Πινδάρου καὶ τὸν κύκλον τοῦ Ἀρχιμήδους. Γεννηθεὶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐν Φεραῖς οὐχὶ μακρὰν τῆς πατρίδος τοῦ Ἀχιλλέως, ἴσταται ὁ ἕκτακτος ἐκεῖνος ἀνὴρ, καθὰ οὗτος, εἰς τὸ μεταίχμιον δύο διακεκριμένων ἐποχῶν τοῦ ἔθνους των. Καὶ ὁ μὲν Ἀχιλλεὺς, ἀκμάσας ὅτε ἤρχισε νὰ ἐκλίπη ἡ ἀρχαία καὶ βάρβαρος ἐποχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἡ πελασγικὴ, ἐκπροσωπεῖ τὴν

ὑγιᾶ καὶ σφριγῶσαν νεότητα τοῦ ἀναφαινομένου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, νεότητα ὑποσχομένην μεγαλουργὸν καὶ κραταίαν ἀνδρικήν ἡλικίαν· ὁ δὲ Ῥήγας, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε ὁ ἑλληνικὸς φοῖνιξ ἤρχισε νὰ τινάσῃ τὴν κόνιν του, ἐνέκλειεν ἐν τῷ στήθει αὐτοῦ πάντα τοὺς πόθους καὶ πάσας τὰς ἐλπίδας τοῦ ἀναγεννωμένου ἔθνους. Καὶ τὴν μὲν νεανικήν ἡλικίαν διήνυσεν ὁ Ῥήγας ἐπὶ τοῦ Πηλίου, μαθητεύσας μὲν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν τῷ τότε ἀκμάζοντι σχολείῳ τῆς Ζαγοράς, βραδύτερον δὲ διδάξας τὰ ἐγκύκλια γράμματα ἐν τῷ παρακειμένῳ χωρίῳ Κισσῶ. Ἐκεῖ ἐντὸς τῶν βαθυτάτων δασῶν τοῦ Πηλίου, ἐν οἷς ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ Χείρωνος ὁ Θεοῖς ἐπιείκελος Ἀχιλλεὺς, ἐξηγῶν εἰς τοὺς συμπατριώτας του τὰ ἀθάνατα ἔργα τῶν προγόνων μας, συνέλαβεν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ τὴν εὐγενῆ ιδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων λαῶν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Μεταβὰς δὲ ἐκ τοῦ Πηλίου εἰς Βουκουρέστιον καὶ συνεννοηθεὶς δι' ἀποστάλων μετὰ τῶν ἀρματολῶν τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων καὶ μετὰ πολλῶν δυσηρεστημένων Τούρκων, ιδίως μετὰ τοῦ πασᾶ τοῦ Βιδινίου Πασβάντογλου, ὃν καὶ παρεκίνησεν εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ Σουλτάνου, μετέβη βραδύτερον εἰς Βιέννην, ὅπως διοργανίσῃ καὶ προπαρασκευάσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου. Συστήσας δὲ ἐκεῖ πολιτικὸν τινὰ σύνδεσμον, οὗ συμμετέσχον πολλοὶ τῶν ἐν Βιέννῃ καὶ Τεργέστη παρεπιδημούντων Ἑλλήνων ἐμπόρων, ἐδημοσίευσεν διάφορα ἔργα αὐτοῦ ὡς τὸ *Στρατιωτικὸν ἐγκύκλιον*, τὸν *Προσωρινὸν πολιτικὸν κανονισμὸν*, μετάφρασιν μέρους τινὸς τοῦ Ἐναχάρσιδος τοῦ Βαρθελεμῆ καὶ τὸν *χάρτην* τῆς Ἑλλάδος, καὶ τέλος τὰ θούρια ἐκεῖνα ἄσματα, ἅτινα μετὰ μεγάλης ταχύτητος διαδοθέντα ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς ἑλληνικῆς γῆς ἠλέκτρισαν πᾶσαν καρδίαν καὶ ἀπὸ στόματος πάντων ἐψάλλετο ἡ ἑλληνικὴ Μασσαλιώτις αὐτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων», καὶ τὸ πλήρες πατριωτικὸν ἄλγος «Ὡς πότε παλληκάρια», ἐνθα ἔνθους ὁ ποιητὴς προσκαλεῖ ἅπαντας τοὺς

χριστιανούς τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, ὅπως κοινῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων συντρίψωσι τὸν ἀτιμάζοντα αὐτοὺς ζυγόν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ θεία πρόνοια δὲν εἶχεν ἀποφασίσει εἰσέτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ δούλου Γένους, καὶ ὁ γενναῖος Θεσσαλός, μεταβαίνων εἰς Ἰταλίαν πρὸς συνάντησιν τοῦ δαιμονίου στρατηγοῦ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Ναπολέοντος Βονοπάρτου, ὅπως ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν καὶ τὴν ἀντίληψιν ἐκείνου, συνελήφθη ἐν Τεργέστη ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς ἀστυνομίας, εἰς ἣν εἶχον προδοθῆ τὰ προαποσταλλέντα αὐτοῦ ἔγγραφα καὶ συγγράμματα· μετ' αὐτοῦ συνελήφθη καὶ ὁ φίλος καὶ συνεργάτης του Περρβαϊός· καὶ οὗτος μὲν ἀπελύθη μετὰ τὴν γενομένην ἀνάκρισιν, ὁ δὲ Ῥήγας παρεδόθη ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν ἀπαιτούσαν αὐτὸν ὀθωμανικὴν μετὰ πέντε ἄλλων συνεταίρων του τὸ 1798. Ὁ παραλαβὼν αὐτοὺς πασᾶς τοῦ Βελιγραδίου Μαρασλῆ Ἀλῆς ἐσκόπει νὰ τοὺς ἀποστείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ πληροφορηθεὶς, ὅτι ὁ φίλος τοῦ Ῥήγα Πασβάντογλου κατέλαβε πάσας τὰς διόδους, ὅπως τοὺς σώσῃ ἀπαγομένους ἐκεῖ, ἀπεφάσισε νὰ φονεύσῃ τοὺς αἰχμαλώτους ἐν Βελιγραδίῳ· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἐπνίξεν εἰς τὸν Δούναβιν· ἀλλ' ὅτε ἀπήγετο ὅπως βρῆθῃ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ τελευταῖος πάντων ὁ Ῥήγας, συνέτριψε μὲν διὰ τῶν βωμαλέων βραχιόνων του τὰς ἀλύσεις, δι' ὧν ἐζήτουν νὰ τὸν δέσωσι, κατέρριψε δὲ νεκρὸν δι' ἐνὸς γρόνθου τὸν πλησιάσαντα εἰς αὐτὸν δῆμιον καὶ ἠνάγκασε τὸν πασᾶν νὰ διατάξῃ τὸν τουφεκισμὸν του· ἀλλὰ πρὶν ἐγκαταλείψῃ τὸ γῆϊνον αὐτῆς σκῆνωμα ἡ μεγάλη ἐκείνη ψυχὴ, ἀνέκραξε προφητικῶς ὁ Ῥήγας· «οὕτως ἀποθνήσκουσι τὰ παλληκάρια· ἐγὼ ἔσπειρα τὸν σπῆρον, δὲν θὰ βραδύνη δὲ νὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα, καθ' ἣν οἱ ὁμογενεῖς μου θὰ δρέψωσι τοὺς καρπούς.» Καὶ ὁ μὲν γνωστὸς φιλέλληνας Εἰρηναῖος Θήρσιος συνέθεσε τὸ ἀκόλουθον ἐπιτύμβιον εἰς τὸν πρωτομάρτυρα τοῦτον τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀπολεσθέντων

οὔτοι ἐλευθερίην θηρώμενοι ἀγλαόμορφον
 εὔρον ἐνὶ ξυλόχοις ὀκρυόεντα μέρον.
 χαίρετε θηρευταὶ κοιμώμενοι εἰσόκεν ἤως
 ἔλθῃ ἀπ' Ὀλύμπου λαμπὰδ' ἀνισχομένη·
 καὶ τότε' ἐγείρμενοι πολλίων βρόμῳ δρυμηνάων
 δαίμονες εἰς ἄγραν σπεύδετ' ἀλεξίκακον.

ἡ δὲ παρούσα γενεὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπηθανάτισε τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Θεσσαλοῦ, ἀνεγείρασα τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ πρὸ τῆς στοᾶς τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου* (παρβλ. Βιογ. Ῥήγα ὑπὸ Πετρόαιβοῦ).

Ὁ θάνατος τοῦ Ῥήγα ἀνέστειλε πρὸς καιρὸν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου, ὅπερ αὐτὸς συνέλαβε· ἀλλ' ἡ ἰδέα, τὴν ὁποίαν ἔσπειρε, κρατυνηθεῖσα ἀνέλαμψε βραδύτερον καὶ ἐνεσαρκώθη εἰς τὴν γιγαντιαίαν πάλιν τοῦ 1821, τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἀνεξαρτησία μοίρας τινὸς μόνου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρατηροῦμεν κατὰ συγκριτὴν ἀναλογίαν τινὰ τῆς Θεσσαλικῆς ἱστορίας πρὸς τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ὅπως τότε διὰ τῶν Ἰασόνων καὶ Ἀχιλλέων τῆς ἀνέλαμψεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, οὕτω καὶ νῦν διὰ τῶν Φεραίων καὶ Βλαχαβῶν καὶ Νικοτσάρων συνετέλεσε τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ φρονήματος, κατέχουσα θέσιν περίλαμπρον κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας συμμετέσχον ἐκ τῶν πρώτων τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Καὶ ἡ μὲν πεδινὴ Θεσσαλία, εὐρισκομένη ὑπὸ τὸ κράτος πολυπληθῶν τουρκικῶν στρατιωτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξεγερθῇ, ἀλλὰ τοσοῦτον προθυμότερον συμμετέσχον τοῦ ἀγῶνος οἱ κάτοικοι τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων· ἡ ἐπανάστασις ὅμως αὐτῶν, οὐδεμίαν οὐδαμῶθεν λαβοῦσα ἐπικουρίαν καὶ πρώτη δὲ αὐτὴ ὑφισταμένη τὰς προσβολὰς τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ἀλβανίας κατερχομένων τουρκικῶν ὀρδῶν, δὲν ἐβράδυνε νὰ καταστραφῇ. Καὶ οἱ μὲν τοῦ Πηλίου ἐπαναστάται ἐπιτιθέμενοι κατ' ἀρχὰς καὶ πολιορκήσαντες τὸν τε Βόλον καὶ Βελεστίνον, ἀλλὰ μὴ δυνη-

θέντες να κυριεύσωσι ουδετέραν απεσώρησαν βραδύτερον εις τας εσχατίας της Μαγνητικης χερσονήσου, ενθα οχυρωθέντες παρὰ τὰ Τρίκερι ημύνησαν άνδρείως υπό τόν Καρατάσον κατά τών επανειλημμένων προσβολών του διαστήμου στρατάρχου της Τουρκίας Κιουταχῆ. Πεσούσης δὲ της Εύβοίας και μη δυνάμενοι να τροφοδοτηθώσιν οί επαναστάται του Πηλίου ετράπησαν νοτιώτερον, και υπό τόν Καραϊσκάκη συμμετέσχον τών εκεί αγώνων μέχρι της αποκαταστάσεως τών πραγμάτων. Η δὲ του Όλύμπου επανάστασις, βραδύνασα να εκραγῆ δια την διχόνοιαν τών αρματωλών παρέσχε μὲν τόν καιρόν εις τόν Αδουλαμπούτ πασάν, όπως καταστρέψῃ την εν τη Χαλκιδικῆ εξέγερσιν, βραδύτερον δὲ καταστείλῃ και εκείνην, πάντων σχεδόν τών επί του Όλύμπου χωρίων λεηλατηθέντων, πολλών δὲ και πυρποληθέντων υπό τών αγρίων ορδών του αιμοχαρούς πασά. Την αυτην δὲ τύχην υπέστη και η επανάστασις τών Αγράφων και τών Χασιών. Ου μόνον δὲ τὰ επαναστάντα μέρη, αλλά και πᾶσα η Θεσσαλική γῆ υπέστη δεινήν ἐρήμωσιν και καταστροφὴν διαρκούντος του Ελληνικου αγώνος. Αποκαταστάντων δὲ τών πραγμάτων ἤρξατο η φιλεργία του Θεσσαλικου λαού να επανορθοῖ τὰ καταστραφέντα, εις θ οὐ μικρόν συνετέλεσε και η κατά τὰ 1840 χορηγηθεῖσα δια του τανζιματίου τοις χριστιανοῖς ποιάτις ελευθερία· αλλά νέα εξέγερσις τών κατοίκων τὸ 1854, υποστηριχθεῖσα και υπό επικουριάν εκ του Ελληνικου βασιλειου, επέφερε νέα δεινά και νέας καταστροφὰς εις πλείστα μέρη της Θεσσαλίας. Και η μὲν διεξαγωγή της επαναστάσεως εκείνης υπό τε τών εντοπίων και τών εκ της Ελλάδος ἐθελοντῶν εχει πλείστα τὰ ἐπιλήψιμα· ἀλλ' η περι την Καλαμπάκην μάχη κατά Απρίλιον του 1854, καθ' ην οί περι τόν Χατζῆ Πέτρον κατετρόπωσαν τόν ἐξ 7000 συγκείμενον Αιγυπτιακόν στρατόν, και η περι τὸ Βελέσι ἐπὶ 24 ὥρας αντίστασις 300 Θεσσαλῶν υπό τόν Φρουσκληῖν κατά 3000 ἐχθρῶν αναμνησκουσι τὰ ἔργα της μεγάλης ἡμῶν

ἐπαναστάσεως. Καὶ ἡ κατὰ τὸ 1878 δὲ τελευταία ἐξέγερσις τῶν Θεσσαλῶν κατέδειξε διὰ τε τῶν περὶ τὸν Πλάτανον καὶ Μακρυνίτσαν καὶ Ματαράγκαν μαχῶν, καὶ διὰ τῶν πυρπολήσεων τῆς Ῥαψάνης, τῆς Καρυᾶς, τοῦ Πλατάνου, τοῦ Λιτοχωρίου καὶ πολλῶν χωρίων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας καὶ τὴν ζῶν καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν προσφέρουσιν ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας. Ἡ τελευταία αὕτη ἐπανάστασις ἀρξαμένη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1878 κατηνάσθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῇ μεσολαβῆσει τῆς Ἀγγλίας, ὑποσχεθείσης, ὅπως στηρίξῃ τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ συνεδρίῳ, ὅπερ ἐμελλε νὰ συγκροτηθῇ πρὸς διαρρυθμίσειν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1878 ἀνεγράφη ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Βερολίνου τὸ 13 ἄρθρον αὐτῆς, δι' οὗ προσκαλεῖται ἡ Πύλη νὰ διαρρυθμίσῃ τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα, παραχωροῦσα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ μέρος τῆς Ἠπείρου. Τὸ ἄρθρον τοῦτο δὲν θὰ βραδύνη νὰ ἐκτελεσθῇ καὶ οὕτω, μετὰ 480 ἐτῶν δουλικὴν ὑπαρξιν, θὰ ἐπιλάμψῃ πάλιν ἐπὶ τῆς ὠραίας Θεσσαλίας ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, τὸ δὲ μέλλον καὶ ἡ ἱστορία αὐτῆς θὰ συνταυτισθῇ μετὰ τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐλευθέρας μητρὸς Ἑλλάδος.

Τοιαῦται ἐν συντόμῳ ὑπῆρξαν αἱ περιπέτεται τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τῶν μυθιστορικῶν χρόνων μέχρι σήμερον. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἀρχαίων χρόνων ὀλίγας καταστροφὰς ὑπέστη ἡ χώρα ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ὅμως αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων ἐθνῶν ἦσαν ἀλλεπάλληλοι· διὸ καὶ ἡ ἐπισυμβᾶσα καταστροφή σπουδαία καὶ μεγάλη. Καὶ πρώτους μὲν τῶν ξένων, οὓς εὐρίσκομεν, ἐγκατασταθέντας ἐν τινι μοίρᾳ τῆς Θεσσαλικῆς γῆς, εἶνε οἱ Σλαῦοι, οἵτινες βραδύτερον ἀναχωρήσαντες ἢ ἀπορροφηθέντες ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, δὲν κατέλειψαν ἕτερον ἴχνος τῆς ὑπάρξεώς των ἢ ὀνομασίαν τινὰς κωμοπόλεων καὶ χωρίων· ἀλλὰ καὶ τὰ σταυροφορικὰ στίφη τοῦ Βονιφατίου καὶ αἱ ὀρδαὶ τῶν Καταλάνων οὐδεμίαν ἐπιμιξίαν ἔλαβον μετὰ τοῦ ἰθαγενεοῦς στοι-

χείου· λέξεις δέ τινες φραγκικαὶ ἐν τῇ γλώσσῃ μας, καὶ ἡ ὀνομασία τῆς πεδιάδος μὲ τὴν φραγκικὴν ὀνομασίαν κάμπος εἶνε τὰ μόνα λείψανα τῆς φραγκικῆς κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἐποικίσεως. Πολυπληθέστερος δὲ τῶν ἀνωτέρω ἦτο ὁ Βλαχικὸς πληθυσμὸς, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἐξελληνισθεὶς ἀνευρίσκεται σήμερον μόνον ἐν τισι χωρίοις ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ πλείοσιν ἐπὶ τοῦ Πίνδου, συμποσούμενος εἰς 2500 οἰκογενείας. Ὁ δὲ τελευταῖος ἐγκατασταθεὶς πληθυσμὸς, ὁ τουρκικὸς, ὦν κατ' ἀρχὰς πολυπληθὴς, μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἠραιώθη ἀνερχόμενος σήμερον εἰς 30,000 περίπου ψυχῶν. Καὶ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ δὲ στοιχείου οὐδεμία ἐπιμιξία τοῦ Ἑλληνικοῦ συνέβη, καὶ διατελοῦσι τὰ δύο στοιχεῖα μέχρι σήμερον κεχωρισμένα καὶ διαστῶτα, καθάπερ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἔλαιον. Καὶ οὕτω μετὰ τῶσαύτας λεηλασίας καὶ ἐπιδρομὰς ξένων στοιχείων διατελεῖ καὶ σήμερον ἡ Θεσσαλία κατοικουμένη κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν ἀρχαίων αὐτῆς Ἑλλήνων κατοίκων, οἵτινες οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἐθνισμὸν αὐτῶν διετήρησαν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν προγόνων διασώζουσι. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Χασίων ἐκληρονόμησαν ἀπὸ τῶν προγόνων αὐτῶν Περγαίους οὐ μόνον τὸ μενεπτόλεμον καὶ ἀνδρείον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὰ πάτρια ἦθη καὶ ἔθιμα ἐμμονὴν τῶν κατοικοῦντες ὡς οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἐπὶ τῶν καταρρύτων ὀρέων τῶν καὶ λιτῶς ἀποζώντες ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν, εἶνε ἥμιστα φιλαπόδημοι, μὴ καταλείποντες τὰ φίλα αὐτῶν ὄρη ἢ μετὰ σκληρὰν καὶ ἀδυσώπητον ἀνάγκην· ἀπλοῖ τὰ ἦθη, εὐρωστοὶ τὸ σῶμα, ἀνδρείοι τὴν ψυχὴν εἶνε οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Χασίων καὶ τῆς Πίνδου. Ὅπως ἄλλοιοι εἶνε οἱ ὄρεινοὶ κάτοικοι τοῦ Πηλίου· ὅπως οἱ πρόγονοι αὐτῶν πρῶτοι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μετέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐκ τῶν παραλίων τῆς Μαγνησίας ἐξέπλευσαν οἱ Ἀργοναῦται εἰς ἀναζήτησιν τοῦ χρυσοῦ δέρατος, οὕτω καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν εἶνε τὰ μάλιστα φιλαπόδημοι ἀποκαθιστάμενοι πανταχοῦ τῆς γῆς· διὰ δὲ τὴν μετ' ἄλλων ἀνθρώπων ἀνά-

μιξιν ἀποβάλλουσι μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθιμα καὶ μεταβάλλουσι τὸν βίον καὶ τὴν ἐνδυμασίαν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ φατριασταὶ καὶ φιλέριδες ὄντες οἱ κάτοικοι τοῦ Πηλίου, οὐδόλως διαψεύδουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἰωλκοῦ, ἣτις κατεστράφη διὰ τὰς φατρίας. Παρὰ δὲ τοῖς κατοικοῦσι τὴν πεδιάδα δὲν ἀνευρίσκεται μὲν ἡ τρυφή καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Λαρίσσης, τῆς Κρανῶνος καὶ τῆς Φαρσάλου· τοιαύτη ἀπαιτήσις ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῶν πενιχρᾷ καταστάσει θὰ ἦτο ἄντικρυς εἰρωνεία καὶ περίγελος· διασώζουσιν ὅμως τὴν πρὸς τὴν ἰππασίαν κλίσιν τῶν προγόνων των, καὶ σήμερον ἔτι δυσκόλως ἠδύνατό τις νὰ εὔρη ἐπιτηδειοτέρους καὶ τολμηροτέρους ἵππεις τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Καίτοι δὲ διατελοῦντες ὑπὸ βαρύτατον ζυγὸν δουλείας, διετήρησαν ὅμως ἀκμαῖον τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικότητος αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ἀνέθορε περιλαμπὲς καὶ ἐνδοξον πρόσωπον, ὃ ἦδη μνημονευθεὶς Ῥήγας ὁ Φεραῖος.

Τοιοῦτος ὁ κατοικῶν τὴν σημερινὴν Θεσσαλίαν πληθυσμὸς. Καὶ δὲν κοσμοῦσι μὲν αὐτὴν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, αἱ μεγάλαι καὶ πλούσιαι καὶ ὄχυραὶ αὐτῆς πόλεις· τὴν θέσιν αὐτῶν κατέλαβον ἐν τῇ πεδιάδι πενιχρὰ καὶ ἄσημα χωριδιὰ· τὸ θέατρον τῶν Φερῶν, ὃ ναὸς τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, τὸ ἐν Τρίκκῃ ἐπιφανέστατον ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οἱ ναοὶ τῆς Κρανῶνος καὶ τῆς Φαρσάλου δὲν ὑπάρχουσι πλέον· ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι γλυκὺ καὶ μειδιῶν ἐξαπλοῦται ὑπὸ τὸν γλαυκὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος τὸ εὐφορον καὶ παραγωγὸν Θεσσαλικὸν πεδῖον, περὶ οὗ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον εἶπε

Γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἄμεινον.

Καὶ σήμερον ἔτι κεκοσμημένα ὑπὸ μυρίων μυθολογικῶν ἀναμνήσεων καὶ καλυπτόμενα ὑπὸ ἀνθουσῶν κωμοπόλεων περιβάλλουσι τὰ καλλίκομα ὄρη τῆς Θεσσαλίας διαπνέοντα μὲ τὰς δροσερὰς αὐτῶν αἴρας τὴν γλυκεῖαν αὐτῆς πεδιάδα. Καὶ σήμερον ἔτι θάλλει ἐν τῇ ἀπαραμίλλως ὠραίᾳ κοιλάδι τῶν Τεμπῶν

ἡ ἱερὰ δάφνη, ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς ὁποίας ἐστεφανώθη ὁ θεὸς τῆς καλλονῆς καὶ χάριτος ὁ Ἄπόλλων. Καὶ σήμερον ἔτι κυλιεὶ διὰ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου τὰ ἀργυροειδῆ αὐτοῦ νάματα ὁ καλλίρους Πηνειὸς ἡρέμα καὶ βραδέως ὡς μετὰ λύπης ἀποχωριζόμενος ἀπὸ τῆς ὠραίας γῆς, τὴν ὁποίαν διαβρέχει. Καὶ σήμερον ἔτι βαθύχλοοι λειμῶνες περιβάλλουσι τὰς ὄχθας τοῦ Ἄμφρυσσου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔδοσκε τὸ πάλαι ὁ Ἄπόλλων τὰ ποίμνια τοῦ Ἄδμητου. Καὶ σήμερον ἔτι ἡρέμα προσοχθίζον τὸ γλαυκὸν κῦμα τοῦ Παγασκίου κόλπου καταφιλεῖ τὴν εὐχλοον παραλίαν τῆς Ἰωλκοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξέπλευσεν εἰς ἀγνώστους ἀκτὰς τὸ πρῶτον πλοῖον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ σήμερον ἔτι εἶνε ὠραία καὶ τερπνὴ ἢ φιλτάτη Θεσσαλία καὶ τὰς καλλονὰς αὐτῆς ζητοῦντες νὰ ἴδωσι καὶ νὰ θαυμάσωσι, συρρέουσι πανταχόθεν τῆς γῆς πεπαιδευμένοι καὶ περιηγηταί. Ὁ Δόδβελ, ὁ Ὀλλανδ, ὁ Πουκεβίλ, ὁ Βρονστὲτ, ὁ Οὔρκουαρτ, ὁ Λήκ, ὁ Μεζιέρ, ὁ Οὔσινγ, ὁ Κλάρκε, ὁ Φαλλμεράιερ καὶ ἄλλοι ἀσημύτεροι τούτων ἦλθον, εἶδον καὶ ἐξύμνησαν τὰς καλλονὰς τῆς Θεσσαλίας πάντες ἐν ἐνὶ στόματι θεωροῦσιν ἀπαράμιλλον τὴν καλλονὴν αὐτῆς, ἀποκαλοῦντες αὐτὴν κῆπον καὶ παράδεισον τῆς Εὐρώπης. Ὁ Πουκεβίλ γίνεται ἔνθους εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Πίνδου θεάν τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων καὶ τῆς πεδιάδος· ὁ Δόδβελ θεωρεῖ τὴν Θεσσαλίαν ὠραιότεραν οὐ μόνον τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ πασῶν τῶν χωρῶν, ὅσας αὐτὸς εἶδε· ὁ Οὔσινγ ἐν τῇ θέᾳ τοῦ Πηλίου καὶ τῶν δασῶν αὐτοῦ ἀνακαλεῖ τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὰ βαθύτατα δάση τῆς πατρίδος του· ὁ Μεζιέρ καὶ ὁ Ἐζεῦ βεβαιοῦσιν, ὅτι οὐδαμοῦ εἶδον βλάστησιν κραταιότεραν τῆς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου, ἀλλ' οὔτε θεάν μαγευτικωτέραν τῆς ἐκ τῶν κορυφῶν τῶν μνημονευθέντων ὀρέων· καὶ τέλος ὁ Φλαμεράιερ δρέπει κλάδον ἐκ τῆς ἱερᾶς δάφνης τῶν Τεμπῶν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κοιλάδος, τῆς ὁποίας εὐγλωττον περιγραφὴν κατέγραψε.

Μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ.

Εἶπον ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιότητι διηρεῖτο ἡ Θεσσαλία εἰς *Πελασιώτιδα*, *Ἑστιαιώτιδα*, *Θεσσαλιώτιδα*, *Φθιωτιδα*, *Μαγνησίαν*, *Περίραιβίαν* καὶ *Δολιολίαν*· καὶ τὸ μὲν ὄνομα ἀπεδόθη εἰς τὰ διαμερίσματα ταῦτα ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐνοικησάντων ἐθνῶν, τὰ δὲ ὄρια αὐτῶν ἦσαν μὲν ὠρισμένα καὶ σαφῆ κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν, βραδύτερον ὅμως ἐν τισιν αὐτῶν ἀνεμιγνύοντο, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν. Αἱ ὀνομασίαι αὐταὶ ἀπαντῶσαι καθ' ἅπαντας τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἤρξαντο ἤδη νὰ ἐκλίπωσιν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὅτε ἡ χώρα ὠνομάζετο μὲ τὸ γενικὸν ὄνομα Θεσσαλία· ἐπὶ τῶν μέσων δὲ χρόνων ἐκαλεῖτο Μεγαλοβλαχία, ὡς ἤδη ἐρρήθη, καὶ ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας ὠνομάσθη Τρίκκαλα-Σαντσάκ, καθότι ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς κατακτήσεως μέχρις ἀρχῆς τῆς παρουσίας ἐκατονταετηρίδος πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας ἐθεωροῦντο τὰ Τρίκκαλα· καὶ ὅτε δὲ κατόπιν ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιαύτη ἡ Λάρισα, ἡ ἐπαρχία δὲν ἔπαυσε φέρουσα τὸ μνημονευθὲν ὄνομα. Σήμερον δὲ ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν Λάρισαν, ἔνθα ἐδρεύει ὁ διοικητής, διαιρεῖται ἡ Θεσσαλία εἰς τὰς ἀκολούθους ὑποδιοικήσεις· 1) τὴν τοῦ Βόλου· 2) τὴν τῆς Ἀγιάς· 3) τὴν τοῦ Δερελί· 4) τὴν τοῦ Τυρνάβου· 5) τὴν τῆς Ἐλασσῶνος· 6) τὴν τῶν Τρικκάλων· 7) τὴν τῆς Καρδίτσης· 8) τὴν

τοῦ Δομοκοῦ· 9) τὴν τῶν Φερσάλων· 10) τὴν τοῦ Βελεστίνου, καὶ 11) τὴν τοῦ Ἀλμυροῦ. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἐβασίσθη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπὶ τῆς ἀρχαίας διαίρεσεως. Καὶ τὸ μὲν διαμέρισμα τοῦ Βόλου καὶ τῆς Ἀγιάς περιλαμβάνει τὴν ἀρχαίαν Μαγνησίαν, τὸ δὲ τοῦ Δερελί, Τυρνάθου καὶ Βελεστίνου μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Λαρίσσης ἀμέσως ἐξηρητημένου μέρους ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχαίαν Πελασιώτιδα, τὸ τῆς Ἐλασσῶνος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἀρχαίαν Περίραιβίαν, τὸ τῶν Τρικκάλων εἰς τὴν Ἐστιαιώτιδα, τὸ τῆς Καρδίτσης καὶ Φερσάλων εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα, τὸ τοῦ Δομοκοῦ εἰς τὴν Δολοπίαν, καὶ τέλος τὸ τοῦ Ἀλμυροῦ εἰς τὴν Φθιώτιδα· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐγὼ ὡς βάσιν τῆς μελλούσης περιγραφῆς παραδέχομαι τὴν ἀρχαίαν διαίρεσιν, ὡς βασιζομένην κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπὶ τῆς χωρογραφικῆς διαρρυθμίσεως τῆς χώρας. Πληθυσμὸν δὲ ἔχει ἡ Θεσσαλία 330000 περίπου ψυχάς, ἐξ ὧν 30000 Τούρκων, 12000 Βλάχων καὶ 5000 Ἑβραίων καὶ 285000 Ἑλλήνων.

Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι κατοικοῦσιν ἐν Λαρίσση, Καρδίτση, Τρικκάλαις, Φαρσάλῳ, Δομοκῷ, Βελεστίνῳ, Ἀλμυρῷ καὶ Βόλῳ ἀνάμικτοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων· κατέχουσι δὲ καὶ χωρία τινὰ κατὰ τὰς ὑπώρειας τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἕτερα περὶ τὴν Φάρσαλον, Δομοκὸν καὶ Ἀλμυρόν· οἱ δὲ Βλάχοι εὐρίσκονται ἐν τρισὶ χωρίοις ἐπὶ τῶν Καμβουνίων ὄρεων καὶ πλείοσιν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τῆς Πίνδου· οἱ δὲ Ἑβραῖοι ἀπαντῶσι ἐν Λαρίσση, Τρικκάλαις καὶ Βόλῳ. Ἄπασα δὲ ἡ λοιπὴ ὄρεινὴ τε καὶ πεδινὴ Θεσσαλία κατοικεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἡ κυριωτέρα ἐνασχόλησις εἶνε ἡ γεωργία. Προϊόντα δὲ φέρει ὁ τόπος πολλὰ καὶ ποικίλα· οἶον σῖτον, κριθήν, ἀραβόσιτον, οἶνον, κουκούλια, καπνόν, μαλλία, ἐρεθίνθους, κυάμους, ἔλαιον, σησάμιον καὶ πολλὰς καὶ ποικίλας ὀπώρας (ιδίως ἐν Πηλίῳ)· ἀλλ' ἐκτὸς τῆς γεωργίας διενεργεῖται καὶ κτηνοτροφία σπουδαία ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον εἶνε τὸ κατ' ἔτος εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξαγόμενον ποσὸν προβάτων, βοῶν, ἵππων, βουβάλων, χοίρων καὶ ἡμιόνων· καὶ τυροῦ δὲ καὶ βουτύρου

καὶ ἀνοδερμάτων ἱκανὴ ποσότης ἐξάγεται ἐκ τῆς Θεσσαλίας κατ' ἔτος. Καὶ ἡ ἐμπορικὴ δὲ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν κίνησις εἶνε ζωηρὰ καὶ σπουδαία. Καὶ τὸ μὲν ἐσωτερικὸν ἐμπόριον διενεργεῖται 1) ἐν ἐβδομαδιαίαις πανηγύρεσι, συμβαινούσας ἐν τῷ Βόλῳ, Βελεστίνῳ, Λαρίσῃ, Καρδίτῃ, Τρικκάλῳ, Φερσαλίῳ καὶ Δομοκῷ· καὶ 2) ἐν πέντε ἐτησίαις ἐμπορικαῖς πενηγύρεσι γινομέναις ἐν Φαρσάλῳ τὴν 15 Αὐγούστου, ἐν Κλοκοτῷ τὴν 23 Αὐγούστου, ἐν Τυράδῳ τὴν 23 Ἀπριλίου, ἐν Μοσκολευρίῳ τὴν 2 Μαΐου καὶ ἐν Ἁγιᾷ τὴν 1 Σεπτεμβρίου. Ἄπασαι αὗται αἱ πανηγύρεις, ἐκτὸς τῆς τοῦ Κλοκοτοῦ (διαρκούσης 48 μόνον ὥρας) παρατείνονται ἐπὶ 8 ἡμέρας· συνέρχονται δὲ ἐν αὐταῖς οὐ μόνον ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος πολλοὶ πρὸς ἐμπορίαν· τὰ δὲ ἀντικείμενα τοῦ ἐμπορίου εἶνε μὲν καὶ τὰ προϊόντα τῆς θεσσαλικῆς γῆς καὶ τὰ ὑπὸ διαφόρων ἐμπόρων μετακομιζόμενα ἐκεῖ βιομηχανήματα τῆς Εὐρώπης καὶ ἀποικιακά, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἵπποι, βόες, ἡμίονοι καὶ λοιπὰ ζῶα. Τὸ δὲ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Θεσσαλίας διενεργεῖται διὰ τῆς πόλεως Βόλου, ἧτις εἶνε τὸ μόνον ἐπινεῖον αὐτῆς. Καὶ ἐξάγεται μὲν σῖτος καὶ κριθὴ καὶ κουκούλια καὶ ἔλαιον, καὶ καπνὸς καὶ σησάμιον καὶ μαλλία καὶ τυροὶ καὶ βούτυρον καὶ ἄλλα τινά, εἰσάγονται δὲ ὄρυζα, πετρέλαιον, ἀποικιακά καὶ δέρματα ἀκατέργαστα, βιομηχανήματα εὐρωπαϊκά, σίδηρος καὶ πολλὰ ἄλλα.

Τὸ δὲ κλίμα τῆς Θεσσαλίας, τὸ μὲν τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδος εἶνε τὸν μὲν χειμῶνα κακόν, τὸ δὲ θέρος ἀργαλέον, οὐδέποτε ἐσθλόν, ὡς ὁ Ἡσίοδος εἶπε περὶ τῆς πατρίδος του Ἄσκλητος· καθότι τὸ μὲν θέρος εἶνε θερμότατον καὶ λίαν νοσῶδες (ιδίως εἰς τοὺς μὴ ἐγκλιματισθέντας), διὰ τὰς πολλὰς ἐλώδεις ἐκτάσεις, τὸ δὲν χειμῶνα κατάψυχρον διὰ τοὺς ἐκ τῶν περυσίων αὐτὴν χιονοσκεπῶν ὀρέων προσπνέοντας ψυχροὺς ἀνέμους. Ἐν δὲ τῇ ὀρεινῇ Θεσσαλίᾳ τὸ μὲν ἔαρ καὶ θέρος εἶνε εὐαερώτατον διὰ τε τὰ ψυχρὰ ὕδατα καὶ τὰς παχείας σκιὰς τῶν ἐν αὐτῇ δένδρων καὶ τὴν ἐκ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων καταπεμ-

πομένην δροσεράν αὔραν· τὸν δὲ χειμῶνα τὰ ἄφθονα ὕδατα καὶ οἱ συχνοὶ ὑετοὶ καὶ ἡ χιῶν ἀπεργάζονται ὑγρόψυχρον καὶ ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς κατοίκους· διὸ καὶ παρὰ τὰ ῥοδοκόκκινα καὶ ὑγιᾶ πρόσωπα τῶν ὄρειων κατοίκων οὐχὶ σαπνίως παρατηροῦνται καὶ αἱ ὠχραὶ καὶ καχεκτικαὶ φυσιογνωμίαι τῶν χρονίως πασχόντων. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ πίπτουσα χιῶν ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὄρέων εἶνε ὀλίγη καὶ σπανία, ἐνῶ πρὸ οὐχὶ μακροῦ χρόνου βαθεῖα χιῶν ἐκάλυπτε κατ' ἔτος τὰ ὄρεινά χωρία τῆς Θεσσαλίας. Ἐπικρατοῦσι δὲ τοὺς μὲν μῆνας τοῦ φθινοπώρου οἱ Α καὶ ΒΑ ἄνεμοι, παρακολουθούμενοι ἐν τῇ ἐπικρατήσει αὐτῶν ὑπὸ συχῶν ὑετῶν, τὸν δὲ χειμῶνα πνέουσιν οἱ Β καὶ ΒΔ, καὶ τοὺς μῆνας τοῦ ἔαρος καὶ τοῦ θέρους προσπνέουσιν ἐκ τε τοῦ Παγασαίου κόλπου καὶ ἐκ τοῦ Θερμαϊκοῦ διὰ τῶν Τεμπῶν οἱ λεγόμενοι Ἐμβάται, μετριάζοντες ἐνθα ἐξικνῶνται τὴν τοῦ θέρους θερμότητα· ἐνίοτε δὲ, καίτοι σπανίως, πνέει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους ὁ πᾶσαν ζῶην καὶ πᾶσαν βλάστησιν μαραινῶν ΝΔ ἄνεμος *Λίβας* παρὰ τοῖς ἐντοπίοις καλούμενος, προξενῶν φοβεράν καταστροφὴν εἰς τοὺς ἐν τῇ ὠριμάνσει αὐτῶν εὐρίσκομένους δημητριακοὺς καρπούς. Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον ἤδη δὲ μεταβαίνω εἰς τὴν τοπογραφικὴν περιγραφὴν τῆς χώρας ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Μαγνησίας.

Μαγνησία.

(ἐπαρχία Βόλου καὶ Ἀγιᾶς).

Μαγνησία καλεῖται ἡ στενὴ καὶ ὄρεινὴ ἐκείνη χώρα, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν ἐκτείνεται μέχρι τοῦ Αἰαντείου ἀκρωτηρίου, ἔχουσα μῆκος μὲν 28—30 ὠρῶν, πλάτος δὲ μέγιστον μὲν 9 ὠρῶν, ἐλάχιστον δὲ κατὰ τὸν ἰσθμὸν, ὅστις ἐνώνει τὴν μικρὰν χερσονήσον τῶν Τρικέρων μετὰ τῆς μεγάλης Μαγνητικῆς χερσονήσου, μιᾶς μόνον ὥρας. Ἡ χώρα αὕτη, περιβρεχομένη ἐξ ἀνατολῶν ὑπὸ τῶν κυμάτων τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἐκ δυσμῶν κατὰ τὸ μεσημβρινώτερον μέρος ὑπὸ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, βορειότερον δὲ ὑπὸ τῆς Βοιωτικῆς καὶ Νεο-

σωνίδος, ἐκτείνεται ἀπὸ μὲν τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν καθ' ὅλην τὴν σειρὰν τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου ἀπὸ τοῦ ΒΔ πρὸς τὸ ΜΑ μέχρι τῆς Σηπιάδος ἄκρας· ἐκεῖθεν δὲ στρεφομένη πρὸς μεσημβρίαν καταλήγει εἰς τὸ Αἰάντειον ἀκρωτήριο, σχηματίζουσα κατὰ τὸ ἀνατολικώτερον αὐτῆς ἡμισυ μέγα τόξον, περιβάλλον ἐκ βορρᾶ καὶ ἀνατολῆς τὸν Πελασγικὸν κόλπον. Ἦτο δὲ ἡ χώρα διηνεκῶς κατοικημένη ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι σήμερον. Καὶ οἱ μὲν ἀρχαιότεροι κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν οἱ Κένταυροι, οἱ Λαπίθαι, οἱ Μάγνητες. Συμμετέσχον δὲ οὗτοι τῆς τρωϊκῆς ἐκστρατείας ὑπὸ τὸν Φιλοκτήτην καὶ Εὐμηλον. Πόλεις δ' αὐτῆς μνημονεύει ὁ Ὅμηρος τὴν Ἰωλκόν, τὴν Μεθώρην, τὴν Ὀλιζῶρα, τὴν Θανμακίην, τὴν Μεμβοίαν, τὴν Βολβὴν καὶ τὰς Γλαφυράς. Οἱ δὲ νεώτεροι συγγραφεῖς ἀναφέρουσι τὴν Δημητριάδα, τὸ Ὀρμύριον, τὴν Νηλλάρ, τὰς Κορακὰς καὶ τὰ Σπάλαθρα κατὰ τὸν Πελασγικὸν κόλπον, τὰς Μύρας, τὴν Κασθαλαίαν, τὴν Ριζοῦντα καὶ τὰς Εὐρυμεγὰς πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· τὸν Ἄμυρον, τὸ Δῶτιον, τὴν Λακέρειαν καὶ τὸ Συκούριον παρὰ τὴν Βοιθῆίδα καὶ τὸ θεσσαλικὸν πεδῖον. Αἱ πόλεις αὗται, κείμεναι οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας, ἦσαν ἀφανεῖς καὶ ἀσημοὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, καὶ αἱ πλεῖστοι τούτων συνοικοισθεῖσαι βραδύτερον ἐν τῇ Δημητριάδι ἀπέβησαν ἀφανέστεραι· διὸ καὶ ἐλάχιστα ἐρείπια αὐτῶν ἀπαντῶσι σήμερον ἐν τῷ τόπῳ. Οὐδεὶς ναὸς, οὐδὲν θέατρον, οὐδεὶς κίων, οὐδὲν ἄγαλμα, οὐδὲν στάδιον ἀνευρίσκεται σήμερον ἐν τῇ Μαγνησίᾳ. Τὸ πᾶν κατέστρεψεν ὁ χρόνος, καὶ μόνον ἐρείπια τινὰ τῶν ἀρχαίων ἀκροπόλεων ἀνευρίσκονται τῆδε κάκεισε, ἄτινα, καὶ ταῦτα μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον καταστρεφόμενα, θὰ ἐξαλειφθῶσιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς περισωζόμενα λείψανα δὲν εἶνε σπουδαιότερα. Φρούρια τινὰ ἐρειπωμένα, νομίσματα βυζαντινὰ καὶ μοναὶ τινες εὐρισκόμεναι ἐπὶ τῶν ὀρέων εἶνε τὰ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς περισωζόμενα. Καὶ αἱ μὲν μοναὶ, ἰδρυθεῖσαι, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, κατὰ τὸν 11^{ον}—12^{ον} μ. Χ. αἰῶνα, κεῖνται ὡς καὶ πᾶσαι αἱ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἐντὸς τερπνοτά-

της φύσεως· πηγαί διαυγῶν καὶ εὐχύμων ὑδάτων, ἄλση πυκνὰ καὶ κατάσκια, ὀρίζων εὐρύς καὶ μαγευτικός, θέσις ὄχυρά, τοιαῦτα εἶνε τὰ προσόντα τῶν Μαγνητικῶν καὶ ἐν γένει τῶν Θεσσαλικῶν μονῶν. Τὰ δὲ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν Μαγνησίαν περισιζόμενα ἐρείπια φρουρίων εἶνε τὰ ἀκόλουθα. Τὸ *κάστρον τῆς Ὠραίας* ἐπὶ τῆς Ὀσσης ὑπὲρ τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν, τὰ παρὰ τὴν Βοιθίδα *Καστρὶ καὶ Παλαιόκαστρον*, ἀμφοτέρω ἐπὶ ἀρχαιοτέρων ἀκροπόλεων, τὸ *Κάστρον* τοῦ Βόλου, τὸ ὑπὲρ τὰ Λεχώνια *Παλαιόκαστρον* καὶ τὸ *Λιφόκαστρον* κατὰ τὸν Πελασγικὸν κόλπον, καὶ πρὸς τὸ Αἰγαῖον τὸ ἐπὶ τῆς Σηπιάδος ἄκρας *Παλαιόκαστρον* καὶ ὅμοια παρὰ τὰ χωρία Νεοχωρί, Βένετον, Σκίτι καὶ Θανάτον.

Καὶ τὰς μὲν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν περιπετείας τῆς χώρας, καθόσον εἶνε γνωσταί, κατέγραψα ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Πιπτούσης δὲ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπικρατούντων τῶν Τούρκων, οἱ παρὰ τὴν παραλίαν κατοικοῦντες Μάγνητες ἀπεσύροντο ὑψηλότερα συνοικιζόμενοι παρὰ τὰς προῦπαρχούσας μονάς. Ὁ κατ' ἀρχὰς ἀραιὸς πληθυσμὸς ἐγένετο ὁσημέραι πυκνότερος ἐκ τῶν μεταναστευόντων ἐκ τῆς Βυβόιας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, ὧν οἱ κάτοικοι φεύγοντες τὴν Ἑνετικὴν κυριαρχίαν καὶ τὴν ἅπασαν τὴν Μεσόγειον λυμαινομένην πειρατείαν τῶν Ἀλγερίνων ἐζήτουν εἰς τὰς χαράδρας τοῦ Πηλίου ἀσφάλειαν καὶ καταφυγὴν· καὶ οὕτω μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς τέφρας τῶν ἀρχαίων Μαγνητικῶν πόλεων ἀνέθαλλον ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης νέαι ἀκμάζουσαι καὶ εὐημεροῦσαι κωμοπόλεις, ἀποτελοῦσαι τὸν καλλίτερον κόσμον τῆς σημερινῆς Θεσσαλίας· ἰδίως δὲ προήχθη ὁ πληθυσμὸς τῶν Μαγνητικῶν χωρίων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ διαβοήτου τυράννου Ἀλῆ πασαῖ, ὅτε πλείστοι τῶν κατοίκων τῶν Ἀγρῶν καὶ τῆς λοιπῆς Θεσσαλίας, φεύγοντες τὴν τυραννίαν τοῦ δυνάστου ἐκείνου, κατέφευγον εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου χωρία, ὧν τὰ πλείστα ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς βασιλομήτορος ἦσαν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν

ἀρπαγῶν καὶ βιαιοπραγιῶν τοῦ τυράννου. Διχροῦντο δὲ κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους τὰ χωρία ταῦτα εἰς Βακούφια καὶ Χάσια· καὶ Βακούφια μὲν ἦσαν ἡ Μακρυνίτσα, Δράκια, Ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος, Ὁ Ἅγιος Γεώργιος μετὰ τῶν Πιρακατῶν καὶ τῆς Βυζίτσης, ἡ Ἀργαλαστή μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων τῆς Μετοχίου, Πιστινίκας, Συκῆς καὶ Μπίρ, ὁ Λαῦκος, τὸ Προμύριον, ἡ Μούριση, ὁ Κισσός, τὸ Ἀνήλιον καὶ ἡ Μακρειαβράχη· ἡ δὲ Πορταρία, ὁ Βόλος, τὰ Λεχώνια, αἱ Μηλιῖ μετὰ τῆς Πρόπαρ καὶ Λαμπροῦς, Νεοχώρι μετὰ τῆς Νιῖάου, Τσαγκαράδα, Ζαγορά μετὰ τοῦ Πορίου, ἦσαν Χάσια. Καὶ τῶν μὲν Βακουφίων πρωτεύουσα ἦτο ἡ Μακρυνίτσα, ἐνθα ἠδρυνεν ὁ ὑπὸ τοῦ Κεχαγιᾶ τῆς βασιλομήτορος πεμπόμενος Βοεβόδας, φέρων μεθ' αὐτοῦ καὶ ἑτέρους τινας Τούρκους, οὓς ἐπεμπεν ὡς ὑποδιοικητὰς εἰς τὰ λοιπὰ βακούφια· καὶ τὰ μὲν ἀφορῶντα τὸ σύνολον τῶν βακουφίων διαίποντο ὑπὸ τῶν προσετώτων τῆς Μακρυνίτσης, τὰ δὲ ἰδιαιτέρα ἐκάστου χωρίου διηύθυνον οἱ δημογέροντες αὐτοῦ. Οἱ φόροι τῶν βακουφίων ἦσαν ἐλάχιστοι· οὐδενὶ Τούρκῳ τῶν περιοίκων ἐπετρέπετο ἡ εἰσοδος εἰς αὐτὰ, καὶ ἐν γένει πᾶσα ἡ διοικήσις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν δημογερόντων, κατὰ τύπους δὲ παρήδρυνεν ὁ Τούρκος Βοεβόδας· ἀλλὰ τὸ φίλερι καὶ φατριαστικόν, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων πολὺ ἀπαισίως ἐπενήργησεν ἐπὶ τῆς ὥραίας ἡμῶν γῆς, ἐκόλουε καὶ τὴν εὐημερίαν, ἥτις ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἐπὶ τῶν οἰονεὶ ἀνεξαρτήτων τούτων χωρίων. Μικρότερα δὲ ἦσαν τὰ προνόμια τῶν Χασίων· οἱ φόροι αὐτῶν ἦσαν μεγαλείτεροι, διοικούμενα δὲ ὑπὸ Τούρκων πεμπομένων ὑπὸ τοῦ Πασᾶ τῆς Λαρίσσης ἦσαν μᾶλλον ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς κακώσεις τῶν περιοίκων Ὀθωμανῶν, ἀλλ' ἡ κοινοτικὴ αὐτῶν διοικήσις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένων δημογερόντων, ὧν ἡ συμπεριφορά, ἐν τισὶ τῶν χωρίων, ὡς ἐν τῇ Ζαγορᾷ, ἦτο πατριωτικωτάτη. Ὑπὸ τοιαύτην λοιπὸν διοίκησιν διατελοῦντα τὰ χωρία τοῦ Πηλίου προήχθησαν κατὰ τὰς πρὸ τῆς ἐπαναστά-

σεως χρόνους κατά τε τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν, ἀποκαταστάντα τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῶν ἐπαίνων πολλῶν περιηγητῶν, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἤδη εἶπον. Οὐ μόνον δὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων ἐπεμελοῦντο οἱ κάτοικοι, ἀλλὰ καὶ βιομηχανίαν τινὰ ἐξήσκουν καὶ σχολεῖα καλῶς κατηρτισμένα ἐν τισι τῶν χωρίων συνετηροῦντο, καὶ τρεῖς ἐκ τῶν διασημοτέρων πεπαιδευμένων τῆς Μαγνησίας, οἱ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντες Ἀνθιμος Γαζῆς, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς καὶ Δαυιὴλ Φιλιππίδης ἐκ Μηλιῶν, μέλη ὄντες τῆς ἐν Ἀθήναις τὸ 1812 συστάσης Φιλομούσου ἑταιρείας, ἱδρυσαν ἀνωτέραν σχολὴν ἢ γυμνάσιον ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτῶν πατρίδι, ὅπερ τὰ μάλιστα συνετέλεσε κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1824 χρόνους εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν πολλῶν Θεσσαλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων· ἐδιδάσκοντο δὲ ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ οὐ μόνον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ σειρά φιλοσοφικῶν καὶ μαθηματικῶν μαθημάτων καὶ τινὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ πολλὰ ὄργανα χρήσιμα εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν μετεκομίσθησαν ἐκ τῆς Εὐρώπης, ὧν τινὰ εἰσέτι διασώζονται ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς σχολῆς τῶν Μηλιῶν. Ὁ κανονισμὸς τῆς φιλομούσου ἑταιρείας, δημοσιευθεὶς κατὰ τὸ 1813 ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί ἐν Βιέννῃ, ἐξεδόθη ἐκ νέου ἐν τῷ ἡμερολόγιῳ τοῦ Μαρίνου Π. Βρετοῦ τοῦ ἔτους 1869 σελ. 238—241· ἔχουσι δὲ οὕτω τὰ πρὸς τὸ Πήλιον σχετιζόμενα ἄρθρα·

Ἄρθρον 1^{ον}.

Ὁ σκοπὸς τῆς φιλομούσου ἑταιρείας εἶνε ἡ καταβολὴ τῶν ἀναγκαίων χρημάτων διὰ τὴν ἑκτασιν τῆς παιδείας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὴν ἑκδοσιν τῶν κλασικῶν λεγομένων συγγραφέων καὶ διὰ τὴν ἀναζήτησιν παντὸς εἶδους ἀρχαιοτήτων· ἡ δὲ τοῦ Πηλίου ὄρους ὁμήγουρις συγκροτεῖ ἐν σχολεῖον τακτικὸν κατὰ μίμησιν τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἄρθρον 6^{ον}.

Ἡ ἀλληλογραφία τῶν τῆς ἑταιρείας μελῶν πρέπει νὰ ἐξα-

κολουθῆται ὅσον τὸ δυνατόν συνεχῶς τε καὶ ἀκριβῶς, ὅπως δι' αὐτῆς εἰδοποιῆται τὸ γένος περὶ πάντων, ὅσα τῆς προσοχῆς αὐτῶν ἄξια· κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ ἔφοροι τοῦ ἐν τῷ Πηλίου ὄρει γυμνασίου καθυποβάλλονται, ὅπως ἐξακολουθῶσι τὴν φιλολογικὴν ἀνταπόκρισιν μετὰ τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης ἑταιρειῶν, εἰς ἃς εἶνε ἤδη γνωστοί.

Ἄρθρον 8^{ον}.

Τὰ συναχθησόμενα ἀρχαιολογικὰ πράγματα ἀποταμιεύονται εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ εἰς τὸ Πήλιον ὄρος εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ κτίρια Μουσεῖα καλούμενα· οἱ ἔφοροι τοῦ Πηλίου ὄρους ὑποχρεοῦνται πρὸς τούτοις, ὅπως καταγίνωνται εἰς βοτανικὰς παρατηρήσεις, περιγράφοντες τὰ ἐκεῖσε περίεργα φυτὰ, ὧν ἡ ὑπαρξὶς ἐκδέχεται ἀγνωεῖσθαι εἰς τὸ λοιπὸν τῆς Εὐρώπης.

Ἄρθρον 9^{ον}.

Ἡ ἑταιρεία ἐπιτρέπει εἰς τὰ μέλη τῆς, ἵνα φέρωσι ὡς σημεῖον τῆς αὐτῆς συγκαταριθμήσεως ἐν δακτύλιον χρυσοῦν μὲν διὰ τοὺς εὐεργέτας, χαλκοῦν δὲ διὰ τοὺς συνηγόρους, φέρον τὴν Γλαῦκα μετὰ τῆς ἔσωθεν ἐπιγραφῆς Φιλομούσων· τὰ μέλη δὲ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Πηλίου ὄρους φέρουσι καὶ αὐτὰ ὡς παράσημον ἐν δακτύλιον μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Κενταύρου καὶ τοῦ Ἀχιλλέως.

Οὐ μόνον δὲ εἰς τὴν φιλόμουσον ἑταιρείαν συμμετέσχον πολλοὶ τῶν κατοίκων τοῦ Πηλίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βραδύτερον ἀναφανείσαν φιλικὴν ἑταιρείαν ἦσαν μεμυχημένοι οἱ πρόκριτοι καὶ πεπαιδευμένοι τῶν Μαγνητικῶν χωρίων, καὶ εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, θεωρητέος ὡς εἰς τῶν ἰδρυτῶν αὐτῆς· ἐκ τῶν πρώτων δὲ οἱ κάτοικοι τοῦ Πηλίου ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες, ὡς ἐκ τῶν λόγων, οὐς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐξέθεσα, νὰ ἀνθέξωσιν, ἠναγκάσθησαν ἐκ νέου νὰ ὑποκύψωσιν, ἀφοῦ πολλὰ μὲν τῶν χωρίων ἐπυρπολήθησαν, πολλοὶ δὲ τῶν κατοίκων ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐξεπατρίσθησαν. Ἀποκαταστάσης δὲ τῆς τάξεως ἤρξαντο νὰ ἐπανέρχωνται οἱ φυγόντες εἰς τὰς ἐστίας των, ἀνέκτισαν

τάς πυρποληθείσας οικόιας των, ἐνησχολήθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, καὶ οὕτω μικρὸν καὶ κατ' ὄλιγον ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὰ χωρία τοῦ Πηλίου ἢ πρὸ καιροῦ φυγαθευθεῖσα εὐμερῶς αὐτῶν καὶ ἀκμή· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1840 ἢ εἰς Βακούφια καὶ Χάσια διαίρεσις τῶν χωρίων κατηργήθη καὶ ὑπήχθησαν ἅπαντα ὑπὸ τὸν ἐδρεύοντα τοῦρκον διοικητὴν ἐν τῇ πόλει τοῦ Βόλου, ἣτις ἔκτοτε θεωρεῖται ὡς ἡ πρωτεύουσα τῶν 24 χωρίων. Καὶ αἱ κατὰ τὸ 1854 δὲ καὶ 1878 ἐξεγέρσεις τῶν κατοίκων κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ αἱ παρακολουθήσασαι αὐτάς καταστροφαὶ οὐδ' ὀλίως ἐπῆρσασαν τὴν προῖουσαν ὑλικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου χωρία ἀποτελοῦσι καὶ σήμερον μὲν τῶν εὐδαιμονεστέρων μοιρῶν οὐ μόνον τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ καὶ συμπάσης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Κατοικοῦμενα ὑπὸ καθαρᾶς καὶ ἀμιγοῦς ἑλληνικῆς φυλῆς, διαρρέομενα ὑπὸ διαυγεστάτων καὶ εὐχύμων ὑδάτων, κεῖνται ἐν τῷ μέσῳ δάσους, συκαμινεῶν, πλατάνων, αἰγείρων καὶ ποικιλωτάτων καρπῶν δένδρων, ἀποτελοῦντα ἰδίως κατὰ τὸ ἔαρ καὶ θέρος ἀληθὲς παραδείσιον ἐνδιαίτημα τῶν ἐν αὐτοῖς κατοικούντων. Καὶ τὰ μὲν 14 τούτων, ἣτοι ἡ Μακρυνίτσα, ὁ Βόλος, ἡ Πορταρία, ἡ Δράκια, τὰ Δεχῶνια, ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος, ὁ Ἅγιος Γεώργιος, αἱ Πινακάται, ἡ Βυζίτσα, αἱ Μηλιαὶ, τὸ Νεοχωρι, ἡ Νιῶου, ἡ Ἀργαλαστή καὶ ὁ Λαῦκος κεῖνται ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου πρὸς τὸν Πελασγικὸν κόλπον. Τὰ δὲ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς κείμενα καὶ πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἐστραμμένα, ἣτοι τὸ Προμύριον, ἡ Πρόπαν, ἡ Λαμπνοῦ, ἡ Τσαγκαράδα, ἡ Μούρση, ὁ Κισσὸς, τὸ Ἀνήλιον, ἡ Μακρειαρῶρα, ὁ Ζαγορά, τὸ Πορὶ, τὸ Βένετο καὶ τὸ Κεραμίδι καλοῦνται ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου ἐν αὐτοῖς χωρίου καὶ χωρία τῆς Ζαγοράς. Οἱ κάτοικοι συμπάντων τῶν χωρίων, ἀριθμούμενοι εἰς 60000 περίπου, εἶνε ἅπαντες ὀρθόδοξοι Ἕλληνες, διατηροῦντες κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν προγόνων των. Ἡ παραδειγματικὴ αὐτῶν δραστηριότης καὶ φιλερ-

γία μετέβαλε τὴν ὡραίαν αὐτῶν γῆν εἰς ἀειθαλῆ κῆπον, πα-
 ράγοντα τὰ ποικιλώτατα προϊόντα, ἐξαρκοῦντα εἰς τὴν δια-
 τροφὴν τῶν κατοίκων· ἀλλὰ ὅπου τὰ προϊόντα τῆς γῆς δὲν
 ἐπαρκοῦσιν εἰς διατήρησίν του, ὁ Θετταλομάγνης, ἀναμιμνησκό-
 μενος τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ καταγωγῆς, νέος Ἀργοναύτης, βίπτε-
 ται εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς θαλάσσης ζητῶν εἰς ξένην γῆν τὸ
 χρυσόμαλλον δέρας· ἀναχωρεῖ συναποφέρων ὡς ἐφόδιον τὴν
 πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, τὴν φιλεργίαν, τὴν οἰκονομίαν καὶ
 τὴν τιμιότητα· δὲν βραδύνει δὲ οὕτω κατηρητισμένος νὰ εὔρῃ
 εἰς τὴν ξένην γῆν ἐντιμον ἀποκατάστασιν καὶ τὴν εὐπορίαν,
 ἧς ἐστερεῖτο ἐν τῇ πατρίδι του. Τινὲς δὲ τῶν ἐκπατριζομένων
 ἔφθασαν εἰς μέγαν βαθμὸν πλοῦτου καὶ εὐεργέτησαν δι' αὐτοῦ
 τὴν τε ἰδίαν καὶ τὴν γενικὴν πατρίδα· ἀλλὰ καὶ πλουτῶν
 καὶ εὐημερῶν ἐν τῇ ξένῃ ὁ Θετταλομάγνης ἀναμιμνήσκειται
 τῆς ὡραίας αὐτοῦ γῆς· αἱ παχεῖαι σκιαί τῶν δασῶν τοῦ Πη-
 λίου, τὰ διαυγέστατα αὐτοῦ ὕδατα, ὁ εὐκρατος ἀῆρ εἶνε τό-
 σοι μαγνῆται ἐλκύοντες εἰς τὴν γενέτειραν γῆν τὸν ἀποδη-
 μοῦντα κάτοικον· διὸ καὶ πολλοὶ ἐπανέρχονται, ὅπως ἐγκα-
 ταβιώσωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς γλυκείας αὐτῶν πατρίδος.
 Ἀλλὰ καὶ πλουτήσας ὁ Θετταλομάγνης δὲν ἀναπαύεται· εἶνε
 πάντοτε δραστήριος, ἀεικίνητος, οἰκονόμος· ἀποπερατώσας τὰς
 ἐργασίας του δὲν ἡσυχάζει· ἀρχίζει νὰ σκέπτηται περὶ τῶν
 πραγμάτων τοῦ πλησίον, κρίνει, ἐπικρίνει, κατακρίνει, βε-
 βαιοῦται καὶ δὲν εὐρίσκει ἀνάπαυσιν ἢ μόνον ἐν τῷ τάφῳ.
 Ἄντι κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἀνάπαυαν νὰ ἀπο-
 λαμβάνῃ εὐφρόσυνον καὶ ἡρεμον βίον, ἀντὶ παρὰ τὰ κελαρύ-
 ζοντα ὕδατα καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν δένδρων νὰ ψάλλῃ τὰς
 καλλονὰς τῆς ὡραίας αὐτοῦ γῆς, ἀναλαμβάνει νέον ἀγῶνα φα-
 τριῶν, ἐρίδων, ζηλοτυπίας καὶ φθόνου, καταπικραίνων οὕτω
 τὸν βίον του, ὃν ἠδύνατο εὐτυχῆς νὰ διανύσῃ ἐν τῇ περιβαλ-
 λούσῃ αὐτὸν τερπνῇ φύσει. Ἐντεῦθεν αἱ φατρίαι, ἐντεῦθεν αἱ
 διχόνοιαι, ἐντεῦθεν οἱ φθόνοι καὶ τὰ μίσση, ὧν τὰ ἀποτε-
 λέσματα λυπηρὰ ἀποβαίνουσιν εἰς τὸν τόπον· ἡ δὲ κακός.

χαρτος ἕξις σαρδωνικὸν μειδιῶσα ἐπικάθηται εἰσέτι ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Πηλίου, ἔνθα ἀπὸ τῶν μυθολογικῶν χρόνων ἐστησε τὸν θρόνον αὐτῆς. Ἐς ἐλπίσωμεν ὁμως, ὅτι ἡ προϋῶσα διανοητικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἠθικὴ μόρφωσις τῶν κατοίκων, φωτίζουσα αὐτοὺς περὶ τοῦ ἀληθοῦς συμφεροντός των, θὰ διαλύσῃ τὰ πυκνὰ νέφη τῆς διχονοίας, τῆς ὁποίας ἡ παγετώδης καὶ μολυσματικὴ πνοὴ μαραίνει πᾶσαν πρόοδον καὶ καταστρέφει πᾶσαν εὐημερίαν.

Καὶ γενικῶς μὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου, ὅτι ἔχουσιν εὐκτίστους οἰκίας, καλοὺς ναοὺς καὶ εὐπρεπῶς διατηρουμένους, καλὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα καὶ τὰ πλεῖστα καλὰ ἑλληνικά, τινὰ δὲ αὐτῶν καὶ παρθενάγωγεῖα, διατηρούμενα τὸ μὲν ἐκ τῶν κοινῶν τοῦ χωρίου εἰσοδημάτων καὶ τινων κληροδοτημάτων, τὸ δὲ διὰ τῆς ἐθελοθυσίας τῶν κατοίκων. Κατὰ τὸ κέντρον δὲ ἐκάστου χωρίου παρατηρεῖται πλατεῖα ἱκανῶς εὐρεία καὶ καλῶς λιθοστρωμένη, σκιαζομένη ὑπὸ μεγάλων πλατάνων, ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὁποίων εὐκτιστοὶ κρῆναι προχέουσι διαυγῆς ὕδωρ. Ἡ πλατεῖα αὕτη εἶνε ἡ ἀγορὰ τοῦ χωρίου, ἔνθα ἀνὰ πᾶσαν κυριακὴν καὶ ἑορτὴν συνέρχονται οἱ κάτοικοι συναλλαττόμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ συζητοῦντες τὰ κοινὰ τοῦ χωρίου συμφέροντα· ἀλλ' ἐνῶ κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας ἡ ἀγορὰ εἶνε πλήρης ἀνθρώπων καὶ θορύβου, κατὰ τὰς ἐργασίμους ἄπας σχεδὸν ὁ ἄρρη πληθυσμὸς σκορπίζεται κατὰ τοὺς ἀγροὺς πρὸς καλλιέργειαν αὐτῶν, μόνον δὲ γέροντες καὶ ῥάθυμοὶ τινες νεανίαι ἐξαπλοῦνται ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν πλατάνων, ἐπαληθεύοντες τὸ γε ἐπ' αὐτοῖς τὸ ἰταλικὸν δημῶδες λόγιον «dolce far niente». Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα ἐν καιρῷ τῆς ἐσοδείας τῶν ἐλαιῶν οἱ κάτοικοι τῶν πλείστων χωρίων, ἰδίως τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, κατέρχονται εἰς τὰς ἀγροτικὰς αὐτῶν οἰκίας, *Καλύβια* καλουμένας, αἵτινες ἐγκατεσπαρμένα ἐν τῷ δάσει τῶν ἐλαιῶν ἐμποιοῦσι χαρμόσυνον ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐκ τοῦ Παγασαίου κόλπου θεώμενον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους. Ἐκεῖ διαχει-

μάζοντες καταγίνονται εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐλαίων καὶ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐλαίου, ὅπερ ἐξάγουσι διὰ τῆς πίεσεως ἐν τοῖς ἐλαιοπιεστηρίοις· ἤδη δὲ ἀρχομένου τοῦ ἔαρος ἀποσύρονται εἰς τὰ χωρία ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν σκωληκοτροφίαν, ἥτις διενεργεῖται καθ' ἅπαντα τὰ χωρία τοῦ Πηλίου, ἰδίως εἰς τὰ ἀνατολικά. Τότε δὲ ἀρχονται καὶ αἱ θρησκευτικαὶ πανηγύρεις τῶν διαφόρων χωρίων ἐορταζόμεναι παρά τε τῶν ἐντοπίων καὶ τῶν ἐξ ἄλλων χωρίων ἐρχομένων ἐν κυμβάλοις καὶ ἀλαλαγμῷ, ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις. Ὁ εὐθυμος χαρακτήρ τῶν Μαγνήτων ὑπεκκαίόμενος καὶ ὑπὸ γενναίου οἴνου καὶ τῆς εὐκρασίας τῆς ὥρας τοῦ ἔτους ἐκδηλοῦται εἰς συμπόσια καὶ διασκέδασεις, ἐνθα αἱ φωναὶ τῶν ἀδόντων ἀναμιγνύονται μετὰ τοῦ κρότου τῶν *καρυοφυλλίων*· κατὰ δὲ τὴν δεξιὴν τῆς ἐορτασίμου ἡμέρας ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες συνέρχονται ἀναμιξὶ κατὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ χωρίου καὶ ἐκεῖ συγκαταόμενοι ἐκ τῶν χειρῶν χορεύουσιν ὑπὸ τὸν ἦχον τοῦ αὐλοῦ τὸν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερόμενον Γεράνιον χορὸν, ὃν ἐχώρυσεν ὁ Θεσεὺς ἐν τῇ Νάξῳ ἐπανακάμπτων ἐκ τῆς Κρήτης καὶ ἀπομιμνῆσθαι τοὺς ἐλιγμοὺς τοῦ Λαδυρίνθου (Πλουτ. Β. Θεσεώς.).

Προϊόντα δὲ φέρει τὸ Πήλιον πολλὰ καὶ ποικίλα· τὰ κυριώτερα δὲ εἶνε τὸ ἔλαιον, τὰ κουκούλια, τὰ σῦκα, ὁ οἶνος, τὰ γεώμηλα, μῆλα, κάστανα, μέλι, ἀπίδια καὶ ποικίλα ἄλλα ὀπωρικά, ὧν πολὺ ποσὸν ἐκπέμπεται καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Βιομηχανίαν δὲ ἔχει ὁ τόπος μικράν· συνίσταται δὲ αὕτη εἰς τὴν βυρσοδεψικὴν ἐνεργουμένην ἐν Μακρυνίτση, εἰς τὴν κατασκευὴν μεταξωτῶν γαιτανίων ἐν Πορταρίᾳ καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν μαλλίνου ὑφάσματος σκουτίου καλουμένου, τοῦ ὁποῦο μέγα ποσὸν κατασκευάζετο πρὶν εἰς τὰ ἀνατολικά χωρία, ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ χρῆσις αὐτοῦ περιωρίσθη καὶ ἡ κατασκευὴ ἐγκατελείφθη.

Καὶ ἡ ναυτιλία δὲ τοῦ Πηλίου εἶναι μικρά· κατὰ περίεργον δὲ ἀντίφασιν τὰ ὀλίγα σκάφη, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ

ναυτικὸν τῆς Μαγνησίας, δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους, ἐνθα ὑπάρχουσι πολλοὶ καὶ ἀσφαλεῖς λιμένες, ἀλλ' εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἀγατολικὴν πλευρὰν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ζαγορὰν, τῆς ὁποίας τὸ ναυτικὸν κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1821 χρόνους ἦτο σημαντικώτερον, συμπεριλαμβάνον καὶ τὰ πλοῖα τῶν ὁμόρων Μιντσελιωτῶν. Ἐν δὲ τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ μνημονεύω τοῦ ναυτικοῦ τῶν Τρικεριωτῶν, ὅπερ, συνιστάμενον κατὰ τοὺς προγενεστέρους χρόνους ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων σκαφῶν, περιῆλθε νῦν εἰς ἀσημότητα ἀριθμοῦν ὀλίγα τινὰ καὶ μικρὰ πλοίαρια.

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας παρατηρήσεις μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν χωρίων τῆς Μαγνησίας, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Διανταίου ἀκρωτηρίου καὶ προχωρῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης μέχρι τῆς εἰσόδου τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, καὶ κατόπιν ἐπανερχόμενος, ὅπως περιγράψω τὰ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς κείμενα χωρία μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ.

Τὸ πρῶτον χωρίον, ὅπερ ἀπαντῶμεν εἰσπλέοντες τὸν Παγασητικὸν κόλπον πρὸς τὰ δεξιὰ, εἶνε τὰ Τρίκερι, ὅπερ κείμενον ἐπὶ τῆς νοτιωτάτης ἄκρας τῆς ὁμωνύμου χερσονήσου δεσπόζει ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του τῆς στενῆς εἰσόδου τοῦ εἰρημένου κόλπου· ἀριθμεῖ δὲ τὸ χωρίον περὶ τὰς 2000 κατοίκων, οἵτινες μὲ ἔχοντες καλλιεργήσιμον γῆν πορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς σπογγαλιείας, ἣν ἐνεργοῦσι διὰ τῶν νεωτέρων ἀλιευτικῶν μηχανῶν, τῶν ὑπὸ τῶν Γάλλων καλουμένων scaphandre· ἔχουσι δὲ καὶ μικρὰ τινα πλοῖα ἐκτελοῦντα τὴν ἀκτοπλοίαν μεταξὺ τῶν λιμένων τοῦ Πηλίου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας· κεῖται δὲ τὸ χωρίον μίαν ὥραν ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ἐπὶ θέσεως ἀπόπτου, ἀλλ' ἀδένδρου καὶ ἀνύδρου· κατὰ δὲ τὸ παράλιον ὑπάρχει λιμὴν, ἐνθα κεῖται τελωνειακὸς καὶ ὑγειονομικὸς σταθμὸς· χωρίζεται δὲ ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ βράχου τῶν Τρικέρων διὰ στενοῦ πορθμοῦ ἀπὸ τινος μικροῦ μὲν ἀλλὰ χαρίεντος νησυδρίου κατα-

φύτου ἀπὸ ἐλαίας καὶ ἀμπέλους. Ἐπ' αὐτοῦ πρὸ 40 ἐτῶν ἰδρῦθη μονὴ καὶ ναὸς εἰς τιμὴν θαυματουργοῦ εἰκόνας τῆς Παναγίας εὐρεθείσης ἐν τῷ τόπῳ. Ἐνταῦθα συνέρχεται ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τῆς Μαγνησίας καὶ ἐκ τῶν βορειοτέρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος πλῆθος πολὺ εὐλαβῶν πρὸς προσκύνησιν κατὰ τὴν 10 Σεπτεμβρίου. Ἡ νῆσος ἀνήκουσα σήμερον εἰς τοὺς Τρικεριώτας καλεῖται *καλαῖα Τρίκερι*, καθόσον ἐνταῦθα κατέκουν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους οἱ Τρικεριῶται μεταναστεύσαντες βραδύτερον ἐπὶ τῆς Μαγνητικῆς χερσονήσου διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πειρατείαν. Παρὰ δὲ τῶν ἀρχαίων ἐκαλεῖτο ἡ νῆσος *Κικύνηθος* ἔχουσα καὶ ὁμώνυμον πολίχνην (Στρ. 9.).

Πᾶσα ἡ χερσονήσος τῶν Τρικέρων ἐπὶ πέντε ὥρας εἶνε τραχεῖα, ἄδενδρος καὶ ἄνυδρος μέχρι τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ τοῦ ἐνοῦντος αὐτὴν μετὰ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἡλίου· μόνον παρὰ τὴν θέσιν *Κόγαις* οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας ὑπάρχει πηγὴ διαυγεστάτου ὕδατος καὶ λειψανά τινα Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Βορειότερον τῆς θέσεως ταύτης ἐκτείνεται ἐλαιόφυτός τις χώρα *Τσιάτσινη* καλουμένη, ἐνθα ὑπάρχουσι λατομεῖα ὠραίου μαρμάρου, τοῦ ὁποίου χρῆσις γίνεται ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς τῆς νέας πόλεως Βόλου· ἐπὶ δὲ τοῦ ῥηθέντος ἰσθμοῦ, οὐ τινοσ τὸ πλάτος δὲν ὑπερβαίνει τὸ μίλιον, παρατηροῦνται ἐπὶ λόφου δεσπόζοντος τοῦτε Πελασγικοῦ κόλπου καὶ τῶν στενῶν τῆς Εὐβοίας λειψανά τινα ἀρχαίου φρουρίου. Ἄπαν τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ συντετριμμένων κεράμων καὶ λίθων, ἐνιαχοῦ δὲ ἀνευρίσκονται καὶ θεμέλια ἀρχαίων οἰκιῶν καὶ σπόνδυλοι κίωνων· οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ Λαύκου λέγουσιν, ὅτι εὐρέθησαν ἄλλοτε ἐνταῦθα σαρκοφάγοι καταστραφέντες καὶ ἀνάγλυφα ἐπιτύμβια, καὶ νομίσματα δὲ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἀνευρίσκονται ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν γεωργούντων. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Πελασγικὸν κόλπον παραλίᾳ ἐν τῇ θέσει *Μαυρόπετρα* παρατηροῦνται ἐρείπια ἀρχαίου λιμένος· ἔκειτο δὲ ἐνταῦθα ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου μνημονευομένη τραχεῖα *Ὀλιζῶν*, ἥτις ἀναφερομένη καὶ ὑπὸ

τοῦ Σκύλακος καὶ Πλινίου τίθεται εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς Μα-
 γνητικῆς χερσονήσου· ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἐμπεδοῦν τὴν ιδεάν,
 ὅτι ἡ Ὀλιζῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς ῥηθείσης θέσεως εἶνε χωρίον τι
 τοῦ Πλουτάρχου (Βίος Θεμιστ.), ἔνθα λέγεται ὅτι κατάντι-
 κρου τοῦ Ἀρτεμισίου, βορειοτάτης ἄκρας τῆς Εὐβοίας, κείται
 τῆς ὑπὸ τὸν Φιλοκτίτην χώρας πόλις Ὀλιζῶν. Φαίνεται δὲ
 ὅτι ἡ πόλις, καίτοι ἄσημος, παρέμεινεν ὑπάρχουσα μέχρι τῆς
 Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὡς ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων βυζαντινῶν
 νομισμάτων καταδείκνυται.

Καταντικρὺ τῆς Ὀλιζῶνος κείται ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ
 μικρὸν μὲν ἀλλὰ χαριέστατον νησίδριον, ὅπερ ἐκ μεσημβρίας
 ἀποκλείει ἤρεμον καὶ βαθὺν λιμένα, τὸν ἀσφαλέστατον πάν-
 των τῶν ἐν τῷ εἰρημένῳ κόλπῳ εὕρισκομένων, ὅπερ ἐκαλεῖτο
 παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Τίσαι* (Σκύλ. περίπλ.). Ἡ νῆσος αὕτη
 τὴν σήμερον καλεῖται Ἀλατᾶς, καὶ ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχει μικρά
 τις μονὴ περιβαλλομένη ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ πορτοκαλεῶν. Κατὰ
 δὲ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τοῦ 1821 ἐπαναστάσεως 250 Ἀλβα-
 νοὶ ἀποκλεισθέντες ἐπὶ τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Καρατάσου ἐσφά-
 γησαν ἅπαντες. Παρ' αὐτὴν μόλις ἐξέχει ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν
 τῆς θαλάσσης ἕτερον ἐπίσης χάριεν νησίδριον κεκαλυμμένον
 ἐπίσης ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ πρασινίζον ὑπὸ τῆς χλόης, διὸ καὶ
Πρασοῦδα καλούμενον. Ἐπὶ τῆς ἀντικρῦ παραλίας κείται τὸ
 ἐπίνειον τῶν Λαυκιωτῶν ἡ *Μιμίνα*, ἔνθα ὑπάρχει τελωνια-
 κὸς σταθμὸς καὶ οἰκοδομαὶ τινες, ἐν αἷς διαχειμάζουσιν οἱ
 κάτοικοι ἐν καιρῷ τῆς ἐσοδείας τῶν ἐλαιῶν. Ἐντεῦθεν διὰ τι-
 νος χαριεστάτης κοιλάδος, καλυπτομένης ὑπὸ πλατάνων,
 δρυῶν, συκῶν, ἐλαιῶν καὶ πορτοκαλεῶν, ἄγει ἡ ὁδὸς ἐπὶ μίαν
 ὥραν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους κείμενον χωρίον *Λαῦκος*, τὸ ἀνατο-
 λικώτερον τῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου χωρίων,
 ὅπερ ἀριθμοῦν περὶ τὰς 350 οἰκογενείας διατηρεῖ ἑλληνικὸν
 καὶ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον. Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ οἱ πλεῖ-
 στοὶ ἀποζῶσιν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τῶν κτημάτων, συνιστα-
 μένου ἐξ ἐλαίου, μετᾶξης, σύκων, οἴνου καὶ πορτοκαλίων,

ἄτινα ἐνταῦθα παράγονται πλείονα ἢ ἀλλαχοῦ τοῦ Πηλίου, ὀλίγοι δὲ ἀπέρχονται καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐργαζόμενοι ὡς ναῦται ἢ ὡς ξυλουργοί. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐπικρατεῖ ἐνδημικῶς ἡ ἐλεφαντίσις τῶν Ἑλλήνων, ἴωθα παρὰ τῶν ἐντοπίων καλουμένη. Οἱ ὑπὸ τῆς νόσου ἀλισκόμενοι ἐκτοπίζονται κατοικοῦντες μικρὰν τινα συνοικίαν οὐχὶ πολὺ ἀπέχουσαν τοῦ χωρίου, ἐνθα καλλιεργοῦντες μικρὰ κηπάρια διάγουσι τὸν ὀδυνηρὸν αὐτῶν βίον. Τὸ παραγωγὸν τῆς νόσου αἷτιον ἄγνωστον· ἀποδίδεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων εἰς τὴν συχὴν χρῆσιν ἰχθύος κοπάρου καλουμένου καὶ ἀλιευσμένου εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Λαύκου καὶ τῆς Ἀργαλαστῆς.

Ὁδὸς ἐπὶ ἀγόνου καὶ ξηροῦ ἐδάφους ἄγει ἀπὸ Λαύκου εἰς Ἀργαλαστὴν ἀπέχουσαν ἐκείνου μίαν ὥραν. Τὸ χωρίον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ τινος ὄροπεδίου μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἀριθμεῖ περὶ τὰς 500 οἰκογενείας· ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐκτεταμένου ἐλαιῶνος καὶ τῶν πολλῶν συκῶν καὶ συκαμινεῶν ἔχει καὶ πολλοὺς ἀροσίμους γηλόφους, αἵτινες γεωργοῦμενοι ὑπὸ τῶν φιλέργων κατοίκων τοῦ χωρίου παράγουσι τὸ καλούμενον παρὰ τοῖς ἐντοπίοις οἰταροκρίθι, ὅπερ ἐπαρκεῖ σχεδὸν δι' ὄλου τοῦ ἔτους εἰς τὴν διατροφήν αὐτῶν. Καὶ νομάς δέ τινας ἔχει τὸ χωρίον, ἐνθα βόσκουσι πολλὰ αἰπόλια παράγοντα τὸ περιζήτητον καθ' ἅπασαν τὴν Μαγνησίαν βούτυρον τῆς Ἀργαλαστῆς. Ἦτο δὲ ἄλλοτε τὸ χωρίον πρωτεύουσα τῶν Βακουφίων, ἐξ οὗ καὶ τουρκιστὶ ἐκαλοῦντο ταῦτα Ἀργαλαστρουκατασί· ἀλλὰ βραδύτερον ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς Μακρυνίτσης καὶ μόνον αἱ παρακείμεναι μικραὶ συνοικίαι, ἧτοι τὸ Μετόχιον πρὸς τὸν Πελασγικὸν κόλπον καὶ ἡ Πιστινίκα, ἡ Μπίρ καὶ ἡ Συκῆ πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς Ἀργαλαστῆς, καλούμεναι διὰ τοῦτο καὶ μαχαλᾶδες αὐτῆς. Καὶ τὰ μὲν περὶ τὸ χωρίον μέρη εἶνε φαλακρὰ καὶ ἄδενδρα, κατωτέρω δὲ παρὰ τὴν παραλίαν ἐκτείνονται τερπνόταται κοιλάδες κεκαλυμμέναι ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ πορτοκαλεῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων διαβλέπει τις ἐγκατασπαρμένα τὰ

καλύβια τῶν χωρικῶν. Αἱ κοιλάδες αὐταὶ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἶνε τὸ Χόρτον, ὁ Κάλαμος καὶ τὸ Λειψόκαστρον. Καὶ τὸ μὲν Χόρτον, ἀπέχον τῆς Μιλίνας 1,2 ὥραν, εἶνε τὸ ἐπίγειον τῆς Ἀργαλαστῆς, ἐνθα προσορμίζονται τὰ μικρὰ πλοῖα, τὰ διενεργοῦντα τὴν ἀκτοπλοῖαν μεταξὺ τοῦ ὄρμου τούτου καὶ τοῦ λιμένος τοῦ Βόλου· ὀλίγον τι ἀνωτέρω τοῦ Χόρτου ἐπὶ τινος λόφου Μπάου καλουμένου κεῖται ἡ μονὴ τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῷ Χόρτῳ, παρατηροῦνται ἀρχαῖα τινὰ λείψανα· καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἀνευρίσκονται ἐρείπια βυζαντινοῦ ναοῦ, ἐν ᾧ εἰσὶν ἐντετοιχισμένοι λίθοι ὀρθογώνιοι ἀνήκοντες ἀναμφιβόλως εἰς ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κτίριον· πρότινων δὲ ἐτῶν ἀνευρέθη ἡ προτομὴ ἀνδρὸς φέρουσα ἐπιγραφὴν Νικόλαος στρατιώτης (Mez. 29). Ὀλίγον δὲ ἀνωτέρω τοῦ ναοῦ μετὰ γενομένην ἀνασκαφὴν ἀνευρέθησαν ὀρθογώνιοι λίθοι· καὶ νομίσματα δὲ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἀνευρίσκονται ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν γεωργούντων χωρικῶν. Ἐπὶ δὲ τοῦ λόφου τῆς Μπάου ἀνευρέθησαν κατὰ τὸ λέγειν τῶν κατοίκων ἀρχαῖοι τύμβοι καὶ ἀγγεῖα. Τὰ μνημονευθέντα μικρὰ καὶ ἄσημα λείψανα δὲν πείθουσι μὲν ἐπαρκῶς, ὅπως παραδεχθῆ τις ἐνταῦθα τὴν τοποθεσίαν ἀρχαίας τινὸς πόλεως· καὶ ὅμως κατὰ τὴν Μαγνησίαν τὰ ἐρείπια τῶν ἀσήμεων αὐτῆς ἑλληνικῶν πολιχνῶν ὁσημέραι ἐξαλείφονται καταστρεφόμενα ὑπὸ τῶν περιόικων διὰ τὴν ἐνδελεχῆ κατοικίαν τῶν τόπων· διὸ καὶ ἐρείπια ἀρχαῖα παρατηρηθέντα ὑπὸ περιηγητῶν πρὸ πεντηκονταετίας ἐπισκεφθέντων τὴν Μαγνησίαν καὶ Θεσσαλίαν μόλις σήμερον ἀνευρίσκονται. Οὐδόλως λοιπὸν ἀπίθανον, καίτοι τὰ περισωζόμενα λείψανα εἶνε μικρὰ, νὰ ἔκειτο ἐνταῦθα μία τῶν ἀρχαίων Μαγνητικῶν πολιχνῶν· καὶ ὁ μὲν Leake τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν Μαγνησίαν, ἣτις ὅμως ἢ οὐδέποτε ὑπῆρξε, ἢ ὑπάρξασα ἔκειτο ἀλλαχοῦ που κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Μαγνητικῆς χερσονήσου ἐπικαίρως κειμένη πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς· καὶ τῶντι οὔτε ὁ Σκύλαξ, οὔτε ὁ Στράβων, οὔτε ὁ Πλίνιος, οὔτε ὁ Μελάς, οὔτε οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἀρχαίων γεωγράφων

ἀναφέρει πόλιν Μαγνησίαν· χωρίον δέ τι τοῦ πρώτου Ὀλυμπιακοῦ τοῦ Δημοσθένους, ἐνθα λέγεται, ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ κωλύουσι τὸν Φίλιππον Μαγνησίαν τειχίζειν, παρέπεισέ τινας τῶν νεωτέρων, ὅπως παραδεχθῶσι τὴν ὑπαρξίν τῆς πόλεως. Ἄλλ' ἡ σιωπὴ τῶν γεωγράφων, ὡς καὶ ἕτερόν τι χωρίον τοῦ Δημοσθένους ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ, ἐνθα ἡ Μαγνησία παραλλήλως μετὰ τῆς Θεσσαλίας, Ἰωνίας καὶ Χίου μνημονευομένη ὑποδηλοῦται ὡς ἐπαρχία, εἶνε ἰσχυρότερος λόγος ὅπως ἀρνηθῆ τις τὴν ὑπαρξίν τῆς προκειμένης πόλεως. Σαφεστέραν δὲ μαρτυρίαν προσφέρουσιν οἱ παραδεχόμενοι τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς χωρίον τι τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου Ῥοδίου, ὅστις σχολιάζων τοὺς στίχους

Ἔδουε δὲ Σηπιάς ἄκρη,
 φαίνεται δ' Εἰναλίη Σκίαθος, φαίνοντο δ' ἄπωθεν
 Πειρειαί, Μάγνησσα θ' ὑπέιδιος Ἡπειρεῖο
 ἀκτῆ.

λέγει : «Μάγνησσα δὲ χώρα καὶ πόλις ὁμώνυμος, παράλιος καὶ εὐδῖος, ἤγουν οὐ τραχεῖα». Ἄλλὰ σχολιαστῆς μὴ συνιδῶν τὰ γεωγραφικὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀνωτέρω στίχων δὲν δύναται νὰ ἦνε ἀξιοπίστος γεωγραφικῆ πηγῆ. Τῶντι δὲ πῶς εἶνε δυνατόν νὰ δύνῃ ἡ Σηπιάς ἄκρα καὶ ν' ἀναφαινῆται ἡ ἐπὶ τῆς αὐτῆς παραλλήλου κειμένη Εἰναλίη Σκίαθος· πῶς δὲ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τοῦ Πηλίου, ἃς παρέπλεον οἱ Ἄργοναῦται, ἠδύνατο νὰ ἰδῶσι τὰς ἐν τῷ Θεσσαλικῷ πεδίῳ κειμένας Πειρειαίς. Ἐπειτα ἐν τοῖς εἰρημένοις στίχοις οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ Μαγνησίας πόλεως, ἀλλὰ περὶ ὑπευδίου Μαγνητικῆς ἀκτῆς, κειμένης βορειότερον τῆς Σηπιάδος, καὶ ὡς τοιαύτη ἐννοητέα ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀκρωτηρίου Μαγνησίας, τοῦ τιθεμένου ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου μετὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῆς Σηπιάδος, ἐκτεινομένη μικρὰ παραλία πεδιάς, ἡ καλουμένη σήμερον Ἀγιάκαμπος, ὡς κατωτέρω ῥηθήσεται. Ὡστε ὁ βουλόμενος νὰ στηρίξῃ τὴν ὑπαρξίν τῆς Μαγνησίας ἐπὶ τοῦ προκειμένου χωρίου ὀφείλει νὰ τοπο-

θετήση αὐτὴν ἐπὶ τῶν βορειοανατολικῶν πλευρῶν τοῦ Πηλίου καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς παραλίας αὐτοῦ, ἔνθα κεῖται τὸ Χόρτον καὶ ὁ λόφος τῆς Μπάου, ἐν ᾧ ὀφείλομεν νὰ τοποθετήσωμεν τὰ *Σπάλαθρα*, πόλιν Μαγνητικὴν, μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ Σκύλακος πρὸ τῆς Ὀλιζῶνος καὶ μετὰ τὰς Κορακάς, ὑπὸ τοῦ Πλινίου καὶ ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου, ὅφ' οὗ καλεῖται καὶ Σπάλεθρα. Τοποθετῶ δὲ αὐτὴν οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Χόρτου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς Μπάου, καθόσον ἅπασαι αἱ ἀρχαῖαι ἀκροπόλεις ἔκειντο οὐχὶ ἐπὶ τῆς παραλίας, ἀλλ' ἀνωτέρω ἐπὶ τινος παρακειμένου λόφου. Τὰ δὲ ἐν τῷ Χόρτῳ λείψανα Βυζαντινῆς ἐκκλησίας φαίνονται δεικνύοντα τὴν θέσιν ἀρχαίου τινὸς ναοῦ, κειμένου ἐνταῦθα. Ὁ δὲ Κάλαμος εἶναι χαρμειστάτη τις κοιλάς κατὰφυτὸς ὑπὸ πορτοκαλεῶν, κιτρεῶν καὶ μύρτων, διαβρεομένη ὑπὸ χειμάρρου τινὸς, καλουμένου τῆς Ῥοδιάς, ὅστις εἶνε ὁ μεσημβρινώτερος τῶν χειμάρρων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου. Ἐτι δὲ δυτικώτερον κεῖται ἡ τρίτη μικρὰ παραλία κοιλάς, ἔνθα εὐρίσκεται τὸ κατὰ πᾶσαν τὴν Μαγνησίαν γνωστὸν Λειφόκαστρον, ὅπερ κείμενον ἐπὶ τινος μικροῦ ἀκρωτηρίου καὶ καταβρέον ἤδη πρὸ χρόνων, εἶνε βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἰδρυμένον ἴσως ἐπὶ ἀρχαῖας ἑλληνικῆς ἀκροπόλεως, τῆς ἧποίας ὅμως οὐδὲν λείψανον ἐν τῷ τείχει ἀνευρίσκεται· μόνον εἰς τὰ τείχη τῶν περὶ τὸ Λειφόκαστρον κειμένων βυζαντινῶν γαῶν παρατηροῦνται Ἰωνικὰ τινα κιονόκρανα καὶ ὀρθογώνιοι τινες λίθοι· τὰ μικρὰ δὲ ταῦτα λείψανα, ὡς καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι τὰ βυζαντινὰ φρούρια ἀνιδρύνοντο ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀκροπόλεων μὲ πείθουσιν, ὅπως τοποθετήσω ἐνταῦθα τὰς Κορακάς, ἄς ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα. Βορειότερον τοῦ Λειφοκάστρου προέχει ἐν τῇ θαλάσῃ χερσονήσος τις μικροτάτη, Ἁγία Εὐφημία καλουμένη, ἔνθα ὁ An-sari ἐπὶ τῆς γνώμης τοῦ Γαζῆ στηριζόμενος θέτει τὴν πόλιν Σπάλαθρα· ἀλλ' ἡ παντελῆς ἑλλειψίς ἐρειπίων καὶ ἡ ἄκρα μικρότης τῆς χερσονήσου καθιστῶσιν ἀπαράδεκτον τὴν ἰδέαν ταύτην. Ἡμίσειαν ὥραν δυτικώτερον κεῖται ἡ Ἄρφηος, ἐπὶ

νειον τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους κειμένων *Νεοχωρίου* καὶ *Νιάρχου*, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἔκτισαν καὶ κτίουσι ἐνταῦθα οἰκοδομάς, ἐν οἷς κατερχόμενοι τὸν χειμῶνα διαχειμάζουσιν ἐν καιρῷ τῆς συλλογῆς τῶν ἐλαιῶν. Ἐνταῦθα ὀλίγα μόνον βήματα μακρὰν τῆς θαλάσσης ἀναβλύζει ἐκ τινος λεκάνης πηγὴ διαυγεστάτου καὶ ἀφθόνου ὕδατος, ὅπερ οἱ κάτοικοι θεωροῦσιν ὡς τὴν ἔκρυσιν τοῦ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Πηλίου ἐντὸς καταδόθρας ἀφανιζομένου τὰρὰ τὴν Μακρειάρβραχην ὕδατος, τεκμαιρούμενοι ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἀνευρέσεως φύλλων ὀξύσης, ἥτις, ἔνθα τὸ ὕδωρ ἀναβλύζει, οὐδαμοῦ παρατηρεῖται. Ἡ ὑπαρξίς ἐνταῦθα ἀσφαλοῖς λιμενίσκου καὶ ἡ πηγὴ τοῦ ὕδατος μὲ πείθουσιν ὅπως τοποθετήσω τοὺς ἀρχαίους Ἀφέτας, κληθέντας οὕτω κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, καθότι οἱ Ἀργοναῦται ἐντεῦθεν ἔμελλον ὑδρεισάμενοι ἀφήσειν εἰς τὸ πέλαγος. Οὐδαμοῦ δὲ ἀλλαγῆς τῆς Μιγνητικῆς παραλίας παρατηρεῖται πηγὴ ποσίμων ὑδάτων, ὅπως ἐνταῦθα φαίνεται δὲ καὶ συγγενεῖά τις ὑπάρχουσα μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ὀνομασίας τοῦ τόπου.

Τῶν δὲ μνημονευθέντων χωρίων τὸ μὲν *Νεοχώρι* κεῖται ἐπὶ θέσεως εὐαέρου ἐπὶ τινος ὄροπεδίου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν μεταβάσεως αὐτοῦ, ἀριθμοῦν περὶ τὰς 300 οἰκογενεῖας· οὐχὶ δὲ μακρὰν αὐτοῦ κεῖται περιβαλλόμενον ὑπὸ κραταιᾶς βλαστήσεως τὸ πρὶν μὲν ἐξ ἐκείνου ἐξαρτώμενον, νῦν δὲ ἀνεξάρτητον χωρίον *Νιάρχου*, κατοικούμενον ὑπὸ 100 οἰκογενειῶν. Τὰ εἰσοδήματα τῶν χωρίων εἶνε, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν, ἐλαιον, μέταξα, σῦκα, καὶ οἶνοι· ἐν προγενεστέροις δὲ χρόνοις οἱ *Νεοχωρίται* εἶχον καὶ μικρὸν ναυτικόν· καὶ σήμερον δὲ τινες τούτων ἐκπατριζόμενοι ὑπηρετοῦσιν εἰς ξένα πλοῖα.

Οὐχὶ μακρὰν τοῦ *Νεοχωρίου* ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπάρχει θέσις τις *Κόκκαλα* λεγομένη ὡς ἐκ τῆς πληθύος ἀνθρωπίνων ὀστέων ἀνευρισκομένων ἐνταῦθα· διαμένει δὲ ἡ παράδοσις ἐν τῷ τόπῳ, ὅτι ἐνταῦθα κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους συνέβη μάχη

μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ Πηλίου καὶ ἐξωθεν ἐπελθόντων ἐπιδρομέων· ἀλλὰ πότε συνέβη ἡ μάχη αὕτη καὶ τίνες οἱ ἐπιδρομεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Διηγοῦνται ὅμως οἱ ἐν Λαρίσση Ταῦροι, ὅτι μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάληψιν τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἀγᾶς τις διάσημος μετέβαινε διὰ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου εἰς Μέκκαν πρὸς προσκύνησιν, ἐκείθεν δὲ ἰδὼν τὰ ἐντὸς τῶν δασῶν τοῦ Πηλίου κείμενα χωρία, διανοήθη ὅπως ἐν τῇ ἐπανόδῳ του κατακτήσῃ αὐτὰ· καὶ δὴ ἐπανελθὼν μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως ἐκ τῆς Ἀσίας τὰ ὑπέταξε μετὰ μάχην συγκροτηθεῖσαν ἴσως ἐν τῇ προκειμένῃ θέσει. Δύο δὲ ὥρας βορειοδυτικώτερον τοῦ Νεοχωρίου κεῖται τὸ τερπνότατον χωρίον αἱ *Μηλιαί*, ἀριθμοῦν περὶ τὰς 350 οἰκογενείας. Πέραν τῶν Μηλιῶν ἄρχεται τὸ Πήλιον νὰ ὑψοῦται εἰς τὰς ὑψηλοτέρας αὐτοῦ κορυφάς· ἐντεῦθεν δὲ ἄρχονται καὶ αἱ ῥωμαντικαὶ τοποθεσίαι αἱ παρατηρούμεναι κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους· χεῖμαῖροι ἐρίγδουποι χωρίζουσι τὰ ἀπὸ τῶν Μηλιῶν πρὸς δυσμὰς κείμενα χωρία, ἅτινα κείμενα ὑπὸ τὰς ὑψηλοτάτας κορυφάς τοῦ ὄρους φαίνονται ὡσεὶ ἐπικρεμάμενα ἐπὶ τῆς ἀβύσσου. Οἱ κάτοικοι τῶν Μηλιῶν εἶνε φιλομαθέστεροι ἢ οἱ τῶν μνημονευθέντων χωρίων, καὶ ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ἐξῆλθον τρεῖς τῶν διασημοτέρων πεπαιδευμένων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, οἱ συχνάκις ἤδη μνημονευθέντες Ἀνθιμος Γαζῆς, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς καὶ Δανιὴλ Φιλιππίδης. Καὶ ὁ μὲν Ἀνθιμος Γαζῆς, συντάκτης τοῦ πασιγνώστου Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων διδακτικῶν βιβλίων, ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, προσενεγκὼν σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἀποθανὼν τὸ 1828 ἐν Σύρῳ. Ὁ δὲ Δανιὴλ Φιλιππίδης, εὐρυτάτης καὶ ποικιλωτάτης μαθήσεως ἀνὴρ, ἀπέθανε τὸ 1840 ἐν Ῥωμανίᾳ συγγράψας καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας ἐκείνης ἐκτὸς ἄλλων συγγραμμάτων. Ὁ δὲ Κωνσταντᾶς, λαβὼν καὶ αὐτὸς σπουδαῖον μέρος εἰς τὸν ἱερόν τοῦ 1821 ἀγῶνα, ἐπανῆλθε μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ εἰς τὴν φίλην πατρίδα, ἐνθα ἐγκατεβίωσε

διδάσκων ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Γαζῆ ἰδρυθεῖσῃ σχολῇ μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ, συμβάσεως τὸ 1844. Ἐν δὲ τῇ κατὰ τὸ ὑψηλότατον μέρος τοῦ χωρίου πεδίῳ, ἔνθα κεῖται ἡ σχολή, σώζεται εἰσέτι ὁ πλάτανος, ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ ὁποῦ ἀνεπαύετο ὁ γέρον μετὰ τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας μερμηρίζων κατὰ φρένα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς δούλης πατρίδος. Ὁ Κωνσταντᾶς μετέφρασεν ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σουαβίου καὶ συνέγραψε μετὰ τοῦ Φιλιππίδου *Νεωτερικὴν Γεωγραφίαν*, τῆς ὁποίας μόνος ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη τὸ 1791 ἐν Βιέννῃ. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντᾶ καὶ Γαζῆ ἰδρυθεῖσα βιβλιοθήκη ἐν Μηλιαῖς, διαρπαζομένη κατὰ καιροὺς ὑπὸ τε τῶν διδασκόντων καὶ τῶν ιδιωτῶν, περιέχει τὴν σήμερον ὀλίγα τινὰ σητόβρωτα βιβλία, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι καὶ ἐκδόσεις τινὲς ἐλλήνων συγγραφέων ὑπὸ Γερμανῶν. Τὰ κυριώτερα εἰσοδήματα τῶν Μηλιῶν εἶνε ἔλαιον, μέταξα καὶ ὀλίγοι δημητριακοὶ καρποὶ, τοὺς ὁποίους παράγουσιν αἱ μικραὶ παράλαι πεδιάδες τῶν Μηλιῶν *Μπούφα* καὶ *Ζερβόχια*, διαρρέομεναι ὑπὸ ὁμωνύμων ῥευμάτων.

Καὶ τὸ μὲν ποτάμιον τῆς Μπούφας, ῥέον μεταξὺ Μηλιῶν καὶ Νεοχωρίου, δὲν ἔχει μὲν μεγάλην ἔκτασιν, καθότι τὸ ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν διάστημα δὲν ὑπερβαίνει τὴν μίαν ὥραν· μετὰ συχνὰς ὁμως βροχὰς καταφέρει ὕδατα πλείονα τῶν λοιπῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου χειμάρρων, καθιστάμενον ἀδιάβατον διὰ τὸ βάθος τῆς κοίτης του. Οὐχὶ μακρὰν δὲ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμίου εἰς τὴν θάλασσαν λιμνάζουσι τὰ ὕδατα αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς εἰσέρχονται πολλοὶ θαλάσσιοι ἰχθῦς ἀλιευόμενοι ὑπὸ τῶν κατοίκων. Τὸ ποτάμιον τοῦτο ἔχει τὰς πηγὰς του ἐν τῇ θερπνοτάτῃ τοποθεσίᾳ τῇ καλουμένῃ *Λυκομαγκάνῳ*, ἔνθα ὑπὸ τὴν σκιάν πλατάνων ἀναβλύζουσι ἄφθονα καὶ διαυγῆ ὕδατα. Ὁ δὲ ἕτερος χειμάρρος ὁ τῆς Ζερβόχιας ῥέον πρὸς δυσμὰς τῶν Μηλιῶν εἶνε εἰς τῶν μεγαλειτέρων χειμάρρων τῆς Μαγνησίας· καὶ ἡ μὲν ὄρεινὴ αὐτοῦ κοίτη εἶνε, ὡς καὶ πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου ῥευμάτων, βαθυτάτη περι-

βαλλομένη ὑπὸ λίαν ἀποτόμων καὶ κρημνωδῶν ὄχθῶν· τὰ δὲ ὕδατα αὐτοῦ κατὰ τὸν χειμῶνα καταφέρουσι μεγάλους ὄγκους βράχων, ὧν εἰς κολοσσιαίων διαστάσεων κατεκυλίσθη τὸ 1810 μετὰ θορύβου καὶ κρότου ἐμβαλόντος εἰς φόβον τοὺς κατοίκους τῶν Μηλιῶν, καὶ ἐνεπάγη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ῥεύματος ὀλίγον τι κατωτέρω τῆς λιθίνης γεφύρας, ἧτις ἐπὶ τοῦ χειμάρρου ἄγει εἰς τὸ χωρίον· ἐν δὲ τῇ πεδιάδι ὁ ποταμὸς σκιαζόμενος ὑπὸ πλατάνων φέρει τὰ ὕδατά του εἰς τὴν θάλασσαν· παρὰ δὲ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ ὑπάρχει ὄρμισκος τις καλούμενος *Καλὰ νερά*, τὸ ἐπίνειον τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους κειμένων χωρίων Μηλιῶν, Βυζίτσης, Πινακατῶν καὶ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐνταῦθα παρὰ τὴν θάλασσαν ἀναβλύζουσιν ἀλατουχα ὕδατα, ὧν χρῆσιν ποιοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς Μαγνησίας καὶ συμπάσης τῆς Θεσσαλίας συνερχόμενοι ἀνὰ πᾶν ἔτος τὴν 15 Αὐγούστου. Πέντε λεπτά μακρὰν τῆς παραλίας ἀνευρέθησαν πρὸ χρόνου δύο μαρμάρεινοι προτομαὶ ἀνδρῶν, οὓς ὁ Γαζῆς, ὅπως ἐντυπώσῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν πατριωτῶν του τὰ δύο ἐνδοξότερα ὀνόματα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἀπέκάλυψε Πλάτωνα καὶ Σωκράτη· αἱ προτομαὶ αὗται κλαπεῖσαι ἀπεστάλησαν τὸ 1827 εἰς Σμύρνην, ἔνθα ἐπωλήθησαν. Ἡμίσειαν δὲ ὥραν ἀνατολικώτερον τῶν Καλῶν νερῶν ἐν τῇ κατὰ τὴν Μπούφαν Παλαιοεκκλησιᾷ ἀνευρέθη πλᾶξ μετὰ συγκομμένης ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ γίνεται λόγος περὶ πωλήσεως τῶν δορῶν τῶν ἱερῶν ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων παρόντος καὶ τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀκραίου Διός. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὡς καὶ ἐξ ἄλλων κατωτέρω μνημονευθησομένων ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ ῥηθεὺς ἱερεὺς ἐξήσκει εἰδὸς τι ἀρχιερατικῆς ἐπιτρόφης ἐπὶ τῶν Μαγνητικῶν πολιχνῶν. Ταῦτα δὲ ὡς καὶ τὰ μετὰ γενομένας ὑπὸ ἰδιώτου ἀνασκαφᾶς παρὰ τὰ Καλὰ νερά ἀνευρεθέντα θεμέλια ἀρχαίου οἰκοδομήματος πείθουσιν, ὅτι ἐνταῦθά που ἔκειτο ἡ ἀρχαία Μαγνητικὴ πόλις *Μεθῶρη*, διάφορος τῆς Μακεδονικῆς, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Σκύλακος πρὸ

τῶν Κορακῶν· ἀλλ' ἡ θέσις τῆς πόλεως ἀνευ ἀνασκαφῶν δὲν δύναται ἀκριβῶς νὰ ὀρισθῇ.

Ἡμίσειαν ὥραν βορειότερον τῶν Μηλιῶν κεῖται τὸ χωρίον *Βυζίτσα* καὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας βορειότερον τούτου τὸ χωρίον *Πινακάτες*, κείμενα ἀμφότερα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀρεινῆς ὄχθης τοῦ μνημονευθέντος χειμάρρου τῆς *Ζερβόχιας*· κατοικεῖται δ' ἐκάτερον ὑπὸ 120—130 οἰκογενειῶν, καταγινομένων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἰσοδήματα εἶνε ἔλαιον, μέταξα καὶ οἶνος.

Ἡμίσειαν ὥραν δυτικώτερον τῶν Πινακατῶν κεῖται τὸ χωρίον *Ἅγιος Γεώργιος*, κατοικούμενον ὑπὸ 450 οἰκογενειῶν, ἔχον ἐκτεταμένον ἐλαιῶνα καὶ παράγον μετὰ τοῦ μίαν ὥραν δυτικώτερον κειμένου *Ἁγίου Λαυρεντίου* τὸν καλλίτερον οἶνον τοῦ Πηλίου. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων εἶνε φιλεργότατοι, διὸ καὶ ἱκανῶς εὐποροί, διατηροῦντες οὐ μόνον ἑλληνικὰ καὶ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ παρθεναγωγεῖα ἀξιόλογα. Καὶ παρὰ μὲν τὸν Ἅγιον Γεώργιον κεῖται ἐν θέσει ἀπόπτω καὶ εὐαέρῳ ἡ λίαν προσοδοφόρος μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν, ἐνθα προσέρχονται πολλοὶ ἀσθενεῖς ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τῶν ἁγίων· ἐπι ὁμοῦ πλείονες συρρέουσιν εἰς τὸν ἐν τῷ Ἁγίῳ Λαυρεντίῳ ναὸν τοῦ Νέου Ἀποστόλου, τοῦ μαρτυρήσαντος κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐνταῦθα ἡ συρροὴ τῶν ἀσθενῶν οὐ μόνον ἐκ τῶν Μαγνητικῶν χωρίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Θεσσαλίας, εἶνε μεγάλη· ἐκτὸς δὲ τῶν μνημονευθειῶν ὑπάρχει παρὰ μὲν τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ ἑτέρα μονὴ τοῦ Σωτῆρος, κειμένη ἐπὶ τινος βράχου ἀποτόμου ὑπερκειμένου τῆς παραλίας πεδιάδος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἥτις, κατάφυτος ὑπὸ ἀμπέλων καὶ ἐλαιῶν, καλεῖται *Γατσέα*· ὑπὲρ δὲ τὸ χωρίον Ἅγιος Λαυρέντιος κεῖται ἀρχαία Βυζαντινὴ μονὴ εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου, ἰδρυθεῖσα κατὰ τινα ἐν τινι λίθῳ σωζομένην ἐπιγραφὴν κατὰ τὸν 11^{ον} μ. Χ. αἰῶνα. Καὶ ὑπὲρ μὲν τὸ χωρίον Ἅγιος Γεώργιος ὑψοῦται μία τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τοῦ Πηλίου *Σχιτσεραῦλε*

καλουμένη, ἣτις κωνοειδῶς ὑψουμένη περιβάλλεται πανταχόθεν ὑπὸ κρημνῶν καὶ εἶνε λίαν δυσανάβατος· κάτω δὲ τοῦ χωρίου ἐκτείνεται ἡ εὐφορωτάτη καὶ μεγίστη παραλία πεδιάς τῆς Μαγνησίας, ἡ πεδιάς τῶν Λεχωνίων, ἣτις, κειμένη μεταξὺ δύο σπουδαίων χειμάρρων τοῦ Πηλίου, τοῦ τῆς *Κουφάλας* ῥέοντος μεταξὺ Ἁγίου Γεωργίου καὶ Ἁγίου Λαυρεντίου, καὶ τοῦ τῶν Λεχωνίων κατερχομένου δυτικώτερον αὐτῶν, ἔχει πλάτος μὲν μεταξὺ τῶν ὄχθων τῶν δύο ποταμίων μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, ἴσον δὲ σχεδὸν μῆκος ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους. Ἡ πεδιάς αὕτη μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Δικαιάρχου ἀποκαλουμένη μεγίστη καὶ λασιωτάτη ῥίζα τοῦ Πηλίου· φέρει δὲ τὸ σημερινὸν αὐτῆς ὄνομα ἀπὸ τοῦ 13^{ου} αἰῶνος μ. Χ. ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶδομεν. Εἶνε δὲ αὕτη ὅτι τερπνὸν καὶ χάριεν δύναιται νὰ πλάσῃ ποιητικὴ φαντασία· χλοεροὶ λειμῶνες ἐπαλλάσσοντες μετὰ καταφύτων κήπων, ἐνθα ὑπὸ τὴν σκιὰν ποικιλωτάτων ὀπωροφόρων δένδρων ἠδέως κελαρύζει τὸ ὕδωρ τοῦ βύακος, καὶ ἐτι κατωτέρω τὸ γλαυκὸν καὶ ἤρεμον κύμα τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ὅπερ προσοχθίζον εἰς τὴν ἀμμώδη καὶ ὀμαλὴν παραλίαν διαρρήγνυεται μετὰ γλυκυτάτου φλοίσβου, καὶ ταῦτα πάντα ἐπισκιάζόμενα ὑπὸ τῶν ὑψηλοτάτων κορυφῶν τοῦ Πηλίου, ἰδοὺ τὰ καθιστῶντα τὴν πεδιάδα ταύτην χαριστάτην· κειμένη δὲ ὑπὸ τὴν σκέπη τῶν ψυχρῶν ἀνέμων, σπανίως καλύπτεται τὸν χειμῶνα ὑπὸ χιόνος, διὰ δὲ τὸ γλυκὺ τοῦ κλίματος οἱ καρποὶ γίνονται ἐνταῦθα πρωϊμώτερον, ἢ κατὰ τὰ λοιπὰ χωρία τοῦ Πηλίου. Καὶ πρὶν μὲν ἡ πεδιάς αὕτη ἀνῆκε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς Τούρκους· ἤδη δὲ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον περιέρχεται εἰς τὴν κυριότητα τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, οἵτινες δὲν παύουσιν ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου των καλύπτοντες μὲ ἐλαίας καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα τὰ πρὶν γυμνὰ μέρη. Ὀλίγαι δὲ τουρκικαὶ οἰκογένειαι παραμένουσαι εἰσέτι ἐνταῦθα δὲν θὰ βραδύνωσι νὰ ἐξαλειφθῶσι, καταλείπουσαι ὡς μόνην ἀνάμνησιν τῆς ἐν τῷ τόπῳ ὑπάρξεως των πύργους τινὰς ὑψηλοῦς, ἀπὸ χρόνων ἤδη

καταρρέοντας. Τὰ προϊόντα τῆς πεδιάδος τῶν Λεχωνίων εἶνε ἔλαιον, μέταξα, σῖτος, ἀραβόσιτος, οἶνος καὶ ποικιλώταται ὀπῶραι. Σπανίως δὲ ἴσως ἀνευρίσκεται ἄλλη γῆ, ἔνθα ἡ μηλέα, ἡ κέρασος καὶ ἡ κοκκυμηλέα καὶ ἄλλα κάρπιμα δένδρα τῶν ψυχρῶν κλιμάτων θάλλουσι καὶ καρποφοροῦσι ἐν τοῖς αὐτοῖς κήποις, ἐν οἷς διαχέουσι τὸ ἀρώμα αὐτῶν τὰ ἑσπεροειδῆ, καὶ φέρει τὸν καρπὸν αὐτῆς ἡ ροιά καὶ τὰ λοιπὰ δένδρα τῶν θερμῶν κλιμάτων.

Ἐκεῖ δὲ, ἔνθα ἡ πεδιάς μεταβαίνει εἰς τὰς ὑπερείας τοῦ ὄρους ἐπὶ θέσεως ἀπόπτου καὶ καταρρύτου, εὐρὺ καὶ ὠραῖον οἰκοδόμημα ἐπιστέφει τὴν χαρίεσσαν κοιλάδα, προσθέτον εἰς τὰς φυσικὰς καλλοῦν τὴν ἡμερότητα καὶ τὴν εὐχαρίστησιν, ἣν διαχέει εἰς τὰ πέριξ ἡ νεωτέρα βιομηχανία· ἔνθα οὐχὶ πρὸ πρὸ μικροῦ ἐπεκράτει ἐρημία καὶ σιωπῆ, ἴδρυνται ἀπὸ 15 ἡδὴ ἑτῶν μέγα μεταξουργεῖον, ἐνῷ φίλεργοι νεάνιδες τῶν περικειμένων χωρίων προσπορίζονται διὰ τῆς ἐργασίας τῶν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐν δὲ τις ἐπισκοπῶν ἐνταῦθα κατίδῃ ἐν μὲν τῇ πεδιάδι τοὺς καταρρέοντας τουρκικοὺς πύργους, ἐν οἷς πρὸ χρόνων ἄδει ἡ γλαυξ τὸ νυκτερινὸν ἄσμά της, τοὺς δὲ παραμένοντας ἐνταῦθα Ὀθωμανοὺς κατοίκους ἐν ῥαθυμῖα καὶ ὀκηρία διάγοντας τὸν βίον ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν πλατάνων καὶ παρὰ τὸ κελάρυσμα τῆς πηγῆς, καὶ ἔπειτα στρέψας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἴδῃ παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ τὸ οἰκοδόμημα, ὅπερ ἀνήγειρε τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα καὶ ἡ δραστηριότης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, οὗτος δύναται εὐκόλως νὰ ἐνόησῃ τὸ μέλλον, ὅπερ ἐπιφυλάττεται ἑκατέρω. Εἶθε ἡ ὄσσις αὕτη τῆς νεωτέρας βιομηχανίας παρακινήσῃ τοὺς δυναμένους ἐκ τῶν πατριωτῶν μας εἰς ἴδρυσιν καὶ ἄλλων βιομηχανικῶν καταστημάτων, τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξίς εἶνε τὸ ἀσφαλέστερον ὑποστήριγμα τοῦ φιλέργου Μαγνητικοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἐνδείας καὶ τῆς πείνης.

Ἰπὸ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ὑψοῦται λόφος *Νεβεστίκι* καλούμενος καὶ περιστεφόμενος ὑπὸ λειψάνων ἀρχαίου τείχους,

ὅπερ μὴ παρουσιάζον οὐδαμοῦ τὴν χρῆσιν τῆς ἀσθέστου ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν· ἔκειτο δὲ ἐνταῦθα ἡ πολίχνη *Νήλεια*, ὡς βεβαιοῦται ἐκ τινος χωρίου τοῦ Στράβωνος (9, 436). Ὁ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ὁμοῦς χρόνους συνοικισμὸς τῆς ἐρημωθείσης πολίχνης ἐγένετο μικρὸν τι ἀνωτέρω τῆς τοποθεσίας ταύτης, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῶν βυζαντινῶν λειψάνων, ἅτινα παρατηροῦνται εἰς τὸ $1/4$ τῆς ὥρας ὑπερκειμένον χωρίον Παλαιόκαστρον, ὅπερ κατοικούμενον ὑπὸ 50 περίπου οἰκογενειῶν χωρίζεται διὰ τοῦ μνημονευθέντος ποταμίου τῆς Κουφάλας ἀπὸ τοῦ ἐπίσης μικροῦ χωρίου *Καραμπάσι*, ὅπερ, κείμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ρεύματος ἐπὶ τινος λόφου, εἶνε κατάρρυτον καὶ κατάφυτον· κείμενον δὲ τὸ χωρίον εἰς θέσιν κεντρικὴν πρὸς τε τὰ ἀνατολικά καὶ δυτικά χωρία τοῦ Πηλίου, ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἡ ἔδρα τοῦ διοικοῦντος τὰ Βακούφια βοεβόδα, μετακομισθεῖσα πρὸς καιρὸν ἐνταῦθα ἐκ Μακρυνίτσας διὰ τὴν ἐκεῖ ἐπικρατοῦσαν κομματικὴν ἔξαρσιν καὶ διαίρεσιν. Παρὰ τὸ *Καραμπάσι* ὑπάρχει ἑτέρα τις μικρὰ συνοικία *Στρόφυλος* καλουμένη. Αἱ παρὰ τὰ μνημονευθέντα χωρία ὄχθαι τοῦ ρεύματος εἶνε ῥωμαντικώταται, ἰδίως δὲ αἱ ἀνωφείαι τῆς δεξιᾶς ὄχθης, καλυπτόμεναι ὑπὸ πυκνοῦ πλατανεῶνος, εἶνε κατάσκιαι καὶ κατάρρυτοι· ἀλλὰ καὶ ἡ λεκάνη, ὅθεν ἀναβλύζουσι τὰ ἐν τῷ ρεύματι καταρρέοντα ὕδατα, κειμένη μίαν ὥραν ὑπὲρ τὸ χωρίον Παλαιόκαστρον, ἡ καλουμένη *Κουφάλα*, εἶνε περίπυστος καθ' ἅπασαν τὴν Μαγνησίαν διὰ τὴν δροσερότητα καὶ ἀγρίαν αὐτῆς ὠραιότητα. Παρὰ τὴν πηγὴν τῶν ἀφθόνων καὶ διαυγεστάτων αὐτῆς ὑδάτων, ὑπὸ τὴν σκιὰν μεγαλοπρεπῶν δένδρων, συχνάκις συνέρχονται τὸ θέρος οἱ κάτοικοι τῶν παρακειμένων χωρίων Ἄγ. Λαυρεντίου καὶ Ἄγ. Γεωργίου εἰς εὐωχίαν καὶ συμπόσια.

Διὰ τοῦ ὁμωνύμου ρεύματος χωρίζεται ἡ πεδιάς τῶν Λεωνίων ἀπὸ τὴν τῆς Ἄγριας. Τὸ ρεῦμα τοῦτο, κατερχόμενον ἐκ τῶν ὑψίστων κορυφῶν τοῦ ὄρους, ῥεεῖ κατὰ τὸν ὄρεινὸν αὐ-

τοῦ ῥοῦν περιβαλλόμενον ὑπὸ ἀποτομωτάτων ὄχθων, κεκαλυμμένων ὑπὸ πυκνοτάτου δάσους ἐλαιῶν, ἐνῶ πλάτανοι σκιάζουσι τὰ μετὰ κρότου ἐν τῇ σκοπελώδει κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ καταφερόμενα ὕδατα. Ὁ ποταμὸς οὗτος εἶνε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ὑπὸ τοῦ Δικαιάρχου ἀναφερόμενος *Βρύχων*, οὔτινος τὸ ὄνομα παρεφθαρμένον κατὰ τι παραμένει εἰσέτι ἐν τῷ τόπῳ, καθότι ἡ δεξιὰ πεδινὴ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ καλεῖται ἐπὶ τινα ἔκτασιν τὴν σήμερον *Βρυχιά*. ὄρυς δέ τινες καὶ πρίνοι περιβάλλοντες ἐρειπιωμένον τινὰ ἐκεῖ κείμενον ναῖσκον κατέχουσιν ἴσως τὴν θέσιν τοῦ ἄλσους τῆς Πηλαίας, ὅπερ κατὰ τὸν εἰρημένον συγγραφέα παραρρέων ὁ Βρύχων ἐξέβαλεν εἰς τὴν θάλασσαν (Δικ. ἀναγρ. Πηλίου).

Ἡ δὲ πεδιάς τῆς *Ἀγριαῆς*, ἔχουσα μῆκος μὲν μιᾶς μόλις ὥρας, πλάτος δὲ μέγιστον οὐχὶ ὑπὲρ τὴν ἡμίσειαν, διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τοῦ Καλογήρου· εἶνε δὲ αὕτη πᾶσα κεκαλυμμένη ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ κατὰ τὴν παραλίαν ὑπάρχει συνοικία τῶν χωρίων Δράκίας καὶ Ἁγίου Λαυρεντίου, τῶν ὁποίων πολλοὶ τῶν κατοίκων διαχειμάζουσιν ἐνταῦθα ἐν καιρῷ τῆς συλλογῆς τῶν ἐλαιῶν. Ἐν δὲ τῷ ὄρμῳ τῆς *Ἀγριαῆς* καταπλέουσι συνήθως πλοιάρια, ὅπως φορτώσωσιν ἔλαιον, γεώμηλα καὶ ἄλλα προϊόντα· καὶ ἀρχαῖα μὲν λείψανα φρουρίου ἐν τῇ *Ἀγριαῇ* δὲν παρατηροῦνται, ἐν τινὶ δὲ ἐκεῖ εὑρισκομένῳ ναΐσκῳ ὑπάρχει ἐντετοιχισμένη πλάξ, ἐνθα ἀναγινώσκεται λίαν παρεφθαρμένη ἐπιγραφή, δι' ἧς ψηφίζονται τιμαὶ εἰς πολίτην τινὰ καὶ διατάσσεται ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ ψηφίσματος εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν Καναίων καὶ ἡ ἀναγραφὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἱερὰν ἀγορὰν τῆς Δημητριάδος. Καὶ ἐνταῦθα παρὰ τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἔτους κεῖται τὸ τοῦ ἱερέως τοῦ *Ἀκραίου Διός*· οἱ δὲ Καναῖοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν Αἰολικὴν φυλὴν καὶ ὁμόφυλοι ἐπομένως ὄντες τῶν Μαγνήτων, κατόφουν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καταντικρὺ τῆς Μιτυλήνης. Ἡ πλάξ αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μετεκομίσθη ἐκ τῆς παρακειμένης Δημητριάδος, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους

ἐκείνους ἐθεωρεῖτο ἢ πρωτεύουσα τῶν Μαγνητικῶν πολιχνῶν.

Δύο ὥρας ὑπὲρ τὴν Ἄγριαν κεῖται ἐντὸς μεγάλης διασπά-
 γος τοῦ Πηλίου τὸ μνημονευθὲν χωρίον *Δράκια*, ὅπερ κείμε-
 νον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ὄρεινου ῥοῦ τοῦ ποταμοῦ
 τῶν Λεγωνίων σκιάζεται ὑπὸ ποικιλωτάτων καρπίμων καὶ
 ἄλλων δένδρων καὶ διαρρέεται ὑπὸ ἀφθόνων ὑδάτων, ἀπεργα-
 ζομένων κάθυγον τὸ κλίμα τοῦ χωρίου· κατοικεῖται δὲ ὑπὸ
 500 περίπου οἰκογενειῶν, καταγινομένων εἰς τὴν καλλιέρ-
 γειαν τῶν κτημάτων· πολλοὶ δὲ τῶν κατοίκων εἶνε ξυλουργοί.
 Τὰ εἰσοδήματα τοῦ χωρίου εἶνε ἔλαιον, μέταξα, μῆλα
 καὶ γεώμηλα. Ἡ καλλιέργεια τῶν τελευταίων, εἰσαχθεῖσα εἰς
 τὸ Πήλιον ἀπὸ τοῦ 1853, ἔλαβε μεγίστην ἐπίδοσιν εἰς τὰ
 χωρία *Δράκια* καὶ Ἅγιον Λαυρέντιον· καὶ ἀποβαίνει μὲν αὐ-
 τη προσοδοφόρος εἰς τοὺς κατοίκους, ἀλλ' ἔφερε καὶ φέρει
 τὴν ἀποπαλάκρωσιν τῶν ὑπερκειμένων τοῖς χωρίοις πλευρῶν
 τοῦ Πηλίου. Οἱ Δρακιῶται διατηροῦσι σχολεῖα τῶν ἀρρένων
 καὶ τῶν κορασιῶν· θεωροῦνται δὲ καὶ οἱ εὐτολμότεροι καὶ
 γενναίτεροι τῶν κατοίκων τοῦ Πηλίου. Παρὰ τὴν *Δράκιν*
 ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμίου κεῖνται αἱ μοναὶ τῆς Πα-
 ναχίας καὶ ἔτι δυτικώτερον ἢ τῶν Στουρῶν ἐντὸς κραταιᾶς
 βλαστήσεως, διαρρέομένης ὑπὸ τῶν διαυγῶν ναμάτων παρα-
 κειμένης πηγῆς, Μπορμπούλους καλουμένης, καὶ ἐν τῇ ὄρεινῇ
 κοίτῃ τοῦ ῥεύματος τοῦ Καλογήρου εἰς θέσιν ἀγρίαν καὶ ῥω-
 μαντικὴν κεῖται ἡ μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν. Αὗται, ἀκμάζουσαι
 πρὶν, ἤδη καταρρέουσιν, ὡς αἱ πλεῖσται τῶν Θεσσαλικῶν
 μονῶν.

Ἡμίσειαν ὥραν δυτικώτερον τῆς Ἄγριας παρὰ τὴν παρα-
 λίαν ὑψοῦται ὁ βραχώδης λόφος τῆς Γορίτσας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου
 ἀνευρίσκομεν τὰ εἰρεῖπια τῆς ἀρχαίας Δημητριάδος. Ἡ πόλις
 αὕτη, κτισθεῖσα ὑπὸ Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ διὰ τοῦ συ-
 νοικισμοῦ τῶν πολιχνῶν τῆς Μαγνησίας, ἤτοι τῆς Ἰωλκοῦ,
 τοῦ Ὁρμενίου, τῆς Νηλίας, τῆς Ὀλιζῶνος, τῶν Παγασῶν,
 τῆς Σηπιάδος, τῆς Ῥιζοῦντος καὶ λ., προήχθη ταχέως εἰς μέ-

γαν βαθμὸν ἰσχύος, χρησιμεύουσα ὡς ναύσταθμος καὶ βασιλείον ἐπὶ πολὺ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Μακεδόνων ἐπεκράτει. Δὲ, λέγει ὁ Στράβων (9, 436) καὶ τῶν Τεμπῶν καὶ τῶν ὄρων ἀμφοῖν, τοῦ τε Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης· νῦν δὲ συνέσταλται μὲν, τῶν δ' ἐν τῇ Μαγνησίᾳ πασῶν ὁμοῦ διαφέρει. Τοιαύτη δὲ οὔσα ἡ Δημητριάς ἐθεωρεῖτο μετὰ τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Χαλκίδος ὡς μία τῶν ἐπικαιροτέρων θέσεων πρὸς ἐπικράτησιν τῆς Ἑλλάδος, διὸ καὶ πέδας τῆς Ἑλλάδος ἐκάλει αὐτὰς ὁ Φίλιππος Γ'. (Στρ. 3, 428). Κειμένη ἐπὶ λόφου ὄχυρωτάτου ἐκ φύσεως καὶ δεσπόζουσα δύο τῶν εὐφορωτέρων πεδιάδων τοῦ Πηλίου, τῆς τῶν Λεωνίων καὶ Ἀγριαῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς τοῦ Βόλου ἀφ' ἑτέρου, ἦτο πραγματικῶς ὄχυρὰ καὶ πρὸς πᾶν ἐπιτηδεΐα. *Valida et ad omnia opportuna*, κατὰ Λίβιον (32, 23)· αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν ἀρετὴν τῆς θέσεως κατανοήσας καὶ ὁ Δημήτριος ὁ πολιορκητὴς, ἔκτισεν ἐνταῦθα τὴν ῥηθεῖσαν πόλιν, ἣτις ἀκμάσασα κατ' ἀρχὰς περιῆλθε κατόπιν εἰς ἀδοξίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ὑπῆρχεν ἡ πόλις μνημονευομένη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ καλουμένη ἐνίοτε ὑπ' αὐτῶν *Μήτρα*· ἐπὶ δὲ τῆς Τουρκοκρατίας ἠρημώθη ἡ πόλις, ἀποχωρησάντων τῶν κατοίκων εἰς τὰ ὑψηλότερα τοῦ ὄρους, ὅτε συναχίζοντο τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου χωρία. Λείψανα τῆς ἀρχαίας πόλεως παρατηροῦνται σήμερον πολλά· καὶ πρῶτον μὲν ἀνευρίσκεται ὅλη ἡ συνέχεια τῶν τειχῶν, ποῦ μὲν ταπεινοτέρων, ποῦ δὲ ὑψουμένων εἰς ὕψος 5—6 ποδῶν. Τὰ τεῖχη ταῦτα, ἐκτεινόμενα ἐπὶ μίαν ὥραν καὶ ἀκολουθοῦντα τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους, περιβάλλουσι πεδιάδα τῆς ὁποίας κατὰ τὸ ΒΑ ὑπέρεκται λόφος, ἐφ' οὗ ἔκειτο ἡ ἀρχαία ἀκρόπολις, ἐπίσης περιβεβλημένη ὑπὸ τειχῶν, τῶν ὁποίων τὰ εἰρείπια καὶ μέχρι σήμερον σώζονται. Ἐνταῦθα παρατηρεῖται δεξαμενὴ τετράγωνος καὶ παρ' αὐτὴν λελαξευμένον ἐν τῷ βράχῳ φρέαρ, ἐν ᾧ κατὰ τὴν Παρασκευὴν τῆς διακαινησίμου ἀναβλύζει ἅγλασμα, ἐξ οὗ πίνουσιν οἱ ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τῆς Μαγνησίας καὶ τινῶν τῆς Θεσσαλίας συνερχόμενοι ἐνταῦθα εἰς

προσκύνησιν εὐλαβεῖς· παρὰ δὲ τὴν δεξαμενὴν παρατηροῦνται τὰ θεμέλια ἀρχαίου ναοῦ, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε, φαίνεται, χριστιανικός τις ναὸς κατὰ τὸν Μεσαιῶνα· ὑπάρχουσι δὲ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν συνέχειαν τῶν τειχῶν καὶ ἕτερα φρέατα χρησιμεύοντα ἴσως εἰς προμήθειαν τοῦ ὕδατος ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. Κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν μέρος ἡ τεχνητὴ ὀχύρωσις παύει καθισταμένη περιττὴ διὰ τὸ ἀπότομον τῶν βράχων, ἐπὶ τῶν ὁποίων παρατηροῦνται σημεῖα ἀρχαίων λατομιῶν πρὸς ἐξαγωγήν τῶν λίθων εἰς οἰκοδομὴν τῶν τειχῶν. Τοιαῦται λατομίαι νεώτεραι παρατηροῦνται πολλαὶ κατὰ τὰς ὑπερείας τοῦ λόφου τῆς Γορίτσας, ἐνθα ἐξάγονται οἱ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν οἰκιῶν τοῦ Βόλου λίθοι. Κάτω τῆς ἀκροπόλεως ἐκτείνεται ἡ πεδιάς ἐν ἧ ἔκειτο ἡ πόλις· πρὸς δὲ τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος παρατηρεῖται ἡ κρηπίς ἀρχαίας πύλης καὶ ὠραῖον λιθόστρατον ἀρχαίας ὁδοῦ· ἐν δὲ τῇ πεδιάδι πολλὰ θεμέλια οἰκιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζει τις τὴν διεύθυνσιν δύο ὁδῶν ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν. Ὁ Ληκ ἀνεῦρε τὸ μεταξὺ δύο ὁδῶν παραλλήλων διάστημα δεκαπέντε περίπου Ἀγγλικῶν ποδῶν, ὅπερ ἀποδεικνύει τὸ ὀλίγον βάθος τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως· τὸ δὲ πλάτος τῆς ὁδοῦ εἶνε στενόν, ὡς καὶ ἐν Πομπηίαι· ἀλλ' ἐλλείπουσιν ἐνταῦθα τὰ ἐκεῖ παρατηρούμενα πεζοδρόμια (Mez. ὡς ἀν.). Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως παρατηρεῖται κοιλότης τις, ἐν ἧ λελαξευμένη ἐν τινὶ βράχῳ διατρέχει ὑδραγωγεῖον δύο ποδῶν πλάτους καὶ 7 βάθους· ἀνάλογος κατασκευὴ παρατηρεῖται καὶ ἐν Φαρσάλῳ· ὁ δὲ Ληκ (4. σελ. 376) παραβάλλει ἀμφοτέρω μετὰ τὸ ἐν Συρακούσαις ὑδραγωγεῖον, προσθέτων, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀντὶ νὰ ὑψώνωσιν ὡς οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ὑψηλοὺς καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἐκείνους θόλους, τοὺς παρατηρουμένους καὶ σήμερον κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν πεδιάδα, κατασκευάζον τὸ ὑδραγωγεῖον των σκάπτοντες ἐντὸς βράχων ἢ ἐν ἐλλείψει τούτων κατασκευάζοντες ὀρθογώνιον τινα ὀχετὸν μετὰ τῆς ἀναγκαίας κλίσεως πρὸς καταφορὰν τοῦ ὕδατος, καὶ ἐννοεῖται μὲν, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου δὲν ἠδύνατο

νά φέρωσιν ὕδωρ ἐκ μεγάλων ἀποστάσεων, ἀλλὰ τὰ ἔργα ἀπῆλθον ὀλιγωτέραν ἐπιδιόρθωσιν καὶ ὑπέσχοντο χρονιωτέραν διάρκειαν. Ἐκτὸς τῶν τειχῶν ἴσταται εἰσέτι πύργος καταβρέων τουρκικῆς ἢ ἐνετικῆς ἐποχῆς, χρησιμεύων ἴσως πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν ἀκτῶν. Αἱ δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν ὑπώρειαι τοῦ βράχου τῆς Γορίτσας ὑποσκαπτόμεναι ὑπὸ τῶν κυμάτων παρουσιάζουσι πολλὰ σπήλαια, ἐξ ὧν τὸ δυτικώτερον καὶ μεγαλειότερον αὐτῶν εἶνε καθιερωμένον εἰς τὴν Παναγίαν, ἐνθα πολλοὶ συνέρχονται ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου τὴν 8^{ην} Σεπτεμβρίου· παρὰ δὲ τὸ σπήλαιον βήγνυνται πηγαὶ ἀλατούχων ὑδάτων.

Βορειοδυτικῶς τῆς Δημητριάδος ἐκτείνεται ἡ ὠραία παραλία πεδιάς τοῦ Βόλου, ἥτις, διήκουσα ἀπὸ τῆς Γορίτσας μέχρι τῶν ἐκ τοῦ Πηλίου καθηκόντων λόφων, ἀποκλειόντων αὐτὴν ἀπὸ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἔχει μῆκος μὲν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, πλάτος δὲ ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Πηλίου μιᾶς μόνον ὥρας. Ἡ πεδιάς αὕτη διαρρέεται ὑπὸ τριῶν χειμάρρων 1) τοῦ Ἀναύρου, ὅστις κατερχόμενος παρὰ τὸ χωρίον Ἀλμεριὰ ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν οὐχὶ μακρὰν τοῦ λόφου τῆς Γορίτσας. Ὁ χειμάρρος οὗτος ἀπὸ τινων ἐτῶν μετέβαλε κοίτην, ἐκβάλλων ἤδη διὰ τῆς πόλεως τοῦ Βόλου καὶ καταπλημμυρῶν τὰς ὁδοὺς αὐτῆς ἐν καιρῷ συχνῶν βροχῶν 2) τοῦ Μεγάλου ρεύματος, καλουμένου οὕτω διὰ τὴν βαθεῖαν κοίτην του καὶ τὸ ἀπόκρημνον τῶν ὄχθων του. Κατερχόμενον τοῦτο μεταξὺ Πορταρίας καὶ Μακρυνίτσας ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τοῦ ὄρους δέχεται παρὰ τὰ λεγόμενα Περιβόλια τὰ ὕδατα ἐτέρου ρεύματος, ὅπερ, πηγάζον $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας ὑπὲρ τὴν Πορταρίαν, διαιρεῖται εὐθὺς ἐκ τῶν πηγῶν του εἰς δύο κλάδους, ὧν ὁ εἰς ἀρδεύει τοὺς ἀγρούς τῆς Πορταρίας, Κατωχωρίου καὶ Βόλου, ὁ δὲ ἕτερος συμβάλλει μετὰ τοῦ Μεγάλου ρεύματος κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν θέσιν. Τὸ ἐκ τῆς συμβολῆς σχηματιζόμενον ποτάμιον, διαρρέον ἐπὶ μίαν ὥραν τὴν πεδιάδα χύ-

νεται εἰς τὴν θάλασσαν μεταξὺ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας πόλεως τοῦ Βόλου. Ὁ ἐκ τῆς Πορταρίας πηγάζων βραχίον τοῦ ποταμίου τούτου εἶνε ὁ Κραυσίδων τοῦ Δικαιάρχου, ὅστις ἤρδευε τοὺς ὑπὸ τὸ Πήλιον γεωργουμένους ἀγρούς· 3) ὑπὸ τοῦ Ξηριᾶ· ὁ χειμαρρὸς οὗτος ἀρχόμενος παρὰ τὴν θέσιν Γύφτοι ὑπὸ μίαν τῶν ὑψίστων ἀνατολικῶν κορυφῶν τοῦ Πηλίου ῥέει κατ' ἀρχὰς ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς· παρὰ δὲ τὴν γέφυραν τῆς Καρυᾶς ἀφανίζονται τὰ ὕδατα αὐτοῦ ἐντὸς φοβερᾶς καταβόθρας, ὥστε ἡ κάτω τῆς θέσεως ταύτης κοίτη τοῦ ποταμοῦ, καίτοι πάντοτε βαθεῖα, φέρει μόνον ὕδατα μετὰ συνεχεῖς βροχὰς ἢ κατὰ τὴν τῆξιν ἀφθόνων χιόνων. Στρεφόμενος δὲ κατὰ τὴν θέσιν Λεστιάνη πρὸς νότον κατέρχεται ὁ ποταμὸς εἰς τὴν πεδιάδα, ἐκβάλλων $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας δυτικώτερον τοῦ φρουρίου Βόλου. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τούτου παρὰ τὴν Λεστιάνην ἔκειτο μέχρι πρὸ μικροῦ ἐν τῷ μέσῳ προαιωνίων φηγῶν βυζαντινὸν κτίσμα ἢ μονὴ τῆς Σορδιαῆς. Ἐνταῦθα τὴν 16 Ἰανουαρίου 1878, 80 ἐθέλονται, ὀχυρωθέντες ὀπισθεν τῶν κορμῶν τῶν δένδρων καὶ πολεμήσαντες ἐπιδύο ἡμέρας κατὰ πολλαπλασίων ἐχθρῶν, ἀπεχώρησαν φονεύσαντες πολλοὺς τῶν ἐναντίων· οἱ δὲ Τοῦρκοι πρὸς ἐκδίκησιν εἰσελθόντες ἐνέπρησαν τὴν μονὴν, ἀφ' οὗ ἀφῆρσαν ὅτι πολῦτιμον εἶχεν αὕτη.

ὑπὸ τοιούτων λοιπὸν ποταμίων διαρρέομένη ἡ κοιλάς τοῦ Βόλου εἶνε κατὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος αὐτῆς καὶ παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Πηλίου κατάφυτος ὑπὸ ἐλαιῶν, κατὰ δὲ τὸ δυτικόν, καλουμένη Λάμια καὶ οὔσα σύνδενδρος κατὰ τοὺς πρότερον χρόνους, κατέστη διὰ τὴν διηκεῖ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τοῦ Βόλου ὑλοτομίαν γυμνὴ, ἐνέχουσα θάμνους τινὰς μόνον καὶ μονομερῆ δένδρα.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς πεδιάδος ταύτης ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου καταντικρὺ τοῦ πορθμοῦ τῶν Τρικέρων κεῖται ἡ πόλις τοῦ Βόλου, συγκειμένη ἐκ τοῦ φρουρίου, Καστροῦ νῦν λεγομένου, ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ φρουρίου κειμένων

Παλαιῶν Μαγαζείων, καὶ ἐκ τῆς κατὰ μῆκος τῆς παραλίας ἐκτεινομένης νέας πόλεως τοῦ Βόλου. Καὶ τὸ μὲν φρούριον, κατοικοῦμενον μόνον ὑπὸ τουρκικῶν οἰκογενειῶν, εἶνε βυζαντινὸν κτίσμα μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ καλούμενον ὑπ' αὐτοῦ *Γόλος*, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶδομεν· τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου κείμενα μικρὰ καὶ ἄσημα οἰκοδομήματα κατοικοῦνται ὑπ' Ἑλλήνων ἐμπόρων, οἵτινες κατερχόμενοι ἐκ τῶν χωρίων διαμένουσιν καθ' ἅπασαν τὴν ἐβδομάδα ἐνταῦθα μεταβαίνοντες τὴν κυριακὴν εἰς τὰ χωρία των. Ἐνταῦθα τελεῖται ἀνὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ σάββατον ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἐνθα συνέρχονται ἐκ τῆς Μαγνησίας καὶ Θεσσαλίας ἐν γένει πολλοὶ πρὸς συναλλαγὴν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐνηργεῖτο μέχρι πρὸ μικροῦ καὶ ἅπαν τὸ ἐμπόριον τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῆς Θεσσαλίας· ἀλλ' αὐξανομένης τῆς ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας καὶ ἀποκαταστάσεως ἀτμοπλοικῆς συγκοινωνίας τοῦ Βόλου μετὰ τε τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἤρξατο πρὸ 30 ἐτῶν συνοικιζομένη ἡ νέα πόλις τοῦ Βόλου· καίτοι δὲ παρεμβληθέντων πολλῶν κωλυμάτων εἰς τὴν πρόοδον καὶ αὐξήσει αὐτῆς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ καταστῇ αὕτη μία τῶν σπουδαίων πόλεων τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀριθμοῦσα ἤδη περὶ τὰς 1000 εὐκτίστους οἰκίας, ὧν τινες δύνανται νὰ κοσμήσωσιν εὐπρεπῶς τὰς ὁδοὺς πολλῶν μεγαλοπόλεων· δὲν θὰ βραδύνῃ δὲ νὰ προαχθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ πόλις αὕτη διηνεκῶς συνοικιζομένη ὑπὸ τε τῶν κατοίκων τῶν 24 χωρίων καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀλλοδαπῶν ἐγκαθισταμένων πρὸς ἐμπορίαν. Ἐνταῦθα ἐνεργεῖται σήμερον ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς τε εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῆς Θεσσαλίας· μολονότι δὲ στατιστικὴ τις οἰαδήποτε ἐν τῇ Τουρκίᾳ ἀκριβῆς δὲν δύναται νὰ γίνῃ, κατὰ μέσον ὅμως ὄρον ὑπολογίζων δύναται νὰ ἀναβιβάσῃ τις τὸ ὅλικόν ἐμπόριον τοῦ Βόλου εἰς 20,000,000 φρ. Ἡ πόλις τοῦ Βόλου εἶνε ἡ ἔδρα τοῦ διοικητοῦ τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου ὡς καὶ τοῦ μητροπολίτου Δημητριάδος, ὅστις, φέρων τὸν τίτλον «Δημητριάδος, Ἁγιάς καὶ Ζαγοράς, ὑπερτί-

μου καὶ ἐξάρχου Πελασγῶν», ποιμαίνει πνευματικῶς τοὺς κα-
τοίκους ἀπάντων τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης καὶ
πολλῶν τῆς Πελασγιώτιδος· ἐδρεύουσι δὲ ἐν τῷ Βόλῳ καὶ οἱ
πρόξενοι τῆς Αὐστρίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἑλ-
λάδος. Ἀρχαία ἐν τῇ πόλει καὶ παρ' αὐτὴν δὲν ἀνευρίσκονται
μόνον εἰς τὰ τεῖχη τοῦ μόνου ναοῦ τῆς πόλεως, τοῦ τιμωμέ-
νου εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὑπάρχουσιν ἐπιτύμβιοι
λίθοι μετ' ἐπιγραφῶν μετακομισθέντες ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἐπὶ
τῆς ἀντίπεραν ἀκτῆς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου κειμένων Πα-
γασῶν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως εἶνε περὶ τὰς 5000, ἐξ ὧν
περὶ τοὺς 600 Ὄθωμανοὶ κατοικοῦντες ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ
300 ἰουδαῖοι συνωκισμένοι εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νέας
πόλεως· ὁ δὲ λοιπὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως εἶνε ἑλληνικὸς,
ὅστις, καταγινόμενος μετὰ τῆς ἐξειδιασμένης εἰς τοὺς Ἑλλη-
νας ἰκανότητος καὶ ἐπιμελείας εἰς τὸ ἐμπόριον, προήχθη εἰς
ἰκανὴν εὐημερίαν, φροντίζων οὐ μόνον περὶ τῆς ὑλικῆς αὐτοῦ
προόδου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, διατη-
ρῶν καλὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα ἀρρένων καὶ κορασιῶν.

Μίαν ὥραν ὑπὲρ τὴν πόλιν τοῦ Βόλου κεῖται ἐπὶ τῶν πο-
δῶν τοῦ Πηλίου τὸ χωρίον *Βόλος*, ὅπερ, ἐκτεινόμενον ἐπὶ
μίαν ὥραν κατὰ μῆκος, κεῖται μετὰ τοῦ μεγάλου βεύματος
καὶ τοῦ Ἀναύρου· καὶ ἡ μὲν δυτικὴ αὐτοῦ ἀκρὰ, κειμένη ἐπὶ
τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ βεύματος, καλεῖται Ἁγιος Ὀρούφριος·
κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ
ποταμίου κεῖνται εὐθαλέστατοι κῆποι, κατάφυτοι ὑπὸ ὀπω-
ροφόρων δένδρων, συκαμινεῶν καὶ αἰγείρων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν
ὁποίων ὑψοῦνται πύργοι ὑψηλοὶ, ὡς οἱ ἐν τοῖς Λεχωνίοις, κα-
ταρρέοντες ἤδη καὶ αὐτοί· ὑπέρεκται δὲ τῶν Κήπων τὸ μέ-
σον τοῦ χωρίου καλούμενον Ἀνακασιά, κείμενον δὲ ἐν τῷ μέ-
σῳ ἐλαιῶν καὶ λοιπῶν δένδρων· ἀλλὰ κραταιοτέρα ἀναφαίνεται
ἡ βλάστησις εἰς τὸ ἀνατολικώτερον μέρος τοῦ χωρίου τὸ ἐπὶ
τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀναύρου κείμενον καὶ καλούμενον Ἀλ-
λημεριά ἢ Βλοχομαχαλιᾶς. Ὑπέρεκται δὲ ταύτης λόφος

Ἐπισκοπὴ καλούμενος φέρων ἐπὶ τῆς κορυφῆς ναίσκον τινὰ τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἐνταῦθα ὁ Δῆκ, βασιζόμενος ἐπὶ τινων ὀρθογωνίων λίθων ἀνευρισκομένων ἐν τῷ τείχει τοῦ ναοῦ, τοποθετεῖ τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀρχαίας Ἰωλκοῦ προσεπιλέγων ὅτι κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν περιοίκων πολλὰ μάρμαρα εὑρέθηντα κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου μετεκομίσθησαν ἀλλὰ-χοῦ· ἀλλὰ καὶ τύμβοι τινὲς ἀρχαῖοι καὶ ἀγγεῖα ἀνευρέθησαν ΒΑ τοῦ λόφου τῆς ἐπισκοπῆς· σήμερον ὅμως δὲν παρατηρεῖται οὐδὲν ἔγνος τῆς ἀρχαίας πόλεως· οὐδόλως ὅμως παράξενον, ἂν πόλις κατεστραμμένη ἤδη ἐπὶ Στράβωνος δὲν ἐγκατέλειπεν οὐδὲν ἔγνος τῆς ὑπάρξεώς της ἐν τόπῳ μάλιστα, ἐνθα ἔκτοτε ἐκτίσθησαν καὶ κτίζονται πολλαὶ νεώτεροι οἰκοδομαί. Ἡ πόλις αὕτη, πρωτεύουσα τῶν Μινυῶν, ἤκμασε κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους, καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς συνηθροίσθησαν οἱ τότε λογάδες τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν περὰ τῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰάσονος ἐκστρατεύσωσιν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ χρυσοῦ δέρατος· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἦτο ἄσημος καὶ βραδύτερον κατελύθη διὰ τὰς στάσεις καὶ τυραννίδας κατὰ Στράβωνα· ὑπάρχουσα δὲ ἔσως μικρὰ καὶ ἄσημος κατὰ τὸν συνοικισμὸν τῆς Δημητριάδος, ἠρημώθη κατόπιν ὅλως, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τινος χωρίου τοῦ Στράβωνος (9, 438)· ἐκαλεῖτο δὲ κατὰ τὸν Στράβωνα (19, 436) καὶ Λίβιον (44, 12) καὶ ἡ κάτω τῆς πόλεως παραλία Ἰωλκός· ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς ἐπισκοπῆς τοποθέτησις τῆς πόλεως βεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος λέγοντος ἀπέκκεται δὲ τῆς Δημητριάδος ἐπτὰ σταδίους τῆς θαλάσσης Ἰωλκός. Ἐν δὲ τῷ αἰγιαλῷ αὐτῆς ἐτελεῖτο κατὰ Στράβωνα ἡ Πυλαϊκὴ πανήγυρις· καὶ τινες μὲν τῶν ὑπομνηματιστῶν συνταυτίζουσι ταύτην μετὰ τῆς Ἀμφικτυονικῆς πανηγύρεως, τῆς τελουμένης κατὰ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, κείμενον ἑκατοντάδας σταδίων μακρὰν τῆς Μαγνητικῆς παραλίας· ἕτεροι δὲ προτείνουσι τὴν διόρθωσιν εἰς Πελιακὴν, ἐννοοῦντες τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀκάστου εἰς μνήμην τοῦ

ἢ πρ. 193 ἀνορθῶ μὲν 8 ἀρχαῖα φέρονται.

Ἄλλὰ δυστυχῶς τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ παρέρχονται ἡ ἐμφιλοχωρήσασα διχόνοια μεταξὺ τῶν κατοίκων καὶ αἱ δικαστικαὶ ἐριδες, τοῦ Ἄλῃ πασᾶ αἱ ἐπίβουλοι ἐνέργειαι, ἡ προαγομένη εὐρωπαϊκὴ βιομηχανία, καὶ τέλος ἡ χρεωκοπία τῆς Αὐστριακῆς τραπέζης κατέστρεψε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀμπελακιωτῶν. Οἱ θεσμοὶ ὅμως, οἵτινες μικρὸν καὶ πτωχὸν καὶ ἄσημον χωρίον, κείμενον οὐχὶ ἐπὶ τῆς παραλίας οὐδὲ ἐπὶ τῶν ὄχθων πλευστοῦ τινος ποταμοῦ, ἀλλ' ἐπὶ ὄρεινῆς τινος ἀκρωρείας, εἰς ἣν μόνον αἴγες δύνανται νὰ ἀναρβιχθῶσι, μετέβαλον εἰς σπουδαῖον κέντρον ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας, οἱ θεσμοὶ, οἵτινες εἰσήγαγον τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐημερίαν εἰς τοὺς κατοικοῦντας τοὺς ἀπροσίτους βράχους τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἱ θεσμοὶ, οἵτινες ἐθαυματούργησαν ὑπὸ τὴν βαρυτέραν τῶν τυραννιῶν, οἱ θεσμοὶ οὗτοι, λέγω, ὀφείλουσι σπουδαίως νὰ μελετηθῶσι ὑπὸ πάντων ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὸ ἀντικείμενον τῆς σκέψεως καὶ τῆς μερίμνης εἶνε ἡ βελτίωσις τῆς καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην δυσπραγούσης ἐργατικῆς τάξεως (Boulang. ὡς ἀν.).

Οἱ κάτοικοι τῶν Ἀμπελακίων συμποσοῦνται σήμερον μόλις εἰς 600, ἀποζῶντας ἐκ τῆς γεωργίας τῶν ὀλίγων κτημάτων ἢ κατασκευάζοντας ἄνθρακας. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι τὸ διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου Ἀμπελακιώτου Μάνιερν ἐν τῷ χωρίῳ συστηθησόμενον γυμνάσιον θὰ ἀποδώσῃ ζωὴν τινα καὶ κίνησιν εἰς τὸ καταπεπτωκὸς χωρίον. Ἀρχαῖα λείψανα παρὰ τὰ Ἀμπελάκια δὲν παρατηροῦνται, κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Τεμπῶν ἀνευρίσκονται λείψανα ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐποχῆς. Ἐνταῦθα ἴσως ἔκειτο ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευομένη Λάρισσα ἢ ἐπὶ τῇ Ὀσση, διάφορος τῆς ὁμωνύμου πρωτευούσης τῆς Θεσσαλίας.

Ἐνταῦθα καταλήγει ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Μαγνησίας· μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἀνατολικῆς, ἀρχόμενος ἐκ τοῦ μεσημβρινωτέρου αὐτῆς σημείου καὶ καταλήγων εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ.

Ἡ πρὸς τὴν Εὐβοίαν καὶ Σκιάθον ἐστραμμένη πλευρὰ τῆς χερσονήσου τῶν Τρικέρων εἶνε, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἀπότομος καὶ τραχεῖα· βράχοι φαιοὶ καὶ φαλακροὶ ἀποτόμως κατερχόμενοι μέχρι τῆς θαλάσσης ἀποτελοῦσι τὴν ἀφιλόξενον αὐτὴν ἀκτὴν. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Σκιάθου ὑπάρχει ὕψαλος, *Μύρμηξ* μὲν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καλουμένη, *Ἐλευθέρι* δὲ σήμερον, ἐφ' ἧς κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐξώκειλαν τρεῖς τῶν προπλευσῶν νηῶν τοῦ Περσικοῦ στόλου· πρὸς ἀναγνώρισιν δὲ ἐπέθηκαν ἐπὶ τῆς ὑφάλου οἱ βάρβαροι στήλην λίθου (Ἡρ. 7. 183). Ἐνθα δὲ ἡ ἀκτὴ στρέφεται πρὸς βορρᾶν προέχει ἐν τῇ θαλάσῃ ἀκρωτήριον σχηματίζον τὴν ἀνατολικωτέραν ἄκραν τοῦ Πηλίου καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου (Στρ. 7. 130). Ἡ ἄκρα αὕτη, καλουμένη σήμερον Ἅγιος Γεώργιος, εἶνε ἡ πολυθρόλητος *Σηπιάς*, καὶ πᾶσα δὲ ἡ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς βορειότερον κειμένης ἄκρας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐκαλεῖτο *Σηπιάς ἀκτὴ*, ἣτις καὶ τετραγώδηται καὶ μετὰ ταῦτα ἐξύμνηται διὰ τὸν ἐπ' αὐτῆς ἀφανισμόν τοῦ Περσικοῦ στόλου (Στρ. 9. 443). Ἐν τῇ ἀκτῇ ταύτῃ παρατηροῦνται λείψανα ἀρχαίου Βυζαντινοῦ φρουρίου, Παλαιοκάστρου τανῦν καλουμένου. Ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ κώμη *Σηπιάς*, ἣτις φαίνεται κατοικουμένη καὶ μέχρι τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς· σπήλαια δὲ τινὰ παρατηρούμενα ἐν τοῖς παραλλοῖς βράχοις ὑπενθυμίζουσι τοὺς στίχους τοῦ Εὐριπίδου

ἔλθων παλαιᾶς χοιράδος
κοῖλον μυχὸν
Σηπιάδος.

(Ἄνδρ. 1266.)

Δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Παλαιοκάστρου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου κεῖται ἐντὸς χαράδρας κεκαλυμμένης ὑπὸ κραταιᾶς βλαστήσεως τὸ χωρίον *Μπρομούριον*, κατοικούμενον ὑπὸ 200 περίπου οἰκογενειῶν. Τὸ χωρίον τοῦτο, ὑποστάνμεγάλην καταστροφὴν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, δὲν ἠδυνήθη ἔκτοτε νὰ ἀναλάβῃ οὔτε κατὰ τὸν πληθυσμὸν οὔτε κατὰ τὴν εὐημερίαν τῶν κατοίκων, οἵτινες καλλιεργοῦντες

τὰ κτήματά των μόλις ἀποζῶσιν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος· εἶνε δὲ τὸ χωρίον τοῦτο τὸ ἔσχατον πρὸς μεσημβρίαν τῶν ἀνατολικῶν χωρίων τῆς Μαγνησίας χωριζόμενον διὰ μικρῶν λόφων ἀπὸ τοῦ δυτικωτέρου Λαύκου. Ἐπίνειον τοῦ Μπρομυρίου εἶνε ἡ *Πλαγαριά*, ἐνθα ὑπάρχει τελωνικὸς καὶ ὑγειονομικὸς σταθμὸς.

Βορειότερον τοῦ Μπρομυρίου ἀπαντῶμεν τὰ μικρὰ χωρία *Συκῆ*, *Μπιστιρίκα* καὶ *Μπίρ*, τὰ ὅποια ἐμνημόνευσα ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Ἀργαλαστῆς. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων ἐνασχολοῦνται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν.

Ἐτι βορειότερον τούτων κεῖται τὸ χωρίον *Πρόπαν*, κατοικούμενον ὑπὸ 80 περίπου οἰκογενειῶν· ἐξαρτῶμενον δὲ πρὶν ἐκ τῶν Μηλιῶν κατέστη ἤδη ἀνεξάρτητον. Μεταξὺ δὲ αὐτοῦ καὶ τοῦ Νεοχωρίου κεῖται ἐπὶ τοῦ ὄρους φρούριον βυζαντινόν, ὅμοιον τῷ Λειφοκάστρῳ, κατασκευασθὲν ἴσως πρὸς φρούρησιν τῆς χερσονήσου.

Μίαν ὥραν βορειότερον τῆς *Πρόπαν* κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Λαμπροῦ* ἐν τινι χαριεστάτῃ κοιλάδι οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας. Παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κεῖται μοναστήριον τῆς Θεοτόκου, ἐν ᾧ συνέρχονται τὸ θέρος πολλοὶ τῶν κατοίκων τῶν παρακειμένων χωρίων, ὅπως λουσθῶσιν εἰς τὰ διαυγῆ ὕδατα τῆς θαλάσσης.

Ὅδὸς τραχεῖα καὶ ἀνάντης ἄγει ἐκ τῆς Λαμπροῦς εἰς τὸ μικρὸν χωρίον *Ξορόχτι*, διερχομένη διὰ τῆς καλουμένης *Πόρτας*, ἐνθα βράχοι κατακάθετοι ἀνυψούμενοι δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τῆς ὁδοῦ σχηματίζουνσι πύλην, δι' ἧς ὀφείλει νὰ διέλθῃ ὁ διαβάτης. Τὸ χωρίον τοῦτο ὑπάγεται εἰς τὴν μίαν ὥραν βορειότερον κειμένην *Τσαγκαράδα*· συνίσταται δὲ αὕτη ἐκ 4 συνοικιῶν, αἵτινες, ἀπέχουσαι ἀλλήλων ὑπὲρ τὴν $\frac{1}{2}$ ὥραν καὶ χωριζόμεναι διὰ ρευμάτων, δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὡς ἰδιαίτερα χωρία· ἀλλὰ καὶ αἱ οἰκίαι αἱ ἐν ἑκάστη συνοικίᾳ κείμεναι, περιβαλλόμεναι ὑπὸ ἐκτεταμένων

κήπων, κατέχουσι ἑκτασιν δυναμένην νὰ περιβάλη πλείονα οἰκοδομήματα. Ἡ διάταξις αὕτη τῶν συνοικιῶν καὶ τῶν οἰκιῶν ἀπαντᾷ κατὰ μέρη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ χωρία τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποβαίνει ἡ περίμετρος τῶν χωρίων μεγάλη ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν κατοίκων. Αἱ οἰκίαι τῆς Τσαγκαράδας εἶνε περί τὰς 400, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς εἴτε καλλιεργοῦσι τὰ κτήματά των ἐνεργοῦντες ἰδίως καὶ ζωηρὰν σκωληκοτροφίαν, εἴτε ἀποδημοῦσιν εἰς ξένην γῆν. Καὶ πρότερον μὲν μετέβαινον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς παρακειμένας νήσους, μετακομίζοντες πρὸς πώλησιν τὸ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς χωρίοις κατασκευαζόμενον *σκουτίον* ἀπό τινων δὲ ἐτῶν ἢ χρῆσις τοῦ εἰρημένου ὑφάσματος λίαν περιορίσθη καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ἔπαυσε· οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἐτράπησαν πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα πολλοὶ τούτων πλουτήσαντες εὐηργέτησαν καὶ τὸ χωρίον των, διατrophούντες ἰδίαις δαπάναις καλὰ σχολεῖα τῶν τε ἀφρένων καὶ τῶν κορασίων.

Μίαν ὥραν βορειότερον τῆς Τσαγκαράδας χωριζόμενον ἀπ' αὐτῆς δι' ἀποτόμου βέυματος κείται τὸ χωρίον *Μούρεσι*, κατοικούμενον ὑπὸ 250 οἰκογενειῶν, ἐνασχολουμένων εἰς τὴν σκωληκοτροφίαν καὶ εἰς τὴν γεωργίαν τῶν ὀλίγων κτημάτων. Καὶ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τούτου πολλοὶ ἐκπατρίζονται ἀναζητοῦντες εἰς ξένην γῆν εὐημερίαν, ἣν ἐν τῇ ἰδίᾳ δὲν εὐρίσκουσι. Ὁ *Μεζιερ* ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τοῦ χωρίου τούτου εὐρίσκει ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰς *Μύρας*, πόλιν Μαγνητικὴν κατὰ τὸν *Θερμαϊκὸν κόλπον*, ἧς ὅμως τὰ ἐρείπια κατωτέρω θὰ ἀνεύρωμεν παρὰ τὸ χωρίον *Ζαγορά*.

Κατὰ τὴν παραλίαν τῶν εἰρημένων χωρίων ὑπάρχει μικρὸς τις ὄρμισκος *Ταμούχαρι* καλούμενος, χρησιμεύων δὲ ὡς ἐπίνειον αὐτοῦ κατὰ τὸ θέρος, καθότι τὸν χειμῶνα ἅπασα ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Πηλίου εἶνε ἀπροσπέλαστος. Ἐνταῦθα παρατrophούνται λείψανά τινὰ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς *Καραβοστασιὰ* καλούμενα, ἅτινα τινὲς τῶν νεωτέρων περὶ Μαγνησίας

συγγραψάντων θεωρουσιν ὡς ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Μαγνητικῆς πόλεως *Κασθαναίης*· ἀλλ' οὐ μόνον ἡ ἔλλειψις ἐρείπλων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ χωρίον τι τοῦ Ἡροδότου πείθει με, ὅπως ἀναζητήσω τὴν θέσιν τῆς εἰρημένης πόλεως βορειότερον τῆς προκειμένης θέσεως. Κατὰ τὸν εἰρημένον συγγραφέα (7. 188) ὁ Περσικὸς στόλος πανήμερον πλέων κατήχθη ἐκ τῆς Θέρμης εἰς τὴν Μαγνησίαν μεταξὺ Κασθαναίης πόλεως καὶ Σηπιάδος ἀκτῆς. Τοποθετοῦντες ἤδη τὴν Κασθαναίην ἐν τῷ ὀρμίσκῳ τῆς Ταμουχάρης, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν τὴν σκοπελώδη καὶ ἀποτομωτάτην ἄκραν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὡς τὴν παραλίαν, πρὸ τῆς ὁποίας ὄρμει ὁ χιλιοναύτης τοῦ Ξέρξου στόλος, ὅπερ ἀτοπώτατον, καθότι κατὰ τὴν περαιτέρω διήγησιν τοῦ Ἡροδότου, ἐπελθούσης τῆς τρικυμίας, αἱ μὲν πρὸς τῇ γῇ ὀρμῶσαι τῶν νεῶν ἀνεσπᾶσθησαν εἰς τὴν παραλίαν, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῆ, ἂν αὕτη ἦτο τραχεῖα καὶ βραχῶδης, ὡς ἡ κατὰ τὸν Ἁγίου Δημήτριον παρατηρουμένη· ὄφειλε λοιπὸν κατὰ τοῦτο νὰ ὀρμῇ ὁ Περσικὸς στόλος πρὸ εὐδίας καὶ ἀμμώδους παραλίας, οἷα παρατηρεῖται καθ' ἅπασαν τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν μόνον παρὰ τὴν Ταμουχάρην καὶ ὑπὸ τὰ χωρία Κισσὸν καὶ Ζαγοράν καὶ Μιντσέλαν· ὅτι δὲ ἅπαντες οἱ ὀρμίσκοι οὗτοι κατελήθησαν ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ στόλου, εἶνε ἀναμφίβολον, καθότι ἡ μικρότης ἐκάστου ἐξ αὐτῶν δὲν ἐπιτρέπει ὅπως παραδεχθῶμεν τὴν ἰδέαν, ὅτι εἰς ἐξ αὐτῶν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ τὰς πολυαριθμούς Περσικὰς νῆας· ὥστε κατὰ ταῦτα, ἐκτεινομένης τῆς ναυτικῆς παρατάξεως τῶν Περσῶν μέχρι τοῦ ὑπὸ τὴν Μιντσέλαν αἰγιαλοῦ, ἡ θέσις τῆς Κασθαναίης ζητητέα βορειότερον τούτου, ἐνθα καὶ πραγματικῶς θὰ ἀνεύρωμεν τὰ ἐρείπια αὐτῆς.

Βαθὺ καὶ ἀπότομον ρεῦμα χωρίζει τὴν Μούρσει ἀπὸ τοῦ μίαν ὥραν βορειότερον κειμένου Κισσοῦ (ἴσως Χρυσοῦ). Καὶ τοῦ χωρίου τούτου μία συνοικία ἀπέχει $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας τοῦ ἄλλου χωρίου, ποικίλα δὲ κάρπιμα δένδρα καὶ πλάτανοι σκιά:

ζουσι τὸ χωρίον, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι, συμποσούμενοι περὶ τὰς 3000 περίπου, καταγίνονται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ἔλαιον δὲ καὶ σῦκα καὶ πορτοκάλια καὶ κάστανα καὶ μῆλα καὶ μέταξα εἶνε καὶ τοῦ χωρίου τούτου, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνατολικῶν χωρίων, τὰ εἰσοδήματα. Κατὰ δὲ τὴν παραλίαν τοῦ χωρίου ἐν τῷ ὄρμῳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὑπάρχει τερπνοτάτη κοιλάς, διαρρέομένη ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος ρεύματος καὶ κατάφυτος ὑπὸ πορτοκαλεῶν καὶ κινδρῶν. Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο, ὡς καὶ παρὰ τὴν Ζαγοράν, ἀνεκαλύφθησαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν μεταλλεῖα ἀργυρούχου μόλυβδου, οὗ τινος ὁμως ἡ ἐκμετάλλευσις ἐνεργουμένη πρὸ 20 ἐτῶν ἐγκατελείφθη σήμερον.

Ἐν τέταρτον τῆς ὥρας μακρὰν τοῦ Κισσοῦ κεῖται ὄπισθεν ῥάχεως τινος τοῦ ὄρους τὸ μικρὸν χωρίον Ἀνήλιον, κατοικούμενον ὑπὸ 100 περίπου οἰκογενειῶν, καὶ 1/4 βορειότερον τούτου, τὸ χωρίον Μακρὰρβράχη, κατοικούμενον ὑπὸ 150 περίπου οἰκογενειῶν. Μίαν ὥραν βορειότερον τοῦ χωρίου τούτου κατέρχεται ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους ὄρητικὸς χειμάρρος, οὗ τινος τὰ ὕδατα καταπίπτοντα ἐντὸς καταβόθρας εὐρισκομένης ἐν τῷ ρεῖθρῳ ἀφανίζονται ἐπαναβλύζοντα κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ ἐπικρατοῦσαν ιδέαν, ὡς ἀνωτέρω ἐφῆρθη, κατὰ τὴν θέσιν Ἐφῆσον ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Πηλίου.

Μίαν δὲ ὥραν πέραν τοῦ χειμάρρου τούτου κεῖται ἐν θέσει ἀπόπτῳ καὶ εὐαέρῳ ἡ πρωτεύουσα τῶν ἀνατολικῶν χωρίων τοῦ Πηλίου, ἡ Ζαγορά. Τὸ χωρίον, κατοικούμενον ὑπὸ 500 περίπου οἰκογενειῶν, διατηρεῖται εἰς 4 σπουδαίως ἀπ' ἀλλήλων διεστώσας συνοικίας· καὶ ἐνῶ τὸ χωρίον καὶ τὰ περὶ αὐτὸ μέρη εἶνε κατάφυτα ὑπὸ καστανεῶν, συκαμινεῶν, μηλεῶν, πλατάνων καὶ λοιπῶν δένδρων, τὰ μεταξὺ τοῦ χωρίου καὶ τῆς παραλίας μέρη εἶνε κεκαλυμμένα ὑπὸ ἐλαιῶν, τῶν ὁποίων τὸ προϊόν μετὰ τῶν κουκουλίων, τῶν καστανῶν καὶ τῶν μῆλων εἶνε τὸ κυριώτερον εἰσοδήμα τῆς Ζαγοράς. Καὶ ἐν μὲν τῇ μεγαλειτέρῳ συνοικίᾳ, τῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κεῖται

ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὑπὸ μεγίστων πλατάνων σκιαζομένης ἀγο-
 ρᾶς μαρμαρικτιστος κρήνη, ἰδρυθεῖσα οὐχὶ πρὸ πολλοῦ δαπάνῃ
 τῆς Κυρίας Εὐτέρπης Α. Κασσαβέτου. Ἐν δὲ τῇ συνοικίᾳ τοῦ
 Σωτῆρος εὐρίσκεται ὁμώνυμος Βυζαντινὸς ναὸς ἰδρυθεὶς κατὰ
 τινα ἐν τῷ τόπῳ ἐπιγραφὴν τὸ 1160 μ. Χ., ἔχει δὲ οὗτος
 σχῆμα ἑλληνικοῦ σταυροῦ μετὰ θόλου, ὅπως ἅπαντες σχεδόν
 οἱ ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περισωζόμενοι ναοί. Ἐν τῷ ἐσωτε-
 ρικῷ αὐτοῦ παρατηροῦνται τοιχογραφίαι ἀμυδρῶς διακρινόμε-
 ναι διὰ τὸ ἱπικρατοῦν σκότος· περίεργα δὲ λίαν εἶνε τὰ κιο-
 νόκρανα τῶν ὑποβασταζόντων τὸν θόλον κίωνων. Οἱ κάτοικοι
 τῆς Ζαγοράϊ ἦσαν ἀνέκαθεν φιλαπόδημοι, διὸ καὶ ἐνωρίτατα
 τὸ χωρίον κατέστη γνωστὸν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν· καὶ πάντα
 δὲ τὰ χωρία τοῦ Πηλίου ἦσαν γνωστὰ εἰς τὸν ξένον κόσμον
 ὡς χωρία τῆς Ζαγοράς· ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εὐ-
 ρίσκομεν ἐν μὲν τῇ Ῥουμανίᾳ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρίκιον
 διακριθέντα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ὀσπαδάρων Νικολάου Μαυ-
 ροκορδάτου καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντῖνου, ἐν δὲ τῇ Ὀλλαν-
 δίᾳ τὸν Ἰωάννην Πρίγκον, ὅστις πλουτήσας διὰ τοῦ ἐμπορίου
 δὲν ἐπελάθετο τῆς γενετῆρας αὐτοῦ γῆς, ἀλλ' ἐπανελθὼν
 κατὰ τὸ 50^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐπεξέτεινεν ἰδίᾳ δαπάνῃ
 τὸ προϋπάρχον ἑλληνικὸν σχολεῖον, προικίσας αὐτὸ μετὰ κα-
 λῆς βιβλιοθήκης, ἣτις ὁμῶς διαρπαζομένη ἔκτοτε περιωρίσθη
 ἤδη εἰς ὀλίγα σητόδρωτα βιβλία, κατατεθειμένα ἐν τινι ἐτοι-
 μορρόπῳ οἰκίσκῳ. Βελτίονα ταύτης τύχην ἔσχεν ἡ ὑπὸ τοῦ
 Κἀλλινίκου Πατριάρχου καὶ τῶν ἀδελφῶν Εὐσταθίου καὶ
 Γεωργίου Λαπάτη ἰδρυθεῖσα βιβλιοθήκη, ἣς τὰ βιβλία ταξι-
 νομηθέντα διατηροῦνται ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ· μεταξὺ δὲ
 αὐτῶν ὑπάρχει καὶ ἑκδοσίς τις τῶν παρεκβολῶν εἰς Ἰλιάδα
 καὶ Ὀδύσειαν τοῦ Εὐσταθίου τυπωθεῖσα τὸ 1521· καὶ ἑτέρα
 παραπλησίας χρονολογίας τοῦ Εὐκλείδου· ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ
 Πρίγκου καὶ ἕτεροι πλούσιοι Ζαγοραῖοι εὐηργέτησαν πολλα-
 χῶς τὴν πατρίδα των. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης Κασσαβέτης ἐσύ-
 στησε πρὸ εἰκοσθετίας ἐν Ζαγορᾷ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς χωρίοις

τοῦ Πηλίου παρθεναγωγεῖον, συντηρούμενον καὶ μέχρι σήμερον ἐκ σπουδαίου κληροδοτήματος τοῦ εἰρημένου εὐεργέτου, καὶ συντελέσαν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ γυναικείου φύλλου τοῦ χωρίου· ὁ δὲ ἐν Μόσχᾳ ἀποθανὼν ἔμπορος Ζαγοραῖος Κρίτσκις κατέλειπε κληροδοτήμα, δι' οὗ σπουδάζουσι τέσσαρες νέοι τοῦ χωρίου εἰς Ἀθήνας. Ἡ μνημονευθεῖσα Εὐτέρπη Α. Κασσαβέτου ἐδαπάνησε ποσὸν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον εἰς κατασκευὴν τῆς ἐκ τοῦ χωρίου εἰς Πορταρίαν διὰ τῶν κορυφῶν τοῦ Πηλίου ἀγούσης ὁδοῦ. Ἄλλ' οὐ μόνον ἐπὶ πλούτῳ καὶ τῇ καλῇ χρήσει τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παιδείᾳ διεκρίθησαν τὰ τέκνα τῆς Ζαγορᾶς· τὸ ἀρχαιότατον ἑλληνικὸν σχολεῖον τὸ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἦτο τὸ τῆς Ζαγορᾶς, συστηθὲν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17^{ου} αἰῶνος καὶ εἰς τὴν ὑπαρξίν τούτου ὀφείλεται ἡ ποιά τις ἀνάπτυξις τῶν κατοικῶν τοῦ χωρίου, ἥτις οὐκ ὀλίγον συνετέλει εἰς τὴν καλὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀποκατάστασιν. Εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ζαγορᾶς ἐδιδάχθησαν τὰ πρῶτα γράμματα ὁ Φήγας ὁ Φεραῖος, ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς καὶ ὁ Καλλίνικος ὁ πατριάρχης, περὶ τοῦ ὁποῦ ἀναγινώσκωμεν τὰ ἀκόλουθα ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κούμα (Τόμ. 10 σ. 399): «Μετὰ Κύριλλον τὸν 5' ἐνεχειρίσθη τὴν πατριαρχικὴν ράβδον ἀνὴρ στολισμένος μὲ ἀκριβῆ εἰδήσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας· ἐπειδὴ ἡ πατρίς του Ζαγορὰ περιέχεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δημητριάδος, πρῶτόν του ἔργον ἦτο νὰ ἀποσπάσῃ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἀπὸ τὸν μητροπολίτην Λαρίσσης καὶ νὰ τὴν ἀναδείξῃ ἀρχιεπισκοπὴν, χειροτονήσας ἀρχιεπίσκοπον τὸν ἀδελφόν του Γρηγόριον· ὁ λαὸς ὁμῶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο πάντοτε ἐνθουσιασμένος μὲ τὸν Κύριλλον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠρέσκετο εἰς τὸν Καλλίνικον· καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ περὶ προσδιορισμοῦ τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων· ἐξελήφθη αἰρετικὸς καὶ ἀντίθεος. Ἄλιεῖς καὶ μπακάληδες ἔκαμαν κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν, καὶ μίαν κυριακὴν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας ὤρμησαν ἐναντίον του, τὸν

ἔδειραν ἀπανθρώπως καὶ τὸν ἐδίωξαν ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον. Μετὰ ἐξάμηνον πατριαρχεῖαν κατέφυγεν ὁ Καλλίνικος εἰς τὴν πατρίδα του Ζαγοράν· ἐκεῖ δὲ ἐγκατεβίωσε συντελέσας λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰς τὴν πρόδον τοῦ ὑπάρχοντος σχολείου καὶ συγγραφέας διάφορα ἱστορικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα· ἀπέθανε δὲ τὸ 1792· ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ζαγορᾶς ὑπάρχει εἰσέτι θρησκευτικὸν τι ποίημα, ἡ Βοσπορομαχία, ποιηθὲν μὲν ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Εὐγενίου, ἀντιγραφὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Καλλίνικου.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ζαγορᾶς κεῖται τὸ ἐπίνειον αὐτῆς *Χορευτὸν*, ἐνθα ὑπάρχουσιν ἀποθῆκαι τινες, ἐν αἷς ἀποταμειούνται τὸ θέρος δημητριακοὶ καρποὶ, καθότι τὸν χειμῶνα ἡ συγκοινωνία τοῦ χωρίου διὰ τε τῆς θαλάσσης καὶ κατὰ ξηρὰν καθίσταται δυσκολωτάτη πρὸς τὰ ἐκτός.

Μετὰ ὦραν βορειότερον τῆς Ζαγορᾶς κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Πορί*, οὐχὶ μακρὰν τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ κεῖται ὁ καταρράκτης τοῦ ῥύακος *Καλοκαιρινοῦ*, οὗτινος τὰ ὕδατα, καίτοι ὀλίγα, καταπίπτοντα ὅμως ἀπὸ ὕψους 120 περίπου ποδῶν, πληροῦσι κρότου τὴν πέριξ ἀγρίαν φύσιν. Οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ῥεύματος τούτου παρὰ τὸ καλούμενον « Καλύδι τοῦ Παναγιώτου » παρατηροῦνται βυζαντινὰ ἐρείπια ἀνάμικτα μετὰ ἀρχαίων ἑλληνικῶν· ἴσως ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Σκύλακος μόνον μνημονευομένας *Μύρας*.

Ἐτι βορειότερον τοῦ Πορίου, χωριζόμενα ἀπ' αὐτοῦ διὰ βαθυτάτου καὶ ἀποτόμου ῥεύματος *Πόρου* καλουμένου, κεῖνται τὰ ἐρείπια τοῦ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 πυρποληθέντος χωρίου *Μιντζέλα*, οὗ τινος οἱ κάτοικοι, συνοικισθέντες εἰς τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἔκτισαν τὴν πολίχνην *Νέα Μιντζέλα*, ἀριθμοῦσαν ἤδη περὶ τὰς 200 οἰκίας καὶ ἔχουσιν 20 μεγάλα καὶ ταχύπλοα σκάφη. Ἐν δὲ τῷ καταστραφέντι χωρίῳ παραμένουσι σήμερον ἀνθρακεῖς τινες. Μεταξὺ δὲ τῆς Μιντζέλης καὶ τοῦ 1/2 ὥραν

βορειότερον κειμένου *Βενέτου* κείται ἡ μονὴ τοῦ *Φλαμουρίου*, ἰδρυθεῖσα ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπὸ μοναχῶν ἐλθόντων ἐκ τῶν *Μετεώρων* εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου *Διονυσίου*· παρὰ δὲ τὴν *Μονὴν* ὑπάρχουσι ἐρείπια *Βυζαντινοῦ φρουρίου*. Τὸ δὲ χωρίον *Βενετον*, ἀπέχον μίαν ὥραν τῆς παραλίας, κατοικεῖται ὑπὸ 80 περίπου γεωργικῶν οἰκογενειῶν· κατὰ δὲ τὴν παραλίαν τοῦ χωρίου παρατηροῦνται τὰ ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐν τοῖς βράχοις ὑπονομηθέντα σπήλαια, ἅτινα καλούμενα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὸ σχῆμά των *Ἴπλοι*, ἦσαν διάσσημα διὰ τὸ ναυάγιον τῶν *Περσικῶν νηῶν*.

Ὅδὸς κεκαλυμμένη ὑπὸ θάμνων, ἀμπέλων καὶ συκῶν ἀγει ἀπὸ τοῦ *Βενέτου* ἐπὶ δύο ὥρας εἰς τὸ *Κεραμειδιον*, κατοικούμενον ὑπὸ 1000 περίπου κατοίκων, ὧν ἡ κυριώτερα ἑνασχόλησις εἶνε ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων καὶ ἡ κτηνοτροφία· σῦκα δὲ καὶ κουκούλια καὶ οἶνος καὶ βούτυρον εἶνε τὰ προϊόντα αὐτοῦ. Εἰς τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου ἀνευρίσκονται ἐνεπίγραφοι ἐπιτύμβιοι λίθοι μετακομισθέντες ἴσως ἐνταῦθα ἐκ τῶν ὀλίγων ἀπωτέρω τοῦ χωρίου κειμένων ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐρειπίων, ἅτινα, συνιστάμενα ἐκ μεγάλων καὶ οὐχὶ λίαν κανονικῶν λίθων, ἐκτείνονται ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι ὑπερκειμένου τινὸς λόφου, ἐν ᾧ ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως· καὶ παρὰ μὲν τὴν θάλασσαν ὑποσκαπτόμενοι οἱ βράχοι ὑπὸ τῶν κυμάτων συγκαταρρέουσι μὲ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἰδρυμένα τείχη, ἐνῶ ἀλλαχοῦ ὑψοῦνται εἰς ἱκανὸν ὕψος τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων τειχῶν, καὶ μόνον κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος, ἐνθα ὁ λόφος κατέρχεται ἀποτόμως ἐπὶ χαράδρας, ἐλλείπει ἡ τεχνητὴ ὀχύρωσις. Ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν ὑπαρξίς τῆς ἀρχαίας αὐτῆς ἀκροπόλεως φαίνεται ἀναιροῦσα τὴν ἀνωτέρω ἐκφρασθεῖσαν ιδέαν, ὅτι οὐδέποτε αὗται ἰδρύνοντο ἐπὶ παραλίας· ἐνταῦθα ὅμως ἡ ἀγρία καὶ ἀπότομος παραλία τοῦ *Πηλίου* εἶνε τὸ ὀχυρώτατον φυσικὸν ὀχύρωμα κατὰ τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιδρομῶν· εἶνε δὲ τὰ ἐρείπια ταῦτα, ὡς ἀνωτέρω ἤδη ἀπέδειξα, τῆς ἀρχαίας πόλεως *Κα-*

σθαναίης, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα παρέμεινε εἰς τὴν τουρκικὴν ὀνομασίαν τοῦ παρακειμένου χωρίου *Σκλήθρον*, καλουμένου Τουρκιστί Κεστενέ-κίβι, ὅ ἐστι χωρίον τῆς Κασθαναίης.

Πέραν τοῦ Κεραμιδίου τὸ Πήλιον καταπίπτει ἐκ τῶν ὑψηλῶν αὐτοῦ κορυφῶν εἰς ταπεινοτέραν σειρὰν καλουμένην σήμερον *Μαυροβοῦρι*.

Τὸ δὲ μνημονευθὲν χωρίον *Σκλήθρον* ἀπέχει μίαν ὥραν τῆς θαλάσσης, κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 80 περίπου οἰκογενειῶν καταγινόμενων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ὧν τὸ εἰσόδημα εἶνε μέταξα, ὀλίγον ἔλαιον καὶ ξυλική.

Τρεῖς δὲ ὥρας βορειότερον τοῦ Σκλήθρου, χωριζόμενον ἀπ' αὐτοῦ διὰ ρεύματος *Ἀρκοποιάμου* καλουμένου, κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Πολυδέθρι*, ἐν τῷ μέσῳ πυκνοτάτης βλαστήσεως, κατοικοῦμενον ὑπὸ 30 περίπου γεωργικῶν οἰκογενειῶν. Παρ' αὐτὸ προέχει ἐν τῇ θαλάσῃ ἀκρωτήριον *Δερματᾶς* τανῶν καλούμενον, ὅπερ ὁ μὲν Μεζιέρ ἀποκαλεῖ *Ceanium*, κακῶς ἀναγινώσκων τὸ Διάντειον τοῦ Πλινίου· κατ' ἐμὲ δὲ ἡ ἄκρα αὕτη εἶνε ἡ *Μαγνησία* ἄκρα τοῦ Πτολεμαίου, κειμένη κατ' αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῆς Σηπιάδος.

Ὁδὸς γραφικωτάτη ἄγει ἐπὶ δύο ὥρας ἐκ τοῦ Πολυδεθρίου εἰς τὸ βορειότατον τῶν ἀνατολικῶν χωρίων τοῦ Πηλίου τὸ *Σκίγι*, κατοικοῦμενον ὑπὸ 50 περίπου οἰκογενειῶν γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων· ἡμίσειαν δὲ ὥραν ὑπὲρ τὸ χωρίον ἐπί τινος λόφου παρατηροῦνται ἐρείπια βυζαντινοῦ φρουρίου, ἐνέχοντα ὀρθογωνίους τινὰς λίθους ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἀκροπόλεως. Καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἀποτομώτατον μέρος τοῦ λόφου ἔλλειπει ἡ φυσικὴ ὀχύρωσις, ἐνῶ τὰ ἀσθενέστερα μέρη ὑπερασπίζονται ὑπὸ πύργων, ὧν δύο διασώζονται εἰσέτι ὄρθιοι. Καὶ ὁ μὲν Ληκ τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν Ὀμηρικὴν *Θαυμάκην*, περὶ τῆς ὁποίας οὐδὲν τοπογραφικὸν διδόμενον ἀνευρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· κειμένη ὅμως ἐν τῇ ὑπὸ τὸν Φιλοκτήτην χώρα, οὐδ' ὅλως ἀπίθανον νὰ ἔκειτο παρὰ τὴν Μελί-

βοιαν, ἥς τὰ ἐρείπια θὰ ἀνεύρωμεν οὐχὶ μακρὰν τῆς θέσεως ταύτης ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης. Ἄν δὲ ἡ πόλις αὕτη ἀπεκαλέσθη οὕτω, ὅπως καὶ ἡ ὁμώνυμος ἐπὶ τῆς Ὀθρυος κειμένη, διὰ τὸν θαυμασίον ὀρίζοντά της, τότε καθίσταται ἔτι πιθανωτέρα ἢ ἐνταῦθα τοποθέτησις της, καθότι οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου ἀπαντᾷ εὐρύτερος καὶ θαυμασιώτερος ὀρίζων· ὁ δὲ Mezières, ἀντιφάσκων πρὸς τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Τίτου Λιβίου περὶ τῆς θέσεως τῆς Μελιβοίας, τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Φιλοκλήτου λίαν ἀτόπως, ὡς προσεχῶς θὰ ἀποδείξω.

Πέραν τοῦ χωρίου Σλίτι τελευτᾷ ἡ μακρὰ σειρὰ τοῦ Πηλίου, βεῦμα δέ τι μικρὸν *Δερὸς* καλούμενον χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης. Μεταξὺ τοῦ βεύματος τούτου καὶ ἐτέρου κατερχομένου ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης καὶ καλουμένου Βελίκας ἐκτείνεται μικρὰ καὶ εὐφορος πεδιάς, Ἁγιάκαμπος καλουμένη καὶ γεωργομένη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν χωρίων *Κάπιστας* καὶ *Θανάτου*. Τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν εἶνε οἴνοι, κουκούλια καὶ δημητριακοὶ καρποί. Τὸ μεγαλειότερον τῶν χωρίων τούτων εἶνε ἡ *Θανάτου*, κατοικουμένη ὑπὸ 350 περίπου οἰκογενειῶν καὶ ἀπέχουσα μίαν ὥραν τῆς παραλίας. Παρ' αὐτὴν κεῖται μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Θεολόγου, Βυζαντινὸν κτίσμα, καὶ πέραν τούτου ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς Ὀσσης ἐρείπια πολλῶν μοναστηρίων, ἐρημωθέντων πρὸ χρόνων διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πειρατείαν. Μεταξὺ δὲ τοῦ χωρίου *Θανάτου* καὶ τῆς παραλίας, ἐπὶ θέσεως ἀπόπτου, καλουμένης ὡς ἐκ τούτου *Βίγλας*, ἀνευρίσκονται ἐρείπια Βυζαντινοῦ φρουρίου κεμένου ἐπὶ ἀρχαιοτέρας ἑλληνικῆς ἀκροπόλεως, ὡς οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ μεγάλοι ὀρθογώνιοι λίθοι μαρτυροῦσιν. Ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ πρωτεύουσα τοῦ Φιλοκλήτου *Μελίβοια*, τῆς ὁποίας ἡ ὀνομασία κατὰ τι παρεφθαρμένη διεσώθη ἐν τῷ τόπῳ, καθότι τοπίον τι παρακειμένον καλεῖται τὴν σήμερον «Μολίβοια». Καὶ ὅτι μὲν ἡ πόλις δὲν ἔκειτο μακρὰν τῆς θαλάσσης, μαρτυροῦσι σα-

φῶς ὁ Ἡρόδοτος, λέγων, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐξεβράσθη μέρος τοῦ ναυαγήσαντος Περσικοῦ στόλου, ὁ Στράβων (9. 5) καὶ ὁ Ἀπολλώνιος (1, 592)· ὅτι δὲ ἔκειτο ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης τῶν μεσημβρινοανατολικῶν, ἦτοι τῶν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἐστραμμένων, ἐπικειμένη ἐπικαίρως τῇ Δημητριάδι, μαρτυρεῖ ὁ Λίβιος, λέγων ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο «in vadibus Ossae qua parte in Thessaliam vergit oportune imminens super Demetriadem»· ὥστε τὸ μνημονευθὲν Παλαιόκαστρον τῆς Βίγλας, κείμενον οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν ἐστραμμένων ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης, δεσπίζον δὲ καὶ τῆς ἐκ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ εἰς τὴν Δημητριάδα ἀγούσης ὁδοῦ, κατέχει ἀναμφιλέκτως τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Μελιβοίας· ἀτόπως δὲ ὁ Μεζιερ τοποθετεῖ αὐτὴν παρὰ τὸ Σίτι, ὅπερ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς Ὀσσης δὲν κεῖται, ἀλλὰ καὶ πολὺ τῆς θαλάσσης ἀφίσταται· ἡ ἔλλειψις δὲ σπουδαίων ἐλληνικῶν ἐρειπίων ἐν τῷ μνημονευθέντι Παλαιοκάστρῳ δὲν πρέπει αὐδόλως νὰ φανῇ παράδοξος, καθότι ἐκ τοῦ ἰδίου Λιβίου μανθάνομεν, ὅτι ἐν τῷ κατὰ τοῦ Περσέως Ῥωμαϊκῷ πολέμῳ ἀντέστη μὲν ἡ Μελιβοία κατεχομένη ὑπὸ Μακεδονικῆς φρουρᾶς εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ποπλίου προσβολὴν, ἀποκρούσασα τοὺς προσβαλόντας αὐτὴν 5000 Ῥωμαίους (44, 13), ἀλλὰ κατόπιν ἠλώθη ὑπὸ τοῦ Ὀκταβίου καὶ κατεσκάφη «capitur et diripitur» (44, 46). Ἡ πόλις αὕτη ἦτο διάσῃμος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὴν πορφυρᾶν βαφὴν (Purpura Melibœa), ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων διεσώζετο μέχρι πρὸ μικροῦ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἐπὶ τῆς Ὀσσης χωρίων.

Βορειότερον τοῦ Θανάτου κατέρχεται ἐκ τῆς Ὀσσης ὀρητικῶς χεῖμαρρος Παλιωριὰ καλούμενος, ὅστις, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου (1, 593) καὶ Βαλ. Φλάκκου (1, 11), τίθεται μεταξὺ Μελιβοίας καὶ Εὐρυμενῶν καὶ καλεῖται Ἄμυρος· ἀλλ' εὐρόντες ἤδη τὸν Ἄμυρον ὡς παραποτάμιον τῆς Βοιωτικῆς, ῥέον ἐκ τῶν μεσημβρινοδυτικῶν κλιτύων τῆς Ὀ-

θρος, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ἢ δεύτερον ὁμώνυμον ποταμῖον ἢ γεωγραφικὸν ἀμάρτημα τῶν ἀνωτέρω ποιητῶν. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰς θέσιν καλουμένην *Ταρσανᾶς* κεῖνται ἀνάμικτα ἑλληνικὰ καὶ βυζαντινὰ εἰρήπια, ἅτινα πιθανώτατα σημειοῦσι τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως *Ῥιζοῦργος*, ἣτις ἄσκημος κατ' ἀρχὰς οὔσα ἐξηλείφθη κατόπιν συνοικισθεῖσα εἰς τὴν Δημητριάδα.

Ἐκ τῶν εἰρηπίων τούτων ὁδὸς ἐν τῷ μέσῳ βαθέων δασῶν ἄγει εἰς τὸ καλούμενον *Οικορομείον*, ἐνθα ἔκειτο μέχρι πρὸ μικροῦ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, βυζαντινὸν κτίσμα ἰδρυθὲν κατὰ τινα ἐν τινι λίθῳ ὑπερκειμένῳ τῆς πύλης ἐπιγραφὴν τὸ 777 μ. Χ., πυρποληθὲν δὲ πρὸ τινων ἐτῶν ὑπὸ τινος ἡγουμένου, ὡς λέγεται, ὄνειρευομένου ὑπὸ τὰ εἰρήπια αὐτοῦ θησαυρὸν, ἀνεκτίσθη εἰς μικροτέρας διαστάσεις τὸ μοναστήριον ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Καρίτσας. Ὁ Μεζιέρ ἐπεσκέφθη αὐτὸ τὸ 1852 καὶ τὸ εὔρεν ἀρχιτεκτονικῶς ὁμοιον μὲ τὰς ὑπὸ τοῦ Γάλλου ζωγράφου *Papety* περιγραφόμενας μονὰς τοῦ Ἁθωνοῦ. Τετράγωνόν οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ τὰ δωμάτια τῶν μοναχῶν, περιέβαλον εὐρὴν χῶρον, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ὁ ναὸς, καὶ εἰς τοὺς τοίχους αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν τῇ παραρρέουσῃ κρήνῃ, παρατηροῦντο κιονόκρανα καὶ σπόνδυλοι κιόνων καὶ τινα ἀνάγλυφα, ἅτινα, ὡς καὶ οἱ ὑποβαστάζοντες τὸν θόλον τοῦ ναοῦ τέσσαρες κίονες ἐκ γρανίτου, φαίνονται ἀνήκοντες εἰς τι ἀρχαιότερον οἰκοδόμημα. Ἴσως ἐνταῦθα ἔκειτο κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους ὁ ναὸς τοῦ Πετραίου Ποσειδῶνος, ἐν οἷς Θεσσαλοὶ ἐσέβοντο ἰδιαζόντως, καθότι ἔργον αὐτοῦ ἐθεώρουν τὴν ἀπόσχισιν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης (Σχολ. Πινδ.). Μεταξὺ δὲ τῶν βιβλίων, ἅτινα εἶδεν ὁ Μεζιέρ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς, ὑπῆρχε καὶ χειρόγραφον τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων ἐπὶ περγαμηνῆς χρυσοῖς γράμμασι γεγραμμένον καὶ μετὰ σημειώσεων τοῦ ἐπισκόπου Λαρίσσης Ἁγίου Ἀχιλλεῖου.

Οὐχὶ μακρὰν τοῦ μοναστηρίου κεῖται ἐπὶ τῆς Ὀσσης τὸ

χωρίον *Καρίτσα*, οὔτινος οἱ κάτοικοι καταγίνονται μὲν καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν παρακειμένων πεδιάδων, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἶνε ναυτίλοι, μετακομίζοντες ἐπὶ ἰδίων πλοίων οὐ μόνον τὰ προϊόντα τῶν πέριξ γαιῶν, ἀλλὰ καὶ μέγα ποσὸν ξυλικῆς οἰκοδομησίμου, κατατεμνόμενον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου· παρὰ δὲ τὸ χωρίον ὑπάρχει ἐκτεταμένον δάσος φιλυρῶν· καὶ ὑψηλότερον ἐπὶ τοῦ ὄρους σώζεται ἐρειπωμένος τις πύργος, καλούμενος ἐτὸ σεράγι τοῦ Βασιλιᾶ», καὶ ὑπὲρ αὐτὸν λελαξευμένοι ἐπὶ τῶν βράχων βαθμίδες φέρουσαι διὰ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καὶ ἐκείθεν εἰς τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον. Αἱ βαθμίδες αὗται εἶνε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἢ ὑπὸ τοῦ Πολυαίνου (111, 3, 23) μνημονευομένη Κλίμαξ τοῦ Ἀλεξάνδρου, διὰ τῆς ὁποίας ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ὀσσαν ὁ ῥηθεις στρατηγός, κατερχόμενος εἰς τὴν Θεσσαλίαν μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐκβιάσῃ τὴν διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Τεμπῶν κατειλημμένην ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν δίοδον.

Ἐπίγειον τῆς Καρίτσης εἶνε τὸ *Τσιάγιαζι* (Φτέρι), κείμενον ἡμίσειαν ὥραν ἀνατολικώτερον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ· ἤρξατο δὲ ἐνταῦθα ἀπὸ τίνος χρόνου νὰ γίνηται συνοικισμὸς τις καὶ ἐκ τῶν πέριξ· καὶ, ἂν ὁ τόπος δὲν ἐστερεῖτο ἀσφαλοῦς λιμένος, ἦτο πᾶσα πιθανότης νὰ συνοικισθῇ ἐνταῦθα παραλία πόλις δυναμένη νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τοῦ μόνου λιμένος τῆς Θεσσαλίας, τοῦ Βόλου. Σήμερον ἀριθμεῖ ἢ συνοικία αὕτη 80 οἰκίας καὶ πολλοὶ συνέρχονται ἐκ τῶν Θεσσαλικῶν χωρίων ἐνταῦθα τὸ θέρος, ὅπως λουσθῶσιν εἰς τὰ διαυγῆ ὕδατα τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου.

Ἡμίσειαν ὥραν ἀνατολικώτερον τοῦ *Τσιάγιαζι*, οὐχὶ μακρὰ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ἐκ τῆς Ὀσσης κατερχομένου *Κοκκίνου Πεύματος*, ἀνευρίσκομεν ἐρείπια τινα ἑλληνικὰ, ἴσως τῶν ἀρχαίων *Εὐρυμενῶν*, αἵτινες μετὰ τῆς Ῥιζοῦντος ἔκειντο κατὰ τὸν Στράβωνα οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ἐπὶ τῆς παραλίας. Τὴν παραλίαν θέσιν τῶν Εὐ-

ρυμενῶν ἀναφέρουσι καὶ ὁ Ἀπολλώνιος καὶ ὁ Φλάκκος (ὡς ἀνωτέρρ.), τοποθετοῦντες αὐτὴν μεταξὺ τῆς Μελιβοίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ. Ἦσαν δὲ αἱ Εὐρυμεναὶ ὄχυρά καὶ ἐπικαίρως κειμένη πόλις, διὸ καὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς πρὸς τοὺς Μακεδόνας πολέμους συχνάκις ἀπεπειρῶντο τῆς καταλήψεως αὐτῶν οἱ τε Αἰτωλοὶ καὶ Θεσσαλοὶ καὶ Μακεδόνες.

Ἄπασα δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ Τσιάγριαζι μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ἐκτεινομένη πεδιάς, διαρρέομένη ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Ὀσσης κατερχομένων ὑδάτων καὶ κεκαλυμμένη ἐνιαχοῦ ὑπὸ δασῶν, ἀμιλλᾶται κατὰ τὴν χάριν καὶ τερπνότητα μὲ τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν, ἐξομοιουμένη συγχρόνως κατὰ τὴν γονιμότητα μὲ τὰς ἀρίστας μοίρας τῆς Θεσσαλίας. Καὶ πολλὰ μὲν εἶνε τὰ προϊόντα αὐτῆς· τὸ κυριώτατον ὅμως πάντων, ὡς καὶ τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Πηνειοῦ ἐκτεινομένης πεδιάδος, εἶνε ὁ ἀραβόσιτος. Τὸ μόνον ἐν τῇ πεδιάδι κείμενον χωρίον εἶνε τὸ Λασποχωρί. Ἡμίσειαν δὲ ὥραν ὑπὲρ αὐτὸ κεῖται ἡ ἐξόδος τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν. Ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τινος λόφου πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ποταμοῦ ἀνευρίσκονται ἀσήμαντά τινα λείψανα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ὑποδεικνύοντα ἴσως τὴν θέσιν τῆς Μαγνητικῆς πόλεως Ὀμολίου, ἣτις, κατὰ τὸν Λίβιον, ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ἐκεῖ, ἐνθα συνέβαινεν ἡ ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Μακεδονίαν διάβασις (12, 36)· μολονότι δὲ ἡ σαφὴς αὕτη μαρτυρία τοῦ Λιβίου ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀρφέως (Ἀργ. 462), ἀποκαλοῦντος τὴν πόλιν ἀγχίαλον, ἐν τούτοις χωρίον τι τοῦ Στράβωνος, ἐν ᾧ τοποθετεῖται ἡ πόλις ἐν ἀρχῇ τῆς διὰ τῶν Τεμπῶν διεκβολῆς τοῦ Πηνειοῦ, παρέπεισέ τις, ὅπως τοποθετήσωσι τὴν πόλιν ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς κοιλάδος παρὰ τὸ χωρίον Μπαμπᾶ. Ἡ φαινομένη ὅμως ἀντίφασις μεταξὺ τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Λιβίου ἀφρεται, ἂν διὰ τῆς λέξεως «διεκβολή» ἐννοήσωμεν τὴν τετελεσμένην ἐξόδον τοῦ ποταμοῦ ἐκ τῆς κοιλάδος. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ

πατρὸς αὐτοῦ Πηλίου ἐγκαθιδρυθεῖσαν πανήγυριν ἕως δὲ διορθωτέον εἰς Πηλιακὴν, ἧτοι πανήγυριν, εἰς ἣν συνήρχοντο οἱ κάτοικοι ἀπασῶν τῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου κωμοπόλεων· οὐδὲν ὡς δὲ παράξενον καὶ ἡ σήμερον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς Ἰωλκοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Γορίτσας συμβαίνουσα κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς διακαινησίμου πανήγυρις νὰ ἦνε συνέχεια τῆς ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ παρὰ τὸν αὐτὸν τόπον τελουμένης.

Ἡμίσειαν ὥραν ὑπὲρ τὸν Βόλον κεῖται τὸ χωρίον Σταγιάται, κατοικούμενον ὑπὸ 120 περίπου οἰκογενειῶν, ἐξασκουσῶν μὲν κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους βιομηχανίαν τινὰ βαμβακερῶν ὑφασμάτων, ἥδη δὲ ἐνασχολουμένων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, τῶν ὁποίων τὸ εἰσόδημα εἶνε ἔλαιον, οἶνος καὶ μέταξα.

Ἡμίσειαν δὲ ὥραν ὑπὲρ τὸ μνημονευθὲν χωρίον κεῖται ἡ χαριεστάτη κωμόπολις Πορταρία. Ἄλλοτε, ὅτε ἔλειπεν ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία ἦτον αὕτη τὸ ἐμπορεῖον ἀπάντων τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου· ἀνά πᾶσαν δὲ πέμπτην ἐτελεῖτο ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἐν ἣ συνήρχοντο οὐ μόνον ἐκ τοῦ Πηλίου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας πολλοὶ πρὸς συναλλαγὴν. Βραδύτερον δὲ, ὅτε ἐγνώσθη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὁ λιμὴν τοῦ Βόλου, οἱ κάτοικοι τῆς Πορταρίας κατῆλθον ἐκ τῶν πρώτων ἐκεῖ καὶ διὰ τῆς νοημοσύνης καὶ φιλεργίας των προήχθησαν εἰς ἰκανὸν βαθμὸν εὐημερίας. Στερούμενοι δὲ ἐπαρκῶν κτημάτων ἐπεδόθησαν ἐνωρίς καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν, καὶ οὐχὶ εὐτελὲς ἦτο τὸ κατ' ἔτος ἐν τῷ χωρίῳ εἰσαγόμενον χρηματικὸν ποσὸν ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν μεταξωτῶν γαϊτανίων. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπὸ τινων ἐτῶν ἡ χρῆσις αὐτῶν περιορίσθη καὶ ἡ ἐν τῷ χωρίῳ ἐπικρατοῦσα βιομηχανικὴ κίνησις ἐξηλείφθη καὶ μετ' αὐτῆς καὶ ἡ εὐημερία αὐτοῦ, καθότι καὶ οἱ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων συμφέλισθησαν εἰς τὴν νέαν πόλιν τοῦ Βόλου. Ἡ πρὶν ἀκμάζουσα Πορταρία κατέστη ἤδη ἄσημος, μὴ διατηροῦσα ἐκ τῆς προτέρας αὐτῆς λάμπειως ἡ τὰς ὠραίας οἰκοδομὰς, αἵτινες ἐν εὐτυχαστέροις χρόνοις ἀνηγέρθη-

σαν ένταῦθα, καὶ τὴν τερπνοτάτην φύσιν, ἥτις αἰωνίως τὴν περιβάλλει. Κειμένη ἐπὶ τινος ἀνωφεροῦς ὄροπεδίου ὑπὸ τὴν ὑψίστην κορυφὴν τοῦ Πηλίου, διαρρέεται ὑπὸ τῶν διαυγῶν ὑδάτων τοῦ $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας ὑπὲρ τὸ χωρίον παρὰ τὴν θέσιν *Manna* ἀναβλύζοντος Κραυσίνδωνος. Ἐκεῖ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ πυκνοῦ πλατανῶνος καὶ παρὰ τὸ κελάρυσμα τῆς ἀναβλύζουσης πηγῆς συνήρχοντο ἐν εὐτυχεστέραις ἡμέραις οἱ κάτοικοι, ἀπολαμβάνοντες ἀμερίμνως τὴν καλλονὴν τῆς γλυκυτάτης αὐτῶν πατρίδος. Πέντε λεπτά ὑπὲρ τὴν πηγὴν κεῖται ἡ μονὴ τοῦ Προδρόμου, ἥτις, κατὰ τι χρυσόβουλον, εὐρεθὲν ἐν τῇ Ταυριανῇ βιβλιοθήκῃ, ἦτο κατ' ἀρχὰς μὲν γυναικεία, ἔπειτα δὲ, ἀνακτισθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἄννης Παλαιολογίνης Κομνηνῆς μετεβλήθη εἰς ἀνδρικήν (1272). Ἐπεκαλεῖτο δὲ ἡ μονὴ Νέα Πέτρα καὶ μετόχια αὐτῆς ἦσαν ὁ ναὸς τῆς Παναγίας ὁ καὶ τῆς Πορταρίας ἐπιλεγόμενος, καὶ ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅστις καλεῖται τοῦ Παλιόροπάτου. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος, μικρὸς καὶ σκοτεινός, σώζεται εἰσέτι ἐν τῷ χωρίῳ, ὁ δὲ παρ' αὐτὸν κείμενος ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀνεκτίσθη ἐκ βάθρων πρὸ 25 ἐτῶν. Εἰς τὰ τείχη αὐτοῦ παρατηροῦνται ἀνάγλυφα δύο, ἐξ ὧν τὸ ἐν παριστᾷ ἄνδρα κωπηλατοῦντα, ἕως τὸν Χάρωνα, τὸ δὲ δεύτερον γυναῖκα ἰσταμένην ποδήρη χιτῶνα φέρουσαν· ταῦτα δὲ καὶ ἀρχαῖοι τινὲς τύμβοι ἀνευρεθέντες παρὰ τὴν θέσιν ἀλῶνι, ὡς καὶ χωρίον τι τοῦ Στράβωνος (9, 438), μὲ πείθουσι, ὅπως τοποθετήσω ένταῦθα τὴν ἀρχαίαν κώμην Ὀρμίνιον, ἥτις, κειμένη ὑπὸ τὸ Πήλιον πρὸς τὸν Παγασσητικὸν κόλπον, ἀπέχουσα δὲ σταδίους 27 τῆς Δημητριάδος καὶ 20 τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ κειμένης Ἰωλκοῦ, κατεῖχεν ἀναμφιλέκτως τὴν θέσιν τῆς Πορταρίας· ἀλλ' ὁ Στράβων συνταυτίζων τὴν κώμην Ὀρμίνιον μετὰ τοῦ Ἀρμενίου, τοῦ κειμένου κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσσης ἐπὶ τῇ Βοίβῃ (11, 53), προσεπιλέγει εἰς τὰ περὶ Ὀρμινίου· Ἐνάγκη δὲ καὶ τὴν Βοιβηίδα εἶνε πλησίον, ἐπειδὴ καὶ ἡ Βοίβη τῶν περιοικίδων ἦν τῆς Δημητριάδος καὶ αὐτὸ τὸ

Ὀρμίνιον». Ἐκ τῆς περικοπῆς ταύτης καταφαίνεται, ὅτι ὁ Στράβων δὲν ἦτο αὐτόπτης τῶν μερῶν, τὰ ὅποια περιέγραφε, οὐδεμίαν δὲ ἀνάγκη ὑπάρχει, ἂν ἡ Βοϊβή εὐρισκόμενη πρὸς δυσμὰς τῆς Δημητριάδος ἔκειτο ἐπὶ τῇ Βοιβηίδι, ὅπως καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ περιοικίδες, αἱ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς εὐρισκόμεναι, νὰ κῆνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς λίμνης. Ἐπειτα, πῶς ἦτο δυνατὸν πόλις κειμένη μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσσης νὰ κῆται συγχρόνως καὶ ὑπὸ τὸ Πήλιον, ἀπέχουσα 20 μόνον σταδίους τῆς Ἰωλκοῦ. Τὴν εἰρημένην σύγχυσιν τῶν δύο πόλεων μὴ συνιδῶν ὁ Mezières καὶ προσπαθῶν νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀσυμβίβαστα τοποθετεῖ τὸ Ὀρμίνιον ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τὴν Κάπουρναν λόφου, ὅστις ἀπέχει τῆς Δημητριάδος ὑπὲρ τὰ 100 στάδια, καίται δὲ μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσσης. Ἄλλ' οὐ μόνον μετὰ τοῦ Ἀρμενίου, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Ὀμηρικοῦ Ὀρμενίου συγχίζει ὁ Στράβων τὸ Ὀρμίνιον, λίαν ἀτόπως κατ' ἐμέ' καθότι, ἂν τὸ Ὀμηρικὸν Ὀρμίνιον ἔκειτο παρὰ τὴν Ἰωλκὸν, ὠρεῖλον οἱ κάτοικοι αὐτοῦ νὰ τεθῶσι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Εὐμήλου, ὅφ' ἂν ἐτάσσοντο καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἰωλκοῦ, καὶ οὐχὶ μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ Τιτανίου καὶ Ἀστερίου καὶ τῶν νεμομένων τὰς ὄχθας τῆς Ὑπερείας κρήνης ὑπὸ τὸν Εὐρύπυλον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Τιτανίον καὶ Ἀστέριον ἔκειντο εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (Στρ. 9. 435), ἐκεῖ ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν καὶ τὰ εἰρήπια τοῦ Ὀρμενίου, ὡς καὶ τὴν παραρρέουσαν Ὑπερείαν κρήνην, ἣτις εἶνε ὄλως διάφορος τῆς διὰ τῶν Φερῶν βερούσης ὁμωνύμου, καθότι ἄλλως συνταυτίζοντες ἐκείνην μετὰ ταύτης θὰ περιεπίπτομεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος σημειουμένην ἀτοπίαν τοῦ νὰ κατατάξωμεν τοὺς κατοίκους τῶν Φερῶν, οἵτινες κατὰ τὴν συνταύτισιν ταύτην δὲν ἠδύναντο νὰ ὦσι διάφοροι τῶν νεμομένων τὰς ὄχθας τῆς Ὑπερείας, ὑπὸ τε τὸν Εὐμήλον καὶ τὸν Εὐρύπυλον. Τὴν ἀτοπίαν ταύτην παρατηρεῖ μὲν ὁ Στράβων (9. 439), δὲν προσπαθεῖ ὅμως παραδόξως νὰ ἐπανορθώσῃ, ἐνῶ ἐγνώριζε καὶ τὴν ἐν τῇ Θεσσαλιώτιδι βερούσαν δευτέραν Ὑπερείαν, ἣτις καὶ σήμερον δαψιλῶς ῥεεῖ ἐκ τῶν

ὕπωρειῶν λόφου τινός, φέροντος τὰ ερείπια Κυκλωπείων τει-
χῶν (Στρ. 9. 432). Πιστεύω ἐκ τῶν εἰρημένων νὰ ἀπεδείχθη
ἐπαρκῶς ὁ χωρισμὸς τῶν εἰρημένων πόλεων, τῶν ὁποίων ἡ
συνταύτισις φέρει εἰς τὰς μνημονευθείσας ἀτοπίας.

Κάτωθεν τῆς Πορταρίας χωριζόμενον ἀπ' αὐτῆς διὰ μικροῦ
ρεύματος κεῖται τὸ χωρίον Κατωχωρι κατάρρυτον καὶ κατά-
φυτον κατοικούμενον ὑπὸ 150 οἰκογενειῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυ-
ριώτερα ἐνασχόλησις εἶνε ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων συνι-
σταμένη εἰς ἐλαίας καὶ ἀμπέλους.

Ἡμίσειαν δὲ ὄραν δυτικώτερον τῆς Πορταρίας χωριζόμενον
ἀπ' αὐτῆς διὰ τοῦ Μεγάλου ρεύματος κεῖται τὸ μέγιστον
πάντων τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου ἡ Μακρυτίσα, ἣτις, κει-
μένη παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ρεύματος, ἐκτείνεται ἀπὸ
τῶν κορυφῶν σχεδὸν τοῦ Πηλίου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν αὐτοῦ
ἐπὶ μίαν ὄραν· ὁδὸς δὲ λίαν ἀνάντης παραλλήλως βαίνουσα
τοῦ ρεύματος ἄγει ἐκ τῶν κατωτέρω οἰκιῶν τοῦ χωρίου, αἴ-
τινες ἀποτελοῦσι καὶ ἴδιον συνοικισμὸν καλούμενον Κουκου-
ράβα, εἰς τὰς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω πλευρῶν τοῦ ὄρους κειμένας,
διαιροῦσα τὸ χωρίον εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν μέρος. Καὶ
τὸ μὲν ἀνατολικὸν κείμενον παρὰ τὸ ρεῦμα εἶνε κατάφυτον
καὶ κατάρρυτον, ξηρὸν δὲ καὶ ἀδενδρον τὸ πρὸς δυσμὰς, ἐπι-
σκιαζόμενον ὑπὸ τοῦ ὑπερκειμένου βράχου τοῦ Σαρακηνοῦ. Ἐν
τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου κεῖται ἡ ἀγορὰ, ἔνθα ὑπὸ τὴν σκιὰν
μεγάλων πλατάνων μαρμαρόκτιστος κρήνη προχέει ἄφθονον
ὔδωρ. Αἱ οἰκίαι τοῦ χωρίου εἶνε πᾶσαι σχεδὸν διώροφοι, καθό-
τι διὰ τὴν κατωφέρειαν τοῦ ἐδάφους, ἐνῶ ἡ πρὸς τὸν Πελα-
σγικὸν κόλπον ἐστραμμένη πλευρὰ εἶνε ὑψηλὴ, ἡ πρὸς τὸ Πή-
λιον εἶνε ὄλως ταπεινὴ καθισταμένη εὐεπίβατος ἐκ τῆς ἰδοῦ·
ἀριθμεῖ δὲ ἡ κωμόπολις περὶ τὰς 6000 κατοίκων, οἵτινες, ἐκτὸς
τῆς καλλιέργειας τῶν κτημάτων, μετέρχονται καὶ τέχνας
τινάς, ὧν ἡ μᾶλλον ἐπασχολοῦσα πλείονας χεῖρας εἶνε ἡ βυρ-
σοδειψική· ἡ δὲ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀκμάζουσα
βιομηχανία τῶν ἀλατζάδων, ἣτις παρεῖχε τὰ μέσα τοῦ ζῆν

εἰς τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως, ἐξέλιπε πρὸ καιροῦ. Ἡ Μακρυνίτσα ἦτο ἄλλοτε ἢ πρωτεύουσα τῶν βακουφίων, καὶ ὡς τοιαύτη ἐξήσκει ἐπιβροήν τινα ἐπὶ τῶν λοιπῶν χωρίων· ἀλλὰ καὶ σήμερον εἶνε ἐν τῶν διασημοτέρων χωρίων τοῦ Πηλίου, διατηροῦν καλὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα τῶν τε ἀρρένων καὶ τῶν κορασίων, συντηρούμενα κατὰ μέγα μέρος ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου τέκνου αὐτῆς Βασιλείου Σουλῆνη, ὅστις ἀποθανὼν πρὸ τινων ἐτῶν ἐν Βάρνῃ, κατέλιπε τὸ μέγιστον μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῆς τε δούλης καὶ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος. Ἀρχαῖα λείψανα περὶ τὴν Μακρυνίτσαν δὲν παρατηροῦνται· μόνον ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας, τῷ ἰδρυθέντι ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Μελισσηνῶν τὸ 1272 μ. Χ. κατὰ τι χρυσόβουλον εὑρεθὲν ἐν τῇ Ταυριανῇ βιβλιοθήκῃ, ὑπάρχει ἐντετοιχισμένη πλάξ, ἐν ᾗ ἀναγινώσκειται ψήφισμα, δι' οὗ ἡ πόλις τῆς Δημητριάδος ψηφίζει τιμὰς διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν καλοκάγαθίαν εἰς τὸν ἱερέα τοῦ ναοῦ τοῦ Σαράπιδος Κρίτωνα Κρίτωνος καὶ ὀρίζει νὰ ἀναρτηθῇ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπιφανέστατον τοῦ Σεραπείου. Ἄν λοιπὸν ἡ πλάξ αὕτη εὑρέθῃ ἐν τῷ τόπῳ, τότε ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν κείμενον ἐνταῦθα ναὸν τοῦ Σαράπιδος, θεότητος Αἰγυπτιακῆς, ἧς ἡ λατρεία εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου.

Πρὸς δυσμὰς τῆς Μακρυνίτσης ὑπέρεκειται αὐτῆς ὁ μνημονευθεὶς βράχος τοῦ Σαρακηνοῦ, ὅστις, καλυπτόμενος πρὸ οὐχὶ μακρῶν χρόνων ὑπὸ πυκνῶν θάμνων, κατέστη σήμερον ἄδενδρος καὶ φαλακρὸς, παριστῶν ἀντίθεσιν καταφανῆ πρὸς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸν εὐθαλῆ καὶ χλοερὰν φύσιν. Ἀλλὰ στερηθεὶς τῶν φυσικῶν καλλωνῶν ἐπέπρωτο ὁ βράχος οὗτος νὰ κοσμηθῇ τὴν 6 Φεβρουαρίου 1878 ὑπὸ ἀμαράντων δαφνῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ ἄχαρι καὶ τεφροειδὲς αὐτοῦ χρῶμα νὰ μεταβληθῇ εἰς ὠραῖον πορφυροῦν ὑπὸ τοῦ αἵματος τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πεσόντων μαρτύρων. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν ῥη-

Θεῖσαν ἀξιομνημόνευτον ἡμέραν οἱ κάτοικοι τῆς Μακρυνίτσης, μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των μετὰ τῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐθελοντῶν, ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς καὶ ἀγύμναστοι πρὸς γεγυμνασμένους, δι' ἑνδεκαώρου κρατερᾶς μάχης ἔσωσαν τὸ χωρίον αὐτῶν ἀπὸ βεβαίαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, καταδείξαντες διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἀντιστάσεώς των, ὅτι ὁ φόβος καὶ ἡ δειλία δὲν ἐμφωλεύουσιν εἰς τὰ στήθη τὰ θερμαινόμενα ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐλευθερίας πυρός.

Ἡ πεδιάς τοῦ Βόλου χωρίζεται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, διὰ σειρᾶς φαλακρῶν καὶ ἀμόρφων λόφων ἀπὸ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Ἐπὶ τῶν λόφων τούτων κεῖνται μικραὶ τινες συνοικίαι, ἐξαρτώμεναι πρὶν ἐκ τῆς Μακρυνίτσης, ἥδη δὲ καταστάσαι ἀνεξάρτητοι· εἶνε δὲ αὗται τὸ *Παλιοῦρι*, ἡ *Ντιμίνη*, τὰ *Μελισσάδικα* καὶ ὁ *Κάκκαβος*, κατοικοῦμεναι ὑπὸ γεωργῶν, καλλιεργούντων τὰς περίξ πεδιάδας· εἰς δὲ τὸ Παλιοῦρι συλλέγεται καὶ μέλι ἀρίστης ποιότητος.

Δύο δὲ ὥρας βορειοδυτικῶς τοῦ Κακκάβου ἐπὶ τῶν αὐτῶν λόφων κεῖται τὸ χωρίον *Κάπουρα*, κατοικοῦμενον ὑπὸ 100 περίπου οἰκογενειῶν, αἵτινες καλλιεργοῦσι τὰ περὶ τὸ χωρίον μέρη. Τινὲς δὲ τῶν κατοίκων μετακομίζουσι ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος σίτον καὶ κριθὴν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Μακρυνίτσης καὶ Πορταρίας. Ὑπὲρ τὸ χωρίον ὑψοῦται λόφος, περιστεφόμενος ὑπὸ ἐρειπίων ἑλληνικοῦ τείχους, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει χριστιανικὸς τις ναῦσκος ἴσως ἐπὶ τῆς θέσεως ἀρχαιοτέρου ἑλληνικοῦ. Παρὰ τὸν ναὸν κεῖται ἄγαλμα κεκολοβωμένον τοὺς πόδας καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ παριστῶν ἄνδρα φέροντα μακρὸν ἱμάτιον, καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατοῦντα αὐτὸ ἐπὶ τοῦ στήθους, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀνυψοῦντα τὸ ἄκρον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς. Καὶ ὁ μὲν Λῆκ τοποθετεῖ ἐνταῦθα λίαν ὀρθῶς κατ' ἐμὲ τὰς *Γλαφυράς*, ὧν οἱ κάτοικοι συνεξεστράτευσαν μετὰ τῶν τῆς Βοίβης ὑπὸ τὸν Εὐμηλον εἰς τὴν Τροίαν· ὁ δὲ *Mezières* ἀτόπως, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὸ Ὀρμίνιον. Δύο ὥρας ὑπὲρ τὴν

Κάπουρναν κείται ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἐν τῷ μέσῳ πυκνοῦ δά-
σους τὸ μικρὸν χωρίον *Κερασιά*, κατοικοῦμενον ὑπὸ 80 πε-
ρίπου οἰκογενειῶν, ἐνασχολουμένων εἰς τε τὴν γεωργίαν καὶ
τὴν κτηνοτροφίαν· τὸ δὲ ἐν αὐτῷ κατασκευαζόμενον βούτυ-
ρον εἶνε περιζήτητον καθ' ἅπαντα τὰ χωρία τοῦ Πηλίου.

Στενωπὸς λίαν ἀπότομος φέρει ἀπὸ τῆς Κάπουρνας εἰς τὴν
Βοιθηίδα λίμνην. Ἐνιαχοῦ δὲ φαίνονται λελαξευμένα ἐν τῷ
βράχῳ ἔχνη ἀρχαίας ὁδοῦ. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης
τῆς λίμνης κείται ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐνθα εὐρίσκονται
σπόνδυλοι ῥαβδωτῶν κίωνων ἐν τε τῷ τείχει τοῦ ναοῦ καὶ
περίξ αὐτοῦ, ἐξ οὗ τεκμαίρεται τις, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότη-
τα ἐκεῖτο ἐνταῦθα ἕτερος ἑλληνικὸς ναός. Πέραν δὲ τοῦ ναοῦ
ἐπὶ βράχων ὑπερκειμένων τῆς λίμνης κείται τὸ χωρίον *Κα-
νάλια*, οὗ τινος οἱ κάτοικοι καταγίνονται μὲν καὶ εἰς τὴν
γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τούτων
ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἐν τῇ λίμνῃ ἀλιεῖαν, τῆς ὁποίας τὸ
προῖδὸν ἀποστέλλεται καθ' ἅπαντα τὰ χωρία τῆς Θεσσαλίας.
Πρὸς νότον τῶν Καναλιῶν εὐρίσκονται τὰ ἐρείπια δύο ἀρ-
χαίων φρουρίων, χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ στενῶν κοι-
λάδων, ἀποληγουσῶν εἰς τὴν λίμνην. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον
φρούριον κείται ἐπὶ λόφου ἀποτόμου εὐθὺς ἐκτὸς τοῦ χωρίου·
εἶνε δὲ ἐκεῖνο μικρὸς περίβολος ἀσθεστόκτιστος. Ἐκ τινος δὲ
σπηλαίου κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου ἀναβλύζει πηγὴ,
ἣτις καὶ κατὰ τὴν μεγάλην ἀνομβρίαν τοῦ 1851 δὲν ἀπε-
σέσθη. Ἡ πηγὴ σκιάζεται ὑπὸ ὑψηλῶν δένδρων, κατερχο-
μένων μέχρι τῆς πεδιάδος· πέραν δὲ ταύτης ἐπὶ λόφου κα-
τερχομένου ἡρέμα μέχρι τῆς λίμνης ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια
ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀκροπόλεως τῆς παρὰ τὴν Βοιθηίδα κει-
μένης *Βοίθης*, ἣτις μικρὰ καὶ ἄσημος κατ' ἀρχὰς οὔσα ἐξη-
λείφθη βραδύτερον, συνοικισθεῖσα εἰς τὴν Δημητριάδα. Τὰ
ἐρείπια τῶν τειχῶν εἶνε παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῶν Γλαφυρῶν
καὶ φαίνονται ὄντα τῆς αὐτῆς ἀρχαιότητος· ἀρχαῖοι δὲ τι-
νες σπόνδυλοι κίωνων καὶ ὀρθογώνιοι λίθοι, παρατηρούμενοι ἐν

τῶ παρακειμένῳ ναῶ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου φαίνονται ἀνήκοντες εἰς προϋπάρχοντα κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἀρχαῖον ἐλληνικὸν ναόν.

Οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰρημένης ἀκροπόλεως ἐπὶ τῶν πλευρῶν βραχέως τινὸς ὑψώματος ἔκειτο μέχρι πρὸ μικροῦ περιεργόν τι οἰκοδόμημα, περιγραφέν ὑπὸ τε τοῦ Ληκ καὶ τοῦ Μεζιέρ. Καὶ τὸ μὲν σχῆμα αὐτοῦ ἦτο τετράγωνον, τὰ δὲ τείχη αὐτοῦ, συνιστάμενα ἐκ λίθων μεγάλων καὶ πλαγίως ἐπ' ἀλλήλων τεθειμένων, ἔφερον τὸν τύπον ἐλληνικῆς μᾶλλον ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ τοὶ ἀποκλίνοντα πρὸς τὸν ἀρχαῖον πολύγωνον ἢ Πελασγικὸν τύπον. Τὸ ὕψος αὐτοῦ ἦτο μόλις ἕξ ποδῶν· ἡ δὲ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν αὐτοῦ εὐρίσκομένη πύλη εἶχε πανταχοῦ τὰς αὐτὰς διαστάσεις, οὐχὶ εὐρυνομένη πρὸς τὰ κάτω, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς πλείστας τῶν Δωρικῶν πυλῶν. Καὶ ὁ μὲν Μεζιέρ, εὐρίσκων μεγάλην ὁμοιότητα τοῦ οἰκοδομήματος τούτου πρὸς τὸ ἐν Σπάρτῃ κενοτάφιον τοῦ Λεωνίδου, παραδέχεται αὐτὸ ὡς ἠρῶν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Βοίως· ἄλλοι δὲ, εὐρίσκοντες τὸ οἰκοδόμημα παρεμπερὲς πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Ὀχης τῆς Εὐβοίας εὐρισκόμενον πανάρχαιον ναόν παραδέχονται καὶ τοῦτο ὡς τοιοῦτον, ἀποδίδοντες αὐτῷ μεγάλην ἀρχαιότητα. Δυστυχῶς ὅμως ἀπὸ ἑπτὰ ἐτῶν ἡ περιεργὸς αὕτη οἰκοδομὴ δὲν ὑπάρχει πλέον, ἀλλ' οὔτε ὁ τόπος, ἔνθα ἔκειτο, ἀναγνωρίζεται. Βέβηλοι χεῖρες ἀνθρακῶν, ὄνειρευομένων θησαυρὸν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου κτιρίου, τὰ μὲν τείχη αὐτοῦ κατέρριψαν, τοὺς δὲ λίθους μετέβαλον εἰς ἄσβετον καὶ τὰ θεμέλια ἀνέσκαψαν, ὅπως εὕρωσι τὸν κρυμμένον θησαυρὸν. Δὲν εἶνε δὲ δυστυχῶς ἡ μόνη καταστροφὴ ἀρχαίων μνημείων ἢ παρατηρουμένη κατὰ τὴν Θεσσαλίαν, ὡς ἐν οἰκίῳ τόπῳ θὰ εἶπω· διὸ καὶ ὀφείλουσιν οἱ κατὰ τὰ Θεσσαλικά χωρία δημοδιδάσκαλοι νὰ διδάξωσιν εἰς τοὺς παῖδας καὶ τοὺς γονεῖς αὐτῶν, ὅτι ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων πόλεων μας δὲν κρύπτονται θησαυροὶ, ἀλλ' ὅτι πᾶς λίθος, πᾶς σπόνδυλος κίονος, πᾶσα ἐπιγραφὴ περιωζομένη ἐκ τῆς ἀρχαιότητος εἶνε

κειμήλιον τιμαλφές, ἀδάμας πολύτιμος δι' ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀλλὰ δυστυχῶς πικρά πείρα μὲ ἐδίδαξεν, ὅτι πολλοὶ τῶν δημοδιδασκάλων ἐν τοῖς Θεσσαλικοῖς χωρίοις ἔχουσι περὶ τῆς ἀρχαιότητος γνῶσιν οὐχὶ πολὺ ἀνωτέραν τῶν παιδῶν, τοὺς ὁποίους διδάσκουσι· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ τῶν Πανεπιστημιακῶν βάθρων ἐξεληθόντες λόγιοι λίαν ὀλιγώρως πρὸς τὰ ἀρχαῖα φέρονται· εἶνε δὲ λυπηρὸν οἱ μὲν ξένοι, ἐγκαταλείποντες τὸν ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι τῆς Εὐρώπης ἀνετον αὐτῶν βίον καὶ δαπανῶντες ποσὰ οὐχὶ εὐκαταφρόνητα νὰ ἀποπλανῶνται χιλιάδας μυρίων μακρὰν τῆς πατρίδος των, ὅπως ἀναζητήσωσι εἰς τὰς χαράδρας τῶν ὄρεων μας τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χρόνων· ἡμεῖς δὲ οἱ ἀνὰ πᾶν βῆμα προσκόπτοντες εἰς τὸ ἀρχαῖον λείψανον, ἡμεῖς, οἵτινες χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὰς καθημερινὰς ἡμῶν ἀσχολίας δυνάμεθα νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ περισωθέντα ἀρχαῖα μνημεῖα, ἡμεῖς, τοὺς ὁποίους περιπεσόντας εἰς μακρὰν χειμερινὰν νάρκην, ἀνεκάλεσεν εἰς τὸ ζῆν ἡ ἐκ τῶν μετωπῶν τοῦ Παρθενῶνος καταπεμπομένη ζωογόνος αὔρα, ἡμεῖς τέλος, τοὺς ὁποίους συνδέει μὲ τὴν ἀρχαιότητα οὐχὶ φιλομαθῆς τις περιέργεια, ἀλλὰ δεσμὸς στενότερος καὶ ἐσωτερικώτερος, καθότι τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἡμῶν εἶνε ἀρρήκτως συνυφασμένα μετὰ τοῦ παρελθόντος, νὰ δεικνύωμεν τοιαύτην ἀδιαφορίαν καὶ τοιαύτην ἄγνοιαν πρὸς πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς γνῶσιν τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων μας· θὰ ἦτο δὲ ἄντικρυς ἀπελπιστικὸν τοῦτο, ἂν δὲν ἦτο κατὰ μέγα μέρος ἀπόρροια τῆς πλημμελοῦς ἐκπαιδύσεως, ἧς μεταλαμβάνομεν ἐν τε τοῖς πρώτοις καὶ ἀνωτέροις ἐκπαιδευτικοῖς καταστήμασι. Εἶνε δὲ πλέον καιρὸς, ὅπως οἱ πολυώνυμοι κατὰ τὴν ἀνατολὴν σύλλογοι, ἐγκαταλείποντες τοὺς λόγους καὶ τὰς ἀγορεύσεις, προβῶσιν εἰς τὰ ἔργα καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων, πρὶν ἢ ἡ λυμαιομένη τὸν ὄργανισμὸν ἡμῶν φαγέδαινα τοῦ ὕλισμοῦ καταστήσῃ ἄκαιρον καὶ βραδεῖαν πᾶσαν ἐπανόρθωσιν.

Πρὸς δυσμὰς τῶν Καναλίων ἐκτείνεται μεταξὺ τῆς λίμνης
 καὶ τῶν ὑπῳρειῶν τοῦ ὄρους στενὴ καὶ μακρὰ πεδιάς, ἣτις
 διαρρέομένη κατὰ τὸ δυτικὸν αὐτῆς μέρος ὑπὸ τοῦ Ἀμύρου
 ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀμυρικὸν πεδίον· καὶ ἐπὶ μὲν
 τῶν ὑπερκειμένων πλευρῶν τοῦ Μαυροβουνίου (Πηλίου) εὐρί-
 σκομεν τὰ χωρία *Βουλγαριῆ* καὶ *Κουκουράδα*, κατοικού-
 μενον ἐκάτερον ὑπὸ 100 περίπου γεωργικῶν οἰκογενειῶν (οἱ
 πρόκριτοι τοῦ πρώτου αὐτῶν ἐσφάγησαν παρασπόνδως ὑπὸ
 τῶν Τούρκων κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ 1878 ἐξέγερσιν τῶν
 Μαγνητῶν)· ἐν δὲ τῇ πεδιάδι ἀπαντῶμεν τὸ τουρκικὸν χω-
 ρίον Ἀληφακλὰρ κατάφυτον καὶ κατοικούμενον ὑπὸ 60 περί-
 που γεωργικῶν οἰκογενειῶν, καὶ ἔτι δυτικώτερον τὸ μικρὸν καὶ
 ἄσθημον χωρίον *Καστρί*. Ἐπί τινος δὲ λόφου ὑπερκειμένου τοῦ
 χωρίου εὐρίσκονται λείψανα ἀρχαίου τείχους ἀσθεστοκτίστου
 καὶ ἐπέχοντα ὀρθογωνίους τινὰς λίθους τῶν ἐλληνικῶν τει-
 χῶν· κατὰ δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου παρατηροῦνται λίθοι
 βαθῆως ἐν τῇ γῇ κεχωσμένοι, λείψανα ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐ-
 ποχῆς, χρησιμεύοντες εἰς ἀπόκρουσιν τῶν πλημμυρῶν τῆς λί-
 μνης καὶ τὴν παρακώλυσιν τῆς ἀναμίξεως τῶν ὑδάτων αὐτῆς
 μετὰ τῶν ἐκ τῶν ὑπῳρειῶν τοῦ λόφου ἀναβλυζόντων· ὅμοιοι
 λίθοι παρατηροῦνται καὶ ἐν τῷ παρακειμένῳ χωρίῳ *Πλασιά*.
 Ὁ Λῆκ ἀνεῦρε καὶ ἐπιγραφὴν γνωστοποιούσαν τὸ ὄνομα τοῦ
 κατασκευάσαντος τὴν παραλίμνιον ὁδόν· ἀλλ' ἡ ἐνεπίγραφος
 πλᾶξ συντριβείσα ἴσως ἔκτοτε δὲν ἀνευρίσκεται πλέον. Καὶ ὁ
 μὲν Λῆκ (4, 406), κατὰ πλάνην ἀσυγχώρητον ἀνδρὶ ἐπισκε-
 φθέντι πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδόντι πλείστα ἐλληνικὰ τεί-
 χη, θεωρεῖ τὰ σήμερον παρὰ τὸ Καστρί εἰλείπια ὡς λείψανα
 ἐλληνικῆς ἐποχῆς· θεωρῶν δὲ τοιαῦτα καὶ τὰ παρὰ τὰ χω-
 ρία Σκίτι καὶ Δαμάσι εὐρισκόμενα φέρεται εἰς τὴν ὅλως ἄτο-
 πον ὑπόθεσιν, ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ μόνον μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἑλ-
 λήνων εἶχον ἰδιαίτερον σύστημα οἰκοδομῆς τῶν τειχῶν με-
 ταχειριζόμενοι τὴν ἀσθεστον. Φέρεται δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα
 τοῦτο, καθότι θεωρεῖ ἀδύνατον, ὅτι ἡ Θεσσαλία κατὰ τοὺς

Βυζαντινούς χρόνους ἦτο τόσον εὐπορος καὶ πολυάνθρωπος, ὥστε νὰ ἔχη πόλεις τοιαύτης ἐκτάσεως, οἷαν περιβάλλουσι τὰ παρὰ τὸ Καστρί τείχη. Ἄλλ' ἂν ἐνέκυπτε καλλίτερον εἰς τὴν Βυζαντινὴν κατάστασιν τῆς Θεσσαλίας, θὰ ἀνεύρισκε πολλὰς ἀνθούσας καὶ πολυανθρώπους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Θεσσαλικὰς πόλεις, θὰ ἀνεύρισκε δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Καστρί κατοικοῦμενον ἐπὶ τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Κατακουζηνοῦ μετὰ τοῦ Λυκοσομίου καὶ τοῦ Γόλου· ἀλλ' οὐχ ἦττον οἱ ἐν τῷ τείχει ἀνευρισκόμενοι ὀρθογώνιοι λίθοι καὶ τὰ παρὰ τὴν λίμνην ἐρείπια πείθουσιν, ὅτι ἡ πόλις κατεκεῖτο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐποχὴν. Ἐκεῖτο δὲ ἐνταῦθα ὁ πολύβοτρυς Ἄμυρος, κείμενος κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος διασωθέντας στίχους τοῦ Ἡσιόδου (9, 442) ἀντικρὺ τῶν Διδύμων Κολωνῶν, τῶν ὁποίων τὴν ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἁγιάς ἀντικρὺ τοῦ ὑπὲρ τὸ Καστρί λόφου ὑπαρξῆν ἐπαρκῶς κατέδειξα ἐν τῇ χωρογραφίᾳ. Ὅτι δὲ ἡ πόλις Ἄμυρος ἦτο Μαγνητικὴ, καταφαίνεται ἐκ τινος ἐπιγραφῆς, ἐνθα ἀναγινώσκεται· « Τῷδε τῷ στεφάνῳ στεφανοῦσι Μαγνήτων οἱ Ἄμυρῆς τοὺς ἐν ἰπποβότοις τελευτήσαντας. » (Arch. anz. N° 84, σ. 115.)

Ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ὑπὲρ τὸ χωρίον Πλασιὰ εἰσέρχεται τις εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἁγιάς, ἣτις, ἔχουσα δύο ὠρῶν πλάτος καὶ ἴσον μῆκος, παριστάνει κυκλωτέρῃ ἑκτασιν περιβαλλομένην πανταχόθεν ὑπὸ λόφων· διαφρέομένη δὲ ὑπὸ ἀφθόνων ἐκ τῆς Ὀσσης κατερχομένων ὑδάτων, εἶνε εὐφορωτάτη, παράγουσα πολλὰ καὶ ποικίλα προϊόντα, ἦτοι μέταξαν, σίτον, κριθὴν, βάμβακα, οἶνον κτλ. Καὶ τὴν μὲν συνταύτισιν τοῦ πεδίου τούτου μετὰ τοῦ ἀρχαίου Δωτιίου κατέδειξα ἐν τῇ χωρογραφίᾳ, ἐνταῦθα δὲ σημειῶ μόνον, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Δέσιανην λόφου ἐνός τῶν Διδύμων Κολωνῶν θέτει ἡ ἐν τῷ τόπῳ παράδοσις τὴν κατοικίαν μυθικοῦ τινος βασιλέως, ἣτις οὐδὲ ὡς παράξενον νὰ εἶνε ἀπήχησις τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐτέρας μυθικῆς παραδόσεως, καθ' ἣν ἐν τῇ Λακωνίᾳ

πόλει, κειμένη ἐπὶ τῶν Διδύμων Κολωνῶν, κατόκει κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους ἡ νύμφη Κορωνίς ἡ τεκοῦσα τῷ Ἀπόλλωνι τὸν Ἀσκληπιόν (Πίνδ. Πυθ. 444. 55.).

Καὶ πρῶτον μὲν χωρίον, ὅπερ ἀπαντῶμεν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγιάς πρὸς δυσμὰς, εἶνε ἡ Δέσιαιρη, κατοικουμένη ὑπὸ 400 περίπου γεωργικῶν οἰκογενειῶν. Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο ἐκτείνεται ἕλος παροχτευθὲν ἐν προγενεστέροις χρόνοις εἰς τὸν παραρρέοντα Ἄμυρον, ἐπὶ δὲ τῶν ὄχθων του παρατηροῦνται εἰσέτι τὰ ἐρείπια μεγάρου, ὅπερ ἀνήγειρεν ἐνταῦθα ὁ Βελῆ πασᾶς. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς Δέσιαινης κεῖται τὸ χωρίον Δουγὰν, κατοικουμένον ὑπὸ 20 περίπου τουρκικῶν οἰκογενειῶν ἐν τῷ μέσῳ τερπνοτάτης φύσεως· καὶ ἔτι βορειότερον εἰς τὰς ὑπαρξίας τῆς Ὀσσης κεῖται ἡ κωμόπολις Ἀγιά, πρωτεύουσα ὁμωνύμου διοικήσεως, κατοικουμένη ὑπὸ 600 περίπου οἰκογενειῶν, ὧν ἡ κυριώτερα ἐνασχόλησις εἶνε ἡ σκωληκοτροφία· πρότερον δὲ ἐνηργεῖτο ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν κατοίκων σπουδαία βιομηχανία κοκκίνων νημάτων παραμείνασα ἴσως ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, καθ' ἣν ἦτο διάσημος ἡ purpura Meliboea τῆς οὐχὶ μακρὰν τῆς Ἀγιάς κειμένης Μελιβοίας. Ἀλλὰ σήμερον ἡ βιομηχανία αὕτη ἐξέλιπε, οἱ δὲ κάτοικοι ἀποζῶσι καλλιεργοῦντες τοὺς ἀγρούς, καὶ κατασκευάζοντες καὶ μεταξωτὰ τινὰ ὑφάσματα φιτιλιὰ καλούμενα· εἶνε δὲ οἱ κάτοικοι φιλομαθεῖς, διατηροῦντες καλὰ σχολεῖα, μελίχοι δὲ καὶ προσηγεῖς τοὺς τρόπους. Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγονται ὑπὸ τὸν μητροπολίτην τῆς Δημητριάδος. Ἐν Ἀγιά τελεῖται κατ' ἔτος ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἀρχομένη τὴν 1ην Σεπτεμβρίου καὶ διαρκούσα ὀκταήμερον. Καὶ λείψανα μὲν ἀρχαίων τειχῶν δὲν παρατηροῦνται παρὰ τὴν Ἀγιά, μίαν ὅμως ὥραν ὑπὲρ τὸ χωρίον ἀνευρίσκονται ἐρείπια βυζαντινοῦ φρουρίου, ἔνθα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔκειτο τὸ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου μνημονευόμενον Δῶγιον ὁμώνυμον τῆς πεδιάδος. Εἰς δὲ τὰ τεῖχη τῶν ναῶν τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου καὶ τῆς Παναγίας παρατηροῦνται ἐπιτύμβιοι λίθοι ἐνεπίγραφοι τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Ἐν τέταρτον τῆς ὥρας μακρὰν τῆς Ἀγιᾶς κεῖται τὸ χωρὶον *Ῥετσιάνη*, κατοικοῦμενον ὑπὸ 150 ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, ὧν ἡ κυριωτέρα ἐνασχόλησις εἶνε ἡ σκωληκοτροφία. Καὶ παρὰ τὴν Ῥετσιάνην κεῖται ἐν τῷ μέσῳ δάσους λεπτοκαρυῶν καὶ πλατάνων τὸ μικρὸν τουρκικὸν χωρὶον Ἀϊδίνι καὶ ἕτερον δὲ μικρὸν χωρὶον *Γερακάρι* κατοικεῖται ὑπὸ Τούρκων. Κατὰ δὲ τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν τῆς πεδιάδος κεῖνται τὰ χωρία *Ποταμιᾶ*, *Κιρμιλί*, *Τσικίρι* καὶ τινὰ ἄλλα.

Πρὶν ἐγκαταλείψω τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγιᾶς, μνημονεύω καὶ τὰ ὑπὲρ τὴν πεδιάδα ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης κείμενα χωρία, τὴν *Νιβόλιανην*, κατοικοῦμένην ὑπὸ 100 οἰκογενειῶν, καὶ τὴν ἔτι ὑψηλότερον ἐπὶ τοῦ ὄρους κειμένην *Σιλιτσαρην*, κατοικοῦμένην ὑπὸ 300 περίπου οἰκογενειῶν. Κείμενα ἀμφότερα ἐντὸς τερπνοτάτης φύσεως καὶ διαρρέομενα ὑπὸ διαυγῶν ὑδάτων, ἔχουσι θαυμασιωτάτην ἀποψὴν ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ ἐπὶ τῆς καταντικρῆ πλευρᾶς τοῦ Πηλίου. Καταγίνονται δὲ οἱ κάτοικοι εἰς τε τὴν σκωληκοτροφίαν καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, καὶ τινες τῶν κατοίκων τῆς Σιλιτσιάνης μετέρχονται τὴν χαλκευτικὴν καὶ χρυσοχοικίην. Παρὰ τὴν Σιλιτσιάνην κεῖνται καὶ δύο βυζαντινὰ μοναστήρια, τὸ τοῦ Προδρόμου καὶ τὸ τῆς Παναγίας, ἅτινα εὐημεροῦντα πρότερον ἤδη παρακμάζουσιν.

Ἐξερχόμενοι δὲ τῆς πεδιάδος τῆς Ἀγιᾶς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Ἀγίου Νικολάου τοῦ Φονιά καὶ ἀκολουθοῦντες τὰς ὑπὸ ὑψοῦς τῆς Ὀσσης, τὸ πρῶτον χωρὶον, ὅπερ ἀπαντῶμεν, εἶνε ἡ *Τσιουκχίανη*, κατοικοῦμένη ὑπὸ τινων τουρκικῶν οἰκογενειῶν, καὶ ἔτι πορρωτέρω ἐντὸς στενῆς κοιλάδος, τὸ κατάρφυτον καὶ κατάρφυτον χωρὶον *Μαρμάρηανη*, κατοικοῦμενον ἐπίσης ὑπὸ 50 τουρκικῶν οἰκογενειῶν. Τὸ χωρὶον τοῦτο ὀφείλει τὸ ὄνομά του εἰς τὰ πολλὰ ἀρχαῖα μάρμαρα, τὰ ἐγκατεσπαρμένα ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς πέριξ. Ἐκεῖτο δὲ ἐνταῦθα τὸ *Συκούριον*, ὡς ἐπαρκῶς καταδείκνυται ἔκ τινος χωρίου τοῦ Τίτου Διβίου (42, 54), καθ' ἃ ἡ πόλις ἐκεῖτο ἐν ταῖς μεσημβριναῖς

ὕψωραίαις τῆς Ὀσσης ἐστραμμένη πρὸς τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον καὶ ἔχουσα εἰς τὰ νότια τὴν Μαγνησίαν καὶ Μακεδονίαν, περιβαλλομένη ὑπὸ τῆς τερπνῆς φύσεως, ἣτις καὶ σήμερον περιβάλλει τὸ χωρίον, καὶ διαρρέομένη ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἅτινα καὶ σήμερον ἀρδεύουσι τοὺς περὶ αὐτὸ ἀγρούς καὶ κινουσί τοὺς ὑδρομύλους· ἄπορον δὲ πῶς ὁ Mezières μετὰ τὸν σφάστατον τοῦτον ὑπὸ τοῦ Λιθίου προσδιορισμὸν τοποθετεῖ παρά τὴν Μαρμάργιαν τὴν Θαυμανίην.

Μετὰ τὴν Μαρμάργιαν ὑπερβάντες μικρὸν λόφον εἰσερχόμεθα εἰς τὴν περίπυστον κοιλάδα τοῦ *Κισερ.λι*, ἧς τινος τὰ χωρία, κείμενα ἐν τῷ μέσῳ εὐθαλῶν κήπων, παράγουσι ποικιλώτατα ὕψωρικά, ὧν διάσχοι κατὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν εἶνε αἱ σταφυλαί· Ἡ κοιλὰς αὕτη διαρρέεται ὑπὸ τινος ἐκ τῆς Ὀσσης κατερχομένου ποταμίου· εἶνε δὲ τὰ ἐν αὐτῇ χωρία τὰ ἀκόλουθα· *Τόμβας*, *Σαρ.λικι*, *μεγάλου Κισερ.λι*, *μικρὸν Κισερ.λι*, *Χατσιόμπασι*, καὶ τέλος κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς κοιλάδος καὶ παρά τὴν εἰσοδὸν τῶν *Τεμπῶν* ὁ *Μπαμπᾶς*. Τὰ χωρία ταῦτα κατοικοῦνται ἕκαστον ὑπὸ 30—40 περίπου τουρκικῶν οἰκογενειῶν, ἀσχολουμένων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς εὐφόρου αὐτῶν γῆς. Εἰς τὸ μεγαλείτερον δὲ καὶ σπουδαιότερον πάντων, τὸ μέγαλον *Κισερ.λι*, τελεῖται ἀνὰ πᾶσαν παρασκευὴν ἐμπορικὴ πανήγυρις. Ὑπὲρ δὲ τὸ χωρίον *Τόμβας* ἐπὶ τοῦ ὄρους *Μοψίου* ἀνευρίσκονται τὰ θεμέλια περιβόλου ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν καὶ οἰκίδων, ὧν τὸ ἐμβαδὸν δὲν εἶνε μεγαλείτερον τῶν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς *Δημητριάδος* παρατηρουμένων· κατὰ δὲ τοὺς περίξ βράχους εὐρίσκονται πλείσται λελαξευμένοι ἐν αὐτοῖς κοιλότιτες, ἐνθα ἐλατομοῦντο, φαίνεται, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα αἱ νεκρικοὶ λάρνακες τῶν Θεσσαλῶν. Ἐν τινι δὲ βαθεῖα δεξαμενῇ, ἀνεσκευμένη ἐν τῷ βράχῳ, ἀναβλύζει κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως ἁγίασμα, ὡς καὶ ἐν τῇ *Γορίτσα*, κατὰ τὸ λέγειν τῶν περιοίκων· εἰς δὲ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους ὑπάρχουσι λελαξευμένοι πολλαὶ βαθμίδες πρὸς εὐχερῆ κάθοδον

τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους κατοικούντων. Τὰ λείψανα ταῦτα, ἅτινα οὐδεὶς τῶν μέχρι τοῦδε ἐπισκεψαμένων τὴν Θεσσαλίαν περιέγραψεν, ἀνήκουσι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν ὑπὲρ τὴν Νεσσωνίδα κειμένην πόλιν *Νέσσωνα*, τὴν μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου. Ὑπὲρ δὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Κισερλί, παρὰ τὴν ὄρεινὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ διαρρέοντος τὴν κοιλάδα ποταμοῦ κείται τὸ χωρίον *Σπηλιῆ*, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι εἶνε κτηνοτρόφοι καὶ ἀνθρακεῖς. Ὑπὲρ τὸ χωρίον τοῦτο ἐντὸς δεξαμενῆς ἐναποτίθεται ὁ πάγος τὸν χειμῶνα, μετακομιζόμενος τὸ θέρος εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Λαρίσσης. Ὑπὲρ δὲ τὸ χωρίον Μπαμπᾶ κείται ἐπὶ τινος ἀκρωρείας τῆς Ὀσσης τὸ νῦν μὲν μικρὸν καὶ ἄσχυρον χωρίον, κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος πλουσία καὶ περίπυστος κατὰ τὴν Εὐρώπην πολίχνη *Ἀμπελάκια*. Ἐνταῦθα κατὰ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μικρὰ ἑλληνικὴ κοινότης ἔλυσε καὶ ἐφήρμοσε ἐπὶ τινὰ καιρὸν μετ' ἐπιτυχίας τὸ μέγα ζήτημα τὸ συνταράσσον τὰς νεωτέρας κοινωνίας, τὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἐργασίας, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέεται στενῶς τὸ μέλλον τῆς νεωτέρας βιομηχανίας (*Boulangier Ampelakia*. Παπαρ. Ἑλλ. ἱστ. τόμ. 5). Ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας αὐτῆς τῆς Ὀσσης, ἔνθα σήμερον βασιλεύει ἡ ἐρήμωσις καὶ ἡ πενία, ἐπεκράτει σπουδαία βιομηχανικὴ κίνησις, ἀπεργαζομένη τὴν εὐημερίαν τῶν κατοικούντων τὴν ἀπόκεντρον ὄρεινὴν ἐκείνην κορυφὴν. Ὁ Γάλλος *Beaujour*, ὅστις ὑπῆρξεν αὐτόπτης τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν τῶν Ἀμπελακίων, παραβάλλει αὐτὰ μὲ Ὀλλανδικὴν πολίχνην. Ἡ δουλεία, λέγει, ἡ πιέζουσα τὸν τράχηλον τῶν δυστυχῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος δὲν ἀνέβη ποτὲ ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τῶν ὄρειων. Καὶ τὰ Ἀμπελάκια, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ὄρειναι κοινότητες, ἐκυβερνῶντο ὑπὸ δημογερόντων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ· πάντες εἰργάζοντο ἐν τῇ βιομηχανικῇ ταύτῃ κυψέλῃ. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες ἔβαπτον τὸν βάμβακα, αἱ δὲ γυναῖκες ἐκλωθον καὶ παρεσκευάζον αὐτὸν, καὶ τὰ παιδιὰ ἐξετέλουν μικροῦ

τέρας ἐργασίας· παρήγοντο δὲ ἐξ ἀπάντων τῶν βαφείων 250
 χιλιάδ. κιλόγραμμα κοκκίνων νημάτων, ἅτινα ἀπεστέλλοντο
 εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ εἰς τὴν Βιέννην, Λειψίαν, Δρέσδην καὶ
 Βαϊρέυθην. Εἰς τὰς εἰρημένας πόλεις ὑπῆρχον ὑποκαταστή-
 ματα διαφόρων ἐταιρειῶν, αἵτινες ὅμως κατ' ὀλίγον συνεχω-
 νεύθησαν εἰς μίαν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ συναγωνισμοῦ. Καὶ ἡ
 μὲν διεύθυνσις τῆς ἑτερορρύθμου ταύτης ἐταιρίας ἐδρεύουσα
 ἐν τῷ χωρίῳ ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τρεῖς διευθυντάς, ἐπιτρέ-
 ποντας εἰς τρεῖς ἄλλους συνεταίρους ἐν Βιέννῃ τὴν δι' ἐπι-
 τροπῆς ὑπογραφὴν· ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ἀγοραῖς τῆς κατανα-
 λώσεως ὑπῆρχον ὑποκαταστήματα φροντίζοντα τὴν ἐκποίη-
 σιν τῶν βιομηχανημάτων καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἀξίας εἰς τὸ
 κεντρικὸν κατάστημα εἴτε εἰς χρήματα εἴτε εἰς εἶδη· πάντες
 δὲ οἱ ἀνταποκριταὶ οὗτοι κατέγοντο ἐκ τῶν Ἀμπελακίων,
 καὶ τοῦτο ἵνα συγκεντρώσωσιν εἰς ἑαυτοὺς πάντα τὰ κέρδη.
 Καὶ ἡ μὲν ἐλαχίστη καταβολὴ κατὰ τὴν συγκρότησιν τῆς
 ἐταιρίας ὤρισθη εἰς 5,000 γρόσια, ἡ δὲ μέγιστη εἰς 20,000,
 ὅπως μὴ ἀπορροφῶσιν ἅπαντα τὰ κέρδη οἱ πλούσιοι, δυναμέ-
 νων καὶ τῶν ἀπορωτέρων νὰ συμμετάσχῃ τῆς ἐταιρίας· ἄλ-
 λά καὶ οἱ ἄπλοὶ ἐργάται, καταβάλλοντες ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν
 προσωπικὴν αὐτῶν ἐργασίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ συμμετέχοντες
 διὰ τῶν ἐναποταμιευμάτων αὐτῶν εἰς τὴν ἐταιρίαν, ἀπελάμ-
 θανον συνάμα μισθοὺς καὶ κέρδη, οὕτω δὲ συγκεκροτημένη ἡ
 ἐταιρία καὶ νοσηρόνως διευθυνομένη δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποφέρῃ
 σπουδαῖα ὠφελήματα εἰς τοὺς μετόχους. Ἡ εὐημερία τοῦ χω-
 ρίου προήγετο ὁσμέραι, ἄνετος δὲ καὶ πολυτελής βίος ἦτο
 τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὑλικῆς προαγωγῆς. Τότε ἐκτίσθησαν αἱ
 ὠραῖαι οἰκίαι τοῦ χωρίου· τότε ἰδρύθη ἡ περιώνυμος σχολὴ ἐν
 ἣ ἐδίδαξαν ὁ Βούλγαρις, ὁ Κούμας, ὁ Κωσταντᾶς, ὁ Ἀσά-
 νης καὶ ἕτεροι ἀσημότεροι τούτων, τότε παρεπεδήμουν ἐν-
 ταῦθα πλείστοι Γερμανοὶ πρὸς ἐμπορίαν, καὶ ἐν γένει τὸ ὄρει-
 νὸν χωρίον παρίστανεν ἀνθρώρην ὅσιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐρημώ-
 σεως καὶ πενίας, ἥτις κατεμάστιζε τὸ Θεσσαλικὸν πεδίου.

*1. ἡ δὲ ἀποστολὴ τῶν ἐργασιῶν ἐγένετο ἡ μὲν
 μὲν καὶ 192 σελ.*

Μαγνησία· μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Πελασγιώτιδος.

Πελασγιώτις.

Παραλλήλως τῇ Μαγνησίᾳ ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου μέχρι τῶν ὑπερειῶν τοῦ Ὀλύμπου ἡ *Πελασγιώτις*, μία τῶν τεσσάρων μοιρῶν, εἰς ἃς διηρεῖτο τὸ πάλαι ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς· καὶ τὸ μὲν κατὰ τὸν Πελασγικὸν κόλπον μέρος αὐτῆς εἶνε λοφῶδες, τρεῖς δὲ ὥρας μακρὰν τῆς παραλίας ἄρχεται ἐκτεινόμενον τὸ Πελασγικὸν πεδῖον, οὔτινος τὰ ὄρια καὶ τὰς λοιπὰς φυσικὰς ιδιότητας ἐξέθεσα ἐν τῇ χωρογραφίᾳ. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι αὐτοῦ ἦσαν οἱ Πελασγοί, ὧν τὸ ὄνομα παραδόξως διετηρήθη μέχρι σήμερον ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ μητροπολίτου Δημητριάδος ἐπικαλουμένου ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Πελασγῶν, οἱ Περγραιβοί, οἱ Λαπίθαι, οἱ Διαιῶνες καὶ τέλος οἱ Θεσσαλοί· πόλεις δὲ Πελασγικὰς ἀνευρίσκομεν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὰς ἀκολουθούς. Παραλίας μὲν τὰς Ἄμφαγας καὶ Παρασάς· μεσογείους δὲ τὰς Φερὰς, τὴν Σκότουσσαν, τὴν Κρανῶνα, τὸ Ἀρμένιον, τὴν Λάρισσαν, τὸ Φάκιον, τὴν Μητρόπολιν, τὴν Ἐλάτειαν καὶ τὸ Μόγιον· ἡ δὲ Γυρτώνη καὶ ἡ Φάλαινα καὶ ἡ Ἀργισσα καὶ ἡ Ἄτραξ, καὶ ἡ Ὀρθη, κείμεναι καὶ αὐταὶ ἐν τῇ Πελασγιώτιδι, ἐκαλοῦντο καὶ Περγραιβικαί, ὡς κατοικούμεναι ὑπὸ Περγραιβῶν (Στράβωνος βιβλ. 9. κεφάλ. 5). Καὶ τῶν μὲν πόλεων τούτων, ὧν τινες ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἰσχὺν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐπικρατήσασαι ἐπὶ τινὰ χρόνον συμπάσης σχεδὸν τῆς Θεσσαλίας, δὲν περισώζονται σήμερον ἢ ἐλάχιστά τινα μόνον λείψανα. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῇ Μαγνησίᾳ οὐδεὶς ναὸς, οὐδεὶς κίων, οὐδὲν βᾶθρον ἀρχαίου θεάτρου, οὐδεμίαν στοὰ γυμνασίου παρατηρεῖται σήμερον· εἰρήπια δὲ τινα τῶν ἀρχαίων τειχῶν δεικνύουσι τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων πόλεων, ἐκ τῆς τέφρας τῶν ὀπείων δὲν ἀνεβλάστησαν ἐνταῦθα, ὡς ἐν τῇ Μαγνησίᾳ, εὐποροὶ καὶ ἀκμάζουσαι κωμοπόλεις, ἀλλὰ μικρὰ καὶ ἄσημα

χωρίδια, κατοικούμενα ὑπὸ Ἑλλήνων χωρικῶν, οἵτινες δίκην Ἑλλωτος καταβρέχουσι μὲ τοὺς ἰδρωτάς των τὴν ὑπ' αὐτῶν γεωργουμένην γῆν, ἀλλ' οὐχὶ μόνον δι' ἑαυτοὺς καθότι, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐλέχθη, αἱ γαῖαι καὶ οἱ οἴκοι τῶν χωρίων δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς κατοικοῦντας, ἀλλ' εἶνε κτήματα κατὰ τὸ πλεῖστον τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες διαμοιράζουσι μετὰ τῶν χωρικῶν τὸ προῖόν τῆς γεωργίας. Καλοῦνται δὲ τὰ χωρία ταῦτα *Τσιφ.λίκια* πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὑπὸ Τούρκων κατοικουμένων χωρίων, ὧν αἱ γαῖαι καὶ οἱ οἴκοι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς κατοίκους, καλούμενα διὰ τοῦτο *Κεφαλοχώρια*. Εἶπον ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὅτι οἱ Τούρκοι κατὰ τὴν εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἰσβολὴν εὑρον τὸ Πελασγικὸν πεδῖον σχεδὸν ἔρημον καὶ πρὸς συνοικισμὸν τούτου προσεκάλεσαν ἐκ τοῦ Ἰκονίου τῆς Ἀσίας τουρκικὸν γεωργικὸν πληθυσμὸν, εἰς ὃν διένειμαν τὴν ἔρημον χώραν· ὅτι δὲ πᾶσα σχεδὸν ἡ Πελασγιώτις κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων τούτων, μαρτυροῦσι οὐ μόνον αἱ ὀνομασίαι τῶν ἐνταῦθα χωρίων, ὁμωνύμων τῶν πλείστων μὲ τὰ περὶ τὸ Ἰκόνιον χωρία, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ τόπῳ ἐπικρατούσης παρὰ τοῖς Τούρκοις παραδόσεως καὶ ἐκ τῶν τουρκικῶν μνημάτων, ἅτινα περιβάλλουσιν ἔτι τὰ ὑπὸ χωρικῶν Ἑλλήνων ἤδη κατοικούμενα χωρία καὶ ἐκ τῶν τουρκικῶν τεμενῶν, ἅτινα ἐν τισιν αὐτῶν παρατηροῦνται. Καὶ αἱ μὲν γαῖαι καὶ οἱ οἴκοι τοῦ χωρίου ἀνήκουσιν, ὡς ἀνωτέρω ἐῤῥέθη, εἰς τὸν κύριον, μόνον δὲ τὰ ζῶα καὶ ἐργαλεῖα καὶ ἐπιπλα καὶ εἴ τι ἄλλο κινητὸν ἀνήκουσιν εἰς τὸν χωρικόν. Καὶ τὸ μὲν πρὸς σπορὰν ἀναγκαιοῦν ποσὸν τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ κυρίου, ὁ δὲ κάτοικος γεωργῶν δι' ἰδίων ζώων καὶ ἐργαλείων τὴν γῆν διαμοιράζει μετὰ τοῦ κυρίου τὸ προῖόν, ἀφοῦ πρῶτον ἀφαιρεθῆ τὸ τῇ κυβερνήσει ὀφειλόμενον δέκατον καὶ αἱ διὰ τὸν θερισμὸν γενόμεναι δαπάναι· μόνον δὲ τὸ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας προῖόν ἀνήκει ὅλον τῷ χωρικῷ, μὴ ἀποτίνοντι οὐδὲν τῷ κυρίῳ διὰ τὴν ἐν τῷ χωρίῳ νομὴν τῶν ζώων· δὲν εἶνε δὲ πάντες οἱ κάτοικοι τῶν

χωρίων γεωργοί, ἀλλ' ἐν τισι αὐτῶν, τοῖς πολυανθρωποτέροις πολλοὶ αὐτῶν μετέρχονται ἄλλην ἐργασίαν ἢ καὶ ἐμπορεύονται τὰ προϊόντα τῶν χωρίων των.

Οἱ οἴκοι τῶν χωρίων εἶνε ἅπαντες πλινθόκτιστοι, ἐκτὸς τῶν ἐν αὐτοῖς εὐρισκομένων πύργων τῶν ἰδιοκτητῶν, ὑψόμενοι οἱ πλείστοι οὐχὶ ὑπὲρ τοὺς 8 πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς· ἔχουσι δὲ δύο διαίρεσεις, μίαν πρὸς κατοικίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἑτέραν διὰ τοὺς βόας. Οὐδεὶς κόσμος ἐν αὐτοῖς παρατηρεῖται, οὐδὲν ἔπιπλον ἢ μόνον τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, οὐδὲν δένδρον σκιάζει τὰ κατὰ τὸ θέρος ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων περιπλεγόμενα χωρία, καθότι οὐδεὶς ὁ περὶ τούτου φροντῖσων. Ὁ χωρικὸς, συναισθανόμενος, ὅτι ἡ γῆ καὶ ὁ οἶκος δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτὸν, οὐδόλως φροντίζει πρὸς περικόσμησιν τοῦ τόπου. Οἱ εὐθαλεῖς κῆποι οἱ περιβάλλοντες τὰ ὄρεινά Θεσσαλικά χωρία οὐδόλως παρατηροῦνται ἐνταῦθα, καίτοι δυνάμενοι ἐν τοῖς πλείστοις αὐτῶν νὰ προκόψωσιν. Οἱ κάτοικοι τῶν πλείστων χωρίων τῆς Πελασγιώτιδος πίνουσι φρεάτιον ὕδωρ· μόνον δὲ τὰ τῆς λαφύδους χώρας διαβρέονται τὰ πλείστα ὑπὸ πηγαίων ὑδάτων. Τὰ δὲ τῆς Βοιωτίδος καὶ Νεσσωνίδος ἔλη καὶ ἡ ψυχροτάτη κατὰ τὴν πρῶταν ἐκ τῶν περικειμένων ὄρειων προσπνέουσα αὖρα καθιστῶσιν ἰδίως κατὰ τὸ θέρος νοσῶδες τὸ κλίμα τῆς Πελασγιώτιδος· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων εἶνε ὠχροὶ καὶ καχέκται καὶ δυσκόλως προάγονται κατὰ τὸν πληθυσμὸν, ἰδίως διὰ τὴν μεγάλην θνησιμότητα τῶν παιδῶν. Ἰατρῶν καὶ σχολείων στεροῦνται, καθότι τὰ πλείστα τῶν χωρίων, κατοικούμενα ὑπὸ 15—20 οἰκογενειῶν, δὲν δύνανται νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν πληρωμὴν διδασκάλων, οὔτε νὰ προκαλέσωσιν τὴν ἐν αὐτοῖς ἐγκατάστασιν ἐπιστήμονος ἱατροῦ· μόνον δὲ τινα μεγαλειότερα χωρία διατηροῦσι κοινὰ τινα σχολεῖα, ἐνθα διδάσκονται οἱ παῖδες τῶν χωρικῶν γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν. Ἐν τούτοις, καίτοι κατὰ πλείστον ἀμαθεῖς οἱ κάτοικοι, εἶνε φύσει νοήμονες, καὶ διὰ τῆς φιλεργίας καὶ νοημοσύνης προ-

κόπτουσιν ἰκανῶς ἐν τῷ βίῳ. Τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων ἔχουσι λιθοκτίστους ναοὺς, κομιζομένων τῶν λίθων ἐκ τῶν περικειμένων ὀρέων, ἢ συντριβομένων τῶν παρατυγχανόντων ἐρείπιων τῶν ἀρχαίων τειχῶν, καθότι, ὡς ἄλλοτε εἶπον, δὲν παρατηρεῖται μεγάλη εὐλάβεια τῶν χωρικῶν πρὸς τὰ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος περισωθέντα λειψάνα· διὸ καὶ σπουδαῖα ἐρείπια περιγραφόμενα ὑπὸ περιηγητῶν οὐδόλως ἀνευρίσκονται σήμερον ἐν τῷ τόπῳ. Τὰ δὲ εἰσοδήματα τῶν χωρίων εἶνε πρὸ πάντων μὲν σῖτος καὶ κριθή, εἶτα βάμβαξ καὶ τινα ἄλλα· ἀμπέλοι δὲ περιβάλλουσι ἅπαντα τὰ χωρία, παράγουσαι τὸν ἀναγκαιοῦντα εἰς χρῆσιν τῶν κατοίκων οἶνον.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον περὶ τῶν χωρίων τῆς Πελασγιώτιδος, μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν εἰδικωτέραν περιγραφὴν αὐτῶν, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου καὶ καταλήγων εἰς τὰς ὑπερείας τοῦ Ὀλύμπου.

Μίαν ὥραν δυτικώτερον τοῦ ἀκρωτηρίου *Πύρρας* (Ἄγκιστρι), τοῦ διαχωρίζοντος τὴν Φθιώτιδα ἀπὸ τῆς Πελασγιώτιδος, ὑψοῦται ἀμέσως ὑπὲρ τὴν παραλίαν γήλοφος Σορὸς καλούμενος, περιστεφόμενος ὑπὸ ἐρείπιων ἀρχαίων τειχῶν· κατὰ τὸ ὕψιστον δὲ τοῦ λόφου ἐξέχει βράχος περιβαλλόμενος ἐπίσης ὑπὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως. Τὰ περισωζόμενα λειψάνα εἶνε ὀλίγιστα καὶ ὁσμέραι καταστρέφονται, καταθραυομένων τῶν λίθων πρὸς κατασκευὴν ποιμνιοστασιῶν. Ἡ ἐνταῦθα κειμένη πόλις ἦτο τὸ *Ἀμφίραιον* ἢ *Ἀμφαραι*, πόλις μικρὰ καὶ ἄσημος, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Σκύλακος, ὡς πρώτη Πελασγικὴ πόλις μετὰ τὴν Φθιώτιδα ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ.

Δύο δὲ ὥρας δυτικώτερον τοῦ Σοροῦ ἀπαντῶμεν ἐπὶ τινος λόφου ὑπερκειμένου τῆς παραλίας ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου, καταντικρὺ τῆς νέας πόλεως Βόλου, τὰ ἐρείπια τῆς διασήμεου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Πελασγικῆς πόλεως τῶν Παγασῶν, ἐξ οὗ ὠνομάσθη καὶ ὁ κόλπος καὶ ἦς τινος τὴν μεγάλην ἔκτασιν καταδεικνύουσι τὰ καθ' ὅλην τὴν συνέχειαν παρακολουθού-

μενα ἐρείπια τῶν ἀρχαίων τειχῶν. Καί ἐπὶ μὲν τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ λόφου παρατηροῦνται ἑναχοῦ εἰς ὕψος 10 ποδῶν τὰ τεῖχη τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως κατεσκευασμένα ἐξ ὀρθογωνίων λίθων καθ' ὀριζοντίας σειρὰς ἀπ' ἀλλήλων τεθειμένων καὶ ἔχοντα πᾶχ. 9 ποδῶν· καὶ ἐνταῦθα δὲ, ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἐλληνικοῖς τείχεσιν, ἡ ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ἀπαρτίζονται ἐκ λίθων μεγάλων, τὸ δὲ μεταξὺ διάστημα πληροῦται διὰ χρώματος καὶ μικρῶν λίθων· ἦτο δὲ κατησραλισμένον τὸ φρούριον καὶ ὑπὸ τετραγώνων πύργων, ὧν δύο τὰ ἐρείπια διατηροῦνται εἰσέτι. Κάτωθεν τῆς ἀκροπόλεως ἀνευρίσκεται μὲν εἰσέτι ἡ συνέχεια τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἀλλὰ τὰ περισωζόμενα ἐρείπια μόλις ἀνυψοῦνται ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς· ἐν δὲ τῇ κοιλάδι, ἐνθα φέρει σήμερον ἡ ὁδὸς ἐκ Βόλου εἰς Ἀλμυρὸν, παρατηρεῖται ἀρχαία πύλη 11 ποδῶν πλάτους καὶ παρ' αὐτὴν Ῥωμαϊκὸν ὑδραγωγεῖον, δι' οὗ ἐφέρετο εἰς τὴν πόλιν τὸ πόσιμον ὕδωρ, καθότι τὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου οὐχὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης ἀναβλύζοντα ὕδατα, ὑφάλμυρα ὄντα, δὲνεῖνε πρὸς πόσιν ἐπιτήδεια. Ἐκ τῶν πηγῶν τούτων, αἵτινες πολλαὶ καὶ δαψιλεῖς καὶ ἐπὶ Στράβωνος ἔρρεον, παράγουσί τινες τὸ ὄνομα τῆς πόλεως προσκόπτοντες εἰς τὴν προσωδίαν, ἐνῶ ἕτεροι ἀνευρίσκουσιν ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς πόλεως τὴν ἀπήχησιν τῆς ἐνταῦθα πηχθείσης Ἀργοῦς (Στρ. 9. 436). Σχηματίζεται δὲ ἐκ τῶν πηγῶν τούτων, αἵτινες σήμερον καλοῦνται *Μπουμπλήθρα*, βαθύς ποταμὸς, ὅστις μετὰ βραχὺν ροὴν ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν· τὰ διαυγῆ αὐτοῦ ὕδατα, καὶ αἱ ὑπὸ καλάμων καλυπτόμεναι ὄχθαι ἐλκύουσι πολλοὺς τῶν κατοίκων τοῦ Βόλου κατὰ τὸ θέρος, ἀνερχομένους ἐπὶ λέμβου τὸ ρεῖθρον τοῦ ποταμοῦ. Ἡ πόλις αὕτη, φημισθεῖσα κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους διὰ τὴν ἐστρατεῖαν τῶν Ἀργοναυτῶν, ἦτο κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐμπορικώτατον ἐπίγειον τῶν Φερῶν καὶ συμπάσης τῆς Θεσσαλίας. Ἐνταῦθα κατέπλεον τὰ πλοῖα τῆς γοιωτέρως Ἑλλάδος, ὅπως ἀποκομίσωσι τὸν ἀναγκαίου ἔντα

εἰς τοὺς κατοίκους αἶτον· ἐνταῦθα ἐγκαθίσταντο ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος ἔμποροι, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν ἐπιτυμβίων λίθων, ἐνθα καὶ Μακεδόνων, καὶ Μηλίων, καὶ Ναξίων, καὶ Σκυρίων καὶ Ἀθηναίων καὶ Κορινθίων καὶ παντοδαπῶν ἄλλων τὰ ὀνόματα ἀναγινώσκονται· ἐνηργεῖτο δὲ ἐνταῦθα καὶ σπουδαῖον ἐμπόριον ἀνδραπόδων (Ἀθ. 1, 49). Καὶ ἡ μὲν πόλις τῶν Παγασῶν πρὸ αἰῶνων ἐξηφανίσθη, ἢ ἐν τῷ λιμένι ὅμως ἐμπορικὴ κίνησις καὶ σήμερον ἔτι ζωηρὰ ὑφίσταται, καθότι οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀρχαίας πόλεως ἀνέτειλεν ἑτέρα, ἢ πόλις τοῦ Βόλου, μικρὰ μὲν σήμερον, ἀλλὰ προωρισμένη ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της νὰ συναγωνισθῆ ποτε μετὰ τῆς προμήτορος αὐτῆς κατὰ τε τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος. Κατὰ τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς πόλεως εὐθύς ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ὑπέρκειται μικρὸν τι γηλορικὸν ἔπαρμα, ὅπερ ἴσως κατελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ διασήμεου ἱεροῦ τοῦ ἐμβασίου ἢ Ἀχταίου Ἀπόλλωνος, ἰδρυθέντος ἴσως ὑπὸ τῶν Ἀργοναυτῶν (Ἠσίο. Ἀσπίς Ἡρ. 90. Ἀπολ. 1. 403). Κατὰ δὲ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως μετ' ἀνασκαφᾶς γενομένης ἀνευρέθησαν πολλοὶ ἐνεπίγραφοι ἐπιτύμβιοι λίθοι ἐντετοιχισμένοι ἤδη ἐν τῷ ἐν Βόλῳ ναῶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου· καὶ σήμερον δ' ἔτι τινὲς τῶν κατοίκων ἀποκομίζουσιν ἐκεῖθεν πολλοὺς λίθους ἀρχαίους πρὸς κατασκευὴν νεωτέρων οἰκοδομῶν, καταδεικνύοντες οὕτω τὴν ἀβελτηρίαν των καὶ τὴν πρὸς τὰ πάτρια ὀλιγωρίαν καὶ ἀνευλάβειαν. Κάτω τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν τειχῶν ὑπάρχει σήμερον ἀλυκὴ παράγουσα ἐν ἑκατομύριον ὀκάδων ἄλατος κατ' ἔτος. Ὑπὲρ τὴν ἀλυκὴν πρὸς βορρᾶν ὑψοῦται βράχος, ἐφ' οὗ ἰδρύται φάρος, ὅστις εἰς σκοτεινὰς νύκτας ὁδηγεῖ τὰ εἰς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βόλου καταπλέοντα πλοῖα.

Δυτικώτερον τῶν Παγασῶν ἐπὶ τινος λόφου κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Σέσκληος*, κατοικούμενον ὑπὸ γεωργικῶν τινων οἰκογενειῶν, καὶ οὐχὶ μακρὰν αὐτοῦ ἀπαντῶμεν ἐρείπια ἀρχαίων ἑλληνικῶν τειχῶν, ἴσως τῆς πόλεως *Αἰσωρίας*, τῆς μετὰ τῶν Παγασῶν μνημονευομένης ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου (1, 411).

Στενωπὸς δὲ διήκουσα διὰ τῶν ἀμόρφων λόφων ἄγει ἐκ τῆς παραλίας εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδῖον, ἐν ἧ παρὰ τὰ δεξιὰ ὑπέρκεται χειροποίητός τις λόφος, *Πιλάφ-Τεπές* καλούμενος, ἐξ οὗ ἐπικαλεῖται καὶ τὸ στενόν' κατὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ εἰς τὸ πεδῖον πρὸς τὰ ἀριστερὰ κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον Ἅγιος Γεώργιος καὶ $1\frac{1}{2}$ ὥραν μεσημβρινώτερον εἰς τὰς ὑπὼρείας τοῦ Χαλκοδωνίου τὸ μικρὸν μὲν καὶ ἄσημον νῦν χωρίον *Βελεσιτιρος*, κατέχον ὁμῶς τὴν θέσιν τῆς διασήμεου καὶ ὄχυράς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πόλεως τῶν *Φερῶν*, κληθείσης οὕτως ἀπὸ τοῦ Φέρητος, υἱοῦ τοῦ Κρηθέως, ἢ ἀπὸ τῆς Φεράς, θυγατρὸς τοῦ Αἰόλου. Καὶ τὰς μὲν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περιπετείας τῆς πόλεως ἐξέθεσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ὁ δὲ Στράβων, τοποθετῶν αὐτὴν εἰς τὰς ἐσχάτις τοῦ Πελασγικοῦ πεδίου, λέγει, ὅτι καθάπερ τὴν Ἰωλκὸν, οὕτω καὶ τὰς Φεράς αἱ στάσεις καὶ τυραννίδες συνέστειλαν, ἐξαρθείσας ποτὲ, συγκαταλυθείσης τῆς τυραννίας (9, 436). Ὁ δὲ Στέφανος Βυζάντιος μνημονεύει δύο Φερῶν, τῶν ἀρχαίων καὶ νέων, ἀπεχουσῶν ἀλλήλων μὲν 8 στάδια, τοῦ δὲ ἐπίνειου αὐτῶν, τῶν Παγασῶν, 90, συμφωνῶν κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν Στράβωνα· ἔκτοτε ἡ πόλις δὲν μνημονεύεται πλέον, καὶ μόνον κατὰ τὸν 12^{ον} αἰῶνα μ. Χ. ἐπὶ τῆς φραγκικῆς κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἐπικρατήσεως ἀναφαίνεται μὲ τὸ σημερινὸν αὐτῆς ὄνομα, χορηγηθεῖσα ὡς τιμᾶριον εἰς τὸν Γερμανὸν ἱππότην Κατσελενεμβόγεν' ἀκμάσασα δὲ, ὡς φαίνεται, ἐπὶ μικρὸν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, περιήλθεν ἔκτοτε εἰς ἀφάνειαν· καὶ μόνον κατὰ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὄνομα μέγα καὶ σεβαστὸν παρὰ τῷ Πανελληνίῳ ἐξήγαγεν αὐτὴν ἐκ τῆς λήθης καὶ κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτῆς πασίγνωστον. Ἐνταῦθα ἔπαλε τὸ πρῶτον ἡ εὐγενῆς καὶ μεγάλη καρδιά Ῥήγα τοῦ Φεραίου, καὶ τοὺς παλμοὺς αὐτῆς συναισθανθεῖσα ἅπασα ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ ἠλεκτρισθεῖσα ἐκ τῶν θουρίων τοῦ νέου Τυρταίου, ἀνέλαβε τὸ τολμηρὸν καὶ ὑπερηράκλειον πάλαισμα τοῦ 1821, ὅπερ ἀπέληξεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν μοίρας τινὸς τῆς Ἑλληνικῆς γῆς.

Ὁ Βελεστίνος κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ 300 περίπου οἰκογενειῶν τῶν πλειόνων ὀθωμανικῶν. Εἶνε δὲ ἔδρα ὑποδιοικήσεως, ἐξ ἧς ἐξαρτῶνται τὰ περὶ αὐτὸν τσιφλίκια, ὧν τὰ κυριώτερα εἶνε Ἁγίος Γεώργιος, Περσιφλι, Σαρατσι, Ὁσλάρ, Ἄρδοπάν, Μισοφακλί καὶ τινὰ ἄλλα, κείμενα ἐν τῇ λοφῶδει χῶρᾳ καὶ ἔχοντα γῆν πρὸς τε τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν ἐπιτηδείαν· κατοικεῖται δὲ ἕκαστον ὑπὸ 15—20 οἰκογενειῶν καὶ ποιμαίνονται ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Δημητριάδος· καθ' ἑβδομάδα δὲ συνέρχονται οἱ κάτοικοι εἰς Βελεστῖνον, ἔνθα τελεῖται ἐμπορικὴ πανήγυρις. Τὸν δὲ χειμῶνα οἱ κάτοικοι τοῦ τε Ἁγίου Γεωργίου καὶ τοῦ Βελεστίνου διπλασιάζονται, κατερχομένων εἰς τὰς χειμερινὰς νομάς τῶν Βλάχων ἐκ τῶν Ἠπειρωτικῶν ὀρέων. Λεῖψανα τῆς ἀρχαίας πόλεως ὀλίγα σήμερον ἀνευρίσκονται· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ὑπερκειμένου τῷ χωρίῳ λόφου σώζονται εἰρηπια τειχῶν τῆς κάτω πόλεως καὶ ἀνωτέρω ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ λόφου λείψανα τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως. Ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Χαλαμπους ὑπόβαθρον ἀρχαίου ἀγάλματος ὑποβαστάζει τὴν ἀγίαν τράπεζαν· πρὸς βορρᾶν δὲ τοῦ χωρίου ἀνευρέθησαν πολλοὶ ἀρχαῖοι τύμβοι καὶ ἐνεπίγραφοὶ τινες στῆλαι, ἐν μιᾷ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκεται ψήφισμα τιμῆς εἰς τινὰ Δημήτριον, καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἀναγράφεται πράξις ἀπελευθερώσεως δούλου (Uss. inscrip. gr. ined. N° 13). Καὶ τοιαῦτα μὲν μικρὰ καὶ ἄσημα εἶνε τὰ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος λείψανα τῆς διασήμεου Πελασγικῆς ταύτης πόλεως, ἀλλ' εἰσέτι περιβάλλουσι τὸ χωρίον τὰ κηπία καὶ αἱ φυτεῖαι καὶ αἱ αἰμασιαὶ, αἱ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μνημονευόμεναι, διαρρέομεναι ὑπὸ τῶν διαυγῶν καὶ καλλίστων ναμάτων τῆς Ὑπεραίας κρήνης, τῆς ὁποίας αἱ πηγαὶ ἄρθρονοι ῥηγνύμεναι ἐκ τῶν ποδῶν τοῦ παρακειμένου λόφου σχηματίζουσιν ἐν τῇ ἀναβλύσει των μικρὰν τινὰ λίμνην, ἐν ἣ ἐγκατοπτρίζεται τὸ ἐπὶ τῶν ὄχθων τουρκικὸν τέμενος· ῥέοντα δὲ πορρωτέρω τὰ ὕδατα διαρρέουσι τερπνότατον δάσος, ἐκτεινόμενον ἐπὶ μίαν ὥρην πρὸς δυσμὰς τῆς πολίχνης,

ἴσως τὸ χαριέστατον ἀπάντων τῶν ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι εὐρισκομένων.

Πρὶν προχωρήσω εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ κειμένων χωρίων, ἐξακολουθῶ τὴν περιγραφὴν τῆς λοφώδους χώρας μέχρι τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ. Τρεῖς ὥρας δυτικώτερον τοῦ Βελεστίνου εὐρισκομεν ἐπὶ λόφου ἰκανῶς ὑψηλοῦ ἐν τῷ μέσῳ κραταιᾶς βλαστήσεως τὸ τουρκικὸν χωρίον *Δεδίβεριν* ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀρεινῆς ὄχθης τοῦ Ὀγγηστοῦ, ἐνθα κατεσκήνωσεν ὁ Φίλιππος Γ', ὑποχωρῶν ἐκ τῶν Φερῶν πρὸς τὴν Σκοτουσσαίαν πρὸ τῆς ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς μάχης. Δυτικώτερον τοῦ εἰρημένου χωρίου κείνται ἐπὶ τῆς λοφώδους πάντοτε χώρας τὰ μικρὰ χωρία *Σουπ.λι*, *Κολακσιζ*, *Ἄιβα.λι*, *Καραμπαϊράμ*, *Χατζίμπεϊ*, *Ἄγραου.λι*, *Ἄλχανι* (τὰ τρία τελευταῖα ἐστραμμένα πρὸς τὸ Φαρασλικὸν πεδῖον), ἅτινα παράγουσι σίτον καὶ κριθήν, ἔχοντα καὶ πρὸς κτηνοτροφίαν λίαν ἐπιτηδεῖαν χώραν. Ἡ χώρα αὕτη ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Σκοτουσσαία* ἐκ τῆς διασήμεου καὶ παναρχαίας Πελασγικῆς πόλεως Σκοτούσσης ἢ Σκοτουτσῶν (Στέφ. Βυζ.), ἥτις κατὰ τὸν Σουΐδαν (Στρ. 7, 399) ἦτο ἡ πρώτη κοιτὶς τοῦ Δωδωναίου μαντείου, ὅπερ ἐντεύθεν μετηνέχθη εἰς τὴν Ἠπειρον, καὶ τῆς ὁποίας τὰ εἰρηπια, μικρὰ καὶ ἄσημα, παρατηροῦνται εἰσέτι ἐπὶ τινος λόφου παρὰ τὸ χωρίον *Σουπ.λι*. Καὶ κατὰ μὲν τὸ 374 ἀντέστησαν οἱ Σκοτουσσαῖοι μετὰ τῶν λοιπῶν Θεσσαλῶν εἰς τὴν διάβασιν τοῦ Ἀγησιλάου, τὸ δὲ 307 ὑπέστη ἡ πόλις τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνημονευθὲν δεινὸν τραῦμα, ἐξ οὗ δυσκόλως πλέον ἀνέλαβε. Κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ οἱ ὀλίγοι κάτοικοι ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν, ἥτις ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἦτο ἔρημος· φαίνεται ὅμως, ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα ἡ πόλις κατωκείτο, ὡς δύνάται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τε τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Λιβίου, οἵτινες, ἰσοροῦντες τὸν κατὰ τοῦ Φιλίππου Γ' Ῥωμαϊκὸν πόλεμον, μνημονεύουσι συχνάκις τῆς πόλεως, καθότι περὶ αὐτὴν παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς συνεκρο-

τήθη ἡ διαβόητος μάχη, καθ' ἣν ἠττήθη κατὰ κράτος ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, καὶ ἀπηλλάγη ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ νοτιωτέρα Ἑλλάς τοῦ Μακεδονικοῦ ζυγοῦ. Παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς συνεκροτήθη κατὰ ἀρχαιοτέρους χρόνους καὶ ἑτέρα σπουδαία μάχη μεταξύ τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ τυράννου τῶν Φεραίων Ἀλεξάνδρου, καθ' ἣν ἐνίκησαν μὲν οἱ Θηβαῖοι περιφανῆ νίκην, ἀπώλεσαν ὁμῶς τὸν φίλον αὐτῶν στρατηγὸν Πελοπίδαν. Ὁ δὲ Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Θεσσεως (22) λέγει: «Φαίνεται δὲ μὴδὲ Θεσσαλίαν ἀπραγμόνως αἱ Ἀμαζόνες διελθοῦσαι· τάφος γὰρ αὐτῶν ἔτι νῦν δείκνυται περὶ τὴν Σκοτουσσαίαν καὶ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς». Πρὸ 20 δὲ ἐτῶν ἀνευρέθη μετὰ ἀνασκαφῆν, γενομένην ἐνταῦθα γυναικεία κεφαλὴ ἐκ χαλκοῦ περιχευομένη, ἥτις ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ τότε διοικητοῦ τῆς Θεσσαλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Βορείωτερον δὲ τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν, ἀλλ' ἐν τῇ Σκοτουσαίᾳ, ἔκειτο τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μνημονευόμενον *Μελάμβιον* (ἴσως ἱερὸς τις τόπος), ἐνθα κατὰ τὴν προτεραίαν τῆς μάχης κατεσκήνωσεν ὁ Φίλιππος Γ'. Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Ἀλχανὶ εὗρεν ὁ Heuzey συντρίμματα μετοπῶν καὶ σπονδύλους κίωνων, ἅτινα ἴσως σημειοῦσι τὴν θέσιν τοῦ Θετιδίου, ὅπερ κατέλαβεν ὁ Πελοπίδας τὴν προτεραίαν τῆς μάχης. Καὶ σήμερον δὲ παρὰ τὸ χωρίον Σουπλι βέει ἡ κρήνη, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἰῶντο μετὰ θαυμαστῆς ταχύτητος παντοῖα ἔλκη καὶ κατάγματα (Ἀριστ. περ. ἀκ. 447. Πλίν. h. n. 31, 2, 14).

Δυτικώτερον τῆς Σκοτουσσαίας ἐπὶ τῆς λοφώδους πάντοτε χώρας καὶ παρὰ τὰς ὑπωρείας αὐτῆς κείνται τὰ χωρία *Σουλεμὲζ*, *Σοφόμπασι*, *Χατζημπαράκ*, *Μπακράτς*, *Τουρκομουσλί*, *Καραντιμιρτσι*, *Μπουχλάρ*, *Δοξαρᾶ*, *Σουλέτσι*, *Ψυχικό*, *Τεκελί*, *Ταουσάνι*, *Τσαμπασλάρ* καὶ *Ἀλήφακα*, τὸ τελευταῖον οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ, ἐνθα καταλήγει ἡ λοφώδης χώρα. Τὰ προϊόντα τῶν χωρίων τούτων εἶνε σῖτος καὶ κριθὴ ἀρίστης ποιότητος. Καλοῦνται δὲ τὰ χωρία ταῦτα μετὰ τῶν μνημονευθέντων τῆς Σκοτουσ-

σαίας τὴν σήμερον Ῥεθέγια, ὄνομα παραμεῖναν, καθὼς ἤδη ἐλέχθη, ἐκ τοῦ Μεσαιῶνος, ὅτε ἡ χώρα ἐκαλεῖτο Ῥεβερίκος. Τὰ πλείστα τούτων ἔχουσι πηγαῖα ὕδατα, εὐχυμα καὶ διαυγῆ, ἅτινα μετὰ τῆς εὐαέρου αὐτῶν τοποθεσίας συντελοῦσι λίαν εἰς τὴν εὐεξίαν τῶν ἐν αὐτοῖς κατοικοῦντων. Ἡδύναντο δὲ οὗτοι μετὰ μικρᾶς ἐπιμελείας νὰ καλύψωσιν ὑπὸ δασῶν τὴν περὶ τὰ χωρία γῆν καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν ἐρασιμωτάτην. Ἐρ' ὅλλης δὲ τῆς μνημονευθείσης ἐκτάσεως δὲν ἀνευρίσκομεν οὐδὲν ἀρχαῖον λείψανον· μόνον εἰς τὸ ἀκροτελεύτιον αὐτῶν τὸ Ἀλήφακα παρατηροῦνται ἐπὶ λόφου τινὸς ἐρείπια ἀρχαίας ἐλλ. πόλεως, τοῦ Φακίου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα κατὰ τι παραφθορὴν σώζεται καὶ μέχρι σήμερον εἰς τὸ χωρίον. Ἀλλὰ καὶ χωρίον τι τοῦ Θουκυδίδου, μνημονευθὲν ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς πορείας τοῦ Βρασιδίου, ὑποδεικνύει τὴν ἐνταῦθα τοποθέτησιν τῆς πόλεως· ἔκειτο δὲ αὕτη ἐπὶ ἀποτόμου λόφου ὑπὲρ τὸν ποταμὸν, ἐνθα εἰσέτι ἀνευρίσκονται εἰς ἱκανὸν ἑνιαχοῦ ὕψος τὰ 12 ποδῶν παχέα τεῖχη, κατεσκευασμένα ἐκ πολυγώνων λίθων. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ λόφου ἔκειτο ἡ ἀκρόπολις, τῆς ὁποίας τὰ τεῖχη καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν συνέχειαν διατηροῦνται μέχρι σήμερον· κατὰ δὲ τὸ κατώτερον μέρος τῆς πόλεως παρὰ τὸν ποταμὸν παρατηρεῖται πύλη 8 ποδῶν πλατεῖα, καὶ παρ' αὐτὴν σπόνδυλοι δωρικῶν κίονων ῥαβδωτῶν, συντρίμματα μαρμάρων καὶ μετοπῶν, στήλαι ἐνεπίγραφοι, ἐνθα ἀναγινώσκονται πράξεις ἀπελευθερώσεως, ἐκτεθειμέναι εἰς ἐνταῦθά που παρακείμενον ναόν. Ἐκ τῶν περιπετειῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως τοῦτο μόνον γνωρίζομεν, ὅτι καὶ αὕτη ἠλώθη μετὰ τῶν λοιπῶν Θεσσαλικῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ὀκταβίου.

Ἐπανερχομαι ἤδη εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐσχατιὰν τοῦ Πελασγικοῦ πεδίου, ὅθεν παρεξετράπην. Μίαν ὥραν δυτικώτερον τοῦ Βελεστίνου κεῖται τὸ χωρίον Ῥιζόμυλος, διαρρέομενον ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς Ὑπερείας καὶ παρ' αὐτὸ τὸ χωρίον Κόριαρις

ΒΑ. δὲ τούτων τὰ χωρία *Χατσιμισι, Γιαχάλαρ, Βουραζάνρ, Χατσιόμπασι, Πέτρα, Σακαλάρ, Νιάματα*, ἅπαντα οὐχὶ μακρὰν τῆς Βοιθηίδος, παρὰ δὲ τὰς ὑπωρείας τῆς λοφώδους χώρας τὰ χωρία *Κιουλιλέρ* (κατοικοῦμενον ὑπὸ Τούρκων), *Κουτσοῦκ-Χαλίτς, Ἀβδουλάρ* (τουρκικόν), *Σαρασλάρ, Βισλέρ, Σουφουλάρ, Μπουγιουῦκ-Χαλίτς, Χατζῆ Μουσταφά-λάρ, Ἰσαρλίχ*. Μεταξὺ δὲ τούτων καὶ ἐκείνων κεῖνται ἐν τῇ διαμέσῳ χώρᾳ τὰ χωρία *Γκερλί* ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπὸ Βόλου εἰς Λάρισσαν ἀγούσης, ἔνθα ἀναπαύονται ἐπὶ τινα χρόνον οἱ ἐκ τῆς μιᾶς εἰς ἄλλην χώραν μεταβαίνοντες, *Τσουλάρ, Σαρχανλάρ, Σαρτσιλάρ, Σαρμίσι, Μοῦμοῦλι, Τοπουσλάρ* (κατοικοῦμενα ἀναμιξὺ ὑπὸ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων), *Μιτσιλι* (μίαν ὥραν ἀνατολικώτερον τῆς Λαρίσης). Μεσημβρινώτερον δὲ ταύτης κεῖνται τὰ χωρία *Νεμπιγλέρ*, πατρὶς τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, *Χατοῦ Χαλάρ, Χασάν Γατάρ, Ὁμερλέρ, Κιρλίγκα, Τουρσουλάρ, Χατσιλάρ, Τσουρμακλί* καὶ *Μπαῦσλάρ*, ἐν τέταρτον μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ καὶ ἡμίσειαν ὥραν νοτιώτερον τῆς Λαρίσης· βορειώτερον δὲ ταύτης, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Τεμπῶν, τὰ χωρία *Νέχαλι, Χασάμπαλι, Καραλάρ, Κολοῦρ, Μπάκρινα, Μακρουχῶρι* παρὰ τὴν Νεσσωνίδα. Ταῦτα εἶνε περίπου τὰ ἐπὶ τῆς Πελασγικῆς πεδιάδος ἐντεῦθεν τοῦ Πηνειοῦ ἐσπαρμένα χωρία, ὧν τὸ μεγαλύτερον εἶνε τὸ Τοπουσλάρ (250 οἰκογενειῶν), ἔπειτα δὲ τὸ Νεμπιγλέρ, Μοῦμοῦλι, Γκερλί, Σαρτσιλάρ καὶ Χατσιμισι. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων εἶνε γεωργοί, ὀλίγοι δὲ τινες μετακομίζουσι δι' ἀμαξῶν τὰ προϊόντα τῆς πεδιάδος εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Βόλου. Τὰ δὲ προϊόντα αὐτῶν εἶνε πρὸ πάντων σίτος καὶ κριθὴ ἀρίστης ποιότητος.

Ἐφ' ὅλης δὲ τῆς μνημονευθείσης χώρας ἀπαντῶμεν ἐρείπια ἑλληνικῆς ἐποχῆς εἰς τὰ ἀκόλουθα μέρη·

1) Παρὰ τὸ χωρίον Πέτρα, ἐπὶ λόφου ὑπερκειμένου τῆς Βοιθηίδος καὶ καλουμένου Ἀδᾶ-Τεπέ, παρατηροῦνται ἔχνητινὰ ἀρχαίων τειχῶν, ἴσως τῆς παναρχαίας πόλεως Ἀρμενίου,

ἐξ ἧς κατὰ τὰ μυθολογούμενα κατήγετο ὁ Ἄρμενος, ὁ συνεκὸς στρατεύσας μετὰ τοῦ Ἰάσονος, καὶ ἐξ οὗ ἐπωνομάσθη ἡ Ἄρμενία· ἔκειτο δὲ ἡ πόλις κατὰ Στράβωνα μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσσης ἐπὶ τῇ Βοίβῃ, θέσει ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰ ἐπὶ τοῦ ἸΑδᾶ-τεπέ ἐρείπια.

2) Παρὰ τὸ χωρίον Χατσίλαρ, τρεῖς ὥρας μεσημβρινώτερον τῆς Λαρίσσης, ἐπὶ τινος λόφου περιβαλλομένου ὑπὸ πολλῶν τύμβων, ἀνευρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν, ἅτινα κατὰ τινα ἐπιγραφὴν, εὐρεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λῆκ ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἐν ἧ ἐν Θεσσαλικῷ ἰδιώματι ἀναγράφονται ψηφίσματα τῶν Κραννουίων, ἅτινα ὄφειλον νὰ ἀνατεθῶσιν ἐν τῷ ἸΑσκληπιεῖῳ, ἀνήκουσιν εἰς τὴν διάσημον Πελασγικὴν πόλιν τὴν Κραννώνα. Τὰ ἐρείπια ταῦτα τὴν σήμερον καλοῦνται *Παλαιὰ Λάρισσα*, καθότι ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐπιπολαιότης περιηγητῶν τινῶν ἐθεώρησαν αὐτὰ ὡς λείψανα τῆς ἀρχαίας Λαρίσσης, μετατοπίσασαι αὐτὴν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Πηνειοῦ ἔνθα ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἔκειτο εἰς τὴν περὶ τὸ Χατζίλαρ χώραν. Καὶ τὰ μὲν λείψανα τῶν τειχῶν, σπουδαιότερα ὄντα ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Λῆκ, ἐξαφανίζονται μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν περιοίκων, τὰ δὲ ἐν τῷ ναῷ τοῦ χωρίου ἐντετοιχισμένα συντρίμματα μετοπῶν καὶ δωρικῶν κιόνων φαίνονται ἀνήκοντα εἰς τὸ μνημονευθὲν ἸΑσκληπιεῖον, παρὰ τὸ ὅποῖον ἔρρεε καὶ ἡ σήμερον βέουσα πηγὴ, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα δὲν ἔχουσι μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀποδοδομένην αὐτοῖς ιδιότητα τοῦ νὰ καθιστῶσι θερμὸν τὸν μετ' αὐτῶν κεραυνούμενον οἶνον (34, 2. 17, 20), ἀλλ' ἀρδεύοντα εὐθαλῆ κῆπον ἀπεργάζονται τερπνὴν τὴν περίξ χώραν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνυδρον καὶ ἀδενδρον Πελασγικὴν πεδιάδα. Καὶ τοιαῦτα μὲν εὐτελεῆ καὶ ἄσημα εἶνε τὰ λείψανα τῆς Κραννώνος, τῆς ἑδρας τῆς διαβολῆτου καὶ πλουσιωτάτης οἰκογενείας τῶν Σκοπαδῶν, τῶν ὁποίων αἱ πολυάριθμοι ἀγέλαι τῶν βοῶν καὶ προβάτων ἐβοσκον εἰς τὸ παρὰ τὴν πόλιν εὐφορον Κραννώνιον πεδῖον (Θε-

όκρ. 16, 36). Ἡ οἰκογένεια αὕτη, κλάδος τῆς μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν Ἀλευαδῶν, ἦτο περιβόητος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὸν πλοῦτον αὐτῆς, διὸ καὶ ὁ Κριτίας, εἰς τῶν Τριάκοντα τυράννων, εὐχεται ἐν τοῖς ἐλεγείοις·

Πλοῦτον μὲν Σκοπαδῶν, μεγαλοφροσύνην δὲ Κίμωνος.

(Πλούτ. Β. Κίμων.). Ἐπὶ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς οἰκογενείας ταύτης Σκόπα ἐτάχθη ὁ φόρος ὃν ὤφειλε νὰ πληρῶνῃ ἐκάστη πόλις εἰς τὸ κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν· μέλος δὲ αὐτῆς ἦτο καὶ ὁ Διακτορίδης, ὅστις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (7, 127) συνῆλθε μετὰ τῶν λοιπῶν ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος διασῆμων ἀνδρῶν, οὓς συνεκάλεσεν εἰς τὴν Σικυῶνα ὁ τύραννος αὐτῆς Κλεισθένης, βουλόμενος ἐξευρεῖν τὸν ἄριστον πάντων, ὅπως καταστήσῃ αὐτὸν σύζυγον τῆς ὠραίας θυγατρὸς τοῦ Ἀγαρίστης.

Εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Σκοπαδῶν διέτριψεν ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης· καταπεσοῦσης δὲ ποτε τῆς οἰκίας, ἐν ἣ διέτριβε μετ' αὐτῶν, ἐκεῖνος μὲν ἐσώθη ὑπὸ τῶν Διοσκούρων, οὗτοι δὲ ἐπλακώθησαν ὑπὸ τῶν ἐρείπιων. Ὁ δὲ Στέφανος Βυζάντιος (ἐν λ.) θέτει τὴν πόλιν ἐπὶ τὰ Τέμπη, παραπεισθεὶς εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἐκαταίου, ἀποκαλοῦντος τὸ Κραννώνιον πεδίου Κραννώνια Τέμπη, ἐνθα ἡ λέξις Τέμπη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, γενικώτερον σημαίνει πᾶσαν τερπνὴν πεδιάδα ἢ κοιλάδα· ἐκαλεῖτο δὲ ἡ Κραννῶν καὶ Ἐφυρα (Στρ. 9, 442).

3) Δύο ὥρας βορειότερον τῆς Λαρίσσης, παρὰ τὸ χωρίον Μακρυχωρι, οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ, ἀνευρίσκονται ἐπὶ τινος λόφου ἐρείπια ἀρχαίων τειχῶν, ἀνήκοντα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν ἀρχαίαν Περγαίτικὴν πόλιν *Γυρτώνην*, ἣτις ἀλλαχοῦ ὑπ' ἄλλων τοποθετεῖται. Καὶ ὁ μὲν Ἀλκ ἀνευρίσκει τὰ ἐρείπια αὐτῆς οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὸ χωρίον Τατάρι, ἐνθα κατ' ἐμὲ ἔκειτο ἡ Φάλαινα, ὡς κατωτέρω θὰ δείξω. Ἄλλοι δὲ τοποθετοῦσιν αὐτὴν εἰς τὰς ὑπὸρείας τοῦ Ὀλύμπου παρὰ τὸ χω-

ρίον Καρατσιόλι και ἄλλοι ἀλλαχοῦ. Αἰτία τῆς διαφωνίας ταύτης εἶνε αἱ παρὰ τῷ Στράβωνι ἀντιφατικαὶ περὶ τῆς πόλεως ἀπαντῶσαι γινῶμαι, καθότι ἐν τῷ ἐνάτῳ βιβλίῳ σελ. 439 καὶ 441 τοποθετεῖ τὴν πόλιν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ, ἐν σελίδι 443 τοῦ αὐτοῦ βιβλίου θέτει αὐτὴν ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ· ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ (ἀποσπ. 14), ἀποκαλῶν τὴν πόλιν Μαγνητὴν καὶ Περραϊτικὴν, τοποθετεῖ ἐπίσης αὐτὴν ἐπὶ ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Πηνειοῦ, ἐν δεξιᾷ, ἐνῷ ὀλίγον κατωτέρῳ (ἀποσπ. 16) θέτει αὐτὴν ὑπὸ τὰς ὑπερρεῖας τοῦ Ὀλύμπου, λίαν ἀφισταμένας τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ. Καὶ ὁ μὲν Στράβων γράφων οὐχὶ ἐξ αὐτοψίας τῶν τόπων περιπίπτει εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀντίφασιν· ἀλλ' οὐχ ἤττον ἐξ ἀπάντων τῶν εἰρημένων χωρίων καταφαίνεται, ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ· διὸ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Λήκ τοποθέτησις αὐτῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἶνε ἡμαρτημένη. Ὅτι δὲ ἡ πόλις ἔκειτο ἐντὸς τῶν Τεμπῶν ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ καταδεικνύει χωρίον τι τοῦ Λίβιου (42, 54), ἐνθα οὗτος, μνημονεύων τῆς πορείας τοῦ Περσέως ἀπὸ τῶν Μυλῶν εἰς τὸν Γόννον, ἀναφέρει ἐν τῇ ὁδῷ κειμένας τὴν Φάλαιναν, τὴν Γυρτώνα καὶ τὴν Ἐλατεῖαν. Καὶ ἡ παρὰ Στράβωνι δὲ ἀντίφασις αἰρεται, ἂν διὰ τῆς λέξεως «ἐκβολαῖς» ἐννοήσωμεν τὴν ἐκ τῆς πεδιάδος εἰς τὸ στενὸν τῶν Τεμπῶν εἰσοδὸν τοῦ Πηνειοῦ. Συνδυάζοντες δὲ τὰ εἰρημένα, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν τὰ παρὰ τὸ Μακρυχωρί ἐρείπια, ἅτινα κεῖνται ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκ τῶν Μυλῶν (Δαμάσι) εἰς Δερελί (Γόννον) ὁδοῦ, ἀπέχουσι δὲ σταδίους ἑκατὸν τῆς Κραννῶνος (Στρ. 7, 16), ὡς τὰ τῆς πόλεως Γυρτώνης.

Μίαν δὲ ὥραν βορειότερον τοῦ Μακρυχωρίου, ἐπὶ τινος λόφου παρὰ τὸ ἀκατοίκητον χωρίον Μουρλάρ, ἀνευρίσκομεν τὰ ἐρείπια τῆς μνημονευθεῖσης Ἐλατείας, ἧτις, κειμένη, κατὰ τὸν Λίβιον, οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰσόδου τῶν Τεμπῶν, ἐκαλεῖτο ὑπὸ μὲν τοῦ Πλινίου Ἰ.Ιετία, ὑπὸ δὲ τοῦ Πτολεμαίου Ἰ.Ιε-

τίον. Ἐτι δὲ βορειότερον τοῦ χωρίου τούτου ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ καλουμένου Ἐρήμου ἀνευρίσκομεν τὰ εἰρήπια τοῦ ἀρχαίου Μοψίου, ὅπερ κατὰ μὲν τὸν Στράβωνα ἔκειτο ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ, κατὰ δὲ τὸν Λίβιον, ἀποκαλοῦντα αὐτὸ Μορpselum, κατεῖχε τὸν Tumulum ante Tempe, θέσιν ὅλως ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἐρήμου.

Πρὸς συμπλήρωσιν ἤδη τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ κειμένης Πελασγικῆς πεδιάδος ἐναπολείπεται ἡ περιγραφή τῆς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ κειμένης πόλεως Λαρίσσης, τῆς πρωτεύουσας τῆς Θεσσαλίας, ἣτις διετήρησε κατὰ τὴν τρισχιλιετῆ αὐτῆς ὑπαρξιν τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς θέσιν καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα· εἶνε δὲ τοῦτο Πελασγικόν, σημαῖνον ἀκρόπολιν, διὸ καὶ πολλαχοῦ ἀναφαίνεται, ἐνθα ἐπεπόλασε τὸ Πελασγικὸν γένος. Καὶ ἐν μὲν τῇ Θεσσαλίᾳ ἀναφέρεται καὶ ἄλλη Λάρισσα ἐπὶ τῇ Ὀσση, καὶ ἐν τῇ Φθιώτιδι ἡ Λάρισσα ἡ Κρεμαστή· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ ἐν τῇ Μιτυλήνῃ καὶ περὶ τὴν Κύμην τῆς Ἀσίας καὶ περὶ τὴν Ἐρεσον καὶ ἀλλαχοῦ ὑπῆρχον κατὰ Στράβωνα πόλεις, φέρουσαι τὸ εἰρημένον ὄνομα. Ἡ δὲ προκειμένη, διασημοτάτη πασῶν τῶν λοιπῶν, κτισθεῖσα ὑπὸ Λαρίσσου τοῦ υἱοῦ τοῦ Πελασγοῦ καὶ ἀνήκουσα ἐπομένως εἰς μεγάλην ἀρχαιότητα, δὲν ἀναφέρεται παραδόξως ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου. Ἦρξατο δὲ ἡ πόλις νὰ ἀκμάζῃ ἀπὸ τοῦ 8^{ου} π. Χ. αἰῶνος ἐπὶ Ἀλεῦα τοῦ Πυρρῶ, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς διασήμεου καὶ ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν Ἀλευαδῶν. Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ περὶ Φιλαδελφίας διηγεῖται ὡς ἀκολούθως τὴν ὑπὸ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἀνάρρησιν τοῦ Ἀλεῦα εἰς βασιλέα τῆς Θεσσαλίας : ἀ' Ἀλεῦαν δὲ τὸν Θεσσαλὸν ὁ μὲν πατὴρ ἀγέρωχον ὄντα καὶ ὑβριστὴν ἐκόλουε καὶ χαλεπὸς ἦν· ὁ δὲ θεὸς ἀνελάμβανε καὶ προσήγετο· πεμπόντων δὲ τῶν Θεσσαλῶν φρυκτοὺς περὶ βασιλείας πρὸς τὸν θεὸν εἰς Δελφούς, ἐνέβαλε κρύφα τοῦ πατρὸς ὁ θεὸς ὑπὲρ τοῦ Ἀλεῦα· καὶ τῆς Πυθίας τοῦτον ἀνελούσης, ὃ τε πατὴρ ἀπέφησεν ἐμβεβληκέναι τὸν

φρυκτὸν ὑπ' αὐτοῦ καὶ πᾶσιν ἐδόκει πλάνη τις ἐν ταῖς καταγραφαῖς τῶν ὀνομάτων γεγονέναι· διὸ καὶ πέμψαντες αὐθις ἐπανήροντο τὸν θεόν. Ἡ δὲ Πυθία, καθάπερ ἐπιβεβαιουμένη τὴν προτέραν ἀναγόμεναι αὐτῆς εἶπε :

Τὸν Πυρρόν τοι φημί, τὸν Ἀρχεδίκη τέκε παῖδα.

καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ Ἀλεύας ὑπὸ τοῦ θεοῦ βασιλεὺς διὰ τὸν τοῦ πατρὸς ἀδελφὸν ἀποδειχθεὶς, αὐτὸς τε πολὺ πάντων ἐπρότευσεν τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ τὸ ἔθνος εἰς δόξαν προήγαγε μεγάλην καὶ δύναμιν». Τοιαύτην ἀρχὴν λαβόντες οἱ Ἀλευάδαι, προήχθησαν εἰς μεγάλην ἰσχὺν καὶ δόξαν, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἤδη ἐξέθεσα. Καὶ πρῶτον μὲν ἱστορικὸν πρόσωπον τῆς οἰκογενείας μετὰ τὸν ἰδρυτὴν Ἀλεύαν εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευόμενος Εὐρύλοχος κατὰ τὸν Κρισαῖον πόλεμον (590 π. Χ.) (Στρ. 9, 419)· κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ Σιμωνίδου μνημονεύεται ἕτερος Ἀλευάδης φίλος τοῦ ποιητοῦ υἱὸς τοῦ Ἐχεκρατίδου καὶ τῆς Σύριδος (Θεόκρ. 16, 34 σχολ.). Κατὰ δὲ τοὺς Περσικοὺς χρόνους ἀνευρίσκομεν τοὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἤδη μνημονευθέντας ἀδελφοὺς Ἀλευάδας Θώρακα καὶ Εὐρύπυλον καὶ Θρασύδαιον. Μετὰ δὲ τὰ Περσικὰ ὁ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων Λεωτυχίδης, ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ δυνάμενος νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ὑποχείριον, δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλευαδῶν ὑπεχώρησε δι' 8 καὶ καταδικάσθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς ἀειφυγίαν (Ἡρόδοτ. 6, 72. Πaus. 3, 71). Κατὰ δὲ τὸ 460 ἀνευρίσκομεν φυγάδα εἰς Ἀθήνας τὸν Ἀλευάδην Ὀρέστην τὸν Ἐχεκρατίδου· Ἀλευάδαι δὲ φαίνονται ὄντες καὶ ὁ Θρασύδαιος, ὁ διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου διοικητὴς μιᾶς τῶν Τετραρχιῶν, εἰς ἃς διήρесе τὴν κατακτηθεῖσαν Θεσσαλίαν, καὶ ὁ τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν ἀκολουθήσας Μήδιος (Πλούτ. περὶ Εἰθ. 13). Ὁ τελευταῖος δὲ γόνος τῆς οἰκογενείας ταύτης, ὁ μνημονευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἦτο Ἴσως ὁ Θώραξ ὁ φίλος τοῦ Ἀντιγόνου (Πλούτ. Β. Δημ. 29) (Παράβ.

Butman von dem Geschlechte der Alevaden). Καὶ ταῦτα μὲν παρεκβατικώτερον περὶ τοῦ γένους τῶν Ἀλευαδῶν. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὴν Λάρισσαν, ἀνευρίσκομεν αὐτὴν συχνάκις μνημονευομένην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων· καὶ ὁ μὲν Θουκιδίδης (11, 22) ἀναφέρει, ὅτι οἱ Λαρισσαῖοι ὑπὸ τὸν Πολυμήδην καὶ Ἀριστόνοον ἦσαν ἐπικούροι τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (περ. Πολιτ. 5, 6), ὅτι οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ· ὁ δὲ Διόδωρος (16, 41), ὅτι ἡ ἀκρόπολις τῆς Λαρίσσης ἦτο ὀχυρωτάτη· ὁ δὲ Στράβων, ὅτι τοὺς παραμείναντας Περγαίους, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν ἐξωσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς πεδιάδος, κατέσχον οἱ Λαρισσαῖοι πλησίον μὲν οἰκοῦντες τοῦ Πηγνεῖου, νεμόμενοι δὲ τὰ εὐδαιμονέστατα μέρη τῶν πεδίων, πλὴν εἴ τι σφόδρα κοῖλον πρὸς τῇ Νεσσωνίδι, εἰς ἣν ὑπερκλύζων ὁ ποταμὸς ἀφηρεῖτό τι τῆς ἀροσίμου τοῖς Λαρισσαῖοις (Στράβ. 9, 440)· ὁ δὲ Πολύβιος λέγει, ὅτι ὁ Φίλιππος Γ'· κατέλιπεν ἐν Λαρίσσει τὰ ἐπίσημα αὐτοῦ ἔγγραφα καὶ ὅτι νικηθεὶς παρὰ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς αὐτὸς μὲν ὑπεχώρησε πρὸς τὸν Γόννον, ἔπεμψεν ὁμῶς ἀνθρώπους εἰς Λάρισσαν ὅπως κακαστρέψωσι τὰ ἔγγραφα, ἵνα μὴ περιπέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων. Κατὰ δὲ τὸ 140 π. Χ. κατεχομένη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἡ Λάρισσα προσεβλήθη ἀνευ ἀποτελέσματος ὑπὸ τοῦ Δημητρίου· εἰς αὐτὴν δὲ κατέφυγεν ὁ Πομπηῖος μετὰ τὴν περὶ τὰ Φάρσαλα ἦτταν· καὶ ἐκ τῆς ἐπωνυμίας δὲ ἦν ἀποδίδει αὐτῇ ὁ Λίβιος, ἀποκαλῶν αὐτὴν *nobilem civitatem*, ὁ δὲ Solinus *aegegrium oppidum*, ὡς καὶ ἐκ τῶν Ταυρομαχιῶν, ἃς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, φαίνεται, ὅτι ἡ πόλις ἤμαζε ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων, διατηροῦσα εἰσέτι κατὰ Στράβωνα (9, 430) τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ἀξίωμα· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν 6^{ον} μ. Χ. αἰῶνα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους ὡς ἡ πρώτη πόλις τῆς Θεσσαλίας· ἦτο δὲ διάσημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Λάρισσα, διότι ἐν αὐτῇ ἐζῆσε, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ πατὴρ τῆς ἱατρικῆς Ἱπποκράτης (στ. Βυζ. λ. Κῶς. Σουῖδ λ. Ἱπποκρ.).

Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἀνυψώθη ἡ Λάρισα εἰς Μητρόπολιν ὑπὸ τὸν Ἅγιον Ἀχιλλεῖον, εἰς τιμὴν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει καὶ σήμερον ναὸς ἐν αὐτῇ, ἐξήρτηντο δὲ ἄλλοτε 14 ἐπισκοπαὶ ἀπ' αὐτῆς. Ἦδη δὲ ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην ταύτης, φέροντα τὸν τίτλον «Δευτέρας Θεσσαλίας, ὑπερίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλάδος» ὑπάγονται αἱ ἐπισκοπαὶ Θαυμακοῦ, Γαρδικίου, Σταγῶν καὶ Τρίκκης. Ὁ δὲ Lequien (or christian.) ἀναφέρει ἀπὸ τοῦ Ἀχιλλεῖου μέχρι τοῦ 1721 39 ἀρχιεπισκόπους Λαρίσσης. Κατὰ τὸν 11^{ον} αἰῶνα ἐκυριεύθη ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 12^{ου} ὑπέστη ἐξάμηνον πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Βοεμούνδου, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐλέχθη. Ἐπὶ δὲ τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῇ Λατινικὴ ἐπισκοπὴ, Γουλιέλμος δὲ τις μνημονεύεται δούξ αὐτῆς. Ἠκμαζε δὲ ἰκανῶς τότε, ὡς ὁ γεωγράφος Βενιαμίν Τουδέλος μαρτυρεῖ. Κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας φαίνεται οὕσα ἡ πόλις ἄσημος καὶ ὀλιγάνθρωπος, ὡς καὶ ἡ μικρότης τῶν ναῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἵτινες καὶ μέχρι σήμερον διατηροῦνται, μεταβληθέντες εἰς τουρκικὰ τεμένη, ὑποδεικνύει. Κατὰ δὲ τὴν Σερβικὴν κυριαρχίαν πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας ἀνεγνωρίσθη ἡ Τρίκκη, ἡ δὲ περὶ τὴν Λάρισσαν χώρα ἐκαλεῖτο καὶ Δευτέρα Θεσσαλία, ὡς ἐκ τινος ἐγγράφου γίνεται δῆλον, ὅπερ ἀνεῦρεν ὁ Heusey ἐν τῇ Καλαμπάκᾳ (Miss. en Maced. appendire). Κατὰ δὲ τὴν ὀθωμανικὴν εἰσβολὴν οἱ κάτοικοι τῆς Λαρίσσης ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ μόνον ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως (Τρανὸς μαχαλάι), ἔνθα κεῖται καὶ ἡ Μητρόπολις, παραδοθείσης διὰ συνθήκης, παρέμειναν Ἕλληνες κάτοικοι κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ σωζομένην παράδοσιν. Μικρὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ συνοικίζηται καὶ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἐν αὐτῇ, κατερχόμενος ἐκ τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων, μὴ δυνηθεὶς ὁμῶς διὰ τὴν φοβερὰν καταπίεσιν, ἣν ὑφίστατο, οὔτε νὰ εὐημερήσῃ, οὔτε νὰ ἀυξηθῇ ἐπαρκῶς. Οὐδεμία πόλις τῆς Ἰωαννιναίων κατὰ

τὸν Λαρισσαῖον Κούμαν εἶδε τραγικωτέρας σκηνάς τῆς Λαρίσσης. Κατὰ τὸ 1770, ὅτε τῇ ὑποκινήσει τῶν Ἑώσων ἐξηγέρθη ἡ Πελοπόννησος κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, τρεῖς σατράπαι ἤδρευον ἐν Λαρίσση, τὸ μὲν στρατολογούντες διὰ τὸν πόλεμον, τὸ δὲ ἐπιτηροῦντες μὴ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα μεταδοθῆ καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ἀρματωλῶν τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων. Διχοστασία ὑπῆρχε τότε μεταξὺ Γεωργάκη καὶ Δημάκη Χαλικιωτῶν καὶ τινος Τρικκαίου· τὰ δὲ διαφερόμενα μέρη προσῆλθον πρὸς τοὺς ἐν Λαρίσση σατράπας, ἐκφέροντας τὰς κατ' ἀλλήλων κατηγορίας. Ὁ Ἄγα πασᾶς, εἰς τῶν τριῶν Σατραπῶν, διέταξε τὰ διαφερόμενα μέρη, ὅπως ἕκαστον προσαγάγῃ ὄσους δυνηθῆ πλείονας μάρτυρας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κατηγορίας. Τρεῖς λοιπὸν χιλιάδες Τρικκαίων συνῆλθον ἐκεῖ ἀμέριμοι καὶ οὐδόλως ὑπονοοῦντες τὴν σκληρὰν καταστροφὴν, ἣτις τοὺς περιέμενε, καθότι, ἐνῷ πάντες ἦσαν συνηγμένοι ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ διοικητηρίου ἐκφέροντες ἐν φωναῖς ἀγρίαις τὰ κατ' ἀλλήλων παράπονα, διετάχθη ὑπὸ τοῦ αἰμοχαροῦς πασᾶ ἡ σφαγὴ ἀμφοτέρων τῶν διαφερομένων. Ὅστις ἐφευγεν ἀπὸ τὴν αὐλὴν, ἐφρονεύετο εἰς τὰς ὁδοὺς, τὸ δὲ αἷμα τῶν δυστυχῶν Τρικκαίων ἄφθονον κατέρρεεν εἰς τὸν παραρρέοντα Πηνειόν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Λαρισσαῖοι δὲν ὑφίσταντο μετριώτερα· φόνοι καθημερινοὶ ἀθῶων πολιτῶν συνέβαινον, ἰδίως δὲ ἐφρονεύοντο οἱ εὐπορώτεροι. Ὁ μόνος ναὸς τῆς Λαρίσσης, ὁ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, ἐπυρπολήθη, ἀνοικοδομηθεὶς μετὰ 24 ἔτη τὸ 1794 ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Λαρίσσης Διονυσίου τοῦ Καλλιάρχου· πολλοὶ δὲ τῶν κατοίκων, φεύγοντες τὴν φοβερὰν αὐτὴν καταστροφὴν, ἀπεδήμουν εἰς τὰ ὄρη (Κούμ. Γεν. ἱστορ., τόμ. 10, 384). Ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ μετ' αὐτὴν ἡ ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς Λαρίσσης τουρκικὴ τυραννία ἦτο ἀφόρητος. Καὶ μόνον μετὰ τὸ 1840, ὅτε ἐχορηγήθη διὰ τοῦ Τανζιμάτ βαθμὸς τις ἐλευθερίας εἰς τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους, ἤρξατο ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως νὰ αὐξάνῃ, καὶ διὰ τῆς οἰ-

κονομίας καὶ φιλεργίας του νὰ ἀποκτήσῃ εὐημερίαν τινὰ καὶ
 ἄνεσιν. Καὶ τοιαῦται μὲν ἐν συντόμῳ αἱ περιπέτειαι τῆς πό-
 λεως κατὰ τὴν μακρὰ αἰῶνα αὐτῆς ὑπαρξίν· ἡ δὲ σημερινὴ πό-
 λις, οὕσα πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας, εἶνε συγχρόνως καὶ ἡ
 πολυπληθεστέρη, πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα πόλις αὐ-
 τῆς. Κειμένη, κατὰ τὸν Πουκεσίλ, ὑπὸ τὸν ὠραιότατον οὐρα-
 νὸν τῆς γηραιᾶς Εὐρώπης, περιβαλλομένη ὑπὸ τοῦ εὐφορωτά-
 του Θεσσαλικοῦ πεδίου, διαπνεομένη ὑπὸ τῆς ἐκ τοῦ Ὀλύμ-
 που καταφερομένης αὔρας καὶ ἐπισκιαζομένη ὑπὸ τῶν κορυ-
 φῶν τῆς Ὀσσης, διαρρέομένη δὲ ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ ἀργυ-
 ροδίνου Πηνειοῦ ἠδύνατο ἡ πόλις αὕτη νὰ ᾔηε μίαν τῶν καλ-
 λίστων πόλεων τῆς Εὐρώπης, ἂν πρὸς τὴν φύσιν ἐπήρηστο
 συνεπίκουρος ὁ νεώτερος πολιτισμὸς καὶ ἡ νεωτέρα βιομηχα-
 νία. Καὶ διατηρεῖται μὲν καὶ σήμερον ἡ καλλονὴ τῆς περι-
 βαλλούσης αὐτὴν φύσεως καὶ σπανίως δύναται τις νὰ ἐπι-
 τύχῃ θελκτικωτέρου καὶ μαγευτικωτέρου ὀρίζοντος τοῦ ἐκ
 τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λαρίσσης ἀναπτυσσομένου ὑπὸ τὰ ὄμ-
 ματα τῶν θεατῶν, ἀλλ' αἱ εὐκτιστοὶ οἰκίαι καὶ αἱ δεν-
 δρόφυτοι πλατεῖαι καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰ ἵπποδρόμια
 δὲν παρατηροῦνται ἐν τῇ πενιχρᾷ καὶ ἀκαθάρτῳ σημερινῇ
 πόλει. Τὴν θέσιν τῶν τελευταίων κατέχουσιν ἐλώδεις καὶ βορ-
 βορώδεις ἐκτάσεις, ἀποπνέουσαι τὴν νόσον καὶ τὴν καχεξίαν
 εἰς τοὺς περιοίκους· πλινθόκτιστοι δὲ καὶ πενιχραὶ οἰκίαι, κεί-
 μεναι ἐπὶ στενῶν καὶ σκολιῶν ὁδῶν, ἀποτελοῦσι τὴν σημερι-
 νὴν πόλιν, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς, συνιστάμενος ἐξ Ὀθωμα-
 νῶν, Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, ἀνέρχεται εἰς 20,000 περίπου.
 Καὶ ὁ μὲν τουρκικὸς πληθυσμὸς, ὦν πρότερον πολυπληθέστε-
 ρος, ὡς εἰκάζεται ἐκ πολλῶν τζαμιῶν, εὐρισκομένων νῦν ἐν
 χριστιανικαῖς συνοικίαις, ἀριθμοὶ σήμερον 12,000 ψυχὰς, ὑπερ-
 τερῶν οὕτω καὶ νῦν τὸν πληθυσμὸν τῶν δύο ἄλλων φυλῶν·
 ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον ὑπερτεροῦσιν οἱ Τοῦρκοι, καὶ πολ-
 λοὶ τούτων εἶνε μεγάλοι γεωκτῆμονες· ἄλλοι δὲ μὴ ἔχοντες
 ἰδιοκτητίας δικτελοῦσιν εἰς δημοσίας θέσεις, ὀλίγοι δὲ τινες με-

τέρχονται τέχναι και ἐμπόριον. Τὰ ἐν τῇ Λαρίστῃ τουρκικῇ τεμένην εἶνε 27, τῶν ὁποίων οἱ λευκοὶ μιναρῆδες ἐμποιοῦσιν εὐχάριστον ἐντύπωσιν εἰς τὸν μακρόθεν θεώμενον τὴν Λάρισσαν· καὶ τινα μὲν τούτων ἰδρῦθησαν ἐκ θεμελίαν μετὰ τὴν κατάκτησιν ἐκ λίθων ἀρχαιοτέρων κτιρίων, ἕτερα δὲ τινα μετεποιεῖθησαν ἐκ χριστιανικῶν ναῶν· διὸ και εἰς ἅπαντα σχεδὸν ἀνευρίσκονται σπόνδυλοι κίωνων, κιονόκρανα και μάρμαρα μεγάλα, ἀποτελοῦντα και νῦν τὸ κρηπίδιμα τῶν τουρκικῶν τεμενῶν. Ἐν τισι δ' αὐτῶν παρατηροῦνται εἰσέτι οἱ πράσινοι ἐκεῖνοι Ἀτρακκηνοὶ κίονες οἱ τόσῳ περιζήτητοι κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν, ὡς λόγου χάριν, κατὰ τὸ ὑπερκείμενον τοῦ Πηνειοῦ τέμενος τοῦ Χασάν Βέη παρατηροῦνται τέσσαρες τοιοῦτοι και εἰς τινα ἄλλα. Ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς τῆς Λαρίστῃς διατελεῖ εἰς μεγάλην ἀμάθειαν, και μόνον ἐσχάτως ἐλήφθη μικρὰ πρόνοια περὶ βελτίονος ἐκπαιδεύσεως τῶν τε ἀρρένων και τῶν κορασιῶν διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολείου τουρκικοῦ (ἐν ᾧ διδάσκονται στοιχεῖα Ἱστορίας, Γεωγραφίας και Ἀριθμητικῆς), και ἀναλόγου παρθεναγωγείου. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, συνοικισθεὶς ἐνταῦθα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν Ἀγράφων, τοῦ Ὀλύμπου και τῆς Ὀσσης και τινῶν ἄλλων μερῶν, ἀναβαίνει εἰς 6,000, κατοικῶν εἰς πέντε κεχωρισμένας συνοικίας, ἐξ ὧν αἱ μὲν τέσσαρες κείνται περὶ τῶν τουρκικῶν ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Πηνειοῦ, ἡ δὲ πέμπτη κείται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθῃς, ἐνομένη μετὰ τῆς λοιπῆς πόλεως διὰ δωδεκατόξου γεφύρας, κτίσματος βυζαντινοῦ, ἀνακαινισθέντος ὑπὸ τοῦ Χασάν Βέη, υἱοῦ τοῦ Τουραχάν Βέη, κατὰ τινα ἐν τῷ ὁμωνύμῳ τεμένει σωζομένην τουρκικὴν ἐπιγραφὴν. Ἐκάστη δὲ τῶν ἑλληνικῶν συνοικιῶν ἔχει ἀπὸ τινος χρόνου ἴδιον ναὸν και ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον και πᾶσαι ὁμοῦ κοινὸν παρθεναγωγεῖον και ἑλληνικὸν σχολεῖον. Κατὰ δὲ τὸ 1873 οἱ Λαρισαῖοι, καταληφθέντες ὑπὸ αἰφνιδίου ἐνθουσιασμοῦ, ὑπεκκαιομένου και ὑπὸ τοῦ τότε ἀρχιερατεύοντος Ἰωακείμ, χωρὶς νὰ ἀναμετρήσωσι τὰς χρηματικὰς δυνάμεις τῶν

καὶ τὰς λοιπὰς πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένας περιστάσεις, προέβησαν εἰς οἰκοδομὴν γυμνασίου· ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός ταχέως παρήλθε, τὰ μέσα ἐξηντλήθησαν, τὸ δὲ κτίριον ἔμεινεν ἡμιτελές, δεῖγμα τῆς ἐπιπολαίου σκέψεως καὶ τῆς ἐπιπολαιότητος ἀποφάσεως τῶν κατοίκων. Ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Λαρίσσης, ἐκτὸς τῶν διαφόρων τεχνῶν, ἐνεργεῖ καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς εἰσαγωγῆς τῆς πόλεως, ὅπερ πρότερον ἦτο ζωηρότερον, καθότι τὸ πλεῖστον τῆς Θεσσαλίας ἐνταῦθα ἠγόραζε τὰ ἀποικιακὰ καὶ τὰ βιομηχανήματα τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ ἤδη ἐσχηματίσθησαν καὶ ἕτερα κέντρα ἐμπορικὰ κατὰ τὴν πεδιάδα. Ὁ δὲ ἰουδαϊκὸς πληθυσμὸς ἀναβαίνει εἰς 3,000· εὐμερῶν καὶ πλουτῶν ἄλλοτε, εἶνε ἤδη ἐνδεέστατος ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων. Δημόσια κτίρια καθ' ἅπασαν τὴν Λάρισσαν ἄξια λόγου εἶνε τὸ μνημονευθὲν ἡμιτελές γυμνάσιον καὶ τὸ διοικητήριον, ὅπερ, κείμενον ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως, εἶνε ἀληθὴς κόσμος αὐτῆς. Αἱ οἰκίαι αὐτῆς, μονώροφοι καὶ πλινθοκτιστοὶ, κατέχουσιν, ἰδίως αἱ τουρκικαί, ὡς ἐκ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν εἰς ἀνδρωνίτιν καὶ γυναικωνίτιν, εὐρείας ἐκτάσεις· διὰ τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὰ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν μεγάλα κενὰ διαστήματα ἢ ἐκτασις τῆς πόλεως εἶνε μεγάλη, δυναμένη νὰ περιλάβῃ πενταπλασίονα πληθυσμὸν τοῦ νῦν ὑπάρχοντος. Καὶ μολοντί ἡ ἐξωτερικὴ τῶν οἰκιῶν ὄψις εἶνε πενιχρὰ καὶ ἄχαρις, τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως αὐτῶν, ἰδίως οἱ γυναικωνῖται τῶν Ὀθωμανῶν, περιβάλλονται ὑπὸ εὐχλῶν κήπων, κατεχόντων τὸ μέγιστον μέρος τῆς αὐλῆς. Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως εἶνε, ὡς καὶ αἱ τῶν λοιπῶν τουρκικῶν πόλεων, στεναὶ καὶ σχολιαὶ καὶ αἱ πλεῖσται τούτων λιθόστρωται. Τὸ κλίμα τῆς Λαρίσσης δὲν εἶνε ὑγιεινόν· τὸ μὲν διὰ τὰ ἐντὸς καὶ περὶ τὴν πόλιν εὕρισκόμενα τελματώδη ὕδατα, τὸ δὲ διὰ τὴν γειτνίασιν τῶν ὑψηλῶν ὄρεων τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης, ἅτινα ἀπεργάζονται λίαν εὐμετάβολον τὴν ἐν τῇ πόλει θερμοκρασίαν, ἰδίως δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη παρατηρεῖται ἐν καιρῷ τοῦ θέρους, ὅτε μεταξὺ τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας καὶ τῆς θερμοκρασίας τῆς νυκτὸς παρατηρεῖται πολλῶν βαθ-

μῶν διαφορὰ δύναται ὁμως μικρά τις ἐπιμέλεια πρὸς ἀποξήρανσιν ἐλωδῶν τινων ἐκτάσεων καὶ προσοχὴ τῶν κατοίκων κατὰ τὰς μεγάλας μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας νὰ ἀποσοβήσωσι πλείστον μέρος τῶν ἐπιπολαζουσῶν ἀσθενειῶν. Τὸ ἐμπόριον τῆς Λαρίσσης εἶνε ἱκανῶς ζωηρὸν, καθότι, ἐκτὸς τοῦ ἐμπορίου τῆς ἐξαγωγῆς, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἶπον, ἐνταῦθα διενεργεῖται καὶ ἡ ἀγορὰ τῶν πλείστων προϊόντων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἐκποιουμένων ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα διαμενόντων μεγάλων γαιοκτητῶν Ὀθωμανῶν· πολλὰ δὲ τῶν ἐν Βόλῳ ἐμπορικῶν καταστημάτων ἔχουσιν ἐνταῦθα ὑποκαταστήματα πρὸς ἀγορὰν γεννημάτων.

Καὶ τῶν μὲν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως οὐδὲν λείψανον σώζεται σήμερον, ὅπως συνήθως συμβαίνει εἰς τὰς πλείστας καὶ συνεχῶς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος κατοικουμένας πόλεις· ἀλλ' ὁμως δὲν ὑπάρχει ὁδὸς, δὲν ὑπάρχει τουρκικὸν τέμενος, δὲν ὑπάρχει αὐλὴ ἰδιωτικῆς οἰκίας, ἔνθα νὰ μὴ ἀνευρίσκονται ὀρθογώνιοι λίθοι τῶν ἀρχαίων τειχῶν, σαρκοφάγοι, κιονόκρανα, ἐνεπίγραφοι στῆλαι, ὧν πλείσται παρατηροῦνται κατὰ τὰ ὀθωμανικὰ πολυάνδρια, καὶ ἰδίως ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ, ὅπερ φαίνεται κατέχον τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας νεκροπόλεως. Ἐν ἅπασι τοῖς ἐπιτυμβίοις λίθοις τῶν τε τουρκικῶν καὶ ἰουδαϊκῶν κοιμητηρίων ἀναγινώσκονται παρὰ τὰς Τουρκικὰς καὶ Ἑβραϊκὰς ἐπιγραφὰς καὶ ἀρχαῖαι Ἑλληνικαί. Ἐν δὲ τῇ αὐλῇ τοῦ διοικητηρίου ἔν τινι γωνίᾳ εἶνε ἐρριμμένοι ἐπιτύμβιοι τινες λίθοι μετ' ἀναγλύφων καὶ οὐρανία μαρμαρίνη σφαῖρα, ἐν ἧ εἶνε γεγλυμμένος ὁ Ζωδιακὸς κύκλος, τοῦ ὁποίου ὁμως αἱ πλείονες γραμμαὶ ἐκ τοῦ χρόνου ἐξηλείφθησαν καὶ μόνον ὁ Σκορπίος, ὁ Τοξότης καὶ οἱ Ἰχθυὺς εἶνε εἰσέτι εὐδιάκριτοι· δυστυχῶς ὁμως δὲν παύει καὶ ἐνταῦθα ἡ καταστροφὴ τῶν ἀρχαίων λειψάνων, καὶ ἐρατῆ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου θεάτρου ὑπὸ τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν παρατηρούμενα μέχρι τοῦ 1860 δὲν ὑπάρχουσι πλέον, καὶ ὁ τόπος δὲ, ἔνθα ἔκειντο, ἐκαλύφθη ὑπὸ νεωτέρων οἰκοδομῶν, κτισθεισῶν ἐκ συντριμμά-

των τῶν ἀρχαίων λίθων· κάτωθεν δὲ τῆς θέσεως ταύτης μετ' ἀνασκαφᾶς γενομένης ὑπὸ τινος ἰδιώτου ἀνευρέθη 12 πόδας ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος τῆς πόλεως τὸ κρηπίδωμα ἀρχαίου κτιρίου, ὡς καὶ αἱ βάσεις τριῶν κίονων βαβυλωνίων Δωρικῶν ῥυθμοῦ· μεταγενέστεραι δὲ ἀνασκαφαὶ δύνανται ἴσως νὰ ἀποκαλύψωσιν ἀρχαῖόν τινα ναὸν ἢ τι τῶν εὐρέων γυμνασίων καὶ ἱπποδρομιῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως. Περιηγηταὶ δὲ κατὰ καιροὺς ἐπισκεφθέντες τὴν Λάρισσαν ἀπεκόμισαν ὅ,τι καλὸν εὔρον ἐν αὐτῇ· οὕτως ὁ Οὐστίνγ ὁμολογεῖ, ὅτι συναπέφερε μεθ' ἑαυτοῦ μαρμάρινον ἀγαλμάτιον κομψότατον τῆς Ἑκάτης, ἀνευρεθὲν ἐν τῇ αὐλῇ Τουρκικῆς οἰκίας. Ἡ τριπρόσωπος θεὰ παρίσταται καὶ ἐνταῦθα ὡς συνήθως. Τρεῖς γυναικειαὶ μορφαὶ ἐρέδονται διὰ τῶν νώτων ἐπὶ στρογγύλου κίονος, κρατοῦσαι δᾶδας ἐν τῇ ἀριστερᾷ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἡ μὲν μία κάλπην, ἡ ἑτέρα κύπελλον, καὶ ἡ τρίτη φέρει τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους· ποδήρεις δὲ χιτῶνες μετὰ κανονικῶν καὶ κομψοτάτων πτυχῶν περιβάλλουσιν αὐτάς, ἐνῶ οἱ ὠραῖοι βόστρυχοι καταπίπτουσιν ἐπὶ τοῦ στήθους. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο, ὡς καὶ ἕτερα καλῆς τέχνης, παριστῶν ἴσως τὴν Περσεφόνην, εὐρίσκεται σήμερον ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ τῆς Κοπενάγης (uss. 37)· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Heuzey (ὡς ἀν.) παρατηρηθεῖσα ἐν Λαρίσσει στήλῃ, ἐνθα ἐν ἀναγλύφῳ παρίσταται δεῖπνον προσφερόμενον εἰς τοὺς μεγάλους θεοὺς, δὲν ἀνευρίσκεται πλέον· καὶ κάτωθεν μὲν τοῦ ἀναγλύφου ἀνεγινώσκето ἐπιγραφὴ θεοῖς μεγάλοις Δανάα τθονειτία· ἴσως Ἰθωνειτία=κόρη τοῦ Ἰθωνος· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς συνθέσεως παρίστατο κλίνη ἀμφικέφαλος διὰ δύο συνδαιτυμόνας· ἔμπροσθεν δὲ αὐτῆς τετράπους τράπεζα, ἐφ' ἧς ἦσαν παρατεθειμένοι διάφοροι πλακοῦντες. Πρὸ τῆς τραπέζης ἐπὶ τετραγώνου βωμοῦ ἀνὴρ προσφέρει σπονδὴν, καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ γυνὴ ὑψοῖ πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπικαλουμένη τρόπον τινα τοὺς θεοὺς συνδαιτυμόνας, δι' οὓς παρεσκευάσθη τὸ δεῖπνον. Καὶ τῶντι φαίνονται ἄνωθεν δύο ἱππεῖς, οἱ Διόσκουροι, καὶ ὑπ' αὐτοὺς ἡ Νίκη

κρατοῦσα στέφανον, ὅπως προσενέγκῃ ἐκ μέρους τῶν θεῶν εἰς τοὺς προσφέροντας τὸ δεῖπνον.

Ἡμισίαν ὥραν βορειότερον τῆς Λαρίσσης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ κεῖται ναὸς τῆς Ἀγίας Μαρίνης, κατέχων ἴσως τὴν θέσιν ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῶν μαρμάρων τῶν ἐν τῷ τόπῳ παρατηρουμένων. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν 17 Ἰουλίου, ἡμέραν τῆς μνήμης τῆς ἀγίας, συνέρχονται οἱ κάτοικοι τῆς Λαρίσσης καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὑψηλῶν δένδρων εὐχοῦνται πανήμεροι, ἄδοντες καὶ ὀρχούμενοι. Ἀντικρὺ δὲ τῆς Λαρίσσης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ὑπάρχει ὠραιότατον δάσος δρυῶν, ἐνθα κατὰ τὸ ἔαρ ἐξέρχονται οἱ κάτοικοι τῆς Λαρίσσης πρὸς ἀναψυχὴν, διαβαίνοντες ἐπὶ πλοιαρίου τὸ ἤρεμον βεῦμα τοῦ Πηνειοῦ.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Πηνειοῦ ἐκτεινομένης μοίρας τῆς Πελασγικῆς πεδιάδος. Ἡ πεδιάς αὕτη διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Καραδερῆ καὶ τῆς αὐλακος, ἐν ἧ ῥέουσι τὰ ἐκ τοῦ μέσου ῥοῦ τοῦ Τιταρησίου παρεκτρεπόμενα ὕδατα. Τὰ ἐνταῦθα κείμενα χωρία εἶνε τερπνότατα, περιβαλλόμενα ὑπὸ λαχανοκῆπων, τινὰ δὲ καὶ σκιαζόμενα ὑπὸ δένδρων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ γυμνὰ καὶ ἄδενδρα ἐν τῇ λοιπῇ Πελασγιῶτιδι κείμενα χωρία. Καὶ ὑδρόμυλοι δὲ συχνὰ ἀπαντῶσι κατὰ τὸν ῥοῦν τῶν μνημονευθέντων ῥυακίων, αὐξάνοντες τὸ εἰσόδημα τῶν χωρίων. Καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Τιταρησίου διαρρέεόμενα χωρία εἶνε τὸ *Κιόσκι*, *Γιάννουλι*, *Οὐτσάκ-κιοῖ*, *Δένδρα*, *Τσιαγαλάρ* καὶ τινὰ ἄλλα. Δυτικώτερον τοῦ Κιόσκου ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ δάσος μέγα, ὅπερ ὁμως διὰ τὴν ἄτακτον ὑλοτομίαν δὲν θὰ βραδύνη νὰ ἐκλείψῃ. Δυτικώτερον δὲ αὐτοῦ ἐπὶ γηλόφου ὑπερκειμένου τοῦ Πηνειοῦ, καλουμένου διὰ τὸ ἀπότομον *Κρημοῦ*, ἀνευρίσκομεν τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας Ἀργίσσης ἢ Ἀργούρας κατὰ Στράβωνα καὶ κάτωθεν τούτου ὠραία ἐρείπια ἀρχαίου τείχους, περιλούμενα ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ καὶ χρησιμεύοντα ἴσως πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν

πλημμυρῶν αὐτοῦ. Παρὰ τὸν γήλοφον ἀνυψοῦνται ἐν τῇ πεδιάδι 7 τύμβοι. Μίαν δὲ ὄραν δυτικώτερον τῆς Ἀργίσσης ἐπὶ λόφου ὑπερκειμένου τοῦ ποταμοῦ κατὰ τὴν ἐκ τοῦ στενοῦ τοῦ Καλαμακίου εἴσοδον αὐτοῦ εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδῖον ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς Περγαδικῆς πόλεως Ἀτρακος, ἣτις, κειμένη, κατὰ τὸν Στράβωνα (9, 440) καὶ Λίβιον (32, 15), ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ, ἀπέειχε τῆς Λαρίσσης δέκα μόνον μίλια. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο διάσημος κατὰ τοὺς Ῥωμαίκοις καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους διὰ τὰ παρ' αὐτὴν ἐν τῇ πεδιάδι ἀνορυττόμενα Ἀτρακηνὰ μάρμαρα πρασίνου χρώματος μετὰ λευκῶν κηλίδων, ἅτινα περιζήτητα ὄντα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀπετέλουν ἐν τῶν σπουδαίων ἐμπορικῶν ἀντικειμένων τῆς πόλεως. Ὁ Παῦλος Σιλεντάριος ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Ἀγίας Σοφίας περιγράφει ὡς ἀκολουθῶς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος μάρμαρα (2, 244): «Καὶ Ἀτρακίς ὅποσα λευροῖς χθῶν πεδίοις ἐλόχευσε καὶ οὐχ ὑψαύχην βύσση· ποῦ μὲν ἄλις χλοόεντα καὶ μάλα τῆλε σμαράγδου, ποῦ δὲ βαθυνομένου χλοερῶ κυανώπιδι μορφῇ· ἦν δέ τι καὶ χιόνεσσιν ἀλλυκίον ἄγχι μελαίνης μαρμαρυγῆς· μικτὴ δὲ χάρις συναγείρετο πέτρου». Δεῖψανα τῶν ἀρχαίων λατομιῶν δὲν εὐρίσκονται σήμερον παρὰ τὴν Ἀτρακα. Καταντικρὺ τῶν ἐρειπίων τούτων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Γούριτσα*, ἐνθα συνωκίσθησαν, φαίνεται, κατὰ τὸν Μεσαιῶνα οἱ κάτοικοι τῆς Ἀτρακος, ὡς οἱ πέντε Βυζαντινοὶ ναοὶ τοῦ χωρίου καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ σωζόμενα ἐρείπια βιομηχανικοῦ καταστήματος δεικνύουσι.

Βορειότερον τῆς Ἀτρακος ἐπὶ τῶν ὑψωσιῶν τῆς Μιλούνης κεῖται ἡ πολίχνη *Τούρναβος* ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου. Ἡ πόλις αὕτη ἐκτίσθη κατὰ τὸν Κούμαν ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ τῆς Θεσσαλίας Τουραχάνου (Τόμ. 7. 391)· οὐχὶ δὲ μόνον ἢ ἐν τῷ τόπῳ σωζομένη παράδοσις, ἀλλὰ καὶ βιογραφία τις τοῦ εἰρημένου στρατηγοῦ, σωζομένη ἐν τινι Τουρκικῷ τεμένει τῆς πόλεως, πιστοποιοῦσι τὴν εἰρημένην γνῶμην

τοῦ Κούμα. Ὁ ἐν Τυρνάβῳ κατὰ τὸ 1842 ἐπιζῶν γέρον Χατσῆ-όγλου διηγεῖτο εἰς τὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπὶ διμηνίαν ἐν τῇ πόλει διαμείναντα Φαλλμεράιερ, ὅτι ὁ Τουρραχᾶν Βένς ἰδρύσατο πρῶτον τὸ καὶ νῦν ἔτι παραμένον Τουρκικὸν τέμενος, καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἔπειτα δὲ διέταξε καὶ τὸν συνοικισμὸν τῆς πόλεως, ἣν ἀπεκάλεσε Τούρναθον ἐκ τῆς τουρκικῆς λέξεως Τούρνας, σημαίνουσης τὸν ποτάμιον λαύρακα, τοῦ ὁποίου ἔβριθεν ὁ οὐχὶ μακρὰν τῆς πόλεως ῥέων Καρα-δαρές· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πόλις, τῇ ὑποστηρίζει τοῦ εἰρημένου στρατηγοῦ καὶ τῶν πολλῶν προνομίων, μὲ τὰ ὁποῖα τὴν ἐπρόικισε, προήχθη ταχέως εἰς πληθυσμὸν καὶ εὐημερίαν, καθότι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1866, ὅτε ἐπεσκέφθη αὐτὴν ὁ Ἐδονάρδος Βράουν, ἠρίθμει αὐτῇ 18 ἑλληνικοὺς ναοὺς καὶ 3 τουρκικοὺς (Ρουμ. Τόμ. 3). Καὶ ὁ σουλτάνος Μωάμεθ ὁ τέταρτος ἐπανειλημμένως διέτριψεν ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πολίχνῃ, καὶ τὸ ἴδρυμα τοῦ Τουρραχᾶνου κατέστη τὸ πεδίον τῶν βυζαντινῶν τοῦ Σεραγίου τῆς αὐλικῆς πολυτελείας, τῆς θήρας τῶν ἱεράκων καὶ ἡ ἔδρα τῶν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ πρεσβευτῶν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης. Εἰσέτι δὲ, λέγει ὁ Φαλλμεράιερ, παραμένει ἐν τῷ τόπῳ ἡ μνήμη τῆς μεγαλοπρεπειᾶς καὶ πολυτελείας τῶν χρόνων ἐκείνων· διηγοῦνται εἰσέτι τὴν μεγάλην δίκην πόλεως σκηνῆν τοῦ Πατισᾶχ, τὰς ἐπικεχρωμένους σφαίρας, τὸν συνωθισμὸν τῶν ἱερακοθηρῶν, κυνηγῶν, ὑπηρετῶν, κυναγωγῶν καὶ λ. Ἐνηργεῖτο δὲ ἐν τῇ πόλει μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος σπουδαία βιομηχανία, συνισταμένη εἰς τὴν βαφικὴν τῶν κοκκίνων νημάτων, εἰς τὴν κατασκευὴν πανίων, μανδηλίων, μπουχασίων καὶ μεταξωτῶν ὑφασμάτων· δυστυχῶς ὁμως πανώλης φρικτῆ τὸ 1813 κατέστρεψε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων, τοὺς δὲ περισωθέντας διεσκόρπισε, ὥστε ἔκτοτε δὲν ἠδυνήθη ἡ πόλις νὰ ἀναλάβῃ τὴν προτέραν αὐτῆς ἀκμὴν· εἰς τὴν τότε δὲ εὐημερίαν τῶν κατοίκων της ὀρεῖλεται καὶ ἡ σύστασις τῆς διασήμου σχολῆς τοῦ Τυρνάβου, ἥτις ἰδρύθη κατὰ τὸ 1730· ἀπὸ

δὲ τοῦ 1740 ἐδίδασκεν ἐν αὐτῇ ὁ Τουρναβίτης Ἀλέξανδρος, τὸν ὁποῖον μετ' ἐγκωμίων μνημονεύει ὁ Εὐγένιος εἰς τὴν Λογικὴν του· τοῦτον δὲ διεδέχθη τὸ 1755 Ἰωάννης ὁ ἐξ Ἀγράφων, ὅστις προσκληθεὶς μετὰ ταῦτα εἰς Ἰάσιον ἐπεχείρησεν ἐκεῖ τὴν σύνταξιν μεγάλου ἑλληνικοῦ λεξικοῦ. Τὸν δὲ Ἰωάννην διεδέχθη ὁ Λάμπρος Πάσχου ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ τοῦτον ὁ περιώνυμος Ἰωάννης Δημητριάδης ὁ Πέζαρος, ὁ ἐκ Τουρνάβου, διδάξας ἀκαμάτως ἐν τῇ σχολῇ τῆς πατρίδος του ἀπὸ τοῦ 1782—1806. Μεταξὺ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ διεκρίθησαν ὁ Λαρισσαῖος Κούμας, ὅστις ἐξαίρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ του τὴν μάθησιν, τὴν σοφίαν, τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ πενιχρὸν καὶ ἀπέριττον τῆς ζωῆς τοῦ διδασκάλου του, καὶ ὁ Στέφανος Δούγκας ὁ Τουρναβίτης, ὅστις διεκρίθη κατόπιν διδασκῶν τὰ μαθηματικὰ ἐν Βουκουρεστίῳ. Ὁ Τούρναβος κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ 1000 περίπου ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν καὶ 100 ὀθωμανικῶν, καταγινόμενων πρὸ πάντων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα εἶνε σίτος, κριθή, βάμβαξ, μέταξα καὶ σταφυλαί· τινὲς δὲ κατασκευάζουσι καὶ βαμβακερά τινα ὑφάσματα πρὸς χρῆσιν τῶν περιοίκων. Εἶνε δὲ οἱ κάτοικοι τῆς πολίχνης εὐθυμοὶ, ζωηροὶ, ἀγαπῶντες τὰς εὐχάσας καὶ θύοντες γενναίως τῷ Βάκχῳ. Ἐν τῇ ἀμμόδει κοίτῃ τοῦ Τιταρησίου τελεῖται κατ' ἔτος ἐμπορικὴ πανήγυρις ἀρχομένη τὴν 23 Ἀπριλίου καὶ διαρκούσα ὀκταήμερον, καλεῖται δὲ αὕτη Κούμ-παζάρ (ἀμμόδης πανήγυρις). Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ παρατηροῦνται ἐρείπια μεγάρου τοῦ Βελῆ πασᾶ καὶ παρ' αὐτὰ εὐρύτατος στρατῶν, ὅστις ἐμπρησθεὶς πρὸ δεκαπενταετίας ἀνεκτίσθη ἤδη κατὰ τὴν μίαν μόνην πλευράν. Παρὰ τὸν στρατῶνα ὁδὸς εὐρεία σκιαζομένη ὑπὸ ὑψηλῶν αἰγείρων ἄγει πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Τιταρησίου πολύτοξον γέφυραν, κτίσμα ὡσαύτως τοῦ Βελῆ πασᾶ.

Λείψανα ἀρχαίων τειχῶν παρὰ τὸν Τούρναβον δὲν παρατηροῦνται, ἀλλ' ἐν τοῖς ναοῖς τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς Φανερωμένης καὶ ἐν τισιν ἰδιωτικαῖς οἰ-

κίαις ἀνευρίσκονται ἐνεπίγραφοι στῆλαι, μετακομισθεῖσαι ἐνταῦθα ἐκ τῶν παρακειμένων ἀρχαίων πόλεων. Οὕτω πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς «Οἱ νεανίσκοι Πυραίου Φιλοξενίδου μητροπολίτην γυμνασιαρχήσαντα» μετεκομίσθη ἐκ τοῦ οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου κειμένου Καστρίου, ἔνθα μικρά τινα λείψανα ἀρχαίων τειχῶν σημειοῦσι τὴν θέσιν τῆς Πελασγικῆς Μητροπόλεως, ἐτέρας τῆς ἐν τῇ Ἐστιαϊώτιδι κειμένης (Λιβ. 36, 40). Ἐτέρα δὲ ἐπιγραφὴ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Προδρόμου μνημονεῦει ψηφίσματος, ἐκτεθειμένου εἰς τὸ ἐπιφανέστατον τοῦ ναοῦ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, δι' οὗ ψηφίζονται ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Φαλανναίων τιμαὶ εἰς τὸν Γλαῦκον τὸν υἱὸν τοῦ Ἀπολλωνίδου, ὅστις κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ ἐπικειμένην στάσιν μεταξύ τῶν πολιτῶν διὰ τὴν μὴ ἔγκαιρον πληρωμὴν χρηματικῶν συμβολαίων (Heuz. ὡς ἄνωτ.). Ἡ στήλη αὕτη μετεκομίσθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ μίαν ὥραν ΒΑ τοῦ Τουρνάβου κειμένου χωρίου *Τατάρι*, ὅπερ ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ Τουραχάνου, εἰς ἣν ἡ παράδοσις ἀποδίδει καὶ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Καὶ σήμερον μὲν τὸ χωρίον εἶνε μικρὸν καὶ ἄσημον, ἀλλ' αἱ ἐν αὐτῷ λιθόστρωτοι ὁδοί, τὰ ἐρειπωμένα τουρκικὰ βαλανεῖα καὶ μεγαλοπρεπῆς τουρκικὸν τέμενος, ἰδρυμένον ἐπὶ κρητιδώματος ἀρχαιοτέρας οἰκοδομῆς, εἶνε λείψανα τοῦ παρελθόντος μεγαλείου τοῦ χωρίου. Καὶ λείψανα μὲν τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως δὲν παρατηροῦνται, κατασυντριβέντα πρὸς κατασκευὴν νεωτέρων κτιρίων ἐν τε τῷ χωρίῳ καὶ ἐν τοῖς πέριξ· εὐρίσκονται ὅμως σπόνδυλοι κιόνων καὶ κιονόκρανα, ὧν ἐν Κορινθιακοῦ ρυθμοῦ τελειότατον, καὶ ἐνεπίγραφοι στῆλαι, ἐγκατεσπαρμέναι ἐν τῷ χωρίῳ. Τὰ λείψανα ταῦτα καὶ ἡ μνημονευθεῖσα ἐπιγραφὴ μὲ πείθουσιν, ὅπως τοποθετήσω ἐνταῦθα τὴν *Φάλαννα*, ἥτις κατὰ μὲν τὸν Λίβιον ἔκειτο μεταξὺ Μυλῶν καὶ Γυρτώνης, κατὰ δὲ τὸν Στράβωνα πρὸς τῷ Πηνειῷ· τὸ δὲ χωρίον Τατάρι, οὐχὶ πολὺ ἀφιστάμενον τοῦ Πηνειοῦ, κεῖται ἐπακριβῶς μεταξὺ Δαμασίου (Μυλῶν) καὶ Μαυροχωρίου (Γυρτώ-

νης). Τότε δὲ καὶ τὸ Τουρκικὸν τέμενος τὸ ἐν τῷ χωρίῳ κατέχει ἀναμφιβόλως τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς. Ὑπὲρ τὸ χωρίον ὑψοῦται γήλοφος, ἐνθα ἀνευρίσκονται συντρίμματα κεράμων καὶ ἀγγεῖα ἀρχαῖα· ἐκεῖτο δὲ ἐνταῦθα πιθανῶς ἡ Ὀρθη, ἡ ἀκρόπολις τῶν Φαλανναίων (Στρ. 9, 440). Παρὰ τὸ χωρίον Τατάρι κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον Ὀρμὰν Τσιφ.λιχ, κληθὲν οὕτω ἐκ τῶν παρακειμένων δασῶν, κατοικοῦμενον δὲ ὑπὸ εἰκοσάδος Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, καὶ βορειότερον ἀμφοτέρων τὸ τουρκικὸν χωρίον Καζακ.λάρι, ὅπερ, κείμενον ἐντὸς δάσους δρυοβαλάνων, κατέχει ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ μεγάλην ἔκτασιν· διὸ καὶ οἱ κάτοικοι χαριεντιζόμενοι λέγουσιν ὅτι μεγάλη μὲν εἶνε ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀλλὰ καὶ τὸ Καζακλάρι εἶνε πολὺ μέγαλον. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ὀθωμανοὶ εἶνε φίλεργοι, διὸ καὶ ἱκανῶς εὐποροὶ. Τὰ δὲ προϊόντα αὐτοῦ εἶνε σίτος, κριθή, βάμβαξ καὶ πολλαὶ σταφυλαί.

Ἐξερχόμενός τις τοῦ χωρίου πρὸς βορρᾶν διέρχεται τὴν ἀμμώδη καὶ ξηρὰν κοίτην τοῦ Τιταρτησίου, καὶ μετ' ἡμίσειαν ὥραν ἐπὶ γεφύρας τὰ διαυγῆ ὕδατα τοῦ Καραδερέ, οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ ὁποίου κεῖνται τερπνότερα τουρκοχώρια παρὰ τὰς ὑπερείας τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ χώρα αὕτη ἀνήκεν εἰς τὴν Περίαιθίαν, ἣτις ἀπετέλει μέρος τῆς ἀρχαίας Ἑστιαιωτίδος, εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ὁποίας μεταβαίνω ἤδη.

Ἑστιαιωτίς.

Ἡ Ἑστιαιωτίς διαιρεῖται εἰς ὄρεινὴν καὶ πεδινὴν· καὶ ἐκείνη μὲν, ἀρχομένη ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Πίνδου δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ Πηνειοῦ, ἐκτείνεται καθ' ὅλην τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων καὶ καταλήγει εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἔχουσα μῆκος μὲν ὥρων 24, πλάτος δὲ ποικίλον μεταξὺ 5—12 ὥρων· ἡ δὲ πεδινὴ, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Πηνειοῦ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ἐξετείνεται μέχρι τῆς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Καλαμακίου

εἰσόδου τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδῖον, διατρέχουσα παραλλήλως τῶν Χασιατικῶν ὄρεων καὶ τοῦ Πηνειοῦ καὶ ἔχουσα μῆκος μὲν ὠρῶν 9, πλάτος δὲ ποικίλλον μεταξύ 5 καὶ 3 ὠρῶν. Καὶ ἡ μὲν βορρεία μοῖρα τῆς ὀρεινῆς Ἑσθιαιώτιδος, καλουμένη κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους *Λωρίς* (*Ἡρ.* 1, 56. Στρ. 9, 437), ἐκλήθη κατῆπιν διὰ τὴν ἐποίκησιν τῶν Περρραϊῶν *Περραϊβία*, καὶ ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα ἀναφέρεται ἡ ὀρεινὴ αὕτη χώρα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων· ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τοῦ Πίνδου δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ Πηνειοῦ ἐκτεινομένη μοῖρα τῆς Ἑσθιαιώτιδος ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ἐνοικούντων λαῶν *Αἰθικῶν* καὶ *Τυμφαίων*, *Αἰθικία* καὶ *Τυμφαία*· ἦταν δὲ οὗτοι φυλαὶ Ἑπειρωτικαί, ἀλλ' ὑπήκοοι τῆς Θεσσαλοῖς, παράβολοι δὲ καὶ βάρβαροι καὶ ληστραῖαι ἐπιεικῶς προσκείμενοι (*Μαρσ. παρ. Σ. Βυζ. Στρ. 7. 327*). Καὶ οἱ μὲν Αἰθικες μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου· κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αὐτοὶ τε καὶ οἱ Τυμφαῖοι συμμετέσχον τῆς κατὰ τῆς Ἀσίας Μακεδονικῆς ἐκστρατείας ὑπὸ τὸν Τυμφαῖον στρατηγὸν Πολυσπέρχοντα, ὅστις καλεῖται καὶ Αἰθικῶν πρόμος ὑπὸ τοῦ Λυκόφρονος (*Ἄλ. στ. 797*)· ἐπὶ δὲ τοῦ Πύρρου ὑπετάγησαν ἀμφότεραι αἱ φυλαὶ ὑπὸ τῶν Μολοσσῶν, καὶ βραδύτερον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, μέχρις οὗ τέλος καταλυθέντος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους συνεχωνεύθησαν καὶ αὐταὶ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Τὴν δὲ πεδινήν Ἑσθιαιώτιδα, πρὶν αὕτη καταληθῆ ὑπὸ τῶν Ἑσθιαιωτῶν, κατεῖχον, φαίνεται, οἱ Φλεγύαι, οἵτινες κατελθόντες βραδύτερον εἰς τὴν Μεσσηνίαν μετεκόμισαν ἐκεῖ καὶ τὰ ὀνόματα Πάμισσον, Ἰθώμην, Τρίκην, Οἰχαλίαν ὡς καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Πόλεις δὲ τῆς Ἑσθιαιώτιδος ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αἱ ἀκόλουθοι· *Εὐρωπος*, *Ἀλαλομεγαί* καὶ *Αἰγίτιον* (τῶν Τυμφαίων), *Ὀξύρεια*, *Φαλώρεια*, *Πιαλία*, *Σιλάρη*, *Τρίκκη*, *Γόμφοι*, *Φήκη*, *Μητρόπολις*, *Ἰθώμη*, *Οἰχαλία*, *Πελλερραῖον*, *Λιμεραῖον*, *Φαρκαδῶν*, *Μύλαι*, *Μάλλοια*, *Κυρεταί*, *Ἐρίτειον*, *Κύφος*, *Λωδῶρη*, *Πύθιον*, *Ἀζώριον*,

Δολίχη, Ὀλοοσσών, Ἡλώνη, Γόρρος. Αἱ τελευταῖαι ὀκτώ Περραιβικαί, καὶ τούτων αἱ δύο τελευταῖαι κατατάσσονται ὑπὸ τινων εἰς τὰς Πελασγικὰς πόλεις. Καὶ τῶν πόλεων τούτων, ὡς καὶ τῶν Πελασγικῶν καὶ Μαγνητικῶν, μικρὰ τινα καὶ ἄσημα λείψανα περισώζονται. Τὴν θέσιν αὐτῶν κατέλαβον εὐτελεῆ χωρίδια, μία δὲ μόνη ὀπωσοῦν σπουδαία πόλις ἀπαντᾷ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑστιαιώτιδα, τὰ *Τρίκαλα*. Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον ἄρχομαι δὲ τῆς εἰδικῆς περιγραφῆς τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἐνθα ἔληξεν ὁ περὶ Πελασγιώτιδος λόγος.

Ὁ Ὀλυμπος κατωκλήθη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ ἡ μὲν μεσημβρινὴ πλευρὰ αὐτοῦ κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Περραιβῶν, ἡ δὲ βορεία ὑπὸ τῶν Πιέρων. Καὶ αὕτη μὲν, ἀνήκουσα εἰς τὴν Μακεδονίαν, δὲν εἶνε ἀντικείμενον τῆς παρούσης πραγματείας· μόνον μοίρας τινὸς μικρᾶς αὐτῆς ἀνηκούσης σήμερον εἰς τὴν Θεσσαλίαν, θὰ γίνῃ μνεῖα ἐνταῦθα· λεπτομερέστερον ὅμως θὰ περιγράψω τὴν Περραιβικὴν πλευρὰν ἢ *Περραιβίαν*. Καὶ τῶν μὲν ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ ἀναμιῶν μετὰ τῶν Λαπιθῶν οἰκούντων Περραιβῶν, ὑπηκόων δὲ τοῖς Λαρισσαίοις, τινὰς τῶν πόλεων περιέγραψα ἤδη. Αἱ δὲ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ πρὸς τὰ ἐσπέρια αὐτοῦ κείμεναι Περραιβικαὶ πόλεις, διατηρηθεῖσαι μέχρι τῶν πρώτων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, φαίνονται ἔπειτα ἐρημωθεῖσαι ὡς ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων φυλῶν, αἵτινες ἐκ βορρᾶ διὰ τῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου στενωπῶν εἰσέβαλλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Κατελήθη δὲ ἡ περὶ τὸν Ὀλυμπον χώρα ἰδίως ὑπὸ τῶν Βλάχων, ὧν χωρία τινὰ σώζονται εἰσέτι ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ. Ἡ ἰσχυρὰ καὶ ἐπικαιρος θέσις τοῦ Ὀλύμπου ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς τὴν σημασίαν, ἣν τὸ ὄρος τοῦτο εἶχεν εἰς τὰς διαφόρους τύχας καὶ περιπετείας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Καὶ ἐνῶ εἰς τινὰς ἐποχὰς χρησιμεῖσι ὡς προπύργιον κατὰ τῶν ἐκ βορρᾶ ἐπιδρομῶν καὶ μνημονεύεται συχνάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἄλλοτε περιπίπτει εἰς ἀφάνειαν, καὶ οὐδεὶς οὐδαμοῦ περὶ αὐτοῦ λόγος γίνεται. Μεγίστην σπου-

δαιότητα εἶχε τὸ ὄρος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιδρομῆς τῶν παναρχαίων ἐκείνων φυλῶν, αἵτινες, ἀποκαθιστάμενοι κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν πλευρῶν καὶ ὑπωρειῶν αὐτοῦ, κατήρχοντο βραδύτερον εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Ἐνταῦθα εὐρίσκομεν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Αἰολεῖς, τοὺς Αἰνιᾶνας, τοὺς Ἀθαμᾶνας, τοὺς Καδμείους, τοὺς Πιέρους καὶ τοὺς Περγαίβους. Ἐκτοτε τὸ ὄρος πίπτει εἰς ἀφάνειαν καὶ αἰῶνάς τινας βραδύτερον ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς ἀκμῆς ἀναφαίνεται ἐκ νέου ἢ σημασία τοῦ ἰσχυροῦ τούτου προπυργίου τῆς Ἑλλάδος ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς πρὸς τοὺς Μακεδόνας πολέμοις, ὅτε, καταλυθέντος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, περιπίπτει ἐκ νέου τὸ ὄρος εἰς λήθην· καθότι ἢ τε πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ χώρα ἀνεγνώριζεν ἓνα καὶ μόνον κύριον. Ἐπὶ δὲ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων ὀρθῶν τῶν Γόθων, Βουλγάρων, Βλάχων, Σταυροφόρων καὶ Σέρβων ἀναφέρονται πάλιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους κείμεναι πόλεις καὶ αἱ στενωποὶ αὐτοῦ. Ἡ εὐσέβεια δὲ αὐτοκρατόρων τινῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰδρυσεν ἐπὶ τοῦ ὄρους πολλὰς μονὰς, περισωζομένας μέχρι σήμερον, ὧν τινες ἀνήκουσιν εἰς τὰς διασημότερας τῆς Θεσσαλίας. Καὶ τέλος μετὰ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν τὸ ὄρος κατέστη διαθέτον ὡς τὸ τελευταῖον ἄσυλον τῆς ἡττηθείσης φυλῆς καὶ τὸ καταφύγιον τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεπτῶν. Καὶ νέα τότε ποίησις, ἐπίσης ἀνθρᾶ, ἐπίσης ἀληθῆς καὶ πρωτότυπος ὡς ἡ τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου, ἢ δημοτικὴ ἡμῶν ποίησις, κατέστησε ξακουστὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὸν Γέρο—Ὀλυμπον.

Μὲ ταῖς σαράντα δ' ὑὸ κορφαῖς κ' ἐξήντα δ' ὑὸ βρυσοῦλαις,
πᾶσα βρυσὶ καὶ φλάμπουρον, παντοῦ κλαδί καὶ κλέπτης.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ ὄρους. Καντατικρὺ τοῦ χωρίου Μπαμπᾶ χωριζομένη ἀπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Πηνεῖου ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης καὶ παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου ἢ τερπνοτάτῃ κοιλάς τοῦ *Δερελι*, ἧτις θεωρητέα ὡς συνέχεια τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνεῖου

παρά τὰς ὑπὸ βρείας τῆς Ὀσσης κειμένης κοιλάδος τοῦ Κισερ-
λι, περὶ ἧς ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Μαγνησίας ἐγένετο λόγος·
καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐκεῖ κραταιὰ βλάστησις, κάρπιμα δένδρα,
διαυγῆ ὕδατα, βαθυπράσινος χλόη· ἀπότομοι δὲ καὶ ὑψηλοὶ
βράχοι, ὑπερκείμενοι τῆς κοιλάδος καὶ προφυλάττοντες αὐτὴν
ἀπὸ τῶν βορείων ψυχρῶν ἀνέμων, ἀπεργάζονται τὸ κλίμα αὐ-
τῆς γλυκὺ καὶ κατάλληλον πρὸς βλάστησιν τῆς ἐλαίας, συ-
κῆς, ροιᾶς καὶ ἄλλων μεσημβρινῶν δένδρων· καὶ σήμερον δὲ
παραμένει ἀληθῶς ὁ στίχος τοῦ Λουκανοῦ

nec metuens imi Boreas habitator Olympi.

Καὶ κατὰ μῆκος μὲν τοῦ Πηνειοῦ ἐκτείνεται δάσος ἐλαιοκρί-
νων, ὅπισθεν τῶν ὁποίων κεῖται τὸ τουρκικὸν χωρίον *Μπα-
λαμοῦτ* καὶ ἐτι πορρωτέρω ἀνελίσσεται ἡ κοιλάς τοῦ *Δερελι*,
ἔπερ, κατοικούμενον ὑπὸ 200 περίπου Τουρκικῶν οἰκογενειῶν,
εἶνε ἡ πρωτεύουσα τοῦ κάτω Ὀλύμπου. Αἱ οἰκίαι αὐτοῦ κεῖν-
ται ἐν τῷ μέσῳ εὐθαλεστάτων κήπων, μεγάλοι δὲ πλάτανοι
σκιάζουσι τὴν ἀγορὰν καὶ περιβάλλουσι τὰ τουρκικὰ τεμένη,
ἐνῶ τὰ διαρρέοντα τὸ χωρίον διαυγέστατα ὕδατα ἀρδεύουσι
βαθυχλόους λειμῶνας ἐντὸς καὶ περὶ τὸ χωρίον. Οἱ κάτοικοι
τοῦ Δερελι, ὡς καὶ πάντων τῶν δυτικώτερον αὐτοῦ παρὰ τὰς
ὑπὸ βρείας τοῦ Ὀλύμπου κειμένων Τουρκοχωρίων, εἶνε λειψίανα,
ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, τῶν ἐκ τοῦ Ἰκονίου εἰς Θεσσαλίαν
ἀποικησάντων Τούρκων, διὸ καὶ *Κονιάσοι* καλοῦνται τὴν
σήμερον. Εἶνε δὲ φίλεργοι καὶ γεωργοῦσι γῆν εὐφορον, παρά-
γουσιν σίτον, κριθὴν, βάμβακα καὶ οἶνον.

Καὶ ἐν μὲν τῷ χωρίῳ Δερελι εὐρίσκονται πολλὰ τεμάχια
ἀρχαίων μαρμάρων, μίαν δὲ ὥραν πρὸς τὸ ΝΑ τοῦ χωρίου
παρὰ τὴν ὁδόν, ἣτις ἄγει εἰς Μπαλαμοῦτ, ἀνευρίσκονται ἐπὶ
στρωτῶν ταπεινῶν λόφων τὰ ερείπια τῶν τειχῶν τῆς Περὶβαί-
κῆς πόλεως *Γόγγου*, ἅτινα ἐνιαχοῦ ὑψοῦνται εἰς 4—5 πό-
δας ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, συνίστανται δὲ ἐξ ὀρθογωνίων κανονικῶς
ἐπ' ἀλλήλους τεθειμένων λίθων. Ἡ πόλις αὕτη ἀναφαίνεται

κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν, ὅτε ὁ ἐκ ταύτης καταγόμενος Κινέας ταγεύων ἐπέμφθη ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν μετὰ χιλίων ἰππέων εἰς βοήθειαν τῶν τυράννων τῶν Ἀθηνῶν. Κατόπιν δὲ ἐπὶ τῆς Περσικῆς εἰσβολῆς παρὰ τὴν Γόννον διήλθεν ὁ Ξέρξης κατελθὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τοῦ κάτω Ὀλύμπου. Ὁ δὲ Πολύβιος καὶ ὁ Λίβιος μνημονεύοντες τῆς πόλεως τοποθετοῦσιν αὐτὴν ἐπὶ θέσεως ὄχυρᾶς οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰσόδου τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, 20 μίλια ἀπεχούσης τῆς Λαρίσσης· ἡ δὲ τοποθεσία αὕτη ἀκριβέστατα ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰ παρὰ τὸ Δερελί ἐρείπια. Λέγει δὲ ὁ Λίβιος (42, 67, 34, 10 καὶ ἀλ.), ὅτι, ἀρχομένου τοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμου τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Περσέως ἡ Γόννος κατελήφθη ὑπὸ τοῦ τελευταίου, ὅστις ὄχυρώσας αὐτὴν διὰ τριπλοῦ χάνδακος ἀπεσύρθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, οὐδόλως μεριμνῶν περὶ τῆς σπουδαίας Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως, τῆς εὐρισκομένης κατὰ τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ τῶ ὄντι τὸ ὄχυρὸν τῆς πόλεως ἀπέτρεψε τὸν Ῥωμαῖον ὑπάτον Λικίνιον, ὅπως ἐπιχειρήσῃ τὴν κατ' αὐτῆς προσβολήν.

Δυτικώτερον τοῦ χωρίου Δερελί, μεταξὺ τῶν ὑπωρείων τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Καραδερέ, κεῖνται τὰ τουρκικὰ χωρία *Μεσαλάρ*, *Κιτσιλέρ*, *Κοστερισί*, *Καραδιμερλέρ*, *Κουτάβι*, *Ἐβρενός*, *Δελιλέρ*, *Καρατσιρέρ*, *Ρουτσιοῦρι*, *Καρατσιόλ* καὶ *Καραδερέ* ἢ *Λυγαριά*. Παρὰ τὸ χωρίον *Καρατσιόλ* ἀνευρίσκονται ἐπὶ τινος λόφου τὰ λείψανα τῶν τειχῶν τῆς *Ἡλώνης*, τῆς μετὰ ταῦτα κληθείσης *Λειμώνης* (Στρ. 9, 441), ἥτις, κειμένη ὑπὸ τῶ Ὀλύμπῳ οὐχὶ μακρὰν τῶν ὄχθων τοῦ Τιταρῆσιου καὶ παρὰ τὴν Γόννον, κατεῖχεν ἀναμφιβόλως τὸν παρὰ τὸ *Καρατσιόλ* λόφον. Δυτικώτερον δὲ τῆς *Λυγαριάς* ἐκβλαστάνει ἐκ τοῦ Ὀλύμπου γυμνὴ καὶ ταπεινὴ λοφοσειρὰ *Μιλούρα* καλουμένη, ἀφορίζουσα τὸ Πελασγικὸν πεδῖον ἀπὸ τῆς κοιλάδος τῆς Ἐλασσῶνος.

Δύο ὥρας ὑπὲρ τὴν κοιλάδα τοῦ Δερελί κεῖται ἐπὶ τοῦ κάτω Ὀλύμπου καταντικρὺ τῶν ἐπὶ τῆς Ὀσσης Ἀμπελακίων τὸ

χωρίον *Ραψάνη*, ὑπερκείμενον τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν καὶ περιβαλλόμενον ὑπὸ ἀμπελώνων, κήπων καὶ συκαμινεῶν, αἷτινες ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτερον εἰσόδημα τοῦ χωρίου, τὴν μέταξαν. Τὸ χωρίον τοῦτο εὐημέρει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος διὰ τὴν βαφικὴν τῶν κοκκίνων νημάτων, ἀμιλλώμενον κατὰ τοῦτο πρὸς τὰ Ἀμπελάκια καὶ τὸν Τούρναβον. Οἱ κάτοικοι ἠριθμοῦντο τότε περὶ τὰς 6,000, σχολὴ δὲ ἐφάμιλλος τῆς τῶν Ἀμπελακίων ἦτο ὁ καρπὸς τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς εὐημερίας τῶν κατοίκων· ἀλλ' ἔκτοτε ἡ μὲν βιομηχανία κατέπεσεν· ὑποστάν δὲ καὶ τὰς ἐκ τῶν ληστῶν θηώσεις, κατὰ μέρος δὲ πυρποληθὲν ἐν ἐμφυλίῳ ῥήξει τῶν πολιτῶν τῷ 1830, ἀπώλεσε τὸ χωρίον τὴν προτέραν σημαντικότητά, κατοικούμενον ἤδη ὑπὸ 350 περίπου οἰκογενειῶν, αἷτινες διὰ τῆς φιλεργίας ἱκανῶς μέχρι πρὸ μικροῦ εὐημέρουν, ὅτε δυστυχῶς νέα συμφορὰ ἐνέσκηψε τῷ 1878 ἐπὶ τοῦ δυστυχοῦς τόπου. Ἄγρια ὄρδαὶ βασιβοζούκων, νικήσασαι τὰ παρὰ τὸ Δερελί συγκεντρωμένα ἐπαναστατικὰ σώματα, ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ χωρίου καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς πλείστας τῶν οἰκιῶν αὐτοῦ, ἀφοῦ πρῶτον διήρπασαν πᾶν ὅ,τι ἐν αὐταῖς εὔρον. Ἐν τῇ *Ραψάνη* ἐδρεύει ὁ ἅγιος Πλαταμῶνος, ὑπαγόμενος ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην τῆς Θεσσαλονίκης. Λεῖψανα ἀρχαίων τειχῶν ἐν αὐτῇ δὲν ἀνευρίσκονται· μόνον ἐν τινι οἰκίᾳ παρατηρεῖται ἀνάγλυφον, παριστῶν τὸν Βάχχον θωπεύοντα τὸν πάνθηρά του καὶ περὶ αὐτὸν ὄρχουμένας τὰς Μαινάδας (Heuz. ὡς ἀνωτ.). Ὑπὲρ τὸ χωρίον ὁμοίως ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ εὐρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίου τινὸς φρουρίου ἀνήκοντα πιθανώτατα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευομένην *Κορυδιῶνα*, τὴν μετονομασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου *Ὀλυμπιάδα*.

Μικρὰ τινα βεῦματα χωρίζουσι τὴν *Ραψάνη* ἀπὸ τῆς ἀνατολικώτερον κειμένης Κρανιάς. Καὶ αὕτη, πρότερον εὐημεροῦσα καὶ ἀκμάζουσα διὰ τὴν ὑφαντικὴν τῶν Ἀλατσάδων (ὑφασμάτων μεταξωτῶν) καὶ κατοικουμένη ὑπὸ 500 περί-

που οικογενειῶν, παριστᾶ σήμερον μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίον, κατοικούμενον ὑπὸ 100 περίπου οικογενειῶν. Τὴν φοβερωτέραν δὲ καταστροφὴν ὑπέστη τὸ χωρίον κατὰ τὸ 1822 ὑπὸ τῶν ἀγρίων ὀρδῶν τοῦ αἰμοχαροῦς Ἀβδουλαβοῦτ Πασᾶ. Ἡ Κρανιά εἶνε ἡ πατρὶς τοῦ διαβοήτου Νικοτσάρα.

Πρὶν προβῶ δυτικώτερον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ κάτω Ὀλύμπου, κατέρχομαι διὰ τῶν ἡρέμων κατωφερειῶν τῶν πρὸς βορρᾶν τῆς Κρανιάς καὶ Ῥαψάνης εἰς τὰς βορειοανατολικὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου, αἵτινες τὸ πάλαι μὲν ἀνήκον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἤδη δὲ τὰ ἐν αὐταῖς μικρὰ χωρία, πάντα σχεδὸν τσιφλίκια, ὑπάγονται εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν τοῦ Δερελί. Τὸ κυριώτερον τῶν χωρίων τούτων εἶνε ὁ Πυργητός, ὅστις κείμενος ἐπὶ τινος ὑψώματος δεσπόζει τῆ: ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ μέχρι τῆς θαλάσσης ἐκτεινομένης πεδιάδος, τῆς ὁποίας ἡ γονιμότης εἶνε περίπυστος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν. Περιβάλλεται δὲ τὸ χωρίον ὑπὸ πολλῶν λαχανοκήπων καὶ καρπίμων δένδρων, ἀρδευομένων ὑπὸ τῶν παρὰ τὸ χωρίον ἀναβλυζόντων ὑδάτων, ἀπὸ τινος θεωροῦσιν ὡς ὑπόγειον ἔκρυσιν τῆς λίμνης τοῦ Νιζεροῦ. Θύχλι μακρὰν δὲ τοῦ χωρίου ἐκτείνεται καὶ ὁ μόνος κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ὀλύμπου ὑπάρχων ἐλαιών. Ὁ Πυργητός κατοικεῖται ὑπὸ 120 οικογενειῶν· ἐκεῖτο δὲ ἐν αὐτῷ καὶ παλάτιον, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ πυρποληθὲν κατὰ τὸ 1830 μετὰ τοῦ εἰς αὐτὸ καταφυγόντος Καπετᾶν Ἀποστόλη. Ἀρχαῖα λείψανα ἐν τῷ χωρίῳ δὲν εὐρίσκονται ἐκτὸς μιᾶς πλακῆδος μετ' ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς ἐν τῷ βωμῷ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ἡμίσειαν ὅμως ὤραν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους, κεκαλυμμένου κατὰ μέρος ὑπὸ δασῶν καὶ διαρρέομένου ὑπὸ δύο ἐκ τοῦ Ὀλύμπου κατερχομένων ρυακίων, ἀνευρίσκονται πέντε ναοὶ Βυζαντινοί, ἐν οἷς παρατηροῦνται λίθοι ἀρχαῖοι ὀρθογώνιοι, ἀνάγλυφα Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὧν τὸ ἐν παρίστῃσι γυναῖκα καθήμενη καὶ κρατοῦσαν ἄνθος καὶ παρ' αὐτὴν παῖδα μετὰ ποδῆρους χι-

τῶνος, τὸ δὲ ἕτερον ἰππέα θηρεύοντα, γλυφὴν συνήθη κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐν ἐπιτυμβίοις λίθοις (Heuzey ὡς ἄνωτ.). Τὰ λείψανα ταῦτα δεικνύουσι, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἀρχαία τις πόλις, περισωζομένη μέχρι τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἐκαλεῖτο δὲ αὕτη *Φίλα*, ὡς καταδεικνύεται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου, τοποθετοῦντος τὴν πόλιν ἐκτὸς τοῦ στενοῦ τῶν Τεμπῶν οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Πηνειοῦ. Ἐκτίσθη δὲ ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Δημητρίου τοῦ Β' καὶ ὠνομάσθη οὕτω πρὸς τιμὴν τῆς μητρὸς του. Ὁ δὲ Τίτος Αἰβίος, μνημονεύων συχνάκις τῆς πόλεως, καταδεικνύει τὴν σπουδαιότητα, ἣν εἶχεν αὕτη κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν πρὸς τὸν Περσέα πόλεμον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ Περσεὺς ὀπισθοδρομῶν ἐκ τῆς Θεσσαλίας καταλείπει ἐν τῇ Φίλα στρατὸν ὑπὸ τὸν Τιμόθεον (44, 67). Βραδύτερον δὲ ὁ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὴν Πιερίαν κατελθὼν Μάρκιος Φίλιππος, πρὶν προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδοτέρω τῆς χώρας, καταλαμβάνει ὑποχωρῶν τὴν Φίλαν, ἔνθα εὖρε καὶ ἰκανὴν ποσότητα σίτου (44, 79). Ὁ Heuzey (Ol. et Acar. 84) παραδέχεται, ὅτι ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἡ Φίλα μετωνομάσθη *Λυκοστόμιον*. Ἀλλ' ἡ ὀνομασία αὕτη πείθει με μᾶλλον, ὅπως τοποθετήσω τὴν Μεσαιωνικὴν ταύτην πολίχνην ἐν τῇ κοιλάδι τῶν Τεμπῶν ἐπὶ τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς. Ἦτο δὲ τὸ Λυκοστόμιον ἔδρα ἐπισκόπου, φέροντος τὸν τίτλον τῶν Θεσσαλικῶν Σαλτῶν· κατόπιν δὲ ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη συνεχωνεύθη μὲ τὴν τοῦ Πλαταμῶνος, ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τῆς ὁποίας ὑπάγονται καὶ τὰ οὐχὶ μακρὰν τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς ἐπὶ τῆς Ὀσσης κείμενα Ἀμπελάκια, ὅπερ ἐπιβοηθεῖ τὴν ἐκεῖσε τοποθέτησιν τοῦ Λυκοστομίου.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Πυργητοῦ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ κεῖται ἐν τῷ μέσῳ ἐκτεταμένων λειμῶνων, διακοπτομένων ὑπὸ δάσους ἰταῶν, τὸ χωρίον *Νυκτερέμι*, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι γεωργοῦντες τὰς ἐκτάκτου γονιμότητος παρακειμέ-

νας γαίας παράγουσι μεγάλην ποσότητα ἀραβοσίτου. Ἄπασα δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου πεδιάς μέχρι τοῦ Πλαταμῶνος, γεωργομένη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ Πυργητοῦ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου κειμένων χωρίων *Αἴγανης*, *Ἀβαρνίτσας*, *Ἐπάνω* καὶ *κάτω Πούρλιος*, εἶνε εὐφορωτάτη, παράγουσα ἐπίσης πολὺ ποσὸν ἀραβοσίτου. Τὰ χωρία ταῦτα κείνται ἐν τῷ μέσῳ βαθέων δασῶν καστανεῶν καὶ ἐλατῶν, ἅτινα καθίστανται πυκνότερα, καθ' ὅσον προβαίνομεν βορειότερον, ἔνθα ὑπὲρ τὸν Πλαταμῶνα κείται τὸ χωρίον *Παρτελεήμων*, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ χωρίον *Σκουτίνα*, τὸ μόνον ἐκ τῶν μνημονευθέντων Κεφαλαιοχωρί, κατοικούμενον ἤδη ὑπὸ 50 οἰκογενειῶν, ἐνῶ πρότερον αὐτὸ τε ὡς καὶ τὰ μνημονευθέντα ἦσαν πολυανθρωπότερα καὶ μᾶλλον εὐημεροῦντα ἢ σήμερον. Ὑπὲρ τὴν Σκουτίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους κείνται δύο λόφοι, ὁ τῆς *Ἀναλήψεως* καὶ ὁ τῆς *Μεταμορφώσεως* ἢ τοῦ *Κατῆ* ἢ *βρύσις*, ἧτις εἶνε ἡ ὑψίστη κορυφή τοῦ κάτω Ὀλύμπου (1484 μέτρα). Ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τούτου ἐστρατοπέδευσε ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς πρὸ τῆς εἰς Πιερίαν καθόδου, καὶ ἐντεῦθεν ἀνεκάλυψαν κατὰ πρῶτον οἱ ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ δυσκόλου πορείας καταπεπονημένοι Ῥωμαῖοι στρατιῶται τὴν Πιερίαν, τὸ τέρμα τῶν πόνων καὶ τῶν ταλαιπωριῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τινος τῶν ἀνωτέρω λόφων ἢ ἄλλου τινὸς παρὰ τὴν παρακειμένην λίμνην τοῦ *Νεζεροῦ* ἔκειτο ἡ *Λαπαθοῦς*, κειμένη κατὰ τὸν *Λίβιον Super Ascuridem palludem* (44, 2). Ἐκ τοῦ σημείου δὲ τούτου, διὰ τοῦ ὑπὲρ τὴν Σκουτίαν ἐκτεινομένου πυκνοτάτου δάσους τῆς *Καλλιπεύκης*, κατῆλθεν ἡ μᾶλλον κατεκυλίσθη κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ *Λιβίου* (44, 5) ὁ ὑπὸ τὸν Φίλιππον Μάρκιον στρατὸς, ὅστις, προχωρήσας κατ' ἀρχὰς ἀνατολικώτερον, ὅπως κατέλθη διὰ τῶν παρὰ τὴν *Κρανιᾶν* ἡρέμων κατωφερειῶν, εὔρεν ἐν τῇ πρὸς τὰ ἐκεῖ πορεῖα του ἐπὶ τινος λόφου ὠχυρωμένους 12,000 Μακεδόνας, οἵτινες παρεκώλυσαν τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων· μὴ δυνηθεῖσαι δὲ αὐταὶ μετὰ διήμερον

κρατερὰν μάχην νὰ καταβάλωσι τὴν ἀντίστασιν τῶν Μακεδόνων, ἐπανεκάμψαν καὶ κατῆλθον διὰ τοῦ πυκνοτάτου δάσους τῆς Καλλιπεύκης εἰς τὴν Πιερίαν μεταξὺ Ἡρακλείου (Πλαταμῶνος) καὶ Δίου (Μαλαθριᾶς). Ὅφειλε τις μόνον νὰ ἴδῃ τὴν ἀγρίαν αὐτὴν χώραν, ὅπως θαυμάσῃ τὴν τολμηρὰν ταύτην κατάβασιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ἣτις ἔθραυσε καὶ παρέλυσε τὸ θάρρος τοῦ Περσέως. Καὶ προεπορεύοντο μὲν ἐν τῇ καθόδῳ οἱ ἐλέφαντες, οἱ ἵπποις καὶ αἱ ἀποσκευαὶ, ἐπηκολούθουν δὲ οἱ λεγεῶνες κατὰ Λίβιον (44, 2).

Ἐκ τοῦ λόφου τῆς Μεταμορφώσεως ἐπανερχομαι ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ κάτω Ὀλύμπου, ὅθεν παρεξेत्रάπην. Μεσημβρινοδυτικώτερον τοῦ λόφου τούτου ἐκτείνεται μικρὰ τις κοιλάς, ἐν ἣ κεῖται ἡ πολλάκις ἤδη μνημονευθεῖσα ὄρεινὴ λίμνη τοῦ Ὀλύμπου, ἡ Ἀσκορὶς ἢ Νιζερὸς καὶ παρ' αὐτὴν ὁμώνυμον χωρίον κατοικούμενον νῦν μὲν ὑπὸ 120 οἰκογενειῶν γεωργουσῶν τὰς περὶ ξ γαίαις καὶ ἀλιευουσῶν ἐν τῇ λίμνῃ, κατὰ δὲ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ὄν πολυανθρωπότερον καὶ σπουδαιότερον, ἦτο συγχρόνως καὶ ἔδρα ἐπίσκοπῆς ἐξαρτωμένης ἀπὸ τῆς μητροπόλεως τῆς Λαρίσσης. Κατὰ τὸ 1416 μ. Χ. ἐν τῇ συνθήκῃ μεταξὺ τῶν Βενετῶν καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου μνημονεύεται ὁ Νιζερὸς ὑπὸ τὸν τίτλον Chartularatum (Pact. Venek. ἐκ. Tabel)· ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης καὶ ὁ Προκόπιος (περὶ κτισμ.) καλοῦσι τὸ χωρίον Λίμνας τῆς Περγραιβίας. Ὁ Νιζερὸς εἶνε τὸ κεντρικὸν σημεῖον τοῦ κάτω Ὀλύμπου, καὶ πρὸς δυσμὰς μὲν ἄγει ἡ ὁδὸς ὑπὲρ τὸ χωρίον Διάδα εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ἐλασσῶνος, πρὸς μεσημβρίαν δὲ εἰς τὴν τοῦ Δερελί, πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν Ῥαψάνην καὶ πρὸς βορρᾶν εἰς τὸ χωρίον Σκουτίαν. Παρὰ τὸ χωρίον ὑψοῦται κολοσσιαία αἰγείρος, τῆς ὁποίας ὁ κορμὸς ἔχει περίμετρον 12 Γαλλικὰ μέτρα· οὐχὶ μακρὰν δὲ τοῦ χωρίου ἀνεκαλύφθη πρό τινων ἐτῶν μεταλλεῖον χρωμικοῦ σιδήρου, οὔτινος ἢ ἐκμετάλλευσίς πρὸ τεσσάρων ἐτῶν κατελείφθη.

Δυτικώτερον τῆς κοιλάδος τοῦ Νιζεροῦ, χωριζομένη ἀπ'

αὐτῆς διὰ λοφοσειρᾶς καταφύτου ὑπὸ ἐλατῶν, κεῖται ἐτέρα κοιλάς, ἐν ἣ τὸ χωρίον *Καρυά*, κατοικούμενον ὑπὸ 400 περίπου κατοίκων, διακρινομένων διὰ τὴν εὐρωστίαν καὶ γενναιοτητα αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς ἀρματωλοὶ καὶ κλέπται. Τὸ χωρίον τοῦτο ἦτο πρὶν κεφαλαιοχωρί, μετεβλήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ εἰς τσιφλικί. Ἡ κοιλάς τῆς Καρυᾶς εἶνε ἡ εὐρυτέρα καὶ εὐφορωτέρα τῆς περιγραφείσης κοιλάδος τοῦ Νιζεροῦ· καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν μὲν περιβάλλεται ὑπὸ τῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἐκ τῶν ἔμπροσθεν δὲ ἀφορίζεται ἐκ τινος ὄρεινῆς σειρᾶς, ἣτις ἀρχομένη ὑπὲρ τὴν Ἐλασσῶνα ἐκτείνεται πρὸς ἀνατολάς. Ἡ ὑπὲρ τὴν Ἐλασσῶνα κορυφή, καλουμένη σήμερον διὰ τὸ παράξενον αὐτῆς σχῆμα, *Κουκοῦλι* τῆς *Διάβας*, ἔφερε τὸ πάλαι τὸ ὄνομα Ὀρθόλοφος καὶ οὐχὶ Ὀκρόλοφος ὡς πρὶν ἐγράφετο (Λιβ. 44, 3). Ἡ κοιλάς αὕτη διαρρέεται ὑπὸ δύο διαυγεστάτων ρυακίων, ἅτινα, καίτοι παρ' ἄλληλα πηγάζοντα, λαμβάνουσιν ὅμως δύο λίαν ἀντιθέτους διευθύνσεις· καὶ τὸ μὲν ἐν, διαρρέον τὴν κοιλάδα μεσημβρινοδυτικῶς καὶ ἐνούμενον κατωτέρω μεθ' ἐτέρου κατερχομένου ἐκ τοῦ Σπαρμοῦ, οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου *Διάβα*, εἰσέρχεται διὰ στενῆς καὶ ἀγρίας διασφάγος εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνος, ὅπως κατωτέρω ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Τιταρησίου, ὡς ἀνωτέρω ἤδη ἐλέχθη. Τὸ δὲ ἕτερον ρυακίον στρεφόμενον πρὸς ἀνατολάς κατέρχεται διὰ τινος διασφάγος εἰς τὴν Πιερίαν, ἐνθα ἐνούμενον μετὰ τριῶν ἄλλων ρευμάτων σχηματίζει τὸν νῦν μὲν *Ζηλιάρα*, πάλαι δὲ *Σθν* καλούμενον ποταμὸν, χυνόμενον μετὰ μικρὸν ροῦν ἐν τῇ πεδιάδι εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Τῶν τριῶν ρευμάτων τὰ μὲν δύο κατέρχονται ἐκ τοῦ ὄρους πρὸς βορρᾶν τῆς Σκουτίνας, χωριζόμενα ὑπὸ μεγάλου κατακαθέτου βράχου καλουμένου *Καραβίδας*, τὸ δὲ τρίτον κατέρχεται βορειότερον τῆς Καρυᾶς ἀπὸ τινος μικροῦ ὄροπεδίου καλουμένου *Μπεκτές*. Τὰ τέσσαρα ταῦτα ρεύματα, τῶν ὁποίων ἢ ἐκ τοῦ ὄρους εἰς τὴν πεδιάδα κάθοδος δι' ἀγρίων καὶ δασωδεστάτων διασφάγων καθιστᾷ καταπληκτικὴν καὶ με-

γαλοπρεπή τὴν ἐντεῦθεν ἄποψιν τοῦ Ὀλύμπου, καλοῦνται τὴν σήμερον *Καράλια*, ἀνακαλοῦντα εἰς τὴν μνήμην τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν *Λειβηθρα*, ἅτινα ἦσαν εἰς τῶν ἱερῶν τόπων τῆς Πιερίας καὶ ἡ πρώτη ἔδρα τῶν Μουσῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τούτου ἐκαλοῦντο καὶ *Λειβηθρίδες*· ὡς δ' ἐν τῷ Ἐλικῶνι, οὕτως ὑπῆρχε καὶ ἐδῶ ἄντρον τῶν Λειβηθρίδων Μουσῶν (Στρ. 9. 410)· καὶ πόλις δὲ *Λειβηθρα* μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου, τῆς ὁποίας ὁμως οὐδὲν εἰσπίπτον σώζεται, καθότι συμπαρασύρθη ποτὲ ἡ πόλις ὑπὸ ἰσχυρᾶς πλυμμύρας τοῦ ὀρηκτικοῦ Συός, ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ὁποίου ἔκειτο (Παυσ. Βοιωτ. 30).

Παρὰ τὰ Λειβηθρα ἔκειτο καὶ ἡ Πιερικὴ πόλις *Πιμπλεια*, ἐνθα διέτριβεν ὁ Ὀρφεὺς (Στρ. 7, 330), καὶ ἐκ τῆς ὁποίας αἱ Μοῦσαι ἐκαλοῦντο καὶ Πιμπληίδες. Καὶ ἡ *Λειβηθρή* δὲ σκοπιή, ἥτις φαίνεται οὔσα ἡ μνημονευθεῖσα *Καραβίδα*, ἐκαλεῖτο ἐνίοτε ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ *Πιμπληῆς ἄκρα*.

ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων λοιπὸν βρακίων διαῤρησμένη ἡ κοιλάς τῆς Καρυᾶς εἶνε εὐφορωτάτη, ἐνέχουσα καὶ βαθυχλοὺς λειμῶνας, ὧν αἱ πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς κοιλάδος κείμεναι καλοῦνται *Κονόσπολις*, ἐνθα ἔκειτο κατὰ τοὺς πρὶν χρόνους χωρίον τι καταστραφέν καὶ ἐρημωθὲν ἤδη, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ γαῖαι εἶνε ἀντικείμενον ἐρίδων εἰς τοὺς περιόικους. Ἡ περὶ ὀρίων αὕτη ἔρις κατὰ περίεργον σύμπτωσιν φαίνεται ὑπάρχουσα καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ὡς καταδεικνύει ἐπιγραφὴ τις Λατινικὴ, ἀνευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Heuzey ἐπὶ τινος ὑπερκειμένου λόφου, *Σιμοῦ* καλουμένου, ἐν ᾗ καθορίζονται τὰ ὄρια τῆς Θεσσαλικῆς πόλεως Ὀλοσσῶνος καὶ τῆς Μακεδονικῆς Δίου (Heuz. inser. 20). Εἰς τὴν εἴσοδον δὲ τοῦ στενοῦ, δι' οὗ καταρρέει ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Καρυᾶς ὁ μνημονευθεὶς ῥύαξ εἰς τὴν Πιερίαν, κεῖται ἡ *Μονὴ τῶν Καράλων* εἰς θέσιν ἀγρίαν, ἐν τῷ μέσῳ πυκνοῦ δάσους ἑλατῶν, πιτύων καὶ δρυῶν. Τὸ μοναστήριον, κατοικούμενον νῦν ὑπὸ πέντε μοναχῶν, ἰδρῦθη κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν ὑπὸ τῶν μοναχῶν Δαμιανοῦ καὶ Ἰωακείμ· κατὰ δὲ τὸ

1843 Ἄλβανοὶ λησται ἐπιδραμόντες ἀφήρσαν ἐξ αὐτοῦ ὄτι εὖρον κινητὸν καὶ πολύτιμον καὶ 70,000 γροσίων. Τὰ εἰσοδήματα τῆς μονῆς εἶνε σίτος, κριθὴ καὶ μέγα ποσὸν ξυλικῆς τεμνόμενον δι' ὑδροκινήτων πριόνων.

Δυτικώτερον τῆς Καρυᾶς ὑφούται λόφος φέρων ἐπὶ τῆς κορυφῆς λείψανα ἀρχαίων τειχῶν, ἴσως τοῦ ὑπὸ τοῦ Διδίου μνημονευομένου *Εὐδιέρου* (44, 3), καὶ δυτικώτερον τούτου ἐκτείνεται ἡ τρίτη κοιλάς τοῦ κάτω Ὀλύμπου ἡ καλουμένη τοῦ Σπαρμου, ἣτις, ὀριζομένη ἐκ μεσημβρίας ὑπὸ συνεχοῦς σειρᾶς ἀποτόμων λόφων, περιβάλλεται ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν ὑπὸ τῶν μεγαλοπρεπῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, καθηκουσῶν ἐκ τὴν ὑψίστων κορυφῶν εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος κοιλάδα· εἶνε δὲ αὕτη εὐφορωτάτη, κεκαλυμμένη ὑπὸ ἀμπέλων καὶ παράγουσα σίτον καὶ κριθήν· διαρρέεται δὲ ὑπὸ ῥυακίου, τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα σκιαζόμενα ὑπὸ ὑψηλῶν πλατάνων ἐνοῦνται κατωτέρω μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Καρυᾶς κατερχομένου ῥυακίου. Αἱ δὲ ὑπὲρ τὴν κοιλάδα πλευραὶ τοῦ Ὀλύμπου καλύπτονται ὑπὸ δρυῶν, καὶ ἀνωτέρω ὑπὸ ἐλατῶν καὶ πιτύων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων κρύπτεται τὸ μοναστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος, κατοικούμενον ὑπὸ δέκα περίπου μοναχῶν, οἵτινες μετὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν γεωργοῦσι τὴν μνημονευθεῖσαν κοιλάδα. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦ μοναστηρίου εἶνε τετράγωνον, ὅπως πάντα τὰ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὁ δὲ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς αὐλῆς κείμενος ναὸς ἐνέχει εἰκόνας τοῦ 1640· εἶνε δὲ οἱ τοῖχοι αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς σύστημα εἰκονογραφημένοι. Τὸ μοναστήριον εἶνε σταυροπηγιακόν, ἰδρυθὲν κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου· ἐκτὸς δὲ τῶν ἀροσίμων γαιῶν ἔχει ἡ μονὴ ἀγέλας βοῶν καὶ βουβάλων καὶ προβάτων, αἵτινες βόσκουσιν εἰς τοὺς παρακειμένους βαθυχλόους λειμῶνας. Εἰς τὸ βορειοανατολὸν ἄκρον τῆς κοιλάδος τοῦ Σπαρμου κεῖνται τὰ χωρία *Πολύανα* καὶ *Σκαμιά*· καὶ τὸ μὲν πρῶτον, κατοικούμενον ὑπὸ 100 περίπου οἰκογενειῶν καὶ ἕν πρὶν κερὰς

λαιοχώρι, μετεβλήθη εἰς ταιφλίκιον ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ· ἡ δὲ Σκαμνιά, οὔσα κεφαλαιοχώρι, κατοικεῖται ὑπὸ 250 περίπου οἰκογενειῶν, αἵτινες γεωργοῦσι μὲν καὶ τὰς πέριξ γαίας, ἀλλὰ πρὸ πάντων μετέρχονται σπουδαίαν κτηνοτροφίαν, κατασκευάζοντες βούτυρον καὶ τυρὸν ἀρίστης ποιότητος.

Ὁδὸς ἀνώμαλος, ἐνθα ἐπαλλάσσουσι μικραὶ κοιλάδες καὶ λόφοι, ἄγει ἐπὶ δύο ὥρας ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπαρμού εἰς πεδῖον ὑπὸ γηλόφων διακοπτόμενον, καὶ περιβαλλομενον πρὸς βορρᾶν μὲν ὑπὸ τῆς Σιάπκας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ὑπὸ τῶν δυτικῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Ἀμάρμπεϊ, καὶ πρὸς μεσημβρίαν ὑπὸ τῆς κοιλάδος τῆς Ἐλασσῶνος. Τὸ πεδῖον τοῦτο, διαρρέόμενον ὑπὸ τοῦ ἄνω ῥαυ τοῦ Τιταρησίου, ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Τίτου Λιβίου (42, 50) *Τριπολίτις Περίραιτικὴ*, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα κατὰ τι παρεφθαρμένον διεσώθη καὶ μέχρι σήμερον, καθότι ἡ πρὸς νότον τοῦ Σέλου χλοερὰ πεδιάς καλεῖται καὶ σήμερον *Τριπολιάνα*. Ἡ Τριπολίτις αὕτη συγχέεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μεθ' ἑτέρας Τριπολίτιδος Πελαγωνικῆς, κειμένης βορειότερον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ (7, 327). Ἐνταῦθα κατῆλθε διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Βολουστάνας ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Μάρκιος Φίλιππος ἐν τῷ κατὰ τοῦ Περσέως πολέμῳ· καὶ ἐνταῦθα συνήντησεν αὐτὸν ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος πεμφθεὶς πρέσβυς τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας πρὸς τὸν εἰρημένον Ῥωμαῖον ὑπατον· καὶ ἐντεῦθεν ἐπεχειρήθη ἡ διὰ τοῦ κάτω Ὀλύμπου εἰς τὴν Πιερίαν κάθοδος 40,000 ἀνδρῶν μεθ' ἵππικου καὶ ἐλεφάντων, ἧς τὴν πορείαν ἀνωτέρω ἐσημείωσα, καὶ ἧτις θὰ μείνη πάντοτε θαυμαστὴ διὰ τε τὴν ἰκανότητα τοῦ στρατηγοῦ καὶ διὰ τὴν καρτερίαν καὶ τόλμην τῶν ἐπιχειρησάντων αὐτὴν στρατιωτῶν.

Ἐκειντο δὲ ἐν τῇ Περίραιτικῇ Τριπολίτιδι αἱ τρεῖς πολίχνηαι *Πύθιον*, *Δολίχη* καὶ *Ἀζωρος*, μικραὶ μὲν καὶ ἄσημοι καθ' ἑαυτὰς, λίαν ὁμως σπουδαῖαι διὰ τὴν υπεράσπισιν τῆς ὄλης Θεσσαλίας, ὡς ἐπικρατοῦσαι δύο τῶν κυριωτέρων ἐν αὐτῇ εἰσόδων, τῆς ἐκ τῆς ἄνω Μακεδονίας διὰ τῆς Βολουστάνας, καὶ

τῆς ἐκ τῆς κάτω διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας· ἐκατοικεῖτο δὲ ἡ χώρα αὕτη κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ὑπὸ τῶν Δωριέων, εἰσαγαγόντων ἐνταῦθα τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς εἰθισμένην εἰς τρεῖς πόλεις διαίρεσιν τῆς χώρας (Mül. Dor.)· σήμερον δὲ ἡ πεδιάς αὕτη ἐνέχει μικρά τινα χωρία ἄσημα, κείμενα ἐκατέρωθεν τοῦ Τιταρησίου εἰς μικρὰν ἢ μεγάλην ἀπὸ τῶν ὄχθων αὐτοῦ ἀπόστασιν, καὶ εὐανδρότερα μὲν καὶ εὐημεροῦντα κατὰ τοὺς πρὶν χρόνους, ὡς ἐκ τῶν ἐρείπιων οἰκιῶν καὶ ναῶν τῶν ἐν τισὶ αὐτῶν παρατηρουμένων καταδεικνύται, πενιχρὰ δὲ νῦν καὶ ὀλιγάνθρωπα ὡς ἐκ τῆς διηνεκοῦς ληστείας καὶ τῆς Ἀληπασαλικῆς καταπίεσεως, ἧτις μετέβαλε τὰ πλεῖστα αὐτῶν εἰς τσιφλίκια, ὄντα πρὶν ἀνεξάρτητα. Καὶ τὰ μὲν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὸν Ὀλύμπον κείμενα χωρία εἶνε τὸ Ὀρμανλί ἢ Σάδοβορ, Βαρακάδες καὶ Παζάρλι, χωρία κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων. Τῶν δύο τελευταίων ἐμπρησθέντων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1854, οἱ κάτοικοι συνωκίσθησαν εἰς τὸ πρῶτον· ἀνωτέρω δὲ τούτων κεῖται τὸ χωρίον Δημιράδες, κατοικούμενον ὑπὸ Ἑλλήνων χωρικῶν μὲ μικρὸν μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου, καὶ ὀπισθεν λοφίσκων τινῶν κεῖνται τὰ χωρία Δούκλιστα καὶ Σέλος· ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου, ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἀμάρμπεϊ, κεῖνται τὰ χωρία Βουδάλα, Βούρβα, Βεσαρίτσα, Γιαννουτᾶ, καὶ παρ' αὐτὸ βυζαντινὸν μοναστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος, καὶ ὑψηλότερον, ὑπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, τὸ Γ.Μκοβορ. Ἐν τοῖς πλείστοις τῶν χωρίων τούτων ἀνευρίσκονται λείψανα ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἐποχῆς, ὡς ἐνεπίγραφοι στῆλαι, σπόνδυλοι κίωνων, κιονόκρανα, μετόπαι ἀρχαίων ναῶν, ἐρείπια ἑλληνικῶν φρουρίων, ἅπαντα λείψανα τῶν ἐνταῦθα κειμένων Περρᾶιβικῶν πόλεων. Καὶ παρὰ μὲν τὸ Σέλος, χωρίον κείμενον κατακαθέτως ὑπὸ τὴν ὑψίστην κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου, ἔκειτο τὸ ἀρχαῖον Πύθιον, ἡ πρωτεύουσα τῆς Περρᾶιβικῆς Τριπολίτιδος, ἐνθα ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ οὗτινος ἡ ἐνταῦθα τοποθεσία μαρτυρεῖται

σαφέστατα ὑπὸ τε τοῦ Πλουτάρχου (B. Αἰμίλ.) καὶ ὑπὸ τοῦ Τίτου Λιβίου (44, 22), λέγοντος, ὅτι τὸ Πύθιον ἐπικρατεῖ τῆς διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας ἐκ τῆς κάτω Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἰσόδου. Τὸ σημερινὸν ὄνομα τοῦ χωρίου εἶνε βουλγαρικόν, σημαῖνον χωρίον· ἦτο δὲ κατὰ τοὺς πρότερον χρόνους κεφαλαιοχώρι, κατοικούμενον ὑπὸ 200 περίπου οἰκογενειῶν, ὡς οἱ γέροντες τοῦ χωρίου ἀναφέρουσι καὶ οἱ σωζόμενοι πέντε ναοὶ τοῦ χωρίου καὶ δύο λίθινοι γέφυραι ἐπὶ τοῦ παραρρέοντος ῥυακίου προσεπιμαρτυροῦσι· ἤδη ὁμως μεταβλήθην πρὸ πολλοῦ εἰς τσιφλίκιον κατοικεῖται μόνον ὑπὸ δεκαπέντε οἰκογενειῶν γεωργουσῶν τὰς πέριξ γαίας. Οἱ ἐν τῷ χωρίῳ ναοὶ εἶνε πλήρεις ἀρχαίων λειψάνων· ἐκτὸς μεγάλων τετραγώνων λίθων ἀνευρίσκονται εἰς τοῖς τοίχοις αὐτῶν σπόνδυλοι κίωνων δωρικοῦ ῥυθμοῦ ἐκ λευκοτάτου μαρμάρου, ἀνήκοντες κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος· αἱ δὲ ἐπὶ διαφόρων στηλῶν ἀνάγινωσκόμεναι ἐπιγραφαὶ εἶνε αἱ πλείσται πράξεις ἀπελευθερώσεως δούλων, ἐκτεθειμέναι, ὡς συνήθως, εἰς τὸν ἐνταῦθα ναὸν, καὶ ἀποδεικνύουσαι τὴν κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἐρήμωσιν τῆς πόλεως ἀπὸ πολιτῶν καὶ τὴν δ' ἀπελευθέρων ἀντικατάστασιν αὐτῶν. (Heuz. ὡς ἀν.). Πρὸς δυσμὰς τοῦ χωρίου ἐπὶ τινος λόφου, ἐνθα κεῖται σήμερον ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν τῷ μέσῳ ἀμπέλων, ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως, συνιστάμενα ἐκ μεγάλων κανονικῶν λίθων· κέραμοι δὲ καὶ συντρίμματα μαρμάρων κατακαλύπτουσι τὸ πέριξ ἔδαφος, ἐνθα ἀνευρέθησαν καὶ ἀρχαῖοι τάφοι· ἐπὶ δὲ τοῦ ὑψίστου σημείου τοῦ λόφου, λείψανά τινα ἀρχαίων θεμελίων ἀνήκουσι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Καταντικρὺ δὲ τοῦ λόφου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὑψοῦται ἕτερος πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου, ἐνθα ἀνευρίσκονται λείψανα βυζαντινοῦ φρουρίου, κατασκευασθέντος πρὸς πλείονα ἐνίσχυσιν τῆς τόσον ἐπικαίρου διὰ τὴν Θεσσαλίαν θέσεως. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου παρατηρεῖται εὐρὺ σπήλαιον, ἐνθα

ὑπάρχουσι σήμερον χριστιανικοὶ τινες ναῖσκοι, καὶ ὅπερ τὸ πάλαι ἦτο ἕως ἱερὸν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος.

Μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Σέλου κεῖται τὸ ἐπίσης μικρὸν καὶ ἀσημον χωρίον *Δούκλιστα*, ὅπερ πρὶν ὂν πολυανθρωπότερον, κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ εἴκοσι περίπου οἰκογενειῶν· καὶ ἐνταῦθα ἀνευρίσκομεν λείψανα ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐποχῆς, ὡς λίθους ὀρθογωνίους, κιονόκρανα καὶ στήλας μετ' ἐπιγραφῶν, ὧν αἱ πλείους πράξεις ἀπελευθερώσεως δούλων. Ἐν αὐτοῖς ἀναγινώσκονται οἱ Περῶραιβικοὶ μῆνες *Δεσχανόριος*, Ἀπολλώνιος καὶ Φυλλικός, ἐπίσης καθιερωμένος εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, λατρευόμενον ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πόλει Φύλλω. Ὑπὲρ τὸ χωρίον ὑψοῦται λόφος τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ καλούμενος, φέρων ἐρείπια ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τειχῶν τῆς δευτέρας τῶν Περῶραιβικῶν πολιχνῶν, τῆς Ἀζώρου ἢ Ἀζωρίου. Ὁ Heuzey οὐδεμίαν τῶν τριῶν πολιχνῶν τοποθετεῖ ἐνταῦθα, ἀλλὰ προχωρῶν μίαν ὥραν δυτικώτερον ἀπὸ τῆς Δουκλίστης εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου κείμενον Παλαιόκαστρον, ἐνθα ἀνευρίσκονται λείψανά τινα τῆς ἀρχαιότητος καὶ συντρίμματα κεράμων, τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὸ Ἀζώριον· ἐγὼ δὲ τοῦτο μὲν τοποθετῶ ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Δούκλισταν λόφου, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Παλαιοκάστρου ἐρείπια θεωρῶ ὡς τὰ τῆς ἀρχαίας *Δολίχης*· τὰ δὲ παρὰ τὴν Βουβάλαν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου ἐπὶ τινος παλαιοκάστρου ἐρείπια, ἐνθα ὁ Heuzey τοποθετεῖ τὴν Δολίχην, ἐγὼ θεωρῶ ὡς τὰ τῆς ἀρχαίας Περῶραιβικῆς πόλεως *Κύφου*, τῆς ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου μνημονευομένης, καὶ ἦτις κατὰ τὸν Στράβωνα (9, 441) ἔκειτο μετὰ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ὀλύμπου· μετὰ δὲ τὴν συναύτισιν τοῦ Ἀμάρπει μετὰ τοῦ ὄρους Κύφου, καθίσταται πιθανώτατον, ὅτι τὰ ἐπὶ τῶν ὑπωρείων τοῦ μνημονευθέντους ὄρους κείμενα παρὰ τὴν Βουβάλαν ἐρείπια ἀνήκουσι εἰς τὴν πόλιν *Κύφου*· κεῖνται δὲ τὰ ἐρείπια ταῦτα ἐπὶ λόφου ὑψούμενα ἐνιαχοῦ εἰς ὕψος 8—10 ποδῶν καὶ συνιστάμενα ἐκ τριῶν περιβόλων, ὧν ὁ ἐσωτερικώτερος ἀνῆκεν εἰς

τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν. Τὰ ἐρείπια ταῦτα φέρουσι τὰ ἔχνη διαφόρων ἐποχῶν, καθότι μέρος μὲν εἶνε κατεσκευασμένα ἐκ μεγάλων Κυκλωπέων λίθων, μέρος δὲ ἐκ μικρῶν λιθαρίων, καὶ μέρος ἐξ ὀρθογωνίων μετρίου μεγέθους, ὅπερ δεικνύει τὴν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπισυμβᾶσαν ὀχύρωσιν.

Ἐπὲρ δὲ τὴν Βουβάλαν οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου Γλικόβου καὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου ἀνευρίσκονται ἐρείπια Κυκλωπέων τειχῶν, ἴσως τῆς παναρχαίας Περίαιδικῆς πόλεως, τῆς δυσχειμέρου Δωδώνης. Τὴν ὑπαρξίν τῆς Θεσσαλικῆς ταύτης πόλεως τινὲς τῶν νεωτέρων γεωγράφων (Glaubry) ἀρνοῦνται, συνταυτίζοντες τὴν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν μνημονουμένην Δωδώνην μετὰ τῆς Θεσπρωτικῆς, ὅπερ ἀτοπώτατον, καθότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ κάτοικοι αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ᾔνε ὄμοροι τῶν νεμομένων τὰς ὄχθας τοῦ Τιταρησίου, ὅστις ῥέει πολλὰς δεκάδας μιλίων μακρὰν τοῦ Τομάρου, εἰς τὰς ὑπερείας τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ Ἑπειρωτικὴ Δωδώνη· ἀλλὰ καὶ ἡ σαφὴς μαρτυρία τοῦ Στράβωνος (9, 441), τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ Φιλοξένου (Στέφ. Βυζ. Λεξ. Βωδώνη) καθιστᾷ ὅλως ἀδικαιολόγητον τὴν ἰδέαν τῶν ἀρνούμενων τὴν ὑπαρξίν τῆς Θεσσαλικῆς Δωδώνης νεωτέρων γεωγράφων· ἐλατρεύετο δὲ ἐν αὐτῇ ὁ Δωδωναῖος Πελασγικὸς Ζεὺς, ὃν ἐπικαλεῖται ὁ Ἀχιλλεὺς παρ' Ὀμήρῳ. Καὶ Θεσσαλικά δὲ τινα νομίσματα (Mionnet) φέρουσι τὴν προτομὴν τοῦ Δωδωναίου Διὸς ἐστεμμένου μὲ κλώνους δρυός· ἦτο δὲ ἡ Θεσσαλικὴ Δωδώνη πιθανώτατα ἀρχαιότερα τῆς Ἑπειρωτικῆς, κτισθείσης βραδύτερον, ὅτε μέρος τῶν Περίαιθῶν, ἐξωσθὲν ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Πίνδου, συναπέφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν τε ὀνομασίαν τῆς πόλεως καὶ τὴν λατρείαν τῆς Πελασγικῆς θεότητος τοῦ Διὸς· ἡ δὲ Ἑπειρωτικὴ Δωδώνη, διάσημος ἀποβᾶσα διὰ τὸ ἐν αὐτῇ μαντεῖον, κατέστησε ἄσημον καὶ ἀφανῆ καὶ ἀμνημόνευτον τὴν Θεσσαλικὴν μητρόπολιν· ἀλλὰ καὶ οἱ παραδεχόμενοι τὴν ὑπαρξίν τῆς Θεσσαλικῆς πόλεως διαφωνοῦσι περὶ τῆς θέσεως αὐτῆς· κατ' ἐμὲ ὅμως, κρίνοντα

ἐκ τῶν γραφομένων τοῦ Στράβωνος, τοποθετοῦντος τὴν πόλιν περὶ τὸν Τιταρήσιον καὶ παρὰ τὸν Κύφον ἐν τῇ Ἑστιαϊώτιδι, πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ὀλύμπου (9, 441), ἡ πόλις κατεῖχε πιθανώτατα τὸν παρὰ τὸ Γλίκοβον λόφον. Ἐν τέλει μνημονεύει καὶ χωρίου τινὸς τοῦ Ἀριστοτέλους (Μετεωρ. 1, 14), ἔνθα, ἀναφέρων οὗτος τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν, λέγει, ὅτι «οὗτος περὶ τὸν ἐλληνικὸν μάλιστα ἐγένετο τόπος καὶ τούτου περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν αὕτη δ' ἔστιν ἡ περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελῷον, οὗτος γὰρ πολλαχοῦ τὸ βεῦμα μεταβέβηκε.» Τὸ χωρίον τοῦτο εἶνε λιάν ἀσαφές, καὶ διάφοροι διαφόρους περὶ αὐτοῦ γνώμας ἐξήνεγκον· οἱ πλεῖστοι ὅμως παραδέχονται τὴν ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ Δωδώνην ὡς τὴν Ἠπειρωτικὴν, ἥτις ὅμως οὔτε παρὰ τὸν Ἀχελῷον κεῖται, οὔτε ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ περιλαμβάνεται, ἐν ἣ κατὰ τὰ μυθολογούμενα συνέβη ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸς. Ἄλλοι δὲ, παραδεχόμενοι ὅλως ἀτόπως τὸν ἐν τῷ Ἀριστοτελικῷ χωρίῳ Ἀχελῷον ὡς τὸν παρὰ τὴν Λαμίαν ῥέοντα ὁμώνυμον χεῖμαρρον, ὑπολαμβάνουσι καὶ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ Δωδώνην ὡς τὴν Θεσσαλικὴν, τοποθετοῦντες αὐτὴν ἐν τῇ Φθιώτιδι πορρωτάτῳ τῶν ὄχθων τοῦ Τιταρησίου, ἔνθα κατὰ τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Ὀμήρου ἔκειτο ἡ Θεσσαλικὴ Δωδώνη. Κατ' ἐμὲ δὲ ἡ ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ Δωδώνη κειμένη, περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν, ἥτις κατὰ τὴν μαρτυρίαν πάντων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἔκειτο ἐν Θεσσαλίᾳ, εἶνε ἀναμφιλέκτως ἡ Θεσσαλικὴ, ἡ δὲ περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελῷον χώρα εἶνε αὕτη ἡ Θεσσαλία, ἡ διὰ τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Ἀχελῷου καὶ τῶν Καμβουνίων ὀρέων, ἐφ' ᾧ ἔκειτο ἡ Δωδώνη, ἀφοριζομένη ἀπὸ τῆς Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας.

Καταντικρὺ τοῦ Γλικόβου ὑπὸ ἑτέραν κορυφὴν τῶν Καμβουνίων ὀρέων, τὴν καλουμένην σήμερον Σάπκκαν, κεῖται ἡ κωμόπολις *Βλαχολεῖθαιον*, κατοικοῦμένη ὑπὸ 450 οἰκογενειῶν βλαχικῶν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς κωμοπόλεως ταύτης ἦτο

κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος διπλάσιος τοῦ σημερινοῦ κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ μετὰ ταῦτα, ὅτε ἅπασα ἡ περὶ τὸν Ὀλύμπου χώρα ἐδουλοῦτο καὶ ἐρημόνετο ὑπὸ τε τῶν ληστών καὶ τῶν πρὸς καταδίωξιν πεμπομένων Ἀλβανῶν, καὶ τῆς προκειμένης κωμοπόλεως ὁ πληθυσμὸς ἠραιώθη, μετοικησάντων πολλῶν ἐκ τῶν κατοίκων εἰς τὴν Λάρισσαν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνθα καὶ σήμερον ἀποτελοῦσι σπουδαῖον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς συνοικίας τῆς πόλεως ταύτης· καὶ σήμερον δὲ εἰσέτι πολλοὶ τῶν κατοίκων ἐκπατρίζονται ἐπιζητοῦντες πόρον ζωῆς εἰς τὴν ξένην γῆν. Διακρίνονται δὲ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου διὰ τὸν φιλελλητισμὸν αὐτῶν, οὐδόλως ὑστεροῦντες κατὰ τοῦτο τῶν ἐπὶ τοῦ Πίνδου ὁμοφύλων τῶν, ὧν πολλοὶ ἐνεγράφησαν ἤδη μεγάλοι εὐεργέται τῆς Ἑλλάδος· ἐν γένει δὲ ῥητέον περὶ τε τῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου κατοικούντων Βλάχων, ὡς καὶ πολλῶν τῶν ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς πλευρᾶς τοῦ Πίνδου, ὅτι ἤρχισαν, μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀποβάλλοντες τὸν πλάνητα καὶ νομαδικὸν βίον τῆς φυλῆς των καὶ ἀποκαθιστάμενοι διαρκῶς ἐν πολίχνυαις καὶ χωρίοις, νὰ ἐπιδίδωνται εἰς ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν, ἐνῶ οἱ ὁμόφυλοι κάτοικοι τοῦ Βοῦου ὄρους εἶνε καὶ μέχρι σήμερον φυλὴ νομαδική, καὶ τὸ μὲν θέρος διαμένουσι ἐπὶ τῶν χλοερῶν λειμώνων τῶν ὑψηλῶν ὀρέων των, τὸν δὲ χειμῶνα ἀθρόοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις καὶ ποιμνίοις κατέρχονται εἰς τὰς πλουσίας χειμερινὰς νομάς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βλαχολειβάδου εἶνε φιλόμουσοι, διατηροῦντες καλὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ κορασιῶν· εἶνε δὲ τὸ χωρίον ἔδρα ἐπισκόπου φέροντος τὸν τίτλον Ἀγίου Πέτρας, καὶ ὑπαγομένου ὑπὸ τὸν μητροπολίτην τῆς Θεσσαλονίκης. Ἔτερα δὲ Βλαχοχωρία κατὰ τὰ περίξ εἶνε τὸ *Νεοχωῶρι*, ἢ *Μηλιά* καὶ τὸ *Κοκινοκ.λὸ*, ὅπερ, κείμενον ἐπὶ τινος ἀκρωρείας τοῦ Ὀλύμπου, αἰωρεῖται ὑπὲρ τὸ χωρίον Σέλος καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 200 περίπου οικογενειῶν. Ἐντεῦθεν ἐπεχείρησε τὴν

εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου ἀνάβασιν τὸ 1862 ὁ γερμανὸς περιηγητὴς Barth* καὶ ὑπὲρ μὲν τὸ χωρίον κεῖται χαράδρα βαθεῖα Ξηρόλακκος καλουμένη καὶ σχηματιζομένη ἐκ τῆς συμβολῆς δύο ἐτέρων χαραδρῶν, τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς Γούργας* ὑπὲρ αὐτὰς δὲ κεῖται ἑλληνικὸν κτίσμα Σχολεῖον καλούμενον, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ μετὰ δύο ὥρας ἀφικνεῖται τις εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς νοτιοδυτικῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, τῆς ὑψηλοτέρας πασῶν τῶν λοιπῶν, ἐπὶ τῆς ὁποίας οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἀνῆλθε.

Πρὶν καταλείψω τὴν κοιλάδα τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ Τιταρησίου, ὀφείλω νὰ μνημονεύσω καὶ δύο στενῶν τῶν ἐκ ταύτης εἰς τὴν ἄνω καὶ κάτω Μακεδονίαν φερόντων.

Καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῶν Καμβουνίων ὄρεων, καλούμενον σήμερον *Kilit-Derbën*, παρὰ τοῦ λιθίου δὲ *Βολουστάρα*, φέρει εἰς τὴν μέσσην κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν. Παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ ὑπάρχει λόφος καλούμενος *Βίγλα*, ἐνθα ἔκειτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα φρούριον πρὸς ὀχύρωσιν αὐτῆς. Τὸ δὲ ὑπὲρ τὸ χωρίον Σέλος, μετὰ τὸ τῶν Καμβουνίων ὄρεων καὶ τοῦ Ὀλύμπου, στενὸν καλεῖται καὶ νῦν, ὡς καὶ τὸ πάλαι, *Στενὸν τῆς Πέτρας*, ἐκ τινος ὁμωνύμου χωρίου κειμένου ἐν αὐτῇ. Καὶ οὐχὶ μὲν μακρὰν τῆς εἰσόδου εἰς τὸ στενὸν κεῖται τὸ χωρίον Ἅγιος Δημήτριος, κατοικοῦμενον ὑπὸ 50 οἰκογενειῶν, ἐνθα ὁ Ληκλίαν ἀτόπως τοποθετεῖ τὸ ἀρχαῖον Πύθιον, καθότι οὐδὲν λείψανον ἑλληνικῆς ἐποχῆς ἀπαντᾷ ἐνταῦθα* πέραν δὲ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἀρχεται ἡ κραταιὰ καὶ ἄφθονος βλάστησις τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀλύμπου, ἣτις, σκιάζουσα τὰ δροσερὰ νάματα δύο ῥευμάτων συμμισγόντων ἐκεῖ τὰ ὕδατά των, ἀπεργάζεται κατὰ τὸν *Heuzeu* ὠραίαν καὶ τερπνὴν τοποθεσίαν, παρεμπερῆ τῆς ὁποίας δυσκόλως δύναται τις ἀλλαχού ν' ἀπαντήσῃ. Ἐπὶ τῆς ὀχθῆς ἐνὸς τῶν ῥευμάτων ἄγει ἡ ὁδὸς ἐνδοτέρω τοῦ στενοῦ, ἐνθα διὰ καμπῆς τινος τοῦ ῥεύματος ἀφίστανται ἀπ' ἀλλήλων μικρὰν αἰ ἀντικείμεναι πλευρὰι τοῦ ὄρους

καὶ σχηματίζεται κυκλοτερής τις ἑκτασις περιβαλλομένη ὑπὸ πλευρῶν καλυπτομένων ὑπὸ ἀδύσσου βλαστήσεως κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ῥηθέντος ἀρχαιολόγου. Ἐκεῖ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ εἰρημένου κύκλου ἀνυψοῦται αἰχμηρὰ, ἀπότομος καὶ μονήρης πέτρα περιφρέομένη ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ εἰρημένου βύακος καὶ ἑτέρου συμβάλλοντος μετ' αὐτοῦ ἐνταῦθα. Ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ αἰχμηροῦ τούτου βράχου κεῖται τὸ ἐγκαταλειμμένον ἤδη χωρίον τῆς Πέτρας, ἐν ᾗ παρατηροῦνται ἐρείπια οἰκιῶν τιῶν καὶ δύο ναῶν, ἐν ἐνὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι εἰκόνες τοῦ 1710, λίθοι δὲ τινες ἐντετοιχισμένοι ἐν τοῖς ναοῖς φαίνονται ἀνήκοντες εἰς ἀρχαιότερον ἑλληνικὸν κτίσμα· τὰ δὲ πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν τοῦ χωρίου παρατηρούμενα ἐρείπια φρουρίου εἶνε βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἡμίσειαν δὲ ὥραν πορρωτέρω ἐν τῷ στενῷ κεῖται τὸ μοναστήριον τῆς Πέτρας, περιβαλλόμενον ὑπὸ πυκνῶν δασῶν ἐπὶ θέσεως ἀπόπτου, ἐξ ἧς καθορᾶται σύμπασα ἡ πεδιάς τῆς Κατερίνης· ὑπέρχεται δὲ αὐτοῦ μία τῶν ὑψηλοτάτων κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, ὅστις οὐδαμοῦ εἶνε ἀποτομώτερος. Τὸ μοναστήριον τοῦτο εἶνε ἐνοριακόν, ἰδρυθὲν ἐπὶ Ἀνδρονικοῦ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ μνημονευόμενον ἐνίοτε ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων (Καντ. 111, 25). Τὸ μόνον δὲ ἐν αὐτῷ ἀξιοθέατον εἶνε γεγλυμμένη τις εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Τρεῖς δὲ ὥρας κάτω τοῦ μοναστηρίου ἐν τῷ μέσῳ δάσους δρυῶν κεῖται τὸ χωρίον Κονδουριώτισσα, ἐν τῷ ναῷ τῆς ὁποίας ἀνευρίσκονται στήλαι ἐνεπίγραφοι καὶ ἄλλα λείψανα ἀρχαῖα, ἅτινα ὁ Heuzey θεωρεῖ ὡς τὰ τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀτέρας. Οὐχὶ μακρὰν τῆς Κονδουριώτισσης κεῖται ἐν τῷ στενῷ τὸ χωρίον Βροττοῦσα, καὶ ἐκτὸς τοῦ στενοῦ τὸ χωρίον Σπῆ, ἐνθα ἀνευρίσκονται λείψανα ἑλληνικῆς ἐποχῆς, μετακομισθέντα ἐκ τῆς παρακειμένης Μαλαθριᾶς, παρὰ τὴν ὁποίαν ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς Μακεδονικῆς πόλεως Δίου, καὶ τῆς ὁποίας ἡ περιγραφή δὲν ἀνήκει εἰς τὴν παρούσαν πραγματείαν.

Τὸ στενὸν τῆς Πέτρας μνημονεύεται συχνάκις ὑπὸ τῶν

ἀρχαίων συγγραφέων. Δι' αὐτοῦ διέβη ὁ Ἀγησίλαος ἐπανα-
κάμπτων ἐκ τῆς Ἀσίας (Διόδ. 14, 83), καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ
Βρασίδας πορευόμενος πρὸς τὴν Θράκην, καὶ βραδύτερον ὁ Κάσ-
σανδρος βαδιζων κατὰ τῆς Ὀλυμπιάδος (Διδ. 19, 36), οὐχί
ὅμως καὶ ὁ Ξέρξης, ὅπως φρονεῖ ὁ Heuzey, καθότι ἡ διά-
βασις αὐτοῦ ἐγένετο ἀνατολικώτερον ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τῆς
Ἀσκορίδος, καὶ ἐκεῖθεν παρὰ τὴν πόλιν Γόννον, ὡς ῥητῶς
λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Ἐν δὲ τῷ κατὰ τοῦ Περσέως Ῥωμαϊκῷ
πολέμῳ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας κατῆλθεν ἡ ὑπὸ τὸν
Νασικᾶν Σκηπίωνα καὶ Φάβιον Μάξιμον, τὸν πρεσβύτερον
υἱὸν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, δύναμις ἐξ 8,000 ἀνδρῶν, οὓς
ἀπέστειλεν ὁ ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἐνιπέως στρατοπεδεύων
Ῥωμαῖος ὑπάτος, ὅπως κυκλώσῃ τὸν ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ
τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ στρατοπεδεύοντα Περσέα. Οὗτος δὲ,
καὶ τοὶ βραδέως μαθὼν τὴν κίνησιν τῶν ἐναντίων, ἀπέστειλεν
ὅμως ὑπὸ τὸν Μίλωνα δύναμιν, ὅπως κωλύσῃ τὴν κάθοδον
τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀποφύγῃ οὕτω τὴν κύκλωσιν. Ἐν τῷ μνη-
μονευθέντι λοιπὸν στενωῷ συνέβη ἡ φοβερά σύρραξις τῶν δύο
ἀποσπασμάτων, καθ' ἣν ὑπεχώρησαν μὲν οἱ Μακεδόνες, ὁ δὲ
Περσεὺς ἀναζεύξας κατὰ τάχος ἤγεν ὀπίσω τὴν στρατιάν καὶ
πρὸ τῆς Πύδνης συνεκρότησε τὴν περιβόητον μάχην, καθ' ἣν
αὐτὸς μὲν ἐνικήθη καὶ ἠχμαλωτίσθη, κατελύθη δὲ τὸ τοσοῦ-
τον ἰσχύσαν Μακεδονικὸν κράτος (Πλούτ. Παῦλ. Αἰμ. 15,
16). Ἐπὶ δὲ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς μνημονεύεται συχνὰ τὸ
ἐν τῷ στενωῷ τῆς Πέτρας Βυζαντινὸν φρούριον (Κατ. III. 35,
IV. 9.).

Ἐπανερχόμενος ἤδη ἐπὶ τῆς Περγαϊτικῆς Τριπολίτιδος, κα-
τέρχομαι διὰ τῶν πρὸς νότον τοῦ Σαδόβου λόφων εἰς τὴν
ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ὑπώρειας τοῦ Ὀλύμπου κειμένην κοι-
λάδα τῆς Ἐλασσῶνος, ἣτις, περιβαλλομένη πρὸς βορρᾶν μὲν
ἐκ τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἀπὸ τῆς Μιλούνας, καὶ
πρὸς νότον καὶ δυσμὰς ἐξ ἀμόρφων καὶ ταπεινῶν λόφων, εἶνε
κυκλοτερῆς ἔχουσα μιᾶς ὥρας πλάτος καὶ ἕσον μῆκος· διαρ-

ῥεομένη δὲ ὑπὸ τοῦ πολλάκις ἤδη μνημονευθέντος ὁμωνύμου ῥυακίου, εἶνε εὐφροωτάτη παράγουσα σίτον, κριθήν, ἀραβόσιτον, σταφυλὰς καὶ κουκούλια. Καὶ παρὰ μὲν τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου ἀνατολικώτερον κεῖται ἡ *Τσαριτσάνη*, καὶ ὀλίγον δυτικώτερον ταύτης ἡ πρωτεύουσα τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ὀλύμπου καὶ πολλῶν Χασιωτικῶν χωρίων κωμόπολις *Ἐλασσών*. Καὶ ἐκεῖνη μὲν διαρρέομένη ὑπὸ τινος ῥυακίου κεῖται ἐν τῷ μέσῳ ποικίλων δένδρων περιβαλλομένη ὑπὸ ἀμπέλων καὶ ἀροσίμων γαιῶν· καὶ πρὶν μὲν ἦνθι καὶ ἤκμαζε τὸ χωρίον, ἐνεργουμένης καὶ ἐνταῦθα τῆς βαφικῆς τῶν κοκκίνων νημάτων, ἡ δὲ εὐήμερία τῶν κατοίκων, ἀριθμουμένων εἰς 7,000, ἦτο μεγάλη, εὐρύχωροι δὲ καὶ εὐκτιστοὶ οἰκίαι, λείψανα τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, διασώζονται εἰσέτι ἐν τῷ χωρίῳ· ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἤρχισεν ἡ κωμόπολις νὰ ἐκπίπτῃ διὰ τε τὴν διηνεκῆ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ληστείαν καὶ διὰ τὰς λεηλασίας τῶν Ἀλβανικῶν ὀρδῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις πᾶν μέσον μετῆλθεν, ὅπως μεταβάλλῃ τὸ χωρίον εἰς τσιφλικιον. Τέλος δὲ φρικτὴ ἐπιδημία πανώλους τὸ 1813 μετέβαλε τὴν πολυάνθρωπον *Τσαριτσάνην* εἰς μικρὸν καὶ εὐτελὲς χωρίον, ὅπερ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ ἀναλαμβάνῃ, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῆ νὰ φθάσῃ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἀκμὴν· σώζεται δ' εἰσέτι παρὰ τοῖς κατοίκοις δημῶδες ἄσμα ἐκτραγωδοῦν τὴν ἐκ τῆς πανώλους καταστροφὴν. Ἡ *Τσαριτσάνη* εἶνε ἔδρα ἐπισκόπου φέροντος τὸν τίτλον *Ἐλασσῶνος*, ποιμαίνοντος πνευματικῶς τοὺς κατοίκους τοῦ διαμερίσματος. Ἐν αὐτῇ ἐγεννήθη καὶ ὁ Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων.

Λείψανα ἀρχαῖα ἐν τῇ *Τσαριτσάνῃ* δὲν εὐρίσκονται, ἴσως δὲ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ πόλις δὲν κατ'ἤκειτο. Ὁ *Heuzey* ἀποδίδει τὴν ἴδρυσιν αὐτῆς εἰς βουλγαρικὴν ἀποικίαν (Οἰ. 21.), ἀλλ' ἴσως ἡ πόλις προϋπάρχουσα τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιδρομῆς μετέβαλε κατόπιν ὄνομα, ὡς συνέβη εἰς πολλὰς πόλεις καὶ λίμνας καὶ ποταμοὺς καὶ ὄρη τῆς Ἑλλάδος. Μίαν ὥραν ὑπὲρ τὴν *Τσαριτσάνην* ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τοῦ

᾽Ολύμπου κεῖται τὸ μοναστήριον *Βαλέτσκον* (ὄνομα βουλγαρικὸν σημαῖνον παιδίον), ἰδρυθὲν κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν ὑπὸ τινος βασιλέως τῶν Βουλγάρων, διαμένοντος εἰς Σερβίαν, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἀναζήσεως τοῦ πάσχοντος αὐτοῦ παιδίου, συμβάσης τῇ βοήθειᾳ θαυματουργοῦ τινος εἰκόνας τῆς Παναγίας, εὐρισκομένης ἐν Τσαριτσάνῃ· ἕτερον δὲ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου κεῖται ἐν τέταρτον τῆς ὥρας μακρὰν τοῦ χωρίου περιβαλλόμενον ὑπὸ πυκνοῦ δάσους δρυῶν.

Ἡ δὲ Ἐλασσών, κειμένη ἡμίσειαν ὥραν δυτικώτερον τῆς Τσαριτσάνης, ὑπομνησκαί διὰ τοῦ ὀνόματός της τὴν ἀρχαιοτάτην Περρῆαιβικὴν πόλιν Ὀλοοσσῶνα, μνημονευομένην ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου. Ἡ πόλις αὕτη κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ 250 τουρκικῶν οἰκογενειῶν καὶ 60—70 Ἑλληνικῶν, αἵτινες τὸν χειμῶνα πολλαπλασιάζονται, κατερχομένων ἐνταῦθα πρὸς διαχείμασιν πολλῶν ἐκ τοῦ 6 ὥρας ὑπερκειμένου Βλαχολειβάδου. Αἱ ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι κατοικοῦσιν ἰδίως ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ διαρρέοντος τὴν πόλιν ῥυακίου, ὅπερ χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τινος ἀργιλώδους γηλόφου, φέροντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς νῦν μὲν διάσημον βυζαντινὸν μοναστήριον, πάλαι δὲ τὴν ἀκρόπολιν τῆς λευκῆς Ὀλοοσσῶνος. Εἶνε δὲ τὸ μοναστήριον Σταυροπηγιακόν, κατοικοῦμενον ὑπὸ 10 περίπου μοναχῶν καὶ ἔχον σπουδαίαν βιβλιοθήκην ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων καὶ πολλὰ προσοδοφόρα κτήματα, ἐπαρκοῦντα οὐ μόνον εἰς διατροφήν τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὑποστήριξιν πολλῶν ἀπόρων ὀθωμανῶν καὶ χριστιανῶν. Ἰδρυτὴς τοῦ μοναστηρίου εἶνε ὁ Ἀνδρόνικος, ὡς ἡ παράδοσις λέγει καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ῥυθμὸς τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μοναστηρίου κειμένου βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας ἐπιμαρτυρεῖ· ὑπάρχει δὲ ἐν τῷ ναῷ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου φέρουσα ἐμπεπηγῶτα ἐν αὐτῇ λίθον. Ἡ ἐν τῷ τόπῳ παράδοσις ἀναφέρει, ὅτι ποιμὴν τις τῆς Καρναῆς εἶδε νύκτα τινὰ φωτεινόν τι σῶμα, καθ' οὗ ἔβαλε λίθον· καὶ ὁ μὲν λίθος ἐνεπάγη ἐν τῷ φωτεινῷ σώματι, ἡ δὲ χεὶρ τοῦ βαλόντος ποιμένος παρέλυσεν. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐλασσῶνος μαθόντες τὸ συμβῆν μετέδρασαν ἐν τῷ τόπῳ,

καὶ ἀνεῦρον τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα, φέρουσαν εἰσέτι τὸν κατ' αὐτῆς βληθέντα λίθον. Τῆς δὲ ἀρχαίας πόλεως ὀλίγιστα μόνον λείψανα σώζονται σήμερον ἐντετοιχισμένα ἐν τῷ βυζαντινῷ τείχει, ἰδρυθέντι κατὰ τὸν Προκόπιον ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ καλουμένου ὑπ' αὐτοῦ κατὰ παραφθορὰν τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος *Λόσσοκος*· ἐνεπίγραφοι δὲ τινες στήλαι, παρατηρούμεναι ἐν τῷ μοναστηρίῳ καὶ κατὰ τὴν πόλιν καὶ φέρουσαι ψηφίσματα ἀπελευθερώσεως δούλων, μετεκομίσθησαν ἐνταῦθα κατὰ τὸ λέγειν τῶν μοναχῶν ἐκ τῆς Βουβάλας· λίθος δὲ τις φέρει ψηφίσμα εὐχαριστήριον εἰς τὸν Ῥωμαῖον ὑπατον Λεόκιον, ἔνθα ἀπαντῶσι καὶ τὰ ὀνόματα δύο Περβαϊδικῶν μηνῶν τοῦ Ἀφρίου καὶ Λεσχατυρίου.

Κατὰ δὲ τὴν νοτιωτέραν ἄκρην τῆς κοιλάδος τῆς Ἐλασσῶνος κεῖνται τὰ χωρία *Ῥαδοσίβια*, κατοικοῦμενα ὑπὸ τούρκων γεωργῶν, καὶ ἀνατολικώτερον τούτων τὸ ἄλλοτε μὲν ἀκμάζον, νῦν δὲ ἔρημον χωρίον *Βελεσιῖκι*, καὶ οὐχὶ μακρὰν τούτου ἢ *Σκόμπα*, καὶ ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων λόφων, τῶν χωριζόντων τὴν κοιλάδα τῆς Ἐλασσῶνος ἀπὸ τῆς τοῦ Τυρνάβου, τὸ χωρίον *Γκουρτσιόβαλι*.

Ἀόφοι ταπεινοὶ χωρίζουσιν ἐκ μεσημβρίας τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνος ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ μέσου ῥοῦ τοῦ Τιταρησίου, τῆς καλουμένης *Ποταμιάς* ἢ πεδιάδος τοῦ *Δομεγικου* ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου ἐν αὐτῇ χωρίου. Κειμένη αὕτη μεταξὺ τῆς πεδιάδος τοῦ Τυρνάβου καὶ τῆς κοιλάδος τῆς Ἐλασσῶνος, εἶνε ὠραιοτέρα καὶ γονιμωτέρα ἀμφοτέρων, διαρρέουμένη δὲ ὑπὸ τοῦ Τιταρησίου, πρὸς θν καταρρέουσι δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τὰ ἐν τῇ κοιλάδι ἀναβλύζοντα ὕδατα καὶ ὁ ἐκ τῆς Ἐλασσῶνος κατερχόμενος ῥυαξ, εἶνε μία τῶν τερπνοτέρων μοιρῶν τῆς Θεσσαλικῆς γῆς, ἔνθα ἡ εὐφορία τοῦ ἐδάφους ἀμιγλάται μετὰ τῆς καλλονῆς τῶν περιβαλλόντων μερῶν· ἐνέχει δὲ πολλὰς καὶ πλουσίας νομάς, ἔνθα τὸν χειμῶνα ἐνδιαιτῶνται ἀπειροπληθῆ ποίμνια. Καὶ τὸ μὲν πλάτος τῆς κοιλάδος ποικίλλει μεταξὺ 1 — 1 1/2 ὥρας, τὸ δὲ μῆκος αὐτῆς εἶνε 4 ὥρῶν· καὶ πρῶτον

μὲν χωρίον, εὐρισκόμενον κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς κοιλάδος ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, εἶνε τὸ *Κεφαλὸβρυσον*, κατοικούμενον ὑπὸ 15 περίπου οἰκογενειῶν, ὅθεν ἀναβλύζουσι καταρρέοντα εἰς τὸν Τιταρήσιον ἄφθονα καὶ διαυγῆ ὕδατα. Κατωτέρω τοῦ χωρίου τούτου, τουτέστιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, κεῖται τὸ ἐπίσης μικρὸν χωρίον *Παλαιόκαστρον*, ἔνθα εὐρίσκονται βυζαντινὰ ἐρείπια ἐπὶ ἀρχαιοτέρων ἐλληνικῶν, ἔκειτο δὲ ἴσως ἐνταῦθα τὸ ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευόμενον *Ἐρίτειον*, ἀλωθὲν συγχρόνως μετὰ τῶν παρακειμένων *Χυρετιῶν* ὑπὸ τοῦ Βοιβίου (36, 18). Μετὰ τὸ Παλαιόκαστρον κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Κουνεσι* καὶ *Ἀμούρ*. Ἐν ταῖς ἀμπέλοις τοῦ τελευταίου ἀναβλύζει ἀφθονωτάτη πηγὴ διαυγῶν ὑδάτων, ἅτινα, διαρρέοντα τὸ χωρίον, καθιστῶσιν αὐτὸ τερπνότετον καὶ γονιμώτατον. Εὐθαλεῖς κῆποι ὀπωροφόρων δένδρων, λειμῶνες χλοερώτατοι ἐπαλλάσσουσι μετὰ τῶν ἀροσίμων γαιῶν τοῦ χωρίου, τοῦ ὁποίου τὸ κυριώτατον εἰσόδημα εἶνε ὁ ἀρχόσιτος. Κάτωθεν τοῦ Ἀμουρίου ἐπὶ τινος λόφου κεῖται τὸ χωρίον *Δομενίκον*, ἐξ οὗ ἀποκαλεῖται καὶ ἡ ὅλη κοιλάς. Τὸ χωρίον τοῦτο, φέρον τὴν σημερινὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος (*Αν. Κομν.), κατωκεῖτο πρὶν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Τούρκων· ἀλλὰ μικρὸν καὶ κατ'ὀλίγον ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ἐξέλιπε, καὶ δὲν παραμένουσι σήμερον ἢ μόνον 20 τουρκικαὶ οἰκογένειαι· τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ χωρίου μετεβλήθη εἰς Τσιφλίκιον κατοικούμενον ὑπὸ ἐλλήνων γεωργῶν. Ἐπὶ τινος δὲ λόφου ὑπὲρ τὸ χωρίον εὐρίσκονται λείψανα ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευόμενης πόλεως τῶν *Κυρετιῶν* ἢ *Χυρετιῶν*, τῆς ὁποίας ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου λόφου τοποθεσία μαρτυρεῖται ἔκ τινος ὑπὸ τοῦ Ἀἰκ εὐρεθείσης ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ ἀναγινώσκεται ἐπιστολὴ τοῦ Τίτου Κοΐντου Φλαμινίου πρὸς τοὺς ταγοὺς καὶ τὴν πόλιν τῶν Κυρετιῶν, δι' ἧς οὗτος δωρεῖται τῷ δήμῳ τοὺς οἴκους καὶ τὰς γαίας, αἷς κατεῖχον οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ πόλει. Ἐτι ἀνατολικώτερον τοῦ Δομενίκου κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Μολόγουστα*, κατοικούμενον ὑπὸ 20 περίπου ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν. Ἐπὶ δὲ

τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου εὐρίσκομεν παρὰ τὰς ὑπω-
 ρείας τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων τὸ βυζαντινὸν μοναστήριον τῆς
 Ἀναλήψεως, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ χωρίον *Συκῆν*, καὶ μετ' αὐτὸ τὸ
 μικρὸν χωρίον *Πραιτόρι*, καὶ ἀνατολικώτερον τούτου ἐπὶ τῶν
 πλευρῶν τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων τὸ ἄλλοτε μὲν ἀνεξάρτητον
 καὶ εὐκατάστατον, νῦν δὲ πενηχρὸν καὶ ἄσημον χωρίον Ἐλευ-
 θεροχωρι, καὶ ἀνατολικώτερον τούτου τὸν *Βλαχογιάννην*, καὶ
 μεταξὺ τῶν δύο ἐπὶ λόφου τινὸς εὐρίσκομεν ἐρείπια ἀρχαίου
 ἑλληνικοῦ τείχους, ἴσως τῆς ὑπὸ τοῦ Λιβίου κατὰ τὰ μέρη ταῦ-
 τα μνημονευομένης *Μαλλοίας* (31, 41, 36, 10, 13). Ἀνατο-
 λικώτερον τοῦ Βλαχογιάννη κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Δαμα-
 σοῦ.λι*, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ μεγαλειότερον *Δαμάσι*, κατοικοῦμενον
 ὑπὸ 150 οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν οἱ μὲν γεωργοῦσι τὰς γαίας τοῦ
 χωρίου, ἄλλοι δὲ μετέρχονται ἄλλα ἐπαγγέλματα, καθότι αἱ
 γαῖαι, διακοπτόμεναι ὑπὸ πολλῶν γηλόφων, δὲν εἶνε κατάλ-
 ληλοι πρὸς γεωργίαν, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου τὰ λοφοειδῆ ἐπάσματα
 μετὰ τῶν διαμέσων κοιλάδων εἶνε ἐπιτηδιώτατα πρὸς τὴν κτη-
 νοτροφίαν. Ἐμπροσθεν τοῦ χωρίου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τι-
 ταρησίου, ὅστις ἐνταῦθα σκιάζεται ὑπὸ ὠραίων πλατάνων, ἐκ-
 τείνεται κῆπος ποικιλωτάτων καρπίμων δένδρων, ὅποιοι σπα-
 νίως ἀπαντᾷ ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι, καὶ λαχανόκηποι δὲ
 πολλοὶ περιβάλλουσι τὸ χωρίον, καὶ ὑδρόμυλοι κινούμενοι ὑπὸ
 τῶν διὰ τοῦ χωρίου βρόντων ὑδάτων τοῦ Τιταρησίου αὐξάνουσι
 τὴν τερπνότητα καὶ τὸ εἰσόδημα ἐκείνου. Τὸ χωρίον φέρει τὸ
 ὄνομα *Δαμάσι* ἤδη ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἦτο
 σπουδαία πόλις, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ ἐπὶ τινος λόφου ὑπὲρ τὸ
 χωρίον σωζομένου βυζαντινοῦ τείχους, ἐνῶ οἱ ἐντετοιχισμένοι
 ὀρθογώνιοι μεγάλοι λίθοι καὶ ἄλλα τινὰ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ταῖς
 οἰκίαις τοῦ χωρίου παρατηρούμενα λείψανα ἀρχαίας ἐποχῆς μαρ-
 τυροῦσιν, ὅτι ἡ μεσαιωνικὴ αὕτη πόλις κατελάμβανε τὴν θέσιν
 ἀρχαιοτέρης ἑλληνικῆς, ἔκειτο δὲ ἐνταῦθα πιθανώτατα ἡ ὄχυρὰ
 πόλις τῆς Ἑσθιαιωτίδος *Μύ.λαι*, ἣτις κατὰ τὸ 171 π. Χ. ἀν-
 τέταξε τριήμερον ἀντίστασιν κατὰ τῶν προσβαλόντων αὐτὴν

Μικεδόνων· ἐκλήθη δὲ οὕτως ἡ πόλις ἴσως ἐκ τῶν ὑδρομύλων, οἷτινες καὶ σήμερον ὑπάρχουσι παρὰ τὸ χωρίον.

Ἐνατολικώτερον τοῦ Δαμασίου ἡ κοιλάς τοῦ Τιταρησίου ἐκβάλλει διὰ μὲν τοῦ στενοῦ τοῦ *Σιδηροπαλοῦκου* εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Τυρνόβου, τὴν ὁποίαν περιέγραψα ἤδη, διὰ δὲ τοῦ στενοῦ τοῦ Καλαμακίου εἰς τὴν πεδινὴν Ἐστιαιώτιδα, τὴν ὁποίαν θὰ περιγράψω, ἀφοῦ πρῶτον εἶπω ὀλίγας τινὰς λέξεις περὶ τῶν Χασιωτικῶν χωρίων τῶν διεσπαρμένων ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων ὄρεων, ἅτινα, ὑψούμενα ὑπὲρ τὴν κοιλάδα τοῦ Τιταρησίου, ἐκτείνονται μέχρι τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ὄρειου ῥοῦ τοῦ Πηνειοῦ ἀφικνούμενα πρὸς δυσμὰς μὲν μέχρι τοῦ ποταμίου τῶν Γρεβενῶν, ὑπερ χωρίζει ἀντὰ ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου Μικεδονικῆς ἐπαρχίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ καταλήγοντα εἰς τὴν πεδινὴν Ἐστιαιώτιδα. Τὰ χωρία ταῦτα κατοικοῦνται ὑπὸ 3,000 περίπου οἰκογενειῶν, ὧν ἡ κυριωτέρα ἐνασχόλησις εἶνε ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία· καὶ τῶντι σπανίως θύναται τις νὰ εὕρῃ ἐπιτηδειότεραν χώραν πρὸς ἀμφοτέρα. Μικραὶ κοιλάδες ἐπαλλάσσουσαι μετὰ γηλόφων ἀροσίμων καὶ διαρρέόμεναι ὑπὸ ἀβρόνων ὑδάτων, δάση ὄξυων καὶ δρυῶν, ἐγκατεσπαρμένα τῇ δε- κάκεισε ἐπὶ τῶν λόφων, νομαὶ πλούσιαι, ἰδοὺ τὰ καθιστῶντα τὰ Χασιωτικὰ ὄρη πρόσφορα πρὸς κτηνοτροφίαν, ἥτις καὶ διενεργεῖται ἐνταῦθα ζωηρότερον ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς Θεσσαλικοῖς ὄρεσι, καὶ πολὺ ποσὸν βουτύρου μετακομίζουσιν οἱ Χασιωταὶ κατ' ἔτος εἰς Λάρισσαν πρὸς πώλησιν. Ἄλλὰ καὶ εὐρύτεραί τινες πεδιάδες, καὶ ἰδίως τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ μεγίστου τῶν Χασιωτικῶν χωρίων, τῆς Δισκάτας, ἐκτεινόμενον χαριέστατον καὶ εὐῦδρον ὄροπέδιον, παράγουσι ἰκανὸν ποσὸν σίτου καὶ ἰδίως ἀραβοσίτου, ὅστις χρησιμεύει εἰς διατροφήν τῶν κατοίκων. Ἦτο δὲ ἡ χώρα αὕτη κατὰ τε τὴν ἀρχαιότητα ὡς καὶ σήμερον ἔτι ἀσημος, καὶ καθ' ἅπασαν τὴν εἰκοσάωρον αὐτῆς ἔκτασιν δὲν ἀπαντῶσιν ἐρείπια ἀρχαίων πόλεων εἰμὴ μόνον ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Μερίτσας κατὰ τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ Ἴωνος, ἐνθα παρατηροῦνται τὰ ἐρείπια τῆς Ὁξυνείας (Στρ. 7)· μόνον δὲ ἐπὶ τῆς ἀρματωλικῆς ἐποχῆς κα-

τέσση γνωστὴ ἡ χώρα αὕτη, καὶ πολλοὶ τῶν διασήμεων ἀρματοῶν ἐγεννήθησαν καὶ ἤκμασαν ἐνταῦθα, ὧν ὀνομαστότατος ὁ μνημονευθεὶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ Βλαχάβας· ἀλλὰ καὶ σήμερον οἱ Χασιωταὶ διακρίνονται διὰ τὸ εὖσωμον, ὑγιές, εὐτολμον καὶ γενναῖον αὐτῶν, καὶ ἐνῶ ἀροτριῶσι τοὺς γηλόφους, ἀναρτῶσιν ἐκ τῶν παρακειμένων δένδρων τὰ ὄπλα αὐτῶν.

Τὰ πλεῖστα τῶν Χασιωτικῶν χωρίων εἶνε Τσιφλίκια, κατοικούμενα ὑπὸ 40—30 οἰκογενειῶν, καὶ μόνον ὀλίγα τινὰ ἔχουσι μεγαλύτερον πληθυσμὸν, ἰδίως δὲ τὸ μέγιστον πάντων, ἡ μνημονευθεῖσα Δισκάτα, κατοικεῖται ὑπὸ 700 περίπου οἰκογενειῶν. Καὶ αὕτη μὲν, ὡς καὶ τὰ βορειότερον ταύτης κείμενα χωρία *Μαυρέλι*, *Βαλαριδιά*, *Αουερό*, *Κόκκινος Λόγγος* καὶ *Βερδικούσα* καὶ τινὰ ἄλλα, ὑπάγονται εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν τῆς Ἐλασσῶνος, ποιμαινόμενα πνευματικῶς καὶ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου ταύτης· ἡ δὲ *Ζιμνιάτσα*, *Κομμάτι*, *Κατάκαλι*, *Νουμπερίτσα*, *Σέλισμα*, *Τσαπουριά*, *Καλαπόδι* (κείμενα ἅπαντα ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ποταμοῦ τῶν Γρεβενῶν πρὸς τὰ δεξιὰ), *Τσιουκκι* (ἐπὶ τῆς ῥάχως τῆς διαχωρίζουσας τὰ ὕδατα τῶν κοιλάδων τοῦ Πηνειοῦ καὶ τοῦ Γρεβενιτικῆς), *Κριστογάδες*, *Γερακάρι*, *Κερασιὰ*, *Φλαμπουρτίσι*, *Χασὰν Καλύβια*, *Ἄσπρη ἐκκλησιὰ*, *Κορισκός*, *Βλαχάβα* (ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ὄρειοῦ ῥοῦ τοῦ Ἰωνος εἰς μικροτέραν ἢ μείζονα ἀπὸ τῆς ὄχθης αὐτοῦ ἀπόστασιν), *Βελεμιστί*, *Γάβροβορ*, *Νιστροβός*, *Κερασίτσα*, *Μπόσσοβορ*, *Κακοπλεῦρι*, *Τσοῦγκορορ*, *Λιμπόροβορ* (εἰς τὴν μεσημβρινοδυτικὴν μοῖραν τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων, ὑπερκείμενην τῆς πεδινῆς Ἐστικιώτιδος ὑπὲρ τὸν Ζάρκον), *Σμόλλα*, καὶ ἄλλα τινὰ, ὑπάγονται εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν τῶν Τρικκάλων, ποιμαινόμενα πνευματικῶς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Σταγῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν εἰρημένων χωρίων διὰ τὴν μικρότητα δὲν ἔχουν σχολεῖα, καὶ μόνον ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας διδάσκει τὴν ἀνάγνωσιν εἰς τοὺς παῖδας τῶν Χασιωτῶν. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ Χασιωτικὰ χωρία.

Τὸ πρῶτον δὲ χωρίον, ὕπερ εὕρισκομεν εἰς τὴν πεδινὴν

Ἑστιαιώτιδα ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ στενοῦ τοῦ Καλαμακίου, εἶνε ὁ Ζάρκος, τὸ μέγιστον ὄλων τῶν χωρίων τῆς πεδινῆς Ἑστιαιώτιδος, κατοικοῦμενον ὑπὸ 350 οἰκογενειῶν εἶνε ἔδρα Ἐπισκόπου φέροντος τὸν τίτλον Γαρδικίου, φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἤκμαζε τὸ χωρίον ἐνεργοῦν βιομηχανίαν βαμβακερῶν ὑφασμάτων, ἅτινα καὶ σήμερον ἐν μικρᾷ ποσότητι κατασκευάζονται ἐν αὐτῷ. Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου φαίνεται Σλαβικόν, καὶ μεταξὺ τῶν Σέρβων δεσποτῶν τῆς Θεσσαλίας ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Ζάρκου τινός, ἐξ οὗ ἴσως ὠνομάσθη αὐτὸ (Πουκ. τόμ. 3). ἄλλοι δὲ εὐρίσκουσι ὁμοιότητα τοῦ σημερινοῦ ὀνόματος μετὰ τῆς ἀρχαίας *Φαρκαδόρος*, τῆς ὁποίας τὰ εἰρείπια εὐρίσκομεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου τινός, κειμένου δυτικώτερον τοῦ χωρίου καὶ κεκαλυμμένου ὑπὸ δάσους ἀμυγδαλεῶν. Τὰ σωζόμενα εἰρείπια εἶνε μικρὰ καὶ ἄσπμα καὶ ἐκτάσεως οὐχὶ μεγάλης, ἀνήκοντα ἴσως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου κεῖται σήμερον χριστιανικὸς τις ναῖσκος, εἰς δὲ τὰς ὑπωρείας αὐτοῦ μικρὸν τι μοναστήριον. Τὸ δὲ πείθόν με, ὅπως τοποθετήσω ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Ζάρκον λόφου τὴν Φαρκαδόνα, εἶνε χωρίον τι τοῦ Στράβωνος (9, 438), ἐν ᾧ οὗτος, περιγράφων τὸν ῥοῦν τοῦ Πηνειοῦ, λέγει· ἀέν ἀριστερᾷ δ' ἀφείς Τρίκκην τε καὶ Πελινναῖον καὶ Φαρκαδόνα φέρεται παρὰ τε Ἄτρακα καὶ Λάρισσαν, τὰ δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ πλησιάζοντα πρὸ τῶν εἰρειπίων τῆς Ἄτρακος καὶ μετὰ τὰ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Κλοκοτοῦ παρατηρούμενα, ἅτινα κατὰ τὸ ῥηθὲν χωρίον φαίνονται ἀνήκοντα εἰς τὸ Πελινναῖον, εἶνε τὰ ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος λόφου ἀρχαῖα εἰρείπια. Διδάσκαλος δέ τις τοῦ χωρίου μὲ ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἐν τινι παρὰ τὸν Ζάρκον ναίσκῳ ἀνευρέθη πλάξ καταστραφεῖσα ἤδη, ἐν ἧ ἀνεγινώσκετο ἐπιγραφὴ μνημονεύουσα τῆς Φαρκαδόνας. Ὁ Ζάρκος ὢν πρὶν κεφαλαιοχωρὶ μετεβλήθη εἰς τοιφλίκι ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασσαῖ, ἐκτὸς δὲ τῶν ἀροσίμων γαιῶν ἔχει τὸ χωρίον καὶ πολλὰς νομάς, ἐν αἷς κατέρχονται τὸν χειμῶνα οἱ ἐπὶ τοῦ Πίνδου Βλαχοποιμένες.

Νοτιώτερον τοῦ Ζάρκου κεῖται τὸ χωρίον *Τσιότι*, κατοικουμένον ὑπὸ 150 περίπου οἰκογενειῶν, πλησιάζον καὶ τοῦτο εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκτείνεται ὠραῖον δάσος, καὶ παρ' αὐτὸ, τὸ μικρὸν χωρίον *Τσιοτοῦλι*. Νοτιοδυτικώτερον δὲ τούτων παρὰ τὰς ὑπὸ ὕψους τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων κεῖται τὸ χωρίον *Γρίζανο*, καὶ παρ' αὐτὸ ἐν τῷ μέσῳ δάσους ροιῶν, διαρρέομένου ὑπὸ διαυγῶν ὑδάτων, τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, Βυζαντινὸν κτίσμα· ὑπὸ δὲ τὸ μοναστήριον ἐπὶ μακρᾷ βράχει ὑπάρχει σπουδαῖον βυζαντινὸν φρούριον, ἐν τῷ ὑποίῳ οὐδὲν παρατηρεῖται λείψανον ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, καὶ φαίνεται ἰδρυθὲν κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπὸ τῶν δεσποτῶν τῆς Θεσσαλίας πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἡμετέροις γινομένων ἐπιδρομῶν. Νοτιώτερον τοῦ *Γρίζανου*, οὐχὶ μακρὰν τῶν ὑπὸ ὕψους τῶν ὄρεων, κεῖνται τὰ χωρία *Βόργιανη*, *Μπάγια*, *Βοσιδί* καὶ *Νεοχωρί*, κατοικουμένα ὑπὸ Ἑλλήνων γεωργῶν. Οὐχὶ μακρὰν τοῦ Νεοχωρίου, ἐντὸς μικρᾷς κοιλάδος ἐπὶ τινος λόφου, παρατηροῦνται λείψανα ἀρχαίων τειχῶν, ἅτινα μόνος ὁ *Heuzey* ἀναφέρει (*Mis. en Macéd.*), χωρὶς ὅμως νὰ συνταυτίζῃ αὐτὰ μετὰ τινος τῶν ἀρχαίων πόλεων· ἴσως δ' ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ πόλις τοῦ Εὐρύτου *Οἰχαλία*, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι συνεξεστράτευσαν μετὰ τῶν τῆς Τρίκκης ὑπὸ τὸν Μαχάονα καὶ Ποδαλείριον εἰς τὴν Τροίαν· ὁ δὲ *Στράβων* λέγει (9, 438), ὅτι οὐ μόνον κατὰ τοὺς τόπους τούτους ὑπῆρχεν *Οἰχαλία*, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ, καὶ ἠμφισβητεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τίς ἦν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἀλοῦσα καὶ περὶ τίνος συνέγραψεν ὁ ποιήσας τὴν *Οἰχαλία* ἄλωσιν.

Ἐνατολικώτερον τοῦ Νεοχωρίου ἐκτείνεται ὑπὸ τοὺς πόδας βραχῶδους τινὸς καὶ φαλακροῦ λόφου ἕλος ἔχον μιλίου ἑκτασιν, καλούμενον *Σῦρ-παπᾶ*, καλυπτόμενον δὲ ὑπὸ ὑδροχαρῶν φυτῶν εἶνε ἐνιαχοῦ λίαν βαθύ. Τὰ πλεονάζοντα ὕδατα αὐτοῦ ἐκρέουσι σχηματίζοντα μικρὸν ποτάμιον χυνόμενον εἰς τὸν 2 1/2 ὥρας ἀνατολικώτερον ῥέοντα Πηνειόν. Ὑπὲρ τὸ ἕλος ὑψοῦται ὁ μνημονευθεὶς λόφος, ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τοῦ ὁποίου εὕρισκονται

ἑρείπια ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τειχῶν καὶ τὰ μὲν τείχη τῆς κάτω πόλεως, σωζόμενα καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν περίμετρον, ἔχουσιν ὕψος 8 ποδῶν, συνιστάμενα, ὡς ἅπαντα τὰ ἀρχαῖα τείχη, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν αὐτῶν ἐπιφάνειαν ὑπὸ μεγάλων λίθων. Κατὰ τὸ νότιον μέρος αὐτῶν ὑπάρχει πύλη 5 ποδῶν πλάτους, ὠκοδομημένη κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας ὀχυρωματικῆς, καθ' οὓς ἅπαντα τὰ ὄπλα ὄφειλον νὰ προσβάλλωσι τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ πολεμίου, τὴν μὴ καλυπτομένην ὑπὸ τῆς ἀσπίδος· διὸ καὶ ἐκτὸς τῆς πύλης πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ εἰσερχομένου ὑψοῦται πύργος, ἡ δὲ πύλη ἔχει λοξὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰ ἀριστερὰ, ὥστε ὁ ἐν αὐτῇ εἰσερχόμενος ἦτο ἠναγκασμένος νὰ κάμῃ ἰσχυρὰν στροφὴν καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ πρὸς τὸν ἐν τῷ πύργῳ πολέμιον τὴν δεξιὰν αὐτοῦ πλευρὰν· τοιαύτη λοξὴ διάταξις τῶν πυλῶν παρατηρεῖται εἰς ἑρείπια πολλῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἴσως δὲ καὶ αἱ περιώνυμοι Σκιααὶ πύλαι τῆς Τροίας ἦσαν τοιαύτης κατασκευῆς (Uss. Thes. 51)· ἅπαν δὲ τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τειχῶν περιβαλλόμενον ὄροπέδιον καλύπτεται ἐκ συντριμμάτων μικρῶν λίθων, λειψάνων τῆς ἐνταῦθα κειμένης μεσαιωνικῆς πόλεως *Γαρδικίου*, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα σώζεται εἰς τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου Ζάρκου. Βυζαντινὸς δὲ τις ναὸς καταρρέων εἶνε τὸ μόνον λείψανον τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τὰς περιπετείας τῆς μεσαιωνικῆς ταύτης πόλεως, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα εἶνε Σλαυικόν, δὲν γνωρίζομεν· γνωστὸν μόνον εἶνε, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος, ὅτε ἐπεσκέφθη αὐτὴν ὁ Τουδέλας, ἡ πόλις ἦτο παρηκμακυῖα καὶ καταρρέουσα. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ λόφου παρατηροῦνται εἰσέτι τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως, ἐν οἷς καὶ δύο πύργοι 20 ποδῶν ὕψους, κατεσκευασμένοι ἐκ πολυγώνων λίθων καὶ ἀνήκοντες ἐπομένως εἰς λίαν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Ὑπὸ τὴν ὑψίστην κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως ὑπάρχει κραττηροειδὴς τις ὀπή, περιβαλλομένη ὑπὸ ἐρυθρῶν βράχων, καὶ εἰς τὸ βάθος αὐτῆς παρατηρεῖται ἄφθονον ὕδωρ ἐνέχον καὶ ἰχθύας. Καὶ ἡ μὲν δεξαμενὴ αὕτη καλεῖται ὑπὸ τῶν περιόικων *Βούλιαγμα*, ἀποδιδόντων τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς εἰς καθίζη-

σιν τοῦ ἐδάφους, ὁ δὲ λόφος καὶ τὸ παρακαείμενον ἔλος καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων *Βοῦλα*, ἕνεκα σφραγίδος τινὸς λελαξευμένης ἐν τινι πλευρᾷ τοῦ λόφου. Καὶ ὁ μὲν *Λίγ* καὶ μετ' αὐτὸν πάντες σχεδὸν οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ τοποθετοῦσιν ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος λόφου τὸ Πελιναῖον, ὅπερ ὅμως κατὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Στράβωνος φαίνεται ὅτι ἔκειτο πλησιέστερον τοῦ Πηνειοῦ ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Κλοκοτὸν λόφου, ὅτε καὶ τὸ σχηματιζόμενον τετράπλευρον ἐξ αὐτοῦ καὶ τῆς Τρίκκης, καὶ τῶν Γόμφων καὶ τῆς Μητροπόλεως, ἐν ᾧ ἔκειτο κατὰ τὸν Στράβωνα ἢ Ἰθάμη (ὡς ἀν.), ἀποτελεῖται ἐντελέστερον ἢ ὅταν τοποθετήσωμεν τὸ Πελιναῖον ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Βούλας· ἐγὼ δὲ τοποθετῶ ἐνταῦθα τὸ ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευόμενον *Λιμναῖον*, ὅπερ κείμενον παρὰ τὸ Πελιναῖον ἐπολιορκήθη καὶ ἠλώθη συγχρόνως μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐλέχθη.

Νοτιοανατολικώτερον τοῦ Γαρδικίου πλησιάζον πρὸς τὸν Πηνειὸν κεῖται τὸ μνημονευθὲν χωρίον *Κλοκοτὸ* εἰς τοὺς πρόποδας λόφου, ἐξ οὗ ἀναβλύζουσιν ἀφθονα ὕδατα, καταφερόμενα μετὰ βραχὺν ῥοὴν εἰς τὸν παραφρέοντα Πηνειόν. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου εὐρίσκονται ἄσημά τινα λείψανα ἀρχαίου ἑλληνικοῦ τείχους, ἀνήκοντα κατὰ τὰ προειρημένα εἰς τὸ Πελιναῖον, πόλιν μνημονευομένην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Καὶ ὁ μὲν Σκύλαξ, ὡς ἐν τῇ χωρογραφίᾳ εἶπον, ἀναφέρει ἱερὸν Πελιναῖον, εἰς τὸ ὅποιον ἴσως ἀνήκον τὰ ἐν τοῖς δυοῖν ναοῖς τοῦ χωρίου παρατηρούμενα συντρίμματα μετοπῶν καὶ ραβδωτῶν κίωνων· ὁ δὲ Διόδωρος λέγει, ὅτι δι' αὐτοῦ διῆλθεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος κατερχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐν δὲ τῷ πρὸς τὸν Ἀντίοχον Ῥωμαϊκῷ πολέμῳ κατελήθη μὲν τὸ Πελλιναῖον ὑπὸ τῶν Ἀθαμάνων, ἀλλὰ ταχέως ἠλώθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ συμμάχου αὐτῶν βασιλέως Φιλίππου τοῦ Γ'. μετὰ τοῦ μνημονευθέντος Λιμναίου (36, 10).

Δυτικώτερον τοῦ Πελιναίου, οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Πηνειοῦ, κεῖνται εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν τὰ

χωρία *Γούντσα*, *Τυγραβός*, *Κριτοίν*, *Μπουχούριστα*, *Γ'λήρος*, *Κουρμπαλί* καὶ ἄλλα τινὰ παράγοντα σίτον, κριθήν, ἀραβόσιτον, σπασάμιον καὶ οἶνον· μίαν δὲ ὥραν δυτικώτερον τοῦ Κουρμπαλί ἐπὶ τοῦ Λιθαίου κεῖται ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑσθιασιώτιδος, ἡ *Τρίκκη* (Τρίκκαλα), μία τῶν ὀλίγων πόλεων, ἥτις ἐν τῷ μέσῳ τῶν αἰώνων διετήρησε τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα, κληθεῖσα οὕτω ἀπὸ τῆς Τρίκκης, ἀδελφῆς τοῦ Πηνειοῦ (Στ. Βυζ.).

Ἦτο πατρίς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ ὑποίου ἱερὸν ἀρχαιότατον καὶ ἐπιφανέστατον εὐρίσκετο ἐν αὐτῇ (Στρ. 14, 1. 183), εἰς ὃ προσήρχοντο πολλοὶ ἀσθενεῖς πρὸς ἴασιν, καὶ τῶν ὑποίων αἰθεραπείαι ἀνεγράφοντο ἐπὶ ἀνακειμένων πινάκων, καθάπερ ἐν Κῶ καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ (Στρ. 8, 374)· ἀλλ' ἔκτοτε οὐδὲν ἀνευρίσκομεν περὶ τῆς πόλεως ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι, καὶ μόνον ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μνημονεῖται αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (βιβλ. 18, 56), καθότι εἰς τοὺς ἐξορίστους τῆς Τρίκκης καὶ τῆς Φαρκαδόνας δὲν ἐπετραπή ἡ κάθοδος ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκδοθέντι διατάγματι· ὁ δὲ Λίβιος (32, 12) ἀναφέρει τὴν Τρίκκην ὡς τὴν πρώτην Θεσσαλικὴν πόλιν, εἰς ἣν κατήλθεν ὁ Γ' Φίλιππος μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀφού ἤτταν. Κατὰ δὲ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὁ μὲν Προκόπιος λέγει, ὅτι ἀνεκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ δὲ Ἱεροκλῆς κατὰ τὸν 6^{ον} αἰῶνα ἀποκαλεῖ αὐτὴν εἰσέτι μὲ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα· πρώτη δὲ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ ὀνομάζει αὐτὴν Τρίκκαλα καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἀνευρίσκομεν αὐτὴν καὶ παρὰ τῷ Ἀραβιγεωγράφῳ Ἐδρῖσου, ὅστις ἀποκαλεῖ αὐτὴν πλουσίαν, περιβεβλημένην ὑπὸ ἀμπέλων. Ἐπὶ δὲ τῆς Σερβοκρατίας κατέστη ἡ πόλις ἔδρα τῶν Σέρβων ἡγεμόνων, παραμείνασα ὡς πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας καὶ μετὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἐξ οὗ καὶ τὸ τουρκικὸν ὄνομα ταύτης *Τρίκκαλα-Σαρτσάκ*. Ἠκμαζε δὲ ἡ πόλις ἐπὶ τε τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ μετὰ τὴν τουρκοκρατίαν, ὅτε τὸ 1770 ὑποστάσα τὸ δεινὸν τραῦμα, ὅπερ ἐμνημόνευσα ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Λαρίσσης, καὶ λεηλατηθεῖσα ἀπανθρώπως

ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐκεῖ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐπανερχομένων ἀγρίων σπιφῶν τῶν Ἄλθων, ἀπώλεσε τὴν προτέραν αὐτῆς ἀκμὴν καὶ εὐημερίαν· ἀλλὰ καὶ τοὶ παρακμάσασα, εἶνε καὶ σήμερον ἡ δευτέρουσα πόλις τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, κατοικουμένη ὑπὸ 12,000 κατοίκων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀναβαίνει μέχρι 18,000 τὸν χειμῶνα, ὅτε κατέρχονται οἱ ὄρεινοὶ κάτοικοι τῆς Ἑσθιαιώτιδος. Καὶ αἱ μὲν ὁδοὶ εἶνε ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Τουρκίᾳ πόλεων ἀκάθαρτοι καὶ σκολιαὶ, καὶ μόνῃ ἢ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως εὐρεῖα ἀγορὰ εἶνε μικρὸς κόσμος αὐτῆς. Παρ' αὐτὴν ῥέει ὁ Ληθαῖος, ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ὁποίου ἀναβλύζουσι διαυγέστατα ὕδατα, ἅτινα μετὰ τῆς σκιάς τῶν ὑδροχαρῶν πλατάνων παρέχουσι μεγάλην ἀναψυχὴν τὸ θέρος εἰς τοὺς ἐνταῦθα διατρίβοντας, καὶ κηποι δὲ εὐθαλεῖς ἐκτείνονται πρὸς νότον τοῦ ποταμοῦ διαρρέομενοι ὑπὸ τῶν ὑδάτων αὐτῶν. Ὑπέρκειται δὲ τῆς πόλεως λόφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται Βυζαντινὸν φρούριον καὶ ὅστις, ἀποκλείων τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἐκ τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων πνεόντος βορρᾶ, ἀπεργάζεται τὸ κλίμα αὐτῆς λίαν θερμὸν κατὰ τὸ θέρος καὶ νοσῶδες, εἰς ὃ συντελοῦσιν οὐκ ὀλίγον καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν εὐρισκόμενα τέλματα· διὸ καὶ κατὰ τὰ θερινὰ καύματα οἱ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων ἀνέρχονται εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ Πίνδου σκιερὰ καὶ κατάρρυτα χωρία. Τὸ πλεῖστον τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελοῦσιν οἱ χριστιανοί, ἐξ ὧν τὰ δύο τρίτα Ἕλληνες καὶ τὸ ἐν τρίτον Βλάχοι (ἐγκατασταθέντες ἐνταῦθα ἐκ τῶν Βλαχοχωρίων τοῦ Πίνδου), μετερχόμενοι ποικίλας τέχνας καὶ ἐνεργοῦντες ζωηρὸν ἐμπόριον εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Καὶ ἡ μὲν εἰσαγωγὴ συνίσταται εἰς ἀποικιακὰ καὶ διάφορα χειροτεχνήματα, ἡ δὲ ἐξαγωγὴ εἰς τὰ προϊόντα τῆς περικειμένης πεδιάδος, οἷον σῖτον, κριθὴν, ἀραβόσιτον, καπνὰ καὶ κουκούλια, ἀποστελλόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς Βόλον, καὶ κατὰ μέρος εἰς Ἰωάννινα. Εἶνε δὲ οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῶν Τρικκάλων ζωηροὶ καὶ φιλοπάτριδες καὶ πρόθυμοι εἰς τὰ καλὰ, διατηροῦντες καλῶς κατηρητισμένα σχολεῖα ἀρρένων καὶ κορασίων. Ὁ δὲ

τουρκικός πληθυσμός τῆς πόλεως ἀνέρχεται εἰς 2,000 περίπου, ὧν πολλοὶ μὲν εἶνε γεωκτῆμονες, ἄλλοι δὲ διατελοῦσιν ὑπάλ-
ληλοι τῆς διοικήσεως· κατοικοῦσι δὲ ἐν Τρικκάλοις καὶ τινες
Ἑβραῖοι, οἵτινες καὶ ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς εἶνε λίαν καταπεπτω-
κότες.

Ἐκ τῆς β^α ἤδη ἑκατονταετηρίδος μ. Χ. ἡ Τρίκκη ἀναφέ-
ρεται ὡς ἔδρα ἐπισκόπου ὑπαχθέντος ἀκολούθως ὑπὸ τὸν Μη-
τροπολίτην Λαρίσσης, ὑπ' ὅν καὶ νῦν ὑπάγεται ὁ ἐν Τρίκκῃ ἐ-
δρεύων ἐπίσκοπος· ἀριθμῆ δὲ ἡ πόλις δέκα χριστιανικοὺς ναοὺς,
ὧν τέσσαρες νεόκτιστοι καὶ ἱκανῶς εὐπρεπεῖς, δύο τουρκικὰ
τεμένη καὶ μίαν συναγωγὴν. Εἶνε δὲ τὰ Τρίκκαλα ἔδρα ὑποδιοι-
κητοῦ, ὑπ' ὅν ὑπάγεται ἅπασα ἡ ὄρεινὴ χώρα τοῦ Πίνδου, τὰ
πλεῖστα τῶν Χασιωτικῶν χωρίων καὶ πάντα τὰ ἀπὸ τῆς Κα-
λαμπάκας μέχρι τοῦ Ζάρκου πεδινὰ χωρία.

Λεῖψανα σπουδαῖα ἀρχαῖας ἑλληνικῆς ἐποχῆς ἐν τῇ Τρίκκῃ
δὲν παρατηροῦνται· λίθοι τινὲς μόνον ὀρθογώνιοι εὐρίσκονται
εἰς τὸ ὑπὲρ τὴν νέαν πόλιν Βυζαντινὸν φρούριον, καὶ ἐπιγραφαὶ
δὲ τινες ἀναγινώσκονται ἐν τοῖς τοίχοις τῶν ναῶν τῆς Φανερω-
μένης, τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ
ἐν τισὶν ἰδιωτικαῖς οἰκίαις· ὁ δὲ Λῆκ ἀναφέρει καὶ ἐπιγραφὴν
ἐπὶ πλακῶς ἐντετοιχισμένην εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ληθαίου γέφυραν,
ἐνθα ἐν τετραστίχῳ διακρινέται ἡ μνήμη διασήμου ἰατροῦ ὑπὸ
τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀνδρομάχης.

Βορειότερον τῶν Τρικκάλων ἐκτείνεται μέχρι τῶν ὑπωρείων
τοῦ Πίνδου τρίωρος πεδιάς, ἐν ἣ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τοῦ Πη-
νειοῦ κεῖνται πολλὰ σιφλικία, ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐπὶ τῆς ἀριστε-
ρᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τὸ *Μέρτσι* (τρανὸ καὶ μικρὸ), τοὺς *Ζα-
πτσεῖους*, τὸ *Λέστιρο*, τὸ *Τοιάσι*, τὴν *Σαρακήνιαν*, τὴν *Σω-
τῆρα*, καὶ παρὰ τὰς ὑπωρείας τῶν Χασιῶν τὴν *Βοεθόδα*, τὸ
Κοβέλισι, τὴν *Ῥάσκαν*, τὴν *Σκλάτιναν*, τὸ *Βερεντοῖ*, τὸ
Ἀρδάνι, τοὺς *Σπαθάδες*, τὴν *Βάριαν*, τὴν *Κόπριναν* καὶ τὴν
Καλαμπάκαν· ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τὸ *Με-
γάρκι*, τὸ *Διάλεσι*, τὸ *Γιατίσι*, τὸ *Νικλίτσι*, τὴν *Παρασκευὴν*,

τὴν *Πρεβένταν*, τὴν *Βαριακούλιαν*, τὸν *Πρόδρομον*, τὸ *Ξυλοπαρίκι*, τὸ *Βαλτσενό* καὶ ἄλλα τινὰ, κατοικούμενα ὑπὸ ἐλλήνων γεωργῶν καὶ διοικητικῶς μὲν ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς ὑποδιοικήσεως τῶν Τρικκάλων, πνευματικῶς δὲ ποιμαινόμενα ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Σταγῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων τούτων διαρρέονται ὑπὸ πηγαίων ὑδάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ Πηνειοῦ παρεκτρεπόμενον ἐν καιρῷ θέρους ἀρδεύει τὰς γαίας πολλῶν ἐξ αὐτῶν, καθιστῶν αὐτὰς εὐφορωτάτας, παραγούσας ἰδίως μέγα ποσὸν ἀραβοσίτου. Καὶ περὶ μὲν τὰ Τρίκκαλα καὶ δύο ὥρας μακρὰν ἢ πεδιάς εἶνε ἄδενδρος καὶ μονότονος, καθ' ὅσον δὲ πλησιάζει εἰς τὰς ὑπὲρ ἰσθμίων τῶν ὄρεων, εὐθαλεῖς κῆποι καὶ φυτεῖαι συκαμινεῶν καθιστῶσι τερπνοτέραν τὴν χώραν, ἐν ἧ εὐρίσκομεν τὸ μνημονευθὲν κεφαλαιοχωρὶ *Καλαμπάκαν*, τὸ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καλούμενον *Σταγοί* (εἰς τοὺς ἁγίους), ὅπερ κατοικούμενον ὑπὸ 200 οἰκογενειῶν εἶνε ἔδρα ἐπισκόπου, ὑπαγομένου ὑπὸ τὴν μητρόπολιν τῆς Λαρίσσης. Τὸ κυριώτερον εἰσόδημα τοῦ χωρίου εἶνε τὰ κουκούλια· κατέστη δὲ ἡ Καλαμπάκα γνωστὴ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καθότι περὶ αὐτὴν κατὰ τὸ 1854 οἱ ὑπὸ τὸν Χατσῆ Πέτρον ἐπαναστάται ἐνίκησαν μὲν τὸν Αἰγυπτιακὸν στρατὸν, ἐπενεγκόντες φθορὰν μεγάλην εἰς αὐτὸν, ἠττήθησαν ὁμῶς βραδύτερον ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Ἡπείρου εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ προσελθόντων 4,000 Ἀλβανῶν ὑπὸ τὸν Ἀβδῆ-πασᾶν, καὶ διὰ τῆς ἠττης ταύτης κατέπαυσε τὸ Θεσσαλικὸν κίνημα τοῦ 1854. Ἐν τῷ χωρίῳ παρατηρεῖται Βυζαντινὴ τρισυπόστατος βασιλικὴ μετ' ἀρχαίων κίωνων, ἐξ ὧν δύο πρασίνου χρώματος (*verde antico*) εἶνε πολυτιμώτατοι. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ὑπάρχει μαρμάρινος ἄμβων, παρεμφερὴς πρὸς τὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸν περιγραφέντα ὑπὸ τοῦ Παύλου Σιλενταρίου. Δύο ἀλλήλας ἀντικρίζουσαι κλίμακες φέρουσιν ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τέσσαρες κίονες ὑποβαστάζουσι τὸν οὐρανὸν, οὗτινος τὸ ὠραῖον λευκὸν μάρμαρον ἦτο ἄξιον βελτιόνος ἐργασίας (Uss. ὡς ἀν.). Ἐνεπίγραφοι δὲ τινες πλάκες ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ καὶ ἑτέρα ἐν τῇ κρήνῃ τοῦ χωρίου, ἐν ἧ ὁ δῆμος τῶν Αἰγινέων

ψηφίζει τιμὰς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Σεπτήμιον Σεβήρον καὶ τὸν υἱὸν του Καρακάλλαν, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐνταῦθα κειμένην ἀρχαίαν πόλιν τῶν Τυμφαίων, τὸ Αἰγίνιον, τῆς ὁποίας ἡ ὄχυρὰ θέσις παρεῖχεν εἰς αὐτὴν σπουδαίαν στρατηγικὴν σημασίαν. Καὶ ἀρνηθεῖσα μὲν ὑποταγὴν εἰς τὸν ὑπατον Παῦλον Αἰμίλιον μετὰ τὴν ἐν Πύδνᾳ νίκην, ἠλώθη αὕτη καὶ διηρπάγη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ (32, 15), ὁ δὲ Καῖσαρ, κατερχόμενος ἐξ Ἀπολλωνίας, ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συνηντήθη μετὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Δομιτίου.

Εὐθύς δὲ ὑπὲρ τὴν Καλαμπάκαν, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ, ἐκβλαστάνουσιν ἐκ τῆς πεδιάδος ἐνιαχοῦ μέχρις 800 ποδῶν ὕψους γιγάντιοι βράχοι χρώματος ὑποφαίου, ἐν τῶν σπανιωτέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων φυσικῶν φαινομένων, ἅτινα δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ βράχοι τῶν *Μετεώρων*, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων, ἢ καὶ ἐν τοῖς σπηλαίοις τῶν πλευρῶν αὐτῶν, ἴδρυνται ἀπὸ τοῦ 14^{ου} αἰῶνος μ. Χ. ἀναχωρητήρια μοναχῶν, τοὺς ὁποίους θρησκευτικὴ εὐλάβεια καὶ χαλεποὶ χρόνοι τυραννίας ὤθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς ἀπροσίτους ἐκεῖνας φωλεάς. Ἄν δὲ εἰς τὴν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν, ἣν παράγει τὸ δάσος τοῦτο τῶν κολοσσιαίων βράχων, οἵτινες ὑπὸ ποικιλωτάτης μορφῆς ἀνυψοῦνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐνώσῃ τις τὴν τέρψιν, ἣν ἐμποιοῦσιν αἱ ὑπὸ τοὺς βράχους ἐκτεινόμεναι χαρίεσαι πεδιάδες, ὁ ποταμὸς καὶ τὰ περιβάλλοντα τὰς ὑπερείας τῶν βράχων βαθύσκια δάση, δύναται νὰ ἐνοησῇ, ὅτι δικαίως ἢ περὶ τὰ Μετέωρα χώρα συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ὠραιωτάτων τῆς γῆς. Εὐλόγως ἄρα πάντες οἱ περιηγηταὶ μένουσιν ἐκθαμβοὶ πρὸ τοῦ σπανίου τούτου φαινομένου· καὶ ὁ Ussing, καίτοι ἀναγνωρίζων τὴν ἑκτακτον καλλονὴν τῶν Θεσσαλικῶν ὄρεων, δύο ὅμως μοίρας τῆς θεσσαλικῆς γῆς θεωρεῖ ἀξίας νὰ ἀμιλληθῶσι κατὰ τὴν ὠραιότητα μὲ τὰς διασημοτάτας τῆς γῆς, ἐκείνην, καθ' ἣν εἰσέρχεται, καὶ τὴν ἐτέραν, καθ' ἣν ἐξέρχεται ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ὁ Πηνειὸς, ἥτοι τὰ Μετέωρα καὶ τὰ Τέμπη. Καὶ τὰ μὲν Τέμπη ἐν τῇ κλασ-

σικῆ αὐτῶν μεγαλοπρεπεία καὶ ἀπλότητι εἶνε τὸ τέλειον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ περὶ τὰ Μετέωρα χώρα μὲ τὰς γονίμους πεδιάδας τῆς, τὰ σκιερὰ ὄρη καὶ τοὺς πυργοειδεῖς βράχους τῆς, εἶνε τὸ ποικίλον ὄνειρον τοῦ παιδίου· ὡς ἀργυρᾶ δὲ ἄλυσις ἀνελισσομένη ἐν τῇ πεδιάδι συνδέει ὁ Πηνεῖδς τοὺς δύο τούτους ἀδάμαντας τῆς Θεσσαλικῆς γῆς· οὐδέποτε, ἐξακολουθεῖ ὁ ῥηθεὶς ἀρχαιολόγος, εἶδον ἐν τῇ φύσει τι ἰδιοτροπώτερον ἢ θαυμαστότερον τῶν μαύρων βράχων τῶν Μετεώρων· κατακαθέτως ὡς κίονες ἐκρύβονται ἐκ τῆς γῆς, καὶ ὡς φοβερὰ φαντάσματα παρίστανται τὴν νύκτα εἰς τὸν ἐν αὐτοῖς περιπλανώμενον. Καὶ ἐν τῇ θυέλλῃ, ὅταν μαῦρα καὶ ἀπειλητικὰ νέφη καλύπτωσι τὸν οὐρανόν, θά παρουσιάξῃ ἡ περὶ τὰ Μετέωρα χώρα τὴν ὄψιν κολοσσιαίου σπηλαίου, ἐκ τοῦ ἐδάφους τοῦ ὁποῖου ὡς γιγάντιαι σταλκκίται ἀνυψοῦνται οἱ μέλανες ὄγκοι· ἀλλ' ὅτε ἐγὼ ἐπεσκέφθην τὴν χώραν, ὁ ἰλαρώτερος ἥλιος περιέλουε τὰς κορυφὰς τῶν βράχων, καὶ τὰ ὠραῖα δάση, ἅτινα περιβάλλουσι καὶ καλύπτουσι αὐτοὺς ὡς κισσὸς τοὺς ἐρειπωμένους πύργους, αἱ γόνιμοι γελῶσαι πεδιάδες, τὰ μοναστήρια, τὰ χωρία, ὁ ποταμὸς καὶ ἡ θαυμαστὴ ἐν ὄλῳ ἐπαλλαγὴ, συναπετέλουν μίαν τῶν ὠραιότερων τοποθεσιῶν τῆς γῆς (Uss. σ. 56). Ἀνήκουσι δὲ οἱ βράχοι τῶν Μετεώρων εἰς τοὺς λεγομένους κοκκολίθους (conglomerat gesteine), συνισταμένους ἐκ μικρῶν στρογγύλων γρανιτικῶν τεμαχίων, συγκεκολλημένων δι' ἑτερογενεοῦς μάζης· διὸ καὶ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, διὰ τὴν καταφορὰν τοῦ ὑετίου ὕδατος καὶ τὰς ἐνταῦθα συχνὰ μαινομένας καταγίδας, ἀποκολλωμένων μικρῶν τεμαχίων, μεταβάλλεται τὸ σχῆμα αὐτῶν, ἴσως δὲ καὶ συνεχόμενοι κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους μὲ τὸ παρακείμενον ὄρος ἀπεσπᾶσθησαν διὰ σεισμοῦ ἀπ' αὐτοῦ καὶ διεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, μαρτυροῦντες μετὰ τῶν Τεμπῶν, τῆς Βούλας καὶ ἄλλων τινῶν φαινομένων, τὴν γεωλογικὴν ἀλλοίωσιν, τὴν ἐπισυμβᾶσαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους.

Καὶ παρὰ μὲν τῶν ἀρχαίων οἱ βράχοι οὗτοι δὲν μνημονεύον-

ται, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Πουκεβίλ συνταύτισις αὐτῶν μετὰ τῆς κλωμακοέσεως Ἰθώμης εἶνε ἄτοπος καὶ ἀπαράδεκτος· χειρόγραφον δέ τι εὑρεθὲν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν μοναστηρίων ὑπὸ τοῦ Heuzez ἐπιχέει νέον φῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰδρύσεως τῶν μοναστηρίων ἀνέρχεται, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐλέχθη, εἰς τοὺς χρόνους τῆς Σερβικῆς κυριαρχίας κατὰ τὸν 14^{ον} αἰῶνα μ. Χ. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῶν ταραχῶν, καθ' οὓς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐμαίνετο ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπέτρεχον τὴν χώραν ἐκ δυσμῶν μὲν οἱ Ἄλβανοί, ἐξ ἀνατολῶν δὲ οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἐκ βορρᾶ οἱ Σέρβοι, ὁ πανικὸς φόβος, ὁ καταλαβὼν τὰς ψυχὰς τῶν κατοίκων, ὤθει αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι καταφύγιον εἰς τὰς χαράδρας τῶν ὀρέων ἢ ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων βράχων τῶν Μετεώρων. Καὶ πρῶτος μὲν πυρὴν τῆς μοναχικῆς ταύτης συνοικίας θεωρητέα ἡ Παναγία τῆς Δουπιάνης, ἐνθα ἠδρευεν ὁ πρῶτος τῆς Σκήτης τῶν Σταγῶν, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ἡγούμενος ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀπάντων τῶν μετὰ ταῦτα ἰδρυθέντων μοναστηρίων· κύρ Νεῖλος δὲ τις, καθηγούμενος τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Δουπιάνης, ἀνήγειρεν ἐν τοῖς περὶ αὐτὴν σπηλαιῶσι τέσσαρας νέους ναοὺς ἀπρὸς συναπισμὸν καὶ βοήθειαν ἑαυτοῦ καὶ πάσης τῆς Σκήτης· μικρὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ἐπολλαπλασιαζόντο τὰ ἐρημητήρια καὶ μετεβάλλοντο εἰς μοναστήρια, τῶν ὁποίων οἱ προϊστάμενοι ἀπέβλεπον εἰς πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς Σκήτης· βραδύτερον δὲ ὁ κύρ Γρηγόριος ὁ Πολίτης, μετὰ τοῦ μαθητοῦ του κύρ Ἀθανασίου, φεύγων ἕνεκα ἐπισυμβάσης ταραχῆς τὰς μονὰς τοῦ Ἄθωνος καὶ ἀκούων τὴν «χαροποιὰν ἐπισημότητα τῶν μετεώρων λίθων», μετέβη ἐκεῖ καὶ κατώκησεν ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ καλουμένου *Στύλου*. Καὶ ὁ μὲν κύρ Γρηγόριος, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὴν τραχύτητα τοῦ τόπου, ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ κύρ Ἀθανάσιος ἐζήτησε συγγνώμην παρὰ τοῦ εὑρισκομένου ἐπισκόπου Σταγῶν καὶ τοῦ τῆς Σκήτης πρώτου, ἵνα εἰς τὸν πλατὺν λίθον ἀναβῆ, καὶ λαβὼν τὰ γράμματα κατὰ νόμους καὶ τάξιν», ἀνέ-

θη καὶ ἀνήγειρεν ἐκεῖ ναὸν καὶ μοναστήριον, ὅπερ κατὰ τὸν θάνατόν του ἤριθμει ἐννέα μοναχοὺς, καὶ ἐν αὐτοῖς τὸν Ἰωάσαφ Παλαιολόγον, υἱὸν τοῦ Οὐρός, ὅστις, ἐγκαταλείψας τὸ σκήπτρον, ἐζήτησεν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ μοναστηρίου ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν· καὶ διὰ τῆς βοηθείας τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ κυρᾶς Ἀγγελίνης καὶ δεσποίνης τῶν Ἰωαννίνων ἠύξησε τὸν ναὸν τοῦ Μετεώρου καὶ ἐπροίκισε αὐτὸν μὲ πολλὰ καὶ σπουδαῖα κτήματα. Τότε δὲ ἀνηγέρθη καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ Βαρλαάμ ὑπὸ ὁμωνύμου μοναχοῦ, συνυπάρξαντος μετὰ τοῦ κυρῆ Ἀθανασίου· ἦτο δὲ τότε καὶ ἡ μεγίστη ἀκμὴ τῆς Σκήτης, καὶ οἱ Κοινοβιακοὶ κανόνες ἐτηροῦντο μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαδείας, ἐφορευόντος ἐπὶ πασῶν τῶν μονῶν τοῦ πρώτου τῆς Σκήτης. Ἀλλὰ βραδύτερον ἐπῆλθε χαλάρωσις τις εἰς τὴν τήρησιν τῶν κανόνων, καὶ συμπτώματα διχονοίας ἀνεφάνησαν ἐν τῇ μοναχικῇ κοινότητι· καὶ ἐν μὲν τῷ Μετεώρῳ Γαλακτίων τις ἀδιὰ χρημάτων ἐπισπάσας ἑαυτῷ τὸ τῆς ἡγουμενείας ὄνομα ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς ἀρχουσι πάντα διέφθειρεν ὑπὸ ἰδιογνωμίας τὰ τῆς μονῆς τοῦ Μετεώρου, μόλις οὖν καὶ μετὰ πολλοῦ καμάτου ἐξώσαντες οἱ ἀρχιερεῖς αὐτὸν, ὅτε ἅγιος Λαρίσσης κυρῆ Διονύσιος καὶ ὁ ἅγιος Νύμφων ὁ πατριάρχης, τῆς Θεσσαλονίκης τότε ὢν, κατέλιπον αὐτὸν ἐπὶ ἀλύτῳ ἀφορισμῷ, ὥσπερ νῦν ὁράται τυμπανιαῖος ἐν τοῖς τόποις τῆς Ἀρτίας· ἡ δὲ Ἰσακαρατῆ διεσπᾶτο καὶ ἠφρανίζετο ἀπὸ τινος Μιχαὴλ Μουχθούρη, ἔχοντος καὶ δύο παιδας, καὶ ἡ μὲν τοῦ Παντοκράτορος ὑπό τινος Στραβοθοδῶρη, μηδένα ἄλλον τινὰ ἐσχηκότος εἰμὴ γυναῖκά που κρυπτῶς· καὶ τὴν μονὴν δὲ τοῦ Ρουσάγου κοσμικὸς κατεῖχε, εἰς δὲ τὸ τοῦ Καλλιστράτου κατόικουν Κασιόβηλοι, καὶ εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα τὰ ὅμοια· ἀλλὰ καὶ ἐριδες ἀναφυόμεναι μεταξὺ τῶν διαφόρων μονῶν ἐπηύξανον τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀποσύνησιν καὶ ταρχήν, καὶ ἡ ἕκτοτε ἀρξαμένη κατάπτωσις τῶν Μετεώρων δὲν ἐσταμάτησε πλέον, ἀλλ' ἐξηκολούθησε μέχρι σήμερον, ὅτε, ἀντὶ τῶν 24 ἐν ἀρχῇ κατοικουμένων μονῶν, καὶ τῶν 14 ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐγράφη τὸ

ὑπὸ τοῦ Heuzeey ἀνευρεθὲν ἔγγραφοι (1542 μ. Χ.), ἔμειναν μόνον ἐπτὰ κατοικοῦμεναι ὑπὸ πεντηκοντάδος μοναχῶν. (Πρβλ. Heuzeey, Les couvents des Météores, εἰς τὸ Annuaire de l'association etc. des études Grecques (9e année 1875). Ὁ Heuzeey, ὅστις ἀνιχνεύησε τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν, ἀνεῦρε, ἐκτὸς τοῦ μνημονευθέντος ἔγγραφου, καὶ διάφορα πατριαρχικὰ γράμματα καὶ ἔγγραφα τῆς τοπικῆς διοικήσεως, ἀναφερόμενα πάντα εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Τρικκάλων, τὴν καλουμένην τότε *Μεγαλοβλαχίαν*, καὶ εἰκοσάδα Χρυσοβούλων, ἥτοι ἔγγράφων δωρητηρίων κτημάτων, ὧν τὰ εἰσοδήματα ἀπετέλουν τὸν πλοῦτον τῶν μονῶν· σήμερον ὅμως ὁ μυθώδης πλοῦτος αὐτῶν παρῆλθε, καὶ μόνος ὁ Ἅγιος Στέφανος κατέχει εἰσέτι σπουδαίαν τινὰ περιουσίαν. Εἶνε δὲ τὰ σήμερον κατοικοῦμενα, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἐπτὰ. Τρία μεγάλα, τὸ *Μετέωρον*, τὸ τοῦ *Βαρλαάμ*, ὁ Ἅγιος Στέφανος, καὶ τέσσαρα μικρότερα, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἡ Ἁγία Μορή, ἡ Ῥωσάνη καὶ ἡ Ἁγία Τριάς. Τὸ ὑψηλότερον καὶ ἀποκεντρότερον πάντων εἶνε τὸ *Μετέωρον*. Ὅπως ἀφιχθῆ τις εἰς αὐτὸ, εἰσέρχεται διὰ τινος ῥήγματος, εὐρισκομένου ἐν τοῖς βράχοις ἐκ τῶν ἀρκτικῶν εἰς τὰς μεσημβρινὰς ὑπωρείας αὐτῶν. Δάσος δρυῶν καὶ πλατάνων καλύπτει τὴν ὑπὸ τῶν βράχων περιβαλλομένην κοιλάδα, ἐν τῇ ὁποίᾳ κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Καστράκι*. Ἡ ὄχυρά αὐτῶν θέσις ἀναμιμνήσκει τὴν ὑπὸ τοῦ Διδοῦ μνημονευομένην *Φαλώρειαν*, ἥτις ἦτο ἡ πρώτη Θεσσαλικὴ πόλις, ἣν ἀπῆντησεν ὁ ἐκ τοῦ Κερκετιοῦ κατερχόμενος Ῥωμαῖος ὑπατος Φλαμίνιος, καὶ ἥτις ἀντέστη μὲν ἐρρωμένως εἰς τοὺς προσβαλόντας αὐτὴν Ῥωμαίους, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠλώθη καὶ διηρπάγη ὑπ' αὐτῶν.

Στενὴ καὶ ἀπότομος ἀνελίσσεται ἡ ὁδὸς ἐκ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ βράχου, ἐφ' οὗ κεῖται τὸ *Μετέωρον*· ἀνέρχεται τις δὲ εἰς αὐτὸ ἢ ἐντὸς δικτύου, ἀνασυρομένου διὰ τροχιλαίας ὑπὸ τῶν μοναχῶν, ἢ διὰ κλίμακος κειμένης ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ βράχου καὶ ἀγούσης ἐπὶ τινος ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἐξοχῆς, ὅθεν ἐτέρα κλίμαξ, καταρρίπτομένη ἄνωθεν ὑπὸ τῶν

μοναχῶν, φέρει τοὺς ἀναρρίχωμένους ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου. Καὶ διὰ ταύτης μὲν ἀνέρχονται οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ ὑπηρετοῦντες ἐν τῇ Μονῇ, ἔχοντες ὡς ἐκ τῆς ἐξεως ἱκανὴν εὐχέρειαν πρὸς τὴν ἀνάβασιν· διὰ δὲ τοῦ δικτύου ἀνασφύρονται τὰ χρειώδη τοῖς μοναχοῖς καὶ οἱ περιηγηταί. Τὸ ἐπὶ τοῦ βράχου ὄροπέδιον εἶνε μικρὸν καταλαμβανόμενον ὅλον ὑπὸ τῆς μονῆς· καὶ ὁ μὲν ναὸς, τιμώμενος εἰς μνήμην τῆς Μεταμορφώσεως, εἶνε εὐρύς καὶ φωτεινὸς μετὰ τοιχογραφιῶν θαυμασίως διατηρουμένων· ἡ δὲ μονὴ εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὰς λοιπὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μονάς· ἐνδοτάτω δὲ αὐτῆς ὑπάρχει δωμάτιον, ἐνθα διατηροῦνται τὰ τιμαλφῆ πράγματα, ὡς κιβώτια ἀργυρᾶ μετὰ ἁγίων λειψάνων, κρανία ἁγίων ἐν πολυτίμοις θήκαις, ξύλινοι σταυροὶ μετὰ κομφῶν καὶ τεχνηέντων ἀναγλύφων ἐκ τῆς βιβλικῆς ἱστορίας κλ. Ἡ δὲ βιβλιοθήκη συνίσταται μὲν ἐκ πολλῶν βιβλίων, ἀλλὰ πάντων ἐκκλησιαστικῆς ὕλης.

Παρὰ τὰ Μετεώρα κεῖται ἐπίσης ἐπὶ ὑψηλοῦ μεμονωμένου βράχου ἡ μονὴ τοῦ *Βαρλαάμ*. Καὶ ἐνταῦθα ὁ ναὸς καὶ τὸ οἰκοδόμημα τῆς μονῆς κατέχει ὅλον τὸ ὄροπέδιον, καὶ μόνον ἐν τῷ μέσῳ κεῖται αὐλή τις μικρὰ, ἐν ἣ βλαστάνει μεγάλη κυπάρισσος. Ὁ ναὸς εἶνε μικρὸς καὶ φωτεινός, μία δὲ τῶν τοιχογραφιῶν «ἡ κοίμησις τῆς Θεοτόκου», ἔχει καλλιτεχνικὴν ἀξίαν· ἐκτίσθη δὲ κατὰ τινὰ ἐκεῖ εὑρισκομένην ἐπιγραφὴν ὑπὸ δύο μοναχῶν, Νεκταρίου καὶ Θεοφάνους, καταφυγόντων ἐνταῦθα ἐξ Ἰωαννίνων, καθιερωθεὶς εἰς μνήμην τῶν Ἁγίων Πάντων, καὶ ἀνακαινισθεὶς κατὰ τὸ 1780· ὑπάρχει δὲ καὶ ἐστιατόριον εὐρὺ καὶ βιβλιοθήκη καλῶς διατηρουμένη, καὶ παρ' αὐτὴν ἐν τινι μικρῷ δωματίῳ κιβώτιον ἀργυροῦν, περιέχον μίαν τῶν χειρῶν τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου. Τὸ περιεργότατον δὲ οἰκοδόμημα εἶνε ὁ ξενών. Ἡ ἐκ τοῦ Μετεώρου καὶ Βαρλαάμ ἀποψις εἶνε θαυμασιωτάτη, ἀνταμείβουσα ἐπαρκῶς τὸν τολμηρὸν περιηγητήν, τὸν ἐμπιστευθέντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνασφύρομενον δικτυωτὸν πλέγμα· καὶ κατέμπροσθεν μὲν ἀνυψοῦνται οἱ μαῦροὶ βράχοι, ὁ εἰς παραξενώτερος τοῦ ἄλλου κατὰ τὸ σχῆμα, περίεξ

δὲ ἡ κραταιὰ βλάστησις, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ὡς ἄνθος λαμ-
πρὸν τὸ Καστρακίον, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος, ἀφ' ἑνὸς
μὲν οἱ κατάφυτοι γήλοφοι τῶν Χασιῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ Πίν-
δος, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἡ στενὴ κοιλάς τοῦ Πηνειοῦ, ἥτις
κατερχομένη εὐρύνεται μεταβαίνουσα ἡρέμα εἰς τὴν Θεσσαλικὴν
πεδιάδα.

Μεσημβρινωτέρων τῶν ἀνωτέρω κεῖνται τὰ λοιπὰ μικρὰ μο-
ναστήρια, τινὰ μὲν κατοικούμενα, ἄλλα δὲ ἔρημα, ἢ ἐπὶ τῆς
κορυφῆς μονήρων βράχων, ἢ ἐν σπηλαίοις κειμένοις εἰς τὰς
πλευρὰς αὐτῶν· καὶ νοτιώτερον πάντων εὐθὺς ὑπὲρ τὴν Καλαμ-
πάκαν ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, οἰκοδομηθεῖσα κατὰ τὰ
μέσα τοῦ 14^{ου} αἰῶνος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Καντακουζηνοῦ·
ἀνέρχεται δὲ τις εἰς αὐτὸ ἢ ἐν τῷ δικτυωτῷ πλέγματι, ἢ ἀναρ-
ρίχόμενος ἀνάτη τινὰ στενωπὸν, φέρουσαν ἐπὶ τινος ἀκρωρείας
καταφύτου τοῦ παρακειμένου ὄρους *Κουκουλά*, ὅθεν ξυλίνη κι-
νητὴ γέφυρα ἐπιρρίπτομένη μόνον τὴν ἡμέραν φέρει ἐπὶ 60
ποδῶν βαθείας χαράδρας ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐφ' οὗ κεῖται ἡ μονή.
Ὁ ναὸς αὐτῆς εἶνε εὐρύς, ἐνέχων τοιχογραφίας ὡραίας, κατα-
στραφείσας κατὰ μέρος δυστυχῶς ὑπὸ Τούρκων στρατιωτῶν.
Εὐρὺ δὲ εἶνε καὶ τὸ ἐστιατόριον, καὶ ἐν τινι δωματίῳ κεῖται
κιβώτιον ἐξαιρέτου κατασκευῆς, περιέχον τὴν κεφαλὴν τοῦ ἁ-
γίου Χαραλάμπους, μαρτυρήσαντος ἐν Ἐφέσῳ. Ὁ χειμὼν ἐφ'
ἀπάντων τῶν μοναστηρίων εἶνε τραχὺς καὶ ἀνεμώδης· κατα-
γίδες φοβεραὶ συχνὰ ἐνσκήπτουσι ἐν τῷ τόπῳ, καὶ βαθεῖα χιῶν
καλύπτει τὰ ἐπὶ τῶν βράχων ὄροπέδια.

Ἐντικρὺ τοῦ Καστρακίου, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ,
ἐπὶ τῆς κορυφῆς κωνοειδοῦς τινος λόφου, ἀνευρίσκονται ἐρείπια
ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν ἐκ λίθων ὑπερμεγέθων καὶ οὐχὶ λίαν
κανονικῶν, ἴσως τῆς ὑπὸ τοῦ Στ. Βυζαντίου μνημονευομένης
Παλίας, τῆς κειμένης ὑπὸ τὸ Κερκέτιον.

Δυτικώτερον τοῦ Καστρακίου ἐξετείνετο ἐπὶ τῶν πλευρῶν
τῆς Πίνδου ἡ χώρα τῶν Τυμφαίων καὶ τῶν Διθίκων, ὧν τὰς γνω-
στὰς ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος περιπετείας κατέγραψα ἀνωτέρω. Ἡ

χώρα αὕτη κατοικείται σήμερον ὑπὸ Βλάχων, τῶν καλουμένων Ἀσπροποταμιτῶν, καθότι μέρος τῆς γῆς αὐτῶν διαφύεται ὑπὸ τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Ἀχελώου (Ἀσπροποτάμου). Εἶνε δὲ οὗτοι λείψανα τῆς μεγάλης τῶν Βλάχων ἐποικήσεως ἐκ τῆς Ῥουμανίας, τῆς συμβάσης κατὰ τὸν 11^{ον} ἴσως μ.Χ. αἰῶνα, ὅτε κατὰ πρῶτον ἀναφαίνεται τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι· κατῆλθον δὲ ὡς ποιμένες τὴν συνεχῆ τῷ Αἴμῳ καὶ τῇ Ῥοδόπῃ ὄρεινῃν χώραν, διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ Σκάρδου καὶ ἐπὶ τοῦ Βαρνοῦντος, καὶ ἐπὶ τοῦ Βερμίου, καὶ ἐπὶ τοῦ Βοίου, καὶ ἐπὶ τῆς Πίνδου ἀνευρίσκονται μέχρι τῆς σήμερον λείψανα τῆς ἐποικήσεως ἐκείνης. Ἀλλ' ἡ πολυπληθεστέρα αὐτῶν ἐγκατάστασις ἐγένετο ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τῆς Πίνδου· διὸ καὶ ἡ χώρα αὕτη ἐκαλεῖτο *Μεγαλοβλαχία* ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν· σήμερον ὅμως ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ἐπὶ τῆς Πίνδου περιορίσθη εἰς 2,000 περίπου οἰκογενείας, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον εἶνε νομάδες, μετέρχονται ὅμως καὶ τινὰς τέχνας, ὡς τὴν χρυσοῦκην καὶ τὴν ὑφαντικὴν μαλλίνων καλυμμάτων, ὧν πολὺ ποσὸν δαπανᾶται κατ' ἔτος εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Πρὸς τῇ μητρικῇ δ' αὐτῶν γλῶσση ὁμιλοῦσι καὶ τὴν Ἑλληνικὴν, διατηροῦντες εἰς τὰ μεγαλείτερα τῶν χωρίων σχολεῖα ἑλληνικά, ἢ ἀποστέλλοντες τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν παρακειμένων ἑλληνικῶν κωμοπόλεων· διὸ καὶ εἶνε ἑλληνικώτατοι τὸ φρόνημα, ἔχοντες τοὺς αὐτοὺς πόθους καὶ τὰς αὐτὰς ἐλπίδας μὲ τοὺς συμπατριώτας των Ἑλλήνας. Οὐ μόνον δὲ συνηγωνίσθησαν μετ' αὐτῶν κατὰ τὸν μέγαν τοῦ 1821 ἀγῶνα καὶ τὰς κατόπιν γενομένας ἀποπείρας πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀνεδείχθησαν μεγάλοι εὐεργεταὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ γνωστότατα καθ' ἅπαντα τὸν Ἑλληνισμὸν διὰ τὴν γενναιοδωρίαν των εἶνε τὰ ὀνόματα τοῦ Στουρνάρα, Τοσίτσα, Ἀβέρωφ καὶ λοιπῶν. Ὁσημέραι δὲ γίνεται ἡ συγχώνευσις τῶν δύο φυλῶν πληρεστέρα, καὶ οὐχὶ μακρὰν εἶνε ὁ χρόνος, καθ' ὃν τὸ ὄνομα Βλάχος ἐν Θεσσαλίᾳ θὰ ἔχη μόνον ἱστορικὴν σημασίαν.

Καί τινα μὲν τῶν Βλαχικῶν χωρίων κεῖνται ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ἄνω Ἀχελφού, ἀπὸ τῶν πηγῶν αὐτοῦ μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Κόρακος· ἄλλα μὲν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἕτερα ἀπωτέρω. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον ποιμένες· καὶ τὸ μὲν θέρος διάγουσιν εἰς τὰ κατάρβυτα καὶ συνηρεφῆ αὐτῶν ὄρη, τὸν δὲ χειμῶνα κατέρχονται εἰς τὰς νομάς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, καταλείποντες ὀλίγους τινὰς μόνον πρὸς φυλακὴν τῶν ὑπὸ τῶν χιόνων κεκαλυμμένων χωρίων· ἕτερα δὲ τῶν Βλαχικῶν χωρίων κεῖνται ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῶν παραποταμίων αὐτοῦ. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων διαμένουσι διηλεκῶς εἰς τὰ χωρία τῶν θέρος τε καὶ χειμῶνα γεωργοῦντες τὰ κτήματά των καὶ κατασκευάζοντες τὰ μνημονευθέντα μάλλινα ὑφάσματα, ὀλίγοι δὲ τούτων εἶνε νομάδες· ἠδύνατο δὲ ταῦτά τε καὶ ἐκεῖνα τὰ χωρία νὰ ἦνε εὐπορώτερα καὶ εὐδαιμονέστερα, ἂν ἐπὶ τῆς ἀρματωλικῆς ἐποχῆς πολλὰ τούτων, καὶ τὰ κυριώτερα, δὲν ἐλεηλατοῦντο καὶ καταστρέφοντο διὰ τὰς διενέξεις τῶν καπετανάϊων ἢ ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἀναφαινομένων ληστρικῶν συμμοριῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους, ὅτε ὁ ἀρματωλικὸς βίος ἐξέλιπεν ἀπὸ τῶν Θεσσαλικῶν ὄρεων, τὰ πρὶν ἐρημωθέντα χωρία ἐκ νέου συνωκίσθησαν, καὶ κατὰ μικρὸν ἐπανῆλθε μικρὰ τις εὐημερία καὶ ἀνάπαυσις εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰς ὠραίας καὶ καταφύτους πλευράς τῆς Πίνδου.

Καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Πηνειοῦ κείμενα Βλαχοχωρία εἶνε ἐπὶ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης αὐτοῦ ἢ *Μεγδὰρ Κερασιὰ*, *Χλιτσιάδες*, *Τσενεράδες*, *Τσιουραῖοι*, *Στρούτσια* καὶ *Μαλακάσι*, τὸ τελευταῖον Θεσσαλικὸν χωρίον εἰς τὴν ἐκ τῶν Τρικάλων εἰς Ἰωάννινα φέρουσαν ὁδὸν, οὐχὶ μακρὰν τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμίων, ἅτινα σχηματίζουνσι τὸν Πηνειὸν, καὶ τρεῖς ὥρας ἀνατολικώτερον τοῦ Μετσόβου, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν Ἠπειρον. Πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ, ἐν ταῖς κοιλάσι τῶν παραποταμίων αὐτοῦ, κεῖνται τὰ χωρία *Παλαιοχωρι Κρασιὰ*, *Περλιάγκο* (ἐπάνω καὶ κάτω), *Κλινοβὸ*, *Καλοῖ*

γριανά καὶ Χουτιάνα ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ποταμίου τοῦ Κλινοβοῦ, *Λοζέστι*, *Βεριτίστα*, *Καστανιά* παρὰ τὸν ὁμώνυμον ποταμὸν, *Κριερεδ*, *Κουκλέοι*, *Βοροβίχο*, *Γοδοβάοδα* παρὰ τὸ ὁμώνυμον ῥιάκιον, καὶ *Χαλίχι*, τὸ δυτικώτερον καὶ ὀρεινότερον πάντων, ἀπέχον μίαν ὥραν τῶν πηγῶν τοῦ Πηγιοῦ. Τὸ μεγαλειότερον τῶν χωρίων τούτων εἶνε ἡ *Καστανιά*, κατοικούμενον ὑπὸ 150 περίπου οἰκογενειῶν, τὰ δὲ λοιπὰ εἶνε μικρὰ περιέχοντα 10—15—20—40 οἰκογενείας. Παρὰ τὴν Καστανιάν ἀνεῦρεν ὁ Πουκεδίλ λείψανα Κυκλωπεύων τειχῶν, ἴσως τῆς Εὐρώπου, πόλεως τῶν Αἰθίων.

Τὰ δὲ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ἄνω Ἀχελώου χωρία εἶνε ἡ *Λιπενίσα*, *Σκληριάσα*, *Κοτῶρι*, *Βελητσάνα*, *Παλαιομηλιά*, *Δραγοβίστι*, *Δολιανὰ*, *Κρανιά*, *Τσιόρτσι*, *Γαρδίχι*, *Μουτσάρα*, *Δέσι*, *Τυφλοσέλι*, *Καμιάν* καὶ *Πίρα*, καὶ τινα ἄλλα. Τῶν χωρίων τούτων τὸ μεγαλειότερον εἶνε ἡ Κρανιά (600 οἰκογ.) καὶ τὸ Γαρδίχι (200). Νοτιώτερον δὲ τῶν εἰρημένων Βλαχωχωρίων κεῖνται τὰ λεγόμενα *Παλαιοχωρία*, μικρὰ καὶ ἄσημοι συνοικίαι, κατοικούμεναι ὑπὸ Ἑλλήνων. Εἶνε δὲ ταῦτα τὸ *Μερόκοβον*, *Πακτοῦρι*, *Γρεβενοσέλι*, *Κορτέσι*, *Κοθώνη*, *Καπρῶ*, *Δεβρῶ*, *Κορρόρι*, *Σκληβένα*, *Βαθύρρευμα*, καὶ τινα ἄλλα, ἐξ ὧν τὸ Μερόκοβον εἶνε τὸ μεγαλειότερον πάντων (60 οἰκογ.), τὰ δὲ ἄλλα κατοικοῦνται ὑπὸ 15—20 οἰκογενειῶν.

Ἄπαντα τὰ μνημονευθέντα χωρία διοικητικῶς μὲν ὑπάγονται εἰς τὸν διοικητὴν τῶν Τρικκάλων, πνευματικῶς δὲ ποιμαίνονται ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Σταγῶν. Νοτιώτερον δὲ τῶν εἰρημένων ἢ ἀνάμικτα μετ' αὐτῶν κεῖνται ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἀχελώου τὰ χωρία τοῦ διαμερίσματος *Πετριλίου*, ὅπερ εἶνε ἡ δυτικώτερα μῦρα τῶν Ἀγράφων, καὶ διοικητικῶς μὲν ὑπάγονται εἰς τὴν Καρδίτσαν, πνευματικῶς δὲ ποιμαίνονται ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Δαρίσσης. Ἡ χώρα αὕτη κατωκίετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῶν Ἀθαμάνων. Καὶ τὸ μὲν μεγαλειότερον χωρίον τοῦ διαμερίσματος εἶνε τὸ *Πετριλίον*, ὅπερ, κατοικούμενον πρὶν ὑπὸ 1000 οἰκογενειῶν, εὐήμερον καὶ ἀκμάζον, ὑπέστη βραδύτερον τὴν

τύχην ἀπάντων τῶν ἐπὶ τῶν Ἀγράφων κειμένων χωρίων, καταστραφέν ἐπὶ τῆς ἀρματωλικῆς καὶ κατόπιν ἐπὶ τῆς ληστρικῆς ἐποχῆς. Εἶνε δὲ σήμερον μικρὸν καὶ ἄσημον, κατοικοῦμενον ὑπὸ 200 περίπου οἰκογενειῶν, γεωργουσῶν τὰς παρὰ τὸν Ἀχελῶν γαίας. Οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου φέρει ἐπὶ τῆς βαθείας καὶ σκοπελώδους κοίτης τοῦ Ἀχελῶφου ἡ μονότοξος καὶ στενὴ γέφυρα τοῦ Κόρακος ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν *Γοιουμέρκων*, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἄρταν. Τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ διαμερίσματος χωρία εἶνε *Βλάσι*, *Μεζίλι*, *Λιορτίτο*, *Κοπλέσι*, *Σπιρέλο*, *Κουμπαρανὰ*, *Στεφανιάδα*, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ μοναστήριον τῆς *Σπηλιᾶς*, *Μικρὰ Βραγκιανὰ*, *Σιλιπιανὰ*, *Γρυπιανὰ*, *Ἀργύρι*, *Λοάσκοβο*, *Κρισοβί*, καὶ παρ' αὐτὸ σπουδαῖα ἐρείπια ἑλληνικῶν τειχῶν, ἴσως τῆς Ἀργιθίας, τῆς πρωτεύουσος τῶν Ἀθαμάνων (Δήκ 4, 272), καὶ *Μπουκοβίστα*. Τὰ τελευταῖα ἑπτὰ χωρία καλοῦνται καὶ *Καλαρτσχωρία*· κατοικεῖται δὲ ἅπαν τὸ διαμερίσμα ὑπὸ Ἑλλήνων, καταγινόμενων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των· εἶνε δὲ ἡ περὶ αὐτὰ χώρα κατάφυτος καὶ εὐῦδρος ὡς τὸ πλεῖστον τῆς ὀρεινῆς Θεσσαλίας, καθισταμένη ἐρασιμωτάτη καὶ τερπνοτάτη ἰδίως τὸ ἔαρ καὶ θέρος.

Ἴσως ὄφειλον, παραδεχθεὶς εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Θεσσαλίας τὴν ἀρχαίαν διαίρεσιν, πρὶν καταπαύσω τὸν περὶ Ἑστιαιώτιδος λόγον, νὰ περιγράψω καὶ τὸ 3 ὄρας νοτιοανατολικώτερον τῶν Τρικκάλων, ἐπὶ τῆς σειρᾶς τῶν Ἀγραφιωτικῶν ὄρεων, κείμενον *Στενὸν τῆς Πόρτας*, καθότι αἱ ἐν αὐτῷ καὶ περὶ αὐτὸ κείμεναι πόλεις *Γόμφοι*, *Φήκη*, *Μητρόπολις* καὶ *Ἰθώμη ἀνῆκον* εἰς τὴν Ἑστιαιώτιδα· καὶ σήμερον δὲ ἡ περὶ αὐτὸ χώρα διοικητικῶς ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν Τρικκάλων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ Στράβωνος ἡ χώρα αὕτη ὑπήγετο εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (9, 435), κειμένη δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ, ἀνήκει γεωγραφικῶς μᾶλλον εἰς ταύτην ἢ εἰς τὴν Ἑστιαιώτιδα, διὰ ταῦτα τὸ εἰρημένον στενὸν θὰ περιγράψω ἐν τοῖς περὶ Θεσσαλιώτιδος, εἰς τῆς ὑποίας τὴν περιγραφὴν ἤδη μεταβαίνω.

Θεσσαλιώτις.

(ἐπαρχία: Καρδίτσης, Φερσάλων καὶ Δομοκοῦ)

Ἡ Θεσσαλιώτις πρὸς βορρᾶν μὲν ἀφορίζεται διὰ τῆς πολυτάκτικης ἤδη μνημονευθείσης λοφώδους σειρᾶς ἀπὸ τῆς Πελασγιώτιδος, πρὸς μεσημβρίαν δὲ, ἀφικνουμένη εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν Ἀγραφιωτικῶν ὄρεων, μεταβαίνει καὶ εἰς τὴν βορείαν αὐτῆς πλευρᾶν, πρὸς δυσμὰς δὲ χωρίζεται διὰ τοῦ Πηγνειοῦ ἀπὸ τῆς Ἑστιαιώτιδος, καὶ πρὸς ἀνατολὰς διὰ τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ Ἐνιπέως ἀπὸ τῆς Φθιώτιδος. Τὰ πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς ὄρια αὐτῆς μετεβάλλοντο κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ πρὸς δυσμὰς μὲν ἢ περὶ τὸ στενὸν τῆς Πόρτας χώρα, ἀνήκουσα πρὶν εἰς αὐτὴν, προσετέθη βραδύτερον εἰς τὴν Ἑστιαιώτιδα, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὰ ὄρια αὐτῆς, ἐπι σπουδαιότερον μετεβάλλοντο, καθότι, ἐνῶ ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β'. τῆς Μακεδονίας οὐ μόνον ἢ περὶ τὰ Φάρσαλα χώρα, ἀλλὰ καὶ τὸ Κρόκιον πεδῖον μετὰ τῆς Ἰτώνου καὶ τῆς Ἄλου ἀνήκον εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (Στρ. 9, 433), κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους οὐ μόνον αἱ μνημονευθεῖσαι Φθιωτικαὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἡ Φάρσαλος ὑπήγετο εἰς τὸ Φθιωτικὸν τέλος (Στρ. 9, 432). Ἐν τούτοις, οὐδὲν ἴσως λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς καιρικὰς ταύτας μεταβολὰς τῶν ὄριων, θεωρῶ ὡς δυτικὰ μὲν ὄρια τῆς Θεσσαλιώτιδος τὸν ῥοῦν τοῦ Πηγνειοῦ, ὡς ἀνατολικά δὲ τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ Ἐνιπέως καὶ τὴν παραλλήλως αὐτοῦ ἐκτεινομένην σειρᾶν τοῦ Ναρθακίου.

Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ χώρα αὕτη ἐκαλεῖτο *Αἰολίς*, κατοικουμένη ὑπὸ τῶν Αἰολέων, τῶν ὑποίων πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ἄρνη καταλαβόντες δὲ τὴν χωρὰν οἱ Θεσσαλοὶ αὐτὴν μὲν μετωνόμασαν Θεσσαλιώτιδα, τὴν δὲ Ἄρνην, *Κιέριον* (Στέφ. Βυζ. ἐν λ.) καὶ ὁ μὲν Ὀμηρὸς πόλεις αὐτῆς μνημονεύει τὸ *Τιτάριον*, τὸ Ἄστέριον καὶ τὸ Ὀρμέριον μεταγενέστεροι δὲ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι καὶ τὴν *Φάρσαλον*, τὴν *Πρόεργαν*, τοὺς *Θαυμακοὺς*, τὸν *Φόλλον*, τὰς *Ἰχνας* καὶ τὸ *Εὐθόριον*. Σήμερον δὲ ἡ χώρα αὕτη κατοικεῖται ὑπὸ

Ἑλλήνων γεωργῶν, κατοικούντων εἰς πλεῖστα μικρά χωρία, ἅπαντα τσιφλίκια, ἐκτὸς πολλῶν ἐπὶ τῶν Ἀγραφῶν κειμένων χωρίων· τρεῖς δὲ μόνον μικραὶ κωμοπόλεις παρατηροῦνται καθ' ἅπασαν τὴν ἑκτασιν αὐτῆς, ἡ Καρδίτσα, κειμένη πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς πεδιάδος, τὰ Φέρσαλα πρὸς τὸ ἀνατολικόν, καὶ ὁ Δομοκὸς ἐπὶ τῆς ὄρεινῆς ὄφρους, τῆς ὑπερκειμένης πρὸς μεσημβρίαν τῆς πεδιάδος. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων κωμοπόλεων διαφεύεται καὶ ἡ Θεσσαλιῶτις σήμερον εἰς τρεῖς ὁμωνύμους μοίρας, εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Καρδίτσης, εἰς τὴν τῶν Φερσάλων καὶ τὴν τοῦ Δομοκοῦ. Καὶ αὗται μὲν ἔχουσι τὸ ἔδαφος παρεμφορὲς πρὸς τὸ τῆς Πελασγιώτιδος, ἡ δὲ πεδιάς τῆς Καρδίτσης εἶνε πηλωδεστέρα καὶ παχυτέρα ἐκείνων, ἔχουσα καὶ μεγάλας ἐκτάσεις διηνεκῶς ὑδατοκλύστους, ὡς ἐν τῇ χωρογραφίᾳ ἐρρέθη· προϊόντα δὲ αὐτῆς εἶνε ὁ καπνός, ὁ ἀραβόσιτος, ὁ βάμβαξ, τὸ σιγάμιον, ὁ ἐρέβυνθος, ἡ σταφυλὴ καὶ ἄλλα τινά· τρέφει δὲ ἡ πεδιάς αὕτη καὶ ἀγέλας πολλὰς ἵππων, βοῶν καὶ βουβάλων καὶ προβάτων. Αἱ δὲ σχέσεις τῶν χωρικῶν πρὸς τοὺς ἰδιοκτητάς ἐν μὲν τῇ πεδιάδι τῶν Φερσάλων καὶ τοῦ Δομοκοῦ εἶνε αἱ αὐταὶ ὡς καὶ ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ, ἐν τοῖς περὶ τὴν Καρδίτσαν χωρίοις ὅμως ὁ μὲν κύριος λαμβάνει τὸ τρίτον τοῦ εἰσοδήματος ἐλεύθερον πάσης δαπάνης, τὰ δὲ δύο τρίτα ὁ χωρικός, ὅστις ὅμως ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ καὶ πάσας τὰς δαπάνας τὰς πρὸς καλλιέργειαν καὶ συγκομιδὴν τῶν προϊόντων. Τὸ δὲ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας προϊόν ἀνήκει καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ, εἰς τὸν χωρικόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν κατοίκων τῶν δύο Θεσσαλικῶν πεδιάδων διαφέρει· καὶ οἱ μὲν τῆς Πελασγιώτιδος εἶνε εἰρηνικώτεροι, δειλότεροι, φιλεργότεροι, ἀσθενέστεροι τὸ σῶμα καὶ μᾶλλον ἐπιβρῆπεις πρὸς εὐκοσμόν τινα καὶ πολιτισμένον βίον· εὐτολμότεροι δὲ καὶ εὐσωμότεροι καὶ ὑγιέστεροι ἐκείνων εἶνε οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλιῶτιδος, βέποντες μᾶλλον εἰς τὰ ἔργα τοῦ πολέμου ἢ τῆς εἰρήνης, καὶ συχνάκις ἐπανεστῆσαν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν κυρίων των, ἐπιδείξαντες ἱκανὴν γενναϊότητα καὶ ἀνδρείαν.

Εἶνε δὲ ἀριστοὶ ἵπποδαμασταί, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι αὐτῶν πρόγονοι, καὶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην σωμασκήαν καλῶς ἐξηρητισμένοι, καθότι ἐν τῇ ἐκ τῆς ἐργασίας ἀναπαύλας αἱ μόναι αὐτῶν παιδιαὶ εἶνε τὸ ἄλμα, ἢ δισκοβολή, ἢ πάλη καὶ εἴ τι ἄλλο ἀνδρικὸν γύμνασμα. Καὶ κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν δὲ διαφέρουσιν οἱ κάτοικοι τῶν δύο πεδιάδων· καὶ οἱ μὲν τῆς Πελασγικῆς πεδιάδος βρακοφοροῦσι καὶ περιδένουσι τὴν κεφαλὴν αὐτῶν καθάπερ οἱ Τούρκοι, οἱ δὲ τῆς Θεσσαλιώτιδος φέρουσι χιτῶνα μὲ ἱμάντα κατὰ τὸ μέσον τοῦ σώματος· τὸν δὲ χειμῶνα ἐν καιρῷ δριμύος ψύχους καλύπτονται ὑπὸ μελαινῆς διφθέρας, διὸ καὶ *καραγκούρηδες* ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπικαλοῦνται. Καὶ ἡδύνατο μὲν ἴσως νὰ ἀποδώσῃ τις τὰς παρατηρουμένας διαφορὰς μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν δύο πεδιάδων εἰς τὴν ὀλιγωτέραν πίεσιν, ἣν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλιώτιδος ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς, συνοικισθεὶς, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ, ἀλλ' ἴσως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο καὶ ἡ ἀνάμιξις τοῦ Ἀλβανικοῦ στοιχείου μετὰ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλιώτιδος, ὅπερ ἐποικῆσαν ἐνταῦθα κατὰ τὴν 14^{ου} ἑκατονταετηρίδα, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐρρήθη, ἐτράπη μὲν μετ' ὀλίγον νοτιώτερον, ἐγκατασταθὲν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, Ἀττικῇ, Ὑδρα, Σπέτσαις κλπ., κατέλειψεν ὅμως λειψανά τινα ἐνταῦθα ἀπορρόφηθέντα ὑπὸ τοῦ μεγαλειτέρου Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἐξ οὗ συναπετελέσθη κρᾶμα ἐνοῦν τὸ φίλεργον καὶ φιλοπρόδον καὶ φιλόανθρωπον τοῦ Ἑλλήνος μετὰ τοῦ ἀτιθάσου καὶ βιαίου καὶ φιλόρπαγος τοῦ Ἀλβανοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον περὶ τῆς Θεσσαλιώτιδος· μεταβαίνων δ' ἤδη εἰς τὴν τοπογραφικὴν περιγραφὴν τῆς χώρας, δὲν ἔχω δυστυχῶς καὶ ἐνταῦθα νὰ ἀριθμῆσω ἢ μικρὰ καὶ ἄσημα χωρία, καὶ, ὅπως καταστῆ εὐκολωτέρα ἢ ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου ἀντίληψις, θὰ ἀκολουθήσω τὸν ῥοῦν τῶν ποταμῶν, σημειῶν τὰ ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων αὐτῶν εἰς μικρὰν ἢ μείζονα ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν κείμενα σπουδαιότερα χωρία, καθότι κρίνω περιττὸν νὰ καταγράψω ἅπαντα. Ἀρχομαι δὲ ἀπὸ τοῦ δυτικωτέρου πο-

ταμοῦ τῆς Θεσσαλιώτιδος, τοῦ τῆς Πόρτας. Καί κατὰ μὲν τὸν ὄρεινόν αὐτοῦ ῥοῦν ἐπὶ τῆς ἀποτόμου δεξιᾶς αὐτοῦ ὄχθης κείνται ἐν τῷ στενῷ τῆς Πόρτας τὰ χωρία *Βετερρίκος, Περτούλι* (Βλαχοχώρια), *Τότρα, Δραμίτσι, Πόρτα Παραγιά*, ἐν δὲ τῷ πεδινῷ αὐτοῦ ῥοῦ, τὰ χωρία *Πολιάνα, Γχορτοί, Δούσιχο, Βαρμπόπ, μεγάλα Καλύβια, Μισδάρι* (παρὰ τὸν Πηνεῖον), καί τινα ἄλλα. Εἶνε δὲ ἡ περὶ τὸ στενὸν τῆς Πόρτας χώρα ὅτι τερπνὸν καὶ χαρίεν ἐνέχει ἡ Θεσσαλικὴ γῆ. Συνηρεφεῖς γήλοφοι ἐπαλλάσσουσι μετὰ τερπνοτάτων κοιλάδων, διαυγῆ ῥύακια ἀρδεύουσιν εὐχλόους λειμῶνας, σκιαζομένους ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ φυλλώματος ποικίλων δένδρων. Καθόσον δὲ προβαίνει τις εἰς τὸ στενὸν, ἡ χώρα καθίσταται ἀγριωτέρα καὶ στενωπῆ, καί, ἀνελισσομένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, φέρεται πορρωτέρω ἐν αὐτῷ, ἐνθα ἀναπτύσσεται ἐν ὄλῃ αὐτῆς τῆ μεγαλοπρεπεῖα ἡ ὄρεινὴ χώρα τῆς Πίνδου. Διὰ τοῦ στενοῦ τούτου φέρεται ἡ συντομωτέρα ὁδὸς ἐκ τῆς Ἀμβρακίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν· δι' αὐτῆς κατέλθεν ὁ μετὰ τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Φλαμινίου συμπράττων βασιλεὺς τῶν Ἀθαμάνων Ἀμύνανδρος· δι' αὐτῆς ἐπειράθη νὰ διαβῆ Φίλιππος ὁ Γ', πορευόμενος κατὰ τῶν ἐπαναστάντων Ἀθαμάνων, ἀλλὰ, μὴ δυναθεὶς νὰ ἐκβιάσῃ τὴν δίοδον, ἐπανεκάμψε (Λιβ. 32, 15, 38, 2)· δι' αὐτῆς κατέλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐξ Ἀμβρακίας ὁρμώμενος ὁ ὑπάτος Μάρκιος Φίλιππος (44, 4), καὶ δι' αὐτῆς τέλος κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν διέρχοντο οἱ ἡγεμόνες τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κατὰ τοὺς πρὸς τοὺς δεσπότας τῆς Θεσσαλίας πολέμους αὐτῶν. Καὶ λείψανα μεσαιωνικῶν τειχῶν πρὸς ὀχύρωσιν τοῦ στενοῦ παρατηροῦνται εἰσέτι ἐν αὐτῷ. Ἐνταῦθα κείνται καὶ ἡ κατὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν γνωστὴ *Παραγία τῆς Πόρτας* (παρὰ τὸ χωρίον *Πόρτα Παραγιά*), τρισυπόστατος Βυζαντινὴ βασιλική, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸ περιεργότερον κατὰ τὴν Ἑλλάδα σωζόμενον οἰκοδόμημα ἀπὸ τοῦ 14^{ου} αἰῶνος μ. Χ. Ἐπὶ τῆς εἰκονοστάσεως ὑπάρχουσι δύο ἐκ Μωσαϊκοῦ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου φυσικοῦ μεγέθους, κεί-

μειναι ἐκατέρωθεν τῆς ὠραίας πύλης κατ' ἀντίστροπον διάταξιν τῆς ἐν τοῖς λοιποῖς ναοῖς ἐπιζομένης, καθότι ἡ μὲν τοῦ Χριστοῦ κεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ, ἡ δὲ τῆς Παναγίας πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἐξερχομένου ἐκ τοῦ ἁγίου βήματος. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ ἐπικέχεται πραότης σπανίως ἀπαντῶσα εἰς τὰς Βυζαντινὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, ἐλάσσοнос δὲ ἀξίας εἶνε ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου. Κάτωθεν τῆς Παναγίας τῆς Πόρτας κεῖται ἐντὸς δάσους δρυῶν καὶ φιλυρῶν ἡ μονὴ τοῦ *Δουσίκου* εἰς μνήμην τοῦ Σωτῆρος, ἥτις, ἀνεγερθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Νεοφύτου, ἀμφοτέρων μητροπολιτῶν τῆς Ἀκρίσσης κατὰ τὰ μέσα τῆς 16^{ης} ἑκατονταετηρίδος, ἦτο ἐπὶ ἰκανὸν χρόνον πλουσιωτάτη. Τὰ 300 αὐτῆς δωμάτια κατωκοῦντο μέχρι τοῦ 1823, ὅτε ὁ Ἀλβανὸς Σούλτσιος Κόρτσης λεηλατήσας αὐτὸ, τῶν μὲν μοναχῶν πολλοὺς ἐφόνευσε, διήρπασε δὲ πᾶν πολύτιμον σκεῦος ἐν αὐτῷ εὐρισκόμενον, καὶ τὴν λαμπρὰν βιβλιοθήκην ἐκ 3,000 τόμων, ἐν οἷς καὶ πολλὰ χειρόγραφα ἐπυρπόλησεν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τραῦμα τοῦτο ἡ μονὴ ἐξηκολούθησε νὰ ἀκμάζῃ, ἔχουσα καὶ σήμερον ἐκ τῶν κτημάτων τῆς σπουδαῖον εἰσόδημα. Καὶ πρὶν μὲν τὸ μοναστήριον ἦτο ἐνοριακόν, ἐσχάτως δὲ πατριαρχικῆ διαταγῇ ἐγένετο σταυροπηγιακόν. Καὶ ἡ μὲν θέσις αὐτοῦ δὲν ἔχει τὴν ἰσχυρότητα τῶν Μετεώρων, ἀλλ' οἱ ἰδρυταὶ αὐτοῦ ἐφρόντισαν διὰ τῆς τέχνης νὰ καταστήσωσιν ὀχυρώτατον τὸ οἰκοδόμημα, περιβαλόντες αὐτὸ διὰ τείχους πενήκοντα ποδῶν ὕψους, ἐνθα οὐδεμία πύλη παρατηρεῖται, ἀλλὰ μόνον πολὺ ὑψηλὰ δύο ὀπαί, δι' ὧν καταρρίπτονται αἱ κλίμακες ἢ τὸ δικτυωτὸν πλέγμα πρὸς ἀνοδὸν τῶν ἐπισκεπτομένων. Παρὰ δὲ τὸ μνημονευθὲν χωρίον *Βαρμπόπ*, ἐπὶ τινος λόφου *Μακρὸν* καλουμένου, παρατηροῦνται ἐρείπια ἐλληνικῶν τειχῶν, ἴσως τῆς ὑπὸ Λιβίου μνημονευομένης *Φήκης*, καταληφθεῖσης ὑπὸ τοῦ Ἀμυνάνδρου κατὰ τὴν διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πόρτας εἰς τὴν Θεσσαλίαν κάθοδον.

Παρὰ δὲ τὴν Πολιάναν ἐπὶ τινος λόφου παρατηροῦνται τὰ ἐρείπια ἀρχαίων τειχῶν, ἴσως τῆς ὑπὸ τοῦ Λιβίου κατὰ τὰ μέρη

ταῦτα ἀναφερομένης *Σιλάνης* (36, 13). Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ *Μισδᾶνι* παρατηρεῖται ἐν τῷ ναῷ ἐπιτύμβιος λίθος μετ' ἐπιγραφῆς.

Παρά δὲ τὸν Πάμισον κείνται τὰ χωρία, *Μουσαῖκι*, *Μπελέτσι*, *Ῥαψίστα*, *Φανάρι*, *Καπᾶ*, *Μαυρομμάτι*, *Λοξάδα*, *Πολιουράκι*, *Πιτσερί*, *Καρδιτισομάγουλα*, *Βάναρι*, *Ῥάκοβο*, *Μακρηχώρι*, *Βελέσι*, *Παραπράστινα*, *Κοσκινᾶ*, *Καλογριανᾶ*, *Σερβετᾶ*, τὰ τελευταῖα ὀκτὼ περὶ τὸ Κορτίκιον ἔλος καὶ ἄλλα τινά. Καὶ τὸ μὲν Μουσαῖκι κεῖται ἐντὸς κοιλάδος, περιβαλλομένης ἑκατέρωθεν ὑπὸ δύο συνηρεφῶν παραφυάδων τῶν Ῥαγάφων· ἐξ αὐτοῦ ἄγει ἐτέρα στενωπὸς ἀπότομος καὶ τραχεῖα ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἀθαμανίαν καὶ Ἡπειρον (Λίβ. 32, 15)· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ πρὸς δυσμᾶς τῆς κοιλάδος ὑψουμένου λόφου, ἐπὶ τῆς καλουμένης Ἐπισκοπῆς, ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ὀχυρᾶς πόλεως τῶν *Γόμφων*· ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ περισωζόμενα λείψανα εἶνε ἄσημα, ἀποκομισθέντων τῶν λίθων καὶ τῶν σπονδύλων τῶν κίωνων εἰς τὰ πέριξ χωρία, ἔνθα παρατηροῦνται· ἀλλὰ καὶ τὰ μεσαιωνικά λείψανα τῆς ἐνταῦθα κειμένης πόλεως, ἐν ἧ ἠδρευε καὶ ἐπίσκοπος (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Ἐπισκοπή), εἶνε μικρὰ καὶ ἄσημα. Ἐπιγραφή δέ τις, εὐρεθεῖσα ἐν τῷ παρακειμένῳ χωρίῳ Ῥαψίστα, διδάσκει, ὅτι ἡ προστάτις θεότης τῶν *Γόμφων* ἦτο ὁ *Κάρπιος Διόνυσος*, καθότι τὸ ὄνομα τοῦ ἱερέως αὐτοῦ ἀναφέρεται παραλλήλως μὲ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔτους (Βουρ. ἀρχ. Γεωγρ. ἑλλ. 54). Οἱ *Γόμφοι* κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀμυνάνδρου μετὰ τὴν *Φήκην*· τὸν δὲ *Καίσαρα* ἐρχόμενον ἐκ τοῦ *Αἰγινίου* δὲν ὑπεδέχθησαν οἱ κάτοικοι κλείσαντες τὰς πύλας· ἀλλ' ὀλιγόωρος προσβολὴ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσι καὶ νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τοὺς κεκμηκότας καὶ ὑπὸ δεινοῦ τινος νοσήματος κατατρυχομένους στρατιώτας τοῦ *Καίσαρος* νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, ἔνθα οὐ μόνον τροφὴν ἀρκοῦσαν εὔρον κατὰ *Πλούταρχον*, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοσήματος παραλόγως ἀπηλλάγησαν· ἀφθόνῳ γὰρ ἐνέτυχον οἴνῳ, καὶ πίνοντες ἀνέδην, εἶτα χρώμενοι κώμοις καὶ βακ-

χεύοντες ἀνά τὰς ὁδοὺς ἐκ μέθης, διεκρούσαντο καὶ παρήλαξαν τὸ πάθος εἰς ἕξιν ἐτέραν τοῦ σώματος μεταπεσόντος.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀκρωρείας, τῆς ὑψουμένης πρὸς ἀνατολὰς τῆς κοιλάδος τοῦ Μουσακίου, κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Φανάρει*, ὅπερ, κείμενον ἐν θέσει ἀπόπτω, καθίσταται ἔτι καταφανέστερον εἰς τὸν ἐκ τῆς πεδιάδος ἐρχόμενον διὰ τὰ κεκονιαμένα τείχη τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰ φρουρίου. Τὸ χωρίον, μικρὸν καὶ ἄσμηον, κατοικεῖται ὑπὸ 200 οἰκογενειῶν, τῶν πλείονων τουρκικῶν· τὸ δὲ περιβάλλον αὐτὸ βυζαντινὸν φρούριον διατηρεῖται καὶ μέχρι σήμερον λίαν ὄχυρὸν ὡς ἐκ τῆς τοποθεσίας του. Ἐνταῦθα ἤδρευε πρότερον ὁ ἐπίσκοπος Φαναρίου-Φαρσάλων, διαμένων ἤδη ἐν τῇ τελευταίᾳ πόλει. Ἐν τῷ φρουρίῳ παρατηροῦνται ὀρθογώνιοι λίθοι τῶν τειχῶν τῆς ἐνταῦθα κειμένης ἐρμυνης καὶ κλωμακοέσσης Ἰθάμης, πόλεως προομηρικῆς. Ὁ Στράβων, μνημονεύων ταύτης, ὡς ὁμωνύμου τῆς Μεσσηνιακῆς, προσεπιλέγει, ὅτι ἡ Θεσσαλικὴ ὀφείλει νὰ προσφέρηται ἀφαιρουμένης τῆς πρώτης συλλαβῆς, διὸ καὶ *Theuma* καλεῖται ὑπὸ τοῦ Λιβίου (42, 13)· ὑπήγετο δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος ἡ πόλις εἰς τὴν χώραν τῶν Μητροπολιτῶν (τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια μίαν ὥραν μακρὰν τῶν τῆς Ἰθάμης θὰ ἀνεύρωμεν ἐν τῷ Παλαιοκάστρῳ), καὶ ἔκειτο μεταξὺ τεσσάρων φρουρίων, ὡς ἐν τετραπλεύρῳ κειμένων, Τρίκκης τε καὶ Πελινναίου καὶ Γόμφων καὶ Μητροπόλεως (9, 436).

Παρὰ δὲ τὴν Κολοκυνθίαν καὶ τὸν Καλέτσην καὶ τὸν Ῥογόζιον εὐρίσκομεν τὰ χωρία *Παλαιόκαστρον*, *Καλιφῶρι*, *Σέκλιζα*, *Κρύα βρύσις*, *Σελευκὰ*, *Ῥοῦσι*, *Κασνὲς-Μαγοῦλα*, τὴν πολίχνην *Καρδίτσα*, τὰ χωρία *Κουμάδες*, *Μακρυχωρι* (παρὰ τὸ Κορτίκειον ἔλος), *Μῦρος*, *Κορτεσ—μαγοῦλα*, *Γοργοίτες*, *Μάρκον*, καὶ βορειότερον πάντων τὸ *Κορτίκι* πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὁμωνύμου ἔλους. Καὶ ἐν μὲν τῷ Παλαιοκάστρῳ ἔκειτο κατὰ τινα ἐπιγραφὴν, εὐρεθεῖσαν ἐνταῦθα, ἔνθα ἀναγινώσκειται ἡ πόλις Μητροπολιτῶν, ἡ ἀρχαία πόλις *Μητρόπολις* διάφορος τῆς ἐν τῇ Πελασγιώτιδι κειμένης ὁμωνύμου· συνφάσιθι δὲ κατ' ἀρχὰς ἐκ

τριῶν πολιχνίων ἀσημάντων, ὕστερον δὲ καὶ ἕτερα προσελή-
φθησαν, ἐν οἷς καὶ ἡ Ἰθώμη. Ἐλατρεύετο δὲ ἐν αὐτῇ ἡ Ἀφρο-
δίτη μὲ θυσίαν ὑῶν (Στρ. ὡς ἀν.)· μὲ τὴν λατρείαν δὲ ταύτην
φαίνεται συσχετιζόμενον ἀνάγλυφόν τι ἐν Παλαιοκαστρῷ ὑπὸ
τοῦ Λῆκ ἀνευρεθέν. Γυνὴ ποδῆρη χιτῶνα φέρουσα κάθηται ἐπὶ
θώκου κρατοῦσα σκῆπτρον· κατέναντι αὐτῆς ὑψοῦται ὄρος, εἰς
τοὺς πόδας τοῦ ὁποίου ἵσταται ἀνὴρ προσλιπαρῶν καὶ δεόμε-
νος· ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἵστανται ἄλλοι ἄνδρες, ἐξ ὧν
ὁ εἷς κρατεῖ ἐν ταῖς χερσίν ὓν· ἔκειτο δὲ ἡ πόλις οὐχὶ ἐπὶ λό-
φου, ὡς ἅπασαι σχεδὸν αἱ ἀρχαῖαι πόλεις, ἀλλ' ἐν τῇ πεδιάδι,
τὰ δὲ λείψανα τῶν τειχῶν αὐτῆς, ὡς καὶ διάφοροι ἐπιγρα-
φαὶ καὶ ἀνάγλυφα, ἅτινα ὁ Λῆκ ἀνεῦρεν ἐν τῷ τόπῳ, κατε-
στράφησαν τὰ πλείεστα ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς
ἀρχαίας πόλεως παρατηροῦνται λείψανα ἐτέρου τείχους, ὅπερ ὁ
μὲν Λῆκ ἀποδίδει εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὁ δὲ Ussing τοποθετεῖ
ἐνταῦθα ναὸν τινα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἴσως τῆς Ἀφροδίτης,
καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδίδει ἀρχιτεκτονικά τινα τεμάχια ὀροφῆς, εὑ-
ρεθέντα παρ' αὐτοῦ παρά τινα χριστιανικὸν ναὸν. Ἡ Μητρόπο-
λις ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Φλαμινίου τὸ 198 π. Χ., ὁ δὲ Καῖσαρ
διήλθε δι' αὐτῆς μεταβαίνων ἀπὸ τῶν Γόμφων εἰς τὴν Φάρσα-
λον. Κατὰ τὸν 6^{ον} αἰῶνα μ. Χ. μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἱερο-
κλέους.

Ἡ δὲ *Καρδίτσα*, κειμένη ἐν τέταρτον τῆς ὥρας μακρὰν
τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Καλέντση, κατοικεῖται ὑπὸ Τούρκων
καὶ Ἑλλήνων. Τῶν τελευταίων ὁ πληθυσμὸς, μικρὸς ὢν κατ'
ἀρχὰς διὰ τὰ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως παρεμβαλλόμενα κωλύ-
ματα πρὸς οἰκοδομὴν οἰκιῶν, ἤρξατο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη
νὰ γίνεταί σπουδαιότερος, ἀρθέντος τοῦ κωλύματος καὶ πολ-
λῶν Ἑλλήνων ἐκ τε τῶν παρακειμένων χωρίων καὶ τῆς λοιπῆς
Θεσσαλίας ἐγκλισταμένων ἐνταῦθα ἐμπορίας χάριν. Ἡ Καρ-
δίτσα, κειμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς Θεσσαλιώτιδος καὶ περιβαλλο-
μένη ὑπὸ τῶν μεγαλειτέρων χωρίων αὐτῆς, προώριστα ὅπως
καταστῆ σπουδαία ἐμπορικὴ πόλις, καθότι οὐ μόνον πολλὰ

καὶ ποικίλα προϊόντα παράγει ὁ τόπος, ἅτινα ἀποστέλλονται εἰς τὸν μόνον λιμένα τῆς Θεσσαλίας, τὸν Βόλον, ἀλλὰ καὶ εἰσαγωγή ἀποικιακῶν, βιομηχανημάτων καὶ λοιπῶν εἰδῶν ἐνεργεῖται πρὸς χρῆσιν τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλιώτιδος. Καὶ τὸ μὲν ἐμπόριον εἶνε εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ Ὄθωμανοὶ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, εἶνε γεωκτῆμονες, οἱ δὲ ἀπορώτεροι, ὑπάλληλοι τῆς διοικήσεως· εἶνε δὲ ἡ Καρδίτσα ἐδρα ὑποδιοικητοῦ, ὅφ' ἂν ὑπάγονται τὰ χωρία τῆς δυτικῆς Θεσσαλιώτιδος καὶ ἡ χώρα τῶν Ἀγράφων· πνευματικῶς ὅμως οἱ κάτοικοι αὐτῆς καὶ τῶν παρακειμένων χωρίων ποιμαίνονται ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Λαρίσης. Αἱ οἰκίαι τῆς Καρδίτσης εἶνε μικραὶ καὶ πενιχραὶ, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων· χωρίζονται δὲ ἀπ' ἀλλήλων δι' ἀροσίμων γαιῶν καὶ καπνοφυτειῶν, καθιστῶσι σπουδαίαν τὴν ἐκτασιν τῆς πόλεως, ἀριθμούσης ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως ὀλίγους κατοίκους, συμποσομένους περὶ τὰς 7,000, ἐξ ὧν τὰ 3/4 Ἑλληνες. Ἀρχαῖα λείψανα ἐν τῇ Καρδίττῃ δὲν εὐρίσκονται, ἀλλ' οὔτε κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν γίνεται μνηεῖα αὐτῆς· φαίνεται δὲ ἡ πόλις συνοικισθεῖσα μετὰ τὴν Τουρκικὴν κατάρκτησιν. Μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Καρδίτσης κεῖται ἐν τῇ πεδιάδι τὸ περπνότατον δάσος *Παπαράντσα*, ἐν ᾧ τὸ ἔαρ συνέρχονται οἱ κάτοικοι τῶν παρακειμένων χωρίων, συντρώγοντες καὶ συμπίνοντες ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν πυκνοφύλλων δένδρων καὶ παρὰ τὸ κελάρυσμα τῶν ἐν τῷ δάσει ἀναβλυζόντων διαυγῶν ὑδάτων.

Παρὰ δὲ τὸ χωρίον *Κορτίκι*, ἐπὶ φαλακροῦ λόφου ὑπερκείμενου τῆς ἀρισκερᾶς ὄχθης τοῦ Ῥογοζίνου, ἀνευρίσκομεν ἐρείπια ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως καὶ ὄχυράματα μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, κατεσκευασμένα κατὰ μέγα μέρος ἐκ συντριμμάτων τῶν ἀρχαίων τειχῶν, ὧν τὰ λείψανα ἐν τούτοις εἶνε ἱκανῶς σπουδαῖα, ὅπως σχηματίσῃ τις ἰδέαν τῆς ἀρχαίας αὐτῶν διευθύνσεως. Καὶ ἡ μὲν ἀκρόπολις, κειμένη εἰς τὸ ὕψιστον τοῦ λόφου, συνίσταται ἐκ λίθων πολυγώνων καὶ ἱκανῶς μεγάλων, ἀνήκουσα ἐπομένως εἰς λίαν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Τὰ τεῖχη αὐτῶν ἔχουσι πᾶχος 8 ποδῶν, συνιστάμενα, ὡς συνήθως, ἐξ ἐσωτερικῆς

καὶ ἐξωτερικῆς πλευρᾶς, τοῦ διαμέσου διαστήματος πληρουμένου ὑπὸ χρώματος καὶ μικρῶν λίθων. Κατωτέρω τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως φαίνονται τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν τῆς κάτω πόλεως, συνιστάμενα καὶ αὐτὰ ἐκ λίθων μεγάλων, ἀλλὰ κανονικωτέρων ἐκείνων. Καὶ ὁ μὲν Λήκ τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν *Λιμνῶν*, τῆς ὁποίας, κειμένης παρὰ τὸ Πελιναῖον, τὰ ἐρείπια ἀνεῦρον ἤδη παρὰ τὸ παλαιὸν Γαρδίκι· ἐγὼ δὲ τοποθετῶ ἐνταῦθα τὸ Ὀμηρικὸν *Τιτάριον*, ὅπερ, μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, καταλέγεται μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Θεσσαλιώτιδος, πλησίον τῆς Ἄρνης καὶ τοῦ Ἄστεριου (Στρ. 9, 439, 435), τῶν ὁποίων, τῆς μὲν πρώτης μετονομασθείσης Κιερίου, τὰ ἐρείπια ἀνευρίσκονται παρὰ τὸν Πύργον Ματαράγκας, δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Κορτικίου, τοῦ δὲ δευτέρου, μετονομασθέντος Πειρεσιῶν, τὰ ἐρείπια ἀνευρίσκονται ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Βλοχὸν λόφου, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς προκειμένης θέσεως. Οὐδόλως λοιπὸν ἀπίθανον τὰ παρὰ τὸ Κορτίκι ἐρείπια νὰ ἀνήκωσιν εἰς τὸ Τιτάριον, κληθέν οὕτω κατὰ Στράβωνα διὰ τὸ λευκόγεων τῆς χώρας, ἐφ' οὗ ἔκειτο, ὅπερ καὶ σήμερον παρατηρεῖται ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος λόφῳ.

Παρὰ δὲ τὰς ὄχθας τοῦ *Σοφᾶδιτικου* (Ὀνοχώνου) κεῖνται τὰ χωρία *Δραρίστα*, *Χαλαμπρέζι*, *Τσιαμάσι*, *Κουφανάτες*, *Φίλια*, *Ζαρχανᾶτες*, *Ἄρωγι*, *Σοφᾶδες*, *Μασκλοῦρι*, *Πύργος Ματαράγκας*, *Ματαράγκα*, *Καλυβάκια*, *Παλαμᾶ* καὶ λ. Τῶν χωρίων τούτων πολλὰ εἶνε τὰ μεγαλείτερα τῆς Θεσσαλιώτιδος καὶ ἐν γένει τῶν τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας. Καὶ οἱ μὲν *Σοφᾶδες* κατοικοῦνται ὑπὸ 300 οἰκογενειῶν, ἡ δὲ *Ματαράγκα* καὶ τὸ *Παζαράκι* ὑπὸ 150, καὶ ὁ *Παλαμᾶς*, τὸ μέγιστον πάντων, ὑπὸ 600 περίπου, ἐξ ὧν τινες μὲν γεωργοῦσιν, ἄλλοι δὲ μετέρχονται ἄλλας ἐργασίας, καθότι αἱ γαῖαι τοῦ χωρίου δὲν ἐπαρκοῦσιν εἰς τὸν μέγαν πληθυσμὸν του. Εἶνε δὲ οἱ κάτοικοι τῶν εἰρημένων χωρίων οἱ ὑγιέστεροι, εὐσωμότεροι καὶ τολμηρότεροι ἀπάντων τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Καὶ εἰς μὲν τὸ *Μασκλοῦρι* τελεῖται κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου σπουδαία ἐμπο-

ρική πανήγυρις, τῆς ὁποίας μνεΐαν ποιεΐται καὶ ὁ Pierre Gylle ἐν τῇ περιηγήσει του, ἐπιλέγων, ὅτι ὑπῆρχον εἰσέτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Θεσσαλίᾳ αἱ φαρμακεύτριαι τῶν ἀρχαίων χρόνων φαίνεται δὲ ὁ περιηγητὴς ἐκλαβὼν ὡς τοιαύτας τὰς περιπλανωμένας Ἀθιγγανάς προφήτιδας, ὧν βρΐθει καὶ μέχρι σήμερον ἡ Θεσσαλικὴ γῆ (de Bosphor. Thrac. 11, 16.).

Παρά δὲ τὸ χωρίον Πύργον Ματαράγκας, ἐπὶ τινος λόφου ἀνυψουμένου ἐκ τῆς πεδιάδος, ἀνευρίσκομεν τὰ ἐρεΐπια τοῦ μνημονευθέντος ἤδη Κιερίου, ὀνομαζομένου πρὶν Ἄρνης (Στέφ. Βυζ. ἐν λ.), τὴν ὁποίαν λίαν ἀτόπως τινὲς τῶν νεωτέρων τοποθετοῦσιν ἐν τῇ Μαγνησίᾳ, καθότι, ἐκτὸς τοῦ Στεφ. Βυζαντίου, καὶ ὁ Στράβων ῥητῶς λέγει, ὅτι ἡ Ἄρνη ἀνῆκεν εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (9, 435). Καὶ ὁ Θουκυδίδης δὲ λέγει ἐν τῷ προοιμίῳ, ὅτι οἱ Βοιωτοὶ κατῆλθον εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀναστάντες ἐξ Ἄρνης ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν ἢ δὲ ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Πύργον λόφου θέσις τοῦ Κιερίου ἐθεβαϊώθη ἐκ τινος ἐπιγραφῆς, εὐρεθείσης ἐν τῷ τόπῳ ὑπὸ τοῦ Λήκ, ἧς καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμνήσθη, καὶ ἐν ἧ μνεΐα γίνεται διενέξεώς τινος περὶ ὁρίων μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ Κιερίου καὶ τῶν πρὸς νότον ὁμῶρων αὐτῶν κατοίκων τῆς Μητροπόλεως, ἧς τὴν τοποθεσίαν ἀνεύρομεν ἐν τῷ 3 ὥρας ἀπέχοντι Πηλαιοκάστρῳ. Περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς πόλεως ἐλάχιστον γνωρίζομεν· φαίνεται ὁμως αὕτη ἐκ τῆς πληθούς τῶν ἀνευρισκομένων νομισμάτων οὔσα σπουδαία καὶ πολυάνθρωπος.

Παρά δὲ τὸν Ἀπιδανὸν καὶ τὰ παραποτάμια αὐτοῦ (πηγὰς Βελισσιωτῶν, Βρυσιῶν καὶ Κτουρίου) κεΐνται τὰ χωρία Βελισσιῶται, Σκάρμιτσα, Ἀγόργιαννη, Μπαλαμπαρλί, Μασλί, Πασαλί, Κοκλόμπα, Γιακαρόμπα, Βαρδαλί, Τσιφλάρ, Τσιόμπα, Βικριλέρ, Βρυσιὰ, Ρίζι, ἢ πολίχνη Φέρσαλα, τὰ χωρία Τσιάχματ, Χατοῆ—Ἀμάρ, Τακτὰ Κιουπρισί, Διμερλί, Σιμικλί, Λαποχώρι, Σοῦπι, Βαλταλάρ, Ἐρμίτς, Γιανρίκι, Κοσπριτσι, Καραλάρ, καὶ ἄλλα τινὰ, ἐξ ὧν τὰ μὲν πρῶτα 14 κεΐνται νοτιώτερον τῶν Φερσάλων, διαίρρέομενα ὑπὸ

τῶν παρὰ τοὺς Βελισσιότας καὶ Βρυσιά ἀναβλυζόντων ὑδάτων, καὶ πλησιάζοντα εἰς τὰς ὑπωρεῖς τῶν λόφων τοῦ Δομοκοῦ, τὰ δὲ ἕτερα δώδεκα, διαρρέεμενα ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἀπιδανοῦ καὶ τῆς Ὑπερείας κρήνης, κείνται δυτικώτερον τῶν Φαρσάλων.

Καὶ πρῶτον μὲν περιγράψω τὴν σπουδαίαν καὶ ἀνθοῦσαν καὶ ἰσχυρὰν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πόλιν *Φάρσαλον*, νῦν δὲ μικρὸν καὶ ἄσημον καὶ ῥυπαρὸν χωρίον Φέρσαλα. Ἡ πόλις αὕτη ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρῶτον μετὰ τὰ Μηδικὰ· ἀλλὰ, λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν τὸ ὄχυρόν καὶ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως αὐτῆς, τὴν εὐφορίαν τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν πεδίου καὶ τὰ μέχρι τοῦ νῦν περισσώζόμενα λείψανα τειχῶν Κυκλωπείων, ἀνήκοντα εἰς τὴν προομηρικὴν ἐποχὴν, ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῆ, ὅτι προὔπῆρχεν ἐνταῦθα ἡ πόλις, φέρουσα ἴσως κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους ἕτερον ὄνομα. Ὁ Λῆκ καὶ τινες ἄλλοι τῶν περιηγητῶν παραδέχονται κειμένην ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Φερσάλων τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἀχιλλέως *Φθίαν*, τεκμαιρόμενοι τοῦτο καὶ ἐκ τῆς παρὰ τὴν Φάρσαλον τοποθεσίας τοῦ Θετιδείου, ἱεροῦ τῆς μητρὸς τοῦ Ἀχιλλέως Θετίδος (Στρ. 9, 431). Τὸ ὄνομα τῆς παναρχαίας αὐτῆς πόλεως, ἐκλείψαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἱστορικοὺς χρόνους, ἀνεφάνη παραδόξως κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Φερσάλων, ἐπικαλουμένου ἐξάρχου πάσης Φθίας. Παραδεχόμενος δὲ καγὼ τὴν ἰδέαν τοῦ Λῆκ ὡς ἀπλῆν μόνον ὑπόθεσιν καὶ μὴ βασιζομένην ἐπὶ οὐδενὸς σαφοῦς δεδομένου, προχωρῶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Φερσάλου. Ἡ πόλις αὕτη, διὰ τῆς ἐπιρροῆς διασήμεων τινῶν γενῶν, συγγενῶν τῶν Ἀλευαδῶν καὶ τῶν Σκοπαδῶν, ἐφθασε ταχέως εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ εὐμερίαν, ἀμιλλωμένη περὶ τῶν πρωτείων μὲ τὰς ἐπίσης ἰσχυρὰς καὶ ἀκμαζούσας κατὰ τὴν Θεσσαλίαν πόλεις, τὴν Λάρισσαν καὶ τὰς Φεράς. Ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν πολιτῶν τῆς κατέστη παραδειγματικὴ (Ἀθ. 12, 527. Ξεν. Ἑλ.), καὶ ὁ πλοῦτος αὐτῶν εἴλκυεν ἐκ τῆς μεσημβρινωτέρας Ἑλλάδος διασήμεους γλύπτας καὶ ἀρχιτέκτονας

ὡς καταδείκνυται ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ γλυπτικῶν εὐρημάτων, τῶν ὁποίων ἐν τελειοτάτῃ τέχνῃ, παριστῶν δύο γυναικείας μορφὰς κρατούσας ἐν ταῖς χερσὶν ἄνθη, μετακομίσθη ὑπὸ τοῦ Heuzey εἰς τὸ Λοῦβρον τῶν Παρισίων (Mis. en Maced. Πίν. 13, 14)· ἔκειντο δὲ ἐν τῇ πόλει, ὡς ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν γίνεται δῆλον, οἱ ναοὶ τοῦ Σωτῆρος Διὸς, τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Πειθοῦς Ἀφροδίτης (Heuz. ὡς ἀν.). Τὸ πολίτευμα τῆς Φαρσάλου ἦτο ὀλιγαρχικόν, ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ ὀλιγαρχία δὲν ἐστασίαζε πρὸς ἑαυτὴν, ὡς ἐν ἄλλαις Θεσσαλικαῖς πόλεσι, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (πολιτ. 5, 5) παράδειγμα ὁμονοοῦσης ὀλιγαρχίας ἀναφέρει τὴν ἐν Φαρσάλῳ πολιτείαν· ὡς ἐκ τοῦ ὀλιγαρχικοῦ τῆς δὲ πολιτεύματος, ἡ πόλις ἀπέκλινε πρὸς τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ τὰς μὲν περιπετείας τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καθόσον εἶνε γνωσταί, ἐκτενῶς ἐξέθεσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ· κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Πλινίου ἡ πόλις ἦτο ἐλευθέρα, ἀνακηρυχθεῖσα τοιαύτη διὰ τὴν παρ' αὐτὴν συγκροτηθεῖσαν διάσημον μάχην μεταξὺ Πομπηίου καὶ Καίσαρος, καθ' ἣν ἐνίκηθη μὲν ἐκεῖνος, κατελύθη δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ δημοκρατία, περιβληθέντος τοῦ Καίσαρος ἰσόβιον δικτατορικὴν ἐξουσίαν. Καὶ ἡ μὲν μάχη συνέβη τὴν 9 Αὐγούστου τοῦ 48^{ου} ἔτους π. Χ., τὸ δὲ πεδίον αὐτῆς, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἀππιανοῦ, ἦτο ἡ μεταξὺ τῆς Φαρσάλου καὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Ἐνιπέως ὄχθης ἐκτεινομένη δίωρος πεδιάς. «Ἐκεῖ, λέγει ὁ ἀγαθὸς Πλούταρχος, ὄπλα συγγενικά καὶ τάξεις ἀδελφαὶ καὶ κοινὰ σημεῖα καὶ μιᾶς πόλεως εὐανδρία τσαύτη καὶ δύναμις αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν συνέπιπτε ἐπιδεικνυμένη τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὡς ἐν πάθει γενομένην τυφλὸν ἐστὶ καὶ μανῶδες». Καὶ ὁ μὲν Πομπηῖος, ἄγων 40000 ἀνδρῶν καὶ κατερχόμενος ἐκ τῆς Λαρίσσης, διέβη τὸν Ἐνιπέα καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Φαρσάλου πεδιάδα, κατάντικρυ δὲ αὐτοῦ παρέταξεν ὁ ἐκ τῆς Μητροπόλεως ἐρχόμενος Καῖσαρ τοὺς 22000 στρατιώτας του, οἵτινες, ἐλαττούμενοι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τοῦ Πομπηίου,

ἦσαν ὅμως ἀνώτεροι τούτων κατὰ τὴν καρτερίαν καὶ τὸ θάρρος καὶ τὴν πειθαρχίαν, ὡς ἐγγηράσαντες εἰς τὰς μάχας, ἀς συνεκρότησεν ὁ δαιμόνιος αὐτῶν στρατηγὸς κατὰ τὸν Γαλατικὸν πόλεμον· διὸ καὶ ἀρξαμένη ἡ μάχη δὲν ἐβράδυνε νὰ κριθῆ ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος. Μετὰ ψευδῆ τινα ἔφοδον, ἣν ἐποίησε τὸ ἐν τῇ δεξιᾷ πτέρυγι παρατεταγμένον ἀσθενὲς ἵππικὸν αὐτοῦ, ἀντεπεξῆλθε γαῦρον καὶ λαμπρὸν τὸ ἵππικὸν τοῦ Πομπηίου, καὶ ἔτρεψε μὲν ἐκεῖνο εἰς φυγὴν, ἀλλ' ἐνέπεσεν ἀπροσδοκῆτως εἰς τὰς ἐπιτεταγμένας σπείρας τοῦ Καίσαρος, συνισταμένας ἐκ τῶν ἀρίστων στρατιωτῶν αὐτοῦ, οἵτινες «οὐκ ἀκοντίσμασι χρώμενοι τοῖς ὕσσοις, ὥσπερ εἰώθησαν, ἀλλὰ τῶν ὄψεων ἐφιέμενοι καὶ τὰ πρόσωπα συντιτρώσκοντες, ὑπὸ Καίσαρος δεδιδαγμένοι τοῦτο ποιεῖν», δὲν ἐβράδυναν νὰ τρέψωσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς «νέους καὶ κομῶντας ἐπὶ κάλλει καὶ ὥρα» ἵππεις τοῦ Πομπηίου, ἐνῶ ἤδη καὶ ἰσχυρὰ προσβολὴ τοῦ κέντρου τοῦ Καίσαρος ἔφερεν εἰς ἀποσύμβασιν τὸ κέντρον τοῦ ἀντιπάλου του. Ἡ φυγὴ ἦτο γενικὴ· τὸ ὄχυρόν στρατόπεδον τοῦ Πομπηίου ἠλώθη, αὐτὸς δὲ μόνος καὶ κατηφῆς ὑπεχώρησε πρὸς τὴν Λάρισσαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ Τέμπη, ἐνθα ἀκαταβαλὼν ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα, δεδιψηκῶς ἔπιπε τοῦ ποταμοῦ καὶ πάλιν ἀναστὰς ἐβάδιζε διὰ τῶν Τεμπῶν, ἄχρις οὗ κατῆλθεν ἐπὶ θάλασσαν», καὶ ἐκεῖθεν κατήχθη εἰς Αἴγυπτον, ἐνθα εὗρεν οἰκτρὸν τέλος.

Καὶ ἐκ τῶν σήμερον δὲ σωζομένων ἐρειπίων τῶν ἀρχαίων τειχῶν τῆς πόλεως εἰκάζομεν, ὅτι αὕτη ἦτο μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος. Ἀρχόμενα τὰ τεῖχη ἀπὸ τῶν πλευρῶν τοῦ ὑπερκειμένου τῆς νέας πόλεως λόφου, ἀνέρχονται μέχρι τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς κειμένου βράχου, ἐνθα ἔκειτο ἡ ἀκρόπολις, ἔχοντα περιφέρειαν ὑπὲρ τὸ ἥμισυ μίλιον. Καὶ ἡ μὲν ἀκρόπολις, κειμένη ἐπὶ ἀπροσίτου καὶ ἐκ φύσεως ὄχυρωτάτου βράχου, δὲν εἶχεν ἀνάγκην πανταχοῦ τεχνητῆς ὄχυρώσεως, διὸ καὶ μόνον ἐκεῖ, ἐνθα ὁ βράχος καταπίπτει, ἀνευρίσκομεν ἐρείπια τῶν ἀρχαίων τειχῶν συνιστάμενα ἐκ μεγάλων καὶ πολυ-

γώνων λίθων· ἐνταῦθα δὲ παρατηροῦνται εἰσέτι καὶ δύο πύ-
 λαι, ὧν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διάταξις εἶνε λοξὴ πρὸς τὰ ἀριστερὰ,
 ὡς ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Λιμναίας. Παρὰ τὴν ἐτέραν τῶν πυλῶν
 κεῖται πανάρχαιον ὑπόγειον οἰκοδόμημα ἐξ ἐκείνων, ἅτινα οἱ
 μὲν ἀρχαῖοι ἀπεκάλουν *θησαυρούς*, οἱ δὲ νεώτεροι θεωροῦσιν
 ὡς τάφους τῶν ἡγεμόνων. Παρεμφερὲς οἰκοδόμημα ἀνευρίσκει-
 ται καὶ εἰς τὰς Μυκήνας, ὀνομαζόμενον *θησαυρὸς τοῦ Ἀ-*
τρῆως. Τῆς δὲ κάτω πόλεως τῶν τειχῶν τὴν συνέχειαν δύνα-
 ται τις καὶ σήμερον νὰ παρακολουθήσῃ καθ' ἅπασαν τὴν κα-
 τωφέρειαν τοῦ λόφου. Καὶ πρὸς μὲν τὸ δυτικὸν μέρος μικρὸν
 ὑπὸ τὸν βράχον τῆς ἀκροπόλεως ἐξέχει ἕτερον βραχῶδες ἀ-
 κρωτήριο, ὅπερ, καὶ ὄχυρόν ἐκ φύσεως, δὲν περιεβάλλετο ὑπὸ
 τειχῶν· ἀλλ' ἡ μεταξὺ τῶν δύο βράχων κάθεσις ὑπερησπί-
 ζετο διὰ διπλῆς σειρᾶς τειχῶν, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἐξωτερικὴ ἦτο
 πολυγώνου καὶ κυκλωπέας κατασκευῆς, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ, ὑψη-
 λότερον κειμένη, ἀπηρτίζετο ἐκ κανονικῶς τετμημένων καὶ
 καθ' ὀριζοντείους στιβάδας ἐπ' ἀλλήλων τεθειμένων λίθων·
 καὶ ἔτι βορειότερον ταύτης ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπό-
 λεως παρατηροῦνται εἰσέτι μεσαιωνικὰ τείχη· ὥστε εἰς τὸν
 μικρὸν τοῦτον χώρον ἐπιθεωρεῖ τις τὴν ἐπὶ αἰῶνας ἱστορίαν
 τῆς ὄχυρωματικῆς. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῶν τει-
 χῶν τῆς πόλεως παρατηροῦνται τινὲς τῶν μεγίστων πολυ-
 γώνων λίθων, οὓς δύναται τις νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἐρείπια
 Κυκλωπέων τειχῶν. Καὶ πρὸς μὲν τὴν βορειοανατολικὴν γω-
 νίαν τῶν ἀρχαίων τειχῶν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, κεῖ-
 ται ἡ Μητρόπολις τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς πόλεως, ἐπὶ δὲ τῆς
 βορειοδυτικῆς γωνίας ὑπάρχει τουρκικὸν τέμενος, καὶ παρ'
 αὐτὸ δάσος πλατάνων, ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὁποίων ῥέουσιν
 ἄφθονα καὶ διαυγῆ ὕδατα, ἡ κυριώτερα πηγὴ τοῦ Ἀπιδανοῦ.
 Κατὰ δὲ τὴν βορείαν πλευρὰν, ἐνθα κεῖται ἡ σημερινὴ πόλις,
 τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν ἐξηφανίσθησαν, χρησιμεύσαντα εἰς
 κατασκευὴν νεωτέρων κτιρίων· πολλαχοῦ δὲ τῆς νεωτέρας
 πόλεως εἶνε ἐγκατεσπαρμένοι ἀρχαῖοι λίθοι, σπόνδυλοι κιόνων

καί τινα ανάγλυφα, περιγραφέντα ὑπὸ τοῦ Heuzey, ὧν τὸ τελειότατον εὑρίσκεται, ὡς ἤδη ἐρρήθη, ἐν τῷ Λούβρῳ (Heuz. Mis. en Maced.).

Ἡ δὲ νεωτέρα πόλις, κατοικουμένη ὑπὸ 2500 περίπου κατοίκων, ἐξ ὧν οἱ ἡμίσεις Ὀθωμανοί, οὔσα κατὰ τοὺς πρὶν χρόνους πολυανθρωποτέρα, ὑπέστη φοβεράν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν κατὰ 1818 ὑπὸ ἐπιδημίας πανώλους· ἔκτοτε δὲ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ πλέον τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῇ θέσιν, καὶ ἰδίως διὰ τὴν προϊούσαν ἀνάπτυξιν τῆς Καρδίτσης, ἥτις συνεκέντρωσεν ἐν ἑαυτῇ τὸ πλεῖστον τοῦ ἐμπορίου τῆς Θεσσαλιώτιδος. Μόνον δὲ ἡ κατ' ἔτος κατὰ τὴν 15^{ην} Αὐγούστου ἀρχομένη ὀκταήμερος ἐμπορικὴ πανήγυρις δίδει ζωὴν τινα εἰς τὴν πενιχρὰν πόλιν, καὶ ἀναμιμνήσκει τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἐμπορικὴν ἀκμὴν. Ἡ πανήγυρις αὕτη εἶνε μεγαλειτέρα πασῶν τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, ὡς γινομένη ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν συναποτελεῖται ἡ συγκομιδὴ τῶν δμητριακῶν καρπῶν καὶ δίδεται ἐπομένως εὐκαιρία εἰς τὸν γεωργικὸν πληθυσμὸν τῆς Θεσσαλίας, ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς ἐκπονήσεως τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων, ἢ περὶ τῆς ἀγορᾶς πραγμάτων ἀναγκαιούτων αὐτῶν. Τὰ Φέρσαλα εἶνε ἑδρα ὑποδιοικήσεως καὶ Μητροπολίτου ποιμαίνοντος τοὺς κατοίκους τῶν περίξ χωριῶν καὶ τῆς ὄρεινῆς χώρας τῶν Ἀγρᾶφων, μέχρι τοῦ διαμερίσματος τοῦ Πετρίλιου, οὗ τινος οἱ κάτοικοι ὑπάγονται πνευματικῶς, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐρρήθη, ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην τῆς Λαρίσης. Ἐκτὸς δὲ τῆς Φαρσάλου ὁ Στράβων καὶ ὁ Λίβιος ἀναφέρουσι καὶ ἑτέραν πόλιν *Παλαιογράφαιον*, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ θέσις ἀγνοεῖται· ὁ Ληκ ὑποθέτει, ὅτι οὕτως ἀπεκαλεῖτο ἡ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως πόλις κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κατωτέρα καὶ νεωτέρα.

Ἡμίσειαν ὄραν ἀνατολικώτερον τῆς Φαρσάλου κεῖται τὸ μνημονευθὲν ἤδη χωρίον *Ρίτζι*, ἐνθα ἐπὶ τινος πλακῶς, ἐν τῷ βωμῷ τοῦ ναοῦ εὑρισκομένης, ἀναγινώσκειται ἐπιγραφὴ ἐν Θεσσαλικῇ διαλέκτῳ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Heuzey, καὶ ἐν ἣ

ἡ πόλις τῶν Φερσαλίων χορηγεῖ διὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς μετέσχον εἰς τε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας καὶ εἰς τοὺς πολέμους, οὓς ἐπολέμησεν αὐτὴ, τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου εἰς 176 ἄνδρας, ὧν τὰ ὀνόματα ἀγαγραφόμενα ἄνευ ἐθνικοῦ ἐπιθέτου, φαίνονται ἀνήκοντα εἰς τοὺς περὶ τὴν Φάρσαλον πενήστας· ἐχορηγοῦντο δὲ ἐκάστῳ νέῳ πολίτῃ ἐξήκοντα πλῆθρα γῆς, ἐν ταῖς Μακονίαις ταῖς παρὰ τὸ Λουέρχον, αἵτινες φαίνονται οὗσαι αἰ αὐταὶ μὲ τὰς Μάκκαρας χώρας περὶ τὴν Φάρσαλον, μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ Θεοπόμπου ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν Φιλιππικῶν καὶ κατέχουσαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν παρὰ τὸ Ῥίξι γῆν. (Heuz. ὡς ἂν.).

Τρεῖς δὲ ὥρας δυτικώτερον τῆς Φαρσάλου παρὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον Σιμικλι, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Λασποχωρίου, ὑψοῦται λόφος Κτοῦρι καλούμενος, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀναβλύζουσιν ἄφθονα ὕδατα, καὶ φέρων ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐρείπια Κυκλωπειῶν τειχῶν, ἅτινα μόνος ἐκ τῶν περιγητῶν ὁ Heuzey ἐσημείωσε. Τὰ ἐρείπια ταῦτα, κείμενα 60 στάδια μακρὰν τῆς Φαρσάλου, ἐδεικνύοντο ἐπὶ τοῦ Στράβωνος ὑπὸ τῶν Φαρσαλίων ὡς τὰ τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως Ἑλλάδος, ἐνῶ συγχρόνως οἱ Μελιταιεῖς δὲ ἰσχυρίζοντο, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο παρὰ τὴν ἑαυτῶν πέραν τοῦ Ἐνιπέως. Ἄλλοι δὲ οὐδόλως παρεδέχοντο τὴν ὑπαρξίν τοιαύτης πόλεως, νομίζοντες, ὅτι τὸ ὄνομα Ἑλλάς κατὰ τὴν προομηρικὴν ἐποχὴν ἀπεδίδεδο εἰς ἐπαρχίαν μᾶλλον ἢ πόλιν (Στρ. 9, 431)· ὅθεν, μὴ δυνάμενοι νὰ συνταύτισωμεν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐρείπια μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν ἑτέραν τινὰ ὀμηρικὴν πόλιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου λόφου. Ὁ Στράβων ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ λέγει, ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα ἔκειντο μεταξὺ τῶν κρηνῶν Ἑπερείας καὶ Μεσσηδίας. Κατὰ ταῦτα ἡ μὲν Ἑπέρεια εἶνε τὰ ὑπὸ τὸν λόφον ἀναβλύζοντα ὕδατα, Μεσσηδίας δὲ ἑτέρα ἐκεῖ που πλησίον ἀναβλύζουσα πηγὴ· ἀνευρόντες δὲ τὴν δευτέραν ταύτην Ἑπέρειαν διάφορον τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως τῶν Φερῶν διαρρέουσας, θεωροῦμεν

τὰ ὑπὲρ αὐτὴν κείμενα πανάρχαια τείχη ὡς τὰ τοῦ ὀμηρικοῦ Ὀρμενίου, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι μετὰ τῶν νεμομένων τὰς δ' ἄλλας τῆς Ὑπερείας συνεξοστράτευσαν ὑπὸ τὸν Εὐρύπυλον κατὰ τῆς Τροίας· ὁ δὲ Στράβων, συνταυτίζων τὰς δύο Ὑπερείας καὶ τὸ Ὀρμενιον μετὰ τῆς κόμης Ὀρμινίου, περιπίπτει εἰς τὴν ἀτοπίαν, ἣν ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Μαγνησίας κατέδειξα· ὅτι δὲ τὸ Ὀρμενιον ἔκειτο ἐν τῇ Θεσσαλιώτιδι, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, καταλέγοντος ῥητῶς τὴν ὑπὸ τὸν Εὐρύπυλον χώραν εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (Στρ. 9. 435, 20).

Μεσημβρινώτερον τῆς Φαρσάλου κείται τὸ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος μνημονευόμενον στενὸν μεταξὺ *Πρατῶς* καὶ *Ναρθακίου*. Πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ στενοῦ ἐπὶ λόφου παρατηροῦνται ἀρχαῖά τινα ἐρείπια τειχῶν, ἴσως τῆς μνημονευθείσης *Πρατῶς*· μίαν δὲ ὥραν μεσημβρινώτερον τοῦ στενοῦ κείται τὸ χωρίον Βρυσιά, καὶ μίαν ὥραν πρὸωτέρω ἐπὶ λόφου τινὸς τὸ *Γυναικόκαστρον*, ἐνθα ἀνευρίσκονται ἀνάμικτα ἑλληνικὰ καὶ βυζαντινὰ ἐρείπια. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαία πόλις, ἡ ἐνταῦθα κειμένη, ἦτο πιθανώτατα ἡ *Πρόεργα*, καταλεγομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Τίτου Λιβίου μεταξὺ Φαρσάλου καὶ Θαυμακῶν. Ἡ πόλις αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τὸ 191 π. Χ., ἀλλ' ἀμέσως κατόπιν ἀνεκτίθη ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ἀχιλίου Γλαυρίωνος (Λιβ. 36, 14)· ἡ δὲ Μεσαιωνικὴ παράδοσις λέγει, ὅτι ἐν τῷ *Γυναικόκαστρῳ* κατόκει ὡραία κόρη βασιλέως, ἣτις, γενομένη μήτηρ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρὸς τῆς, ὅπως καλύψῃ τὸ ἀμάρτημά τῆς, ἐνέκλεισε τὸ νεογνὸν ἐν τῷ κοιλοτήτος ἀνασκαφείσης ἐπὶ τινος βράχου ὑπὲρ τὸ χωρίον Βελισσιῶται· ἐπεστέγασε δὲ αὐτὴν διὰ μαρμαρίνου ἐπιθέματος, διανοίξασα μικρὰν ὀπὴν ἐν αὐτῇ, ὅπως προσφέρῃ τὸν μαστὸν εἰς τὸ ἔγκλειστον βρέφος. Εἰς τὸν μῦθον τοῦτον ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ ὑπὲρ τὸ μνημονευθὲν χωρίον Βελισσιῶται ἐπὶ τινος βράχου λελαξευμένος σαρκοφάγος 6 ποδῶν βάθους καὶ 8 πλάτους, ἐπιστεγασμένος ὑπὸ μαρμαρίνου ἐπιθέματος 2 ποδῶν ὕψους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου παρατηρεῖται ὀπή, διατριβεῖσα

ἴσως ὑπὸ τυμβωρύχου τινὸς πρὸς ἀνερεύνησιν τῶν ὑπ' αὐτό. Ὅμοιοι σαρκοφάγοι παρατηροῦνται καὶ ἐπὶ τοῦ Πίνδου παρὰ τὸ χωρίον *Καλαρύγες*· ὁ δὲ Ἔρως ἀνεῦρεν ὁμοίους παρὰ τὰς Πλαταιὰς καὶ ἐπὶ τῶν νήσων Ἀνάφης, Θήρας καὶ Καρπάθου· παρεμφερεῖς δὲ πρὸς τοῦτον εἶνε καὶ οἱ ἐν Λυκίᾳ ἐν τοῖς βράχοις λελαξευμένοι σαρκοφάγοι (Uss. 117). Παρὰ τὰς Βελισσιώτας ἀναβλύζουσιν ἄφθονα ὕδατα, ἅτινα τινὲς θεωροῦσιν ὡς τὴν ἔκρυσιν τῆς ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους κειμένης λίμνης Ξυνιάδος.

Ἡμίσειαν δὲ ὥραν ὑπὲρ τὴν Σκάρμιτσαν κεῖται ἡ κωμόπολις *Δομοκός*, ἥτις, καίτοι ἀποβαλοῦσα τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα *Θαυμακοί*, κεῖται ὅμως πάντοτε ἐν χωρίῳ περιόπτῳ, ἐξ οὗ καθορᾶται σύμπτῳ ἡ πεδιάς τῆς Θεσσαλιώτιδος καὶ Ἐσθιαιώτιδος ἀποψίν *Θαυμασία*, ἥτις ἐχορήγησεν εἰς τὴν πόλιν τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα. Τὴν ἀπὸ τοῦ *Δομοκοῦ* *θαυμασίαν* ἀποψίν ἀναφέρουσιν ἅπαντες οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὁ *Λίβιος*· ὅτι δὲ καθιστᾷ γλυκυτέραν τὴν ἐντύπωσιν, εἶνε ἡ τελεία ὁμαλότης τῆς ὑποκειμένης πεδιάδος. Οὐδὲν ὑψωμα ὀπωσοῦν σπουδαῖον ταρασσει τὴν ἀρμονίαν, καὶ νομίζει τις ὅτι βλέπει λίμνην, ἥς τὰ ὕδατα δὲν ταρασσονται ὑπὸ τῶν ἀνέμων· ὅστις ἐκείθεν δὲν εἶδε τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἐν καιρῷ ἕαρος, οὗτος δὲν δύναται νὰ λάβῃ πλήρη ιδέα τῆς *θαυμασίας* αὐτῆς καλλονῆς. Ὀλίγα γνωρίζομεν περὶ τῶν ἀρχαίων περιπετειῶν τῆς πόλεως. Κατὰ τὸ 199 π. Χ. ἐπολιορκήθη ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Γ', ἀλλὰ καταφθάσαντες οἱ *Αἰτωλοὶ* εἰς ἐπικουρίαν ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν (Λιβ. 32,4). Ἐν δὲ τῷ Ἀντιοχικῷ πολέμῳ ἠλώθη μὲν κατ' ἀρχὰς ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἠναγκάσθη ἀμέσως νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν ὑπατον Ἀκίλιον *Γλαβρίωνα* (34, 14). Κατὰ δὲ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἀναφέρεται συχνὰ ἡ πόλις ὑπὸ τὸ σημερινὸν αὐτῆς ὄνομα, ἔχουσα καὶ φρούριον ἰσχυρὸν, ὅπερ καὶ μέχρι σήμερον διατηρεῖται. Εἰς τὰ τεῖχη αὐτοῦ παρατηροῦνται ὀρθογώνιοι τινες

λίθοι, οἵτινες μετά τινων ἐνεπιγράφων σηλῶν, διεσπαρμένων ἐν τῇ σημερινῇ κώμῃ, εἶνε καὶ τὰ μόνα λείψανα, ἅτινα περιεσώθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως. Κατοικεῖται δὲ σήμερον τὸ χωρίον ὑπὸ 300 οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν 200 ἑλληνικαὶ καὶ αἰλοικαὶ τουρκικαί. Ἐμπόριον ἔχει μικρὸν ὁ τόπος, προσερχομένων μόνον τῶν περιοίκων ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος πρὸς ἀγορὰν τῶν ἀναγκαϊούτων. Ὁ Δομοκὸς εἶνε ἔδρα ἐπισκόπου, ἐπικαλουμένου *Θαυμακῶν* καὶ ὑπαγομένου ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν τῆς Λαρίσσης.

Μίαν ὄραν μεσημβρινώτερον τοῦ Δομοκοῦ ἐκτείνεται εὐρὺ καὶ εὐφορον ὄροπέδιον, τοῦ ὁποίου ἡ νοτιωτέρα μοῖρα καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς λίμνης Ξυνιάδος, ὡς ἐν τῇ χωρογραφίᾳ ἐρρήθη· τὰ περὶ αὐτὴν χωρία εἶνε *Νιζερὸ*, *Δαουκλι*, *Ζαπάντ*, *Δερελι*, *Παναγία* καὶ *Ὀθριακὴ*, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι γεωργοῦντες τὰς παρακειμένας γαίας ἀλιεύουσι καὶ τοὺς ἐν τῇ λίμνῃ πολλοὺς καὶ παντοδαποὺς ἰχθῦς. Ἐπί τινος δὲ ἐν τῇ λίμνῃ πρέχοντος ἀκρωτηρίου εὐρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐποχῆς τῆς πόλεως *Ξυνίας*, ἥτις κατὰ μὲν τὸ 193 ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐληλατήθη ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν (Αἰβ. 32, 13), τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος ἀφίχθη εἰς αὐτὴν ὁ Φλαμίνιος μετὰ τριήμερον ὁδοιπορίαν ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας (33, 3). Ἀνατολικώτερον τῆς λίμνης κεῖνται τὰ χωρία *Λεύκα*, *Δρουχαρλι*, *Δραμάλα*, *Παλαμᾶ* (ἕτερον τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος), καὶ οὐχὶ μακρὰν τούτου τὸ στενὸν τοῦ *Δερβὲν Φοῦρκα*, δι' οὗ μεταβαίνει τις ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὸ ἑλληνικὸν βασιλεῖον.

Πρὶν ἤδη μεταβῶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν χωρίων τῶνκειμένων παρὰ τὸν *Ἐριπέα*, προτάσσω τὴν περιγραφὴν τῆς δυτικώτερον τοῦ Δομοκοῦ ἐκτεινομένης ὄρεινῆς χώρας τῶν Ἀγράφων, ἥτις, ὑπερκειμένη τῆς Θεσσαλιώτιδος, ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι Δολοπία ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων Δολόπων, ὧν ἱστορικὴν τινα σκιαγραφίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐποίησα. Καὶ κατὰ μῆκος μὲν ἐκτείνεται ἡ χώρα αὕτη ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐπὶ 20 ὥρας, τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς καταλαμβάνει μόνον τὴν βορείαν πλευ-

ράν τοῦ Πίνδου, καθότι ἡ μεσημβρινή, κατοικουμένη τὸ πάλαι ὑπὸ τῶν Αἰνιάνων, ἀνήκει σήμερον εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος· διακρίνεται δὲ ἡ ὄρεινὴ αὕτη χώρα, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ ὄρεινὴ Θεσσαλία διὰ τὴν ἔκτακτον αὐτῆς καλλονὴν καὶ χάριν. Καλυπτομένη ὑπὸ ἐκτεταμένων καὶ βαθέων δασῶν, διαρρέομένη ὑπὸ ἀφθόνων πηγαίων ὑδάτων, ἄτινα κατερχόμενα εἰς τὴν πεδιάδα σχηματίζουσι τοὺς ποταμούς τῆς Θεσσαλιώτιδος, ἐνέχουσα τερπνότατα ὄροπέδια, διήγειρεν ἡ χώρα αὕτη τὸν θαυμασμὸν ἀπάντων τῶν ἐπισκεφθέντων αὐτὴν περιηγητῶν. Καὶ ὅμως ἡ τόσον ὠραία αὕτη χώρα, ἥτις ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ εὐημεροῦντας πολλαπλασίονας τῶν ἐπ' αὐτῆς νῦν κατοικούντων ἦτο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ σήμερον ἀραιῶς κατοικημένη· καὶ Δολοπικαὶ μὲν πόλεις μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἢ *Κτιμένη*, ἢ *Μεγελαῖς* καὶ ἢ *Ἐλλοπία*· ἤδη δὲ τὰ κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀκμάζοντα πολυάνθρωπα χωρία τῶν Ἀγρῶν διεδέχθησαν μικρὰ καὶ ἀσημοὶ συνοικίαι, τῶν ὁποίων ἡ ἐνδεια καὶ ἡ ἀρὰνεῖα σχηματίζουσι ἀντίφασιν πρὸς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὰ ὠραίαν φύσιν. Ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, αἱ διχόνοιαὶ καὶ αἱ ἐριδες τῶν ἐπὶ τῶν ὄρεων ἀκμασάντων ἀρματωλῶν, ἡ τυραννικὴ κυβέρνησις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος μέχρι σήμερον λυμαιομένη τὴν χώραν ταύτην διηνεκῆς ληστεία, κατήνεγκον βαρὺ τραῦμα κατὰ τῆς εὐημερίας καὶ ἀκμῆς τῶν Ἀγραφιωτικῶν χωρίων, τὰς συνεπείας τοῦ ὁποίου καὶ νῦν ἔτι ὑφίστανται οἱ κάτοικοι· πολλοὶ δὲ τούτων ἐκπατριζόμενοι μεταβαίνουσιν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ἔνθα διὰ τῆς νοημοσύνης, φιλεργίας καὶ οἰκονομίας ἰκανῶς προκόπτουσι· διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν θὰ μ' ἐπασχολήσῃ ἐπὶ πολὺ ἡ περιγραφή τῶν ἀσῆμων τούτων χωρίων. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀρματωλικὸς κρότος τῶν ὄπλων, ὅστις ἐπενήργησε τόσον αἰσίως καὶ ἀπαισίως ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων, πρὸ πολλοῦ ἔπαυσε νὰ ἤχῃ, καὶ μόνον σπανίως ὑπὸ τὴν βαθεῖαν σκιὰν τῶν δένδρων καὶ παρὰ τὸ κελαρύζον ῥυάκιον ἀκούονται ὡς ἀναφυκτικῆ

κὴ ἀνάμνησις τὰ ἄσματα τῶν ἀρματωλικῶν κατορθωμάτων τοῦ Μπουκουβάλα, τοῦ Κατσαντώνη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἡ χώρα τῶν Ἀγράφων διαιρεῖται εἰς 4 διαμερίσματα, καλούμενα εἰσέτι μὲ τὴν ἐκ τῆς Ἀρματωλικῆς ἐποχῆς παρμεύουσαν λέξιν *Κόλια*· καὶ τὸ μὲν ἀνατολικώτερον πάντων εἶνε τὸ *Ρεντίνα Κόλι*, καλούμενον οὕτως ἐκ τοῦ ἐπικρατεστεροῦ χωρίου καὶ κατοικοῦμενον ὑπὸ 600 περίπου οἰκογενειῶν, ἀποζωσῶν ἐκ τῆς καλλιεργείας τῶν ὀλίγων κτημάτων· εἶνε δὲ τὰ ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ χωρία τὰ ἀκόλουθα. *Ρεντίνα, Κατσα, Δραρίστα* (καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἐν τινι βεβηλωμένῳ μεταλλικῷ θειοῦχα ὕδατα), *Γιαννισσοῦ, Σμόκοβο, Θραψίμι, Ἅγιος Ἰωάννης* (ἐν ᾧ καὶ ναὸς Βυζαντινῆς ἐποχῆς), *Ἀπιδιά, Λακρέσι, Φωτιάρα καὶ Πάπα*. Παρὰ τὸ χωρίον Σμόκοβο ἐπὶ τινος λόφου εὐρίσκονται ἐρείπια ἐλληνικῶν τειχῶν, ἴσως τῆς Μενελαίδος ἢ τῆς Ἑλλοπίας, καθότι ἡ Κτιμένη ἔκειτο νοτιώτερον τῆς Ῥεντίνας ἐν τῷ ἐλληνικῷ βασιλείῳ. Μίαν δὲ καὶ ἡμίσειαν ὥραν δυτικώτερον τοῦ Σμόκοβου ἀναβλύζουσιν ἄφθονοι θερμαὶ πηγαὶ θειοῦχων ὑδάτων, αἵτινες ἀποβαίνουσιν ἰαματικώταται εἰς τοὺς ἐνταῦθα ἐξ ἀπάσης τῆς Θεσσαλίας προσερχομένους ἀσθενεῖς, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς πάσχοντας ἐκ ρευματισμῶν· κτίρια δὲ τινὰ ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς παρὰ τὴν πηγὴν τῶν ὑδάτων δεικνύουσιν, ὅτι ἡ χρῆσις αὐτῶν ἦτο ἔκπαλαι γνωστή.

Δυτικώτερον τοῦ διαμερίσματος τῆς Ῥεντίνας κεῖται τὸ *Κούτσουρο-Κόλι*, ὑπὲρ τὸ ὅποιον ὑψοῦται μία τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς Πίνδου, ὁ *Ἰταμος*. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ διαμερίσματος τούτου εἶνε περὶ τὰς 250 οἰκογενείας, ἀνηκούσας εἰς τὰ ἀκόλουθα χωρία· *Κασταριά*, παράγουσα οἶνον ἐξαιρέτου ποιότητος, *Μαστρογιάννης, Ζογλόπι, Τιτάγι καὶ Καταθῆρι*. Μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων χωρίων κεῖται τὸ μοναστήριον τῆς *Πέτρας*, Βυζαντινὸν κτίσμα, κατοικοῦμενον ὑπὸ 5 μοναχῶν, καὶ παρ' αὐτὸ ἐπὶ λόφου εὐρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίων τειχῶν ἐκ λίθων πολυγώνων, ἴσως τῆς Ἑλλοπίας.

Ἐτι δυτικώτερον κεῖται τὸ διαμέρισμα τῆς *Νευροπόλεως*, καὶ ἐν αὐτῷ δύο τῶν ὑψίστων κορυφῶν τῆς Πίνδου, ἡ Ὀξυά, καὶ ἡ *Καράβα*. Ἐκ τῶν ὑπωρειῶν ταύτης πηγάζει ὁ ποταμὸς *Νευροπολίτης*, διαρρέων τὸ ὁμώνυμον τερπνότατον ὄροπέδιον, ἰδίως δὲ αἱ ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ, κατάφυτοι ἀπὸ ἰτέας εἶνε μαγευτικώταται. Τὸ πλάτος τοῦ ὄροπέδιου εἶνε μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, τὸ δὲ μῆκος τεσσάρων ὥρων. Κατὰ δὲ τὸν κατώτερον αὐτοῦ ῥοῦν ὁ ποταμὸς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ἀρχαίων Ἀπεραντίων δεχόμενος δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν παραποτάμιά τινα χύνεται εἰς τὸν Ἀχελῷον, καλούμενος κατὰ τὸν κατωτέρω αὐτοῦ ῥοῦν *Μέγδοβα*: ὑπὲρ δὲ τὴν συμβολὴν τῶν δύο ποταμῶν φέρει ἐπὶ τῆς βαθυτάτης χαράδρας μονότοξος καὶ στενὴ γέφυρα, κτισθεῖσα τὸ 1689. Ἀρχαιότεροί τινες γεωγράφοι ἐθεώρουν τὸν *Νευροπολίτην* ἢ *Μέγδοβαν* ὡς τὴν κυριωτέραν πηγὴν τοῦ Ἀχελῷου, ἀποκαλοῦντες Ἰταχον τὸν ἐκ τοῦ Λάκμου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βλάχων τῶν Ἀσπροποταμιτῶν κατερχόμενον βραχίονα (Ἐκατ. ἀποσπασμ. 70, 71, 72 παρὰ *Mül. Stag. Hist. Graec.* καὶ *Σοφοκλῆς* παρὰ *Στράβ.* 6, 271). Ἀλλὰ βραδύτερον, ὅτε ἐγνώσθη ἡ καθαυτὴ πηγὴ τοῦ Ἀχελῷου, ὁ *Νευροπολίτης* φαίνεται φέρων τὸ ὄνομα *Καμπύλος*, ὡς ἐκ τῶν πολλῶν κατὰ τὸν ῥοῦν αὐτοῦ καμπῶν (*Διοδ.* 19, 67). Τὰ εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς *Νευροπόλεως* ἀνήκοντα χωρία εἶνε Ἅγιος Γεώργιος, Πορτίτσα, Βλάσδο, Μισέ-Νικόλα, Βουνέσι, Στοῦγκο, Κερασιὰ, Σερμενίκο, Μπηλάγια καὶ Νεοχωρι, κείμενα ἐντὸς χαριεστάτης φύσεως καὶ κατοικούμενα ὑπὸ 800 περίπου οἰκογενειῶν. Μεταξὺ Βλάσδου καὶ Μισέ-Νικόλα κεῖται τὸ μοναστήριον τῆς Κορώνης, κτίσμα Βυζαντινὸν καὶ ἱκανῶς εὐπορον, κατοικούμενον ὑπὸ 10 περίπου μοναχῶν.

Βορειοδυτικώτερον τῆς *Νευροπόλεως* κεῖται τὸ τέταρτον διαμέρισμα τῶν Ἀγράφων *Σιάμ-Κόλι* καλούμενον, ἐν ᾧ κεῖνται τὰ χωρία *Φανάρι* (μνημονευθὲν ἤδη ἀνωτέρω), *Κανάλια*, *Γράλιστα*, *Σιάμ*, *Βουτσιριά*, *Σκλάτινα* (ἑτέρα τῆς παρὰ

τὰ Τρίκκαλα), *Μαυρομάτι*, *Βουρίστα* καὶ *Νευροβουρίστα*: Ἄπαντα τὰ ῥηθέντα διαμερίσματα διοικητικῶς ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ὑποδιοικήσεως τῆς Καρδίτσας, πνευματικῶς δὲ ποιμαίνονται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Φαναρίου-Φερσάλων. Δυτικώτερον δὲ τοῦ Σιάμ-Κόλι κεῖται τὸ *Πόρτα-Κόλι*, περιγραφρὸν ἤδη, καὶ δυτικώτερον πάντων εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ἄνω Ἀχελώφου τὸ *Πετριλιο-Κόλι*, χωριζόμενον ἀπὸ τῆς Νευροπόλεως διὰ τῆς *Καράβας* καὶ περιγραφρὸν ἤδη ἐν τοῖς περὶ Ἑστιάτωτιδος.

Κατερχόμενοι δὲ ἤδη τὸν ἀνατολικώτερον τῶν τὴν Θεσσαλιώτιδα διαρρέοντων ποταμῶν, τὸν Ἐνιπέα, εὐρίσκομεν κατὰ μὲν τὸν ἄνω αὐτοῦ ῥοὺν τὴν Ἀβαρίτσαν, καὶ κάτωθεν ταύτης πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὴν ὄρεινὴν χώραν τοῦ Δάγγρασι, κατοικουμένην ὑπὸ Ὀθωμανῶν, ἔτι δὲ κατωτέρω τὰ χωρία *Κουκλόμπασι*, *Γεγίτσαροχώρι*, *Καπλόμπασι*, Ὀρμὰν-μαγοῦλα, *Βαῖρακλι*, *Πασᾶ-μαγοῦλα*, *Λαζαρμπούγα*, *Σέχτσιφλικ*, *Βασιλι*, *Δρισκιδί*, Ἐβρενός, *Γουσγουνάρ*, *Τσιν*, *Χατσιόμπασι*, *Μπάκμπασι*, *Διμερλι*, Ἐλιὰ, Ὀρφανὰ, Ἀλμανοτάρ, *Σιαμπανλι*, *Μεσαλάρ*, *Πέτρινο*, *Κουστσερι*, Ἅγιος Δημήτριος καὶ *Βλοχός*. Καὶ παρὰ μὲν τὴν Ἀβαρίτσαν, ἐπὶ τινος λόφου παρακειμένου τῷ χωρίῳ, ὑπάρχει ἐν τῷ μέσῳ πυκνοτάτων δασῶν μονὴ πενιχρὰ κατοικουμένη ὑπὸ δύο μόνον μοναχῶν· ἐκτὸς δὲ αὐτῆς παρατηροῦνται τὰ εἰρηπια ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν, ἅτινα, καίτοι κεκαλυμμένα ὑπὸ θάμνων, δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν σπουδαίαν ἔκτασιν· καθότι ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ λόφου κατέρχονται μέχρι τοῦ χωρίου, καὶ ἔτι κατωτέρω μέχρι τῆς ὑποκειμένης τερπνοτάτης κοιλάδος. Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς μονῆς ἀναγινώσκειται παναρχαία τις ἐπιγραφή καὶ ἀνευρίσκονται σπόνδυλοι κίωνων καὶ ὑποβάθρα ἀγαλμάτων· ἐν δὲ τῷ ναῷ τῆς μονῆς, ἐπὶ τινος τετραγώνου μαρμάρου ὑποβαστάζοντος τὴν ἀγίαν τράπεζαν, ἀναγινώσκειται ἑτέρα σπουδαία ἐπιγραφή ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τε τοῦ Ῥαγκαβῆ (Antiq. Hellén. Τόμ. II:

σ. 692) και τοῦ Ussing (inscr. ined. N° 2), ἐνθα ἀναγράφεται ἡ ἀπόφασις τῆς Αἰτωλικῆς συμμαχίας ἐπὶ τινος διαφορᾶς μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς Μελιταίας καὶ τῶν ὁμόρων αὐτοῖς Πειραίων, διαγράφονται τὰ ὄρια τῶν δύο τούτων χωρῶν καὶ ὀρίζεται τὸ ποσόν, ὅπερ ὄφειλον νὰ πληρῶνουν οἱ Μελιταιεῖς εἰς τοὺς πτωχοὺς αὐτῶν ὁμόρους πρὸς διακόσμησιν τῶν δημοσίων ἐορτῶν· καὶ ὁ μὲν Ῥαγκαβῆς, ποιῶν ἐκτεταμένην γεωγραφικὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ διατελῶν ὅλως ἐν ἀγνοίᾳ τῶν τόπων καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν περιωρισμένων ἐρείπων, ἀμαρτάνει μετὰ τοῦ Λήκ, ἀποδίδων τὰ παρὰ τὴν Ἄβαρίτσαν ἐρείπια εἰς τὴν πτωχὴν καὶ ἄσημον κώμην Πειραίαν, ἐνῶ ῤητῶς ὁ 31^{ος} στίχος τῆς ἐπιγραφῆς λέγει, ὅτι αὕτη ἦτο ἐκτεθειμένη ἐν τῇ Μελιταίᾳ. Ἄλλὰ καὶ ἄνευ τῆς ἐπιγραφικῆς ταύτης μαρτυρίας θὰ ἦτο ὅλως ἄτοπον νὰ ἀποδώσῃ τις εἰς τὴν ἄσημον Πειραίαν τὰ σπουδαῖα παρὰ τὴν Ἄβαρίτσαν ἐρείπια· συμφωνότερον δὲ πρὸς τὰ πράγματα τοποθετεῖ ὁ Ussing ἐνταῦθα τὴν ἀρχαίαν Φθιωτικὴν πόλιν *Μελίταιαν*, μνημονευομένην συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Καὶ ὁ μὲν Θουκυδίδης μνημονεύων τῆς διὰ Θεσσαλίας πορείας τοῦ Βρασιίδου λέγει, ὅτι ἀναχωρήσας ὁ ῤηθεις στρατηγὸς ἐκ τῆς Μελιταίας κατεσκήνωσε τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης παρὰ τὴν Φάρσαλον ἐπὶ τῷ Ἄπιδανῷ. Ὁ δὲ Διόδωρος (18, 15) λέγει, ὅτι ἐπὶ τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου ἀφῆκαν ἐν αὐτῇ τὰς ἀποσκευὰς οἱ σύμμαχοι, ὀδεύοντες κατὰ τοῦ Λεοννάτου. Ἄλλὰ καὶ ὁ Σκύλαξ καὶ ὁ Πλίνιος (4, 91) καὶ ὁ Πτολεμαῖος (3, 13), ἀποκαλοῦντες αὐτὴν ἐσφαλμένης *Μελίταρα*, μνημονεύουσι τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Πολύβιος ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν ἱστοριῶν λέγει, ὅτι ὁ Γ' Φίλιππος, σκοπῶν νὰ καταλάβῃ τὰς Φθιώτιδας θήβας, ἐνόμισε σκοπιμώτερον νὰ καταλάβῃ πρῶτον τὴν ὄχυράν Μελίταιαν, καὶ προσελθὼν ὑπὸ τὴν ἐωθινὴν ὥραν, προσέθεσε μὲν τὰς κλίμακας ἐπὶ τοῦ τείχους, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐταὶ δὲν ἐξικνοῦντο εἰς τὸ ὕψος αὐτοῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ τίποτε καὶ ὑπεχώρησεν ἄπρακτος;

Ὁ δὲ Στράβων λέγει, ὅτι ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως ἐδείκνυτο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ὁ τάφος τοῦ Ἑλληνος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Δευκαλίωνος, καὶ ὅτι οἱ Μελιταιεῖς δέκα στάδια μακρὰν τῆς πόλεως τῶν πέραν τοῦ Ἐνιπέως ἐτοποθέτουν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ὅτε ἡ πόλις αὐτῶν *Πύργα* ὠνομάζετο (Στρ. 9 ὡς ἀνωτέρ.). Ἡ δὲ *Πειραία*, εἰς τοὺς εὐχλόους λειμῶνας τῆς ὁποίας ἔβασκεν ὁ Ἀπόλλων, κατὰ τὸν Ὅμηρον, τὰς ἵππους τοῦ Ἀδμήτου, ἔκειτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τῆς Ἀβαρίτσας, ἐν τῇ θερπνοτάτῃ κοιλάδι τοῦ Ἐνιπέως. Ἴσως δὲ καὶ ἦτο ἀτείχιστος, διὸ καὶ οὐδὲν ἐρείπιον αὐτῆς σήμερον ἀνεύρισκεται.

Κατερχόμενοι τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐνιπέως εὐρίσκομεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὴν λοφώδη χώραν τοῦ Δάγρασι, κατοικουμένην ὑπὸ Τούρκων Κονιάρων, οἵτινες καλλιεργοῦντες τὴν εὐφορον αὐτῶν γῆν ἀπολαμβάνουσι κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἔργων ἀνάπαυσιν ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ πλατάνου τῶν καλλονῶν τῆς ὠραίας αὐτῶν γῆς. Τὰ ἐνταῦθα κείμενα χωρία εἶνε *Τσιατερ.λι* (Ἐπάνω καὶ Κάτω), *Αἰδομοσ.λι*, *Κουτσε.λι*, *Καρατσο.λι*, *Κισλάρ*, *Κιδέκ*, *Τσιατμά*, *Βοδζ*, *Ταμπα.λι* καὶ *Ἡρακ.λι*, ὅπερ κατοικοῦμενον ὑπὸ χριστιανῶν ἀποκαλεῖται καὶ *Γχιαούρ-Κιόε* ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων. Τὰ προϊόντα τῶν χωρίων εἶνε σῖτος, κριθή καὶ καπνὸς ἀρίστης ποιότητος. Καὶ παρὰ μὲν τὸ χωρίον *Κισλάρ* ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου ὑψηλοῦ λόφου παρατηροῦνται σπουδαῖα ἐρείπια ἑλληνικῶν τειχῶν, ὅποια σπανίως ἀπαντᾷ τις καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Συνιστάμενα ταῦτα ἐξ ὀρθογωνίων λίθων, κανονικώτατα ἐπ' ἀλλήλων τεθειμένων, καὶ ἔχοντα πάχος ὀκτώ ποδῶν, περιβάλλουσιν εἰσέτι τὴν τε ἀκρόπολιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου καὶ τὴν κατωτέραν πόλιν καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἑκτασιν ὑψούμενα ἐνιαχοῦ εἰς 15 ποδῶν ὕψος. Ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς ἴσταται εἰσέτι μικρὰ πύλη 3 1/2 ποδῶν πλατεῖα, ἐπестεγασμένη διὰ τριῶν ἐπικαρσιῶν λίθων· ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς κεῖται ἡ κυριωτέρα πύλη τῆς πόλεως 11 ποδῶν πλατεῖα. Ἐκτός δὲ τῶν

τειχῶν παρατηροῦνται σπόνδυλοι κίωνων καὶ ἀρχιτεκτονικά συντρίμματα, λείψανα ἴσως ἐνταῦθα κειμένου ἀρχαίου ναοῦ· καὶ ὁ μὲν Λήκ τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν Μελίταιαν, τῆς ὁποίας ὁμως τὰ εῤεῖπια ἀνεύρομεν παρὰ τὴν Ἀβαρίτσαν. Ἐνταῦθα δὲ ἔκειτο ἴσως ἡ Φθιωτικὴ πόλις *Κορώνεια*, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μεταξὺ τῆς Μελιταίας καὶ τοῦ Ἐριεοῦ, ὅστις κατεῖχεν ἴσως τὸν ὑπὲρ τὸ χωρίον Τσιατμὰ λόφον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται εἰσέτι σπουδαῖα ἑλληνικὰ εῤεῖπια τῶν τε τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ ὑψίστου μέρους τοῦ λόφου κειμένης ἀκροπόλεως.

Κατὰ δὲ τὸν κάτω ροῦν τοῦ Ἐνιπέως, μεταξὺ τῶν χωρίων *Σαρήαγα* καὶ *Ἐλιά*, παρατηροῦνται λείψανά τινα ἑλληνικῶν τειχῶν, ἴσως τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν *Ἰχνῶν*, ἐνθα ἐλατρεύετο ἡ Ἰχναία Ἀρτεμις κατὰ Στράβωνα. Καὶ ἔτι δυτικώτερον ἐπὶ τινος λόφου παρὰ τὸ χωρίον *Πέτρινο* ἀνευρίσκομεν τὰ εῤεῖπια τῆς ἀρχαίας πόλεως *Φύλλου*, ἐνθα ἔκειτο ἱερὸν τοῦ Φυλλαίου Ἀπόλλωνος (Στρ. 9, 435). Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἐκλήθη, φαίνεται, καὶ τὸ παρακείμενον ὄρος *Φύλλιον*, εἰς τὰς ὑψερεῖας τοῦ ὁποίου ἔκειντο κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον αἱ *Πειρεσιαὶ* κατὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Ἐνιπέως μετὰ τοῦ Ἀπιδανοῦ. Καὶ τῷ ὄντι καταντικρὺ τοῦ χωρίου *Βλοχοῦ*, οὐχὶ μακρὰν τῆς συμβολῆς τῶν εἰρημένων ποταμῶν, ἐπὶ τινος λόφου, καλουμένου διὰ τὸ σχῆμά του *Στρογγυλοβοῦνι*, παρατηροῦνται εῤεῖπια ἀνάμικτα ἑλληνικῆς καὶ βυζαντινῆς ἐποχῆς. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κατωφερείας τοῦ λόφου μέχρι τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐκτείνονται τὰ Μεσαιωνικὰ τείχη, ὧν τὴν συνέχειαν βλέπων τις μακρόθεν θὰ ἐξελάμβανεν ὡς ῥέοντα ὕδατα ἢ ἀπεξηραμμένον ῥεῖθρον ὄρεινοῦ χειμάρρου, ἂν ἡ κανονικότης τῆς γραμμῆς δὲν ἀπέκλειε τὴν παραδοχὴν τοιοῦτου τινὸς φυσικοῦ φαινομένου (Uss. ὡς ἀνωτ.). Περὶ δὲ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου σώζονται τὰ εῤεῖπια τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν τειχῶν, ἄτινα, συνιστάμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ πολυγώνων λίθων, ἀνήκουσιν εἰς παναρχαίαν ἐποχὴν. Ἐκαλεῖτο δὲ ἡ πόλις κατὰ

τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους Ἀστέριον, μετονομασθεῖσα βραδύτερον κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάντιον Πειρειαί· τὸν δὲ Μεσαιῶνα ἴσως ὠνομάζετο Εὐλοχος, ἐξ οὗ παρεφθάρη τὸ σημερινὸν ὄνομα Βλοχος· οὐδὲν δὲ γνωρίζομεν περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας πόλεως. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ Θεσσαλιῶτις. Μεταβαίνω δ' ἤδη εἰς τὸ τελευταῖον διαμέρισμα τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας, τὴν Φθιώτιδα.

Φθιώτις.

(ἐπαρχία Ἀλμυροῦ.)

Τὸ μεγαλειότερον μέρος τοῦ διαμερίσματος τούτου, τὸ πρὸς νότον τῆς Ὀθρυος καὶ ὑπὸ τοῦ Σπερχιοῦ διαρρέομενον, ἀνήκει ἤδη εἰς τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον φέρον εἰσέτι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα· μικρὰ δὲ τις μερὶς κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς Ὀθρυος ἀνήκει καὶ σήμερον εἰς τὴν Θεσσαλίαν καλουμένη ὡς ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου χωρίου ἐπαρχία τοῦ Ἀλμυροῦ. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς μυθικοὺς χρόνους ἡ ἐπαρχία αὕτη κατακεῖτο ὑπὸ τῶν Μυρμιδόνων· Ἑλλήνων καὶ Ἀχαιῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα συμμετέσχον τῆς Τρωϊκῆς ἐκστρατείας· ἐκαλεῖτο δὲ ἡ χώρα αὕτη Φθία καὶ Ἑλλάς· κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ μὲν Μυρμιδόνες ἐξέλιπον, τὸ δὲ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἀπεδόθη εἰς πάσας τὰς κατοικοῦσας τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον φυλάς, παρέμεινε δὲ τὸ ὄνομα Ἀχαιοὶ ὡς διακριτικὸν τῶν κατοικούντων τὴν χώραν ταύτην, οἵτινες πρὸς διάκρισιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ὁμωνύμων ἐκαλοῦντο καὶ Ἀχαιοὶ Φθιώται, ἡ δὲ χώρα αὐτῶν, Θεσσαλικὴ Ἀχαΐα.

Τὰ σημερινὰ ὄρια τῆς χώρας εἶνε πρὸς βορρᾶν μὲν ταπεινοὶ τινες λόφοι καταλήγοντες εἰς τὸ ἀκρωτήριον Πύρρα (Ἀγκίστρι), ἀφορίζοντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Βόλου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ περιδρέχεται αὕτη ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, σχηματίζοντος ἐνταῦθα τὸν κόλπον τοῦ Ἀλμυροῦ· πρὸς μεσημβρίαν δὲ ἀφορίζει αὐτὴν ἡ Ὀθρυς ἀπὸ τῆς

κοιλιάδος τοῦ Σπερχειοῦ, καὶ πρὸς δυσμὰς ὁ Ἐνιπέυς ἀπὸ τῆς χώρας τοῦ Δάγρσι· ὑπῆρχον δὲ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους σπουδαῖαι καὶ ὄχυραὶ πόλεις ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ, ὡς αἱ μνημονευθεῖσαι ἤδη ἀνωτέρω *Μελίταια*, *Κορώρεια*, Ἐριγεός, καὶ ἐκτὸς τούτων, ἡ Ἐρέτρια, ἡ Φυλάκη, αἱ Θῆβαι αἱ Φθιώτιδες, ὁ Ἴτωρος, ἡ Πύρασος καὶ ἡ Ἄλος· σήμερον δὲ, ἐκτὸς τῆς μικρᾶς κωμοπόλεως τοῦ Ἄλμυροῦ, τὰ λοιπὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας εἶνε μικρὰ καὶ εὐτελῆ, τινὰ δὲ τούτων καὶ ὄλως ἔρημα διὰ τε τὴν ἐνδελεχῆ ἐν τῷ τόπῳ ληστείαν καὶ διὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἐνταῦθα καταστροφὴν κατὰ τε τὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1854 καὶ τὴν τελευταίαν τοῦ 1878.

Διαιρεῖται δὲ ἡ χώρα αὕτη εἰς *λοφώδη* καὶ *πεδιρῆν*· καὶ ἡ μὲν πρώτη, ἀρχομένη ὀλίγον τι νοτιώτερον τοῦ Βελεζίνου, ἐκτείνεται ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον, καταλήγουσα εἰς τὰς βορειοδυτικὰς ὑπωρείας τῆς Ὀθρυος. Καὶ ἡ μὲν βορειότερα αὐτῆς μοῖρα ὑπέρεται στενῆς τινος κοιλιάδος, δι' ἧς διέρχεται ἡ ἐκ Φερσάλων εἰς Βόλον ὁδός, καὶ ἥτις ἀφορίζει αὐτὴν ἀπὸ τῆς λοφώδους Πελασγιώτιδος καὶ ἰδίως τῆς Σκοτουσαιᾶς· ἡ δὲ νοτιώτερα μοῖρα ὑπέρεται τῆς τερπνῆς κοιλιάδος τοῦ ἄνω Ἐνιπέως. Τὰ δὲ ἐν αὐτῇ κείμενα χωρία εἶνε *Ῥινί*, τὸ βορειότατον πάντων, καὶ νοτιώτερον τούτου τὸ *Τσανγγλί*, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ *Ἴριλι*, *Καραδαρλί*, *Γεϊκ*, *Γετζελι*, *Κασουμλί*, καὶ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀθρυος ἡ *Χιλιαδοῦ*, τὸ *Νεοχώρι*, ἡ *Μανδασιά*, *Καραχασάν*, καὶ ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ *Γούρα*, ἐξ ἧς καὶ τὸ σημερινὸν ὄνομα τῆς Ὀθρυος «*Βουνόν τῆς Γούρας*». Εἶνε δὲ αἱ γαῖαι τῶν χωρίων τούτων οὐ μόνον πρὸς γεωργίαν πρόσφοροι, ἀλλὰ καὶ πρὸς κτηνοτροφίαν ἐπιτήδεια, δυνάμεναι νὰ καταστήσωσιν εὐημεροῦντας τοὺς νῦν δυσπραγοῦντας κατοίκους αὐτῶν, ἐὰν ὑπῆρχε τάξις καὶ ἀσφάλεια. Καὶ παρὰ μὲν τὸ Ῥινί κεῖται ὁ διάσημος κατὰ τὴν Θεσσαλίαν *Τεκές τῶν Μπεκτασίδων*, περιβαλλόμενος ὑπὸ τερπνοτάτης φύσεως· παρὰ δὲ τὸ χωρίον *Τσανγγλί* ὑψοῦται κωνοειδὲς ὄρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου παρατηροῦνται ὠραῖα ἐρείπια

ἑλληνικῶν τειχῶν κατασκευῆς πολυγώνου, ἀποκλινούσης πρὸς
 τὴν κανονικὴν· ἔχουσι δὲ τὰ τεῖχη 6 ποδῶν πάχος καὶ εὐρί-
 σκονται ἐν αὐτοῖς ἐξ πύλαι, ἐξ ὧν ἡ πλατυτέρα εἶνε 12 πο-
 δῶν, 4 $\frac{1}{2}$ δὲ ἡ στενοτέρα, ὑπερασπιζόμεναι ὑπὸ πύργων πρὸς
 τὰ δεξιὰ τῆς εἰσόδου κειμένων, μόνον δὲ ἐν μιᾷ αὐτῶν ὁ πύρ-
 γος κεῖται πρὸς τὰ ἀριστερά· ἐπὶ δὲ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ
 ὄρους ὑπάρχει, ὡς καὶ ἐν Φαρτάλῳ, μονήρης βράχος περιβαλ-
 λόμενος ὑπὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως. Ἡ ἐκ τοῦ
 βράχου τούτου ἀποψις εἶνε μία τῶν θαυμασιωτάτων συμπά-
 σης τῆς Θεσσαλίας· ἐκ δὲ τῶν ποδῶν τοῦ ὄρους ἀναβλύζει
 πηγὴ ὕδατος καταρρέοντος εἰς τὸν Ἐνιπέα· ἐκεῖτο δὲ ἐνταῦ-
 θα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ Φθιωτικὴ πόλις Ἐρέτρια, ἐν ἣ
 ἐστρατοπέδευσεν ὑποχωρῶν ἐκ τῶν Φερῶν ὁ Τίτος Φλαμίνιος
 δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἐν Κυνὸς κεφαλαῖς μάχης (Λιβ. 33, 6)·
 ἦτο δὲ ἡ πόλις κατὰ Στράβωνα ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ εἰς
 αὐτὴν ἀνήκε διάσημον ἱερὸν τοῦ θεοῦ, ἴδρυμα τοῦ Ἀδμήτου
 (Στρ. 10, 447), ὅπερ κατελάμβανεν ἴσως τὸ μεταξὺ Τσανγγ-
 λὶ καὶ Ἴνιλι γηλορικὸν ἔπαρμα, ἐνθα παρατηροῦνται εἰσέτι
 ἄσημά τινα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος λείψανα. Παρὰ τὰ χωρία
 Τσανγγλὶ καὶ Ἴνιλι ἀνεκαλύφθησαν πρὸ δεκαετηρίδος σπου-
 दाῖα μεταλλεῖα χρωμικοῦ σιδήρου. Ἡμίσειαν δὲ ὄραν μα-
 κρὰν τοῦ χωρίου Γεδίχ ἐπὶ τινος λόφου παρατηροῦνται λεί-
 ψανά τινα ἀρχαίων τειχῶν, πιθανώτατα τῆς πρωτευούσης τοῦ
 Πρωτεσιλάου Φυλάκης, τοῦ ὁποίου καὶ τέμενος ὑπῆρχεν ἐν
 τῇ πόλει· τοποθετεῖται δὲ αὕτη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἐγγυὲς
 τῶν Φθιωτῶν Θεῶν, οὐχὶ μακρὰν ἀπὸ τὰς ὑπερείας τῆς
 Ὀθρουσ, ἣτις ἀφώριζεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Μηλιέων
 (Στρ. 9, 433, 435). Παρὰ δὲ τὸ χωρίον Γεντζελι, οὐχὶ μα-
 κρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Κουαρίου, ἀνευρίσκομεν ἐπὶ τινος
 μὲν λόφου ἄσημά τινα λείψανα τῆς ἀρχαίας Ἰγῶρου, παρ'
 αὐτὴν δὲ ἐν θέσει καλουμένην Μάρμαρα τὸ κρηπίδωμα τοῦ
 διασχημοτάτου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἱεροῦ τῆς Ἰτωνίας Ἀθη-
 νᾶς, οὗτινος ὁμώνυμον ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ (Στρ. 9,

435) καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέθηκεν ὁ Πύρρος μετὰ τὴν μεγάλην κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Δημητρίου, νίκην τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα τῶν λαφύρων, ἐπιγράψας τότε τὸ ἐλεγείον·

Τοὺς θυρεοὺς ὁ Μολοσσὸς Ἰτωνίδι δῶρον Ἀθᾶνα
 Πύρρος ἀπὸ Θρασιῶν ἐκρέμασε Γαλατῶν,
 πάντα τὸν Ἀντιγόνου καθελὼν στρατόν· οὐ μέγα θαῦμα·
 αἰχμηταὶ καὶ νῦν καὶ πάρος Αἰακίδαι. (Πλούτ. Β. Πύρρου).

ἦτο δὲ τὸ ἱερόν τοῦτο τῆς Ἰτωνίδος Ἀθηνᾶς τὸ μόνον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν, ὡς ἐν τοῖς περὶ Κουραλίου ἀπέδειξα. Τὸ δὲ χωρίον Γοῦρα, κατοικούμενον ἐν τοῖς πρότερον χρόνοις ὑπὸ 1000 περίπου οἰκογενειῶν καὶ ἱκανῶς ἀκμάζον, ἠρμηώθη διὰ τὴν διηνεκὴ ληστείαν, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτοῦ διεσκορπίσθησαν πανταχοῦ, καὶ κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ 80 περίπου οἰκογενειῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυριώτερα ἐνασχόλησις εἶνε ἡ βυρσοδεφικὴ καὶ ἡ κατασκευὴ μαλλίνων καλυμμάτων. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ λοφώδης Φθιώτις. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου Γεδίκ ἐκτείνεται τὸ Κρόκιον πεδῖον (ἡ πεδιάς τοῦ Ἀλμυροῦ), ὅπερ, ἔχον μῆκος μὲν ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν 4 περίπου ὥρων, πλάτος δὲ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ποικίλλον μεταξὺ 2 καὶ 4 ὥρων, ἦτο διάσημον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὴν παραγωγικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἥτις καὶ μέχρι σήμερον παραμένει ἀμείωτος, παράγον πολλὰ καὶ ποικίλα προϊόντα, ἐξ ὧν ἀναφέρω τὸν σίτον, τὴν κριθήν, τὰ κουκούλια, τὸν βάμβακα καὶ τὸν καπνόν, ποιότητος ἐξαιρετικοῦ καὶ γνωστοῦ καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν ὑπὸ τὸ ὄνομα Καπνὸς τοῦ Ἀλμυροῦ, τὰς σταφυλάς καὶ ἄλλα τινά. Καὶ ἡ μὲν παραλία μοῖρα τῆς πεδιάδος εἶνε κατὰ τὴν μεγίστην αὐτῆς ἑκτασιν τελματιώδης, ἀποπνέουσα τὴν νόσον εἰς τοὺς περιόικους καὶ ἀφαιροῦσα σπουδαίας ἐκτάσεις ἀπὸ τὴν γεωργίαν, ἀλλὰ δυναμένη εὐκόλως νὰ ἐκχερσωθῆ, ἡ δὲ λοιπὴ αὐτῆς μοῖρα ἡρέμα αἰωρουμένη καταλήγει εἰς τὴν λοφώδη χώραν· διαρρέεται δὲ ἡ πεδιάς αὕτη ὑπὸ δύο ποταμίων, τοῦ

Κουαρίου, καλουμένου σήμερον *Χολορρέυματος*, κατερχομένου ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀθρυος, καὶ τοῦ Ἀμφρόσσου, πηγάζοντος ἐν τῇ πεδιάδι ἐκ τῶν ποδῶν λόφου τινός, ὅστις καλεῖται τὴν σήμερον *Κεφάλωσις*· ἔκειντο δὲ τὸ πάλαι ἐν τῇ πεδιάδι αἱ πόλεις Πύρασος, Φθιωτικαὶ Θῆβαι καὶ Ἄλος· σήμερον δὲ κείνται ἐν αὐτῇ ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν τὰ ἀκόλουθα χωρία· Καραμπάσι, Ἀκίτις, Ἀιτιτίρι, Κουφάλι, Καραμάρι, Ἀμυρὸς καὶ Πλάταρος. Καὶ παρὰ μὲν τὸ Καραμπάσι ἀνευρίσκονται λίθοι τινές ἀρχαίων τειχῶν τῆς Πύρασου, καθότι ἡ πόλις, κειμένη οὐχὶ μακρὰν τῆς ἄκρας Πύρρας, ἦτο ἤδη ἐπὶ Στράβωνος κατεσκαμμένη (Στρ. 9. 435)· ἦτο δὲ αὕτη ἐν δυοὶ σταδίοις εὐλίμενος, ἔχουσα Δήμητρος ἄλλος καὶ ἱερὸν ἅγιον *Δημήτριον* καλούμενον (Στ. ὡς ἄν.), οὐτινος σπόνδυλοι τινες κίωνων καὶ ἄλλα μαρμάρια συντρίμματα ἀνευρίσκονται ἐν τοῖς παρακειμένοις ἀγροῖς. Εἴκοσι δὲ στάδια ὑπὲρ τὴν Πύρασον ἔκειτο ἡ διάσημος πόλις Θῆβαι αἱ Φθιώτιδες (Στ. ὡς ἄν.), τῶν ὁποίων σπουδαῖα λείψανα ἀνευρίσκονται καὶ σήμερον ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ χωρίον Ἀκίτις λόφου, τοῦ ἀπέχοντος μίαν ὥραν ἀπὸ τοῦ Καραμπάσι. Τεῖχος 10 ποδῶν πάχος ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων περιέβαλλε τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔκειτο πρὸς βορρᾶν, ἐνθα λείπει ἡ τεχνητὴ ὀχύρωσις, καθότι ἐνταῦθα ἀποτόμως καταπίπτει ὁ βράχος εἰς τὸ παραρρέον ρυάκιον. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περιβόλου ὁ Λῆκ παρετήρησε λείψανα θεάτρου ἐξαφανισθέντα ἕκτοτε· παρὰ δὲ τι καταρρέον Τουρκικὸν τέμενος ὑπάρχει σαρκοφάγος μετ' ἐπιγραφῆς, στρογγύλον δὲ καὶ κομψὸν ὑπόβαθρον ἀρχαίου ἀγάλματος ἐκ κυανοῦ μαρμαρίου κεῖται πρὸ τοῦ οἴκου τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ χωρίου· καὶ ἐν τισὶ ναοῖς παρὰ τὸ χωρίον ἀναγινώσκονται ἐπὶ τινος στήλης πράξεις ἀπελευθερώσεως δούλων. Ἡ πόλις αὕτη ὑπὸ μὲν τοῦ Ὀμήρου δὲν μνημονεύεται, ἀλλ' ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἦτο ἡ σημαντικωτέρα παραλία πόλις τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς Δημητριάδος (Λιβ. 39, 25)· ὁ δὲ Διόδωρος λέγει, ὅτι αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι μετὰ

τοῦ Πελινναίου δὲν συμμετέσχον τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου· καὶ ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ Κασάνδρου καὶ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ πολέμῳ ἡ ὄχυρά αὕτη πόλις κατείχετο ὑπὸ τοῦ Κασάνδρου (Διοδ. 20, 40)· ὁ δὲ Πολύβιος ἀναφέρει ὅτι Φίλιππος ὁ Γ' ἐν τῷ κατὰ τῶν Ῥωμαίων πολέμῳ ἐσπευσεν ὅπως ἀλώσῃ τὰς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν κατεχομένας Φθιώτιδας Θήβας, αἵτινες, κείμεναι οὐχὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἐπέκειντο εὐκαίρως τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ Μαγνησίᾳ, καὶ μάλιστα τῇ μὲν Μαγνησίᾳ τῇ χώρᾳ τῶν Δημητρίων, τῆς δὲ Θεσσαλίας τῇ τῶν Φαρσαλίων καὶ Φεραιῶν. Προσαγαγὼν δὲ ὁ Φίλιππος καταπέλτας μὲν 150, πετρόβολα δὲ ὄργανα 25 καὶ στρατοπεδεύσας περὶ τὸ *Σκόπιον* καὶ τὸ *Ἡλιοτρόπιον* καὶ κατὰ τὸ τῆς πόλεως ὑπερκείμενον ὄρος, ἤρξατο τῆς κατὰ τῆς πόλεως ἐφόδου· καὶ ἐπὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας ἠμύναντο γενναίως οἱ ἐν αὐτῇ· πεσόντων δὲ ἀκολούθως πολλῶν ἐκ τῶν ὑπερμάχων καὶ ὀρυχθείσης ὑπονόμου ὑπὸ τῶν Μακεδόνων μέχρις ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως, ὃν μέρος κατέπεσε, καταπλαγέντες οἱ κάτοικοι παρέδωκαν τὴν πόλιν· ὁ δὲ Φίλιππος, γενόμενος κύριος αὐτῆς, τοὺς μὲν ὑπάρχοντας οἰκήτορας ἐξηνδραποδίσαστο, Μακεδόνας δὲ ἐνοικήσας *Φιλίππου τὴν πόλιν*, ἀντὶ Θεῶν κατωνόμασε (Πολύβ. V. 100)· ἀλλὰ μετέπειτα ἐπανέκτησε μὲν αὕτη τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα, διατηρήσαν αὐτὸ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸ μνημονεύεται ἐν τῷ ἕκτῳ αἰῶνι μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους, ἀλλ' οὐδέποτε πλέον ἀνέκτησε τὴν προτέραν αὐτῆς ἰσχὺν καὶ σημασίαν, καὶ ἐπὶ Στράβωνος ἦτο πόλις ἱκανῶς ἄσημος· κατὰ δὲ τὸν Μεσαιῶνα ἔπαυσε πλέον ὑπάρχουσα, καὶ τὴν ἐμπορικὴν αὐτῆς σημασίαν ἀνέλαβεν ὁ δύο ὥρας πρὸς νότον ἀπέχων αὐτῆς *Ἀλμυρός*, ὅστις, κατοικούμενος σήμερον ὑπὸ 500 περίπου οἰκογενειῶν (ἐξ ὧν 200 Τουρκικαί), εἶνε ἡ ἔδρα ὑποδιοικήσεως, ἐξ ἧς ἐξαρτῶνται τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῇ Φθιώτιδι μνημονουθέντων χωρίων· καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες κάτοικοι, κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργοὶ ὄντες, μετέρχονται καὶ τινὰς τέχνας καὶ μικρὸν

ἐμπόριον, προαγόμενοι ὁσημέραι ὑλικῶς διὰ τῆς φιλεργίας καὶ οἰκονομίας των· οἱ δὲ Τοῦρκοι, ὄντες ὑπάλληλοι τῆς διοικήσεως, κατέχουσι καὶ ὀλίγας τινὰς γαίας, αἵτινες μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον μεταβαίνουνσιν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων· φαίνεται δὲ, ὅτι κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ὁ Ἄλμυρός ἦτο ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τῆς Θεσσαλίας, ὡς ὁ Ἄραψ γεωγράφος Ἐδρισσὺς καὶ ὁ Ἰουδαῖος Βεν. Τουδέλας μᾶς πληροφοροῦσι, καὶ ἡ μεταξὺ Πισαίων καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους συνθήκη τοῦ 1119 προσεπιμαρτυρεῖ, ἐξ ἧς καταφαίνεται, ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα καὶ συνοικία καὶ ναὸς τῶν Πισαίων, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκτενέστερον εἶπον· ἐπὶ δὲ τῆς Φραγκικῆς κατακτήσεως κατεκτήθη καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν ἵπποτῶν τοῦ Βενιφατίου, καὶ Γουλιέλμος τις ἀναφέρεται κύριος αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὁ Ἄλμυρός ἦτο ἡ κυριωτέρα ἐμπορικὴ πόλις τῆς Θεσσαλίας· ἀλλ' ἤδη παρήκμασεν ἡ πολίχνη, ἐπανελθούσης τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν αὐτῆς ἐστίαν ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἐνθα ἀκμάζει ἡ ἐμπορικὴ πόλις ὁ Βόλος. Τελεῖται ὁμοίως καὶ ἐν τῷ Ἄλμυρῷ ἐβδομαδιαία ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἐν ᾗ συνέρχονται οἱ κάτοικοι τῶν περὶ τὴν πόλιν συναλλαγῆν. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἄλμυρου εἶνε φιλόμουσοι διακτροῦντες καλὰ σχολεῖα· πνευματικῶς δὲ ποιμαίνονται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Λαρίσσης. Λείψανα ἀρχαίων τειχῶν ἐν τῷ Ἄλμυρῷ δὲν παρατηροῦνται· ἐν τινι δὲ τουρκικῷ τεμένει ἀνευρίσκειται ἐνεπίγραφος πλᾶξ μετακομισθεῖσα ἐνταῦθα ἐκ τῶν εἰρειπίων τῆς Ἄλου· ἐν αὐτῇ ἀναγράφονται πράξεις ἀπελευθερώσεως χρονολογούμεναι ἴσως πρὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως, καθότι τὸ καταβληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀπελευθέρου ποσὸν ἀναφέρεται εἰς στατῆρας καὶ οὐχὶ εἰς δηνάρια, ὡς συμβαίνει ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονεύονται καὶ τὰ ὀνόματα ὀκτώ Θεσσαλικῶν μηνῶν, ἐξ ὧν τὰ ἐξ ἄγνωστα μέχρι τοῦδε· εἶνε δὲ οὗτοι ὁ Ἀδρόμιος, ὁ Εὐώριος, ὁ Πόθιοις, ὁ Ἀγραιοίς (ἴσως καθιερωμένος εἰς τὴν Περσεφόνην, ἐπικαλουμένην καὶ Ἀγρήν), ὁ Μεγαλάρτιος (ἴσως πρὸς

τιμὴν τῆς *Μεγαλάρτου*, Θεσσαλικῆς καὶ Βοιωτικῆς ἐπωνύμου τῆς Δήμητρος) καὶ ὁ *Γενέτιος*· οἱ δὲ δύο καὶ πρὶν γνωστοὶ εἶνε ὁ Θεμιστίσιος, καθιερωμένος εἰς τὴν Θέμιδα καὶ εἰς τὸν Θεμιστίσιον Δία, καὶ ὁ Ὁμολώϊος, μὴν Θεσσαλικὸς καὶ Βοιωτικὸς, καθιερωμένος εἰς τὸν Ὁμολώϊον Δία, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτελεῖτο παρ' ἀμφοτέροις τοῖς ἔθνεσιν ἡ ἑορτὴ τῶν Ὁμολώϊων (Θεόκρ. VII, 103)· δὲν γνωρίζομεν δὲ ἂν οἱ μνημονευθέντες μῆνες ἦσαν κοινοὶ παρ' ἅπασιν τοῖς Θεσσαλοῖς, ἢ ἰδιαιτεροὶ τῶν Φθιωτῶν, ἢ τῆς πόλεως Ἄλου ἢ καὶ τῆς Φαρσάλου, ἐξ ἧς ἐπὶ τινα καιρὸν ἐζήρητο ἐκεῖνη (παραβ. Heusey Miss. en Macéd. appendice).

Μεσημβριονατολικώτερον τοῦ Ἄλμουρῳ κεῖται ἐπὶ τῆς ὑπὸ ῥεῖας λόφου τινὸς τὸ χωρίον Πλάτανος, κωμόπολις, κατοικουμένη πρὶν ὑπὸ 500—600 οἰκογενειῶν, γεωργουσῶν τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀμφρύσου διαρρέομένης γαίας, καὶ ὧν τὸ κυριώτερον εἰσόδημα ἦτο ὁ βάμβαξ. Καὶ ἐπυρπολήθη μὲν κατὰ μέρος τὸ χωρίον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1854, ἀλλ' ἔκτοτε ἀνέλαβεν ἐντελῶς καὶ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ εὐημέρουν, ὅτε νέα συμφορὰ ἐνέσκηψεν ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ 1878 ἐξέγερσιν. Οἱ ἐπαναστατήσαντες κάτοικοι, μὴ δυνηθέντες νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν προσβολὴν τῶν ὑπερριθμῶν τουρκικῶν δυνάμεων, ἐγκατέλειψαν τὸ χωρίον, μεταβλῆθὲν εἰς τέφραν ὑπὸ τῶν καταλαβόντων αὐτὸ βασηβοζούκων καὶ γκέγκηδων. Ἐκτοτε οἱ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν, καὶ μόνον ὀλίγαι τινὲς οἰκογένειαι ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρικὴν των ἐστίαν, κρύπτουσαι ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκιῶν των τὴν πενίαν καὶ γυμνότητα αὐτῶν.

Μεταξὺ δὲ τοῦ Ἄλμουρῳ καὶ τοῦ Πλατάνου πλησιάζων εἰς τὴν παραλίαν κεῖται ὁ λόφος ὁ καλούμενος *Κεφάλωσις*, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου παρατηροῦνται σπουδαῖα λείψανα ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν τῆς Φθιωτικῆς πόλεως τῆς Ἄλου, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα παρεφθαρμένον διεσώθη ἐν τῷ παρακειμένῳ Ἄλμουρῳ· πιθανώτατα δὲ καὶ αὕτη ἐν τῷ Με-

σαιῶνι ἐκαλεῖτο Ἄλμυρος, ὡς ὑποδηλοῦται ἐκ τινος μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν Βενετῶν συνθήκης (ἧς καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμνήσθη) καὶ ἐν ἣ ἐπιτρέπεται τοῖς Ἐνετοῖς νὰ ἐμπορεύωνται εἰς ἀμφοτέρους τοὺς Ἄλμυρους. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου εὐρίσκομεν λείψανα Κυκλωπεῖων τειχῶν ἐκ λίθων πολυγώνων, ἀνήκοντα πιθανώτατα εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ὀμηρικὴν πόλιν. Κατωτέρω δὲ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἐν τῇ πεδιάδι παρατηροῦνται ἐρείπια κανονικῶν τειχῶν ἐκ λίθων ὀρθογωνίων, ἀνήκοντα εἰς τὴν νεωτέραν πόλιν, τὴν συνοικισθεῖσαν ἴσως μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν τῆς νεωτέρας πόλεως, σωζόμενα καθ' ἅπασαν αὐτῶν τὴν ἑκτασιν καὶ ἔχοντα πᾶχος 9 ποδῶν, ἀποτελοῦσι καὶ σήμερον ἐν τῶν σπουδαιοτέρων λειψάνων, ἅτινα παρέμειναν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἀνά πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, καίτοι πολλοὶ τῶν λίθων ἀπεκομίσθησαν εἰς τὸ προσεχὲς παράλιον, ἔνθα παρὰ τὸ κατεστραμμένον χωρίον *Τσιγγέλι* ἀνήγειρεν ὁ Βελῆ Πασᾶς λαμπρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς μέγαρον, ἀλλ' ἤδη καταρρέον καὶ ἐξαφανιζόμενον. Ὑπὸ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῶν τειχῶν ἀναβλύζει ἀφθονος πηγὴ ὑδάτων, ἀναγομένη εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναπανομένων, καθότι κατ' ἔτος περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου ἀποσβέννυνται τὰ ὕδατα αὐτῆς, ὅπως ἐπαναβλύσωσι μετ' ὀλίγας ἡμέρας θολὰ μὲν κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ ταχέως καθιστάμενα διαφανέστατα. Τὰ ὕδατα ταῦτα, ἐνούμενα μεθ' ἑτέρων ἐκεῖ που πλησίον ἀναβλυζόντων, σχηματίζουσι ποτάμιον ἀρδεύον τοὺς παρακειμένους ἀγρούς καὶ καθιστῶν αὐτοὺς εὐφορωτάτους· εἶνε δὲ τὸ ποτάμιον τοῦτο ὁ διαβόητος Ἄμφρυσσος τῶν ἀρχαίων, ῥέων κατὰ τὸν Στράβωνα καὶ πάλαι, ὡς καὶ νῦν, πρὸς τῷ τείχει τῆς πόλεως (Στρ. 9, 433), ἦτις, κατὰ τὸν Γεωγράφον, ἔκειτο ὑπὸ τῷ πέρατι τῆς Ὄθρου, ἀπέχουσα ἐξήκοντα στάδια τοῦ Ἰτώνου. Τὰ ὕδατα τοῦ μνημονευθέντος ῥυακίου εἶνε ὑφάλμυρα, καὶ ἐκ τούτου παράγουσιν τινες τὴν λέξιν Ἄλος, δασύνοντες αὐτήν· οἱ δὲ φιλοῦντες νομίζουσιν, ὅτι

ώνομάσθη οὕτως ἡ πόλις ἐκ τῆς ἄλλης, ἣν ἔπαθεν ὁ Ἄθά-
 μας, ἐμπεσὼν εἰς μανίαν (Ἰλιά. Β, 682, Σχολ.), ἣ ἐκ τῆς
 Ἄλου, θεραπαίνης τοῦ Ἄθάμαντος. Ἐκεῖτο δὲ παρὰ τὴν πό-
 λιν τέμενος καὶ ἄλλος σεβάσιμον τοῦ Λαρυστίου Διὸς, εἰς τὸ
 ὁποῖον ὁ Ξέρξης δὲν ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ, ἀπαγορεύσας τὴν
 εἴσοδον καὶ εἰς ἅπαντα τὸν στρατὸν, καθότι ἐν αὐτῷ ὤφειλον
 νὰ θυσιάζωνται κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ ἐπικρατοῦσαν παρά-
 δοσιν οἱ πρωτότοκοι τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἄθάμαντος διὰ τὴν
 πρὸς τὸν Φρίξον διαγωγὴν αὐτοῦ, πρὸς καθαρισμόν τῆς χώρας
 (Ἡροδ. 8, 197). Καίτοι δὲ ἡ πόλις ἔκειτο μικρὸν τι ἄπω τῆς
 Θαλάσσης, ἠδύνατο ὅμως νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς παραλία, καὶ ὡς
 τοιαύτην θεωροῦσιν αὐτὴν ὁ Ἡρόδοτος (7, 173) καὶ ὁ Δημο-
 σθένης (περὶ Παρναπρ. 163) καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος (Στρ. 9, 433),
 καθότι ἡ ἀπόστασις αὐτῆς ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ δὲν ὑπερβαίνει
 τὴν ἡμίσειαν ὥραν. Ἴσως δὲ καὶ ὁ παρακείμενος αἰγιαλὸς
 ἐκαλεῖτο Ἄλος, ὡς ἀνάλογόν τι συνέβαινε καὶ ἐν τῇ Ἰωλκῷ,
 ὡς ἐν οἰκίῳ τόπῳ ἐρρέθη. Ἦτο δὲ ἡ πόλις ἀκμάζουσα μέχρι
 τῶν χρόνων τοῦ Β'. Φιλίππου· οὔσα δὲ σύμμαχος κατὰ τοὺς
 χρόνους ἐκείνους τῶν Ἀθηναίων, ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Παρμε-
 νίωτος καὶ ἠλώθη ὑπ' αὐτοῦ. Τοσοῦτο δὲ δυσμενῶς διέκειτο
 ὁ Φίλιππος πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ὥστε παρασχὼν τοὺς
 περὶ τῆς εἰρήνης ὄρκους τοῖς πρεσβευταῖς τῶν Ἀθηναίων δὲν
 συμπεριέλαβεν αὐτοὺς εἰς τὰς διαλλαγὰς, εἰπὼν· «σπένδομαι
 ἔθ' Ἀθηναίους καὶ τοῖς Ἀθηναίων συμμάχοις χωρὶς Ἀλέων καὶ
 Ἐφωκῶν». Ἀφελόμενος δὲ τὴν πόλιν τῶν Φθιωτῶν προσέ-
 νειμε τοῖς Φαρσαλίσι (Στρ. 9, 433). Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἑτέρα
 Ἄλος εἰς τὴν παραλίαν τῶν Λοκρῶν, καὶ διηπόρουσι οἱ ἀρχαῖοι
 τίς τῶν δύο καταλέγεται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἐν τῷ καταλόγῳ
 τῶν νεῶν. Ἀρχαῖοι δὲ τινες γεωγράφοι παραδέχονται καὶ
 τρίτην Ἄλον Ἀχαϊκὴν, ἣτις δὲν ἦτο ἄλλη ἢ ἡ περιγραφείσα
 Φθιωτικὴ, καλουμένη καὶ Ἀχαϊκὴ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ
 Στράβωνος. Προήχθησαν δὲ εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην, ἐκλα-
 βόντες δύο πόλεις, τὴν ἀρχαιοτέραν καὶ νεωτέραν Ἄλον, ἐκ

τῶν ὁποίων τὴν μὲν πρώτην ᾤκισεν ὁ Ἀθάμας, τὴν δὲ δευτέραν, ἀφανισθείσης ἐκείνης, οἱ Φαρσάλιοι (Στρ. ὡς ἀνωτέρ.). Ἄμφοτέρων δὲ τὰ ἐρείπια, οὐχὶ μακρὰν ἀλλήλων κείμενα, παρατηροῦνται εἰσέτι ἐν τῷ τόπῳ, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη.

Πρὶν ἤδη καταπαύσω τὸν περὶ Φθιώτιδος λόγον, ὀφείλω νὰ μνημονεύσω καὶ χωρίων τινῶν, κειμένων νοτιώτερον τοῦ Πλατάνου ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀθρυος, ἄτινα, πρὸ χρόνων ἔρημούμενα διὰ τὴν διηνεκῆ ἐπικρατοῦσαν κατὰ τοὺς τόπους τούτους ληστείαν, ὑπέστησαν κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ 1878 Θεσσαλικὴν ἐξέγερσιν τσοσάυτην καταστροφὴν, ὥστε μόλις σήμερον κατοικοῦνται ὑπὸ μικροῦ ἀριθμοῦ ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ἀποζῶσι, καλλιεργοῦσαι τὰ μικρὰ κτήματά των. Εἶνε δὲ ταῦτα οἱ *Κωφοὶ* (πατρὶς τοῦ Κομμητᾶ), οἱ *Κοκοτοὶ* καὶ ἡ *Βρίνερα*. Ἐντεῦθεν δὲ βαίνοντες πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ὄρια ἀπαντῶμεν τὰ χωρία *Δρυμῶνας*, *Κελιέρια* καὶ παρὰ τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν τὰ *Καλύβια*, εἰς τὰ ὅποια συνωκίσθησάν τινες τῶν κατοίκων τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ βασιλείῳ κειμένης *Σούρπης*, καθότι αἱ περισσώτεραι γαῖαι αὐτῶν ἔμειναν κατὰ τὴν γενομένην ὀροθεσίαν τὸ 1832 ἐν τῷ ὀθωμανικῷ ἐδάφει. Ἡμίσειαν δὲ ὦραν δυτικώτερον τῶν *Κελιέρων* κεῖται ἐν τῷ μέσῳ γηραλέων δρυῶν καὶ πρίνων βυζαντινὸν κτίσμα, ἡ μονὴ τῆς *Ξουρίας*, ἔχουσα ἱκανὰ προσοδοφόρα κτήματα ἐν τῷ ἑλληνικῷ βασιλείῳ καὶ κατοικουμένη ὑπὸ πεντήκοντα περίπου μοναχῶν. Εἶνε δὲ τὸ οἰκοδόμημα τῆς μονῆς τετράγωνον, ὡς ἅπαντα τὰ ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς κεῖται ναὸς εἰς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, τῆς ὁποίας τὴν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένην εἰκόνα ἱστορήσε, κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν, ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκάς. Εἶνε δὲ ἡ θαυματουργὸς αὐτῆς δύναμις περίπυστος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐν ἐπιδημιαῖς θανατηφόροις καὶ ἄλλαις κακώσεσι προσκαλεῖται ἡ εἰκὼν αὐτῆ ὡς ἀλεξίλακος.

ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

	σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.—ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	
α) Περί όρέων.....	9
β) Περί ποταμῶν	46
γ) Περί λιμνῶν.....	66
δ) Περί πεδιάδων	70
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.—ΙΣΤΟΡΙΑ	85
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.—ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ.....	156
Μαγνησία (ἐπαρχία Βόλου καὶ Ἄγιᾶς).....	160
Πελασιῶτις.....	225
Ἐστιαῖωτις	255
Θεσσαλιῶτις (ἐπαρχία Καρδίτσης, Φερσάλων καὶ Δομοκοῦ)	305
Φθιωτις (ἐπαρχία Ἄλμυροῦ).....	332

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ.

σελ.	στίχ.				
4	30	ἀντί	Ἀμφρυσσοῦ	γράφε	Ἀμφρύσσου
18	2	»	καὶ	»	ὡς
21	15	»	καὶ	»	εἰς
»	25	»	arbos	»	arbor
23	2	»	ἄρχοντες	»	ἀρχαῖοι
28	14	»	λίγυνοι	»	λύγοι
31	19	»	ἐρασμίας	»	ἐρασμίως
32	29	»	ἄνευ ὁμως κρότου τῶν ἐκ τῆς Ὀσσης γρ. ἄνευ ὁμως κρότου, τοῦ ὑπάρχοντος παραγο- μένου ἐκ τῶν ἐκ τῆς Ὀσσης.		
33	27	»	μὲν	γρ.	μὴ
43	31	»	Νεκροπόλεως	»	Νευροπόλεως
64	8	»	κειμένην	»	κειμένη
70	4	»	Πεντέμελυ	»	Πεντέμυλη
78	26	»	ὁδός	»	ὁδοῦς.
89	10	»	Εὐάκμονος	»	Εὐαίμονος
90	21	»	ἐπὶ	»	ἐκ
118	24	»	11ον	»	12ον
123	12	»	Γουλιέμος	»	Γουλιέλμος
»	26	»	Γ' ἀλλὰ	»	Γ'. ἀλλὰ
128	16	»	συνεβούλευσε,	»	συνεβούλευσε
132	11	»	Ἀνδεγαβικὸν	»	Ἀνδεγαβικόν
137	11	»	Καστροῦ	»	Καστρῶ
145	14	»	βίαν	»	βίον
162	28	»	ἐκτεθειμένα	»	ἐκτεθειμένα
165	28	»	ἀμιγοῖς	»	ἀμιγοῦς
185	20	»	Σταυρῶν	»	Σταυροῦ
195	13	»	κεῖται	»	δὲν κεῖται
200	26	»	ἄσβεστον	»	ἄσβεστον
202	16	»	ἐπέχοντα	»	ἐνέχοντα
214	26	»	διατηρεῖται	»	διαιρεῖται
221	7	»	radicibus	»	radicibus
»	33	»	Ὁ-	»	Ὁσ-
222	4	»	θρυος	»	σης
249	19	»	ἕτερα	»	ἕτερον
259	9	»	ἀληθῶς	»	ἀληθῆς
280	4	»	Σερβίαν	»	Σέρβια
283	25	»	Δαμάσια	»	Δαμάσι

Τὰ λοιπὰ ἀφίενται εἰς τὴν εὐμένειαν τοῦ ἀναγνώστου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ.		σώμ.
	Θεόδ. Λεούσης	1
	Ίωάν. Ζησάκης	1
	Κ. Γούσιος	1
	Δ. Κωνσταντινίδης	11
	(Βλαχολειβαδίτης)	
	Ί. Διδίκας	1
	Νικόλ. Δόμβρος	1
	Ήρακλῆς Δημητριάδης	1
	Γ. Ἀθανασάκη	1
	Ν. Γ. Ἀξελός	1
	Ίωάννης Ρουσάλης	1
	Ί. Ζάχος	2
	Ἀθαν. Σαπουντζῆς	1
	Ἀλέξ. Τοπάλης	2
	Ἀλέξ. Ζήσης	1
	Β. Περδίκης	2
	Γ. Νικολαΐδης	2
	Ίωάννης Σαπουντζῆς	2
	Γ. Φόρτης	2
	Γεώργιος Τσιμπούκης	2
	Α. Γ. Θεοδοσιάδης	1
	Λεων. Κωνσταντινίδης	1
	Κ. Α. Διαμαντῆς	1
	Ι. Μακόπουλος (δικηγόρος)	1
	Ζαφείρης Νικούλης	1
	Δ. Ἀβραβανέλης	1
	Χρ. Βαρλαμίδης	2
	Δ. Μουσοῦρος	2

I. Δ. Τσεκατούρης	σύν	Χρηστ. Κωνσταντινίδης
Σ. Ν. Κωνσταντάς	2	Κ. Τ. Παπαγιαννόπουλος
Γρηγ. Χ. Λαζάρου	1	'Αντ. Σακελλαρίου
Φιλ. Κ. 'Ιωάννου	1	'Αν. Ζαρμάνης (ιατρός)
(ἐξ 'Αγ. Λαυρεντίου)	1	Βάϊος Ν. Στεφανόπουλος
'Αθαν. Χρυσοχοϊδης	1	Γιαννούλης Πέτρου
Κωνσταντ. 'Αγγελίδης	1	(ἐκ Γριζάνου)
Κωνστ. Καραβά	11	Δ. Μουστρούφης
(ἐξ 'Αγ. Λαυρεντίου)	1	Χρ. Γεωργιάδης
'Αλέξ. Κόντος	1	Κ. Ζείκος
Ξ. Δημητριάδης	1	Κ. Δ. Μούμτζιας
Περ. 'Αργύρης	1	Κ. Γεωργιάδης
Ν. 'Α. Χριστοδούλου	1	Κ. Σκαλιόρας
Σταῦρος Μιχαηλίδης	1	'Ιωάν. Βελίδης
'Ηλίας Τριανταφυλλίδης	1	Ν. 'Αρσενίδης
'Ιωάν. Βάκατος (ιατρός)	1	Δημ. Χρ. Δημητριάδης
Δ. Χατζῆ Κώστα »	1	Καλλιόπη Κ. Δημητριάδου
Δ. Ζούλιας »	1	
		<i>Τυράβου.</i>
<i>Λαρίσσης.</i>		Γρηγόριος 'Αρχιμανδρίτης
'Αχιλλεύς Δ. Ζαρμάνης		Γεώρ. 'Αγγελίδης (ιατρός)
(ιατρός)	(*)	Σταμουλάκης 'Α. Μουλούλης
Θ. Λεπίδας (ιατρός)		Ν. Λάμπρος
Εὐθύμιος Δειθαδίτης		'Αθ. Ζαφειριάδης
Νικόλ. Γκίκας		Δ. Μπομαγιατζῆς
'Αριστ. 'Αλέκος (ιατρός)		Χαρ. Ζησιάδης
I. Β. Παπαδόπουλος		'Εμ. Δημητριάδης (ιατρός)
Δ. Λασκαρίδης		Δημ. 'Ι. Κολόμβου
Κ. Γερογιόκος (ιατρός)		Πανταζῆς Χ. Δημούλη
'Αριστείδης Δημητρίου		'Εμ. Μουζῆς
'Ιωάν. 'Αστεριάδης (ιατρός)		'Αντ. Μακρίδης
Ν. Νικολαΐδης		Υἱοὶ Δ. Μπαράλη
'Α. Στεριάδης		Νικόλ. Κατσιακού
Τ. Χαρίτου		Κωνστ. Α. Καμβουκίδου

(*) Ὅπου ἀριθμὸς δὲν ὑπάρχει, ἡ συνδρομὴ εἶναι δι' ἓν μόνον ἀντίτυπον.

Καρδίτσας.

Γεώρ. Κ. Παππᾶ
 Θεόδ. Ἀποστολίδης
 (Μισὲ Νικόλα)
 Βασίλ. Κοκορίκος (ιατρός)
 Ἡ Μονὴ Κορώνης
 Γούλας Τσάπαλος
 Κ. Ζογλοπίδης
 Ν. Χαριτιάδης
 Ἀθ. Χιρίδης (ἐκ Φαναρίου)
 Δ. Ἰ. Τσαπαλίδης
 Γ. Α. Καραδημος
 Ἀριστ. Ν. Βασιαρδάνης
 Ἀναγ. Ζημιλάρας
 (ἐκ Μαυροματίου).
 Κωνσταντῖνος Ἰωάννου
 (ἐκ Γραλίστης)
 Γραμ. Δ. Γραμμενόπουλος
 (ἐκ Βόλου)
 Ἰ. Ἀρχοντῆς
 Χρ. Γ. Μπαμπᾶς
 Ἰωάννης Βαίτσης
 Δημ. Χρηστίδης
 Ἀναστάσιος Ψάρας
 Λεωνίδας Κοκορίκος

Ἀλυρού.

Δημουλᾶς Δημητρίου
 Ἀναγνώστ. Οἰκονομίδης
 Γεώργιος Παναγόπουλος
 Ἀριστ. Δ. Ἀργυρόπουλος
 Ἀχιλλεὺς Δ. Ἀργυρόπουλος
 Τριαντάφ. Δ. Ἀργυρόπουλος
 Μιλτιάδ. Χ. Ἀργυρόπουλος
 Ἀριστ. Κ. Θεοδοσιάδης
 Θεοδόσιος Δ. Χ. Γῶγος

Νικ. Σακελλαρίδης
 Ἰω. Γιαννόπουλος
 Νικόλ. Κ. Γύρας
 Ἡρακλ. Α. Λίππα
 (καὶ οἱ 4 ἀνωτέρω Ἠπειρώται)
 Ἀναγνώστης Ν. Δομοκίτης
 Χρῆστος Δημαρέλος
 Χρῆστος Βεργόπουλος
 Γεώργιος Α. Βαγιατόπουλος
 Λεωνίδας Ἰωάννου
 (ὠρολογοποιός)
 Χρῆστος Σχοινᾶς
 Νικόλαος Γκωντάρας
 Κωνσταντῖνος Παππᾶς

Νέας Μισσέλης.

Δημ. Γριζάνος
 Στέφ. Δ. Σίσκος
 Νικόλ. Γριζάνος
 Σωτήρ. Κουτσοῦκος

ΑΙΓΥΠΤΟΥ.

Ἀλεξανδρείας.

(Ἐπὶ ἐπιστάσι τοῦ φίλου
 Κ. Α. Ἀποστολίδου).

Ἀδελφοὶ Ἀποστολίδου 2
 Βαφειᾶς
 Κ. Ι. Ξενάκης
 Γ. Ἰωαννίδης
 Χ. Φώτιος
 Κ. Θ. Ῥοδοκανάκης
 Ἀριστείδης Τσιτσίνιας
 Ἀδαμάντιος Φιλιππίδης
 Ῥήγας Στρούμφιος
 Ἰω. Στεφ. Τσερλέντης
 Ἰ. Σταυριδάκης

- Ἰω. Γκότοβας
 Αὐξεντιάδης
 Ἰωάν. Κ. Σεβαστόπουλος
 Α. Χρυσοχοΐδης
 Α. Τιλατινίδης
 Ξενορῶν Κωνσταντινίδης
 Ἀνθίπη Α. Χρυσοχοΐδου
 Σ. Α. Αὐγουστίνος
 Ε. Ι. Μπενάκης
 Δ. Χωρέμης
 Ἀντ. Σέφης
 Ἰ. Λαγώνικος
 Α. Μιχαηλίδης
 Κυριακὸς Στεραγιάννης
 Ἰ. Κωμανός
 Σ. Κ. Χωρέμης
 Χ. Παπᾶ Γεωργίου
 Βλαδ. Καζανέρης
 Θεόδ. Μερκούρης
 Κ. Ι. Μάγκος
 Ξεν. Τσοῦκρης
 Γ. Α. Ζερλέντης
 Ν. Νικολαΐδης
 Α. Κορωνιάδης
 Κ. Κωμανός
 Α. Προηγκος
 Γ. Λιβανός
 Χ. Λαζάρου
 Ἰω. Νικολαΐδης
 Δ. Ἀποστολόπουλος
 Κ. Κυριλλίδης
 Κ. Πανταζόπουλος
 (Τῆ ἐπιστάσις τοῦ φίλου συνα-
 δέλφου Κ. Α. Σταμέλη).
 Α. Σταμέλης
 Χαρίκλεια Σταμέλη
 Τ. Λιβανός
 Ἰω. Μοσχάτος (ιατρός)
 Στέφ. Καρτούλης (ιατρός)
- Γ. Ζαγκαρόλος (ιατρός)
 Ἀλέξ. Νικολάου
 Ἰ. Σακκελαρίδης
 Δημ. Ποδαρίκης
 Γεώρ. Πανάς (ἐν Κωνστ/λει)
 Κ. Γ. Πολυζωΐδης
 Ν. Α. Μαλαμήτσος
 Χρ. Δεμονίδης
 Δ. Πανάς
 Η. Βόλτος (Βίρκετ)
 Δημ. Κυριαζῆς
 Ἀγγελῆς Παππαδόπουλος
 Τιμ. Πατάκης (Μενοῦρ)
 Δ. Α. Δημόπουλος »
 Γ. Ι. Ρηγόπουλος
 Ῥήγας Π. Στιλιαράς
 (Ζαγαζῆς).
 Π. Α. Κυριακόπουλος (Μενοῦρ)
 Ἰωάννης Καρτάλης »
 Ῥ. Γ. Στελιανῶς »
 Ν. Κ. Βιστιάρης
 Γ. Δ. Βουγιουκλῆς
 Παν. Μ. Συτσακ (Μενοῦρ)
 Ἰωάννης Πατάκης »
 Ἰωάννης Κυραζῆς (Καΐρον)
 Κ. Ἀποστολίδης (Νισάλ)
 Ν. Δ. Κωμανός (Καΐρον)
 Ε. Σουγιννόπουλος (Βένχα)
 Ἰω. Δ. Νικολαΐδης (Μενοῦρ)
 Κ. Παππαδόπουλος
 (Βεν ἐλ Ἀράβ)
 Εὐστ. Ἰωαννίδης (Βόλος)
 Κωνστ. Ποδαρίκης (Μπαροῦμ)
 Γ. Δ. Οἰκονομίδης (Βερσάμισι)
 Γεώρ. Κουμπαραγῆς
 Δ. Σαραφόπουλος (Βαγγοῦρ)
 Ῥήγας Καραγιαννόπουλος
 (Σιμπίν ἐλ Κόμ)
 Α. Φραντζέτης (Σιμπίν ἐλ Κόμ)

Ἄργ. Φ. Φιλιππίδης
 Δημ. Παππα-Ζήση
 Α. Κ. Ἀγγελίδης
 Νικόλ. Α. Τσιαλοῦχος
 Ν. Ι. Ἀντισᾶς

Ζίφτας.

Ἀλέξ. Ἀθανασάκης
 Γεώρ. Ἐλαφρόπουλος
 Ν. Γ. Σαρρῆς
 Δ. Ζαρακούδης
 Γεράσιμος Χ. Μακρῆς
 Λεωνίδας Σκαρδιακός
 Χ. Μανιουδάκης
 Τ. Καράλης
 Ἰω. Μαραγκός
 Ἀδελφοὶ Ἀσημακόπουλοι
 Ν. Ξηραδάκης
 Κωνστ. Ν. Κινδυνέκος
 Ἀργύριος Μ. Δεσσῆς
 Π. Πανταζίδης
 Ἀδελφοὶ Ζ. Ἀλατζᾶ
 P. Savvidi

Καίρου.

Ι. Ἀθανασάκη
 Α. Α. Κωμανός
 Ζ. Ι. Σαλαμωνίδης
 Ε. Ζαχαρόπουλος
 Ν. Νομικός
 Δημ. Τόδης (Μανσούρας)
 Κ. Χριστοδούλου »
 Ἄν. Κροκίδης »
 Νικόλ. Δ. Ἀργύρης »

Σμύρνης.

Δημ. Κωνσταντινίδης

Δημ. Μισθός
 Α. Καλλιγιᾶς
 Τ. Γιοβανῶφ
 Δ. Χρόνης
 Ν. Τυπάλδος Ξυδιάς
 Ν. Χρηστογιαννάκης
 Σ. Σιρμακέσης
 Α. Λαδάς
 Ἰωάν. Κ. Μανοῦσος
 Θ. Μαλκότσης
 Γ. Γιαννακόπουλος
 Δ. Λαμπίδης
 Χ. Ἀλεξίου
 Ἀθ. Νικολαΐδης
 Ἰω. Α. Ἀλευράς (ἐκ Ζαγοράς)
 Ἰωάννης Βάλβιτς
 Α. Ἀλεξόπουλος
 Τ. Κομνηνός
 Δ. Τ. Γοργιώτου
 (ἐκ Τσαγκαράδας)
 Ν. Γ. Κοτσιοῦκος (ἐκ Ζαγοράς)
 Κίμων Ν. Χ. Κωστή
 Κ. Ἀδαμόπουλος
 (Μακρονιτσιώτης)
 Δ. Ι. Τριανταφυλλίδης
 Κίμων Α. Σφύρας
 Σ. Α. Παππόπουλος
 Σταμ. Ν. Ἡλιοδρομίτης
 Γ. Θεοδωρίδης (Προνπατιώτης)
 Γεώργιος Πανταζῆς
 Δ. Γ. Ἀργυρόπουλος
 Ἀθαν. Θεοδοσιάδης
 Μιχαὴλ Μπόσκοβικ
 Θ. Ἰατροῦ (ιατρός)
 Φωκίων Πολύδωρος
 Ἀκριβός Μαργαρίτου
 (Νεοχωρίτης)
 Ι. Φωτιάδης
 Βασίλ. Π. Ἀδαμίδης

Βασίλ. Ν. Βογιατζής
 Κωνστ. Τριανταφυλλίδης
 Ν. Κ. Σοφιανόπουλος
 Δημ. Ντιντίκου
 Χρῆστος Ι. Τζιτζελίκος
 Περικλῆς Κ. Κωστής
 (Θεσσαλομάγνης)
 Νικόλ. Γιοβάννοβιτς
 Γ. Α. Δράκος
 Γ. Μαρδέλλης
 Δ. Γρέκας
 Χρ. Εὐθυμιάδης
 Π. Ἀποστόλου
 Κ. Α. Ποδαρίκης
 Ι. Ἐλαφρός
 Περικλῆς Δημητριάδης
 Ζήσης Ἀργυρόπουλος
 Κωνστ. Γ. Παππᾶς (ιατρός)
 Ἐλευθ. Ἰω. Βλαχόπουλος
 (ἐκ Μακρυνίτσας)
 Δ. Τσιμόπουλος
 Γεώργιος Δ. Γεωργάντης
 Ν. Πανουσιᾶδης
 Κ. Ἐπιφανίου
 Δ. Στιρνικίδης
 Π. Α. Σουλιώτης
 Ι. Κοντόπουλος
 Α. Παρασκευόπουλος
 Ἰωάν. Β. Μιχαλάκης
 Ἰωάν. Γεωργίλας
 Δημ. Χρυσοβέργης
 Σ. Δημητρακόπουλος
 Δ. Βακίνης
 Γεώργιος Μαλαμᾶς
 Κωνστ. Θάλλης
 Κ. Γεωργιάδης
 Δ. Κ. Ἀθανασάκης
 (Θεσσαλομάγνης)
 Ν. Τσορμπαντσόγλου

Εὐστάθ. Θεοδώρου Σωτήρη
 Ν. Κομιώτης

Θεσσαλονίκης.

Ἰάκωβος Ῥογκότης	10
Ἰωάννης Πρασακάκης	2
Δ. Ν. Ζαχαριάδης	
Δ. Πεσνικίδης	
Κ. Βατικιώτης	
Κ. Καλογιάννης	
Ε. Ἐμίρης	
Ν. Ῥαφτόπουλος	
Πετράκης Λάλλα	
Γρ. Ζουμετικός	
Δ. Ααζαρίδης	
Δ. Γερασίμου	
Α. Ν. Νικαρούσης	
Βασίλειος Γ. Παππάζογλου	
Ἀναστάσιος Μ. Βρέττας	
Ι. Σβορώνου	
Ν. Οἰκονομίδης	
Σταῦρος Ἰωαννίδης	
Π. Γ. Παναγιωτίδης	
Ι. Ρ. Φωκιανός	
Θ. Α. Τσικόπουλος	
Γρ. Γράβαρης	
Ι. Τσικόπουλος	
Δημήτριος Ι. Δημητριάδης	
Κ. Τ. Οἰκονόμου	
Σινόδης Παππαδημητρίου	
Γεώργιος Κ. Μωραϊτόπουλος	
Ἀθανάσιος Ν. Παππακυρίτου	
Χαρίσης Παππαμάρκου	
Θεμιστοκλῆς Παππαδημητρίου	
Νικόλαος Βικόπουλος	
Λάζαρος Ἀντωνιάδης	
Ε. Πισουρήκα	

Σέμα	Στ. Α. Μίστες (Διαγνώσει)
Α. Βασιλείου	Νικολ. Αρναίου (")
(σπέρμας τῶν ἐν Σόμῳ	Σταθ. Κασιμάτης (")
σπουδαίων),	Κωνστ. Έσλεν (")
Έρμ. Αισωδός (πρωτοδικός)	Σταθ. Βέλλεσθες (")
Ανα. Μπέρσης	Σταθ. Εὐδύμιος (")
Άλκιμος Τόμαν (Διαγνώσει)	Ίωάννης Νουστράτος (")
Νικολ. Βαρβός (")	Εὐστάθιος Καργαλιός (")
Μιχαήλ Άπόστα (")	Έρμ. Ήλαιοβάρδης (")
Υ. Μπαρμπατσιόπουλος (")	Κωνστ. Δραγούλης (")

Σταυρ. εννεαήμερον ἀπὸ τοῦ Κ. Κ. σφραγιστός, ὡς ἐπὶ
 φόρμας διὰ τῆς καθιερωμένης καταλόγων διὰ δόσεως
 καὶ παραγραφῶν ἐπιπέσει.

